

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**SARAYBOSNA'DAKİ GAZİ HÜSREV BEY
KÜTÜPHANESİNDE BULUNAN (SARAJEVSKİ LİST-
BOSANSKA VILA-BOŞNJAK-NADA-BEHAR) SÜRELİ
YAYINLARDA TÜRKÇE EDEBİYAT (1850-1918)**

Emina VİLDİC

DOKTORA TEZİ

Danışman: Prof. Dr. Yılmaz DAŞCIOĞLU

TEMMUZ – 2022

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**SARAYBOSNA'DAKİ GAZİ HÜSREV BEY
KÜTÜPHANESİNDE BULUNAN (SARAJEVSKİ LİST-
BOSANSKA VILA-BOŞNJAK-NADA-BEHAR) SÜRELİ
YAYINLARDA TÜRKÇE EDEBİYAT (1850-1918)**

DOKTORA TEZİ

Emina VİLDİC

Enstitü Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı

**“Bu tez 19/07/2022 tarihinde yüzyüze olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan
jüri üyeleri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.”**

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Prof. Dr. Yılmaz Daşcıoğlu	Başarılı
Prof. Dr. Gülsemin Hazer	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Filiz Şan	Başarılı
Doç. Dr. Yakup Öztürk	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Erdem Dönmez	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☐

Hayır ☒

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Emina VİLDİC

19/07/2022

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti'nin vilayetlerinden, çok farklı etnik ve dinî bir yapıya sahip olan Bosna-Hersek'te yaklaşık 400 yıl boyunca Osmanlı İmparatorluğu varlığını sürdürmüştür. Bu zaman zarfında yerel kültürler ile Osmanlı kültürü birleşmiştir. Türkçe eğitim verilen medreselerde yetişen Balkan aydınları, Türkçe ve Bosna dilinde birçok eser telif etmişlerdir. Bunun dışında birçok Türkçe eser de Bosna diline tercüme edilmiştir. Şu anda, bu telif ve çeviri eserlerin çoğu kütüphane, müze ve arşivlerde mevcuttur. Tarihi süreç içerisinde bu eserlerin çoğunluğu, Saraybosna'daki Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi'nde toplanmıştır. Bosna'da kurulan bu ilk ve en büyük kütüphane 1537 yılında inşa edilmiştir. Ayrıca, 1878'den itibaren Boşnak yazarların yazdıkları birçok eser de bu kütüphanede bulunmaktadır. Bu nedenle Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi bir bakıma Bosna'nın tarihî bir hafızası konumundadır. Kütüphanede Bosna'nın Osmanlı Dönemi ile ilgili 4000 belge, 1400 vakfiye yer almaktadır. Bu kütüphanede bulunan Osmanlı Dönemine ait eserlerin bir kısmının künyeleri www.yazmalar.gov.tr adresinde mevcuttur. Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi süreli yayınlar açısından da önemli bir birikime sahiptir. Bir bakıma Bosna-Hersek'in merkezi Saraybosna'nın sembolü sayılan Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi, sadece burada yaşayan Müslümanlar arasında değil, Hristiyanlar arasında da halen çok önemli yerlerden biri olarak kabul görmektedir.

Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi'nde bulunan millî hazine sayılan bu süreli yayınlara ulaşmak zor olduğu için kütüphane idaresine birkaç defa çalışmak için dilekçe yazıldı. Onaylandıktan sonra kütüphanede karşılaşılan maddi zorluklardan dolayı bu türlü çalışmalar normalden daha uzun sürdü.

Tüm eğitim hayatım boyunca benden maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen, her konuda fedakârlık yapan ve her zaman yanımda olan sevgili annem Džemila'ya sevgi ve teşekkürlerimi bir borç bilirim. Hep okumamı isteyen, vizyon sahibi olan rahmetli babam Alija'yı sevgiyle anmak isterim. Bosna'da yaşayan, yanımda her zaman duran sevgili kız kardeşim Suada ve eşi Eldin'e bana her zaman inandıkları için içten teşekkürlerimi sunarım. Saraybosna'da oturan ve Türkiye'de bulunan çok yakın değerli arkadaşlarıma maddî ve manevî destek için çok teşekkür ederim.

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde, değerli bilgilerini benimle paylaşan, kendisine ne zaman danışsam bana kıymetli zamanını ayırıp sabırla ve büyük bir ilgiyle bana faydalı olabilmek için elinden gelenden fazlasını sunan, her sorun yaşadığımda yanına çekinmeden gidebildiğim, güler yüzünü ve samimiyetini benden esirgemeyen ve gelecekteki mesleki hayatımda da bana verdiği değerli bilgilerden faydalanacağımı düşündüğüm kıymetli danışman hocam, Prof. Dr. Yılmaz DAŞÇIOĞLU'na teşekkürü bir borç biliyor ve şükranlarımı sunuyorum.

Eğitim hayatım esnasında değerli bilgileri benimle paylaşan, kullandığı her kelimenin hayatıma kattığı önemi asla unutmayacağım hocam Prof. Dr. Gülsemin HAZER'e, bu tez çalışmasında, kaynak ve yöntem açısından bana sürekli yardımda bulunarak yol gösterdiği için sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca kıymetli zamanını tez çalışmasına ayırdığı için ve üniversite hayatımın bu son döneminde bana kattığı her bilgi için Dr. Öğr. Üyesi Filiz ŞAN'a teşekkürü borç bilirim.

Doktora eğitimim boyunca benden bir an olsun yardımlarını esirgemeyen, bilgi ve tecrübeleri ile bana sürekli destek olan değerli Dr. Öğr. Üyesi Hülya ÜRKMEZ'e teşekkür ederim.

Teşekkürlerin az kalacağı okuduğum bölüm ve diğer bölümlerden hocalarıma ve asistanlarına da bana üniversite hayatım boyunca kazandırdıkları her şey için ve beni gelecekte söz sahibi yapacak bilgilerle donattıkları için hepsine teker teker teşekkürlerimi sunuyorum.

Kısmen burslusu olarak okuma fırsatını bana tanıyan Türkiye Cumhuriyeti'ne minnettarlık borcumu sunmayı borç bilirim.

Emina VİLDİC

19/07/2022

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iii
TABLO LİSTESİ.....	iv
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1: BOSNA-HERSEK TARİHÇESİ	6
1.1. Bosna-Hersek'in Tarihi	7
1.2. Bosna-Hersek'te Edebî Faaliyetler	14
1.3. Bosna-Hersek'te Dinî ve Kültürel Faaliyetler	21
1.4. Bosna-Hersek ile Türkiye Arasındaki İlişkiler	27
BÖLÜM 2: BOSNA-HERSEK'TE BASIN YAYIN	34
2.1. Dünyada Basın Yayın Faaliyetleri.....	35
2.2. Osmanlı Dönemindeki (1463-1878) Bosna-Hersek'te Basın Yayın Faaliyetleri.....	43
2.3. Avusturya-Macaristan Dönemindeki (1878-1918) Bosna-Hersek'te Basın Yayın Faaliyetleri.....	56
BÖLÜM 3: SARAYBOSNA'DAKİ GAZİ HÜSREV BEY KÜTÜPHANESİNDE BULUNAN KİRİL VE LATİN HARFLİ BOSNA DİLİ İLE YAZILMIŞ SÜRELİ YAYINLARDA TÜRKÇE EDEBİYAT (1850- 1918)	111
3.1. <i>Sarajevski List</i> (<i>Saraybosna Gazetesi</i> , 1881-1918).....	115
3.1.1. Gazetenin Künyesi	116
3.1.2. Gazetenin Yazılarına Göre Fihristi	123
3.1.3. Gazetede yazıların Türlerine Göre Fihristi	164
3.1.4. Türk Edebiyatı ile İlgili Yazılar	167
3.1.5. Türk Edebiyatından Çeviriler.....	168
3.1.6. Değerlendirme.....	171
3.2. <i>Bosanska Vila</i> (<i>Bosna Perisi</i> , 1885-1914).....	172
3.2.1. Derginin Künyesi	173

3.2.2. Derginin Yazılarına Göre Fihristi	178
3.2.3. Derginin Yazıların Türlerine Göre Fihristi	192
3.2.4. Türk Edebiyatı ile İlgili Yazılar	194
3.2.5. Türk Edebiyatı'ndan Çeviriler	194
3.2.6. Değerlendirme.....	196
3.3. <i>Bošnjak (Boşnak, 1891-1910)</i>	198
3.3.1. Gazetenin Künyesi	200
3.3.2. Gazetenin Yazılarına Göre Fihristi	205
3.3.3. Gazetenin Yazıların Türlerine Göre Fihristi	232
3.3.4. Türk Edebiyatı ile İlgili Yazılar	234
3.3.5. Türk Edebiyatı'ndan Çeviriler	235
3.3.6. Değerlendirme.....	236
3.4. <i>Nada (Umut, 1895-1903)</i>	237
3.4.1. Derginin Künyesi	237
3.4.2. Derginin Yazılarına Göre Fihristi	238
3.4.3. Dergideki Yazıların Türlerine Göre Fihristi	245
3.4.4. Türk Edebiyatı ile İlgili Yazılar	246
3.4.5. Türk Edebiyatı'ndan Çeviriler	247
3.4.6. Değerlendirme.....	248
3.5. <i>Behar (Bahar, 1900-1910/11)</i>	249
3.5.1. Derginin Künyesi	249
3.5.2. Derginin Yazılarına Göre Fihristi	251
3.5.3. Dergideki Yazıların Türlerine Göre Fihristi	286
3.5.4. Türk Edebiyatı ile İlgili Yazılar	287
3.5.5. Türk Edebiyatı'ndan Çeviriler	288
3.5.6. Değerlendirme.....	292
SONUÇ	294
KAYNAKÇA.....	298
EKLER	305
ÖZGEÇMİŞ	312

KISALTMALAR

AVNOJ	: Yugoslavya’da Halkın Atıfaşist Kurtuluş Konseyi
BM	: Birleşmiş Milletler
C.	: Cilt
Çev.	: Çevirmen
Der.	: Derleyen
diğ.	: Diğerleri
doğ.	: Doğum tarihi
fra.	: Fransisken
haz.	: Hazırlayan
MBO	: Müslüman Boşnak Teşkilati
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşma Örgütü
öl.	: Ölüm tarihi
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
SHS Krallığı	: Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
UNPROFOR	: Birleşmiş Milletler Koruma Gücü
yy.	: Yüzyıl

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Osmanlı döneminde (1463-1878) Bosna-Hersek'te yayımlanan süreli yayınların künyesi	50
Tablo 2: Bosanski Prijatelj Dergisinin Yönetim, Basım yeri, Mevcut Sayıları ve Sayfa Sayısı.....	52
Tablo 3: Avusturya-Macaristan Dönemindeki (1878-1918) Bosna-Hersek'te Tespit Edilen 224 Süreli Yayının Künyesi.....	60
Tablo 4: Alfabe Tablosu	109
Tablo 5: Sarajevski List Gazetesinin Yönetim ve Basım Bilgileri.....	118
Tablo 6: Sarajevski List'in Mevcut Sayıları ile Beraber Eksik ve Tahrip Edilen Sayıları	121
Tablo 7: Sarajevski List'te Çalışma Konusu ile İlgili Yazılar.....	123
Tablo 8: Derginin Yönetim Ve Basım Bilgileri	175
Tablo 9: Bosanska Vila Dergisinin Sayıları	177
Tablo 10: Bosanska Vila'nın Yayımlandığı Yıllarda (1885-1914) Çalışma Konusu ile İlgili Yazılar.....	178
Tablo 11: <i>Bošnjak</i> Gazetesi Yönetim ve Basım Bilgileri.....	203
Tablo 12: Bošnjak'da Tespit Edilmiş Çalışma Konusu ile İlgili Yazılar	205
Tablo 13: <i>Nada</i> 'nın Sayıları	238
Tablo 14: <i>Nada</i> 'nın Yayımlandığı Yıllarda (1895-1903) Çalışma Konusu ile İlgili Yazılar	238
Tablo 15: Behar Dergisi Yönetim ve Basım Bilgileri	250
Tablo 16: Behar Dergisinde Çıkan Çalışma Konusu ile İlgili Yazılar	251

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1: Tek Dili Süreli Yayınların Basıldığı Dillerin Oranı.....	108
Grafik 2: Süreli Yayınların Basıldığı Dillerin Oranı (<i>iki veya çok dilli süreli yayınlar için</i>)	109

ÖZET	
Başlık: Saraybosna'daki Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde Bulunan (Sarajevski list-Bosanska Vila-Bošnjak-Nada-Behar) Süreli Yayınlarda Türkçe Edebiyat (1850-1918)	
Yazar: Emina VİLDİC	
Danışman: Prof. Dr. Yılmaz DAŞÇIOĞLU	
Kabul Tarihi: 19/07/2022	Sayfa Sayısı: : vii (ön kısım) + 305 (tez) +7 (ek)
Bu çalışmada Saraybosna'daki Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi'nde bulunan Kiril ve Latin harfli Bosna dili 1850-1900 yıllar arasında yayımlanmış süreli yayınlardaki Türkçe edebiyat ile ilgili yazılar incelenmiştir. Çağdaş Bosna edebiyatı için yeni bir kuruluş aşaması olan 19. yüzyıl sonrası aynı zamanda öncü yazarların eser verdiği dönem olmuştur. Bu öncü yazarların çoğu hem doğu edebiyatı hem de batı edebiyatları ile yakından ilgilenmiştir. Bu çalışmada, <i>Sarajevski list</i>, 1881-1918; <i>Bosanska vila</i>, 1885-1914; <i>Bošnjak</i>, 1891-1910; <i>Nada</i>, 1895-1903; <i>Behar</i>, 1900-1910) gibi süreli yayınlardan çıkan edebî türdeki yazılar değerlendirildi. Çalışmada kısmen, belirli dönemlerdeki edebî eğilimlerin tanıtılması da yapılmaya çalışıldı. Dolayısıyla edebî zevk ve değerlerin nasıl değiştiğini takip etmek mümkündür. Gerek sahayla gerekse başta tarih ve kültür olmak üzere, farklı disiplinlerle ilgili yapılacak olan çalışmalara katkı sağlayacak olması bakımından da önemlidir.	
Anahtar Kelimeler: Bosna-Hersek, Bosna Edebiyatı, Türk Edebiyatı, Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi, Süreli Yayınlar	

ABSTRACT	
Title of Thesis: Turkish Literature in Periodicals (Sarajevski list-Bosanska Vila-Bošnjak-Nada-Behar) in the Gazi Hüseyin Bey Library in Sarajevo (1850-1918)	
Author Of Thesis: Emina VILDIĆ	
Supervisor: Prof. Dr. Yılmaz DAŞÇIOĞLU	
Accepted Date: 19/07/2022	Number of Pages: vii (pre text) +305 (main body) +7 (app)
This study examines the articles related to Turkish language in Cyrillic and Latin script Bosnian language in the Gazi Hüseyin Bey Library in Sarajevo, published in periods between 1850-1900. In this study analyzed the literary articles published in periodicals such as <i>Sarajevski list</i>, 1881-1918; <i>Bosanska vila</i>, 1885-1914; <i>Bošnjak</i>, 1891-1910; <i>Nada</i>, 1895-1903; <i>Behar</i>, 1900-1910). After the 19th century, was a new foundation stage for contemporary Bosnia literature, and the period where pioneering writers emerged. Most of these pioneering writers were closely interested in both eastern and western literature. This study has attempted to introduce the literary trends in certain periods and shows that it is possible to follow how literacy tastes and values change. In terms of contribution, this study shows that similar studies can be done in different fields, in particular history and culture.	
Keywords: Bosnia and Herzegovina, Bosnian Literature, Turkish Literature, Gazi Hüseyin Bey Library, Periodicals	

GİRİŞ

Bosna-Hersek, Balkan yarımadasının kuzey batısında yer almaktadır. Coğrafya olarak doğu ve güneydoğusunda komşu ülkeler Sırbistan ve Karadağ, kuzeyinde ve batısında Hırvatistan bulunmaktadır. Fatih Sultan Mehmet zamanında Osmanlı İmparatorluğunun hâkimiyetine girmiş ve 1878’de Avusturya-Macaristan’a bırakılmıştır. Dört asırdan fazla Osmanlı İmparatorluğuna bağlı kalan ve pek çok savaş ve çatışmadan sonra ancak 1992’de bağımsızlığına kavuşmuştur.

Dört asır Osmanlı hâkimiyetinde kaldığı için dil, inanç vb. birçok açıdan Osmanlılardan etkilenmiştir. Bu etki, Bosna-Hersek’in Avusturya-Macaristan’a bırakılmasından sonra da çeşitli yönleriyle devam etmiş, Osmanlı’nın yaşadığı modernleşme sürecinin etkileri, Bosnalı aydınlara tesir etmiştir. On dokuzuncu asırda Bosna-Hersek’te sürdürülen yayın faaliyetlerine ve üretilen metinlere bakıldığında, yenileşme devri Türk edebiyatının öne çıkan yazarlarının tesirleri görülebilmektedir.

Çalışmanın Konusu

Osmanlı’da ilk Türkçe gazetelerin yayımlandığı 19. yüzyılda Osmanlı vilayeti Bosna-Hersek’te yedi mecmuanın basıldığı görülür. Bunlar; *Bosanski Vijestnik* (1866), *Bosna* (1866), *Bosanski Cvijetnik* (1868), *Neretva* (1875), *Vatan* (1878) ve *Rehber* (1879). Daha sonraki Avusturya-Macaristan döneminde de Bosna-Hersek’te mecmua çıkarıldığı görülmektedir. Bu mecmualardan bu iki dönemin olaylarına bakışı, yayın politikaları, sosyal-kültürel durumu öğrenmek mümkündür. Bu mecmuaların yayın içerikleri, yazar kadrosu, Türkçeden Bosna diline yapılmış çeviriler, Türk edebiyatı ile ilgili yazılar bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Tezin başlığında Türk edebiyatı yerine Türkçe edebiyat yazılmanın nedeni tez konusu ile ilgili tespit edilmiş Türk edebiyatı ile ilgili yazılar sadece Türk yazarları tarafından değil aynı zaman Boşnak veya yabancı kökenli yazarlar tarafından yazılmış olmasıdır. Ayrıca, tez konusu ile ilgili tespit edilmiş tüm süreli yayınlar Bosna-Hersek’te Avusturya-Macaristan döneminde basılmıştır.

Çalışmanın Amacı

Osmanlıların Bosna-Hersek’in topraklarını fethetmesinin siyasî ve sosyal etkileri yanında edebiyat ve düşünce alanında da büyük etkileri olmuştur. Birçok yönden

Türkiye ve Türk edebiyatı ile yakından ilişkisi olan Bosna-Hersek'teki Bosnalıların bir yandan kendi millî edebiyatlarının varlığını sürdürmesi, bir yandan da başta Türkçe olmak üzere, Doğu dillerinde yeni bir edebiyat oluşturmaları dikkat çekicidir. Biz bu çalışmamızda Saraybosna'daki Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi'nde yer alan Kiril ve Latin harfli süreli yayınlardaki metinlerden hareketle yenileşme dönemi Türk edebiyatının Bosna dili ile yazılmış eserlere etkilerini, bıraktığı izleri bulup incelemeye çalışacağız.

Çalışmanın Önemi

Bu çalışma, yenileşme dönemi Türk edebiyatının ustaları diyebileceğimiz yazarların Bosna dilinde yazılmış metinleri nasıl etkilediklerinin tespit edilmesi ve bu konuda yapılacak daha sonraki çalışmalara katkı sağlayacak olması yönüyle önem kazanmaktadır. Böylece bu tezde ele alınan süreli yayınlara bir zemin oluşturmak maksadıyla ilgili dönemde dünyada, Türkiye'de ve Bosna-Hersek'te mevcut olan basın-yayın faaliyetleri hakkında kısa bilgiler verildi. Matbaanın kurulduğu dönemde Bosna-Hersek'te genel durum ve devlet matbaasının kuruluşu, yabancıların basın yoluyla yerli halkı etkileme gayretleri, gazeteye duyulan ihtiyaç ve Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi'nde bulunan süreli yayınlarda Türk edebiyatından yapılmış çeviriler ve Türk edebiyatı ile ilgili yazılar, tez çalışmasının içeriği içinde yer alan başlıca konulardır. Bu çalışmada, süreli yayınlardan çıkan bütün yazılar değil, edebî türdeki yazılar değerlendirildi. Bu çalışmada kısmen, belirli dönemlerdeki edebî eğilimlerin tanıtılması da yapılmaya çalışıldı. Dolayısıyla edebî zevk ve değerlerin nasıl değiştiğini takip etmek mümkündür.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmamızda, ilk önce kısaca Bosna-Hersek'in tarihi, Bosna-Hersek ile Türkiye arasındaki ilişkiler kronolojik bir şekilde aktarılacaktır. Ardından dünyada ve Bosna-Hersek'te basın-yayın faaliyetlerinden bahsedilecek ve bundan sonra, Saraybosna'daki Gazi Hüsrev Bey kütüphanesinde tespit ettiğimiz yayınlanmış Kiril ve Latin harfli Bosna dili ile yazılmış süreli yayınlarda Türkçe edebiyat ve bunun Bosna dilinde yazılmış metinlere etkilerini inceleyeceğiz. Tez konusunda çalışmaya başlarken öncelikle Türkiye'de ve Bosna-Hersek'te konu ile ilgili yapılmış çalışmalar tespit

edilmiştir. Bu konu üzerine Türkiye’de yapılmış iki yüksek lisans tezi belirlenmiştir. Bunlar, Neira Začinoviç’in 2003 yılında yazdığı *Bosna Kütüphanelerindeki Eski Türkçe Gazetelerin Dili* ve Ramize Derya Güler’in 2004 yılında hazırladığı *Bosna-Hersek’te Gazi Hüsrev Bey ve Külliyesi*’dir. Ayrıca, eski Yugoslavya döneminde Zagreb’de Emina Memija tarafından 1984 yılında savunulan *Štampana knjiga i periodika u Bosni i Hercegovini 1800-1878 (Bosna-Hersek’te basılı literatür ve süreli yayınlar 1800-1878)* adlı doktora tezi de bulunmaktadır. Bosna-Hersek’te süreli yayınlar üzerine yapılan diğer çalışmalara da değinmekte fayda vardır. Đorđe Pejanović’in (1961) *Bibliografija štampe u BiH 1850-1941 (Bosna-Hersek’te süreli yayınların bibliyografyası 1850-1941)* adlı kitabı ve Kruševac Todor’un (1978) *Bosansko-hercegovački listovi u XX. vijeku (XX. Asır Bosna-Hersek süreli yayınları)* adlı eserleri bu konuda öncü çalışmalar arasındadır. Pejanović’in çalışmasında 1850-1941 yılları arasında Bosna-Hersek’te ve Bosna’nın sınırları dışında yayımlanan süreli yayınların kronolojik tanıtımı yapılmakta ayrıca bu süreli yayınların yazar kadrosu ve temel bilgileri verilmektedir. 1991 yılında hazırlanan dört ciltlik *Bibliografija književnih priloga u listovima i časopisima BiH 1850-1918 (1850-1918 Bosna-Hersek süreli yayınlarında edebî makaleler bibliyografyası)* ve 1971 yılında Muhsin Rizvić’in hazırladığı *Behar* dergisinin edebî çalışmalarının monografisi gibi eserler de kayda değer çalışmalar arasındadır. Yılmaz Daşcıoğlu’nun “Balkanlarda Yeni Türk Edebiyatı Literatürü” (*Türkiye Araştırmalar Literatür Dergisi*, 2006, Cilt 4, Sayı 7, s.429-477) 9 başlıklı makalesi ve 2006 yılında gerçekleşen *II. Uluslararası Karşılaştırmalı Edebiyat Bilim Kongresi*’nde sunduğu “Boşnak Şair Musa Kazım Çatiç’in Şiirlerinde Türk Şiiri Etkisi ve Türk Edebiyatından Çevirileri” adlı bildiriye değinmekte de fayda vardır.

Çalışmanın başlangıcında bu tespitler yapıldıktan sonra Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesindeki tarama çalışmasına başladık. Üç yıl boyunca, aralıklı olarak Saraybosna’da ikamet etmek suretiyle Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesindeki 1850-1950 yılları arasında yayımlanan süreli yayınların mevcut sayılarını taradık. Taramalar sırasında 2016 yılında Türkiye’de Doç. Dr. Salih Seyhan, Doç. Dr. Hakan Temiztürk ve Prof. Dr. Senada Dizdar tarafından hazırlanan *Osmanlı Dönemi Bosna Basın Tarihi* kitabı ve 2017 yılında Sarybosna’daki Yunus Emre Enstitüsü koordinatörlüğü tarafından *Bosna Hersek Süreli Yayınlarında Türk Edebiyatı (Roman, Hikâye, Şiir, Tiyatro) 1895- 1942* adlı kitap basıldı.

Bu eserde seçkin Türk yazarların tefrika eserleri bulunur. Edebî incelemeler dahil değiller. Böylece, tez konusu ile ilgili çalışmaların bir kısmı yapılmış oldu. Bu nedenle *Saraybosna'daki Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi'nde bulunan Türkçe süreli yayınlarda Türkçe edebiyat (1850-1950)* adlı geniş kapsamlı tez konusunda yeni bir planlama yapmak gerekti. Böylece Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde bulunan ve 1850-1900 yılları arasında yayımlanan Kiril ve Latin harfli Bosna dilinde basılmış süreli yayınlar tarandıktan sonra karşımıza beş süreli yayın çıktı. Bunların bir kısmının basın yayın faaliyetlerinin 1900 yılını geçtiği için tezin başlığında zaman sınırlanması olarak 1918 yılını yazdık. Aslında 1850-1900 dönemindeki basın yayın faaliyetleriyle başlayan tüm süreli yayınlar taranıp okundu. Tezin yeni içerik ve planına göre konu *Saraybosna'daki Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi'nde bulunan (Sarajevski list-Bosanska Vila-Bošnjak-Nada-Behar) süreli yayınlarda Türkçe edebiyat (1850-1918)* başlığına uygun olacak biçimde düzenlendi. 1850 yılının başlangıç tarihi olarak alınma nedeni, Bosna-Hersek'te süreli yayın anlamında bilinen ilk süreli yayın bu tarihte basılmasıdır. Bu hususta Türkiye'de yapılan çalışmaların yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. Bir taraftan Osmanlı ve Avusturya-Macaristan dönemlerinde Bosna-Hersek'te var olan basın yayın faaliyetleri takip edilirken diğer taraftan Türk edebiyatı ve Bosna-Hersek (Boşnak) edebiyatı tarihleri üzerinde dikkatle durmaya gayret ettik. Ayrıca, yukarıdaki bahsedilen çalışmalarda bizim ulaştığımız tespitler yoktur.

Çalışmamızı yaparken bu konuyla ilgili bilgiler için, *Sarajevski List* (1881-1918), *Bosanska Vila* (1885-1914), *Bošnjak* (1891-1910), *Nada* (1895-1903), *Behar* (1900-1910) gibi o dönem önemli süreli yayınları inceleyeceğiz. Bu ana kaynaklardan faydalanmak suretiyle konuya göre seçtiğimiz metinlerin değerlendirmesini ortaya koymaya çalışacağız.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. "Giriş" bölümünün ardından "Bosna-Hersek Tarihçesi" adlı birinci bölümde Bosna-Hersek'in tarihi, Bosna-Hersek'teki edebî ve kültürel faaliyetler ile Türkiye ve Bosna-Hersek arasındaki ilişkiler kısaca tanıtılmıştır. Tezin ikinci "Bosna-Hersek'te Basın Yayın" başlıklı bölümünde dünyada basın yayın faaliyetleri tanıtıldıktan sonra Osmanlı (1463-1878) ve Avusturya-Macaristan dönemindeki (1878-1918) Bosna-Hersek'te basın yayın faaliyetleri hakkında bilgi verildi. Tezin son ve üçüncü bölümü asıl çalışmamızı teşkil etmektedir. "Saraybosna'daki Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi'nde Bulunan Kiril ve Latin harfli

Bosna dili yazılmış süreli yayınlarda Türkçe Edebiyat (1850-1918)” başlıklı bu bölümde beş süreli yayın (*Sarajevski list*, 1881-1918; *Bosanska vila*, 1885-1914; *Bošnjak*, 1891-1910; *Nada*, 1895-1903; *Behar*, 1900-1910) taranarak tez konusu ile ilgili yazılar tespit edildikten sonra sistematik fihristi hazırlandı. *Sarajevski list*’in 6938 sayısı, *Bosanska vila*’nın 478 sayısı, *Bošnjak*’ın 989 sayısı; *Nada*’nın 216 sayısı ve *Behar*’ın 243 sayısı tarandı. Tez konusu ile ilgili tefrika eserleri ile beraber *Sarajevski list*’ta 71 yazı, *Bosanska vila*’da 45 yazı, *Bošnjak*’ta 76 yazı, *Nada*’da 17 yazı ve *Behar*’da 69 yazı tespit edildi.

BÖLÜM 1: BOSNA-HERSEK TARİHÇESİ

Balkan yarımadası, Akdeniz'in tam ortasına yakın kuzeyinde yer almaktadır. Yarımada, batıda Adriyatik Denizi, doğuda Karadeniz, kuzeyde Sava ve Tuna nehirleri ve güneyde Akdeniz ile çevrilidir. Balkanlar coğrafi bakış açısından, büyük ölçüde dağlıktır. Balkan terimi, ağaçlarla kaplı dağlar silsilesi anlamına gelen Türkçe bir terimdir. Stratejik açıdan Asya, Afrika ve Avrupa'nın kavşak noktasında bulunan Balkan yarımadası, hem fetih açısından hem de diğer bölgelere uzanan bir geçit olarak cezbedici bir coğrafyadır. Balkan ülkelerinden biri olan Bosna-Hersek, Balkan yarım adasının kuzey-batı köşesinde yer almaktadır.

Eski Yugoslavya Cumhuriyetlerinden olan Bosna-Hersek'in doğu ve güneydoğusunda Sırbistan ile Karadağ, kuzeyinde ve batısında Hırvatistan bulmaktadır. Una ve Sava nehirleri Hırvatistan ile Bosna arasında sınır oluşturmaktadır. Doğuda Drina nehri ile Sırbistan'dan ayrılmaktadır. XIX. yüzyıldaki yüzölçümü 62. 000 kilometre kareydi. Adriyatik denizinde 20 km uzunluğunda bir kıyısı bulunmakla birlikte hiç limanı yoktur (Gölen, 2010: 6-7).

Bosna-Hersek'in İstatistik Enstitüsü'nün 31 Mart 1992 verilerine göre ülkenin toplam nüfusu 4.395.643 kişidir ve ulusal kompozisyonu şu şekildedir: 1.368.133 (%31,1) Sırp; 759.485 (%17,3) Hırvatlar; 1.920.931 (%43,7) Boşnaklar; 347.094 (%7,9) Yugoslavlar (bu grup esas olarak Boşnaklardan ve karma evliliklerden doğan yurttaşlardan oluşmaktadır) (Burnazović, 1998: 32).

Balkan yarımadasının bilinen ilk sakinleri, Morava vadisinin batısından Adriyatik'e uzanan bölgede yaşamış İlliryalılar ve Ege'den Tuna'nın kuzeyine doğru uzanan topraklarda yerleşmiş Trakyalılardır. M. Ö. 5. yüzyılda örgütlü bir devlet kuran Trakyalıların bir kolu Daçyalılar, Rumen ulusunun temel unsurunu oluşturacaklardır. İlk büyük Avrupa medeniyetinin, Yunanlılar tarafından Ege Denizi ada ve sahillerinde kurulduğu bilinmektedir. M. Ö. 1600-1200 yılları arasında Yunanistan'da ileri bir Bronz Çağı medeniyeti gelişti. 395 yılında nihai bir bölünme gerçekleşen Bizans medeniyeti, Adriyatik sahilinden itibaren Drina Nehri boyunca devam ederek, oradan Sava ve Tuna'ya ulaştı. Gelecekte, Katolik ve Ortodoks kiliseleri ile batı ve doğu kültürel kuşakları arasındaki sınırı aşağı yukarı bu hudut teşkil edecektir. 6. ve 7. yüzyıllarda, Bizans için en büyük tehlikeyi Asya'da Persler ve Arapların, Avrupa'da Avarlar ve

Slavların ilerleyişleri oluşturmuştur. Bizans için zor olan bu yüzyıllarda düşmanlar her taraftan sıkıştırmaktaydı. Araplar zamanla yenilgiye uğratıldılarsa da, Slavların Balkanlar'da mevcudiyeti kalıcılık kazandı. Slavlar, kendi liderlerinin yönetiminde ve küçük gruplar halinde harekete geçtiler. İşgal ettikleri topraklara yerleşip çiftçiliğe başladılar. Müstakbel Bulgar, Hırvat, Sırp ve Sloven Ortaçağ devletlerinin temeli böylece atılmış oldu (Jelavich, 2009: 4-14).

Tarihte, Bosna-Hersek'in coğrafyasında yaşadığı bilinen en eski halkın İlliryalılar olduğuna dair güçlü deliller bulunmaktadır. Bosna adının da İllirce 'akarsu' anlamına gelen "bos" kelimesinden türetildiği düşünülmektedir (Taşar ve diğ., 1996: 193).

Bosna adı ilk kez İslamiyet sonrası 958 yılında Bizans İmparatoru Konstantin VII. Porfirogenitus (912-959)'un yazılarında 'Bosona' olarak geçmektedir (Burnazović, 1998: 20). Konstantin VII. Porfirogenitus'un *Halklar Hakkında* adlı eseri, Bosna'nın kadim tarihinin de anlatıldığı, döneme dair önemli kaynaklardan biridir. Bosna'nın kuruluşu ve yapısı hakkında ikinci önemli eser, 1160-1180 yılları arasında yayınlandığı düşünülen ve yazarı bilinmeyen *Gorsku Radoslava* adlı eserdir. Bu eserde bütün Slav milletlerinin bir olduğu ve kardeş olarak değerlendirildiği görülmektedir. Bu milletlerin Dunav nehrinden Adriyatik Denizi'ne, İstra'dan Draça'ya kadar olan bölgede yer aldıkları ileri sürülmektedir (Ćirković, 1964: 26-27).

1.1. Bosna-Hersek'in Tarihi

Bosna-Hersek'in bilinen ilk sakinleri Hint-Avrupa kökenli İlliryalılardı. Bunların sahilde oturanlarına *korsan*, içlerde oturanlarına *eşkya* denilirdi. İlliryalılar son derece savaşı kavimlerdi. İlliryalıları yenen Romalılar dört yüzyıl boyunca bu bölgede hâkimiyetlerini sürdürdü. Roma döneminde yüksek dağlarda yaşayan İlliryalılar kendilerini Latin veya Helen kültüründen uzak tutmaya çalışmışlar. Bu sayede dil ve kültürlerini yaşatmaya başardılar. Bu topraklarda Romalıların egemenliği 7. yüzyıldaki Avar ve Sloven istilalarıyla sona ermiştir (Gölen, 2010: 10, 11). Slavlar, 6. yüzyılda kuzeydoğu Avrupa'dan Balkan'a doğru büyük kitleler halinde göç etmişlerdir. Adriya, Karadeniz ve Ege bölgesi, bir nesil sonra Slavlar tarafından iskân edilmiştir. Macar Kralı ve Bizans Kayseri'nin emrindeki Peçenekler gibi Müslüman-Türk kökenli halklar vesilesiyle bu bölgede yaşayan Slav halkları ilk kez 8. yüzyılda İslam'la tanışmışlardır

(Taşar ve diğ., 1996:17). Slavlar, 8. ve 9. yüzyılda Bosna'ya gelmeye başlamışlardır (Seyhan ve diğ., 2016: 14)

10. yüzyılda Bosna toprakları, Avarlardan kalan "ban" denilen prensliklere bölünmüştür. Bu dönemde Bosna'nın herhangi bir politik gücü yoktu. 12. yüzyılda, Macarlar, Hırvatistan krallığından toprak alıp Bosna'yı da kısmen işgal etmişler. 1137 yılın başlarında Bogomil mezhebi yeni taraftarlar toplamaya başlar. Aynı yıl Macar Kralı II. Bela, beş yaşındaki oğlu Ladislas'ı Bosna Dukası yapmıştır (Gölen, 2010: 32). 1180-1204 yılları arasında kendi yönetimiyle bu bölgeyi Balkanlar'da ekonomik bakımdan daha önemli bir unsur haline getiren Ban Kulin, Bogomil mezhebini benimsemiştir. Bu yüzyılın başlarından 1360 yılına kadar Hırvatistan Krallığı'na bağlı prenslerce yönetilmiştir (Yardımcı, 2006: 10).

Bosna tarihinin önemli üç hükümdarı Ban Kulin (1180-1204), Ban Stephen II. Kotromanić (1322-1353) ve Kral Stephen Tvrtko (1353-1391)'dur. Bosna'yı Balkan siyasetinde önemli bir unsur haline getiren Ban Kulin ülkesinin ekonomik gelişimine çok önem vermiştir. Bosna ve Ragusa (Dubrovnik) arasında 1189 yılında imzalanan ticari anlaşmayla Raguzalı tüccarlar Bosna madenlerinden faydalanmaları için teşvik edilmiştir. Kotromanić, Hun beyliğinin Bosna'ya dâhil edilmesiyle ülkenin sınırlarını genişletmiştir. Tvrtko ise güneye doğru ilerleyerek Dalmaçya kıyılarının geniş bir bölümünü fethetmiş. Böylece Bosna'yı Balkanlar'ın en güçlü devleti haline getirmiştir (Yardımcı, 2006: 11). Kotromanić, 1334'te Ragusa, 1335'te Venedik ile ticaret antlaşmaları imzalamıştır. Macar Kralı ile iyi ilişkiler kurmuştur. 1340 yılında Papa ile ilişkilerini düzeltmek amacıyla Fransiskanların Bosna'da bir misyon kurmalarını kabul etmiştir. Fransiskanlar, 1463'e kadar bölgede on iki manastır kurmuşlardır. Tvrtko, 1377 yılında "Sırpların, Bosna'nın ve Hırvatların" kralı unvanıyla krallık tacını giymiştir. Bağımsız Bosna Krallığı'nı kurmuştur. 1389 yılında Tvrtko Kosova Savaşı'nda Sırp Knezi Lazar'ın müttefiki olarak Osmanlılara karşı savaşmış ve kaybetmiştir. Fakat, ardından Tvrtko 1390 yılında Hırvatistan'ı ele geçirmiştir. Aynı yıl Dalmaçya ilhak edilmiştir ve sonunda Tvrtko, Bosna, Hırvatistan ve Dalmaçya Kralı ilan edilmiştir. Bosna Krallığı'nın bilinen son kralı Stefan Tomašević (1461-1463)'tir (Gölen, 2010: 34-36).

Bosna-Hersek, Osmanlı tarihinde önemli bir yer aldığı için, diğer yandan da Osmanlı Devleti Bosna-Hersek'in tarihinde önemli izler bıraktığı için bu iki ayrı konu, tezin ikinci bölümünde de söz konusu edilecektir.

Daha sonraki yüzyıllarda Avrupa'daki gelişmeler, özellikle de 1789 yılındaki Fransız İhtilali sonucu gelişen milliyetçi akımlar Sırp ve Hırvatları etkilemiştir. 1804'te Sırp, 1861'de Hırvat ve 1875'te Hersek isyanları Osmanlı Devleti'ni oldukça yıpratmış ve pek çok insanın ölümüne sebep olmuştur. Sonuçta Sırlar ve Hırvatlar adım adım bağımsızlıklarını kazanmayı başarmışlardır. 1877-1878 yılları arasında gerçekleşen Osmanlı-Rus Savaşı sonucu, Rusya siyasî bir güç kazanmıştır. Bundan dolayı Avrupa Devletleri dengeyi sağlayabilmek için 12 Temmuz 1878 tarihinde Berlin Kongresi'ni yapmışlardır. Kongrede, Bosna-Hersek'in Osmanlı Devleti'nin sınırları içerisinde olmasına rağmen Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na bırakılması kararı alınmıştır. Avusturya-Macaristan'ın asıl amacı ise, Bosna-Hersek'i işgal ederek Dalmaçya'ya doğru bir yol açmak ve Osmanlı Devleti'nin bu bölgeden çekmesiyle doğan boşluğu siyasî bir güç olarak doldurmaktır. Sonuçta, Avusturya-Macaristan, Bosna-Hersek'i işgal etmek için 29 Temmuz 1878 tarihinde ordusu ile harekete geçmiştir. Boşnak halkı, basit silahlarıyla bu işgal girişimine direnmişse de Avusturya-Macaristan ordusuna karşı başarılı olamamış ve Avusturya-Macaristan ülkeye hâkim olmuştur. Bundan sonra, Bosna-Hersek'te büyük göç dalgası yaşanmıştır. 1918'kadar 300.000'e yakın Boşnak Türkiye'ye ve Arap ülkelerine göç etmiştir. Avusturya-Macaristan, Bosna'daki Hırvat ve Katolik nüfusunun artmasına zemin hazırlamıştır. Bu durum Sırlar arasında oldukça ciddi tepkilere neden olmuştur. Sırp milliyetçiler de bunlara karşı propagandaya ve gizli örgütlenmeye başlamışlardır¹ (Vildic, 2010: 5).

1830 yılından itibaren "İlliryalılar Hareketi"nin amacı bütün Güney-Slavların (Yugo-Slav) milletlerinin birleşmesidir. Bu fikir, Sırbistan'da hiçbir zaman taraftar bulan bir düşünce olamadı. Slav birliği düşüncesinin kökleri Hırvatistan'da yatıyordu. "İlliryalılar Hareketi" Balkanlar'ın en eski sahiplerine gönderme yaparak bütün Slav kökenli halkların birleşmelerinin propagandasını yapmıştır. 19. yüzyılın başından itibaren kendi devletini kurmak için uğraşan Sırlar, diğer Güney-Slav halklarını "Büyük Sırbistan"

¹ VİLDİC, Emina (2010), *Bosna Savaşı'nın Modern Türk Şiirine Yansıması*, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, s.5.

tasarımları içerisinde tahayyül etmişlerdir. Hırvatistan'ın amacı ilk önce ortak bir Güney-Slav dili ve kültürü yaratılıp daha sonra da Hırvatistan liderliğinde siyasi birlik oluşturmak ve Habsburg Monarşisine katılmaktı (Taşar ve diğ., 1996: 30-31).

1908 yılında Bosna-Hersek'i topraklarına kattığını ilan eden Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Hırvatlar ve Katoliklerin nüfusunun artmasına zemin hazırlamıştır. Hırvatlar da bunu diğer halklara baskı aracı olarak kullanmışlardır. Bu, Sırlar arasında oldukça ciddi tepkilere neden olmuştur. Sırp milliyetçileri de buna karşı gizli örgütlenmeye ve propagandaya başladılar. "Büyük Sırbistan" idealine sahip olan Sırlar, çeşitli vesilelerle rahatsızlıklarını gösterirler.

1912 yılında Osmanlı Devleti'ne karşı Birinci Balkan Savaşı başlamıştır. Sadece bir yıl sonra, 1913 tarihinde Bulgaristan'a karşı da İkinci Balkan Savaşı meydana gelmiştir. Daha önce, 1911 yılında Sırbistan'da ortaya çıkan ve Avusturya'ya karşı, özellikle Bosna-Hersek'te propaganda yapan gizli terör örgütü Kara El eylemleriyle politik durumu sarsmaya başladığında, Avusturya'nın cevabı halk üzerindeki baskılarını artırmak oldu. Bu olaylar sonucunda bölge patlamaya hazır barut fıçısı haline geldi. Böylece, 28 Haziran 1914 tarihinde, Vidovdan gününde², Avusturya Velihaht Prensi Ferdinand ve eşinin Saraybosna ziyareti sırasında bir suikasta kurban gittiler. Suikastı gerçekleştiren Gavrilo Princip, Bosnalılar adlı terör örgütü üyesidir. Bu örgüt, bir Güney-Slav federasyonunun kurulmasını politik amaç edinen ateist ve cumhuriyetçiler tarafından kurulmuştur (Taşar ve diğ., 1996: 34).

² 1389 yılında, Kutsal Vidovdan Günü'nde (ya da "Aziz Vitus Günü") Kosova'da aldıkları yenilgiye Sırp feodal devleti yıkılmıştır. Aslında, 15 Haziran (Sezar takvimine göre) veya 28 Haziran (Gregoryan takvime göre) 1839'da Kosova'yı Sırlar için bir ulusal sembol haline getiren olay, Kosova Meydan Savaşı olmuştur. Kaybedilen Kosova Savaşı, Sırp mitolojisinde, tanrısal imparatorluğu ulaşmak için yeryüzünde kendi arzuları ile seçtikleri yenilgi şeklinde anlatılıyordu. Mitolojiye göre Sırp halkı, bu yenilgiden sonra Tanrı tarafından seçilmiş halk mertebesine yükselmiştir. Tanrısal bir halk (Nebeski Narod) olarak seçilmiş Sırları diğer halklardan ayırmıştır. Öte yandan Sırp milliyetçilerin gelişme döneminde Sırp kolektif hafızasını çerçevesini çizen ve bu hafızayı yaşatan tek kurum Sırp Ortodoks Kilisesi olmuştur. Avusturya-Macaristan egemenliğin son vermek isteyen Gavrilo Princip, Vidovdan gününde, 28 Haziran 1914 yılında Saraybosna şehrini ziyarete gelen Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Velihaht Ferdinand'ı öldürerek Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasına neden olmuştur. Vidovdan Gününde gerçekleşen bugüne denk gelen üçüncü en önemli olay ise 1990'lı yılların başında yaşanmıştır. Eski Yugoslavya parçalandığında Bosna-Hersek'e savaş ilan eden dönemin Sırbistan Devlet Başkanı Slobodan Milošević, 28 Haziran 1989 yılında, Kosova Meydan Savaşı'nın yapıldığı Gazimestan'da toplanan 500 bine yakın Sırp milliyetçisine karşı "Büyük Sırbistan" hedefleyen ünlü konuşmasını yapmıştır. Bu konuşma, bölgede yaşanan ve yüzbinlerce insanın ölümüne neden olan savaşını adeta başlayacağını ilk mesajı olmuştur.

Bu olayın sonucunda, Birinci Dünya Savaşı meydana gelmiştir. Avusturya-Macaristan'ın yıkılmasından sonra, 1 Aralık 1918 tarihinde Slovenya, Hırvatistan ve Sırbistan tarafından, Sırp- Hırvat - Sloven Krallığı ilan edildi. Bosna-Hersek, Birinci Yugoslavya'ya katıldı. Fakat, Boşnaklar, kurucu millet olmadıkları için statü olarak ikinci sınıf vatandaş muamelesine tabi tutuldular. 20'li yılların başlarında SHS Krallığı³'nda 12 milyon kişi yaşamaktaydı. Hiçbir halk gruba nüfusun %50'den fazlasına sahip değildi. Aşırı derecede politize olan halk gruplarının kaosu andıracak kadar çok partileri vardı. Böyle bir politik durumda Parlamento 28 Haziran 1921'de, tek millet-tek devlet sloganıyla "merkezî hükümet" sistemi için anayasa kabul edildi (Taşar ve diğ., 1996:38-39).

Bu baskıdan kurtulmanın yolunu politik mücadele gören Boşnaklar, 1919 yılında Mehmet Spaho (doğ.1883-öl.1939) liderliğinde Saraybosna'da "Yugoslavya Müslüman Teşkilatı"nı (JMO) kurarlar. Boşnak uleması tarafından "El-Hidaye" adlı siyasi bir teşkilat kurulur. El-Hidaye'ye bağlı "Mladi Muslimani"("Genç Müslümanlar"), İslami kimliğini yeniden kazabilmek için çalışmalar yapar. Bu teşkilat çalışmaları sayesinde çok sayıda siyasetçi ve entelektüel yetişir. 1941 yılında Almanya'nın sayesinde Hırvatlar "Bağımsız Hırvat Devleti"ni kurup Sırlara karşı terör eylemleri gerçekleştirirler. Politik arenada ırkçılık ve dini fanatizm öne çıkar. Bu arada Boşnaklar, Almanya'nın yardımlarıyla silahlanarak eğitim alırken uzun vadede Bosna-Hersek'in otonomluk bir yönetim olmasını amaçlarlar (Alkan, 1995: 22- 23).

Almanya, 1939 yılında, Polonya'yı işgal ederek İkinci Dünya Savaşı başlattı. Almanların desteğini himayesini olan Hırvatlar, "Bağımsız Hırvat Devleti"ni kurarak Sırlara karşı terör estirdiler. Bu arada, Hitler, 1943 tarihinde Bosna-Hersek'te, "Müslüman SS Gönüllü Birlikleri"ni kurdu. Ama askerler şapka olarak Osmanlı fesi takacaklardı. Ayrıca, bu birliklere imamlar ve hocalar alınarak Müslüman Boşnak askerlerinin Kur'an-ı Kerim paralelinde eğitimleri sağlanacaktı (Alkan, 1995: 23).

Diğer tarafta, 29 Kasım 1943'te Bosna'nın kalbi Jajce şehrinde yapılan AVNOJ (Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije-Yugoslavya'da Halkın Antifaşist Kurtuluş Konseyi) toplantısında gelecekteki Yugoslavya'nın temelleri atıldı

³ Sırp- Hırvat - Sloven Krallığı ifadesinin kısaltması SHS Krallığı olarak yazılacaktır.

ve burada bir de hükümet kuruldu. Tito (doğ.1891-öl.1980) komite bakanı oldu ve Mareşal unvanını aldı (Taşar ve diğ., 1996:63).

Fakat İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Bosna-Hersek'in Nisan 1945 yılında Yugoslavya Federe Devleti'ne dâhil edilir. Farklı bir kültürel yapıdan gelen Müslüman Boşnaklar için bu katılım, tarihi bir dönüm noktası olur. Eski yapılarını terk ederek komşuları ile komünist Yugoslavya'ya entegre olacaklardır. Hırvatlar ve Sırlar ile bütünleşerek yeni bir millet haline geleceklerdir. Yani "Yugoslavlaştırılacak"dır. Bunun için en önemli işlem Yugoslavya'yı oluşturan milletler arasında görülen karma evliliklerdir. Boşnakların "Yugoslavlaştırılması" için başvurulan ikinci yöntem ise gerek eğitim gerekse kültür alanında tahrifat yapılmasıydı. Boşnak toplumu içerisinde var olan ve nesilden nesle aktarılarak gelen tarihi ve dinî değerler hakkındaki yaklaşımlarını bozabilmek için, küçümseyici bilgiler müfredat programlarına alınarak, yıllarca okullarda okutulur. İlkokul, ortaokul, lise ve üniversitelerde İslam'ı, İslâm tarihini ve Osmanlı tarihini kötüleyen yaklaşımlar öğretilir. Ayrıca benzer yaklaşımlar basın-yayın organlarında da gösterilmektedir. Örneğin radyo ve televizyonda yayınlanan programlarda bu konularda negatif bir yaklaşım söz konusudur. Fakat daha önce de 1948 yılında, Boşnaklar hep üç kategoride sayılarak kayıt edildi; bunlar ya Müslüman Sırp, ya Müslüman Hırvat ya da milletini açıklamak istemeyen Müslüman şeklindeydi.

1961 yılında nüfus sayımında Boşnaklar "Müslüman" adı altında etnik bir grup olarak kaydedildi. Artık, Komünist Partisi, Boşnakları "Müslüman" adıyla Bosna-Hersek'te bir ırk olarak ilan etti. Fakat Müslüman kelimesi büyük "M" harf ile yazılırsa, Bosna-Hersek'te yaşayan Boşnak Halkı'nın etnik adı; küçük "m" ile yazılırsa dini adının kast edildiği anlaşılırdı.1968 yılında Boşnaklar ilk kez millet statüsünü kazandılar. 60'lı ve 70'li yıllarda Yugoslavya ve Arap Ülkeleri arasında iyi iktisadi ilişkiler gelişince İslam'ın, hem Bosna-Hersek'te hem de Yugoslavya'da tehlike olarak görülmesinden vazgeçilmiştir.

Tito ölümünden sonra Yugoslavya'da komünist sistemin yıkılmasıyla birlikte, 1989-1990 yıllarında çok partili seçimler düzenlendi. Bosna-Hersek'te düzenlenen ilk çok partili seçimlere, "Stranka Demokratske Partije" ("Demokrat Eylem Partisi") ve "Muslimanska Bosnjačka Organizacija" ("Müslüman Boşnak Organizasyonu") olmak üzere iki Müslüman partisi katıldı. Diğer önemli ulusal partiler "Srpska Demokratska

Partija” (“Sırp Demokrat Partisi”) ve ”Hrvatska Demokratska Partija” (“Hırvat Demokrat Partisi”) da katıldılar (Babuna, 2000: 198).

Bosnalı Müslüman Demokratik Eylem Partisini kurucusu Alija Izetbegović (doğ.1925-öl.2003) oldu. Radovan Karadžić (doğ.1945-öl.?) Bosna’da Sırp milliyetçi partinin başkanlığına seçildi ve 1991 yılında Sırp Halkı’nın Parlamentosu’nu ilan etti. 1990 yılında Slovenya kendini bağımsız devlet ilan etti. Eylül ayında 1991’de BM Güvenlik Konseyi Eski Yugoslavya silah satışına ambargo koydu. 1992 yılında Hırvatistan ve Slovenya’nın bağımsızlığını Avrupa Topluluğu ve bazı ülkeler tanımadılar. Birleşmiş Milletler Koruma Gücü UNPROFOR oluşturuldu.

Bosna’nın bağımsızlığı için yapılan referandumu Sırp lar boykot ettiler. 1992 yılında Nisan ayında Bosna’nın Bijeljina adlı şehrinde Arkan Željko Ražnjatović’in (doğ. 1952-öl.2000) liderliğinde Sırp lar katliama başladılar. Bosna Sırp ordusunun komutanı Ratko Mladić (doğ.1943-öl.?) Saraybosna postanesinin yerle bir edilmesi kırk bin telefon hattını da işlemez hale getirdi. Haziran’a kadar Sırp lar Bosna’nın yüzde %70’ini ele geçirdi. Bir yıl sonra, Müslüman-Hırvat Savaşı ortaya çıktı. 1993’te şubat ayında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin 808 numaralı kararıyla Eski Yugoslavya için Uluslararası Suç Mahkemesi kurulması önerildi. Ekim’de Fikret Abdić (doğ.1939-öl.?) Bihać bölgesinde Batı Bosna Özerk Bölgesi’ni ilan ederek kendi yandaşlarıyla Bosna ordusu arasında Müslüman- Müslüman çatışmasına neden oldu. Ocak 1994 yılında Abdić’in güçleriyle Bosna ordusu arasında ateşkes imzalandı. Nisan ayında Sırp ların Goražde saldırıları hız kazanırken ilk kez NATO bombardımanı başlandı. 1995 yılında Uluslararası Mahkeme, Karadžić ve Mladić’i savaş suçlusu ilan etti. Mayıs’ta NATO uçakları Sırp ların Pale yakınındaki silah deposunu bombaladı. Srebrenica’ya (Srebrenitsa) Sırp saldırısı UNPROFOR Sırp lar karşısında geri çekilirken, Hollandalı bir asker Sırp lar tarafından öldürüldü ve Srebrenica düştü. Savaşın en büyük katliamında birkaç bin Müslüman erkek Sırp lar tarafından öldürüldü. Bundan sonra Clinton hükümeti artık savaşın fiziksel gerçeğini kavradı. NATO, Sırp ları ilk kez ciddi olarak bombalamaya başladı. Hava saldırılarına Hızlı Tepki Gücünün silahları da destek verdi. Eylül 1995 yılında Sırp lar ağır silahlarını Saraybosna çevresinden uzaklaştırmayı ve kentte girişi serbest bırakmayı kabul ettiler ve hava saldırıları durdu. Kasım 1995 yılında Dayton, Ohio’daki Wright-Patterson havaalanında yapılan barış görüşmeleri Milošević (doğ.1941-öl.2006), Tuđman (doğ.1922-öl.1999) ve Izetbegović’i bir araya

getirdi. Sonunda tek bir Bosna devleti için ilk taslak hazırlandı. Bosna'nın yüzde %51'i Müslüman-Hırvat Federasyonuna, yüzde %49'u Republika Srpska'ya bırakıldı (Cohen, 1999: 28-38).

1.2. Bosna-Hersek'te Edebî Faaliyetler

Bosna-Hersek topraklarında ulusal dil, nasıl, ne zaman ve ilk kez kim tarafından yazıya döküldüğü bilinmemektedir. Bunun nedeni, yazıyla ilgili bir kanıt sayılabilecek belgelerin sayısının az olmasıdır. Yine de az sayıda korunmuş yazılı belgeler, Bosna Hum bölgesinde (Hersek bölgesi) yaşayan halk tarafından kullanılan dört yazı sisteminin var olduğunu teyit etmektedir. Bunlar, Yunan, Latin, Glagolit ve Kiril yazı sistemleridir. İlk iki yazı sistemin kökenleri oldukça erken dönemlere aittir. Slavlar tarafından kullanımı da Katolik veya Ortodoks kiliselerinin egemenliklerine bağlantılıdır. Diğer iki yazı sistemi ise Slavların okuryazarlığına ve Kiril-Metodi geleneğine bağlıdır. Güney Slavların tüm ortaçağ edebiyatı ise Slav okuryazarlığını temellerini atan Kiril ve Metodius'un ortak kültürlerinden ve dinî etkinliğinden gelmektedir. Slavlar, kilisedeki ayinlerin ulusal dilde yapılması geleneğini başlattıkları için ayinde kullanılan eserler de ulusal dilde yazıldığını bilmektedir. Ancak, Bosna'nın Ortaçağ edebiyatı, büyük ölçüde Bosna'ya has Kiril alfabesi-italik şekli, diğer adıyla Bosančica üzerine inşa edildiğini öğrenmekteyiz. Bosančica ile yazılan eserler, ağırlıklı olarak yasalar ve devlet idaresi ile ilgili diğer yazılar temsil etmektedir. Bunlar arasında 1189 yılında yazılmış ve yazıldığı yıla göre önemli bir edebî değere sahip olan Kulin Ban tüzüğü, halk dilinde yazılmış en eski belge olarak çıkmaktadır. Bosna el yazmaları ve minyatürler, Ortaçağ Bosna'sına ait Kiril yazı mirasının ikinci grubunu oluşturmaktadır. Bosna el yazmalarından 23 tanesi bilinmektedir. Bunların biri, XII. yüzyılın sonunda, ikincisi XIV. yüzyılın ortalarında, diğerleri ise XIV. yüzyılın sonlarında ve XV. yüzyılın başlarında oluşturulan Čaynice İncili'dir. XII. yüzyılın sonunda Hum'da yazılan Prens Miroslav Evangeli, Ortaçağ yazmaları arasında en korunmuş eserler olduğu gibi Güney Slav bölgesinde bulunan bu tür kodekslerin de en güzel örneğidir. Bosna minyatürlerinin gelişimi ise, Bosnalı Lord Divos Tihoradović için XIV. yüzyılda oluşturulan süslenmiş bir el yazısından ve aynı yüzyılda yazılmış olan Miroslav Evangeli'den izlenmek mümkündür. Bu el yazmalarının ikisi de Bosna Kilisesi'nin dinî edebiyatına aittir ve tipik Bosna minyatürünün özelliklerini

göstermektedir. El yazmaları ve minyatürlerden oluşan dinî karakterli edebiyat, kullanılan dilden ve bu topraklarda oluşan farklı etkilerin izlerini ortaya koymasından dolayı kültür tarihi çalışmalar için çok önemlidir. Ortaçağ Bosna'sına ait Kiril yazının mirasının üçüncü grubu, epigrafik örnekleridir. Bunların çoğu, mezar taşlarındaki (stećak) yazılar, kilise binalarının üzerindeki yazılar ve diğer anıtlardaki yazılardır. Bosna-Hersek'in nekropol ve mezar taşlarının sayısı 60 bin mermere ulaşmaktadır. Mezar taşlarına yazılmış epigraf anıt örneklerinin en az olduğu dönem, XII. yüzyıldan XIV. yüzyılın ilk yarısına kadar dönem, en fazla olduğu dönem ise feodalitenin yıkıldığı ve Bosna Krallığının Osmanlı egemenliğine girdiği dönem (XIV. yüzyılın ikinci yarısından XV. yüzyılın ilk yarısına kadar). Ortaçağ Bosna'sında okuryazarlığın ikinci kısmı, o zamanki Katolik topluluğu ve bazıları XIV. yüzyılda kurulmuş olan manastırlarda kalan Bosnalı Fransiskenlerin ellerinde gelişmeye devam etmektedir. Latin dilinde edebiyat, XV. ve XIX. yüzyıllar arasında Bosna-Hersek Fransiskenlerin edebiyat faaliyetlerinin ayrılmaz parçasıdır. Bosnalı Katolik rahiplerin, İtalya'daki büyük Katolik merkezlerde eğitim görüp oradan Bosna'ya basılmış kitaplarını getirip kendi eserlerini de basmaya devam ettiklerini bilinmektedir. Bosnalı Fransiskenlerin Avrupa merkezlerinden Bosna'ya getirdikleri kitapların büyük kısmı İnkunabeller (İnkunabel, bir matbaanın kurulduktan hemen sonra bastığı ilk kitaplar için kullanılan terimdir). XV. yüzyılın ikinci yarısında, Bosna-Hersek toprakları üzerinde Osmanlı yönetimin temellerini sağlamlaştırdığı dönemdir. İslam dinini kabul edilmesi ile beraber yeni diller kabul edildiği dönemdir. Türkçenin resmi dil olduğu Osmanlı Devleti'nde, Arapça ve Farsça da Türkçenin yanında önemli yazı dilleri olarak kullanılmaktadır. Bosnalı Müslüman edebiyatçılar ve yazarlar tarafından Türkçe, Arapça ve Farsça dışından, reforme edilen alfabe olan Arebica (Bosna Arap Alfabesi) kullanılmaya başlanmaktadır. Bunun yanı sıra, Bosančica da kullanılmaya devam edilmektedir. Venedik'te okuma yazma için ilk alfabe kitapları 1597 yılında, Kiril, Latin ve Glagolit alfabelerini çok iyi bilen Zadarlı rahip Šime Budić tarafından basılmaktadır. Bosančica yazı sistemi ile ilk kitap "Nauk krtsjanski za narod slovinski" adı altında 1611 yılında, Doğu Bosnalı Matija Divković (1563-1631) tarafından Katolik din adamları için Venedik'te basılmaktadır. Bazı yazarlara göre bu kitap ile beraber Bosna-Hersek edebiyatı dönemi başlamaktadır. Bosnalı Fransiskenler arasında Latin alfabesiyle basılan ilk eser, 1613 yılında Venedik'te İvan Bandulović "Pištola i

evandelja priko svega godišta“ adlı eserdir (Seyhan, 2016: 42-85). Arebica uygulanması alanında en somut sonuca varan Boşnaklar’ın Reisulüleması Mehmed Džemaludin Čaušević⁴ (1870-1938)’tir. Onun Arap harflerinin Bosna diline uygun şekilleri kabul edildiğini ve bunlar Birinci Dünya Savaşı’na kadar Boşnaklar’ın yayınladıkları dergi ve kitaplarda kullandığını bilinmektedir. O dönemde Bosna-Hersek’te eğitim ve edebiyat Osmanlı kültür ve uygarlığı çevresinde gelişti. Osmalılarda olduğu gibi Boşnaklarda da Arapça, bilim, hukuk ve ilahiyat dili, Türkçe administrasyon dili, Farsça ise şiir diliydi. Osmanlı dönemi Boşnak edebiyatı iki yönden incelenmek mümkündür. İlki, Adni’den (1420-1474) başlayarak Boşnakların Türkçe yazan son divan şairi Arif Hikmet Bey’e kadar (1829-1903) Doğu dillerinde yaratılan edebiyattır. İkincisi ise Bosna dilinde ve Arap alfabesiyle yazılan Alhamiyado edebiyatıdır. Ayrıca bu dönem Boşnak edebiyatı seyahatname, vekainame ve salnameler ile çok zengindir. Bu dönemde Boşnak edebiyatının önemli temsilcileri şunlardır: gazeleler şairi Adni, lirik şiirleri ile epigraf yazarı Nihadi (öl.1587), bilim ve edebiyat alanında değerli çalışmaları olan Hasan Kafi Pruşçak (1544-1616), lirik şiirleri yazan Mecazi (öl.1610), tasavvuf şairi Lamekani (öl. 1624), Saraybosnalı büyük şairi Nergisi (1592-1635), epigraflar yazarı Reşit (1560-1715), Ali Alaeddin Sabit (öl. 1712), Habibe Stoçević (1845-1890) ve diğerleri. Alhamiyado edebiyatında en çok kaside, ilahi ve hikâye türleri görülmektedir. Kullanılan dil ise Boşnakaların eskiden konuştukları halk dilidir. Bu edebiyatının en önemli yanı, Boşnakların kendi eski dil ile kültürlerini yaşatma yönünde verdikleri çabadır. Alhamiyado edebiyatında önemli yapıtlar bırakan Üsküfi mahlasını kullanan

⁴ 28 Aralık 1870 tarihinde dünyaya gelen Mehmed Džemaludin Čaušević, ilkokulda iken babası Ali Efendi’den Arapça öğrenmeye başladı ve dinî ilimlerle ilgili dersler aldı. On yedi yaşındayken eğitim için İstanbul’a gitti. Orada Tasvîr-i Efkâr ve Tercümân-ı Hakikat gazetelerinde yazıları neşredildi ve muhabirlik yaptı. Saraybosna’ya döndükten sonra Eylül 1903 yılında Velika Gimnazija adlı lisede Arapça hocası olarak göreve başladı. 1905’te bu görevden ayrıldı ve Ulema Meclisi üyeliğine tayin edildi. Bu görevi sırasında Bosna’yı dolaşarak dinî eğitim ve öğretim konusuna köklü reformların yapılması yönünde görüşler ortaya koydu. Onun gerçekleştirdiği reform çerçevesinde Kur’an kurslarında Türkçe yerine Bosna dili ile öğrenimi başlatıldı. Ayrıca, Bosna dili için Arap alfabesiyle yeni bir alfabe hazırlandı ve bazı eserlerin yayımlanması sağlandı. Kısa sürede halk arasında yaygınlık kazanan bu alfabe (Arebica) ”Mafutovica” olarak tanındı. Yedinci yayım yılında *Behar* dergisinin başyazarlığına getirilen Čaušević, bu vesileyle alfabe hakkındaki fikirlerini savundu. Ulemanın tepkisine rağmen darülmuallimîn mezunları ve genç nesil tarafından desteklendi. Bu alfabeyi kullanarak 1907 yılında *Tarîk* dergisi çıkarmaya başladı. 1909 yılında çıkarılan *Muallim* dergisi bu alfabe ile basıldı. Telif eserleri: 1. İlmihal (Kur’an kursları için Bosna dili ile hazırlanan ders kitabı, Arap harfli alfabe ile yayımlandı). 2. Mekteb (Salname-Kalendar za 1907), aynı alfabeyle neşredilen Bosna dilinde hazırlanan bir takvim. 3. Vazovi (Vaazlar-Sarajevo 1909). 4. Kratka Istorija İslama (Tarihî İslam-Kur’an kursları için Bosna diliyle yazılmış muhtasar bir kitap), vs. Çevirileri: 1. Vasiijetnama (Birgivi’nin Vasiyetnâme’sinin Bosna diline tercümesi), 2. Kur’an Časni (Kutsal Kur’an, Bosna diline tercüme edilen Hâfız Muhamed Panda ile beraber hazırlanan eser, Sarajevo 1937, Zagreb 1969, 1974, 1978). (Aruçi, TDV, CİLT 28, 2003: 447-448).

Mehmet Hevayi (1601-1651), 1631 yılında *Potur Şahidiye* adlı ilk Boşnakça-Türkçe sözlüğü manzun biçimde yazdığını bilinmektedir. Çoğunlukla dervişler tarafından yaratılan Alhamiyado edebiyatında önemli yer alanlardan Hasan Kamiya (öl. 1680), ahlaki-didaktik şairi Mehmed Aga Pruşçanın, Said Vehab İlhamiya (öl. 1821), Nakşibendi şeyi ve ilahiler yazan Abdurrahman Sırrı (öl. 1847), şaire Umihane Çuvidina (1795-1870), şair Mustafa Firaki (1775-1827) ve lirik şair Feyzo Softa. Osmanlı döneminde Boşnaklar arasında güçlü halk edebiyatı da gelişti. Halk edebiyatı lirik destanlar ile baladlar yönünden de zengindir. Bu destanlarda Boşnak ailesinin hayatı, dramı ve trajedisi anlatılmaktadır. Destanlardan en ünlüsü *Derzelez Alija*. Boşnak halk edebiyatının en güzel örneği *Hasanagica* adlı baladdır. İlk defa, İtalyan filoloğu ve gezi yazarı Alberto Fortis tarafından 1774 yılında Venedik'te yayımlandı. V. Gothe bu baladayı Almancaya tercüme etti ve 1778 yılında yayımladı. Halk edebiyatından bu balad başka dillere en çok çevrilen ve üzerine en çok yazı yazılan metindir. Boşnak edebiyatında *Omer i Merima*, *Braća Morić* baladların büyük değeri vardır. Özetle, merkezlerde gelişen bu halk edebiyatında başta dil ve melos olmak üzere doğu halk edebiyatlarının etkisi görmek mümkündür. Bu etki özel olarak sevdalinka türünde görülmektedir (Kaya, 1997: 17-21).

”Modern Balkan edebiyatları yaşanan siyasal süreçlerle sıkı sıkıya bağlıdır. Bu bakımdan bu coğrafyadaki modern edebiyatın eğilimleri bölgenin Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun işgali altına girmesiyle başlatılabilir (1878). I. Dünya Savaşı’nın ardından kurulan Sırp-Hırvat ve Sloven Krallığı (1918-1941), II. Dünya Savaşı’nın ardından kurulan Tito yönetimindeki Yugoslavya (1943-1990) ve 1990’larda başlayan bağımsızlık hareketlerinin biçimlendirdiği yeni dönem aynı zamanda edebiyatın da içinden geçtiği süreçleri ifade etmektedir. Bu süreçler içerisinde Balkan edebiyatlarında görülen eğilimler aynı zamanda Türk edebiyatı ile ilişkilerin niceliğini ve niteliğini de belirleyici bir rol oynamıştır. Bu ilişkilerin en yoğun olduğu dönemin XIX. yüzyılın son çeyreği ile XX. yüzyılın ilk çeyreği arasındaki oluşum dönemi olduğu görülüyor. Dikkat çekici bir nokta da bu yaklaşık son yüzyıllık dönemde sayıca en çok çevirinin Bosna ve Hersek’te yapılmış olmasıdır. Bu bakımdan özellikle Bosna’daki edebi oluşumlara da kısaca göz atmakta yarar görüyoruz. ” (Daşcıoğlu, 2006a: 430-431).

Bosna edebiyatı Avusturya-Macaristan yönetimi döneminde (1878-1918) yeni bir yöne girmiştir. 1878 Berlin Kongresi kararları uyarınca Osmanlıların, Avusturya-Macaristan yönetimine bırakmak zorunda kaldıkları Bosna-Hersek bu tarihten itibaren bölünmeleri, yeni oluşumları, kaynaşmaları ile ilgi çekici bir döneme adım atmıştır. Aynı zamanda Boşnakların uluslaşma bilincinin oluşması açısından da ilgi çekici olan kırk yıllık bu süreç edebiyat ve kültür ortamı bakımından dikkate değer hareketlenmeleri içermektedir. Kimi araştırmacılar tarafından kendi içerisinde bazı zaman dilimlerine ayrılan bu dönemin ilk devresi (1878-1882) bir bakıma edebiyatın, “ölü” dönem olarak değerlendirilebilir. Yüzyıllardır süren Osmanlı yönetiminin çekilmesiyle oluşan siyasal sosyal şaşkınlık, bölge halkları arasında en çok Boşnakları etkilemiştir. Bununla birlikte kimi yayın faaliyetlerinin varlığı da dikkati çekmektedir. Eylül 1878 tarihinde *Bosansko-Hercekovačke Novine* adıyla yayına başlayıp, 1881’den itibaren *Sarajevski list* adını alacak olan aktüel siyasi gazete, kadrosunda Boşnak yazarlara da yer veriyor ve Bosna halk edebiyatı ürünlerini yayımlayarak Boşnaklık olgusunu öne çıkarıyordu. Ayrıca 1881 yılında bir Sırp yazar Miloš Mandić tarafından hazırlanan *Turcizmi u Bosni* (Bosna’da Türkçe Kelimeler) isimli sözlüğün Saraybosna’da yayımlanması Boşnak kimliğinin kabullenilmesi bakımından ilgiye değer görülmektedir. Avusturya-Macaristan yönetimi döneminin ikinci periyodu (1883-1897, ‘Boşnaklık’a yön veren edebiyatın periyodu) bu vurgunun giderek güçlendiği bir dönemdir. Mehmet Hulusi tarafından Saraybosna’da Türkçe olarak yayımlanan *Vatan* (1884-1897) isimli dergi ülke içinden ve dışından haberlerin yanı sıra özellikle, ”Müslümanların Bosna ve Hersek’ten göç etmesini önlemeye çalışmak” ve, ”Boşnakların eğitim ve öğretiminin geliştirilmesi” konularında yaptığı yayınlarla dikkati çekmiştir (Taşcıoğlu, 2006a: 430-431). Muhsin Rizvić’e göre (1990: 25) 1887-1918 yılları arasında Bosna-Hersek Edebiyatının Rönesans periyodu Mehmet Beg Kapetanović Ljubušak’ın *Narodno blagu* (Halkın Varlığı, 1887) adlı kitabıyla başlar. Bu dönemde şair ve yazarlar bir yandan halk edebiyatına ve halkın kullandığı eğilim gösterirken bir yandan da Arap alfabesi yerine Latin alfabesini kullanmaya başlarlar. Mehmet Beg Kapetanović Ljubušak *Risale-i Ahlak* (1883) isimli kitabını Latin alfabesiyle yayımlar. Daha sonra yayımladığı *Narodno blagu* (Halkın Varlığı, 1887), *İstočno blagu* (Doğunun Varlığı, 1896) isimli kitapları Boşnakların Doğu ve Batı arasındaki durumunu vurgulayan ve çağdaş Boşnak edebiyatının yönünü belirleyen eserler olarak anılmaktadır. 1891 yılında çıkarmaya

başladığı *Boşnak* isimli dergi de aynı görüşler doğrultusunda yayınlanmaya devam eder. Bu eğilimi takip eden *Behar* ve *Biser* dergileri anılmak gerekmektedir (Rizvić, 2001: 12). Rizvić'in *Bosansko-Muslimanska književnost u doba preporoda 1887-1918* adlı çalışmasında (1990: 25) 1894-1905 yılları arasında Bosna-Hersek edebiyatı, edebî kutuplaşma dönemi olarak anılmaktadır. Bu üçüncü periyot (1894-1905) Hırvat yazarlar ile Boşnak yazarların yakınlaştığı bir zaman dilimidir. Bu dönemde yayımlanan Hırvat dergilerinin Boşnak yazarlara yer vermesinden daha ilgi çekici olan bu dergilerde yazan kimi Hırvat yazarların da Boşnak (Müslüman) isimlerini takma ad olarak kullanmasıdır. Bu cümleden olmak üzere mesela Osman-beg Štafić imzası aslında Krsto Pavletić, Selim Juzbašić imzası Ferdo Juzbašić, Ibni Mostari, Aziz Hersekli, Osman-Aziz imzaları ise Ivan A. Miličević isimli Hırvat yazarlara aittir. Öte yandan Safet-beg Bašagić, Edhem Mulabdić, Ibrahim-beg Repavac, Riza-beg Kapetanović başta olmak üzere birçok Boşnak yazar da Hırvat dergilerinde ürünlerini yayımlamışlardır. Ayrıca Hırvatistan'da çıkan *Mearif*, *Bayraktar* gibi dergilerle Bosna'da çıkan *Osvit* isimli derginin de Boşnaklara yönelik olarak Hırvatlar tarafından yayınlanmış yayınlar olduğu görülüyor. Ayrıca Boşnaklar tarafından çıkartılan *Boşnak* isimli dergi ve yazarlarının Hırvatlara yakın olduğu yolunda eleştiriler aldığı da dikkati çekiyor. Bu yayın faaliyetlerinden Katolik Avusturya-Macaristan yönetiminin kendilerine yakın buldukları Hırvatlar aracılığıyla Boşnaklar üzerinde kültürel bir proje yürütmek istedikleri, bütün bu dergiler üzerinde başta Antun Starčević olmak üzere ünlü Hırvat yazarlarının büyük etkisi bulunduğu görülmektedir. Boşnak yazarların ise iktidarın yanında yer alarak Boşnak ulusuna ait kültürel değerleri korumak ve geliştirmek istedikleri söylenebilir. Bununla birlikte aynı dönemde Sırlara daha yakın duran Boşnak yazarların varlığı da göze çarpmaktadır. Avusturya-Macaristan işgali sonrasında İstanbul'a ve Belgrad'a göç eden, oralarda öğrenim görenlerin çoğunlukta olduğu bu grup, yeni yönetime, Hırvatlara ve onlara yakın gördükleri Boşnaklara karşı cephe almış durumdaydılar. Özellikle *Gajret* (1907) dergisi etrafında toplanan Boşnak yazarlar bu grupta değerlendirilmektedir. Adeta *Behar* dergisinin bir devamı gibi olan bu derginin farkı, başlangıçta Sırp yanlısı bir tutum içerisinde olmasıdır. Ancak özellikle 1910'dan sonraki yayınında Boşnaklık olgusuna daha fazla vurgu yaparak Boşnakların bir edebi dergisi haline gelmiştir. Ali Fehim Ćabić Derviş-beg ve Yusuf-beg Ljubavić, Mehmed Spahić, S. Avdo Karabegović Hasanbegov, Osman A. Đikić, Avdo Karabegović, Musa

Ćazim Ćatić bu yolda yürüyen yazarlardan bazılarıdır. Bu derginin ve bu dergide yazan ve Türkçeden çeviriler yapan Vroš Rujičić, Gojko Rujučić, Todor Petrović gibi Sırp yazarların bile Bosna'da yerleşmeye çalışan katolik egemenliğine karşı Türk kültürünü bir alternatif olarak gördükleri anlaşılıyor. Ayrıca Hırvatlara da Sırlara da yakın durmayı tercih etmeyip özellikle Boşnak halk kültürü mirasını, dilini ve edebiyatını öne çıkarmaya çalışan İbrahim-beg Başıagić, Esad Uzunić, Mehmed Hulusi, Mehmed-beg Ljubušak, Husejin Karabegović gibi yazarların varlığına da işaret etmek gerekir.

Avusturya-Macaristan yönetimi döneminde oluşan edebiyatın son ve dördüncü periyoduna (1900-1918) bu çok yönlülüğün ve artan yayın faaliyetinin eşliğinde, Boşnak uluslaşmasının da arttığı bir dönem diyebiliriz. Bu nedenle edebiyatın son periyoduna edebî dergilerin ve yayımların periyodu da denilir. Açıkçası Osmanlı'nın çekilmesiyle birlikte bölgedeki gücünü kaybetmeye başlayan Boşnakların kendi kültür ve kimliklerini korumak için Hırvatlar ile Sırlar arasındaki yüzyıllara dayanan çekişme ve mücadele bir avantaj sağlamıştır. Bu bakımdan modern Boşnak edebiyatı, Boşnak ulus bilinci gibi bölgenin güç dengesi birbirine yakın iki faktörünün çatışmasının arasında oluşmuştur. 1900 yılında Saraybosna'da Edhem Mulabdić tarafından ve Safet-beg Başıagić (1870-1934)'in öncülüğünde yayımlanmaya başlayan *Behar* dergisi etrafında toplanan gençler ise çağdaş Boşnak edebiyatının kuruculuğu görevini üstlenirler. Bu dergi bir yandan Bosna halk edebiyatı ürünlerini yayımlarken, bir yandan da başta Türkçe olmak üzere Doğu ve Batı edebiyatlarından çevirilerle yeni bir edebiyat oluşturma çabası içerisinde görünmektedir. Bununla birlikte belli dönemlerde Arap harfleriyle Türkçe nüshalar (mesela 1906-1907 senesini ihtiva eden 7. sene sayıları hem Sırpça-Hırvatça (Bosna dili) olarak Latin harfleriyle, hem de Türkçe olarak Arap harfleriyle ayrı ayrı nüshalar halinde) yayımlamış olan dergi aynı zamanda Boşnakların Türkçeden başka bir dil ile edebiyat oluşturmamaları iddiasını da yalanlamak ister gibiydi. Bu yüzden *Behar* dergisini Bosna edebiyatı için bir Rönesans kabul etmek mümkündür. Bu dönemde çıkan *Vatan*, *Rehber*, *Behar*, *Gayret*, *Biser*, *Bosansko Vila*, *Boşnak* isimli dergiler bu geçiş döneminin bütün özelliklerini yansıtmaktadırlar. Bunlar arasında Arap alfabesi ile Türkçe yayımlananlar olduğu gibi, Kiril alfabesini kullananlar, Latin alfabesiyle çıkanlar da bulunmaktaydı. Bu süreç içerisinde ilgi çekici bir gelişme de çelişkili gibi görünse bile Türkçe, Farsça ve Arapça dillerinin aydınlar arasında konuşulmasının yavaş yavaş azalmasına rağmen batı edebiyatına yönelişin

Türk edebiyatı ile ilişkileri birdenbire koparmaması, tam tersine, bu yönde bir edebiyat oluşturma konusunda daha deneyimli olan Türk sanatçıların Bosna'da dikkati çekmeye devam etmesidir. Hatta Bosna edebiyatındaki yenileşmenin Türk edebiyatı üzerinden gerçekleşmiş olduğu kanaatini veren ürünlerin ortaya çıkmış olması dikkat çekicidir (Taşcıoğlu, 2006'a: 431-433).

İki dünya arasında yaratılan Boşnak edebiyatında şiir yanına roman ve hikâye özel bir yer almaya başladı. Hamza Humo'nun (1895-1970) *Grozdanin Kikot* adlı romanı ile modern Boşnak edebiyatı romanının temeli atıldı. Batı sanat ve edebiyat görüşlerinin (ekpresyonizm) Boşnak edebiyatında etkisi bu romanda en iyi biçimde görülmektedir. Çağdaş yazarı Ahmet Muratbegović'in (1907-1972) hikâyelerinde Doğu-Batı ve geleneksel Osmanlı-İslam kültürü ile Avrupa uygarlığının yayılması, Boşnak şehir ve köylerinde beliren çarpışma ile zıtlıklar ağır basmaktadır. İki dünya savaşı arasında değerli yapıtlarını verenler: Fehim Spaho (1877-1942), Hamid Dizdar (1907-1967), Osman Nuri Hadîć (1869-1936), Hasan Kikić (1905-1942), Zija Dizdarević (1916-1942), Hivzi Bjelovac (1886-1972), şair Safet Beg Bašagić (1870-1934) ve şair Musa Ćazim Ćatić (1878-1915). İkinci Dünya Savaşı öncesi, lirik şiirleriyle Boşnak şiirinin dünya şiirine girmekte öncülüğünü yapan Mehmedalija Mak Dizdar (1917-1971) anılmalıdır. Boşnak edebiyatının en ünlü temsilcilerinden Meša Selimović (1910-1982), savaştan sonra yazdığı hikâyelerde savaş konuları ele aldı ve zamanla çağdaş konuları işledi. Çağdaş Boşnak edebiyatının önemli yazarları Ćamil Sijarić (1913-1989) Derviş Sušić (1925-1999), Neđad Ibrišimović (1940-2011) (Kaya, 1997: 26-33).

Boşnak edebiyatının bütün dönemlerinde şiir, hikâye, roman türleri dışında öteki edebî türler rastlanmak mümkündür. Oldukça zengin çocuk edebiyatı bulunmaktadır. Edebiyat tarihi ile eleştiri üzerine yapılan çalışmalar da vardır.

1.3. Bosna-Hersek'te Dinî ve Kültürel Faaliyetler

Güney Slavlar, 6. ve 7. yüzyıllarda Roma İmparatorluğu'nun yıkılması nedeniyle Kuzey Asya ve Avrupa'nın kuzeydoğu kesimlerinden göç ederek Balkanlar'a yerleşmiş oldular. Balkan ülkelerinin kuzeyinde ve kuzeybatısında (bugünkü Slovenya, Hırvatistan ve Bosna-Hersek'in batısı) bulunan Slavlar, Katolik mezhebine geçerek Vatikan'a bağlandılar. Bu bağlılık sadece inançta kalmadı. Zaman içerisinde, Slavlar, Latin Batı kültürünü ve yaşama biçimini de kabul ettiler. Bu olgunun tersine

Balkanların doğusunda (Sırbistan) yerleşen Slavlar ise, Ortodoks mezhebini kabul ederek Bizans'ın başkenti ve Ortodoks dünyasının dini merkezi olan İstanbul'a bağlı olarak yaşadılar. Kültürel bakımdan Bizans ve Yunan'ı taklit ettiler. Başta Latin kültürü olmak üzere, Avrupa'nın diğer kültür merkezlerinden uzak kaldılar. Katolik ve Ortodoks Kiliseleri arasındaki çekişme ve çatışmalar nedeniyle Katolik Slavlar (Hırvatlar) ve Ortodoks Slavlar (Sırlar) etnik manada düşman kardeşler oldular. Bosna'daki Slavlar (Boşnaklar) ise, üçüncü bir mezhebi din olarak kendilerine seçtiler. Bunun adı "Bogomil Mezhebi"ydi.

Bogomil mezhebi, temel itibarıyla Hristiyanlıktan, Balkanlarda bulunan çeşitli pagan unsurlardan etkilenen, Katoliklikten ve Ortodoksluktan çok daha farklı inanışlara sahip olan bir mezheptir. Bogomil mezhebi, Mani düalizmine benzer bir inanç sistemine sahipti. Bu inanış sistemine göre şeytan Tanrı'nın oğlu ve İsa'nın kardeşidir. Bu din tarafından temiz bir yaşam sürdürmek, ibadet etmek, oruç tutmak ve hacca gitmek asıl bir yaşam tarzı olarak kabul edildi. Bu inançta, evlilikten kaçınmak, şarap içmemek ve et yememek gibi ritüelleri de kapsıyordu. Bogomil mezhebinin "Bosna Kilisesi" adı altında kendilerine has kiliseleri vardı. Bu Kilise, Boşnakların Müslüman olmalarına kadar varlığını sürdürdü (Alkan, 1995: 13-15).

10. yüzyılda ortaya çıkan ve "Tanrı'nın dostu" olarak nitelendirilen Bogomil mezhebinin kurucusu Peder Bogomil'dir. Mezhep adını, hareketin kurucusu olan bu rahipten almaktadır. Bogomillik, 11. yüzyıl sonu veya 12. yüzyıl başında Bizans ve Bulgar Krallığı ile bugünkü Eski Yugoslavya topraklarını kapsayan geniş bir sahada taraftar toplamıştır. Bogomiller, evde, açık alanda, ikonların ve fresklerin hiç bulunmadığı yerde sade ortamlarda diz çökerek ibadet ederler (Taşar ve diğ., 1996:198).

Bogomilizm, Hristiyan inancın genel kaidelerini reddettiği için Hristiyanlıkta sapkın bir mezhep ve düşünce akımı olarak görülür. Onun yaymaya çalıştığı düalist Manihesit teolojiye göre, kâinat Tanrı tarafından yaratılmıştır, ancak Tanrı gibi, yaratma gücüne sahip olan bir başka varlık da vardır. O da şeytandır. Dolayısıyla görünen dünya şeytanın eseridir. Bu görünen dünyanın insana sunduğu et, şarap ve cinsel ilişki gibi nimetlerden uzak durulmalıdır. İsa peygamberdir. Fakat, Tanrı'nın Hazreti İsa'da cismanileşmesi söz konusu değildir. Bu nedenle kilise kurumlarına ve vaftiz gibi kutsal törenlere ihtiyaç duyulmaz. Dolayısıyla Bogomil Kiliseleri evler gibi basit yapılardan

oluşmaktaydı. Çan şeytanın sesidir. Bu nedenle çan çalınması yasaktır. Bogomiller, kutsal sudan nefret ederlerdi. Bogomil Kilisesi'nin hiyerarşisi çok basitti. Kilisenin başında "djed" adı verilen bir dede bulunmaktaydı. Onun altında vekilharçlar anlamına gelen "strojnici" veya "strojnik" bulunurdu. Vekilharçlar on iki kişiden oluşuyordu. Daha alt basamakta "gost i starac" ("misafir ve ihtiyar") denen yaşlılar vardı (Gölen, 2010: 36-37).

Bogomiller ruhlara inanıyorlar, haça inanmıyorlardı. Kendilerini Tanrının sevdiği insanlar olarak gördüler. Onların ilk kuralı oruç ve sadakattir. Bogomillerin orucu ölümler için tutuluyordu. Dualar vazgeçilmez bir şeydir. Sabah erken, öğle ve öğleden sonra, güneş batınca dua ediyorlardı. Abdest alırken güneşe doğru bir şekilde dinî kurallara göre yıkıyorlardı. Dualar güneşe ve aya inanarak yapılırdı. Çünkü güneş ve ay yaşamın sembolü olarak görürlerdi. Ortaçağda, Bosna'da Bogomil dinini en çok kabul edenler diplomatlardı. Onlar çok üst düzey insanlar oldukları için onların kararları hakkında hiç kimse şüphe duymuyordu. Bogomil hakkında kapsamlı bir araştırma yapan Franjo Racki'nin 1986 yılında "Bogomil i Patareni" adlı eseri yayımlanmıştır (Jaliman, 1999: 13-51).

Sonuç olarak bu üç halkın yaşamak zorunda oldukları topraklarının kesiştiği nokta ise Bosna idi. Bu *karışık* yapı nedeni ile bölgede oldukça önemli problem yaşandı. Katolikler ile Ortodoks arasındaki kavgaları ve yine bu mezhep mensuplarının Bogomiller'e karşı yaptıkları Haçlı Seferleri'nin sürekli olarak bu bölgede var olması mevcut hassas yapıdan kaynaklanıyordu. Bogomilizm, yöneticiler ve soylu tarafından benimsenerek ulusal bir halk hareketine döndüğü için Papalar bu mezhebi sapkın ilan ettiler ve Bogomillere karşı savaş açtılar. 1463 yılında Fatih Sultan Mehmet'in Bosna'yı fethettiğinde Bosna halkının büyük bir bölümü Müslüman olmaya başlamışlardır. 16. yüzyılın sonrasına kadar Boşnakların %80'i Müslüman olmuştur. Fakat bu fetihten önce de Müslümanlık bu bölgede bilinmektedir. 9. yüzyıldan 13. yüzyılına kadar, Endülüste çalışan Boşnaklar, Arap denizcileri, Macar krallarının saraylarında çalışan Müslüman işçiler ve göçmen Türk kavimleri aracılığıyla İslâm inancı bölgede tanınmıştır. Ancak kitlesel olarak din değiştirmeleri bölgenin Osmanlılar tarafından alınmasından sonra gerçekleşmiştir (Alkan, 1995: 13-17).

Balkan'ın hiçbir yerinde rastlanmayan ve halk arasında "Stećci" olarak adlandırılan mezar taşları Bosna-Hersek'in topraklarında bulunmaktadır. Bu kelime 'Stećak' kelimesini çoğul olup, "Anıt Eserler" anlamına gelir. Bazı kitaplarda, "Stećci"lerden, 'Bogomil Taşları' olarak da bahsedilmektedir. Bu taşlar, Ortaçağ Bosna-Hersek'inde yaşayan bir Bogomillik mezhebinin anıt eserleridir (Taşar ve diğ., 1996:197).

Kavim göçleri sırasında tek bir millet olarak Bosna ve etrafındaki bölgelere yerleşen Güney Slavları, yukarıda anlatıldığı gibi üç farklı mezhebi kabul ettiler. Böylece, Katolik Mezhebi Vatikan'a ve Batı Latin kültürüne, Ortodoks Mezhebi ise Bizans ve Yunanistan kültürüne bağladı. Bu karışık bir kültür yapısında Bogomiller İslam dini kabul ederek kültür değişimini de kabul ettiler. Genelde, Türkler vesilesiyle İslam kültürünün unsurlarını kolaylıkla benimsediler. Camilerin hepsi İstanbul'daki Ayasofya camii esas alınarak yapılmıştır. Belli bir süre içerisinde Boşnakların da Osmanlı Devleti'nde çeşitli kademelerde görev aldıkları görülmektedir. Örneğin; Osmanlı'da Boşnak kökenli pek çok âlim, müderris ve on üç tane sadrazamdan bahsedilmektedir (Alkan, 1995: 14-17).

Osmanlı hâkimiyetine girdikten ve inançlarını değiştirdikten sonra Boşnaklar kendini "Türk", dinlerini ise, "Türklerin dini" olarak ifade ederler. Sadece Boşnaklar değil, Sırp ve Hırvatlar da Boşnakları "Türk" olarak isimlendirmektedir. Kültürel olarak ise "Türkleştiklerini" söylüyorlardı (Alkan, 1995: 72-73).

Resmi Osmanlı belgelerinde Bosnalı Müslümanlar "Müslümanlar" ifadesinin yanı sıra "Boşnaklar", "Bosnalı takımı", "Bosnalı kavmi" gibi ifadelerle de tanımlanmıştır. "Boşnjaci" ya da "Bosna Halkı" tanımlaması ise Osmanlılara karşı başlatılan ayaklanmanın önderi olan Husejin Kapetan Gradašćević (doğ.1802-öl.1834)'in Avusturya makamlarına ve Sırbistan Prensi Miloš Obrenović (doğ.1817-öl.1839)'e gönderdiği mektuplarda kullanılmaktadır.

Bosna-Hersek'in coğrafyası kültürel açıdan etrafındaki kavimlerden etkilenmiş ve onlarla ortak kültürel özellikleri bünyesinde barındırmasının yanında, ayırt edici farklılıklara da sahiptir. Bu durum, Bosna'nın Ortaçağ dönemindeki yazılı ve sözlü iletişim alanında çok net bir şekilde görülebilir. Ortaçağ Bosna döneminde Yunan, Latin, Glagolit ve Kiril yazı sistemleri olmak üzere dört farklı yazı sistemi kullanıldığı bilinmektedir. Bunlara ara sıra Gotik yazı sistemi de eklenebilir (Seyhan, 2016: 15).

Bosna-Hersek'te yaşayan çeşitli inanç grupları, özellikle Sırp Ortodoksları, kullandıkları alfabeyi bir inanç simgesi olarak görmektedirler.

Bosna Krallığı 1463 yılında Osmanlı egemenliği altına girmesi ile birlikte birden fazla ve kalıcı yapısal değişiklikler gerçekleşmiştir. Bosna bağımsızlığını kaybederek Tımarlı-Sipahi sistemi içine girmiştir. Bu topraklarda Şark ve İslam kültürü tanıtılmaya başlanmıştır. Yerli halk tarafından İslam dinini kabul edilmesiyle Kur'an-ı Kerim'in yazıldığı Arap yazısı ve dili de kullanılmaya başlanmıştır. Aynı zamanda İslami teolojinin, bilimsel, hukukî, idarî, siyasî ve edebî yazılarının esas dilleri olan Türkçe ve Farsça da kabul edilmiştir. Böylece Bosnalılar tarafından pek çok eseri de doğu dillerinde (Arapça, Farsça, Osmanlıca) kaleme alınmıştır (Seyhan, 2016: 15).

Bosnalı Müslümanlar, Osmanlı döneminde konuştukları dil Bosna dili olarak adlandırırken Avusturya-Macaristan döneminde "Boşnak dili" olarak tanımlamalarına müsaade edilmiştir. Müslümanlar, Osmanlı döneminde, 16. yüzyılın ortalarından 19. yüzyılın ortalarına kadar, "Bosančica" olarak bilinen yazı dili de kullanmışlardır. Öte yandan Bosnalı Müslümanlar "Alhamiyado" (Arapça olmayan ancak Arap alfabesiyle yazılan metinler) olarak bilinen bir literatür de geliştirmişlerdir. 19. yüzyıldan itibaren ise "çirilica"(Kiril) ve "latinica"(Latin) alfabelerini kullanmaya başlamışlardır (Babuna, 2000: 16).

6 Haziran 1879 tarihli kararnameyle ilkokullarda Latin alfabesine geçilirken eğitim dili de "Hırvatça" olarak belirlenmiştir. Ancak okullarda sadece Latin alfabesi değil, Kiril alfabesi de öğretilmekte ve temel düzeyde Almanca eğitimi de verilmektedir. Resmî *Bosansko-hercegovačke Narodne Novine* (Bosna-Hersek'in Halkı Gazetesi) Latin alfabesiyle yayınlanır ve eyalet hükümetinin 26 Ağustos 1879 tarihli kararnamesiyle düzenlenmeye başlanan kurslarda sadece Latin alfabesi kullanılması kararlaştırılır. Ancak, aynı kararnamenin Almanca metninde eğitim dili "Hırvatça" olarak değil, "zemaljski jezik"("ülke dili") olarak tanımlanmaktadır.

İmparatorluk Maliye Bakanı Szlávy (doğ.1818-öl.1900), 1880 yılında okullarda eğitimin "Bosna dili" ya da "Sırpça-Hırvatça" eyalet dilinde yapıldığını belirtiyordu. Szlávy, halka karşı kullanılan resmî dilin sadece "Hırvatça" olduğunu, mahkemelerin sadece "Hırvat diliyle görev yaptıklarını" ve "kararların Hırvat dilinde" yazıldığını vurguluyordu.

Aynı yıl, okullarda Kiril alfabesine, Latin alfabesiyle aynı statü tanınmıştır. Kállay (doğ.1839-öl.1903⁵)'in idaresi sırasında Kiril alfabesi daha çok kullanılmıştır. Okul kitapları ve resmî *Sarajevski list* mecmuası, Kiril ve Latin alfabeleriyle basılmıştır. Kállay'ın göreve gelmesinden sonra eyalet hükümeti tarafından "Bosna dili" ifadesi kullanılmaya başlanmıştır. Kállay'ın dil politikası, Sırpların direnişiyle karşılaştığı gibi, zamanla Hırvatlar tarafından da eleştirilmiştir. 1890 yılında ortaokullar için Bosna diliyle ilgili bir gramer kitabı yayımlanır. Bu kitapla birlikte "Bosna dili" ifadesi resmî okul kitaplarına da girmiş olur. Ama Sırp okullarında "Sırp dili", Hırvat okullarında "Hırvat dili" kullanılmaya devam edilir. "Bosna dili" terimi sadece Müslümanların *Boşnak* adlı mecmuası tarafından benimsenir ve kabul edilir. Ancak Kállay'ın dil politikası sürdürülmemiş ve 4 Ekim 1907 yılında yayımlanan kararnameyle eyaletin dili resmi isim olarak "Srpsko-hrvatski jezik" ("Sırpça-Hırvatça") belirlenir (Babuna, 2000:140-143).

Yüzyıllar boyunca Osmanlı Devleti'nin bir parçası olan Bosna-Hersek'te Boşnakların kimlik sorunu hiç yaşamadığı söylenebilir. Din özgürlüğünün garantisini veren Avusturya-Macaristan Boşnakların kültürel özerkliğini tanımış ve bu kararıyla Boşnakların güveni kazanmıştır. Aynı zamanda hukukî ve idarî alanlarda batılı anlamda reformlar gerçekleştirilmiştir. Temmuz 1917 yılında Korfu Deklarasyonu ile SHS Krallığı ilan edilmiş ve Bosna-Hersek'in Milli Meclisi SHS Krallığına katılmaya karar vermiştir. Böylece, Bosna-Hersek Sırpların hâkimiyetinde olan Slav Krallığı'nın özerkliği olmayan bir parçası oldu. Toprak reformu ve vergi düzenlemeleri "insanüstü gayret" ile gerçekleştirilir. Bu uygulama Boşnaklara çok zarar vermiş ve zengin Boşnaklar hızla fakirleştirilmiştir. Boşnakların akademik kariyer yapma şansları da azalmıştır (Taşar ve diğ., 1996:206-212).

Komünizm sonrası dönemde, kültürel ve sosyal bakımından Boşnak halkı arasında dayanışma fikri ortaya çıkar. Kültür derneği "Preporod"("Yeni doğuş") ve yardım kuruluşu "Merhamet" bu fikrin neticeleri olarak ortaya çıkmıştır. 1991 yılında gerçekleştirilen nüfus sayımında Müslüman nüfusun yüzde %90'nın konuştuğu dil

⁵ Benyamin Kállay, Macar asıllı bir Yahudi'dir. Avusturya-Macaristan siyasetçi ve tarihçisidir. Avusturya-Macaristan Monarşisi'nin ortam maliye bakanı olarak Bosna ve Hersek idaresinde görevlendirilmiştir. Görev sırasında izlediği siyaset, Hırvat ve Sırp etkisinden uzak tutarak Monarşie vefalı olacak Bosna ulusu oluşturmaya çalıştı. Bu bağlamda Müslüman sipahilerine zarar verecek tarım reformunun uygulamasına karşı çıkıp engellemiştir. Bk. Mustafa Imamović, *Historija Bošnjaka*, Sarajevo 1998, s.43.

”Bosna dili” olarak tanımlanmıştır. 1993 yılında ”Svebošnjački Sabor”da (”Tüm Boşnaklar Meclisi”) yapılan görüşmeler sırasında Boşnaklık kavramı, Bosna halkının ulusal kimliği olarak kabul edilmiştir. Bu mecliste ”Bošnjaštvo” kavramına yakınlık duyan siyasetçi, sanatçı ve din adamları ağırlıkta olduğu için, bu kavram kabul edilmiştir. Bu meclis, ”Muslimanska Bošnjačka Organizacija-MBO” (”Müslüman Boşnak Teşkilatı”) veya MBO’nun eski genel başkan yardımcısı Muhamed Filipović (doğ.1929-öl.?) tarafından ”Boşnak” (”Bosnalı”) adının resmen kullanıldığı ilk meclistir. Bosnalıların Müslüman kesimini tanımlanmak için eskiden olduğu gibi hem Müslüman hem de Boşnak adları, ya da ”Müslüman Boşnaklar” (”Muslimani Bošnjaci”) olarak tabiri kullanılmaya devam etse de Bosna Cumhuriyeti Meclisi’nin 1994 yılında gerçekleştirilen oturumunda, ulusal tanımlanma olarak ”Müslüman” tanımının ”Boşnak” (”Bosnalı”) tanımıyla değiştirilmesine karar verilmiştir (Babuna, 2000:200-213).

1.4. Bosna-Hersek ile Türkiye Arasındaki İlişkiler

Osmanlıların kuzeybatı Balkanları, Roma yolları üzerinden fethettikleri bilinmektedir. Osmanlı Devleti için büyük önem taşıyan bu yol, Ortaçağ’dan beri Konstantinapol yolu, Osmanlı İmparatorluğu döneminde İstanbul yolu olarak adlandırılmaktadır.

Bu yol üzerinden Osmanlılar Bosna fethinden onlarca yıl önce bu krallığa girmişlerdir. Bosna’nın fethi I. Murat döneminde başlamıştır. 1383 yılında I. Murat’ın Baş veziri Timurtaş Paşa Taşlıca, Mostar, Foča, Prepolj, Nevesinje ve Čajnice’yi Osmanlı topraklarına katmıştır. Ancak bu topraklar ilerleyen tarihte Bosna kralları tarafından geri alınmıştır (Gölen, 2010: 39). 1463 yılında Jajce’de Stjepan Tomašević (doğ.1438-öl.1463)’in ordusunun yenilmesiyle Bosna, 450 yıl sürecek Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. 1482 yılında, Osmanlılar tarafından, Mostar şehri etrafında kurulan eski Hum Prensliği’ne ait Herzegowina fethedilmiştir. Böylece, Osmanlı Devleti’nin Bosna’da hâkimiyeti tamamlanmıştır. 1463 yılında Fatih Sultan Mehmet’in Bosna’yı fethinden sonra gayrimüslimlerin hayatını garanti altına alan, herkesin aynı haklara sahip olduğunu belirten bir ”ahidname” getirilmiştir.

1448 yılında, Bosna Krallığı’nın bir ordu komutanı olan Stjepan Vukčić Kosača (doğ.1404-öl.1466)’a, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarafından ”Herzog” ünvanı verilmiştir. Bunun üzerine ülke Herzegowina (Herzeg ülkesi) olarak anılmıştır.

Herzegowina sözcüğü Osmanlı Türkçesine Hersek olarak aktarılmıştır (Taşar ve diğ., 1996:195).

Daha önce, 1435 yılında, Osmanlılar tarafından Saraybosna şehri fethedilmiştir. Bu nedenle, Osmanlıların Bosna'da ilk yönetim merkezi Saraybosna olmuştur. Osmanlı hakimiyetinin ilk dönemlerinde Saraybosna valisi olan Bosnalı Paşalar İsak-beg Hranušić veya Isa-beg Isaković (doğ.1439- öl. 1470) Gazi Husrev-beg (doğ.1480-öl.1541) ve Ferhad Paşa Sokolović (doğ.?-öl.1586), şehrin ekonomik ve sosyal gelişmesi için gayret göstermişlerdir. Zamanla Osmanlı idaresinde yüksek politik ve askeri makamlara gelen Boşnaklar Bab-ı Ali'nin hizmetinde İstanbul'un politikasını derinden etkilemişler (Taşar ve diğ., 1996:200-201).

1557 yılında, Sokolović soyadını taşıyan bir Sırp ailenin çocuğu küçük yaşta Mehmed Paşa devşirildikten sonra Saraya götürülmüştür. İstanbul'da eğitilen Sokolović Mehmed Paşa (doğ.1506-öl.1579), 1565 yılında Sadrazamlığa getirilmiştir.

1583-1640 yılları arasında Bosna'nın sancak merkezi Banja Luka, 1640-1698 yıllarında ise Saraybosna olmuştur. 1698-1850 yıllarında idarî merkez Travnik'e taşınmıştır. 1875-1878 yıllar arasında Bosna ve Bulgaristan'da Türklere karşı isyanlar başlamıştır. Böylece, 1878 yılında, Berlin Antlaşması ile Sırbistan ve Karadağ yeni topraklara sahip olup özerk eyalet statüne kazanmış ve Bosna'nın yönetimi Osmanlılardan alınıp Avusturya-Macaristan İmparatorluğuna bırakılmıştır (Cohen, 1999: 22-23).

1463 yıldan itibaren Rumeli Eyaletine bağlı sancaklardan biri olan Bosna, Balkanlarda kurulan Osmanlı idaresinin hep önemli bir bölgesi olduğunu söyleyebiliriz. Osmanlıların Bosna'da ilk yönetim merkezi olan Saraybosna şehrini geliştirmeye başlayan Gazi Hüsrev Bey'in 1480-1454 yılları arasında idaresinde Saraybosna gerçek bir başkent ismini kazanmıştır. Bu bilgi ilk kez 1507 yılında tarihli belgelerde rastlanmıştır. Saraybosna 'yüz camii' şehri olarak nitelendirmiştir. Zamanla Boşnaklar, Osmanlı yüksek politik ve askeri makamlara girmeye başlamışlar ve bu şekilde padişaha hizmet etmişlerdir. En meşhur Boşnak vezirler şunlardır; Hersekli Ahmet Paşa (1496-1514), Lutfi Paşa (1514-1517), Sokolović Mehmed Paşa (1565-1579), Hüsrev Paşa (1627-1630) ve diğerler (Taşar ve diğ., 1996:200-202).

Osmanlı devleti içinde Boşnaklara seçkin görevler verilmiştir. 1544 yılından 1611 yılına kadar dokuz Boşnak devlet adamı Sadrazamlığa kadar yükselmiştir. Bosnalı valiler

arasında en meşhurunun Gazi Hüsrev Bey olduğu söylenebilir. Bosna’da birçok vakıf ve eğitim kurumu tesis etmiştir.

Osmanlı döneminde Bosna’da gerçekleşen önemli olayların bir kısmı şöyle sıralanabilir: 1804’te Rusya’nın yardımıyla Sırlar bir isyan başlatmış ve 25-30 yıl zarfında binlerce Müslümanın kanı dökülmüştür. Rusya’nın girmesiyle 1816 tarihinde 12 üyelik bir Sırp Meclisi kurulmuştur. Ardından 1829 yılında Edirne Antlaşması ile Sırlar daha geniş imtiyazlar elde etmiştir.

Diğer önemli isyan 1831 yılında, ‘Bosna Ejderi’ adı altına tanınan Husejin Kapetan Gradašćević İkinci Mahmut’a karşı isyanıdır. Gradašćević, Kosova’da Osmanlı ordusunu yenip Bosna Eyaleti’ni ilan etmiştir. 1861 yılında başlayan Hersek isyanının en büyük destekçisi Karadağlı çetelerdir.

1863 senesinde Ahmed Cevdet Paşa, Sultan Abdülaziz’in fermanıyla Bosna’ya kazasker rütbesiyle müfettiş olarak gönderilmiştir. Bosna’da Boşnakların dindar ve ahlak sahibi olduklarını söyleyerek onların Osmanlı Devleti hakkındaki fikirlerini değiştirmeyi başarmıştır. Böylece, Husejin Kapetan Gradašćević tarafından başlatılan isyanın takipçilerin sayısı azalmıştır.

1875’te, Karadağlılar ve Sırlar bağımsızlık isteyerek Hersek’te tekrar isyan başlatmıştır. İsyanın arkasında yer alan Avrupalı devletler Osmanlı’ya kabul edilmez şartlar ileri sürmüş ve Romanya, Sırbistan, Karadağ’ın bağımsızlıklarını açan Berlin Kongresi’nin kapısını aralamıştır. 12 Temmuz 1878 tarihli Berlin Antlaşması ile Osmanlılardan Bosna-Hersek alınarak Avusturya-Macaristan devletine bırakılmıştır. 7 Ekim 1908 tarihinde Bosna-Hersek resmen ilhak edilmiştir.

Fatih Sultan Mehmet’in Bosna’yı fethini takip eden yıllarda Boşnaklar çok çabuk Müslüman olmaya başlarlar. 16. yüzyılın sonuna kadar Boşnakların %80’i Müslüman olmuştur. Dinî alanda Osmanlıların etkisi kolaylıkla görülebilir. Boşnakların büyük kısmı Hanefi Mezhebine mensupturlar. Bunun yanı sıra dinî terminolojinin büyük kısmı Osmanlıca veya Türkçe kavramlardan oluşmaktadır (Alkan, 1995: 16, 17). Anadolu’dan gelen dervişler yoluyla Nakşibendilik, Rûfâilîlik, Mevlevîlik, Bektaşîlik, Kadirîlik gibi tarikatlar Boşnaklar arasında yayılmıştır (Taşar ve diğ.,1996: 196). Başka araştırmalarda, 18. ve 19. yüzyılda Bosna’da en yaygın tarikatların Halvetîlik ve Nakşibendilik olduğu, bunlardan sonra Kadirîlik, Melamîlik, Mevlevîlik, Rûfâilîlik ve

Bektaşîlik tarikatlarının geldiği tespit edilmiştir. Osmanlı döneminde Bosna-Hersek'te 105 tekke kurulmuştur. Tekkeler müritlerin ihtiyacını karşılamak için misafirhane, semahane, kütüphane, kiler ve imarethane gibi bölümlerden oluşmuştur. İslam şehirleri genellikle cami etrafında teşekkül etmiştir. Bu konuda Bosna-Hersek de farklı değildir. Salnâmelerin kayıtlarına göre, Bosna-Hersek'te 1873 yılında 982 cami bulunmaktaydı. Camilerin en yoğun olduğu şehir Saraybosna'ydı. 203 camisi vardı. 161 camii Hersek bölgesinde bulunuyordu (Gölen, 2010: 238-241).

Bosna halk efsanesine göre Bosna'ya ilk gelen Gazi dervişlerden Ayvaz Dede'dir. Efsaneye göre Ayvaz Dede ve silah arkadaşı Sarı Saltuk, düzenli Osmanlı ordusu Bosna-Hersek'in topraklarına varmadan önce Boşnakları İslamiyet ile tanıştırmış ve halka rehberlik etmişler. Boşnaklar bugünü hala bayram olarak kutlarlar ve Ayvaz Dede'nin türbesini ziyaret ederler (Taşar ve diğ., 1996: 199).

Boşnaklar, İslam dinini kabul ettikten sonra hemen bütün kültürel unsurlarıyla Türkleri, gerek dini yaşantılarında gerekse günlük yaşantılarında, taklit etmişlerdir. Türklerin şehirlerinin yeniden oluşmasındaki mimari tarzdan, giyim eşyalarına bıraktığı izler fark edilmektedir. Zamanla, Boşnaklar kendini "Türk" diye adlandırmaya, dinilerini ise "Türklerin dini" olarak ifade etmeye başlamışlardır. Sırlar ve Hırvatlar bile, Boşnakları "Türk" olarak isimlendirmekte ve kültürel olarak "Türkleştiklerini" söylemişlerdir (Alkan, 1995: 72-73).

Daha önce belirttiğimiz gibi Saraybosna, Osmanlıların Bosna'da ilk yönetim merkezi olmasından dolayı genişlemeye başlamıştır. O zamanki ölçülere göre bir metropol olmuştur. Şehrin kurucusu olarak kabul edilen Bosnalı Isa-beg Hranušić Careva džamija'yı (Hünkar Camii) ve İsabey Hamamı'nı yaptırmıştır. Büyük bir komutan ve diplomat olan Gazi Hüsrev Bey⁶ Saraybosna'da ülkenin en büyük Begova džamija'ni (Bey Camii) bir medrese, bir kütüphane, bir saat kulesi, fakirlerin karınlarını doyurdukları bir imaret, bir misafirhane ve bir Hangâh (Derviş Dergahı) yaptırmıştır.

16. ve 17. yüzyıllar, Bosna-Hersek'te Osmanlı-İslam medeniyetinin etkilerinin ortaya çıkıp bu ülkenin sosyal ve ekonomik gelişmesinin derinden etkilendiği bir dönem olmuştur. Bu dönemde pek çok cami, medrese, okul, derviş tekkesi, kervansaray, han, hamam ve köprü inşa edilmiştir. Bu eserler dünya mimarlık ve sanat tarihi açısından

⁶ Gazi Hüsrev Bey hakkında bilgiler tezin üçüncü bölümünde aktarılacaktır.

bugün önemli eserlerdir. Özellikle köprüler, sadece akarsuları aşmak için yapılmış değildirler. Aynı zamanda sanat eseri olarak bu köprüler, yaptırımların toplumsal zenginliğinin ve mimarlarının sanatının şahididir (Taşar ve diğ., 1996: 200-202). Osmanlı Devleti, Bosna'ya eğitimin yeni usullerini getirmiştir. Eğitim ilk defa kanunla düzenlenmiş ve kamusal alanın bir parçası haline gelmiştir. Ayrıca yeni kurulan kütüphanelerde bilimin tüm alanlarındaki değerli el yazmaları yerini almıştır. Kur'an-ı Kerim ve dinî kitaplar hep ilk sırada yer verilmiştir. Zenginlerin evlerinde el yazmaları içeren kütüphaneler de bulunmuştur (Seyhan, 2016: 16).

Osmanlılarda 14. yüzyılın ilk yıllarından 19. yüzyılın ortalarına kadar görülen Divan Edebiyatı geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Genelde, Osmanlı dönemi Rumeli şehirlerinde zengin ve yaygın bir Divan Edebiyatı geleneği vardır. Divan ve divançesi olan ya da edebiyat mecmualarında birer gazel ve birkaç beyitle bile olsa adı geçen 200 Boşnak Divan şairi bulunmaktadır. Mahmud Paşa-yı Veli, Derviş Paşa, Hasan Kaimi, Mostarlı Hasan Ziyai, Hersekli Arif Hikmet Bey bunların en ünlüleri arasındadır (Kaya, 1997: 17-20). Şair Adni'den (doğ.1420-öl.1474) başlayarak Boşnakların Türkçe yazan son Divan şairi Hersekli Arif Hikmet Bey'e (doğ.1829-öl. 1903) kadar Türk dilinde yaratılan bu edebiyatın en önemli temsilcileri arasında Derviş Paşa Beyazidagiç (doğ.1560-öl.1603), Nergisi (doğ.1592-öl.1635), Mezaci (öl.1610), Ali Alaeddin Sabit (öl.1712) ilk akla gelenlerdir. Bu konuda eser yayımlayan Fehim Nametak, kitabında 116 Türkçe yazan Bosna ve Hersekli şairden bahsederken, başka bazı yazarlar bu sayının 300'ün üzerinde olduğunu ileri sürmektedir. Türkçe yazılan edebiyata paralel olarak gelişen Bosna dilinde Arap harfleriyle yazılan Alhamiyado edebiyatı da birçok başarılı temsilciye sahiptir. Bunların başında Makbul-i Ârif-Potur Şahidiye (1631) isimli ilk Boşnakça-Türkçe manzum sözlüğün yazarı Mehmet Hevayi Üsküfi (doğ. 1601-öl. 1651) gelmektedir. Alhamiyado edebiyatının ilk örneklerinden birisi olan ve yazar tarafından IV. Murat'a ithaf edilen bu sözlüğün önsözünde Üsküfi, kendisinin bir Boşnak olduğunu ve Boşnakçanın diğer dillerden çok ayrı bir dil olduğunu belirtir. Üsküfi'den başka Hasan Kamiya (öl.1680), İlhamiya (öl.1821), Abdurrahman Sırrı (öl. 1847), Firaki (doğ.1775-öl.1827) bu edebiyatının önemli temsilcileri arasındadır (Taşcıoğlu, 2006a: 429-430).

Boşnakların Müslüman olduktan sonra kullanmaya başladıkları isimler de Türk kültürünün tesirindedir ve Türkler arasında kullanılan isimlerin aşağı yukarı aynıları,

Boşnaklarda da kullanılmış ve kullanılmaktadır. Örneğin; "Tarık", "Adnan", "Kemal", "Nermin".v.b. Kimi adların bazı ses değişmelerine uğrayarak kullanıldığı görülmektedir; "Omer"(Ömer), "İdriz" ("İdris"), "Jasmin"("Yasemin"), "Enisa"("Enise"), v.b. Boşnakların kimliğini daha çok soyadları ele verir; "Kapetanović"("Kaptanoğlu"), "Čaušević"("Çavuşoğlu") vs. Bazı soyadları da meslekleri gösterir; "Kujundić"(kuyumcu oğlu), "Aščić"(aşçıoğlu), "Sahačić"(saatçioğlu) vd. Bosna'nın bazı bölgelerinde yemekleri andıran şu adlar rastlanır: "Burek" ("börek"), "kahva" ("kahve") "halva"("helva"), "sirće"("sirke"), "šećer"("şeker") v.b.

Sonuç olarak Bosna-Hersek, dört yüzyıldan fazla Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçasıydı. Osmanlı yönetimine girdikten sonra Bosna'da sosyal, ekonomi, eğitim ve kültür alanında büyük değişiklikler olur. Osmanlılar dinle birlikte yeni bir devlet ve toplumsal yönetim de getirir. Böylece, Müslümanlığı kabul edenlerin eski kültürlerinin kültürüyle karışması sonucunda özgün bir topluluk yapısı oluşur. 1585 yılına kadar bir sancak beyliği olan Bosna-Hersek, daha sonraları eyalet olur. 1865 yılında Bâb-ı Âlî kararıyla Osmanlı'nın eyaleti olan Bosna-Hersek, vilayet statüsüne geçer. Bu vilayet, yedi sancaktan oluşmaktadır. Bunlar; Saray sancağı (yedi kazadan oluşan merkezi Saraybosna), beş kazası olan Banja Luka sancağı, Bihać Sancağı (altı kaza), Hersek sancağı (üç kazadan oluşan merkezi olan Mostar), beş kazası olan Travnik sancağı, İzvornik sancağı (on kazası var, merkezi Tuzla) ve Yeni Pazar sancağıdır. Bosna-Hersek'te 1418'den 1878 yılına kadar 264 vali görev alır. Bosna valileri, önce Saraybosna'da daha sonra Banjaluka ve Travnik'te görev alır. Bosna valilerinin en ünlüsü, Bosna'ya yaptığı hizmetler sayesinde günümüzde de adı saygıyla anılan Gazi Hüsrev Bey'dir. Osmanlı devletinde önemli mevki de bulunan ve devlete hizmet eden Boşnaklardan Sokullu Mehmet Paşa, Hadım Sinan Paşa, Damat İbrahim Paşa, Kara Davut Paşa, Topal Recep Paşa, Mostarlı Mustafa Paşa, Tiryaki Hasan Paşa ve Cezzar Ahmet Paşa gibilerini saygıyla anmak gerek. Bilindiği gibi olağanüstü zekâsı sayesinde devleti güçlendirerek yeni ülkelere sahip olmakta büyük hizmeti geçen Sokullu Mehmet Paşa, Osmanlı tarihindeki en saygın sadrazamlardan biridir. Bunun yanına Bosna-Hersek kendi dilini ve alfabesini korur. Kendine özgü bir edebiyat da geliştirir. Tematik yönden Boşnakların doğu dillerinde yarattıkları edebiyat ile benzerlik taşıyan bu edebiyatı, halk edebiyatının bir türü olarak değerlendirmek ve Boşnakların kendi eski

dil ve kùltürlerini yaşatma yönünde verdikleri çabanın bir yansıması görmek mümkündür.

BÖLÜM 2: BOSNA-HERSEK’TE BASIN YAYIN

Geniş anlamla basın, belirli bir zamanda basılıp her çeşit haberi ve fikirleri topluma ulaştıran tüm yayın ürünleridir. Genellikle günlük basın ürünlerine gazete, haftalık, on beş günlük ve aylık basın ürünlerine de dergi denilmektedir. Geniş anlamda yayın, gazete ve dergi yanında radyo ve televizyon gibi tüm haberleşme araçlarıyla halka sunulan her şeydir. Dar anlamda basın, sadece gazete ve dergilerin yanında mevkuteleri de kapsamaktadır. Diğer basın ürünleri bu kavramın dışındadır. Dar anlamda yayın, basının kavramının kapsamı dışında kalan, ancak basılı olan ürünlerdir (kitaplar, broşürler, resimler), fakat basın değildir.

Gazete, her çeşit haberi topluma ulaştıran günlük haber aracıdır. Bu haberlerin yanı sıra, gazete okuyucunun ilgisini çekecek başka tür yazılara da yer vermektedir. Makale, fıkra, deneme, yorum, eleştiri, hikâye, karikatür ve çeşitli konuları dile getiren resimler bunlar arasındadır. Basının ürettiği haberleri, günlük olarak tüketmektedir. Basındaki haberler, her şeyden önce günümüz dünyasında ekonomik, siyasal ve sosyal hayatı etkilediğince, gazete topluma yön verir. Otoriter rejimlerde gazetenin bu şekilde nitelendirilmesi doğal sayılır. Çünkü gazete, idare edenlerin konuşan dili olarak görülür (İnuğur, 2005: 19-22).

Bir yandan gazete devlet adamlarını uyarır ve doğru yola sevk eder. Aynı zamanda, gazete bir kültür vasıtasıdır. Gazetede yazılan bütün havadisler tamamen objektiftir. Gazetelerin gelişmesinin demokratik rejimlerde olduğu bilinir. Çünkü demokrasi Anayasanın teminatı altında ”Basın Hürriyeti” tanıtılır (Şapolyo, 1969: 5).

Dünyada ilk matbaanın en basit biçimi Sümer Türklerinde görülmektedir. Mezopotamya’da bulunan ”Emir Kızı” adlı yüksek tepeden çıkarılan kazılarda bir kaç tablet çıkarıldı. Bu eserler milattan önce 2800 yılına ait olduğu tespit edilmiştir. O devirde kâğıt olmadığı için haberler pişmiş tuğlar üzerine yazılmıştır. Çivi yazısı kullanılmıştır. Bu yazı dünyanın ilk yazı şekli olarak kabul edilmiştir (İnuğur, 2005: 19)

Bosna-Hersek’in, yayın faaliyetlerinin ülkedeki sosyal rolü çok önemlidir. Bu faaliyetlerin etkileri güçlü ve çeşitlidir. Bosna-Hersek’in yayın faaliyetlerinin, ülkenin toplumsal düşüncesine, eğitimine, kültürüne ve halkının ruh haline çok güçlü etkileri vardır.

Bosna-Hersek'te yayımlanan dergi ve gazeteleri sayesinde ülkenin siyaset, kültür, ziraat ve sosyal hayatını takip etmek mümkündür. Bosna-Hersek basın tarihini, siyasal ve hukuki açıdan belirli olayların damgasını taşıyan şu dönemlere göre incelemek mümkündür: Osmanlı Dönemindeki (1463-1878) Bosna-Hersek'te Basın Yayın Faaliyetleri ve Avusturya-Macaristan Dönemindeki (1878-1918) Bosna-Hersek'te Basın Yayın Faaliyetleri.

2.1. Dünyada Basın Yayın Faaliyetleri

Bilindiği gibi dünyada çıkan ilk gazeteye ait bir belge Mısır'da bulunmuştur. Bu gazete kağıt üzerine yazılmış değildir. Bu, bir pişmiş tuğladır. Bu gazeteye verilmiş isim *Tablet*'tir. Kırk sayı bulunmuştur. Mısır'da tuğla gazetelerden başka bir gazete örneği de tespit edilmiştir. Fakat yazıları papirüs üzerine yazılmıştır. Mezopotamya'da devlet kurulmuş olan Sümer Türklerine ait bir gazetenin olduğu biliniyor. Ayrıca, Sümer Türkler memleketinde halka haber vermek ve devlet emirlerini bildirmek için basit bir matbaa icat etmişlerdir.

Eski Yunanlılarına ait bir gazete olmadığını biliniz. Ayrıca, Agora'da münadiler günlük olayları halka bildirir, bu olayları nakşa ederlerdi. Romalılarda "yıllıklar" bulunmuştur. Rahipler her yıl olan bitenleri beyaz bir levha üzerine yazarmış, evlerin duvarına asmışlardır. Daha sonra Roma şehri dışına olayları haber vermek üzere *Acta Senatus* ve *Acta Publica* her tarafa yayılmıştır. Bunlar birer "resmi gazete" mahiyetindedir (Şapolyo, 1969: 11-12).

Gazetenin öncüleri sayılabilecek ilk örnek, elle yazılan haber mektuplarıdır, bunların 12. ve 13. yüzyıllarda önemli bir ticaret ve kültür merkezi olan Venedik'te doğduğu bilinmektedir (İnuğur, 2005: 37). Bizans'ta bir çeşit bültenler duvarda asıldığı gibi Venedik'te gazeteye benzer yazılar asılır. O dönemde Venedik'te kullanılan paranın (sikke) adı gazete olduğu biliniyordu. Böylece, ilk defa "gazete" kelimesi 1536 yılında hâk edilmiş bir madenî paranın adıdır. Ortaya çıkarılan gazete, bu sikkenin değerinde olduğu için gazete adı verilmiştir (Şapolyo, 1969: 12).

1440 yılında matbaanın icadı, haber mektuplarının geniş ölçüde yayılmasına ve çoğaltılmasına olanak sağlamıştır. Bu nedenle 15. yüzyıldan sonra basılı haber mektupları ortaya çıkarmıştır. Ancak dünyanın en eski gazetesinin Miladi 911 yılında

Pekin kentinde kurulan ve günümüze kadar yıllardır yayımını sürdüren *King Pao* gazetesi olduğu savunulmaktadır. Bugünkü anlamda ilk gazete 1609 yılında Strasburg'da haftalık olarak Almanca yayınlanan *Avisa, Relation oder Zeitung* gazetesidir. Dergi niteliğinde ilk edebi ve ilmi gazete 1665 yılında Paris'te yayınlanan *Fournal des Savants*'dır. Aynı yıl İngiltere'de *Philo-Sohical Transactions* adında ilk İngiliz dergisinin yayın hayatına girmekte olduğu bilinmektedir (İnuğur, 2005: 41-58).

Batı Avrupa'nın toplum yapısının, yaşam düzeninin ve ekonomik gücünün 20. yüzyılda hızlı bir gelişme ve değişim içinde olduğunu görüyoruz. Bu değişme ve gelişmenin nedenlerini başlıca üç grup altında toplamak ve incelemek mümkündür: 1. Politik yönden (demokrasinin gelişmesi), 2. Ekonomik yönden (sanayinin gelişmesi), 3. Düşünsel yönden (bilimin gelişmesi). Bu üç neden arasında sıkı bir bağlılık mevcuttur. Her biri diğerinin hem nedeni hem de sonucu olma niteliğindedir. Avrupa ülkeleri hızla gelişir ve zenginleşir. Bu zenginleşme, eğitim alanına ve bilimsel araştırmalara büyük para yatırılmasını sağlıyordu. Böylece, Avrupa ülkeleri kalabalıklaşmaya başlıyordu. İnsanlar daha rahat yaşama ve daha iyi eğitim görme olanakları bulmaya çalışmışlardır. Bu nedenle, Avrupa'da demokratik kurumların gelişmesi ve yayınlanması için elverişli bir ortam meydana gelmiştir. Sonuçta, toplum her yönüyle değişmeye başlamıştır. Bu değişme, basının gelişmesini de sağlamıştır (İnuğur, 2005: 114-119).

Avrupa'da ilk çıkan gazete hakkında bilgi veren Chanmer adlı bir İngiliz tarihçisidir. Chanmer, 1588 yılında birkaç yapraklı bir gazete bulmuştur. Bu gazetenin adı *İngiliz Merkürü*'dir. Anlamı *Haber Verici*'dir. Londra'daki Britiş Müzeum'da bir sayısı vardır. Alman tarihçilerine göre ilk Alman gazetesinin Frankfurt şehrinde 1615 yılında çıkmıştır. İlk günlük gazete Almanya'da *Layıziger Zaytung* gazetesidir. 1605 yılında Belçika'da çıkan gazetenin adı *Belçika İstiklâli*'dir. İngiltere'de yayımlanan 1622'de *The Vechly Vens Form Italy And Germany* adlı bir haftalık gazete, 1626'da Truva şehrinde *Gazet dö Truva* gazetesi olduklarını biliriz. İngiltere'de 1603 Tarihinde çıkan *Wess-Setter* adlı bir gazete olduğunu söylenmektedir. Londra'da yayımlanan 1702 Tarihinde günlük gazetesi *Daily Courant*'dır. Bugünkü gazeteler şeklinde *Gazette* adıyla bir gazete Paris'te 1631 tarihinde çıktığını biliyoruz. Bir müddet sonra bu gazetenin adı değiştirilerek *La Gazette de Fransce* adı verilir. Bu gazeteyi çıkaran Ranodo, aynı zaman dünyada gazetelerin ilk başyazarı olarak bilinendir. 1650 yılında

Fransa’da yayınlanan *Gazette* adıyla bir mizahî gazetedir. 1672’de *Mercure*, 1665’te *Jurnal de Savam* gazeteleri basılmıştı (İnuğur, 2005:15)

Fransa’da gazetecilik geliştiğinde İngiltere’de gazetecilik mevcuttur. 1622 yılından itibaren olaylar anlatılan gazeteler çıkarılıyordu. Tomas Archer tarafından 1625 yılında *Mercurius Britanicus* adıyla ilk haftalık gazete yayınlanmıştır. Bu dönemde gazetelere sansür konulduğu için ”Basın Hürriyeti” için makaleler yazılmıştır (İnuğur, 2005:14).

İlk defa basın ”hürriyet”ini savunan şair Milton olduğu biliniyordu. 1695 yılında İngiltere’de sansür kaldırılmıştır. Böylece, Avrupa’da gazetecilik XVII. yüzyılında başlamıştır. Fakat, Fransa ihtilalinden sonra gazetecilik bugünkü şeklini almıştır. Bu dönemde günlük gazeteler yayımlanmıştır. Edebî yazılara yer veriliyordu. Gazetelerde yer alan ilânlar gazetelerin satışını artmıştır. İlk önce İngiliz basında ilânlar yer alınmıştır. Gazetelerin tirajını arttırmak amacıyla gazetelere tefrikalar da yer verilmiştir. İlk defa, London Post mecmuası “Robenson Grusse” romanı tefrika edilir. Avrupa’da 1884 yılında basın hürriyeti tamamen kazanmıştır. Anayasalara basın hürriyeti maddesi konulmuştur. Bu yüzden büyük satış yapan gazeteler çıkmaya başlamıştır. Bunun başına *Times* gazetesi gelmiştir. John Valter bu gazete 1 Ocak 1788 tarihinde çıkarmıştır. İngiltere’de Morning Post Limited Şirket halinde 1846 yılında *Daily News* gazetesi yayımlanmaya başlanmıştır. Gazetecilik büyük bir sermaye işi haline gelir (İnuğur, 2005:15-17).

Amerika’da neşredilen ilk gazete Boston’da 1690 yılında çıkarılmıştır. Bir müddet sonra, Amerika’da çıkan 1704’te *Boston Neu Lefter* ve 1719’da *Boston Gazette* gazeteleri, Amerika’nın ihtilâlini destekleyen gazetelerdir. 1775 yılında Amerika gazeteciliği gelişmiştir (İnuğur, 2005:15-17).

XV. yüzyılda Avrupa’ya matbaanın girdiğini bilinmektedir. Onun gelişmesi 1426 yılında başlamıştır. Bu tarihte Haramli Saurend Coster ve Brugois Jan ile kalıpları kullanarak kitap basmıştır (İnuğur, 2005: 21).

İlk matbaayı Almanyalı John Gutenberg’in icat ettiğini bilmekteyiz. Gutenberg, ayrı ayrı müteharrik harfler kullanmıştır. Bu harfler matbaacılık için yeni bir buluş olduğu bilinir. Gutenberg İncil’i basmaya karar vermiştir. Fakat, bu işin uzun sürdüğüne göre çok masraflı olduğunu görülmüştür. Sonuçta, 1453 ile 1455 yılları arasında Parşömen

kâğıdı üzerine büyük gotik harflerle İncil'i yayımlanmıştır. Bu eser baskı makinesinin ilk başarılı eseridir.

Orta Asya'da devlet kurmuş olan Uygurlarda bulunan matbaa dünyada ilk müteharrik harflerle kitap basmıştır. Kullanılan müteharrik harfler, Bulak tarzındadır. Bu iddiayı savunan Amerikalı Karter'dir. Ona göre ilk matbaayı ne Gutenberg ne de Goster kurmaz. Bu şeref Türklere ait olduğunu söyler. Karter'in "The Imvention of Priting" adlı eserinde Türklerde matbaanın VIII. yüzyılda başladığı, Avrupa'da matbaanın XV. yüzyılda başladığı yazılmaktadır (İnuğur, 2005: 21).

Arap harfleriyle ilk kitap 12 Eylül 1514 tarihinde İtalya'da Gregoryo Ciorci tarafından basılmıştır 1584'te doğuya ait eserleri basmak amacıyla papalığın isteğiyle, Roma'da Kardinal Ferdinando Medici tarafından bir basımevi kurmuştur. Bu basımevinde, 1593'de, basılıp yayınlanan eser, İbni Sina'nın Arapça yazdığı *El Kanun Fit-Tıb*'dir. İlk Kur'an basımının da 1640 yılında İtalya'nın Venedik kentinde yapıldığı bilinmektedir. Hieronimo Megisero tarafından yazılan ilk Türkçe dilbilgisi kitabı 1612 yılında Leibzig'de basılmıştır. İstanbul'da Arapça ilk basım, 1578'de Fransa Elçiliği'nde görev yapan Savary Breve tarafından kurulan basımevinde yapılmıştır. 1588 yılında iki İtalyan tüccarı Branton ve Orazio Brandini, satmak amacıyla İstanbul'a *Tahrir-ül Üklides Fi Usul-il Hendese* eserini getirmişlerdir. Böylece, İkinci Murat zamanında, 1588 yılında yayımlanan ferman, yurt dışında Arapça, Farsça ve Türkçe olarak basılan kitapların Türkiye'de sınırlı bir şekilde yayınlanmasının başlangıcı olmuştur. Osmanlı devletinde ilk basımevi 1493 yılında Museviler tarafından kurulmuştur. Ermeniler 1567'de, Rumlar da 1627'de basımevlerini kurmuşlardır (İnuğur, 2005: 150-153). Diğer kaynağa göre Osmanlı devletinde ilk basımevi, Museviler 1490 yılında kurmuştur. İstanbul'a göç eden Musevilerin İbranice Tevrat bastıkları için İkinci Beyazıt "...bu işe devam ederlerse başları vurulsun" diye bir ferman çıkarmıştır. Museviler, Selanik'te 1510 yılında, Edirne'de 1554 ve Şam'da 1605 yıllarında, İzmir'de 1646 yılında matbaalar kurmuşlardır. İkinci Beyazıt zamanında on dokuz eser, Yavuz Selim zamanında otuz üç kitap basılmaktadır. Ayrıca, Nikrodemes adlı bir Rum papası 1627 yılında bir matbaa açmıştır. Fakat Yeniçeriler matbaayı tahrip etmişlerdir (Şapolyo, 1969: 25-26).

Türkiye'de ilk basımevleri Yahudi, Ermeni, Rumlar tarafından kurulduğunu bilinmektedir. Ancak, ilk Türk matbaası Üçüncü Ahmet devriminde açılmıştır. Üçüncü

Ahmet zamanında İbrahim Müteferrika adlı bir Macar, 1711 yılında, İslamiyet'i övmek için "Risale-i İslamiye" adlı bir broşür yazmış ve Türkçe eserlerin basımı için bir matbaa kurmuştur. Bu basımevinde on yedi eser basıldığı bilinmektedir. 1796 yılında, Üçüncü Selim'in emiriyle Mühendishane Basımevi kurmuştur. Bu basımevinde, Türkiye'de ilk iki renkli kitap basılmıştır. 1802 yılında, devlet tarafından Üsküdar'da bir basımevi daha kurulmuştur. Bu basımevinde 1804'de Mahmut Raif'in ilk büyük ve renkli coğrafya atlası basılmıştır. İkinci Mahmut zamanında Matbaa-ı Amire basımevi kurulduğu bilinmektedir. Cumhuriyet dönemine kadar hizmette bulunmuştur. Daha sonra Milli Matbaa olmuş ve 1939 yılında Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi haline gelmiştir. Türkiye'de ilk gazeteler tıpkı kitaplarda olduğu gibi yabancı dilde ve genellikle Fransızca olarak yayımlanmıştır. 1850 yılında, İstanbul'da, beş Fransızca, dört İtalyanca, bir Rumca, bir Ermenice, İzmir'de iki Fransızca, bir Rumca, bir Ermenice, bir Musevi dilinde olmak üzere on beş kadar gazete basılmıştır.

Çok yakın tarihe kadar 1831 yılında çıkarılan ilk Türkçe gazetenin *Takvim-i Vekayi* olduğunu düşünülmektedir. Orhan Koloğlu ilk Türkçe gazetenin 1828 yılında Mısır'da yayımlanan *Vakayi-i Mısriye* olduğunu kanıtlamıştır. Orhan Koloğlu'nun tespit ettiğine göre yayınların yarısından fazla Türkçe, geri kalanı Arapçadır. Daha önce Mısır'da kurulmuş Bulak matbaasında basılmıştır. Bu matbaayı kuran şahsiyet Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'dır. Mehmet Ali Paşa, Arap gazetelerini çevirtip dışarıdan bilgi ediniyordu. Bu bilgilerin değerlendirilmesi için bir divan (kurul) oluşturulmuştur. Bu divana "Curnal Divanı" deniliyordu. Curnal Divanı'nın değerlendirdiği haberler, bir bülten şeklinde basılmıştır. Bu bültene verilen ad *Curnal el Hidivi*. Yüz sayı yayımlanmıştır. Mehmet Ali Paşa, bu bültenin yeterli olmadığını düşmüştür ve *Vekayi-i Mısriye* adlı gazetenin yayımlanmasına karar vermiştir (Topuz, 2003: 13).

İstanbul'da yayımlanan ilk Türkçe gazete *Takvim-i Vekayi'dir*. İkinci Mahmut'un çabasıyla 11 Kasım 1831 tarihinde çıkarmıştır. Gazetenin özel sayısında "Önsöz" başlıklı yazıda gazetenin çıkış nedeni açıklanmıştır. Kısaca şöyle özetlenebilir: "*Halk gerçekleri zamanında öğrenemediği için olaylar yanlış yorumlanır. Bunun devlete zararı olurdu. Gazete, bunları önleyerek iç ve dış olayları zamanında duyurmak için çıkmaktadır.*" *Takvim-i Vekayi* gazetesi önceleri haftalık olarak yayımlanmıştır. Gazetenin boyu 40x27 cm'dir. Gazetenin yıllık abone ücreti 120 kuruştur. Gazetenin başına Esad Efendi getirilmiştir. Haber ve yazıları toplama işleriyle Sârim Efendi ve

Sait Bey görevlendirilmiştir. Yazılar şu bölümlerde toplanıyordu: umur-ı dahiliye (iç haberler), mevad-dı askeriye (askerî işler), umur-ı hariciye (dış haberler), fûnun (bilimler), tevcihat-ı ilmiye (din adamların atanması), ticaret ve es'ar (fiyatlar). Gazetenin 8. sayısında ilk çeviri yazı yayımlanır. İlk ilân 11. sayıda çıkar. Sultan İkinci Mahmut, gazetede bulunan yazıların herkesin anlayabileceği bir dilde olmasını istiyordu. 1891 yılında yeniden çıkmaya başlayan *Takvim-i Vekayi*, 1892 yılında tekrar bir dizgi yanlışı yüzünden kapanır. İkinci Meşrutiyet döneminde 27 Temmuz 1908 tarihinde yeniden yayımlanmaya başlamıştır. Fransızca yanına, Arapça, Farsça, Ermenice ve Rumca kullanılmıştır (Topuz, 2003: 15-17).

Türkiye’de yayımlanan ikinci gazete *Ceride-i Havadis*’tır. Bu gazeteyi William Churchill 1840 yılında çıkarmıştır. Gazetenin yazarları: Mehmet Efendi, Şair Ali, Ahmet Zarif, Ebüzziya Teufik, Ahmet Rasim, Sadrazam Sait Paşa, Şair İsmet, Emin Bey, Nüzhet Efendi, Siret Bey, Salih Efendi, Süreyya Bey’dir. Dış haberlere her zaman önem verilmiştir. O dönemde Kırım’dan önemli haberler gelmesiyle gazete özel sayılar yayımlamaya başlamıştır. Bunlara Ruzname-i Ceride-i Havadis deniliyordu. İlk ölüm ilânları bu gazetede yayımlanmıştır. William Churchill’in ölümünden sonra gazetenin başına oğlu Alfred Churchill geçmiştir. Bir müddet sonra gazete de kapanmıştır (Topuz, 2003: 17-18).

Şinasi ve Agâh Efendi (1832-21 Ekim 1860 tarihinde *Tercüman-ı Ahval* gazetesini çıkarmışlardır. Önceleri haftada iki gün yayımlanmıştır. 22 Ocak 1861’den sonra haftada üç gün basılmıştır. Daha sonraları haftada dört-beş gün çıkarılmıştır. Gazetenin ”Mukkadimesi’nde” belirtildiğine göre *Tercüman-ı Ahval* iç ve dış olaylardan seçme haberler ele alınacaktır. Bu seçilmiş haberler eğitici olmalıdır. Bu yüzden yazılar “umum halkın kolaylıkla anlayabileceği düzeyde olacaktı.” Gazetede iç ve dış haberler yanında resmî haberlere, ”hattı hümayun”lara, fiyat listesine, piyasa ve borsa haberlerine, bildirilere, ekonomik yazılara, çeşitli çevirilere, anlaşmalara yer verilecektir. Türkiye’de basın yayın tarihinde ilk tefrika *Tercüman-ı Ahval* gazetesinde basılmıştır. Şinasi’nin *Şair Evlenmesi* adlı bir manzum oyunudur. Gazetenin ikinci sayısından başlayarak tefrika olarak yayımlanmıştır (Topuz, 2003: 18-19).

Türkiye’de özel sermayeyle çıkan ilk gazetenin kurucusu Agâh Efendi’dir. Devletten emir almadan ilk özel gazeteyi çıkaran Agâh Efendi, bu gazetenin sayfa düzenini,

başlıklarını yapar ve başyazıları yazardır. Fakat Agâh Efendi, öyle Namık Kemal, Ahmet Mithat Efendi, Ahmet Rasim, Ahmet İhsan ve Hüseyin Cahitler gibi bütün hayatını gazeteye vermiş bir şahsiyet değildir. Bu arada Agâh Efendi, Genç Osmanlı Cemiyeti'nin kurulmasında yardımcı olmuştur. Sonrası 1867'de Avrupa'ya kaçmıştır. Kasım 1871 yılında İstanbul'a dönmüştür (Topuz, 2003: 20-21).

Tasvir-i Efkâr (düşüncelerin anlatımı) gazetesinin kurucusu Şinasi (1826-1871)'dir. *Tercüman-ı Ahval* gazetesini bırakan Şinasi tek başına yeni bir düşünce gazetesi çıkarmaya karar vermiştir. *Tasvir-i Efkâr* gazetesi 27 Haziran 1862 tarihinden itibaren yayımlanmaya başlanmıştır. *Tasvir-i Efkâr* 835 sayı yayımlanmıştır. İlk sayıda yayımlanan giriş yazısında belirtildiğine göre gazetenin amacı haber vermek, halkın yararları için yazılar yazılmaktır. *Tasvir-i Efkâr* gazetesi haftada iki gün basılmıştır. Gazete iç ve dış haberler için ayrı iki sütunlar ayrılmıştır. Üç yıla yakın gazeteyi Şinasi çıkarmıştır. O sıralarda arkadaşlarının tutuklanmasından dolayı 1865 ilkbaharında Paris'e kaçmıştır. Gazetenin başına Namık Kemal geçmiştir. 867 yılında yayımlanan "Şark Meselesi" başlıklı bir yazı dizisi üzerine Namık Kemal'in gazeteciliği yasak edilmiştir. Bu yüzden Namık Kemal da Avrupa'ya kaçmıştır. Gazetenin yönetimi Recaizade Ekrem'e kalmıştır. (Topuz, 2003: 22-23).

Orhan Koloğlu'ya göre 1860-1876 yıllarında çıkan öteki vilayet gazeteleri şunlardır: *Suriye* gazetesi (Şam, Türkçe-Arapça, 1865); *Gadis al Fırat* (Halep, Türkçe-Arapça, 1867); *Lübnan* gazetesi (Laleli, Lübnan, Arapça-Fransızca, 1867); *Girit* gazetesi (Türkçe-Rumca, 1867); *Edirne* gazetesi (Türkçe-Rumca, 1868); *Işkodra* gazetesi (Türkçe, 1868); *Yanya* Gazetesi (Türkçe-Rumca, 1868); *Fırat* gazetesi (Halep, Türkçe-Arapça, 1869); *Konya* gazetesi (Türkçe-Rumca, 1869); *Trabzon* gazetesi (Türkçe-Rumca, 1869); *Prizren* gazetesi (Türkçe-Sırpça, 1871); *Kastamonu* gazetesi (Türkçe, 1872); *Adana* gazetesi (Türkçe-Rumca, 1872); *Yemen* gazetesi (Türkçe-Arapça, 1872); *Rumeli* gazetesi (Manastır, Türkçe, 1873); *Ankara* gazetesi (Türkçe, 1874); *Aydın* gazetesi (İzmir, Türkçe, 1874); *Neretva* gazetesi (Hersek, Türkçe- Bosna dili, 1876) (Topuz, 2003: 33-34).

Bu dönemde basılmış öteki Jön Türk gazetelerinden: *Terakki* (Prens Sabahattin, 1906); *Şûrayı Ümmet* (Halk Meclisi, Ahmet Rıza Bey, 1902-1908); *Hürriyet* (Londra, 1896); *Kanunu Esasi* (Anayasa, Kahire, 1897); *Hakikat* (Cenevre, 1897); *Enini Mazlum*

(Zulüm görenin inlemesi, Kahire, 1899); *İntikam* (Cenevre, 1900); *La Foudre* (Yıldırım, 1901); *Selâmet* (Folkestone, 1901); *Le Moniteur Ottoman* (1901); *Le Liberâl Ottoman* (Özgür Osmanlı, 1901); *İçtihat* (Yorum ve kural, Cenevre, Abdullah Cevdet, 1904); *La Fèdération Ottomane* (1903); *Ahali* (1905); *El Rakib* (Rio de Jeneiro); *El Eyyam* (Günler, New York); *Die Freie Osmanische Post* (Özgür Osmanlı postası, Viyana); *Le Courrier des Balkans* (Sofya) vb. Mizah gazetelerinden *Dolab* (Folkestone, 1890); *Hamidiye* (Londra, 1896); *Tokmak* (Cenevre, 1901); *Laklak* (Kahire) gazetesidir (Topuz, 2003: 43).

Zamanında kültür, ticaret ve sanat merkezi olan Venedik, kültürün bütün alanlarında hümanizmin ve Rönesans'ın temsilcisi olmuştur. 15. yüzyıl sonlarında matbaa faaliyetlerinde de öncü olmuştur. Venedik'te kitap basım faaliyetleri, Bosna'nın Osmanlı egemenliği altına girdiği zamana denk gelmiştir. O zamanlar, Balkanlar'da ve Bosna'da yaşanan fırtınalı olaylara rağmen matbaa çalışmaları da bu topraklara ulaşmıştır.

Balkan topraklarında ilk matbaa makinesinin Obod'a (Cetinje) getirildiği düşünülmekte birlikte, Hırvatistan'daki Kosiñj matbaasında Kiril yazı sistemi kullanılarak Sırp-Slav dilinde ilk kitapların 1493 ile 1496 yılları arasında basıldığı kesinleşmiştir. O dönemde Karadağ'da hüküm süren Zeta Prenslığı'nın prensi olan Đurađ Crnojević (1490-1496), 1493 yılında Cetinje'de Güney Slavlara ait ilk matbaayı kurmuştur. Bu matbaada eski Sırp-Slav dilinde, Kiril alfabesiyle, 1494-1496 yılları arasında Balkan bölgesinin ilk kitapları olarak bilinen dinî içerikli beş kitap basılmıştır. Bu beş kitabın ilki olan "Oktoih Prvoglasnik" (Dua ve ayin kitabı) 4 Ocak 1494 yılında basılmıştır. Böylece, Ortodoks Kiril matbaacılık faaliyetleri bu kitap ile başlamıştır. Daha sonra 1495 yılında "Oktoih Petoglasnik", "Psaltir s Posljedovanjem" ve "Molitvenik" yayımlanmıştır. 1496 yılında son olarak "Četverojevanđelje" (Dört Evangel) çıkarılmıştır.

Daha sonra yapılan diğer çalışmalara göre eski Yugoslavya topraklarında ilk kitap 1483 yılında, Hırvatistan'ın Kosiñj bölgesinde basılmıştır. Kitap tarihçilerinden Zvonimir Kulundžić'in belirttiğine göre bu kitap "Missale Romanum Glagolitice" adlı eserdir. Ancak, yapılan bazı araştırmalarda basım yeri olarak Venedik, İzol, Roça ve Modruša gibi yerler görülmektedir. (Seyhan, 2016: 76-77).

Bütün bunların daha sonra Bosna-Hersek topraklarındaki kitap basımını etkileyip etkilemediğini bilmiyoruz. Kesin olarak Dalmaçya ile olan bağı, Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altında olan bölgelere, ulusal dilde kitap basım fikrini getirmiştir.

2.2. Osmanlı Dönemindeki (1463-1878) Bosna-Hersek'te Basın Yayın Faaliyetleri

Matbaa, ortaya çıktıktan sonra yüzyıllardır süren el yazmalarının hakimiyetini oldukça kısıtlamıştır. Dünya ile beraber Bosna-Hersek tarihinde de yeni bir sayfa açmıştır. Ayrıca, Bosna-Hersek Avrupa'daki matbaa ile ilgili gelişmeleri yakından takip etmiştir. Bu gelişmeleri hızlı bir şekilde benimsemiştir. Balkanların, aynı zaman Balkanların bir parçası olan Bosna-Hersek'in, bilinen en eski etnik grubu İlliryalılar olduğu için onların yaşadığı dönemden itibaren okuryazarlığın gelişimini takip etmek mümkündür.

İlliryalılar yazı sistemi ile ilk defa Yunan ve Etrüsk-Roma dünyasıyla temas ettikleri sırada kendi yazı sistemini oluşturmuşlar. İki yüzyıl boyunca süren savaşlardan sonra M.S. 9 yılında Roma egemenliği altına giren İllirya'da Latin dili ve Latin alfabesi hâkim olmaya başlamıştır. Bu dönemden çok sayıda yazı bulunan sunaklar, kitabeler ve yollarda gidilecek yolu gösteren işaret taşları kalmıştır. 6 yüzyılda yaşanan göçlerin sonucu Slav devletlerinin kurulması olmuştur. Slavlar, 8. ve 9. yüzyılda Bosna'ya gelmeye başlamışlar. İlerleyen zamanlarda Bosna, Ortaçağ döneminden başlayarak Önce Bizans ve Frank, daha sonra Sırp ve Macar-Hırvat devletleri arasında siyasî ve dinî çıkarların yüzleştiği yer olmuştur. Feodal Bosna'nın sonraki siyasî hayatında Bosnalı yerli soylular, dinî hayatında Bosna Kilisesi etkili olmuştur. Bosna Kilisesi ve bu kiliseye inanan Bosnalı Hristiyanlar, dinî ve kamusal yaşamda çok önemli rol oynamışlardır. Özellikle, Katolik nüfus, Bosna'nın iç kısmında yüzyıllar boyunca Fransiskanlar'ın kültürel ve siyasî faaliyetleri sayesinde güçlenmiştir. Bu dönemde, Yunan, Latin, Glagolit ve Kiril yazı sistemleri kullanılmıştır. 15. yüzyıl sonlarında matbaa faaliyetlerinde ve baskı kalitesinde Venedik matbaacılığı liderliği hep ellerinde tutmuştur. Venedik'te kitap basım faaliyetleri, Bosna Krallığının 1463 yılında Osmanlı egemenliği altına girdiği zaman denk gelmiştir. Bu yaşanan fırtınalı olaylara rağmen matbaa çalışmaları hakkındaki bilgiler bu topraklara da ulaşmıştır. Ayrıca, Balkan topraklarında ilk matbaa makinesinin Obod'a (Cetinje-Karadağ) getirildiği düşünülmekle birlikte bu şehirde 1493-1496 yılları arasında Kiril yazı sistemi

kullanılarak Sırp-Slav dilinde ilk kitapların basıldığı kesinleşmiştir. O dönemde Karadağ'da hüküm süren Zeta Prenslığı'nın prensi Đurađ Crnojević (1490-1496), 1493 yılında Cetinje'de Güney Slavlara ait ilk matbaayı kurmuştur. Bu matbaada 1494-1496 yılları arasında Balkan bölgesinin ilk kitapları olarak bilinen dinî içerikli beş kitap basılmıştır (1493-1494 aralarında basılmış ilk kitap "Oktoih Prvoglasnik", 1495 yılında çıkarılan "Oktoih Petoglasnik" ve "Psaltir s Posljedovanjem", aynı yıl basımına başlanmış ve 1496 yılında tamamlanmış "Molitvenik", 1496 yılında yayımlanan "Četverojevandjelje"). Daha sonra yapılan araştırmalara göre eski Yugoslavya topraklarında ilk kitap 1483 yılında basılmıştır. "Missale Romanum Glagolice" adlı bu eser büyük olasılıkla Hırvatistan'ın Kosinj bölgesinde basılmıştır.

Bosna bağımsızlığını kaybederek Batı Avrupa ülkeleri ile olan bölgesel bağlantılarını kısmen kaybetmeye başlamıştır. Bosna'nın Tımarlı-Sipahi sistemi içine girmesiyle bu topraklarda Şark ve İslam kültürü tanıtılmıştır. Türkçe, Arapça ve Farsça kabul edilmiştir. Osmanlılar, Hristiyan vassalların⁷ edebî ve sanatsal etkilerine müdahale etmemişlerdir. Böylece, Bosna okuryazarlığının bir parçası, Ortodoks kilisesi çevrelerinde ve Fransiskanlar arasında yaşamaya devam etmiştir. Bosnalı Katolikler'de matbaanın ortaya çıkışını iki önemli olay tetiklemiştir. İlki, Fatih Sultan Mehmet'in Fransiskanlar'e 1463 yılında verdiği Ahitname⁸, ikincisi ise ulusal dilde ayin yapmasına izin veren Trento Konsili (1545-1564) kararıydı. Bu karar, kilisenin reformasyonuna ve Protestanlığın yayılmasına karşı gelmek için alınmıştır.

1492 yılında İspanya'dan ve 1496 yılında Portekiz'den sürgün edilen Yahudiler Osmanlı topraklarına göç etmeye başlamışlardır. 1565 yılında, Solun ve Dubrovnik yolu üzerinden Bosna'ya ilk Yahudi tüccar aileler gelmişlerdir. Kendi geleneklerinin yanı sıra İspanya'da kullanılan İbrani yazısının en ünlü versiyonu Raşi yazı sistemini getirmişlerdir.

16. yüzyılın başlarında, 1519 yılında Bosna-Hersek'te ilk matbaa, hakkında çok az bilgi bulunan Goražde'li tüccar Božidar Ljubović tarafından, Goražde yakında Donja

⁷ Avrupa feodal sisteminde, feodal lord (derebeyine) hizmetleri karşılığında kendisine toprak ve köylü (yurtluk) tahsis edilen kişidir.

⁸ Bu ahitname, Fatih Sultan Mehmed'in Bosna- Hersek'i fethinden sonra, 28 Mayıs 1463 tarihinde Milodraz'da yazılmıştır. Aslı Bosna-Hersek'in Fojnica şehrindeki Fransiskan Katolik Kilisesi'nde olan bu ahitname, Bosnalı Fransiskanlara geniş çaplı bir koruma sağlamaktadır.

Sopotnica'da Aziz Velikomučenik Gregorije Manastırında kurulmuştur. 1523 yılına kadar faaliyetlerini gösteren bu matbaadan üç kitap çıkmıştır. Bunlar, 1519 yılında basılan "Službanik (Liturgija)", 1521 yılında yayımlanan "Psaltir s Posledovanje" ve 1523 yılında neşr olunan "Molitvenik (Trebnik)", üçü de Ortodoks ayinleri için Kiril alfabesiyle dinî kitaplardır. Bölgede ilk kitapları, Goražde şehrinde bulunan Gutenberg matbaasının dışında kilise örgütlerinin istekleri üzerine yurt dışında özellikle Venedik basımevlerinde Bosna Kiril yazı sistemi ile ulusal dilde Bosna-Hersek kitapları basılmıştır. Bosna-Hersek topraklarında Katoliklerin Bosančica'yı kullandıklarını bilen Vatikan'ın girişimiyle "Molitva svete Brigitte" kitapçığı Kiril alfabesiyle hazırlanmış ve 1512 yılında Venedik'te basılmıştır. Venedik'te Kiril alfabesiyle basılan ikinci kitap Bosna için düzenlenmiş Kalendar (Takvim) olmuştur. Okuma yazma için ilk alfabe kitapları, 1597 yılında Venedik'te Zadarlı rahip tarafından basılmıştır (Seyhan, 2016: 11-117).

Osmanlı döneminde, Bosna-Hersek'te matbaanın açılışını, çıkarılan yasalarla beraber devletin basın yayın faaliyetleri kapsamında değerlendirmek mümkündür. 16. ve 17. yüzyıllarda, Bosna-Hersek'te matbaacılık hakkında çok fazla bilgi olmasa da matbaanın gelişiminde üç Bosnalı adının öne çıktığını bilinmektedir. Bunlar, 1561 yılında Ljubljana'da ve Urah'ta Protestan Kiril kitapların basımı üzerinde çalışan Dijak Jovan Maleševac ve Matija Popović'tir. Üçüncü matbaacı ise 1649 yılında Eflak Tragovište'de "Cvijetni Triod"⁹ basımı üzerinde çalışan keşiş Jovan Svetogorac'tır. Ancak, matbaa açma fikri, 17. yüzyılda Müslüman ve Katolik nüfus arasında mevcuttur. "Tarih-i Peçevi"¹⁰ olarak bilinen eserinde İbrahim Paşa Alajbegović, Avrupa'da barutun ve matbaanın icadından ve matbaanın ülkemizde kurulması halinde çok faydalı olacağından bahsetmektedir. Bunun yanı sıra, tanınmış Hırvat eğitimci ve yazar fra Matija Divković bir basımevi açmak istemiş ancak Türk yetkileri buna izin vermemişlerdir. Fransiskanlar, 1844 yılında matbaa açmaya hazırlanmışlar. Fransiskanların başı fra Andrija Kujundžić, 1853 yılında Bosna Fransiskanları tarikatı adına Huršit Paşa'ya Katolik halk için bir matbaanın açılması ile ilgili bir dilekçe

⁹ Kilisede yılın belirli dönemlerinde ayin için kullanılan, dualar içeren kılavuz bir kitap olarak Slav kilise geleneğinin önemli bir parçası temsil etmektedir (Seyhan, 2016: 83).

¹⁰ 1521-1636 yılları arasında gerçekleşen olayları içeren "Tarih-i Peçevi" adlı eserin yazarı İbrahim Paşa Alajbegović (1574-1651).

vermiştir. Ancak Bab-ı Ali tarafından bu istek reddedilmiştir. İvan Frano Jukić¹¹ (1818-1857) matbaa açma arzusuyla Bab-ı Ali'ye ilk defa 1850 yılında dilekçe göndermiştir. Frano, Bosna'daki durumu analiz etmiş ve askeri seferlerin kalıcı çözümler getiremeyeceğini dolayısıyla idari reformların yürütülmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Reform taleplerinin iletildiği bu dilekçede imzacılar, sosyal, siyasi, kültürel, dini ve eğitim alanında eşitliği, ekonomik kalkınmayı, çağdaş uygulamaların (posta, matbaa, vergi sisteminin reforme edilmesi vs.) getirilmesini istemişlerdir. Jukić, dilekçede "Katolik halk için Bosna'da devletin finanse edeceği bir matbaa açılmalı, şüphesiz matbaa her millete lazım. Eğer yönetim gelişmemizi istiyorsa bizim de bir matbaa açmamıza izin vermelidir." ifadesini kullanmıştır. Bu eylemleri nedeniyle Jukić, isyana teşvik etme suçlaması ile sınır dışı edilmiştir (Seyhan, 2016: 83-119).

Bu çalışmada Bosna-Hersek'te takvimler ve salnameler söz edilirse Bosna-Hersek'te basın yayın faaliyetlerinin bir kısmı takip edilecektir. Bir yandan bu konu üzerine faydalı bilgiler de edinecektir.

1866 yılında, Saraybosna'da Vilayet matbaasını açılması ile birlikte ilk takvimler ve salnameler basılmaya başlanmaktadır. Bu matbaada yayımlanan ilk salname, 16 Mayıs 1866 (1 Muharrem 1283) tarihe aittir. Ayrıca, Bosna salnameleri, Osmanlı vilayet salnameleri arasında ilk salnamedir. Takvimlerden farklı olarak salnameler, günlük faaliyet raporu tutulan yazılardır. Salnameler, geniş anlamda Osmanlı Devleti'nin merkezi yönetimin, askerî kurumların, vilayetlerin ve kişilerin yıllık olarak çıkardıkları bilgilendirme amaçlı neşriyatı anlatmaktadır. Salnameler, Batıda "annuaire", "annus", "almanac" adı ile bilinmektedir. Osmanlı Devleti'nde ilk devlet salnamesi Ahmet Vefik Paşa tarafından hazırlanarak 1847 yılında basılmıştır. Salnameler, 1893 yılına kadar Saraybosna Vilayet matbaasında Türkçe olarak basılmıştır. 1866-1878 yılları arasında basılan salnameler, *Salname-i Vilâyet-i Bosna* adıyla (*Godišnjak Bosanskog Vilajeta*), 1883-1893 yılları arasında ortaya çıkan salnameler *Bosna ve Hersek Vilâyet-i Salnamesi* (*Godišnjak pokrajine Bosne i Hercegovine*) adıyla yayımlanmıştır. Salnamelerin ilk 13

¹¹ Fransiken mezhebine mensup olan Ivan Franjo (Frano) Jukić, Hırvat yazarı, kültür araştırmacısı ve siyaset adamıdır. Jukić, dinî eğitimini Zagreb ve Veszprem (Macaristan)'da almıştır. Kısa bir süre desteklediği Ömer Paşa Latas'i eleştirdiği, daha sonra panslavist fikirleri benimsediği ve propagandasını yaptığı için İstanbul'da hapsedilmiştir. Ancak Avusturya konsolosu olan şair A. Mihačević aracılığıyla serbest bırakılmıştır. Programını Bosna'ya getirmiştir. İliryan hareketinin destekçisi olmuştur. Ulusal okulların, kütüphanelerin, müzelerin, edebiyat topluluklarının kurulmasını savunmuştur. *Bosanski prijetelj* mecmuasını 1850, 1851 ve 1861'de olmak üzere üç sayı çıkarmış, düzenleme ve düzgisni yapmış ve genelde içeriği kendisi doldurmuştur (Seyhan, 2016:118).

yılı Osmanlı idaresinde, ondan sonraki 11 yılı Avusturya-Macaristan idaresinde basılmıştır. Salnameler, ilk bölümde takvim, ikinci bölümde eyalet idaresinin şeması ve üçüncü bölümde çeşitli istatistikler, tablolar, makaleler ve benzeri belgelerin yayımlandığı üç bölümlü resmi yıllıktır. 1463 yılından 1878 yılına kadar Bosna-Hersek topraklarında görev yapmış Osmanlı valilerin listesi, Bosna ordusu ve komutan listesi, Yabancı devletlerin konsolosluk görevlileri, eğitim verileri (okul, öğrenci, öğretmen vs.), salnamelerde bulacağımız önemli bilgiler arasındadır (1877 yılında Saraybosna bölgesinde on medrese, 114 sıbyan mektebi ve bir rüşdiye bulunmaktadır). Salnamelerin şekil özellikleri Avusturya-Macaristan döneminde benzer şekilde devam etmiştir. Türkçe basılmaya devam edilmiş ve yenilik olarak edebî yaşam hakkında İbrahim-beg Bašagić¹²’ın yazdığı yazılar da eklenmiştir. Bašagić, Osmanlı döneminde Bosna-Hersek’te önde gelenleri hakkında 22 yazı yazmıştır. Bu bölgede yetişen 14 yazarın biyografisi de eklemiştir (Seyhan, 2016: 217-222).

Bu topraklarda yaşayan halkın daha önce takvimler kullandığı bilinmektedir. Elle yazıldığı için bu takvimlerim hacmi daha sonra basılan ve zengin içerikli olan takvimlere göre daha küçüktür. Bosnalı Müslümanlar, uzun astroloji ve astronomi geleneğine sahip olan Doğu’dan almışlardır. Bu coğrafyada yaşayan diğer milletler de yurtdışından temin ettikleri takvimler kullanmışlardır. Tüm dinî kurumlar, takvimleri bayramların ve diğer bilgilere ulaşmak için kullanmayı sürdürmüşlerdir (Seyhan, 2016: 217). Emina Memija’nın *Bosnalı Haberciler: Bosnalı Müslümanların Basımcılığının Başlangıcı* (Bosanski vjesnici: počeci štampe kod bosanskih muslimana) adlı kitabında (1991: 93-102) Vilayet matbaasında Türkçe takvimlerin basıldığını bildirmiştir. Bunu hakkında bir haber 1868 yılında *Bosna* gazetesinde de yayımlanmıştır. Haberde el ile yazılmış Türk dilinde *Devre* adı altında sonsuz bir takvimin basıldığı yazılmıştır. Bu takvimin yazarı Muvakkit Salih Efendi, Doğuda ve Batıda hazırlanan ‘stolitnjak’ (‘yüzyıllık’) ve ‘vječni’ (‘sonsuz’) takvimleri örnek alıp bu takvimi hazırladığını bildirmiştir (Memija, 2003: 118). Bu takvimin bir nüshası Gazi Hüsrev Bey kütüphanesinde bulunmaktadır. Bosna Vilayet matbaasında yerel dilde *Prvi srpsko-*

¹² Bosna Salnameleri hakkında ilk önemli eser Bisera Nurudinović yazmıştır. Salanme üzerine araştırma yaparken Osmanlı ve Türk hükümetin döneminde basılan salnamelerin bibliyografisini yapmıştır. Buna ek olarak önemli yazarların listesini de eklemiştir. Bu yazarların arasında en verimli (1870-1934) Safvet-beg Bašagić’in babası olan İbrahim-beg Bašagić (1841-1902) ve Bosna tarihçisi Salih Sidki Husejnović olduklarını belirtmiştir (Nurudinović, 1961: 253-265) Daha sonraki tarih araştırmacılarına yol göstermek için bu bibliyogfler büyük önem taşımaktadır.

bosanski kalndar za prostu godinu 1869 (1869 yılı için ilk Sırp-Bosna Takvimi) adıyla sadece bir takvim basılmıştır. Bosna-Hersek'te Avusturya-Macaristan döneminde basılan ilk takvim 1873 yılı 1874, 1878 ve 1879 yıllar için Mostar'da yayımlanmıştır. Latin ve Kiril alfabeleri kullanılmıştır. *Mladi Hercegovac ili koledar hercegovački novi i stari puk s dodatkom štokavi poučni zabavah (Genç Hersekli veya genç ve yaşlı Hersek halkı için eğitsel ve eğlence içerikli takvim)* adı altında bu takvim, Mostar Fransisken matbaası olarak bilinen Hersek Katolik misyonerliği matbaasında basılmıştır. Bu takvim ismini değiştirmiş ama ana konsepti korunmuştur. *Novi Hercegovac ili koledar stari i novi (Yeni Hersekli veya eski ve yeni takvim)* adı altında da yayımlanmıştır. Takvimde ulusal edebî metinlere (hikâye, şiir, atasözü, bulmaca) de yer verilmiştir. Daha sonraki yıllarda önemli yazarların edebî yazılar rastlanmak mümkündür. Don Franjo Miličević'in matbaasında, Ortodoks kilisesi için Marko Šešelj tarafından hazırlanan ve Mostar'da Kiril alfabesiyle basılan tek takvim olan *Soko* adıyla yayımlanmıştır. Bunun dışında, Đakovo'da Bosna Katolik gençliği için 1870 ve 1875 yılında *Bošnjak ili kalendar katolički za Bosnu (Boşnak veya Bosna için Katolik takvimi)* basılmıştır (Seyhan, 2016: 223-225).

Sonuç olarak takvimlerin, klasik kitaplara göre daha az korunması olması kütüphanelerde onlar hakkında hazırlanmış bibliyografik eserlerin çok nadir olmasının nedenlerindendir. 1992 yılında Saraybosna'yı kuşatan Sırp'ların açtığı ateş sonucu, Şarkiyat Enstitü'nün yazılı mirasıyla beraber salnamelerin yanmasıdır. Bosna-Hersek'te yaşanan savaşa (1992-1995) rağmen Gazi Hüsrev Bey kütüphanesinde salnamelerin seti korunmaya başarılmıştır. Saraybosna Şehir Arşivinde birkaç tane salname bulunduğu kaydedilmiştir. Ayrıca, salnameler vilayetlerin yayın olduğu için diğer yayınlarla beraber birkaç nüshası Osmanlı Devleti'nin idari merkezi olan İstanbul' gönderilmiştir. Dolayısıyla salnamelerin setleri bazı Türk kütüphanelerinde de korunmaktadır. Bu nedenle salnameler takvimlerden daha fazla korunan belge olduğu söylenebilir. Saraybosna şehrinde kurulan Vilayet matbaasında basılan ilk salname ve takvimler (diğer matbaalarda basılan takvimler) sayesinde ülkenin dinî faaliyetleri yanına sosyal-politik, kültürel ve eğitim olaylarını takip etmek mümkündür. Bazı takvim ve salnamelerde ulusal dilde yazılmış edebî metinler, sonraki yıllarda o dönemde öne çıkan yazarların yazıları da rastlanmaktadır. Salnamelerde, özellikle Vilayet matbaasında ortaya çıkan süreli yayın hakkında bilgiler (çıkış tarihi, basım yeri,

içerikler, yazar kadrosu vs.) yayımlandığını biliyoruz. *Bosna* mecmuası örneğinde *Bosna*'nın tüm sayılarında editörlerin imzaları olmadan basıldığına rağmen Salnamelerde onların isimleri belirtilmediği öğrenilmektedir. Genel olarak gazete, gazetecilik ve basım faaliyetleri hakkında bilgiler, Vilayet matbaasında 1866 ve 1878 yılları arasında yayımlanan salnamelerde bulunmaktadır. İlk Bosna-Hersek salname ve takvimleri, Türkçe yanına Bosna dilini unutulmaktan korumuştur.

Osmanlı döneminde, Bosna-Hersek'te beşi basılı (1850, 1851, 1861, 1870 yıllarında çıkarılan *Bosanski prijetelj-Bosnalı Arkadaş*, 1866 yılında basılan *Bosanski Vjestnik-Bosna Habercisi*, 1866-1878 yıllar arasında yayımlanan *Bosna*, 1868-1872 yıllar arasında neşr olunan *Sarajevski cvjetnik-Gülşen-i Saray* ve 1876 yılında basılmış *Neretva*) ve ikisi el yazması (1865 yılında yayımlanan *Bismillah* ve 1873-1876 yılları arasında çıkarılan *Obad* veya *Stršljen-Eşekarısı*) olmak üzere yedi süreli yayın bulunmaktadır. Buna klasik süreli yayınların parçası olmayan ama onun bazı özelliklerini taşıyan takvimler de eklemek mümkündür.

Tablo 1: Osmanlı döneminde (1463-1878) Bosna-Hersek’te yayımlanan süreli yayınların künyesi

Mecmuanın adı	Yayımlandığı tarih ve gün	Sayı	Ebadı	Yayımlandığı matbaa ve yer	Editörü	Yayımcısı	Sahibi	Yayın periyodu	Alfabe	Dil
Basılı										
<i>Bosanski prijatelj-Bosnalı Arkadaş</i>	1850, 1851, 1861, 1870 Gün belirtilmemiştir	I, II, III, IV	24x14	Ljudevit Gaj, Zagreb (I ve II sayı), Antun Jakić, Zagreb (III sayı) ve Ivan Vončina, Sisak (son ve dördüncü sayı)	Ivan fra Frano Jukić Banjalučanin (İlk üç sayı) ve fra Antun Knežević Bošnjak (IV)	Ivan fra Frano Jukić Banjalučanin (I ve II sayı), Matica ilirska ¹³ (III), fra Antun Knežević ()	Ivan fra Frano Jukić Banjalučanin (I ve II sayı)	Aralıksız	Latin alfabesi	Bosna dili
<i>Bosanski vjestnik-Bosna Hebercisi</i>	1866-1867 ¹⁴ Perşembe ve Cumartesi ¹⁵	İlk sayı (7 Nisan 1866)-25 sayı ¹⁶ (24 Aralık 1866)	36x26 ¹⁷	İgnjat Sopron matbaası, Saraybosna	İgnjat Sopron	İgnjat Sopron	İgnjat Sopron (Ekim 1866 yılından devlet bu mataayı satın almıştır)	Haftalık ¹⁸	Kiril alfabesi	Bosna dili
<i>Bosna-Vilayet Gazetesi Bosna</i>	1866-1878 Pazartesi	İlk sayı (16/28 Mayıs 1866 ¹⁹ -636 ve son sayı (18 Haziran 1878) ²⁰	34x29 (1.-16 sayıları), 48x37 (17-616. Sayıları), 35x25 (617.636. sayıları)	Sopron matbaası, 24 sayıdan itibaren Vilayet Matbaası (24 Ekim ve 5 Kasım 1866) Saraybosna	<i>Bosna</i> ’nın editörleri belirtilmemiştir. ²¹	Vatroslav Sopron (ilk sayıları)-vilayet yönetimi (son sayıya kadar)	Vilayet yönetimi	Haftalık	Kiril aifabesi	Türkçe ²² (Arebica) ve Bosna dili

¹³ Jukić, Saraybosna’da hapsedilmiş ve Mayıs 1852 tarihinde Asya’ya sürgün edilmiştir. *Bosanski prijatelj*’in üçüncü sayısını hazırlanmış ve ölmeden önce yakın arkadaşı fra Filip Kunić’e bu sayıyı bastırmak için teslim etmiştir. Filip’in tavsiyesi üzerine Matica ilirska bu sayı yayımlanmıştır (Kruševac, 1978: 20).

¹⁴ Pejanović’in eserinde (1961: 14, 15) *Bosanski vjestnik* mecmuasının son sayısı 1867 yılında basıldığı öğrenmekteyiz. Pejanović, bu bilgiyi Hamdija Kreševljaković’in 1923 yılında yayımlanan *Napredak-kalendar (Napredak-Takvim)* çalışmadından aktarmıştır.

¹⁵ Haftada bir perşembe günleri çıkmaya başlayan gazete, beşinci sayıdan itibaren (7 Mayıs 1866), postaların Saraybosna’dan pazar günleri gönderilmesinden dolayı, cumartesi sabahları yayınlanmıştır.

¹⁶ Mecmuanın 51. sayısının yayımlanmasına bilindiğine rağmen Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde ancak ilk 25 sayısı bulunmaktadır. Pejanović’in çalışmasında (1961: 14) iki özel sayının (6 Haziran ve 26 Ağustos 1866) basıldığı belirtilmektedir.. Araştırmalar esnasında bu iki sayıya ulaşılmadı.

¹⁷ Pejanović’e göre (1961:14) mecmuanın erbabı 25x34.

¹⁸ *Bosanski vjestnik* Bosna-Hersek’in ilk haftalık mecmuasıdır. Ayrıca ilk ölüm haberi ve ilk fotoğrafın Bosna-Hersek’in bu ilk mecmuasının “İlan” sütununda yayımlandığı belirtmek gerekmektedir.

¹⁹ Pazartesi günü yayımlanan mecmuanın ilk sayısı, dört sayfadır. İki iç sayfa Arap harfleriyle Osmanlı Türkçesi ve iki dış sayfa Kiril harfleriyle Bosna dilinde basılmıştır. Bosna dilinde yazılan kısmında “Metin, Osmanlı Türkçesi metninin aslına uygundur.” ifadesi göze çarpılmaktadır. 28 Mart-18 Temmuz 1878 tarihleri arasında 8 sayfa olarak yayımlanmıştır.

²⁰ Avusturyan-Macaristan İmparatorluğu, Bosna-Hersek topraklarını işgal etmeye başladığı zaman Saraybosna’daki halk hükümeti *Bosna*’nın 8 ve 17 Ağustos 1878 tarihli özel sayısını yayımlamıştır (Pejanović, 1961: 15).

²¹ *Bosna*’nın editörleri belirtilmediğine rağmen Salnamelerde onların isimlerini gösterilmiştir. Bu kaynaklara göre mecmuanın ilk editörü Sarajlija Mustafa Refet-Imamović (1842-1912) idi. 1868 yılının başlarından itibaren Mehmed Şakir Kurtçehajic (ilerleyen zaman Gülşen-i Saray mecmuasının kurucusu) editörlük yapmıştır.

Mecmuanın adı	Yayımlandığı tarih ve gün	Sayı	Ebadı	Yayımlandığı matbaa ve yer	Editörü	Yayımcısı	Sahibi	Yayın periyodu	Alfabe	Dil
Basılı										
<i>Sarajevski cvjetnik-Gülşen-i Saray</i> (yarı resmi gazete)	1868-1872 İlk önce Perşembe, (sayı 53, 1 Ocak 1870) Cumartesi (İkinci yılın 2. Sayı 10 Ocak 1870)	İlk sayı (26 Aralık 1868)-170 ²³ ve son sayı (1 Temmuz 1872)	Birinci sene 25x38 ²⁴ , ikinci seneden sonra 44x32	Bosna Vilayet Matbaası, Saraybosna	Ignjat Sopron (1870 yılına kadar) ve ilk Boşnak gazetecisi Mehmed Šaćir Kurtćehajić (3. yılına 5. sayısı itibaren 30 Ocak 1871-170 ve son sayı, 1 Temmuz 1872)	Mehmed Šaćir Kurtćehajić (1870-1872)	Bosna Vilayet Matbaası, Mehmed Šaćir Kurtćehajić (3. yılına 5. sayısı itibaren 30 Ocak 1871- 170 ve son sayı, 1 Temmuz 1872)	Haftalık	Numaralandırılmış iki sayfası Arap alfabesi, iki sayfası Kiril alfabesi	Türkçe ve Bosna dili
<i>Neretva-Hersek Vilayet Gazetesi Neretva</i>	1876 ²⁵ Çarşamba ²⁶	İlk sayı 19 Ocak veya 2 Mart 1876-38 ²⁷ sayı 16 Aralık 1876 ²⁸	44x29	Hersek Vilayet Matbaası, Mostar	Mehmed Hulusi-Đumrukčić ve Türk dili tercümanı Jozef Alkalay	Hersek Vilayeti Yönetimi (Ofisi)	Hersek Vilayeti Yönetimi (Ofisi)	Haftalık	Arap alfabesi ve Kiril alfabesi	Türkçe (Arebica) Bosna dili
El yazması										
<i>Bismilah-Bismillah</i>	1846 sonrası ²⁹ Gün belirtilmemiştir	Bilinmemekte ³⁰	Bilinmemekte	Potucalo Smetenović Matbaası	Potucalo Smetenović	Frano Momčinović	Bilinmemekte	Bilinmemekte	Latin Alfabeti	Bosna dili
<i>Obad/Štršljen-Eşekarısı</i>	1873-1876 ³¹ Gün belirtilmemiştir	Bilinmemekte	Bilinmemekte	Đakovo (yer)	Bilinmemekte	Đakovo'daki Katolik rahip adaylar	Bilinmemekte	Bilinmemekte	Latin alfabesi	Bosna dili

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

1872-1878 yılları arasında sırasıyla Salih Biogradlija, Javer Baruh ve onun yardımcısı Nuruddin Kurtćehajić, Türkçe yazıların mürettibi Kadri Carigradlija bu görev yapmışlardır (Kruševac, 1978: 42).

²² Bosna mecmuası daha sonra Yugoslavya'da ilk Türkçe macmua olarak basın tarihindeki yerini alacaktır (Gölen, 2010:15).

²³ Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde *Gülşen-i Saray*'ın tüm sayıları mevcut değil, ancak 160 sayı bulunmaktadır.

²⁴ İlk yılında 25x38 formatında sarı kağıt üzerine basılan gazete, ikinci yılda beyaz kağıt kullanmaya başlamıştır. Bir dönem sarı kağıt üzerine basıldığı için Martić ve Sopron tarafından "Sarı gazete" (Žute novine) olarak adlandırılmıştır (Seyhan, 2016: 176).

²⁵ 1877 yılında Hersek Vilayeti kaldırılması nedeniyle *Neretva* kapatılmıştır.

²⁶ Gazi Husrev Bey Kütüphanesinde bulunan *Neretva*'nın tek ve ilk sayısının yayımlandığı Çarşamba günü olduğunu öğrenmekteyiz.

²⁷ Bosna-Hersek toprakları içerisinde *Neretva*'nın ancak üç sayısı mevcut, Gazi Husrev Beg Kütüphanesinde ilk sayısı, Bosna-Hersek Milli Kütüphanesinde 12. sayısı ve Hamid Dizdar'da 35. sayısı bulunmaktadır (Kruševac, 1978: 63). bunların dışında Belgrad Milli Kütüphanesinde 13, 27 ve 37. sayısına ulaşılmaktadır (Seyhan, 2016: 215).

²⁸ *Neretva*'nın 38 sayı yayımlandığı bilinmektedir. Ancak, Hersek Vilayetinin 38. sayı basıldıktan sonra varlığını sürdürdüğü için birkaç sayısının daha olduğu düşünülmektedir (Seyhan, 2016: 214).

²⁹ Kullanılan literatüre (Pejanović, 1961: 14) göre *Bismilah* mecmuası hakkında bilgiler aktarılmıştır. Bu mecmua hakkında çok fazla bilgiye ulaşılmamaktadır.

³⁰ Bosna- Hersek'te ilk mizah-polemik *Bismillah* mecmuasının kaç sayısı yayımlandığı bilinmektedir. Kreševo'daki manastırda birkaç sayısı bulunduğu düşünülmektedir (Kruševac, 1978: 66).

³¹ *Eşekarısı* künyesi Pejanović'ten aktarıldı (1961: 16).

Osmanlı dönemindeki Bosna-Hersek'te bilinen bu yedi süreli yayın arasında *Bosanski prijetelj* (Latin alfabesi, Bosna dili), *Bosanski vjestnik* (Kiril harfli, Bosna dili), *Bismillah* (Latin harfli, Bosna dili) ve *Obad/Stršljen* (Latin harfli, Bosna dili) mecmualar bulunmaktadır. Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde bulunan bu mecmuaların mevcut sayıları tarandıktan sonra tez konusu ile ilgili yazı bulunmadığı görülmüştür. Süreli yayınlar olarak kabul edilen ve bilinen bu mecmualar toplumların ortak şekilde hareket etmesi için kullanılabilen önemli bir vasıta. Özellikle etnik ve dinî farklılıkların yoğun olarak yaşandığı bölgelerde, her milletin kendi dilinde yayın yapması ayrı bir dönem arz eder. Bosna-Hersek'te bunu görmek mümkündür. Bu açıdan yukarıda söz edilen mecmualar tanıtılmalıdır.

Bosna-Hersek'te bilinen süreli yayın anlamında ilk yayın, 1850 yılında, Frano Jukić tarafından Zagreb'de çıkarılan *Bosanski prijetelj* (*Bosnalı Arkadaş*) dergisi olmuştur. Derginin yayınlandığı döneme bakılırsa Bosna-Hersek'te henüz matbaa (Vilayet Matbaası) kurulmamıştır. *Bosanski prijetelj*, Bosna-Hersek dışında basılmış olsa da idare ve dağıtım yerinin Bosna-Hersek olması dolayısıyla Bosna-Hersek'te basın yayın faaliyetlerinin bu dergi ile başladığı kabul edilmektedir. Derginin editörleri, yazarları ve diğer çalışanları, Bosnalı Fransiskenler sınıfından ve İliryan hareketini destekleyen kişilerden oluşmuştur. Onlar, Bosna'ya ve Bosna halkına ilişkin konuları ele aldıkları için de *Bosanski prijetelj* Bosna'nın ilk süreli yayını olarak kabul edilmiştir.³²

Tablo 2: Bosanski Prijatelj Dergisinin Yönetim, Basım yeri, Mevcut Sayıları ve Sayfa Sayısı

Sayı	Yıl	Basımevi ve Yeri	Derginin Editörü	Sayfa Sayısı
I	1850	Ljudevit Gaj, Zagreb	Ivan fra Frano Jukić, Banjalučanin	137 ³³ +3
II	1851	Ljudevit Gaj, Zagreb	Ivan fra Frano Jukić, Banjalučanin	199 ³⁴ +3
III	1861	Antun Jakić, Zagreb	Ivan fra Frano Jukić, Banjalučanin ³⁵	208+6
IV	1870	Ivan Vončina, Sisak	...vić ³⁶	192

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

³² Bosansko-hercegovački listovi u XIX veku (1978: 15) eserinde aynı nedenlerden dolayı *Bosanski prijetelj* Bosna'nın ilk süreli yayın olarak kabul edildiği öğrenmekteyiz.

³³ Osmanlı Dönemi Bosna Basın Tarihi adlı çalışmada *Bosanski prijetelj*'in ilk sayısı 140 sayfadan oluştuğu gösterilmektedir. Bu dergi tarandıktan sonra ilk sayının işaret edilen 137 ve işaret edilmeyen 3 sayfası olduğu anlaşılmaktadır.

³⁴ Aynı çalışmada derginin ikinci sayısı 202 sayfadan oluştuğu görünmektedir. Dergi tarandıktan sonra bu sayının numaralandırılan 199 sayfası olduğu öğrenilmektedir. Ayrıca, bu sayının son uç sayfası numaralandırmamıştır.

³⁵ Pejanović'in çalışmasında (1961: 13) Ivan fra Frano Jukić tarafından derginin üçüncü sayısı için el yazısı hazırlanmıştır. Matica ilirska adlı yayınevinin sekreteri J. Jurković bu el yazısını düzeltmiştir.

³⁶ 1870 yılında çıkarılan *Bosanski prijetelj* dergisinin kapağındaki editörün adı şu şekilde "...vić" yazılmıştır. Bu sayı tarandığında fra Antun Knežević Bošnjak tarafından editörlük yapıldığı öğrenmekteyiz.

Bosna Hersek'in bu ilk dergisi uzun aralıklarla dört sayı olarak çıkmış ve 21 x 14 cm. boyutunda basılmıştır. Başlığında belirtildiği gibi "yararlı şeyleri öne çıkan ve eğlenceli şeyleri içeren" bir dergi olmuştur. *Bosanski prijatelj* dergisinin hedefi "Poziv na predplatu" / "Abonelik Çağrısı"nda Boşnakların "uykudan uyanma, zihinsel olarak çağa uygun ilerleme zamanının geldiği" açıklanmıştır. Jukić'in kültür ve siyasî konularda gerçekleştirmek istediği her şey *Bosanski prijatelj* dergisinde bulunmaktaydı. Bu nedenle dergide historiyoğrafi, coğrafya, etnoğrafi, ulusal ve edebî aydınlanma hakkında yazılan çalışmalara yer verilmiştir. Jukić, bu derginin üç sayısını (1850, 1851, 1861) bizzat düzeltmiş ve yazmıştır. 1870 yılında basılmış dördüncü ve son sayısını ise Antun Knežević yayınlamıştır. *Bosanski prijatelj* dergisinin ilk sayısı 137 sayfadan oluşmuş ve Zagreb'teki Brzotisk Dr. Ljudevit Gaj³⁷ matbaasında basılmıştır. 1851 yılında derginin ikinci sayısı da Dr. Ljudevit Gaj matbaasında 199 sayfa olarak çıkarılmıştır. Üçüncü sayı 208 sayfadan oluşmuş ve 1861 yılında Zagreb'teki Antun Jakić matbaasında yayınlanmıştır. *Bosanski prijatelj*'in dördüncü ve 192 sayfalı olan son sayısı 1870 yılında, Sisak şehrinde Ivan Vončina matbaasında fra Antun Knežević Bošnjak tarafından neşr olunmuştur.

Bir yandan İliryan ve Panslav fikirlerini takip eden Jukić, Sultan Abdülmecid'in yaptığı reformlardan (Tanzimat) duyduğu memnuniyetini derginin ilk sayısının önsözünde şu şekilde ifade etmiştir: "Hristiyanlar, özgürce nefes almaya ve Sultanın din ayrımı yapmadan tüm kullarına verdiği lütfundan istifade etmeye başlamışlardır." (*Bosanski prijatelj*, 1850). Derginin ilk üç sayısında bulunan "Zemljo-deržavnopisno-pregled turskog carstva u Evropi" ("Avrupa'da Türk İmparatorluğu İçinde Bulunan Devletlerin Genel Coğrafi ve Siyasî Görünümü") adlı yazı okuyuculara Osmanlı devleti hakkında sistematik ve modern bilimin ilkelerine göre sunulan ilk bilgileri vermiştir. Bu nedenle, çalışmaların bir kısmı bilimsel çalışmalar olarak kabul edebilir. Bunun dışından ilk üç sayıda, "Halk şiirleri", "Halk hikayeleri", "Halk atasözleri", "Halk bilmeceleri" adı altındaki sütunlarda halk edebiyatına ait ürünler bulunmaktadır (*Bosanski prijatelj*, 1850, 1851, 1866). Jukić, Bosna'daki Hırvat edebiyatına yeni konular eklemiştir. Halkın anlayabileceği bir dil kullanmıştır (Seyhan, 2016: 150). *Bosanski prijatelj*'in tüm

³⁷ Ljudevit Gaj (Ludwing Gay), (1809-1872), İliya hareketinin lideri ve Panslavizm taraftarlarından. Hırvatların siyasî ve kültürel alanlarda canlanmasını sağlamıştır. Latince alfabesinde yaptığı reform ile bilinmektedir. Her sesin ayrı harfi olması gerektiğini savunmuştur (Seyhan, 2016: 145).

sayılarında Türk edebiyatından tercüme edilen eserler rastlanmamaktadır. Ayrıca Türk edebiyatı ile ilgili yazılmış ürünler de tespit edilmemektedir.

1865 yılında, el yazması polemik-mizah dergisi olan *Bismilah* mecmuası Pritucalo Smetanović matbaasında yayımlanmıştır. Yayımcı ve editörü fra Frano Momčinović'tir. Latince basılmış *Bismilah* mecmuası dört sayfadan oluşmuştur. Mecmuanın Kreševo'daki manastır arşivinde birkaç örneği bulunur (Pejanović, 1961: 14).

Bosna'da yaşayan franskenler basımevi kurmak istemiş ve 1850 yılında Abdülmecid'e bu amaçla bir dilekçe yazıp göndermişlerdir. Dilekçenin kabul edilmemesi üzerine, 1853 yılında dilekçe tekrar gönderilmiş ve bir kez daha ret cevabı alınmıştır. Bu olaylardan on üç sene sonra 1866 yılında, Bosna'nın valisi Topal Şerif Osman Paşa'nın³⁸ izniyle Vilayet Matbaası olarak bilinen ilk basımevi kurulmuştur. Bu matbaanın açılmasıyla dört ayrı, haftalık gazetenin basımına başlanmıştır. Bunlar *Bosanski vjestnik* (*Bosna Habercisi*, 1866-1872), vilayet gazetesi olan *Bosna* (1866-1878), *Sarajevski Cvjetnik* (*Gülşen-i Saray*, 1868-1872) ve Mostar'da Hersek Vilayet gazetesi *Neretva* (1876) yayımlanmıştır. Bu gazeteler, ancak Bosna dilinde yayımlanan *Bosanski vjestnik* dışında hem Türkçe hem de Bosna dili ile basılmıştır.

Bosna-Hersek'te Müslüman nüfus matbaayı oldukça geç (1866 yılında Vilayet Matbaası kurulması ile) kullanmaya başlamıştır. Vilayet Matbaası, iktisadî, idarî ve siyasî anlamda Bosna'nın modernleşmesi yolunda önemli adımlar atmıştır. Deneyimli basımcı Zemun'lu İgnjat Sopron'un (1821-1894) kurduğu ve kısa bir süre için yönettiği Vilayet Matbaasında, Sırp ve Hırvat okullarının ihtiyaç duydukları ders kitapları, takvimler ve

³⁸1804/1805 yılında İzmir'e bağlı köyde doğan Topal Osman Paşa'nın hayatının ilk dönemleri hakkında fazla bilgi yoktur. İstanbul'da 25 Temmuz 1874 yılında vefat etmiştir. Bahriyeye intisap ettiği ve donanmada en yüksek üçüncü mertebe olan riyâle rütbesine kadar yükseldiği bilinmektedir. Bosna valisi olarak, Bosna'da halkına zarar veren haydut çeteleriyle mücadeleyle öncelik vermiş ve kısa zamanda bunların faaliyetlerini önlemiştir. Bosna feodal beylerinin nüfuzunun sınırlanması valiliğin, dolayısıyla merkezin gücünün artırılması anlamına geldiğinden bunların mülkî idarede rol oynamalarını ve devlet hizmetine girmelerini teşvik etmiştir. Osman Paşa, bir Osmanlı milleti oluşturma projesi doğrultusunda idare meclislerine Müslüman olmayan üyelerinin katılımını sağlamıştır. Hristiyan halkı için okulların açılmasına yardımcı olmuştur. Çeşitli mezheplere mensup kızlar için yine devlet eliyle bir mektep açılmasına destekçi olmuştur. Eğitim alanında önemli işler başaran Osman Paşa, Saraybosna'da bir rüşdiye mektebi, memur yetiştirmek üzere bir hukuk mektebi ve bir kıraathane açmıştır. Osman Paşa, matbuat sahasında önemli işler yapmıştır. 1866 yılında Vilayette ilk matbaayı kurmuştur. Burada mektep kitapları, salnameler ve haftalık resmî gazete niteliğinde Kiril harfleriyle Bosna dili ve Türkçe olan Bosna (1866), Kiril harfleriyle Sırp-Hırvatça ve Türkçe olarak Gülşen-i Saray (1868) gazeteleri basılmıştır. Ayrıca, Saraybosna'da Türkçe, Farsça ve Arapça esrlerden oluşan bir kütüphane kurmuştur (TDV İslâm Ansiklopedisi, 41 cilt, 2012: 246-248). Bölgede en uzun süre valilik yapan kişi Topal Şerif Osman Paşa'dır. Onun sekiz yıl süren ilk Bosna valiliği (23 Ocak 1861-25 Mayıs 1869) bölgenin Tanzimat Devri'ndeki en istikrarlı dönemidir.

gazeteler basılmıştır. Matbaada Kiril, Latin, Bosančica, Yunan ve İbranice alfabeleri kullanılmıştır. Matbaada kullanılan Türkçe harfleri ise İstanbul'dan getirilmiştir. Ayrıca, bu matbaa, Bosna'daki milliyetçi edebiyat ve propagandayı takip etmek, zararlı kitaplar basılmamak ve "Boşnaklık fikrini" teyin etmek için kurulmuştur. Saraybosna Vilayet Matbaasında takvimler ve salnameler de basılmıştır.

Sonraki yıllarda Mostar'da 1872 yılında Frano Milićević'in matbaası olarak bilinen Katolik Elçiliği Matbaası kurulmuştur. Frano Milićević matbaanın müdürü ve baş editörü, Rahibe Klotilda Skamperle, Marko Šešelj, matbaaci Josip Depolo ve çırağı Ivan Šimunović onun yardımcıları olmuştur. Katolik Elçiliği Matbaasında, Frano Milićević'in "Pravopis za niže učione katoličke u Hercegovini" ("Hersek'teki Katolik alt sınıflar için imla") adlı kitabı ve "Mladi Hercegovac (Genç Hersekli)" takvimi, Patar Bakula'nın "Schematismus franjevački (Fransiskanların şematik düzeni)" isimli eseri yayımlanmıştır. Š. Musa'nın "Bibliografija knjiga objavljenih u tiskari Franje Milićevića i njegovih nastavljača (Franjo Milićević ve haleflerinin matbaasında basılan kitapların bibliyografyası)" adlı eserine dayanarak bu matbaa varlığı boyunca diğer yayınlarla beraber 77 kitap yayınlanmıştır. 1876 yılında, Mostar'da kurulan Hersek Vilayet Matbaasında, Hersek Vilayeti'nin haber bülteni olan Neretva basılmıştır. Neretva'nın editörlüğü Mehmet Hulusi yapmıştır. Bu matbaa kısa bir süre sonra kapanmıştır (Seyhan, 2016: 14-134).

Siyasî, bilimsel ve eğlence içerikli olan *Bosanski vjestnik* (*Bosna Habercisi*), Bosna-Hersek'in ilk haftalık gazetesidir. *Bosanski vjestnik* (1866-1872) gazetesinin ilk sayısı 7 Nisan 1866 tarihinde Saraybosna'daki Sopron'un matbaasında Kiril alfabesi ile Bosna dilinde basılmıştır. Haftada bir perşembe günü çıkmaya başlayan gazete, 7 Mayıs 1866 tarihinde çıkarılan beşinci sayıdan itibaren cumartesi günü yayınlanmıştır. 34 cm boyutunda basılmıştır. Son ve 25. sayı 24 Aralık 1866 tarihinde yayımlanmıştır.

Bosanski vjestnik gazetesinin ilk sayfasında başlığın hemen altında gazete abone ücretinin tüm yıl için "60 Türk kuruşu" olduğu belirtilmiştir. Avusturya ve Sırbistan'da gazetenin posta ücreti ile beraber 8 forint banknot olacağı açıklanmıştır. İlanların, Türk dilinde de kabul edildiği ve bir satırın bir kuruş olduğu duyurulmuştur.

İlk sayının son sayfasında *Bosanski vjestnik*'in yayın ilkeleri ve ilgili bilgiler verilmiştir: Bu gazete, siyasî, bilimsel ve eğlence içerikli olacak, genel olarak belirli yazışmaların,

yerli ve yabancı olayların haberlerinin verecek, ticaret ve siyaset için önemli olan haberler ve kanun ve resmi yönetmelikleri hakkında makaleler yayınlayacaktır. Eğitime ilişkin olan uygun hikâye, şiir, tarihî ve pozitif bilimler hakkında makaleler basılacaktır (Seyhan, 2016: 151). Gazetede, ilk sayıdan son sayıya kadar, Dopisi (Yazışmalar), Domaće i strane vijesti (Yerli ve Yabancı Haberler), O trgovini (Ticaret Hakkında), Oglasi (İlanlar), Povremeno (Arada Çıkanlar), Najnovija pošta (En Son Posta), Zvanična vijest (Resmî Haber), Poučne zabave (Eğitsel Eğlence), Telegrami (Telgraflar) başlıklı sabit sütunlara yer verilmiştir. 7 Nisan 1866 tarihli ilk sayıda editör, basının hem öğrenci hem de öğretmen olan iki rolü üzerinde durmuş, basının önce yararlı bilgileri araştıracağını, bulacağını ve öğreneceğini, sonra bunları halka duyuracağını, insanlar için gerekli olan her şeyi öğreteceğini ve bu konular hakkında tartışacağını ifade etmiştir. Editör hakkında yapılan araştırmaların sonuçları çelişkilidir.

2.3. Avusturya-Macaristan Dönemindeki (1878-1918) Bosna-Hersek'te Basın Yayın Faaliyetleri

Avusturya-Macaristan, Berlin Kongresi'nden sonra 1878 yılında Bosna-Hersek'in topraklarını işgal etmiştir. Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'e girişi kanlı ve dramatik olmuştur. İşgal ile getirilen yeni değişiklikler tüm nüfus üzerine büyük bir iz bırakmıştır. Boşnaklar bu dönemi özellikle zor kabullenmiştir. Büyük kısmı Türkiye'ye göç etmeye başlamıştır. Ancak, bazıları tarafından bu kısa işgal dönemi, Bosna-Hersek'i Avrupa'nın ayrılmaz bir parçası yapmıştır. Çok sayıda yeni ve modern binalar inşa edilmiş, kara ve demiryolları yapılmış, üretim artmış, posta, telgraf, telefon ağlarının genişlemesiyle iletişim yaygınlaşmıştır. Bu dönemde çok sayıda matbaanın faaliyeti gösterilmiştir.

Yeni hükümet, rejimin devamlılığını sağlayabilmek için dergi ve gazeteleri kullanmıştır. Avusturya-Macaristan dönemindeki Bosna-Hersek'te 150 civarında gazete, dergi ve benzeri süreli yayın ortaya çıkmıştır.³⁹ Bunların çoğunluğu Saraybosna'da basılmıştır. Saraybosna dışında Mostar, Trebinje ve Tuzla'da neşredilen süreli yayınlar da bulunmuştur. Ayrıca, bu dönemde, kendi fikirlerini daha kolay yaymak için tüm dinî topluluklar ve milletler kendi matbaalarını açmaya başlamışlar. Matbaaların sayısının

³⁹ Pejanović'e göre Avusturya-Macaristan döneminde Bosna-Hersek'te 125 gazete ve dergi yayınlanmış, bunlardan 118 tanesi Bosna'da basılmıştır (1941: 16).

artmasında, okul sayısının artması ve okuma yazma bilen insanların sayısındaki artış etkili olmuştur (Seyhan, 2016: 276)

Todor Kruševac ise *Bosanskohercegovački listovi u XX. vijeku* (1978: 413-414) (19. yüzyılda Bosna-Hersek Süreli Yayınları) başlıklı çalışmasında gazeteler şu şekilde sınıflandırmıştır:

- A) Resmi yayınlar: *Bosansko-hercegovačke Novine, Sarajevski List, Glasnik zakona i naredbi, Policijski list.*
- B) Haberci (dikaktik ve eğlence içerikli) yayınlar: *Trebević, Bosanac, Hercegovački bosiljak, Novi prijatelj Bosne, La Alborada.*
- C) Siyasî yayınlar: *Bosnische Post, Vatan* (sonra *Rehber* olmuştur), *Prosvjeta, Glas Hercegovaca, Napredak, Bošnjak, Bosanska pošta, Rehber, Srpski vjesnik, Osvit, Stimmen aus Bosnien.* Kruševac'a (1978:159) göre Bosna-Hersek'te ilk siyasî gazeteler Hersek isyanından sonra 1882 yılında ortaya çıkmıştır.⁴⁰ Siyasî gazeteler, Bosna-Hersek'te iki rol üstlenmiştir. Birincisi, endişeli nüfusu memnum etmek, ikincisi yeni yönetim altında koşulların iyileştiğinin bir göstergesi olmaktır (1978:159).
- D) Ticarî yayınlar: *Balkan Merkur, Privredni vjesnik, Trgovačke novine za Bosnu i Hercegovinu, Trgovačka knjižica.*
- E) Edebî dergiler: *Bosanska vila, Nada, Zora, Behar.*
- F) Bilim ve pedagoji mecmualar: *Glasnik zemaljskog muzeja, Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und Hercegovina, Školski vjesnik.*
- G) Ajans yayınlar: *Bosnische Correspondenz, Die Occupation*
- H) Dinî yayınlar: *Srce Isusovo, Vrhbosna, Franjevački glasnik, Istočnjak, Glasnik presvetoga srca Isusova, Kršćanska obitelj*

⁴⁰ Avusturya-Macaristan , işgalin başından itibaren Bosna-Hersek'i Monarşiye bağlanmaya çalışmıştır. 4 Kasım 1881 tarihinde çıkarılan Askerî Kanuna göre tüm yerli halkın askerî sorumluluğu olmuştur. Bosna-Hersekli Boşnaklar (Müslümanlar) ve Sırlar (Ortodokslar) bu kanunun Sultan'ın egemenliğine aykırı olduğunu düşünerek isyan etmeye başlamışlardır. Bu kanuna ek olarak isyanın nedeni, çözümlenmemiş arazi sorunları, vergi sistemi, jandarmanın getirilmesi olmuştur. İsyen 22 Nisan 1882 yılında bastırılmıştır. İsyenlar için genel bir af getirilmiştir.

Bunların pek çoğu haftalık ve aylık olarak basılan, teknik konular, çocuk gelişimi, gençlik, din, siyaset, resmî temalar gibi pek çok farklı konuda, pek çok farklı okur kitlesine hitap eden öğretici ve eğlenceli içerikli dergilerdir. Bu dergilerde Türkçe, Bosna dili/Sırpça, Hırvatça, Almanca ve Macarca kullanılmıştır. Alfabe olarak ise Kiril, Latin ve Arap harfleri kullanılmaktadır (Pejanovic, 1941: 11-21).

Yukarda Kruševac'a göre sayılan siyasî gazetelerin dışında aynı nitelik taşıyan *Srpska Riječ*, *Hrvatski dnevnik*, *Musavat*, *Narod*, *Ogledalo*, *Otađbina*, *Glas naroda*, *Hrvatska zajednica*, *Muslimanska sloga*, *Samouprava*, *Zeman*, *Srpska omladina*, *Srpski pokret* ve *Zvono* adlı gazeteler yayınlanmıştır. Bosna-Hersek'in kamusal yaşamında siyasî ve kültürel atmosferi yeniden inşa eden gazetelerin çoğu Saraybosna ve Mostar'da çıkmıştır. Sahipleri, yazarları, editörleri ve çalışanları daha çok devlet memurlarından olmuştur. Siyasî gazeteler, Boşnakların kendi milli kimliklerini oluşturma yolunda da önemli rol oynamıştır. Özellikle haftalık olarak yayınlanan *Boşnak* (1891-1910) gazetesidir (Seyhan, 2016.278-281). Tezin son ve üçüncü bölümünde bu gazete ile ilgili daha detaylı çalışma yapılacaktır.

Bosna-Hersek'i Osmanlı Devleti'nin bir parçası olarak kabul eden ve gösteren *Musavat* gazetesi İsmail Đemalović tarafından 1906 yılında Mostar'da Türkçe ve Arebica (başlık) ve Bosna dilinde çıkarılmıştır. 1909 yılına kadar yayınını Mostar'da sürdürmüştür. Ardından yayın kadrosu Saraybosna'ya taşınmıştır. 1911 yılına kadar burada yayınlanmıştır. 1909 yılındaki 32. sayıya kadar haftada bir defa, bu sayıdan sonra haftada iki defa basılmıştır. 33.sayıdan sonra gazeteye "Müslüman Halk Organizasyonu" yayın organı şeklinde alt başlık eklenmiştir. Kiril ve Latin alfabeleri ile basılan gazetenin başlığı Latin ve Kiril alfabelerin yanı sıra Bosna Arap alfabesi ile de verilmiştir. Yayınlanmaya başladıktan Saraybosna'ya taşınana kadar gazetenin sahibi ve editörü İsmail Ağa Cemalović olmuştur. Gazetede birkaç kişi editörlük yapmıştır. *Musavat*, kamu hukuku açısından Bosna-Hersek'in Osmanlı İmparatorluğu'na dahil olduğunu savunan ve Avusturya-Macaristan'ın Avrupa güçlerinin Berlin Kongresi'ndeki yetkili ajanı olduğunu savunan kendine özgü radikal siyasî gazetedir. Bu nedenle, Müslümanlarda ulusal bilincinin uyanışında etkili olmuştur.

Boşnak feodalleri ve dinî liderleri yönetime dahil eden Avusturya-Macaristan, Boşnakların sempatisini kazanmaya çalışmıştır. Bunu çoğunlukla kültür kurumları

üzerinden yapmıştır. Böyle bir politikanın sonucunda 1884 yılında Vatan gazetesinin Türkçe olarak yayılmasına izin verilmiştir. Vatanın çıkarılma nedeni, Boşnaklarda eğitimin iyileştirilmesi ve kamu çıkarlarının geliştirilmesi olmuştur. Türkçe bilmeyen Boşnaklar üzerinde çok etkili olmamıştır. Resmi kayıtlara göre Vatan'ın ilk sayısı 12 Eylül 1884 tarihinde basılmıştır.

Bu dönemde yayımlanan ve rejimi destekleyen süreli yayınlar, *Die Occupation*, *Bosansko-hercegovačke Novine*, *Sarajevski List*, *Večernji Sarajevski List*, *Glasnik Zakona i Naredba*, *Glasnik Zemaljskog Muzeja*, *Školski Glasnik*, *Školski Vijesnik*, *Wissenschaftliche Mitteilungen*, *Polizeiblatt für B. H.*, ve *Nada* (1878)dır. Diğerleri; *Napredak*, *Srpski Vjesnik*, *Dan*, *Narod*, *Zora* *Musavat*, *Samouprava*, *Vakat*, *Zeman*, *Muslimanska Sloga*, *Biser*, *Behar*, *Gajret*, *Misbah*, *Muallim*, *Jeni Vakaf*, *Bošnjak*, *Ogledalo*, *Muslimanska Svijest*, *Rehber* ve *Tarık...* vb olarak sıralanabilir (Pejanović, 1941: 16-22).

Tablo 3: Avusturya-Macaristan Dönemindeki (1878-1918) Bosna-Hersek’te Tespit Edilen 224 Süreli Yayının Künyesi

Mecmuanın Adı	Yayımlandığı Tarih ve Gün	Sayı	Ebadı	Yayımlandığı Matbaa ve Yer	Editörü	Yayımcısı	Sahibi	Yayın Periyodu	Alfabe	Dil
<i>Bosansko-hercegovačke novine (Bosna-Hersek Gazetesi)</i>	1878-1881 Perşembe ve Pazar günleri	1 sayı (I cilt) 1 Eylül 1878- 61 ve son sayı (IV cilt) 31 Temmuz 1881	48x32	”Carskokraljevska tiskara” (“İmparatorluk-Krallık Matbaası”), Saraybosna	Jan Lukeš ⁴¹ (Abdel Lukšić)	Jan Lukeš (Abdel Lukšić)	Belirtilmemiştir.	Haftada iki kez	Latin ve Kiril alfabeleri	Bosna dili ve Almanca
<i>Bosnische Correspondenz-Die Occupation (Haziran 1879 tarihinde yeni adı olan Die Occupation almıştır)</i>	1878-1879, Haziran 1879 tarihine kadar her gün yayımlanmıştır.	İlk sayı, 1 Ekim 1878-son sayı, Haziran 1879	Bu bilgiye ulaşım amaktadır.	”Carsko-kraljevska tiskara” (“İmparatorluk İmparatorluk-Krallık Matbaası”), Saraybosna	H.Rener ve J. Lukeš	H.Rener ve J. Lukeš	Belirtilmemiştir.	Günlük. Haziran 1879 tarihine kadar her gün yayımlanmıştır. ⁴²	Latin alfabesi	Almanca
<i>Sammlung der für Bosnien U. Hercegovina Erlassenen Gesetze, Verordnungen und Normalanweisungen</i> ⁴³	1880-1922 ⁴⁴ Gün belirtilmemiştir.	1 sayı-gün ve ay belirtilmeden 1880 yılında basılmıştır. Son sayı-31 Aralık 1922 tarihinde yayımlanmıştır.	26x18 veya 30x23	Saraybosna’daki Ülke (Zemaljska) matbaası veya Viyana’daki K. u. k. Hof unda Staatsdruckerei matbaası	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır.	Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu (Bosna-Hersek, ülke hükümeti)	Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu (Bosna-Hersek, ülke hükümeti)	Yıllık (1880-1886); 1887 yılında aylık veya on beş günlük olarak yayımlanmıştır.	Latin alfabesi	Almanca ve Sırpça-Hırvatça ⁴⁵

⁴¹ Yayımcılığını ve editörlüğünü yapan Jan Lukeš (Abdel Lukšić), 25 Haziran 1880 tarihli 25. sayıya kadar bu görevde kalmıştır. Ivan Vasić Popović, bu sayıdan itibaren gazetenin çıkarıldığı 31 Temmuz 1881 tarihli son ve 61. sayıya kadar bu görevleri üstlenmiştir.

⁴² Adı değiştirildikten sonra tek sayısı yayımlanmıştır. Okuyucusu olmadığı için daha fazla sayıları basılmamıştır (Pejanović, 1961: 17).

⁴³ 1880-1886 yılları arasında *Sammlung der für BiH Erlassenen Gesetz und Verordnungen-Zbornik zakona , naredaba za Bosnu i Hercegovinu* adı altında çıkarılmıştır. 1887-1918 yılları arasında *Gesetz und Verordnungsblatt für BiH-Glasnik zakona i naredaba za BiH* adıyla basılmıştır. 1918-1922 döneminde yeni adı olan *Zbornik zakona i naredaba za BiH* yayımlanmıştır.

⁴⁴ Bu gazete, 1880-1922 yılları arasında farklı adları altında neşrolunmuştur.

⁴⁵ 1880-1881 tarihlerinde sadece Almanca basılmıştır. 1881-1886 yılları arasında Almanca ve Latin alfabesi ile Sırpça-Hırvatça yayımlanmıştır. 1887-1905 yılları arasında Almanca, Latin ve Kiril alfabeleriyle Sırpça-Hırvatça çıkarılmıştır. 1906 yılından 27 Temmuz 1914 tarihine kadar Almanca ve Almancadan ayrı olarak Latin alfabesiyle Sırpça-Hırvatça basılmıştır. 28 Temmuz 1914 tarihinden 28 Ekim 1918 tarihine kadar Almanca ve Latin alfabesiyle Sırpça-Hırvatça beraber olarak çıkarılmıştır. 7 Kasım 1918 tarihinden 1922 yılının sonuna kadar hem Kiril alfabesiyle Sırpça-Hırvatça hem de Latin alfabesiyle Sırpça-Hırvatça yayımlanmıştır.

Mecmuanın Adı	Yayımlandığı Tarih ve Gün	Sayı	Ebadı	Yayımlandığı Matbaa ve Yer	Editörü	Yayımcısı	Sahibi	Yayın Periyodu	Alfabe	Dil
<i>Policijski list za Bosnu i Hercegovinu</i> ⁴⁶ - <i>Polizeiblatt für Bosnien und Hercegovina</i>	1881-1922, 1929, Gün belirtilmemiştir	İlk sayı 1881 yılında – son sayı 30 Aralık 1929	24,5x16,5	Ülke (Zemaljska) matbaası, Saraybosna	Direkcija policije za BiH/ Bosna-Hersek emiyet müdürlüğü	Direkcija policije za BiH/ Bosna-Hersek merkez emniyet müdürlüğü	Belirtilmemiştir.	Aylık ⁴⁷	Latin ve Kiril alfabeleri	Almanca, Sırpça-Hırvatça ⁴⁸
<i>Sarajevski list-Saraybosna gazetesi</i>	1881-1918, Çarşamba, Cuma ve Pazar ⁴⁹	İlk (4. cildin 62.sayı) sayı, 3 Ağustos 1881- son ve 7085. sayı, 2 Kasım 1918	42x30 ⁵⁰	Ülke (Zemaljska) matbaası, Saraybosna	İvan Vasin Popović, 1910 yılında Franjo Mah, Jošo Ivanišević, 1912 tarihli 25. sayıdan itibaren bu göreve geçmiştir	Belitirmemiştir. ⁵¹	Bosna Hükümeti	Haftada üç gün basılmıştır. ⁵²	Latin ve Kiril alfabeleriyle	Almanca (Devlet kararları) Bosna dili ⁵³
<i>Trebević (Trebević)</i>	1881-1882 Gün belirtilmemiştir.	İlk sayı, 19 Aralık 1881- son sayı, 15 Ocak 1882	26x21	Ülke (Zemaljska) matbaası, Saraybosna	Pavle Jovano-viç	Pavle Jovanov-iç	Tahminen Bosna Hükümeti	İki haftalık	Latin ve Kiril alfabeleriyle	Bosna dili

⁴⁶ 1918 yılının Kasım ayından itibaren adını değiştirilerek *Policijski list Policijske direkcije za BiH (Bosna-Hersek Emniyet Müdürlüğü Polis Gazetesi)* adını alınmıştır.

⁴⁷ 1885 yılına kadar aylık bir gazete olarak çıkarılmıştır. 1885-1921 yılları arasında on beş günlük olarak yayımlanmıştır. 1921'dan 1929'a kadar yeniden aylık olarak basılmıştır.

⁴⁸ 1885 tarihli 8. sayıya kadar ancak Almanca basılmıştır. 1885 yılındaki 9. sayıdan itibaren 1918 yılına kadar Latin alfabesiyle Sırpça-Hırvatça, sonrası Latin ve Kiril alfabeleriyle Sırpça-Hırvatça yayımlanmıştır.

⁴⁹ 1883-1884 yıllarında Salı, Perşembe ve Cumartesi günleri yayımlanmıştır. 1910-1912 yılları arasında yayımlanan *Sarajevski list*, Salı, Perşembe ve Cumartesi günleri öğle öncesi, Pazartesi ve Çarşamba günleri ise öğle sonrası *Večernji sarajevski list (Saraybosna Gazetesi)* akşam baskısı adı altında çıkarılmıştır. 1912 tarihli 73. sayıdan itibaren yılın sonuna kadar, Pazar ve bayram günleri dışında her gün basılmıştır.

⁵⁰ 5 Ocak 1884 tarihli 13.sayıdan itibaren erbadı değiştirilerek 48x32 erbadında basılmıştır.

⁵¹ Tahminen yayımcısı Bosna Hükümeti'dir.

⁵² Çarşamba, Cuma ve Pazar günleri, 1883-1884 yıllarında Salı, Perşembe ve Cumartesi günleri yayımlanmıştır. 1910-1912 yılları arasında yayımlanan *Sarajevski list*, Salı, Perşembe ve Cumartesi günleri öğle öncesi, Pazartesi ve Çarşamba günleri ise öğle sonrası, *Večernji sarajevski list (Saraybosna Gazetesi)* akşam baskısı adı altında çıkarılmıştır. 1912 tarihli 73. sayıdan itibaren yılın sonuna kadar, Pazar ve bayram günleri dışında her gün basılmıştır.

⁵³ Devlet kararları, Almanca da basılmıştır. Sonrası ancak Latin ve Kiril alfabeleriyle Bosna dili kullanılmıştır. 5 Ocak 1884 tarihinde çıkarılan 13. sayıdan itibaren gazetenin ebadı 48x32 olmuştur. Formatın değişmesiyle beraber gazetenin dili de değişmiştir. Ardından Almanca kullanılmayacaktır.

Mecmuanın Adı	Yayımlandığı Tarih ve Gün	Sayı	Ebadı	Yayımlandığı Matbaa ve Yer	Editörü	Yayımcısı	Sahibi	Yayın Periyodu	Alfabe	Dil
<i>Zbornik zakona i naredaba za BiH (Bosna-Hersek İçin Kanunların ve Emirlerin Bülteni)</i>	1881-1886, 1887-1921 ⁵⁴	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Ülke (Zemaljska) hükümeti	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Latin alfabesi	1881-1883 (Sloven dili), 1884-1886 (Almanca), 1887-1921 (Bosna dili)
<i>Rad (Çalışma)</i>	1881 ⁵⁵	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	P. Todorović	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Kiril alfabesi	Sırpça
<i>Srce Isusovo (Službeni list za Vrhbosansku nadbiskupiju)-Hazreti İsa'nın Kalbi (Saraybosna Başpiskoposluğu resmî yayın organı)</i> ⁵⁶	1882-1886	İlk sayı, 1882 yılında (gün ve ay belirtilmemiştir) - son sayı, 1886 yılında (gün ve ay belirtilmeden)	Belirtilmemiştir.	Ülke (Zemaljska) matbaası ve Spindler ve Leshner matbaası, Saraybosna	İvan Göszel ve Juraj Pušek (1883-1886)	Belirtilmemiştir.	Saraybosna'daki Bosna Başpiskoposluğu	Aylık	Latin alfabesiyle	Bosna dili
<i>Bosanac (Bosnalı)</i> ⁵⁷	1883-1884	İlk sayı, 9 Haziran 1883 ⁵⁸	44x29	Vinkovcich'da Milivoje Trumić'in matbaası	İvan Lepušić	Belirtilmemiştir.	İvan Lepušić	Haftalık	Latin alfabesiyle	Bosna dili
<i>Hercegovački bosiljak (Hersek Fesleğeni)</i>	1883-1884, Gün belirtilmemiştir.	İlk sayı, 1 Eylül 1883-son sayı 27 Aralık 1884	Belirtilmemiştir.	Don Frano Milićević'in matbaası, Mostar	Frano Milićević	Stjepan Matković	Belirtilmemiştir.	İki haftalık	Latin ve Kiril alfabeleriyle	Bosna dili
<i>Otadžbina (Ana Yurt)</i>	1883, 1887, 1892 ⁵⁹	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Edebiyat ve Sanat Enstitüsü - Vuk Karadžić	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Kiril alfabesi	Sırpça

⁵⁴ Gazi Husrev-beg Kütüphanesinde bu yıllara ait sayılar bulunmaktadır. Bu bülten taranmadı.

⁵⁵ Gazi Husrev-beg Kütüphanesinde bu yıllara ait sayılar bulunmaktadır. Bu dergi taranmadı.

⁵⁶ 1887 yılında adını değiştirmiştir. *Vrhbosna* olacak yeni adı altında yayınları sürdürecektir.

⁵⁷ Gazi Husrev-beg Kütüphanesinde 1919 yılında Sırpça basılmış olan *Bosanac* adıyla Sırp takvimi bulunmaktadır.

⁵⁸ Son sayının basıldığı tarih bilinmemektedir.

⁵⁹ Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde bu yıllara ait sayılar bulunmaktadır. Bu dergi taranmadı.

Mecmuanın Adı	Yayımlandığı Tarih ve Gün	Sayı	Ebadı	Yayımlandığı Matbaa ve Yer	Editörü	Yayımcısı	Sahibi	Yayın Periyodu	Alfabe	Dil
<i>Bosnische Post (Organ für Politik und Volkswirtschaft)-Politik ve Kamu ziraatin yayın organı</i>	1884-1918	İlk sayı, 3 Kasım 1884-son sayı, 2 Kasım 1918	49x33	Devlet matbaası ve Bosnische Post matbaası, Saraybosna	Eugen V. Tepfer ⁶⁰	Dr. Julijus Makanec, Eugen V. Tepfer, Mileva Mrazović, Josip Baptist Šmarda (1 Ekim 1896 tarihinden) 1912 sonrası yayımcısı belirtilmemiştir	Dr. Julijus Makanec, Eugen V. Tepfer, Mileva Mrazović, Josip Baptist Šmarda (1 Ekim 1896 tarihinden), 1912 sonrası sahibi belirtilmemiştir.	Haftada iki kez ⁶¹	Latin alfabesi	Almanca
<i>Vatan</i>	1884-1897 Gün belirtilmemiştir	İlk sayı 12 Eylül 1884-son sayı, 16 Nisan 1897	39x28	Zemaljska matbaası, Saraybosna	Mehmed Hulusi (aralarda İbrahim-beg Bašagić)	Mehmed Hulusi	Belirtilmemiştir.	Haftalık	Hami-Sami alfabesi	Türkçe (Osmanlı Türkçesi)
<i>Novi Hercegovacki bosiljak (Yeni Hersek Fesleğeni)</i> ⁶²	1884-1885	İlk sayı 1884-37 ce son sayı 1885 ⁶³	Belirtilmemiştir.	don Frano Milićević'in matbaası, Mostar	Baş editör don Frano Milićević, Metković“li Stjepan Dragoni	Metković“li Stjepan Dragoni	Belirtilmemiştir.	Haftalık	Latin ve Kiril alfabeleri	Bosna dili
<i>Bosanska vila (Bosna Perisi)</i> ⁶⁴	1885-1914	1 sayı, 16 Ocak 1885-son sayı, 30 Mayıs 1914	30x23	Spindler ve Lüschnier, Risto J. Savić, Bosache Poste, Prva srpska štamparija Riste J. Savića i drugih, L.pl. Makanec, Tir i Fogler, Električna štamparija Todora K. Naumović, Srpska dionička štamparija,); Islamska dionička štamparija; Saraybosna	Božidar Nikašinović, Nikola Šumonja, Nikola Kašiković (diğer adıyla Nikola T. Kašiković Sarajlija), Dr. Vladimir Čorović ve Petar Kočić	Božidar Nikašinović, Nikola Šumonja, Nikola Kašiković, Dr. Vladimir Čorović, Petar Kočić	Nikola T. Kašiković Sarajlija	On beş günde bir	Kiril alfabesi	Sırpça

⁶⁰ Eugen V. Tepfer sonrası, Alfons Kulih (1890 tarihli 18.sayıya kadar), Herman Tausik (1890 tarihli 19.sayıdan 1891 tarihli 18.sayıya), Adolf Flak, Oskar Virt, Frnac Mah, Eduard Plivnicki, sırasıyla editörlük yapmışlar.

⁶¹ Başta haftada iki kez, devamında haftada üç kez, 1 Ekim 1896 tarihinden itibaren Pazar ve Bayram günleri dışında her gün öğle sonrası yayımlanmıştır.

⁶² *Novi Hercegovacki bosiljak (Yeni Hersek Fesleğeni)*, *Hercegovacki bosiljak (Hersek Fesleğeni)* mecmuanının devamıdır. 19 Eylül 1885 tarihli 38 sayıdan sonra adını değiştirmiştir. *Glas Hercegovaca (Herseklıların Sesi)* olarak yayınlarıyla devam etmiştir.

⁶³ Gün ve ay belirtilmemiştir.

⁶⁴ *Bosanska vila (Bosna Perisi)* degisi hakkında topladığımız bütün bilgiler, tezin 3.2. *Bosanska vila (Bosna Perisi, 1885-1914)* başlığı altında aktarılmıştır.

Mecmuanın Adı	Yayınlan- dığı Tarih ve Gün	Sayı	Ebadı	Yayımlandığı Matbaa ve Yer	Editörü	Yayımcısı	Sahibi	Yayın Periyodu	Alfabe	Dil
<i>Glas Hercegovaca (Hersekliğin Sesi)</i>	1885-1896	İlk sayı 2. cildin 38 sayısı, 19 Eylül 1885- son sayı, 12 cildin 50 sayısı, 8 Temmuz 1896	Belirtilm emiştir.	don Frano Milićević'in matbaası, Mostar	don Frano Milićević, Nedjeljko Radić ⁶⁵	don Frano Milićević, Nedjeljko Radić	don Frano Milićević, Nedjeljko Radić	Haftada iki kez ⁶⁶	Latin alfabesi	Bosna dili
<i>Prosvjeta (Maarif)</i>	1885-1888 Gün belirtilmemiş ir.	İlk sayı, 1 Nisan 1885-son sayı, 4 cildin 25 sayısı, 26 Haziran 1888	48,5x33	Ülke (Zemaljska) matbaası, Saraybosna	Jovan Vidić	Jovan Vidić	Jovan Vidić	Haftalık	Kiril alfabesi	Bosna dili
<i>Bosanska pošta (Bosna Postası)</i>	1886-1898 ⁶⁷	Taranmamakta dır.	Taranma maktadı r.	Taranmamaktadır.	Taranmamak tadır.	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır .	Latin alfabesi	Hırvatça
<i>Balkan-Merkur</i>	1887 Gün belirtilmemiş ir.	Tek sayı, 1 Ekim 1887	Bilinme mektedir ⁶⁸	Špinder ve Lešner matbaası, Saraybosna	Bilinmemekt edir.	Losip Löschner	Bilinmemektedir.	Tek sayısı bulunmaktadır.	Latin alfabesi	Almanca
<i>Bosansko-hercegovacki Istočnik (Bosna-Hersek Kaynağı)-Dabro Bosanski Istočnik (İyi Bosna Kaynağı)⁶⁹- Istočnik (Kaynak)</i>	1887-1911 Gün belirtilmemiş ir.	İlk sayı, 1 Haziran 1887- son ve 25. cildin 2. sayısı, 31 Ocak 1911	28x20	Ülke (Zemaljska) matbaası, Špinder ve Lešner matbaası, Prva srpska štamparija Riste J. Savića (Riste J. Savić'in İlk Sırp matbaası) Saraybosna	Baş editör olan Nikola G. Lalić ve editör Đorđe Petrović ⁷⁰	Saraybosna'daki AEM Konzistorija	Saraybosna'daki AEM Konzistorija ⁷¹	Aylık ⁷²	Kiril alfabesi	Bosna dili

⁶⁵Başta mecmuanın editörü, yayımcısı ve sahibi don Frano Milićević'ti. Bir süre zarfında, don Frano Milićević ve Nedjeljko Radić bir araya gelirken bu görevleri üstlenmişler. 1896 yılından sonra onların yerine Nedjeljko Radić geçmiştir.

⁶⁶ 1896 başlarında 8 Temmuz 1896 tarihli basılan son sayıya kadar haftalık olarak yayımlanmıştır.

⁶⁷ Gazi Hüseyin Bey Kütüphanesinde bu yıllara ait sayılar bulunmaktadır. Bu mecmua taranmadı.

⁶⁸ Bu mecmua hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır.

⁶⁹ *Bosansko-hercegovacki Istočnik* mecmuası, bu adın altında kısa süreli yayınlar vermiştir. 1908 yılında adını değiştirerek *Dabro Bosanski Istočnik* ismi almıştır. 1908 sonrası *Istočnik* olacak yeni adıyla yayınlara devam etmiştir.

⁷⁰ Mecmuanın yayına başlandığı zaman, Nikola G. Lalić baş editör olarak çalışmıştır. 1893 yılının sonuna kadar Đorđe Petrović bu görevde kalmıştır. 1894'te Vaso. S. Popović, 1895-1897 yılları arasında St. N. Davidović, 1898-1899 döneminde Teodor Jungić, 1900-1907 yılları arasında Ilarion Radonić, 1908'de dr Simeon Popović, 1909-1910 döneminde dr Tomo Popović, editörlük yapmıştır.

⁷¹ Sahipleri şu şekilde sıralanabilir: Saraybosna'daki AEM Konzistorija, 1898-1901 döneminde Njihova visokopreosveštenstva srpsko-pravoslavni bos.-her.-arhijeraj, 1905 yılında Saraybosna'daki AEM Konzistorija Dabro-bosanska, 1906'da Veliki crkveni sud, 1907-1911 yılları arasında Saraybosna Veliki crkveni sud. 1902-1904 döneminde sahibi belirtilmemektedir.

Mecmuanın Adı	Yayımlandığı Tarih ve Gün	Sayı	Ebadı	Yayımlandığı Matbaa ve Yer	Editörü	Yayımcısı	Sahibi	Yayın Periyodu	Alfabe	Dil
<i>Vrhbosna</i> ⁷³	1887-1941 ⁷⁴ Gün belirtilmemiştir.	İlk sayı, 1887-son ve 55.cildin 12 sayısı, 1941 ⁷⁵	28x20	Fogler i drug (Fogler ve arkadaşı), Hrvatska štamparija (Hrvat matbaası), Novo tiskara Vrček i drug (Yeni matbaa Vrček ve arkadaşı), Špindler ve Lešner matbaası, Bosna postası matbaası, Tir ve Fogler matbaası, Perišić ve Beneš vd. matbaası ve litografisi	Juraj Pusek ve Andrija Jegatić ⁷⁶	Prvostolni kaptol Vrhbosne	Prvostolni kaptol Vrhbosne ⁷⁷	Ayda iki kez	Latin alfabesi	Bosna dili
<i>Glasnik Bos. Hercegovačkih Franjevaca (Bosna-Hersek Fransiskanlerinin Habercisi</i> ⁷⁸)- <i>Glasnik Jugoslovenskih Franjevaca (Yugoslavya Fransiskanlerinin Habercisi)</i> - <i>Franjevački Glasnik (Fransiskanlerin Habercisi)</i>	1887-1901 Gün belirtilmemiştir.	İlk sayı 1887-son sayı 1901 ⁷⁹	23x15,5 ve 26x19,5 (1895-1901)	Saraybosna'daki Špindler ve Lešner matbaası, Bos. Pošta-Bosna Postası matbaası ve Hrvatska tiskara-Hırvatistan matbaası; Mostar'daki Prva hrvatska tiskara-İlk Hırvatistan matbaası ve Tiskarski zavod Hrvatske dioničke Tiskare-Hırvatistan İştiraki Matbaasının Basımcılığı Kurumu ⁸⁰	O. Jeronim Vladić ⁸¹	Belirtilmemiştir.	Bosna-Hersek Fransiskanlerinin mezhebi	Aylık ⁸²	Latin alfabesi	Bosna dili

⁷² 1887'de, 1888'de, 1890-1897 yılları arasında ve 1900 yılında aylık mecmuası olarak basılmıştır. 1889'da 1898-1899 döneminde, 1901-1911 yılları arasında ayda iki kez çıkarılmıştır.

⁷³ Vrhbosna, Orta çağ Bosnası'nın merkezi için kullanılan kavram. 1463 yılı sonra Bosna'nın merkezi Saraybosna olmuştur. Bu mecmua, *Hazret-i İsa'nın Kalbi* adlı mecmuanın devamı sayılmıştır.

⁷⁴ Pejanović'in çalışmasında (1961: 28) *Vrhbosna* mecmuasının 1941-1945 yılları arasında yayımlanan sayılardan bahsedilmektedir.

⁷⁵ Gün ve ay belirtilmemiştir.

⁷⁶ Editörleri: 1896-1897 döneminde Dr. A. Jagatić (baş editörü Dr. İvan Šerić), 1898-1909 yılları arasında Dr. İvan Šerić, 1909-1912 yılları arasında Dr. Ivan Dujmušić, 1913-1914 döneminde Dr. Antun Buljan ve Dr. Ivan Dujmušić, 1915-1918 yılları arasında Dr. Antun Buljan, 1919-1931 yıllarında Dr. Marko Alaupović, 1932 yılında Dr. Ivan Dujmušić, 1933-1937 yılları arasında Dr. Đuro Gračanin, , 1937-1941 döneminde Dr. Ante Livajušić'tir.

⁷⁷ 1932 -1941 yılları arasında mecmuanın sahibi "Regina apostolorum" Akademisi'dir.

⁷⁸ *Bosna-Hersek Fransiskanlerinin Habercisi* adıyla ancak 1887 yılındaki 1. sayı basılmıştır. 1887'deki 2.sayıdan 1894 yılının sonuna kadar yeni adı olacak *Yugoslavya Fransiskanlerinin Habercisi* ismi altında yayınlarını sürdürmüştür. 1895-1901 yılları arasında *Fransiskanlerin Habercisi* adı altında basın faaliyetere devam etmiştir.

⁷⁹ Pejanović'in çalışmasında (1961: 28-29) gün ve ay belirtilmemiştir. Bu mecmuanın sayıları Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde bulunmamaktadır.

⁸⁰ 1887-1897 tarihlerinde yayımlandığı yer Saraybosna'ydı. 1898-1901 yılları arasında Mostar'da basıldı.

Mecmuanın Adı	Yayımlandığı Tarih ve Gün	Sayı	Ebadı	Yayımlandığı Matbaa ve Yer	Editörü	Yayımcısı	Sahibi	Yayın Periyodu	Alfabe	Dil
<i>Novi prijatelj Bosna (Yeni Arkadaş Bosna)</i>	1888-1896	İlk cüz (1888 yılında) – son ve IV cüz (1896) ⁸³	22,5x16 ve II. cüzün ebadı 20,5x16	İlk cüz-Tiskarski zavod H. Luster u Senju (Senj'daki H. Luster'in Basımcılığı Kurumu); II. cüz-Tiskara šolca i Kralja u Zagrebu (Zagreb'deki Šolac ve Kral matbaası); III. ve IV. cüz-Tiskarski zavod Ivo pl. Hrenjovića u Senju (Senj'deki Ivo pl. Hrenjović'in Basımcılığı Kurumu,	Derventa civarındaki Plehan adlı yerden gelen keşiş fra Božić-Dobroslav Potočanin	Matica hrvatska i Zagrebu ⁸⁴	Derventa civarındaki Plehan adlı yerden gelen keşiş fra Božić-Dobroslav Potočanin	Yıllık	Latin alfabesi	Bosna dili
<i>Bosna-Glas potlačenog Srpstva (Bosna-Mazlum Sırpplarının Sesi)</i>	1889-1892	Sayıları mevcut değil.	Bilinmemektedir.	Sabac şehrinde basılmıştır. Yayımlandığı matbaa bilinmemektedir.	Kosta Jezdimirović	Kosta Jezdimirović	Bilinmemektedir.	Haftalık ⁸⁵	Kiril alfabesi	Sırpça
<i>Glasnik zemaljskog muzeja za Bosnu i Hercegovinu</i> ⁸⁶ (<i>Bosna-Hersek Zemaljski Müzesi Habercisi/Bülteni</i>) ⁸⁷	1888,1889, 1891-1899, 1901-1914, 1917-1927, 1930,1932-1938, 1940-1943, 1946, 1951,1952, 1954, 1957,	İlk sayı-defter, 1 Ocak 1889 -1 Ocak 1940 (iki defter basılmıştır)	25,5x16, 5 ⁸⁸	Ülke (Zemaljska) matbaası, Saraybosna	Kosta Herman ⁸⁹	Belitilmemiştir.	Zemaljski ekonomat	Üç ayda bir kez	Latin ve Kiril alfabeleri	Bosna dili, İngilizce

⁸¹ O. Jeronim Vladić, 1887-1893 yılları arasında mecmuan editörüdür. 1894-1895 döneminde fra Jeronim Vidić ve fra Arkandeo Brković editörlük yaptılar. Fra Ignjacije Strukić, 1898-1901 yılları arasında bu görevde kaldı.

⁸² 1895 yılından itibaren ayda iki kez yayımlanmıştır.

⁸³ Gün ve tarih belirtilmemiştir.

⁸⁴ I cüzün üzerinde "Matica hrvatska u Zagrebu" desteğiyle basıldığı yazılmaktadır.

⁸⁵ 1891 yılına kadar haftalık mecmuası olarak basılmıştır. Bu tarihten sonra ihtiyaç duyulduğunda yayımlanmıştır.

⁸⁶ Bosna-Hersek'te yayımlanan ilk bilimdergisidir.

⁸⁷ 1939 yılında adını *Glasnik Zemaljskog muzeja Kraljevine Jugoslavije (Yugoslavya Krallığı Zemaljski Müzesi Habercisi)* adına değiştirmiştir. İşgalin sırasında 1941-1945 yıllarında, *Glasnik hrvatskih muzeja (Hırvat Müzeleri Habercisi)* adıyla yayın faaliyetleri gösterilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası, 1989 yılına kadar *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini* adı altında yayımlanıyordu.

⁸⁸ 1939 yılında yayımlanan defterlerin ebadı 26x18'dir.

⁸⁹ 1906-1920 yılları arasında Đuro Truhelka, Vladislav Skarić ise 1921-1936 döneminde, 1936-1941 yılları arasında Dr. Mihovil Mandić ve 1941 yılında işgalin sonrası Dr. Jozo Petrović, editörlük yapmışlar.

Mecmuanın Adı	Yayımlandığı Tarih ve Gün	Sayı	Ebadı	Yayımlandığı Matbaa ve Yer	Editörü	Yayımcısı	Sahibi	Yayın Periyodu	Alfabe	Dil
	1959, 1960, 1962-1967, 1969, 1970, 1971, 1975-1977, 1980, 1981, 1986, 1987, 1989 Gün belirtilmemiştir.									
<i>Napredak</i> (<i>Terakki</i>)	1890-1892 Gün belirtilmemiştir.	İlk sayı, 1 Ekim 1890, son sayı 1892 ⁹⁰	Belirtilmemiştir.	Spindler ve Lesner matbaası, Saraybosna	Antonije A. Stražićić	Matbaacı Eduard Spindler	Belirtilmemiştir.	Haftalık	Kiril alfabesi	Sırpça
<i>Bošnjak</i> (<i>Bošnjak</i>) ⁹¹	1891-1910 Perşembe ⁹²	İlk sayı, 2 Haziran 1891-son ve 20.cildinin 27.sayısı (16 Temmuz 1910)	48x32	Risto J. Savić matbaası, Islamska dioničarka štamparija (İslam İştiriki matbaası) stamparija Fogler i druga (Fogler ve arkadaşı matbaası) Ülke matbaası (Zemaljska matbaası), štamparija Spindler i Lešnera (Spindler ve Lesner matbaası) "Sarajevoaer Tagblatt" ("Sarajevoaer Tagblatt" matbaası); Saraybosna	Baş editörü: Hilmi Muhibić. Mehmed-beg Kapetanović, editör olarak çalışmıştır. ⁹³	Mehmed-beg Kapetanović (1891-1894) ⁹⁴	Mehmed-beg Kapetanović	Haftalık	Latin alfabesi	Bosna dili

⁹⁰ Gün ve ay bilinmemektedir.

⁹¹ Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde 1897, 1898, 1901 ve 1905 yıllarına ait Boşnak takvimi de bulunmaktadır. Yayımcısı Zemaljska (Ülke) matbaası, kullanılan Bosna dili ve Arapça'ydı.

⁹² 1909 yılında yayımlanan ilk sayıdan itibaren her Cuma günü, 1910 yılında basılan 20. sayıdan sonra her Cumartesi günü ortaya çıkarılmıştır.

⁹³ Hilmi Muhibić'ten sonra baş editörleri sırasıyla 1892 tarihli 38.sayıdan itibaren Edhem Mulabdić, 1909 yılında yayımlanan 38.sayıdan itibaren Şukri ef. Karišiković ve 1910 tarihli 11.sayıdan itibaren son ve 16 Temmuz 1910 tarihli 27.sayıya kadar Muhamed Senan ef. Softić'ti. Boşnak'ın editörü ve sahibi 1893 tarihli 17.sayıdan itibaren Jusuf-beg Filipović olmuştur. 1906 yılına ait 13. sayıdan itibaren Jakup Eşref-beg Filipović mecmuanın sahibi ve editörüydü.

⁹⁴ Bosna hükümeti maddî desteğiyle yayımlanmıştır. Yayımcılar , 1895-1906 yıllar arasında Jusuf-beg Filipović, 1907-1910 döneminde ise Jakubi Eşref-beg Filipović'ti.

Mecmuanın Adı	Yayımlandığı Tarih ve Gün	Sayı	Ebadı	Yayımlandığı Matbaa ve Yer	Editörü	Yayımcısı	Sahibi	Yayın Periyodu	Alfabe	Dil
<i>Privredni vjesnik (Ziraat Habercisi)</i>	1891	Sadece iki sayı bulunmaktadır. Üçüncü sayıya el koynulmuştu. İlk sayı-1 Nisan 1891, ikinci sayının basıldığına dair bilgilere ise 1891'de yayımlanan <i>Bosanska vila</i> 'dan aktarılmaktadır. Ancak tam tarih bilinmemektedir.	Bu bilgiye ulaşılamamaktadır.	Prva srpska štamparija Riste Savića (Risto Savić'in İlk Sırp matbaası), Saraybosna	Ignjat Dimić	Ignjat Dimić	Bu bilgiye ulaşılamamaktadır.	Haftalık	Kiril alfabesi	Bosna dili
<i>Glasnik presvetog srca Isusova (Hazret-i İsa'nın En Mukaddes Kalbinin Habercisi)</i>	1892-1905 ⁹⁵	İlk sayı-12 Aralık 1892-son sayının basıldığı tarih bilinmemektedir.	16x10,5 (1901 yılında 19x13 formatn da yayımlanmıştır.	Benediktinska tiskara u Brnju (Brnj'daki Benedikt matbaası), Tiskara Spindlera i Lesnera u Sarajevu (Saraybosna'da Spindler ve Lešner matbaası), štamparija Scholza u Zagrebu (Zagreb'deki Scholz matbaası)	Franjo Venduha, Matija Pajić, Josip Celinščak, Kamilo Zabeo ⁹⁶	Bu bilgiye ulaşılamamaktadır.	Bosna'da yayımlandığı dönemde mecmuanın sahibi Vrhbosanska nadbiskupija u Sarajevu (Saraybosna'daki Vrhbosna Başpiskoposluğu)	Aylık	Latin alfabesi	Bosna dili
<i>Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosien U. Hercegovina</i>	1893-1916 ⁹⁷	XIII defter	26,5x19,5	Carlo Gerold's Sohn matbaası (defter, I-IX), Adolf Holzhausen matbaası (defter, X-XIII); Viyana	Dr. Moric Hernes	Saraybosna'daki Bosna-Hersek'te Ülke Müzesi	Bu bilgiye ulaşılamamaktadır.	Aralıksız	Latin alfabesi	Almanca
<i>Meteorologische Beobachtungen An Den Landesstationen In Bosnien U. Hercegovina</i> ⁹⁸	1893	Bilgi yok.	Bilgi bulunmamaktadır.	Zemaljska matbaası, Saraybosna	Bilgi yok.	Bilgi yok.	Bosna-Hersek, Ülke hükümeti	Bu bilgiye ulaşılamamaktadır.	Latin alfabesi	Almanca

⁹⁵ 1892-1905 yılları arasında Bosna'da yayımlandığı, 1905 yılı sonrası ise Zagreb'de ve Avusturya'nın sınırları içerisinde basıldığı bilinmektedir (Pejanović, 1961: 33).

Bu mecmuanın sayılarına ulaşılmadığı için basıldığı gün (tarih) bilinmemektedir.

⁹⁶ Bu editörler, "İsa Askerleri" olarak bilinen Katolik mezhebinin üyeleridir.

⁹⁷ Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde 1893'te, 1897'de, 1899'da, 1900'de, 1902'de, 1904'te ve 1907'de yayımlanan sayılar mevcuttur.

⁹⁸ Bu mecmua hakkında fazla bilgiye ulaşılamamaktadır.

Mecmuanın Adı	Yayımlandığı Tarih ve Gün	Sayı	Ebadı	Yayımlandığı Matbaa ve Yer	Editörü	Yayımcısı	Sahibi	Yayın Periyodu	Alfabe	Dil
<i>Novi Trebević (Yeni Trebević)</i>	1893 ⁹⁹	Taranmamaktadır.	Taranma maktadır .	Taranmamaktadır.	Taranmamak tadır.	İlk Sırp matbaası olan Risto J. Savić	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır .	Kiril alfabesi	Sırpça
<i>Nastavni vjesnik (Eğitici Habercisi)</i>	1893, 1911-1913, 1917-1919, 1926, 1940-1943 ¹⁰⁰	Taranmamaktadır.	Taranma maktadır .	Taranmamaktadır.	Taranmamak tadır.	Krallık, Slaven, Hırvat, Dalmaçya matbaası	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır .	Latin alfabesi	Hırvatça
<i>Glas kmetičke vile-Serflik Perisinin Sesi (Kmetička vila-Serflik Perisi)</i>	1894-1895	Bilgi yok.	Bilgi yok.	Travnik	Petar Ajvazović	Bilgi yok.	Bilgi yok.	Bilgiye ulaşılmamaktadır.	Latin alfabesi	Bosna dili
<i>Školski vjesnik (Okul Habercisi)</i> ¹⁰¹	1894-1909 Gün belirtilmemiştir.	XVI. cüz bulunmaktadır.	26,5x18,5	Ülke (Zemaljska) matbaası, Saraybosna	Ljuboje Dlustuš	Bosna-Hersek, Ülke hükümeti	Bilgi yok	Aylık	Latin ve Kiril alfabeleri	Bosna dili
<i>Prosvjeta (Maarif)</i>	1894, 1901, 902, 1904, 1906,1909, 1910, 1913 ¹⁰²	Taranmamaktadır.	Taranma maktadır .	Taranmamaktadır.	Taranmamak tadır.	Antun Scholz	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır .	Latin alfabesi	Hırvatça
<i>Nada (Umut)</i>	1895-1903 Gün belirtilmemiştir.	İlk sayı, 1 Ocak 1895-son ve IX. yılın 24.sayısı, 15 Aralık 1903	39x29	Ülke (Zemaljska) matbaası, Saraybosna	Kosta Hörmann	Bosna-Hersek, Ülke hükümeti	Bilgi yok	Ayda iki kez	Latin ve Kiril alfabeleri	Bosna dili ¹⁰³
<i>Prosvjeta (Maarif)</i>	1895 ¹⁰⁴	Taranmamaktadır.	Taranma maktadır	Taranmamaktadır.	Taranmamak tadır.	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır	Kiril alfabesi	Sırpça
<i>Srpski pregled (Sırp Rehber)</i>	1895 ¹⁰⁵	Taranmamaktadır.	Taranma maktadır	Taranmamaktadır.	Taranmamak tadır.	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır	Kiril alfabesi	Sırpça

⁹⁹ Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde bu yıllara ait sayılar bulunmaktadır. Bu mecmua taranmadı.

¹⁰⁰ Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde bu yıllara ait sayılar bulunmaktadır. Bu mecmua taranmadı.

¹⁰¹ Numaraladılmış ”Službeni dodatak“ (“Resmî ek”) denilen özel sayıların üç cüzü çıkarılmıştır. 1879-1894 yıllarını kapsayan I.cüz, 1895-1909 yıllarına ait ve beraber yayımlanan II. ve III. cüz (Pejanović, 1961: 35). Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde tüm sayıları mevcuttur. Ayrıca, kütüphenede 1916’da ve 1919’da basılmış olan *Školski glasnik*: -školski službenik Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu (Okul Habercisi; Bosna-Hersek için Zemaljska hükümetinin okul resmi habercisi) mevcuttur.

¹⁰² Gazi Husrev-beg Kütüphanesinde bu yıllara ait sayılar bulunmaktadır. Bu mecmua taranmadı.

¹⁰³ 1903 yılında ancak Latin alfabesiyle Bosna dilinde çıkarılmıştır.

¹⁰⁴ Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde bulunmaktadır. Bu mecmua taranmadı.

¹⁰⁵ Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde 1910’da ve 1911’de yayımlanan sayıları mevcuttur

Mecmuanın Adı	Yayımlandığı Tarih ve Gün	Sayı	Ebadı	Yayımlandığı Matbaa ve Yer	Editörü	Yayımcısı	Sahibi	Yayın Periyodu	Alfabe	Dil
<i>Bosanska pošta (Bosna Postası)</i>	1896-1898 Gün belitilmemiştir.	İlk sayı, 15 Kasım 1896-son ve III. yılın 150 sayısı, 31 Aralık 1898	48x32	Tisak i naklada” Bosanske pošte” u Sarajevu (Saraybosna’daki” Bosna Postası” matbaası ve yayımcılığı	Đuro Vrinjanin ¹⁰⁶	Ivan K. Šmarda	Ivan K. Šmarda	Haftada üç kez	Latin alfabesi	Bosna dili
<i>Bosansko-hercegovački glasnik¹⁰⁷ (Bosna-Hersek Habercisi)</i>	1896-1905 Gün belitilmemiştir.	Bu bilgiye ulaşımamıştır	Bilgi yok.	Sv. Nikolić matbaası, Beograd	Baş editörü, Jovo Gj. Kovačević, Bosanac	Bilgi yok	Jovo Gj. Kovačević, Bosanac	Aralıksız	Kiril alfabesi	Bosna dili
<i>Zora (Sabah)</i>	1896-1901 Gün belitilmemiştir.	İlk sayı, 30 Haziran 1896 – son ve VI. yılın 12. sayısı, Aralık 1901	27x19,5	Štamparija Paher i Kisić (Paher ve Kisić matbaası) Mostar	Aleksa Šantić ve Svetozar Čorović ¹⁰⁸	Aleksa Šantić ve Svetozar Čorović	Bu bilgiye ulaşımamaktadır.	Aylık	Kiril alfabesi	Bosna dili
<i>Livanjske ilustrovane novine (Resimli Livno Gazetesi)¹⁰⁹</i>	1896	Bilgiye ulaşımamaktadır.	Bilgiye ulaşımamaktadır.	Yayımlandığı matbaa bilinmemektedir. Yer: Livno.	Bilgiye ulaşımamaktadır.	Bilgiye ulaşımamaktadır.	Bilgiye ulaşımamaktadır.	Bilgiye ulaşımamaktadır.	Bilgiye ulaşımamaktadır.	Bilgiye ulaşımamaktadır.
<i>Srpska svijest (Sırp Şuuru)</i>	1896	Tek sayı basılmıştır. Yaz mevsiminde 1896 yılında.	Bilgiye ulaşımamaktadır.	Yayımlandığı matbaa bilinmemektedir. Yer: Saraybosna.	Vasilj Grdić	Saraybosna’daki liselerde gizlice toplanmış Sırp öğrencilerin gizlice çıkardıkları mecmua (Sırp öğrenciler yayımcılar).	Bilgiye ulaşımamaktadır.	Tek sayı bulunmaktadır.	Kiril alfabesi	Bosna dili
<i>Istočnik (Kaynak)</i>	1896, 1898 ¹¹⁰	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Latin alfabesi	Sırpça-Hırvatça
<i>Rehber¹¹¹</i>	1897/98-1901/02 Gün belitilmemiştir.	İlk sayı, 24 Nisan 1897 – son ve V. yılın 109. Ve son sayısı (tarih eksik)	39x28	Ülke (Zemaljska) matbaası, Saraybosna	Mehmed Hulusi	Mehmed Hulusi,	Belitilmemiştir.	Haftalık	Hami-Sami alfabesi,	Türkçe, Arabica

¹⁰⁶ Jos. M. Čebular 3 Ağustos 1897 tarihinden itibaren, Oskar Hirt ise 2 Temmuz 1898 tarihinden beri editörlük yapmışlar (Pejanović, 1961: 36).

¹⁰⁷ Bu mecmuanın Bosna-Hersek sınırları içerisinde dağıtılması ve satılması yasaklanmıştır.

¹⁰⁸ Editörleri sırasıyla 1898 yılında Aleksa Šantić ve Jovan Dučić, 1899’da Jovan Dučić, 1900-1901 yılları arasında ise Atanasije Šola’ydı.

¹⁰⁹ *Livanjske ilustrovane novine* hakkında fazla bilgiye ulaşımamaktadır. Aktarılan veriler Pejanović’in çalışmasındandır (1961, 36).

¹¹⁰ Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde bu yıllara ait sayılar bulunmaktadır. Bu mecmua taranmadı.

¹¹¹ *Rehber*, *Vatan* mecmuasının devamıdır. Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde 1897-1899 yılları arasında yayımlanan sayılar mevcuttur.

Mecmuanın Adı	Yayımlandığı Tarih ve Gün	Sayı	Ebadı	Yayımlandığı Matbaa ve Yer	Editörü	Yayımcısı	Sahibi	Yayın Periyodu	Alfabe	Dil
<i>Srpski vjesnik (Sırp Habercisi)</i>	1897-1901 ¹¹² Gün belirtilmemiştir	İlk sayı, 1 Ekim 1897-son ve V. yılın 50 sayısı, 22 Aralık 1901	47X33	Prva srpska štamparija Vladimir Radovića u Mostaru (Mostar'daki Vladimir Radović'in İlk Sırp matbaası)	Vladimir Radović	Belirtilmemiştir.	Serdar Mijat Radović ¹¹³	Haftalık	Kiril alfabesi	Sırpça
<i>Srpstvo (Sırpılık)</i>	1897	İlk on sayının basıldığı bilinmektedir. ¹¹⁴	Bilgiye ulaşım amaktadır.	Bilgiye ulaşımamaktadır.	Rinda Rdulović	Bilgiye ulaşımamaktadır.	Bilgiye ulaşımamaktadır.	Bilgiye ulaşımamaktadır.	Bilgiye ulaşımamaktadır.	Bilgiye ulaşımamaktadır.
<i>Nevesinje</i>	1898-1899 Gün belirtilmemiştir.	İlk sayı, Mayıs 1898-son ve 50. sayı, Nisan 1899	Bilgiye ulaşım amaktadır.	Nikšićka štamparija (Nikšić matbaası); Nikšić	Stevo Vrčević	Bilgiye ulaşımamaktadır.	Akcionarsko društvo Nikšićke štamparije (Nikšić matbaasının iştiraki toluluğu)	Haftalık	Kiril alfabesi	Bosna dili
<i>Osvit (Fecir)</i> ¹¹⁵	1898-1907 Çarşamba ve Cumartesi	İlk sayı, 27 Haziran 1898-son ve X. yılın 135. sayısı, 31 Aralık 1907	41x27 ¹¹⁶	Tisak "Osvita", Mostar i Hrvatska dionička tiskara F.R. u Mostaru ("Osvit" matbaası, Mostar matbaası ve F.R.'nin Hırvat iştiraki matbaası; Mostar)	Baş editörü, Ivan, A. Miličević Yayın kurumu. ¹¹⁷	Hrvatska dionička tiskara u Mostaru (Hırvat iştiraki matbaası, Mostar)	Bilgiye ulaşımamaktadır.	Haftada iki kez ¹¹⁸	Latin alfabesi	Bosna dili
<i>Stimmen aus Bosnien</i>	1898-1899 Gün belirtilmemiştir	İlk sayı, 6 Temmuz-son ve II. Yılın 7. sayısı (28 Şubat 1889)	40x28,5	Spindler ve Löschner matbaası, Saraybosna	Franjo Selak	Spindler ve Löschner matbaası,	Franjo Selak	Haftalık	Latin alfabesi	Almanca

¹¹² 1902-1904 yılları arasında birkaç sayı yayımlandığı bilinmektedir.

¹¹³ 1898 yılında ve 1899 yılına ait ilk on sayının yayımlandığı sırasında mecmuanın sahibi ve editörü Vladimir Radović'ti. 1899 yılında basılmış 11. sayıdan itibaren 1900 yılına ait 31. sayıya kadar Vladimir Radović ancak mecmuanın sahibiydi. Bu sayıdan sonra yayımlanan son sayıya kadar Dušan Radović mecmuanın editörlüğü üstlendi. 1900'da çıkarılan 32. sayıdan sonra ise mecmuanın sahibi Mijat Radović'ti.

¹¹⁴ *Srpstvo*, Mostar'daki "Srpska svijest" ("Sırp şuuru") adlı lisenin Sırp öğrencilerinin kurduğu dernek tarafından gizlice yayımlanan mecmuadır (Pejanović, 1961: 37).

¹¹⁵ Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde 1942-1944 yılları arasında yayımlanan *Osvit* mecmuası mevcuttur. Yayımcısı Hasan Hadžiosmanović'tir. Dil belirtilmemiştir (<http://digital.ghb.ba/ghb/fulltextSearchPage.xhtml>).

¹¹⁶ 1905 ve 1906 yıllarında formatı 41x54'e, 1907 yılında 34x48'e değiştirilmiştir

¹¹⁷ Yayın kurum üyeleri: Ivan. A. Miličević, Stjepan Radulović, Gjuro Gjamonja ve Ivan Erić'tir.

¹¹⁸ 1907 yılında haftada üç kez yayımlanmıştır.

Mecmuanın Adı	Yayımlandığı Tarih ve Gün	Sayı	Ebadı	Yayımlandığı Matbaa ve Yer	Editörü	Yayımcısı	Sahibi	Yayın Periyodu	Alfabe	Dil
<i>Polet (Coşku)</i>	1899	Bu bilgiye ulaşılamamaktadır. ¹¹⁹	Bu bilgiye ulaşılamamaktadır	Bu bilgiye ulaşılamamaktadır	Družina Jukić zbora franjevačkih bogoslova u Sarajevu (Saraybosna'daki Jukić adlı Fransiken mezhebinin topluluğu)	Družina Jukić zbora franjevačkih bogoslova u Sarajevu (Saraybosna'daki Jukić adlı Fransiken mezhebinin topluluğu)	Bu bilgiye ulaşılamamaktadır	Bu bilgiye ulaşılamamaktadır	Latin alfabesi	Bosna dili
<i>Trgovačka knjižnica (Ticaret Defterciği)</i> ¹²⁰	1899-1902	İlk sayı, 1 Ekim 1899-son ve IV. Yılın 9 sayısı (1 Şubat 1902)	Bu bilgiye ulaşılamamaktadır	Hırvat İştiraki matbaası-Mostar, Bosna Postası matbaası-Saraybosna	Ferdinand Vrbanić	Ferdinand Vrbanić	Bu bilgiye ulaşılamamaktadır	Ayda iki kez	Latin alfabesi	Hırvatça
<i>Trgovačke novine za Bosnu i Hercegovinu (Bosna-Hersek Ticaret dergisi)</i>	1899 Gün belitilmemiştir.	Bu bilgiye ulaşılamamaktadır	Bu bilgiye ulaşılamamaktadır	Bosnische Post matbaası, Saraybosna	Đuro Vrinjanin	Bu bilgiye ulaşılamamaktadır	Bosnische Post	Haftalık	Latin ve Kiril alfabeleri	Bosna dili
<i>Nova iskra-Yeni Kıvılcım</i>	1899	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	R. J. Odavić	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Kiril alfabesi	Sırpça
<i>La Alborada (Svitanja-Şafak)</i>	1900-1901 Gün belitilmemiştir.	İlk sayı, 28 Temmuz 1900-son ve II.yılın 30.sayısı, 16 Ağustos 1901	Bu bilgiye ulaşılamamaktadır	D. A. Kajon matbaası, Saraybosna	Baş editörü, Elias E. Kajon. Editör, Abraham A. Kapon	Daniel A. Kajon matbaası, Saraybosna	Belitilmemiştir.	Haftalık	Latin alfabesi	İspanyolca /İbranice
<i>Behar (Bahar)</i>	1900-1911 Gün belitilmemiştir.	İlk sayı, 1 Mayıs 1900-son ve XI. yılın 3.sayısı, 1 Şubat 1911	30x23	Risto Savić'in İlk Sırp matbaası (1900-1905), İslam iştiraki matbaası (1906-1911)	Safvet-beg Bašagić ¹²¹	Belitilmemiştir.	Adem-aga Mešić	Ayda iki kez	Latin alfabesi	Bosna dili ¹²² Türkçe, Arebica

¹¹⁹ *Polet*, Saraybosna'daki Fransiken mezhebi için çıkarılan mecmuadır.

¹²⁰ Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde, ancak 1901 yılında basılmış sayılar bulunmaktadır.

¹²¹ Editörleri: Edhem Mulabdić (1901-1906) , H. M. Džemaludin Čaušević (1907), (1908) Šemsi-beg Salihbegović'ti. 1909-1910 tarihlerinde baş editör Ljudevit Dvorniković ve sorumlu editör Šemsi-beg Salihbegović'ti. 1911 yılında sahibi ve editörü Dr. Hamid Šahinović-Ekrem'di.

¹²² 1907 yılına ait tüm sayılar Türkçe de yayımlanmıştır. Arabica özel sayıları da bulunmaktadır.

Mecmuanın Adı	Yayımlandığı Tarih ve Gün	Sayı	Ebadı	Yayımlandığı Matbaa ve Yer	Editörü	Yayımcısı	Sahibi	Yayın Periyodu	Alfabe	Dil
<i>Vrtlarsko-pčelarski list (Bahçecilik ve Arıcılık Dergisi)</i> ¹²³	1900-1902 Gün belirtilmemiştir	İlk sayı, 1900-son ve III.yılın 6.sayısı, 1902 ¹²⁴	Bu bilgiye ulaşılama maktadır	Risto Savić matbaası, Bosna Postası matbaası ve E. Spindler matbaası; Saraybosna	Franjo Glösl ve Ljubomir Stjepanović	Belirtilmemiştir.	Pčelarsko-voćarsko-vrtlarsko društvo u Sarajevu (Saraybosna'da Arıcılık-Bahçecilik-Meyvecilik Derneği)	Aylık	Latin ve Kiril alfabeleri	Bosna dili
<i>Golub (Güvercin)</i>	1900-1902	On iki sayı basılmıştır. ¹²⁵	Bu bilgiye ulaşılama maktadır	Saraybosna	Vladimir Dvorniković	Vladimir Dvorniković	Bu bilgiye ulaşılama maktadır	Her ikinci hafta sonrası veya her ikinci hafta sonrası pazartesi günü	Latin alfabesi	Bosna dili
<i>Kršćanska obitelj (Hristiyan Ailesi)</i>	1900-1944 ¹²⁶ Gün belirtilmemiştir	İlk sayı, 1900 yılında-son ve XXVII.cildin beraber basılan 8. ve 9. sayısı, 1944 yılında ¹²⁷	25x17,8	Hırvat matbaası F.R ve Hırvat İştiraki basım kurumu; Mostar	Profesori Franjevačke bogoslovilje u Mostaru ¹²⁸ (Mostar'daki Fransiken mezhebi okulunun hocaları)	Uçitelji Franjevačkog bogoslovskog sjemeništva u Mostaru (Mostar'daki Fransiken mezhebi lisesinin öğretmenleri)	Bu bilgiye ulaşılama maktadır	Ayda iki kez (19 Aralık 1900 tarihine kadar), bu tarihten sonra aylık.	Latin alfabesi	Bosna dili
<i>Bosanski glasnik=Bosnischer Bote=Bosna Habercisi</i>	1900,1905, 1908-1910, 1913, 1916-1917 ¹²⁹	Taranmamaktadır	Taranma maktadır.	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Yayın Kurulu	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır	Latin alfabesi	Bosna dili, Almanca

¹²³ 1902 yılında adını *Bosansko-hercegovački težak* adına değiştirmiştir.

¹²⁴ Gün ve ay belirtilmemiştir.

¹²⁵ (Pejanović, 1961: 41).

¹²⁶ 1919-1938 yılları arasında yayımlanmamıştır.

¹²⁷ Gün ve ay işaretlenmemiştir.

¹²⁸ O. Skender Musić, fra Radoslav Glavaš, fra Ante Medić ve Dr. O. Ante Jelavić.

¹²⁹ Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde bu yıllarda basılan sayılar mevcuttur. Süreli yayınlar tarandığı zaman (2015-2018), kütüphanede bulunan tüm süreli yayınlar kamuya açık olmadığı için bu verilere ulaşılmadı. 2019 yılının Nisan ayından itibaren kütüphanede bulunan süreli yayınların bir kısmı şu web.sayfasında <http://digital.ghb.ba/ghb/fulltextSearchPage.xhtml> bulmak mümkündür. Süreli yayınlar söz konusu olunca kütüphanenin deposundaki durum, web sayfasında gösterilen verilerin durumu ile eşittir. Ancak, web.sayfasında süreli yayının adı, yayımcısı, yayımlandığı yıl ve dili gösterilmektedir. Süreli yayınların içeriğine ulaşılma mümkün değil.

Mecmuanın Adı	Yayımlandığı Tarih ve Gün	Sayı	Ebadı	Yayımlandığı Matbaa ve Yer	Editörü	Yayımcısı	Sahibi	Yayın Periyodu	Alfabe	Dil
<i>Odjek srpskog pravoslavnog svještvenstva iz Bosne i Hercegovine (Bosna-Hersek Sırp Ortodoks Kilisesi Rahiplerinin Yankısı)</i>	1901 ¹³⁰	Bu bilgiye ulaşılamamaktadır	Bu bilgiye ulaşılamamaktadır	Matbaa bilinmemektedir. Novi Sad	Bu bilgiye ulaşılamamaktadır	Bu bilgiye ulaşılamamaktadır	Bu bilgiye ulaşılamamaktadır	Aralıksız	Kiril alfabesi	Sırpça
<i>Bosansko-hercegovački težak (Bosna-Hersekli Çıfçı)</i> ¹³¹	1902-1923 Gün belirtilmemiştir.	İlk sayı, 1 Temmuz 1902-son ve XVIII. cildin 12.sayısı, Aralık 1923	30x23,5	Zemaljska matbaası, Risto Savić'in İlk Sırp matbaası, İslam İştiraki matbaası; Saraybosna	Ivan Sitarić ¹³²	Centralno pčelarsko društvo za Bosnu i Hercegovinu (Bosna-Hersek İçin Arıcılık Topluluğunun Merkezi)	Bilgi yok.	Aylık	Latin ve Kiril alfabeler	Bosna dili
<i>Prijegled "Male Biblioteke" ("Küçük Kütüphane"nin İncelenmesi)</i>	1902-1911 Gün işaetlenmemiştir.	İlk sayı, 15 Şubat 1902-son ve IX.yılın 1.sayısı, 1910 (gün ve ay belirtilmemiştir).	14,5x13	Štamparsko-umjetnički zavod Pahera i Kisića u Mostaru, Paher ve Kisić'in Matbaacılığı ve Sanat Enstitüsü, Mostar	Risto Kisić, Jovan Protić (1906 yılından itibaren)	Bu bilgiye ulaşılamamaktadır	Izdavačka knjižara Pahera i Kisića u Mostaru, Paher ve Kisić'in Yayın Evi, Mostar	Aylık	Kiril alfbesi	Bosna dili
<i>Sarajevoer Nachrichten-Sarajevoer Tagblatt (1904-1908)</i> ¹³³	1902-1908 Gün belirtilmemiştir.	1902-1908 yılları arasında yayımlandığı bilinmemektedir. Kaç sayı basıldığı bilinmemektedir.	Bu bilgiye ulaşılamamaktadır	Tir ve Fogler matbaası, Saraybosna	Bu bilgiye ulaşılamamaktadır	Albert Tir	Albert Tir	Haftada üç kez.	Latin alfabesi	Almanca

¹³⁰ Kaç sayı çıkarıldığı ve hangi gün basıldığı bilinmiyor.

¹³¹ Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde ancak 1903-1904 yılları arasında yayımlanan sayılar mevcuttur.

¹³² Yazar kadrosu aralıklı değişiyordu: Ivan Sitarić (I-III cilt), Ljubomir Stjepanović (IV-XI cilt), Hugo Jedliček (XII-XIV cilt) ve (XV-XVIII cilt) Dr. Josip Andrić (Pejanović, 1961: 42).

¹³³ Bosna dilinde özel sayıları da bulunmaktadır (Pejanović, 1961: 43).

Mecmuanın Adı	Yayımlandığı Tarih ve Gün	Sayı	Ebadı	Yayımlandığı Matbaa ve Yer	Editörü	Yayımcısı	Sahibi	Yayın Periyodu	Alfabe	Dil
<i>Serafinski perivoj (Seraphin'in Bahçesi)</i> ¹³⁴	1902-1913 Gün belirtilmemiştir .	İlk sayı, 1902-son ve XII.yılın 12 sayısı, 1913 (Gün ve ay işaretlenmemiştir)	24x14,5 (1904 yılında 32x23 formatı alınmıştır)	Fogler ve arkadaşı matbaası, Bosna Postası matbaası; Saraybosna	Fra Josip Markušić (1902-Eylül 1908); Dr. Julian Jelanić ve Dr-Augustin Čičić (Ekim 1906-1913)	Bosna-Hersek Fransisken Mezhebi	Bilgi yok.	Aylık	Latin alfabesi	Bosna dili
<i>Bockalo (İğneleyici-mizah dergisi)</i> ¹³⁵	1903 Gün belirtilmemiştir .	Bu bilgiye ulaşılamamaktadır	Bu bilgiye ulaşılamamaktadır	Tešanj	Bu bilgiye ulaşılamamaktadır	Bu bilgiye ulaşılamamaktadır	Bu bilgiye ulaşılamamaktadır	Bu bilgiye ulaşılamamaktadır	Bu bilgiye ulaşılamamaktadır	Bu bilgiye ulaşılamamaktadır
<i>Zolja</i> ¹³⁶	1903/04 Gün belirtilmemiştir .	Bu bilgiye ulaşılamamaktadır	Bu bilgiye ulaşılamamaktadır	Bu bilgiye ulaşılamamaktadır	Ljubo Dučić	Bu bilgiye ulaşılamamaktadır	Grupa Srba učenika gimnazije u Sarajevu (Saraybosna'daki bir lisede Sırp öğrencilerinin grubu)	Aralıksız	Kiril alfabesi	Sırpça
<i>Ilustrovni mali list (Resimli Küçük Dergisi-çocuk dergisi)</i>	1903 Gün belirtilmemiştir .	İlk ve son sayı, 31 Ocak-3 Mart 1903	Bu bilgiye ulaşılamamaktadır	Tir ve Fogler matbaası, Saraybosna	Baş editörü: Sava Savić, editör Spiro Bocarić	Belirtilmemiştir.	Sava Savić	Aylık	Kiril alfabesi	Bosna dili
El yazması olan <i>Narodno blago (Halk Hazinesi)</i> ¹³⁷	1903/04 Gün belirtilmemiştir .	Bu bilgiye ulaşılamamaktadır.	Bu bilgiye ulaşılamamaktadır.	Bu bilgiye ulaşılamamaktadır.	Tadija Vrskalo ve Anto Markanović	Visoko'daki Fransisken lisesinin öğrencileri	Belirtilmemiştir.	Aralıklı	Latin alfabesi	Bosna dili
<i>Srpska štampa (Sırp Matbaası)</i>	1903-1905 Gün belirtilmemiştir .	İlk sayı, 15 Ekim 1903- son ve III.yılın 1.sayısı, 5 Ocak 1905	48x34	Risto Savić'in matbaası, Fogler ve arkadaşı matbaası; Saraybosna	Mile R. Pavlović	Belirtilmemiştir.	Mile R. Pavlović	Haftada iki kez	Kiril alfabesi	Bosna dili

¹³⁴ 1914 yılında adını *Naša misao* 'ya (*Bizim Düşüncemiz*) değiştirmiştir.

¹³⁵ Bu dergi hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır.

¹³⁶ Gizlice yayınlanmıştır. Zolja veya Latince Symphyta adı olan zararlı böceklerdendir.

¹³⁷ El yazması olarak yayımlanan okul dergisi olan *Narodno blago* hakkında fazla bilgiye ulaşılamamaktadır.

Mecmuanın Adı	Yayımlandığı Tarih ve Gün	Sayı	Ebadı	Yayımlandığı Matbaa ve Yer	Editörü	Yayımcısı	Sahibi	Yayın Periyodu	Alfabe	Dil
<i>Pokret (Hareket)</i> ¹³⁸	1904-1905Gün belirtilmemiştir	İlk sayı, 1 Mart 1904 – son ve II. yılın 19 sayısı Temmuz 1905	17x25 ¹³⁹	Bosna postası matbaası, Fogler ve arkadaşı matbaası; Saraybosna	Rudolf M. Zahradnik	Rudolf M. Zahradnik	Rudolf M. Zahradnik	Ayda iki kez	Latin ve Kiril alfabeleri	Bosna dili
<i>Prvijenče (İlk Doğan)</i>	1904 ¹⁴⁰ Gün belirtilmemiştir	Bu bilgiye ulaşılamamaktadır.	Bu bilgiye ulaşılamamaktadır.	Matbaa belirtilmemiştir. Tuzla.	Đorđe Lazarević (beşinci sınıf öğrencisi)	Tuzla lisesinin Sırp öğrencileri	Bu bilgiye ulaşılamamaktadır.	Bu bilgiye ulaşılamamaktadır.	Kiril alfabeti	Bosna dili
<i>Dan (Gün)</i> ¹⁴¹	1905-1912 ¹⁴² Gün belirtilmemiştir	İlk sayı, 1 Eylül 1905 – son ve VII. yılın 1. sayısı, 1912	Bu bilgiye ulaşılamamaktadır.	Risto Savić'in İlk Sırp matbaası, Fogler ve arkadaşı matbaası, Saraybosna	Baş editörü: Savo Miladinović. Dr. Lazo Dimitrijević (millî ve iktisad konular)	Dr. Lazo Dimitrijević (1906).1905'te,1907-1912 yılları arasında sahibin adı belirtilmemiştir.	Savo Miladinović. ¹⁴³	Aylık (1905), haftalık (1906), haftada üç veya dört kez (1907-1912)	Kiril alfabeti	Sırpça
<i>Naš Život (Bizim Hayatımız)</i>	1905 Gün belirtilmemiştir	İlk sayı, 31 Şubat 1905–son ve 12.sayı,30 Eylül 1905	27,5x20	Risto Savić'in İlk Sırp matbaası, Saraybosna	Kosta Majkić	Belirtilmemiştir.	Kosta Majkić	Ayda iki kez	Kiril alfabeti	Bosna dili
El yazması olan <i>Polet (Atılım)</i>	1905-1932 ¹⁴⁴ Gün belirtilmemiştir.	Belirtilmemiştir.	Belirtilmemiştir.	Belirtilmemiştir.	Fra Jakov Andrić, fra Viktor ve fra Augustin Čičić (1905-1906), fra Kazimir Ilić (1907-1908), fra Anton Čelić (1908-1909) ¹⁴⁵	Visoko'daki Fransisken lisesinin öğrencileri	Belirtilmemiştir.	Aylık	Latin alfabeti	Bosna dili

¹³⁸ Gazi Hüsrev Kütüphanesinde 1924'te ve 1925'te yayımlanan *Pokret* adını taşıyan başka bir mecmua bulunmaktadır. Kullanılan dil ise Sırpça'ydı. Yayımcısı Mirko Cvetkov'di.

¹³⁹ 1905 yılında formatını 27x18'e değiştirmiştir.

¹⁴⁰ Resimli okul dergisi *Prvijenče*'nin ancak birkaç sayısı çıkarıldığı bilinmektedir. Yayınları yasaklanmıştır (Pejanović, 1961: 45).

¹⁴¹ Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde ancak 1905'te ve 1906'da basılmış sayılar bulunmaktadır.

¹⁴² 1907-1912 yılları arasında siyasî gazete olarak çıkıyordu. 1905-1909 döneminde kesintili çıkarılıyordu.

¹⁴³ Yayımlandığı son yıllarda Risto Đokić, baş editörü ve sahibiydi.

¹⁴⁴ 1906 ve 1907 yıllarında yayımlanmamıştır (Pejanović, 1961: 46).

¹⁴⁵ 1909-1932 yılları arasında editörlerin adları işaretlenmemiştir (Pejanović, 1961: 46).

Mecmuanın Adı	Yayımlandığı Tarih ve Gün	Sayı	Ebadı	Yayımlandığı Matbaa ve Yer	Editörü	Yayımcısı	Sahibi	Yayın Periyodu	Alfabe	Dil
<i>Tješanjski dnevnik (Tešanj Günlüğü)</i>	1905 Gün belitilmemiştir.	1905 yılında ancak 5 sayı çıkarılmıştır.	Bu bilgiye ulaşılama maktır.	Bu bilgiye ulaşılammamaktadır.	Bu bilgiye ulaşılammama ktadır.	Emin-beg Kapetanović	Emin-beg Kapetanović	Bu bilgiye ulaşılammamaktadır.	Hami-Sami alfabesi	Arebica
<i>Srpski pregled za Bosnu i Hercegovinu (Bosna-Hersek İçin Sırp Gündemi)</i>	1905	Bu bilgiye ulaşılammamaktadır.	Bu bilgiye ulaşılama maktır.	Bu bilgiye ulaşılammamaktadır.	Proto Savo Pješčić ¹⁴⁶	Bu bilgiye ulaşılammamaktadır.	Bu bilgiye ulaşılammamaktadır.	Haftalık	Kiril alfabesi	Sırpça
<i>Srpska riječ (Sırp Sözü)</i> ¹⁴⁷	1905-1914 Gün belitilmemiştir.	İlk sayı, 1 Ocak 1905 – son ve X. cildin 128.sayısı (27 Haziran 1914)	46x30	Saraybosna’da Sırp İştiraki matbaası	Baş editörü: Đorđe Lazarević, Editör: Vasilj Grdić	Matbaanın Yönetim Kurulu	Saraybosna’da Sırp İştiraki mtbaası	Haftada dört kez (1905-1907), Pazar ve Bayram günleri dışında her gün (1908- 1914)	Kiril alfabesi	Sırpça
<i>Učiteljska zora (Öğretmenler Şafağı)</i> ¹⁴⁸	1905-1921 Gün belitilmemiştir	İlk sayı, 1 Ekim 1905 – son ve XVII.yılın 10.sayısı, Aralık 1921	24,5x16, 5 Ve 27x19 (periyod belirtilme miştir)	F.R. matbaası, İslam İştiraki matbaası, Kramarić ve M. Raguza’nın İlk Hırvat matbaası, Mostar	Baş editörü: Stjepko Ilić, editör: Ante Jukić, Josip Šebesić (1916-1921)	Bosna-Hersek Öğretmenleri Derneği	Bu bilgiye ulaşılammamaktadır	Aylık, Her ayın birinde (okul tatili dışında)	Latin ve Kiril alfabeleri	Bosna dili ¹⁴⁹
<i>Resimli el yazması olan Cvijet (Çiçek) , 1927 yılı sonrası basılı olarak yayımlanıyordu.</i>	1905-1914 1925-1941 Gün belitilmemiştir	Bu bilgiye ulaşılammamaktadır	Bu bilgiye ulaşılama maktır	Visoko	(1905-1914) fra Kazimir Ivić, fra Anto čelik, fra Ivan Beškir, fra Ivo Zloušić ve fra Tomo Mioč ¹⁵⁰	Bu bilgiye ulaşılammamaktadır	Bu bilgiye ulaşılammamaktadır	Aralıklı	atin alfabesi	Bosna dili

¹⁴⁶ Sırbistan’da yaşayan Proto Savo Pješčić, Bosna-Hersek’te yaşanan olaylar takip ederek bu olaylar hakkında yazılar yazmıştır (Pejanović, 1961: 47).

¹⁴⁷ Birkaç defa yayınları yasaklanmıştır (Pejanović, 1961: 47). Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde ancak 1909 yılına ait sayılar mevcuttur.

¹⁴⁸ Gazi Husrev-beg Kütüphanesinde 1913-1914 yılları arasından çıkarılmış sayılar bulunmaktadır.

¹⁴⁹ 1914 tarihli 8.sayıdan itibaren ancak Latin alfabesiyle Bosna dilinde yayımlanmıştır. 1914 yılının Haziran ayında özel sayısı da basılmıştır.

¹⁵⁰ Editörleri: 1925-1927 tarihlerinde fra Anto Hrgić ve fra Marko Prpić, 1927-1932 yılları arasında fra Željko Đaja, fra Mato Matošević, fra Franjo Lipovac, fra Domagoj Šimić ve fra Serafim Zečević’ti (Pejanović, 1961: 49).

Mecmuanın Adı	Yayımlandığı Tarih ve Gün	Sayı	Ebadı	Yayımlandığı Matbaa ve Yer	Editörü	Yayımcısı	Sahibi	Yayın Periyodu	Alfabe	Dil
<i>Bosansko-hercegovački glasnik (Bosna-Hersek Habercisi)</i> ¹⁵¹	1906-1907	İlk sayı, 1 Ocak 1906 – son ve II. yılın 15. sayısı (12 Nisan 1907)	Bu bilgiye ulaşılamamaktadır	İslam İştiraki matbaası ve Risto J. Savić'in İlk Sırp matbaası, Saraybosna	Omer-beg Sulejmanpašić	Avusturya-Macaristan 'a bağlı olan Bosna-Hersek Hükümeti	Omer-beg Sulejmanpašić	Haftalık	Latin alfabesi	Bosna dili
<i>Bosnischer Correspondent</i>	1906-1912 Gün belirtilmemiştir .	Sayıların sayısına ulaşılamamıştır.	Bu bilgiye ulaşılamamaktadır	Buchdruckerei "Bosnische Post" matbaası, Saraybosna	Bu bilgiye ulaşılamamaktadır	Bu bilgiye ulaşılamamaktadır	Bu bilgiye ulaşılamamaktadır	Haftalık	Latin alfabesi	Almanca
<i>Glasnik Sv. Ante Padovanskog (Aziz Anto Padovanski'nin Habercisi)</i>	1906-1941 ¹⁵² Gün belirtilmemiştir .	İlk sayı, 1906 yılında – son ve XXXVI. defterin 12. sayısı (1941)	22x14, 5	Fogler ve arkadaşı matbaası, Mato Ramljaka'nın Ticarî matbaası, Bosna Postası matbaası, Daniel A. Kajon'un matbaası, Risto J. Savić'in matbaası; Saraybosna Ljubljana şehrindeki Katolik matbaası,	Fra Arkangjeo Grgić ¹⁵³	Franjevačko redodržavno starješništvo (Fransisken Mezhebi Başkanlığı)	Bu bilgiye ulaşılamamaktadır	Aylık	Latin alfabesi	Bosna dili
<i>Đačko kolo (Öğrenci Halkası)</i>	1906-1910 Gün belirtilmemiştir .	İlk sayı, 19 Aralık 1906 – son ve IV. cüzün 2. sayısı (Şubat 1910)	22,5x15	S. Ugrenović'in matbaası, Banja Luka	Baş editörü: Ivan Štimac ve editör Ljubo Dubrovac	Bosna-Hersek'in Krajna bölgesi için Öğretmenler Birliği	Bosna-Hersek'in Krajna bölgesi için Öğretmenler Birliği	Aylık (bayram günleri dışında)	Latin ve Kiril alfabeleri	Bosna dili

¹⁵¹ Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde tüm sayılar mevcuttur.

¹⁵² 1941-1945 yılları arasında da yayımlanmıştır. Sayılara ulaşılmamıştır (Pejanović, 1961: 49-50). Bosna-Hersek süreli yayınları ile ilgili bulunduğu diğer kaynaklarda bu bilgilere rastlanmamaktadır.

¹⁵³ Yazar kadrosunun aralıklı değiştirildiği görülmektedir. 1910 yılında editör Leonard Cuturić, 1913 yılında fra Miron Kozinić ve fra Eugen Matić, 1914 yılında baş editör fra Eugen Matić (Visoko) ve editör R. Matej Vidmar (Ljubljana)'dı. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra baş editörler Dr. Fra Eugen Žilić ve Dr. Vitomir Jeličić, İkinci Dünya Savaşı esnasında ise baş editör fra Bono Šapina olduklarını görüyoruz (Pejanović, 1961: 50).

Mecmuanın Adı	Yayımlandığı Tarih ve Gün	Sayı	Ebadı	Yayımlandığı Matbaa ve Yer	Editörü	Yayımcısı	Sahibi	Yayın Periyodu	Alfabe	Dil
<i>Musavat</i> ¹⁵⁴	1906-1911 Cuma günü (1906-1908);	İlk sayı, 16 Ekim 1906 – son ve VI. yılın 56. sayısı, 30 Ağustos 1911	36x29,5 (1906-1908); 48x34 (1908-1909); 45x31 (1910-1911)	Paher ve Kisić matbaası, “Halk” matbaası, Mostar (1909 yılındaki 31.sayıya kadar); Sırp İştiraki matbaası, Saraybosna	Baş editörü: Smail-aga Ćemalović ¹⁵⁵ Mostar Baş editör: Ali ef. Raljević (1909-1911, Saraybosna)	Smail-aga Ćemalović (1908); Mustafa-beg Halilbašić (1910); Eksekutivni odbor muslimanske narodne organizacije (1911-1912)	Smail-aga Ćemalović (Mostar); Mustafa-beg Halilbašić (Saraybosna) ¹⁵⁶	Haftalık (1906-1908), haftada iki kez (1909-1911)	Hami-Sami alfabesi Latin ve Kiril alfabeleri	Bosna dili, Arabica (başlık), Türkçe
El yazması öğrenci dergisi <i>Polet</i> (<i>Coşku</i>)	1906-1908 Gün belirtilmemiştir	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Livno şehri, matbaa öğrenilmemektedir.	Livno şehrindeki Katolik okulun gençlik kolu	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Livno şehrindeki Katolik okulun gençlik kolu	Aralıklı	Latin alfabesi	Bosna dili
<i>Smilje-Ödotu</i> (1906-1908; 1919-1934) <i>Travanjsko smilje-Travnik ödotusu</i> (1908-1913)- <i>Travničko smilje-Travnik ödotusu</i> (1914-1918)	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Travnik'teki "Aziz İvan Zlatousti Akademisi" adını taşıyan Katolik Ortaokulun Gençlik Kolu Organizasyonu	Travnik'teki "Aziz İvan Zlatousti Akademisi" adını taşıyan Katolik Ortaokulun Gençlik Kolu Organizasyonu	Aralıklı	Latin alfabesi	Bosna dili
<i>Srpski zanatlija</i> (<i>Sırp Zanaatkârı</i>) ¹⁵⁷	1906	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır Gün belirtilmemiştir.	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır Saraybosna	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır

¹⁵⁴ 16 Ekim 1906 – 7 Eylül 1909 tarihleri arasında Mostar'da yayımlanmıştır. 1909 yılının Eylül ayının ortasından 1911 yılının Ağustos ayının sonuna kadar Saraybosna'da basılmıştır.

¹⁵⁵ Editörleri: yayımlanan ilk sayıdan itibaren 1907 yılındaki 21.sayıya kadar Smail-aga Ćemalović, 1907 yılına ait 21.sayıdan 32.sayıya kadar Smail-beg Ćišić Šaćirović, 1907 tarihli 32.sayıdan 46.sayıya kadar Šukrija Bilal, 1907 yılındaki 46. sayıda İbro Peco, 1907 yılındaki 47. sayıda Ferhad Kapetanović, 1907 yılına ait 48.sayıdan 1908 yılındaki 31.sayıya kadar Hakija Ćišić ve 1909 yılında Omer Haljevac, baş editörleri ise 27.sayıdan (1907) Smail-beg Šarić, H. Šaćirbegović, 2.sayıdan (1908) Smail Hakija Ćišić, 36.sayı (1908) Muhamed Fazlibegović, 37.sayıdan (1908) Avdiya Selimhodžić, 39.sayıdan (1908) Omer Haljevac, 4.sayıdan (1909) Alija Raljević'ti.

¹⁵⁶ *Musavat*, Saraybosna'da basıldığı sırada sahiplerinin sık sık değişmesini görüyoruz (1910 yılına ait 33.sayıya kadar Mustafa-beg Halilbašić, 1910 yılındaki 33ve 34.sayılar “Eksekutivni odbor Muslimanske narodne organizacije”, 1910 yılındaki 35.-37. sayılarda “Eksekutivni odbor Muslimanske narodne organizacije” adına Ali-beg Firdus, 1910 yılın sonuna kadar “Eksekutivni odbor Muslimanske narodne organizacije” adına Derviş Miralem, 1911 yılında “Eksekutivni odbor Muslimanske narodne organizacije” adına Rifat-beg Sulejmanpašić).

¹⁵⁷ Bu mecmua, modern süreli yayınlar çalışmaları tarafından kaydedilmemiştir (Pejanović, 1961: 52).

Mecmuanın Adı	Yayımlandığı Tarih ve Gün	Sayı	Ebadı	Yayımlandığı Matbaa ve Yer	Editörü	Yayımcısı	Sahibi	Yayın Periyodu	Alfabe	Dil
<i>Hrvatski dnevnik (Hırvat Gündemi)</i> ¹⁵⁸	1906-1918 Gün belirtilmemiş	İlk sayı, 2 Şubat 1906 – son ve XIII.yılın 252.sayısı (3 Kasım 1918).	39x25,5 ve 52x40 (1908-1918)	Fogler ve arkadaşı matbaası, Saraybosna litografyası; Perišić, Beneš ve arkadaşı matbaası Saraybosna	Dr. Milan Kras vd.	Dr. Josip Stadler (kurucusu)	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Pazar ve bayram günleri dışında her gün	Latin alfabesiyle	Bosna dili
<i>Bosansko-hercegovački Loyd (Bosna-Hersek Loyd'u)</i>	1907-1908 (Saraybosna); 1909 (Brčko) Gün belirtilmemiştir	İlk sayı, 25 Aralık 1907, son sayının basıldığı tarih öğrenilmemiştir..	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Fogler ve arkadaşı matbaası, Saraybosna	(1907-1908) Ivan Dobržanski, (1909) Stipo Grgić	(1907-1908) İsmet Zulić (1909) Stipo Grgić	(1907-1908) sahibi belirtilmemiştir. (1909) Stipo Grgić	Haftalık	Latin ve Kiril alfabeleri	Bosna dili
<i>Gajret (Gayret)</i>	1907-1941 ¹⁵⁹ Her ayın beşinci günü (aylık olarak yayımlandığı zaman)	İlk sayı, 15 Ağustos 1907 – son ve XXIX.yılın 3.sayısı (1941)	27x19,2 ¹⁶⁰	Mostar'daki Hırvat matbaası. İslam İştiraki matbaası, Saraybosna Hırvat matbaası ve Bosna Postası matbaası, Saraybosna	Baş editörü: Osman Đikić ¹⁶¹	Saraybosna'daki Müslüman Kültür Derneği "Gajret"	Saraybosna'daki Müslüman Kültür Derneği "Gajret"	Aylık (1907-1910, 1912, 1913, 1921, 1933 -1941), ayda iki kez (1911, 1924 - 1932)	Latin ve Kiril alfabeleri, Hemi-Sami alfabesi	Bosna dili (1907-1910; 1924-1941) Bosna dili, Arabica (1911-1914, hem başlık hem de metin; 1921-1922 ancak başlık).
<i>Narod (Halk)</i>	1907-1914 Gün belirtilmemiştir	İlk sayı, 1 Ocak 1907 – son ve V.yılın 404.sayısı (14 Haziran 1914)	47x41	Mostar'da ve Saraybosna'da "Halk" matbaası ¹⁶²	Baş editörü Risto Radulović ve sorumlu editör Jovo Đugumović	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Dr. Uroš Krulj (Mostar'da basıldığı sırasında); Dr. Uroš Krulj ve Dr. Jovo Malić (Saraybosna'da yayımlandığı zaman)	Haftalık (1907 yılındaki 57.sayıdan itibaren haftada iki kez)	Kiril alfabesi	Bosna dili

¹⁵⁸ Bu mecmuanın Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde ancak 1910'da, 1916'da, 1917'de, 1918'de basılmış sayıları mevcuttur.

¹⁵⁹ 1915-1920 yılları arasında ve 1923 yılında basılmamıştır.

¹⁶⁰ Formatı sıkla değişmiştir. Yayımlandığı ilk yıllar 30x23 olmuştur. 1921 yılında 22x15, 1922-1918 yılları arasında 20x15, 1929-1941 yılları arasında 30x22,5'ti.

¹⁶¹ *Gajret*'in 1907-1908 döneminde yayımlandığı sırasında editörler Edhem Mulabdić (1. sayı-4.sayı) ve Mustaj-beg Halilbašić (5.sayı -12.sayı)'ti. Osman Đikić, 1909-1912 yılları arasında baş editör ve editör olarak çalıştı. Dr. Murat Sarić, 1912 yılında yayımlanan 4. sayıda editörlük yaptı. Avdo Sumbul, Sarić'in yerine geçerek bu görevde 1912 yılında çıkarılan 5. sayıdan itibaren 1914 yılında yayımlanan 3.sayıya kadar kaldı. 1921-1923 döneminde editörlük yapan Šukrija Kurtović'ti. Abdurezak Bjelavac 20 Şubat – 6 Ağustos 1924 döneminde, Hamid Kukić ise Eylül 1924 – Ekim 1927 tarihleri arasında bu görevi üstlendiler. Hamza Humo'nun editör olarak çalıştığı dönem, Kasım 1927 – Şubat 1931 tarihleri arasındı. *Gajret*'in son editörü ise Hamid Kukić (16 Şubat 1931 tarihinden 1941 yılına kadar)'ti.

¹⁶² 18 Ekim 1908 tarihli 136.sayıya kadar Mostar'da "Halk" matbaasında çıkarılmıştır. Bu 136. sayı yasaklanmıştır. 4 Kasım 1911 tarihinde Saraybosna'daki "Halk" matbaasında 137.sayı ile yayımlanmaya başlamıştır (Pejanović, 1961: 53).

Mecmuanın Adı	Yayımlandığı Tarih ve Gün	Sayı	Ebadı	Yayımlandığı Matbaa ve Yer	Editörü	Yayıncısı	Sahibi	Yayın Periyodu	Alfabe	Dil
<i>Ogledalo (Ayna)</i> ¹⁶³	1907 Her cuma günü	İlk sayı, 31 Nisan 1907 – son ve 13. sayı, 23 Ağustos 1907	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	İslam İştiraki matbaası, Saraybosna	Safvet-beg Bašagić	İslam İştiraki matbaası	Tevki-beg Bašagić	Haftalık	Latin alfabesi	Bosna dili
<i>Otadžbina (Ana yurt)</i>	1907-1908 (Banja Luka), 1911-1914 (Saraybosna) Gün belirtilmemiştir.	İlk sayı, 15 Haziran 1907 – II. yılın 10. sayısı, 14 Mart 1908 (Banja Luka); İlk sayı, 20 Ağustos 1911 – son ve V. yılın 46. sayısı, 26 Haziran 1914 (Saraybosna)	54x36	Banja Luka'daki S. Ugrenović'in matbaası; Saraybosna'daki Sırp İştiraki matbaası ve N. Pijuković'in matbaası	Petar Kočić Vaso Kondić Alekša Jutić (Banja Luka), Milan Ostojić, Lazo Radulović (Saraybosna)	Vukosav Gruberović Pero Biblija (1907 yılındaki 26. sayıdan itibaren)	Vukosav Gruberović (Banja Luka), Petar Kočić (Saraybosna)	Haftalık (Banja Luka), Haftada iki veya üç kez (Saraybosna)	Kiril alfabesi	Sırpça
El yazması <i>Polet (Coşku)</i> ¹⁶⁴	1907-1910 Gün belirtilmemiştir	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Fra Vojislav Čurić ve Davorin (Zvonko) Mikić	Fransisken rahiplerin meclisinin organı “Jukić”	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Aralıklı	Latin alfabesi	Bosna dili
<i>Prosvjeta (Maarif)</i>	1907-1937 ¹⁶⁵ Gün belirtilmemiştir Gün belirtilmemiştir	İlk sayı, 1 Aralık 1907 – son ve XXI. Yılın 12. sayısı, 1937 yılı	29,5x23 ¹⁶⁶	Sırp İştiraki matbaası, “Maarif” derneği, Zemaljska matbaası ve “Halk” matbaası; Saraybosna	Šćepan Grđić ¹⁶⁷	Belirtilmemiştir.	Saraybosna'daki Sırp kültür-eğitim derneği “Maarif”	Aylık	Kiril alfabesi	Bosna dili
<i>Sillah (Öğrenci dergisi)</i>	1907 ¹⁶⁸	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Nazir Nalić ¹⁶⁹	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır

¹⁶³ Mecmuanın ön sayfasında “Ogledalo” başlığı üstünde Arapça “İbret” ve aynı başlığın altında Türkçe beyit “Asara bakub İbret varise erdir. Bosna juzi bašden baši mejdan iberdir.” bulunmaktadır (Pejanović, 1961: 53). Bosna-Hersek'te öne gelen Boşnakların habercisi olan *Ogledalo* mecmuası, Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde bulunmaktadır.

¹⁶⁴ (Pejanović, 1961: 56).

¹⁶⁵ 1924-1929 yılları arasında yayımlanmıştır (Pejanović, 1961: 57).

¹⁶⁶ Ebadı sıklıkla değiştiği görülür: 22x16; 22x14,5; 23,5x16,5; 22,5x15,5; 22x 14,5 (Pejanović, 1961: 57).

¹⁶⁷ Yazar kadrosu sıklıkla değişmiştir. Editörleri sırasıyla Vasilj Grđić (1907 yılındaki 11. sayı – 1914 yılındaki 1. sayı), Đorđe Pejanović (1914 yılındaki 2. sayı – 1919 yılındaki 1. sayı), Dr. Pero Slijepčević (1919-1921), Đorđe Pejanović (1922-1923; 1930-1936), Dr. Vasilj Rundo ve Borivoje Jevtić (1937) (Pejanović, 1961: 58).

¹⁶⁸ Hamid Dizdar'a göre (Pejanović, 1961: 58).

¹⁶⁹ Seid M. Traljić'e göre *Sillah*'ın yayıncısı Nazir Nalić ve bu dergi ancak okul tatili sırasında yayımlanmıştır (Pejanović, 1961: 58).

Mecmuanın Adı	Yayımlandığı Tarih ve Gün	Sayı	Ebadı	Yayımlandığı Matbaa ve Yer	Editörü	Yayımcısı	Sahibi	Yayın Periyodu	Alfabe	Dil
<i>Srpska škola (Sırp Okulu)</i>	1907-1912 (1910 –1912 yılında 10 sayıya kadar yayımlanmıştır) Gün belirtilmemiştir	İlk sayı, 15 Ekim 1907 – son ve V. Yılın 10.sayısı (Aralık 1912)	23,5x15 (1911 yılında 30x23)	Risto J. Savić'in İlk Sırp matbaası, Sırp İştiraki matbaası ve Pujuković matbaası, Saraybosna	Nikola Nožinić (Sırp Kız Yüksek Okulu öğretmeni) ¹⁷⁰	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bosna-Hersek Sırp Öğretmenleri Birliği	Ayda iki kez (1908-1909, aylık)	Kiril alfabesi	Bosna dili
<i>Srpsko kolo – Zora (Sırp Halkası – Şafak)</i>	1907,1908 (Eğitim dönemi)	Birkaç sayın yayımlandığı bilinmektedir. ¹⁷¹	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Saraybosna lisesinin Sırp öğrencileri	Aralıklı	Kiril alfabesi	Bosna dili
<i>Bič (Kırbaç)</i>	1908 Gün belirtilmemiştir	İlk sayı, 20 Ekim 1908 – 3.sayı, 30 Ekim 1908 ¹⁷²	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Milivoj Majcen matbaası, Zagreb	Stjepan Batt	Stjepan Batt	Stjepan Batt	Haftada üç kez	Latin alfabesi	Ancak sayılara ulaşılmadığı için hangi dil kullanıldığına dair bilgiye ulaşılamamıştır (Bosna dili veya Hırvatça)
<i>Borba (Mücadele)</i>	1908 Gün belirtilmemiştir	İlk sayı, 4 Eylül 1908 – son ve 3.sayı, 19 Eylül 1908	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Pučka štamparija (Askerî matbaa), E. Demitrović ve arkadaşı matbaası, Zagreb	Stjepan Batt	Stjepan Batt	Stjepan Batt	Haftada üç kez	Latin alfabesi	Ancak sayılara ulaşılmadığı için hangi dil kullanıldığına dair bilgiye ulaşılamamıştır (Bosna dili veya Hırvatça)
<i>Bosanska ustavnost (Bosna Meşrutiyeti)</i>	1908 Gün belirtilmemiştir	İlk sayı, 12 Ekim 1908 – 3.sayı, 16 Ekim 1908	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Pučka štamparija (Askerî matbaa), E. Demitrović ve arkadaşı matbaası, Zagreb	Stjepan Batt	Stjepan Batt	Stjepan Batt	Haftada üç kez	Latin alfabesi	Ancak sayılara ulaşılmadığı için hangi dil kullanıldığına dair bilgiye ulaşılamamıştır (Bosna dili veya Hırvatça)

¹⁷⁰ Editörleri: Miloš Popara (1908-1910; 1912 yılına ait 7.-10.sayı) , Risto Šušljic (1911-1912 yılına ait 6.sayı) (Pejanović, 1961: 58).

¹⁷¹ Başta *Srpsko kolo* adıyla yayımlanmıştır. Yasaklandıktan sonra yeni olacak *Zora* adı alınmıştır (Pejanović, 1961: 58).

¹⁷² Kaç sayının basıldığına dair bilgiye ulaşılmamaktadır. Tabloda gösterilen tüm veriler Pejanović (1961, 58-59) çalışmasına göre aktarılmaktadır.

Mecmuanın Adı	Yayımlandığı Tarih ve Gün	Sayı	Ebadı	Yayımlandığı Matbaa ve Yer	Editörü	Yayımcısı	Sahibi	Yayın Periyodu	Alfabe	Dil
<i>Bosansko pravo</i> (<i>Bosna Hukuku</i>)	1908 Gün belitilmemiştir	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Milivoj Majcen matbaası, Zagreb	Stjepan Batt	Stjepan Batt	Stjepan Batt	Haftada üç kez	Latin alfabesi	Ancak sayılara ulaşılmadığı için hangi dil kullanıldığına dair bilgiye ulaşılamamıştır (Bosna dili veya Hırvatça)
<i>Bosna</i> ¹⁷³	1908-1912 Gün belitilmemiştir	İlk sayı, 1 Temmuz 1908 – son ve V.yılın 48.sayısı, Aralık 1912	31,5x24	Sanat matbaası ”Prizrenac” ve Savo Radenković matbaası, Beograd	Baş editör: Jovo Đ. Kovačević Editör Kurulu	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Jovo Đ. Kovačević	Aylık	Kiril alfabesi	Ancak sayılara ulaşılmadığı için hangi dil kullanıldığına dair bilgiye ulaşılamamıştır (Bosna dili veya Hırvatça)
<i>Bura</i> (<i>Fırtına</i>)	1908 Gün belitilmemiştir	İlk sayı, 7 Aralık 1908 – son ve 3.sayı, 11 Aralık 1908.	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Milivoj Majcen matbaası, Zagreb	Vilim Bukšeg	Vilim Bukšeg	Vilim Bukšeg	Haftada üç kez	Latin alfabesi	Ancak sayılara ulaşılmadığı için hangi dil kullanıldığına dair bilgiye ulaşılamamıştır (Bosna dili veya Hırvatça)
<i>Glas slobode</i> (<i>Özgürlük Sesi</i>)	1908 Gün belitilmemiştir	İlk sayı, 27 Temmuz 1908 – son ve 4.sayı, 3 Ağustos 1908	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Milivoj Majcen matbaası, Zagreb	Stjepan Batt	Stjepan Batt	Stjepan Batt	Haftada üç kez	Latin alfabesi	Ancak sayılara ulaşılmadığı için hangi dil kullanıldığına dair bilgiye ulaşılamamıştır (Bosna dili veya Hırvatça)

¹⁷³ *Bosna*, *Bosansko-hercegovački glasnik* mecmuanın devamı sayılmıştır. *Bosansko-hercegovački glasnik* olduğu gibi *Bosna* mecmuasının Bosna’ya girilmesi yasaklanmıştır (Pejanović, 1961: 60).

Mecmuanın Adı	Yayımlandığı Tarih ve Gün	Sayı	Ebadı	Yayımlandığı Matbaa ve Yer	Editörü	Yayımcısı	Sahibi	Yayın Periyodu	Alfabe	Dil
<i>Zora (Şafak)</i>	1908 Gün belirtilmemiştir	İlk sayı, 14 Aralık 1908 – son ve 4.sayı, 21 Aralık 1908	Bu bilgiye ulaşılma maktadır	Milivoj Majcen matbaası, Zagreb	Vilim Bukšeg	Vilim Bukšeg	Vilim Bukšeg	Haftada üç kez	Latin alfabesi	Ancak sayılara ulaşılamadığı için hangi dil kullanıldığına dair bilgiye ulaşılamamıştır (Bosna dili veya Hırvatça)
<i>Zora (Şafak)</i>	1908 Gün belirtilmemiştir	İlk sayı, 1 Şubat 1908 –son ve 2.sayı, 1 Mart 1908 ¹⁷⁴	Bu bilgiye ulaşılma maktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Jovo Davidović, St. Tepavčević, St. Tešanović, Miloš Vidaković, Dragutin Rajković, Saraybosna lisesi öğrencileri	Jovo Davidović, St. Tepavčević, St. Tešanović, Miloš Vidaković, Dragutin Rajković, Saraybosna lisesi öğrencileri	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmam aktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır
<i>Iskra (Kıvılcım)</i>	1908 Gün belitilmemiştir.	2.sayı, 25 Kasım 1908 – son ve 6.sayı, 4 Aralık 1908 ¹⁷⁵	Bu bilgiye ulaşılma maktadır	Pučka tiskra E.Demetriovića i druga- E.Demetriović ve arkadaşının halk matbaası Zagreb	Vilim Bukšeg	Vilim Bukšeg	Vilim Bukšeg	Haftada üç kez	Latin alfabesi	Ancak sayılara ulaşılamadığı için hangi dil kullanıldığına dair bilgiye ulaşılamamıştır (Bosna dili veya Hırvatça)
<i>Kandžija (Kırbaç)</i>	1908 Gün belitilmemiştir.	İlk sayı, 2 Kasım 1908-son ve 3.sayı, 6 Kasım 1908	Bu bilgiye ulaşılma maktadır	Milivoj Majcen matbaası, Zagreb	Stjepan Batt	Stjepan Batt	Stjepan Batt	Haftada üç kez	Latin alfabesi	Ancak sayılara ulaşılamadığı için hangi dil kullanıldığına dair bilgiye ulaşılamamıştır (Bosna dili veya Hırvatça)

¹⁷⁴ Yası dışı olarak basılan *Zora*'nın üçüncü sayısı çıkarıldığı bilinmektedir. Tabloda bulunan tüm veriler Pejanović'in (1961, 60) çalışmasından aktarılmaktadır. Ancak bu sayı Saraybosna Milli Kütüphanesinde de bulunmamaktadır.

¹⁷⁵ İlk sayının ne zaman basıldığına dair bilgiye ulaşılmamıştır.

Mecmuanın Adı	Yayımlandığı Tarih ve Gün	Sayı	Ebadı	Yayımlandığı Matbaa ve Yer	Editörü	Yayımcısı	Sahibi	Yayın Periyodu	Alfabe	Dil
<i>Kladivo (Tokmak)</i>	1908 Gün belitilmemiştir.	İlk sayı, 19 Ekim 1908-son ve 3.sayı, 23 Ekim 1908	Bu bilgiye ulaşılma maktadır	Pučka tiskra E.Demetrovića i druga- E.Demetrović ve arkadaşının halk matbaası Zagreb	Stjepan Batt	Stjepan Batt	Stjepan Batt	Haftada üç kez	Latin alfabesi	Ancak sayılara ulaşılmadığı için hangi dil kullanıldığına dair bilgiye ulaşılmamıştır (Bosna dili veya Hırvatça)
El yazması olan <i>Mladost (Gençlik)</i>	1908-1910; 1917-1921 Gün belirtilmemiştir	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılma maktadır	Mostar	Bu bilgiye ulaşılmamakta dır	Mostar'daki Katolik orta okulun gençlik kolu organizasyonu olan "Radikal"	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Aralıklı	Latin alfabesi	Bosna dili
<i>Muslimanska svijest (Müslüman Şuuru)</i> ¹⁷⁶	1908-1910 Gün belirtilmemiştir	İlk sayı, Eylül 1908 – son ve III.yılın 4.sayısı, Ocak 1910	52x40	İslam İştiraki matbaası, Saraybosna	Baş editörü: Hamid Şahinović Ekrem, editörleri Muhammed-aga Barjaktarević ve Adem-aga Mešić ¹⁷⁷	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bosna-Hersek için Müslümanların Terakki Partisi	Haftalık	Latin alfabesi	Bosna dili
<i>Napredak (Terakki)</i> ¹⁷⁸	1908 Gün belirtilmemiştir	İlk ve son sayı, 15 Temmuz 1908	Bu bilgiye ulaşılma maktadır	Milivoj Majcen matbaası, Zagreb	Stjepan Batt	Stjepan Batt	Stjepan Batt	Haftada üç kez	Latin alfabesi	Ancak sayılara ulaşılmadığı için hangi dil kullanıldığına dair bilgiye ulaşılmamıştır (Bosna dili veya Hırvatça)

¹⁷⁶ 1936-1941 yılları arasında yayımlanan *Muslimanska svijest* adını taşıyan başka bir mecmua, Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde mevcuttur. Yayımcısı Konzorcij *Muslimaske svijesti (Müslüman Şuuru)* Konsorsiyumu) kullanılan dile ise Bosna dili ve Hırvatça'ydı.

¹⁷⁷ 1909 tarihli 2.sayıdan itibaren aynı yıla ait 33.sayıya kadar Ali ef. Hostić sorumlu editör olarak çalışmıştır. Mecmuanın yayımlandığı ikinci yılına ait 34. sayıdan itibaren son ve III.yılın 4.sayıya kadar baş editörlük ise Mehmed-beg Barjaktarević yapmıştır.

¹⁷⁸ Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde Hırvatça olan *Napredak:hrvatski narodni kalendar (Terraki: Hırvatistan Halk Takvimi)* bulunmaktadır. Yayımcısı "Napredak/Terraki" Derneği, yayımlandığı yıllar; 1911, 1914, 1917, 1922-1925, 1927-1942, 1944, 1946 ve 1948.

Mecmuanın Adı	Yayımlandığı Tarih ve Gün	Sayı	Ebadı	Yayımlandığı Matbaa ve Yer	Editörü	Yayımcısı	Sahibi	Yayın Periyodu	Alfabe	Dil
<i>Narodno pravo (Kamu Hukuku/Halk Hukuku)</i>	1908 Gün belirtilmemiştir	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Pučka tiskra E.Demetrovića i druga- E.Demetrović ve arkadaşının halk matbaası Zagreb	Stjepan Batt	Stjepan Batt	Stjepan Batt	Haftada üç kez	Latin alfabesi	Ancak sayılara ulaşılmadığı için hangi dil kullanıldığına dair bilgiye ulaşılamamıştır (Bosna dili veya Hırvatça)
<i>Naša luč (Bizim Işık)</i>	1908 Gün belirtilmemiştir	İlk sayı, 18 Eylül 1908 – son ve 4.sayı, 25 Eylül 1908	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Milivoj Majcen matbaası, Zagreb	Stjepan Batt	Stjepan Batt	Stjepan Batt	Haftada üç kez	Latin alfabesi	Ancak sayılara ulaşılmadığı için hangi dil kullanıldığına dair bilgiye ulaşılamamıştır (Bosna dili veya Hırvatça)
<i>Naša misao (Bizim Düşünce)</i>	1908 Gün belirtilmemiştir	İlk sayı, 13 Kasım 1908 – son ve 3. sayı, 1908	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Pučka tiskra Milivoja Majcena- Milivoj Majcen'in Halk matbaası, Zagreb	Stjepan Batt	Stjepan Batt	Stjepan Batt	Haftada üç kez	Latin alfabesi	Ancak sayılara ulaşılmadığı için hangi dil kullanıldığına dair bilgiye ulaşılamamıştır (Bosna dili veya Hırvatça)
<i>Naša riječ (Bizim Söz)</i>	1908 Gün belirtilmemiştir	2. sayı, 31 Ağustos 1908 ¹⁷⁹	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Milivoj Majcen matbaası, Zagreb	Stjepan Batt	Stjepan Batt	Stjepan Batt	Haftada üç kez	Latin alfabesi	Ancak sayılara ulaşılmadığı için hangi dil kullanıldığına dair bilgiye ulaşılamamıştır (Bosna dili veya Hırvatça)
<i>Naša snaga (Bizim Kuvvet)</i>	1908 Gün belirtilmemiştir	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Milivoj Majcen matbaası, Zagreb	Stjepan Batt	Stjepan Batt	Stjepan Batt	Haftada üç kez	Latin alfabesi	Ancak sayılara ulaşılmadığı için hangi dil kullanıldığına dair bilgiye ulaşılamamıştır (Bosna dili veya Hırvatça)
<i>Proletarac (Acemi)</i>	1908 Gün belirtilmemiştir	İlk sayı, 11 Eylül 1908 – son ve 3. sayı 16 Eylül 1908	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Pučka tiskra E.Demetrovića i druga- E.Demetrović ve arkadaşının halk matbaası Zagreb	Stjepan Batt	Stjepan Batt	Stjepan Batt	Haftada üç kez	Latin alfabesi	Ancak sayılara ulaşılmadığı için hangi dil kullanıldığına dair bilgiye ulaşılamamıştır (Bosna dili veya Hırvatça)
<i>Pravednik (Adaletli Kimse)</i>	1908 Gün belirtilmemiştir	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Milivoj Majcen matbaası, Zagreb	Stjepan Batt	Stjepan Batt	Stjepan Batt	Haftada üç kez	Latin alfabesi	Ancak sayılara ulaşılmadığı için hangi dil kullanıldığına dair bilgiye ulaşılamamıştır (Bosna dili veya Hırvatça)

¹⁷⁹ *Naša riječ* mecmuası hakkında fazla bilgiye ulaşılmadığı için ilk sayısının ne zaman basıldığı bilinmemektedir. Tablodaki tüm bilgiler Pejanović'in (1961, 63) çalışmasından alınmaktadır.

Mecmuanın Adı	Yayımlandığı Tarih ve Gün	Sayı	Ebadı	Yayımlandığı Matbaa ve Yer	Editörü	Yayımcısı	Sahibi	Yayın Periyodu	Alfabe	Dil
<i>Pučki glasonoša (Halk Habercisi)</i>	1908 Gün belirtilmemiştir	İlk sayı hakkında bilgilere ulaşılmamaktadır. İkinci sayı, 30 Eylül – son ve üçüncü sayı, 2 Ekim 1908	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Milivoj Majcen matbaası, Zagreb	Stjepan Batt	Stjepan Batt	Stjepan Batt	Haftada üç kez	Latin alfabesi	Ancak sayılara ulaşılmadığı için hangi dil kullanıldığına dair bilgiye ulaşılamamıştır (Bosna dili veya Hırvatça)
<i>Rad (Çalışma)</i>	1908 Gün belirtilmemiştir	İlk sayı hakkında bilgilere ulaşılmamaktadır. Üçüncü ve dördüncü sayılar (29 Aralık – 31 Aralık 1908)	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Pučka tiskra E.Demetrovića i druga- E.Demetrović ve arkadaşının halk matbaası Zagreb	Vilim Bukšeg	Vilim Bukšeg	Vilim Bukšeg	Haftada üç kez	Latin alfabesi	Ancak sayılara ulaşılmadığı için hangi dil kullanıldığına dair bilgiye ulaşılamamıştır (Bosna dili veya Hırvatça)
<i>Radnička obrana (İşçilerin Savunması)</i>	1908-1910 Gün belirtilmemiştir	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Đuro Džamonja'nın Halk matbaası, Mostar	Baş editörü: Miho Radić, Editörleri: Đuro Džamonja, Martin Ognjančević ve Pavao Lipovac	Hırvat İşçilerin Organizasyonunun Organı	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Ayda iki kez ¹⁸⁰	Latin alfabesi	Hırvatça
<i>Razredna borba (Sınıfların Çatışması)</i>	1908 Gün belirtilmemiştir	İlk ve 3.sayı (5 Ekim – 9 Ekim 1908)	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Pučka tiskra Milivoja Majcena- Milivoj Majcen'in Halk matbaası, Zagreb	Stjepan Batt	Stjepan Batt	Stjepan Batt	Haftada üç kez	Latin alfabesi	Ancak sayılara ulaşılmadığı için hangi dil kullanıldığına dair bilgiye ulaşılamamıştır (Bosna dili veya Hırvatça)
<i>Sarajevoaer Wochenschrift-Sarajevski tjednik-Saraybosna Haftalığı</i>	1908 Gün belirtilmemiştir	48.sayı basıldığı bilinmektedir ¹⁸¹	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Daniel Kajon'un matbaası Saraybosna	Herman Tausk	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Herman Tausk	Haftalık	Latin alfabesi	Almanca (bazı yazılar Sırpça-Hırvatça da yayımlanmıştır)

¹⁸⁰ Yayımlandığı üçüncü ve dördüncü yıllarda ayda üç kez çıkarılmıştır (Pejanović, 1961: 64).

¹⁸¹ Pejanović'in çalışmasında (1961: 65) 48. sayının da basıldığı anılmaktadır.

Mecmuanın Adı	Yayımlandığı Tarih ve Gün	Sayı	Ebadı	Yayımlandığı Matbaa ve Yer	Editörü	Yayımcısı	Sahibi	Yayın Periyodu	Alfabe	Dil
<i>Sarajevoer Tagblatt</i> ¹⁸²	1908-1918 Salı, Çarşamba, Perşembe, Cuma, Cumartesi, Pazar günleri	İlk sayı, 20 Haziran 1908 – son ve XI.yılın 298 sayısı (1918)	46,5x32	Sarajevoer "Tagblatt" matbaası; Fogler ve arkadaşı matbaası; "Bosnische Post" matbaası; Saraybosna matbaası ve litografyası olan Perišić, Beneš ve Şirketi, Saraybosna	Modestus Urban ¹⁸³	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	J.Krighamer (Ağustos 1909 tarihinden sonra)	Her gün (eğer önemli güncel haberler varsa bayram ve pazartesi günleri, ek sayı olarak basılıyordu)	Latin alfabesi	Almanca
<i>Putokaz (Tarık)</i>	1908-1911 Gün belirtilmemiştir.	İlk sayı, 1 Haziran 1908 – son ve III.yılın 1. sayı, 11 Nisan 1911	24x16	İslam matbaası, Saraybosna	Hadži Mehmed Džemaludin ef. Čaušević	Hadži Fehimaga Kučukalić	Belirtilmemektedir	Aylık	Hami- Sami alfabesi	Arebica
<i>Crvena zastava (Kırmızı Bayrak)</i>	1908 Gün belirtilmemiştir	2.sayı, 17 Ağustos 1908 ¹⁸⁴	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Milivoj Majcen matbaası, Zagreb	Stjepan Batt	Stjepan Batt	Stjepan Batt	Haftada üç kez	Latin alfabesi	Ancak sayılara ulaşılmadığı için hangi dil kullanıldığına dair bilgiye ulaşılamamıştır (Bosna dili veya Hırvatça)
<i>Crvena sloboda (Kırmızı Özgürlük)</i>	1908 Gün belirtilmemiştir	İkinci ve üçüncü sayı (7 Ağustos- 10 Ağustos 1908) ¹⁸⁵	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Milivoj Majcen matbaası, Zagreb	Stjepan Batt	Stjepan Batt	Stjepan Batt	Haftada üç kez	Latin alfabesi	Ancak sayılara ulaşılmadığı için hangi dil kullanıldığına dair bilgiye ulaşılamamıştır (Bosna dili veya Hırvatça)

¹⁸² Birinci Dünya Savaşı sonrası, kısa süreli olarak 24 Mart 1919 tarihine kadar "Südslavischer Courir" adıyla çıkarılmıştır (Pejanović, 1961: 65).

¹⁸³ 1910 yılındaki 40.sayıya kadar Modestus Urban baş editörlüğü üstlenmiştir. Onun yerine J. Heimfelsen, 1910 yılına ait 41.sayıda bu göreve geçmiş, yanına editör olarak Felix Schul çalışmıştır. Bu vazifede 1911 yılında yayımlanan 133.sayıya kadar kalmışlardır. Bu sayıdan itibaren 1911 yılında basılan 216.sayıya kadar baş editör Ferdinand Stiler'di. Sonrası, bu vazifeyi Gregor Benitsch (1911 yılına ait 133.-216. sayılar) üstlendi. 1912 yılındaki 55.-74 sayıları arasında editörleri belirtilmedi, ancak Gregor Benitsch baş editör olarak adlandırıldı. Georg Graf Orssich von Slavetić, 75.sayıdan itibaren 1912 yılın sonuna kadar baş editör olarak çalışmıştır. 1913 yılı boyunca Gregor Benitsch baş editör, editör ise İvan Peserle'ydı. 1915-1917 yılları arasında baş editör Ferdinand Stiller, 1917 yılının kısa bir periyodu ve 1918 yılında ise İvan Borusowanski'ydı.

¹⁸⁴ *Crvena zastava* ile ilgili fazla bilgilere ulaşılamadığı için ilk ve son sayıların ne zaman basıldığı bilinmemektedir. Tablodaki veriler Pejanović (1961, 66) çalışmasından aktarılmaktadır.

¹⁸⁵ Tablodaki veriler Pejanović (1961, 66) çalışmasından aktarılmaktadır.

Mecmuanın Adı	Yayımlandığı Tarih ve Gün	Sayı	Ebadı	Yayımlandığı Matbaa ve Yer	Editörü	Yayımcısı	Sahibi	Yayın Periyodu	Alfabe	Dil
<i>Hrvatska obrana (Hırvat Savunması)</i>	1908-1910 Gün belirtilmemiştir.	Üçüncü yılın 1.sayısı, 8 Ocak 1910 – 35. ve son sayısı (17 ¹⁸⁶ Eylül 1910) ¹⁸⁷	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır Saraybosna	Martin Ognjančević	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Martin Ognjančević	Haftada dört kez	Latin alfabesi	Ancak sayılara ulaşılmadığı için hangi dil kullanıldığını dair bilgiye ulaşılmamıştır (Bosna dili veya Hırvatça)
<i>Činovnički list za BiH (Bosna-Hersek Memurların Dergisi)</i>	1908-1918 Gün belirtilmemiştir.	1908-1918 (sayılara ulaşılmamaktadır.)	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	”Bosnische Post” matbaası, Saraybosna	Hermangild Vagner ve Dr. Maks Birković	Saraybosna’da Memurlar Konseyi Organı	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Ayda iki kez	Latin ve Kiril alfabeleri	Almanca, Sırpça-Hırvatça
<i>Zvono (Zil)</i>	1908-1910 ¹⁸⁸	Taranmamaktadır	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Milan Marjanović	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Latin alfabesi	Hırvatça
<i>Bosansko-hercegovački signal (Bosna-Hersek Sinyalı)</i>	1909-1912 Gün belirtilmemiştir.	1909-1912 (sayılara ulaşılmamaktadır)	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Zemaljska matbaası, Saraybosna	Baş editör: Lavoslav Puškec, Dr. Editör: Ambrozije Dražić	Dernekler ¹⁸⁹	Dernekler	Aylık	Latin ve Kiril alfabeleri	Sırpça-Hırvatça, Almanca
<i>Vjesnik (Haberci)</i>	1909-1921 Gün belirtilmemiştir. ¹⁹⁰	İlk sayı, Ağustos 1909 – son ve XI.yılın 6.sayısı, 15 Haziran 1921	24,5x16,5	D. ve A. Kajon’un matbaası, Saraybosna	Yayın kurulu ¹⁹¹	Krallık ve Ülke matbaası	Kilise- Eğitim’in Yüksek Konseyi	Aylık ¹⁹²	Kiril alfabesi	Sırpça

¹⁸⁶ 1912 yılında gerçekleşen grevden dolayı bu yılda çıkarılmamıştır. Tablodaki veriler Pejanović (1961, 67) çalışmasından akatarılmaktadır.

¹⁸⁷ Yayımlandığı ilk ve ikinci yılın sayılar hakkında bigilere ulaşılmamaktadır. Ancak ”Domoljub-Vatansever” adıyla ek sayısı çıkarıldığı bilinmektedir (Pejanović, 1961: 66-67).

¹⁸⁸ Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde mevcuttur. Ancak taranmadı.

¹⁸⁹ Bosna-Hersek “Zemaljska” Demiryolu Memurlarının Derneği, Bosna-Hersek “Zemaljska” Demiryolu Düşük Rütbeli Memurlarının Kulübü, Bosna-Hersek Demiryolu Trafik Memurlarının Derneği, Bosna-Hersek Demiryolu Memurlarının İşçilik Sendikası (İşçilerin haklarını savunan ve işçilere destek veren dernek) Derneği. Bu dernekler hem mecmuanın yayımcısı hem de sahibiydi (Pejanović, 1961: 67).

¹⁹⁰ 1914-1917 (Haziran) yılları arasında yayımlanmamıştır. Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde 1909 yılında yayımlanan sayıları mevcuttur.

Mecmuanın Adı	Yayımlandığı Tarih ve Gün	Sayı	Ebadı	Yayımlandığı Matbaa ve Yer	Editörü	Yayımcısı	Sahibi	Yayın Periyodu	Alfabe	Dil
<i>Glas Slobode (Özgürlüğün Sesi)</i>	1909- 1929 Gün belirtilmemiştir	İlk sayı, 29 Nisan 1909 – son ve XIX.yılın 19.sayısı, 10 Temmuz 1929	44x30 (1912 yılında, 48x34)	İslam İştiraki matbaası, Bosna Postası matbaası, Hırvat İştiraki matbaası, Saraybosna	Baş editör: Rajko Žemva, editör: Sreten Jakšić ¹⁹³	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Ivan Kurtović	Haftalık, (Mayıs 1910 -1919 tarihlerinde haftada iki-üç kez), 1919-1920 döneminde her gün (Pazar ve Bayram günleri dışında), 1922-1929 haftalık	Latin ve Kiril alfabeleri	Bosna dili
<i>Za seljaka (Köylü İçin)</i>	1909 Gün belirtilmemiştir	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Sırp İştiraki matbaası, Saraybosna	Dimitrije Vasić	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Saraybosna'da İdari ve Eğitim Yüksek Konseyi	Aylık	Kiril alfabesi	Bosna dili
<i>Evangelisches Gemeindeblatt für Kroatien, Slavonien, Südungr und Bosnien und Herzegovina</i>	1909-1910 Gün belirtilmemiştir	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır Saraybosna	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Evangelist belediyeleri, Saraybosna	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Latin alfabesi	Almanca
<i>Post-unda Telegraphen Direktions Verordnungsblatt</i>	1909-1918 Gün belirtilmemiştir	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır.	19x25	Ülke (Zemaljska) matbaası, Saraybosna	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Aralıklı	Latin alfabesi	Almanca

¹⁹¹ Yayın kurulu üyeleri: Risto Hadži Damjanović, Gavro Gašić, Dr. Savo Ljubibratić, Vojislav Borić, Dr. Dimitrije Vasić'ti. 1912 yılından itibaren baş ve sorumlu editör Petar Kočić, sahibi ise İdare ve Eğitim Yüksek Konseyi'di. 1913-1914 (Birinci Dünya Savaşı öncesi) döneminde baş ve sorumlu editör Dimitrije Vasić'ti. 1917 yılından itibaren yayımlandığı son sayıya kadar bu görevi üstlendi. (Pejanović, 1961: 67).

¹⁹² Yayımlandığı 1912 yılı boyunca ayda iki kez olarak çıkarılıyordu (Pejanović, 1961: 67).

¹⁹³ Yazar kadrosu ve sahipler sıkla değiştiğini görüyoruz. 1910 yılında sahipleri sırasıyla Živko Radosavljević (21.-27. sayılar), Ivan Kurtović (28.-69.sayılar), Jovo Đurić (70.-80.sayılar), Sreten Jakšić (81. ve 82. sayılar), Stjepan Brković (83.-87.sayılar) oldukları tespit edildi. 1911 yılında mecmuanın yayımcısı, sahibi ve baş editörü Stjepan Brković'ti. 1912'da Stjepan Brković (1.-62. sayılar) ve Pero Hrvaćanin (63.-85.sayılar) sahipleriydi. 1919 yılına ait 97. sayıdan 1921 yılına kadar sahip ve baş editör Bogdan Krstić, 1921-1925 (20. sayı) yılları arasında baş editör Stjepan Dušek ve sahibi S.R.P.J. Bölge Komitesi'ydi. 1925 yılındaki 21.sayıdan itibaren 1928 yılın sonuna kadar baş editör Đuro Vitković'ti. Yayımcıları ve baş editörleri olarak Sreten Jakšić (1926 yılında) ve Jovo Jakšić (1929 yılında) kaydedildi. 1929 yılından yayımlandığı 20. sayıdan son sayıya kadar baş editör Anton Šmit'ti (Pejanović, 1961: 68-69).

Mecmuanın Adı	Yayımlandığı Tarih ve Gün	Sayı	Ebadı	Yayımlandığı Matbaa ve Yer	Editörü	Yayımcısı	Sahibi	Yayın Periyodu	Alfabe	Dil
<i>Rad (Çalışma)</i>	1909-1911 Gün belirtilmemiştir	İlk sayı, 1 veya 14 Kasım 1909 – son sayı, 10 Eylül 1911 (ancak 38 sayı çıkarılmıştır)	43x57 (1910 yılında, 45x60)	“Halk” matbaası, Mostar	Baş editör: Jovan Andelopolj, editör: Petar Petković	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Petar Petković	Ayda dört kez	Kiril alfabesi	Bosna dili
<i>Ruža (Gül)</i>	1909-1912; 1928-1929 Gün belirtilmemiştir	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır.	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır.	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır. Široki Brijeg şehrinde.	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır. Široki Brijeg şehrinde.	Katolik okulun gençlik kolu ortganizasyonu “Polet/Cošku”	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır. Široki Brijeg şehrinde.	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır.	Latin alfabesi	Bosna dili
<i>Der Tourist</i>	1909-1910 Gün belirtilmemiştir. ¹⁹⁴	İlk sayı, 10 Eylül 1909 – son ve II.yılın 7.sayısı, Temmuz 1910	23x29	“Bosnische Post” Saraybosna	Baş editör: J. Hajmfelsen (gazeteci)	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır.	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır.	Ayda iki kez	Latin alfabesi	Almanca, Sırpça-Hırvatça, Macar dili,(1910 yılındaki 6.sayıda İspanyolca da kullanılmıştır)
<i>Tandrakalo (Geveze)</i>	1909 Gün belirtilmemiştir	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır.	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır.	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır. Stolac şehrinde.	Baş editörleri: M. Šarić ve O. Numan	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır.	Mitar Ružić	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır.	Latin ve Kiril alfabeleri (daktilo kullanılmıştır)	Bosna dili
<i>Hrvatska Bosna (Hrvat Bosnası)</i>	1909 Gün belirtilmemiştir	İlk sayı, 5 Ocak 1909 – son ve 24.sayı, 15 Aralık 1909	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır.	Fogler ve arkadaşı matbaası, Saraybosna	Rudolf Boić	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır.	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır.	Ayda iki kez	Latin alfabesi	Bosna dili
<i>Hrvatska zajednica (Hrvat Toplumu)</i>	1909-1914 Gün belirtilmemiştir	İlk sayı, 31 Ekim 1909 – son ve IV.yılın 63.sayısı, 7 Temmuz 1914	58x40 ¹⁹⁵	Fogler ve arkadaşı matbaası, İlk Hırvat matbaası, “Saeajevoer Tagblatt”, Saraybosna	Stjepan Baković, Dr. Vjekoslav Jelavić ve Dr. Luka Čabrajić ¹⁹⁶	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır.	Dr. Jozo Sunarić	Haftada iki kez (3 Nisan 1914 tarihinden yayımlandığı son sayıya kadar haftada üç kez)	Latin alfabesi	Bosna dili

¹⁹⁴ Tüm bilgiler Pejanović (1961: 70-71)'in çalışmasından aktarılmaktadır.

¹⁹⁵ 1911 yılında erbadı 32,5x50 olmuştur. Aynı yılda yayımlanan 87. sayıdan itibaren erbadı yeniden değiştirilken 46,5x30 olmuştur.

¹⁹⁶ 1911 yılından 1912 yılındaki 4.sayıya kadar baş editör, Roko Hodak'ti. Anto Šajnović, 1912 yılındaki 5.sayıdan itibaren yayımlandığı son sayıya kadar bu vazifeyi üstlendi (Pejanović, 1961: 71).

Mecmuanın Adı	Yayımlandığı Tarih ve Gün	Sayı	Ebadı	Yayımlandığı Matbaa ve Yer	Editörü	Yayımcısı	Sahibi	Yayın Periyodu	Alfabe	Dil
<i>Zirkular-Verordnungen der K. U K. Militärpost und Thelegraph – Direktion in Sarajevo</i>	1909 Gün belirtilmemiştir	İlk sayı, 10 Ocak 1909 – son ve 26. Sayı, 21 Aralık 1909	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır.	Zemaljska matbaası, Saraybosna	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır.	Latin alfabesi	Almanca
<i>Amtsblatt der Direktion der Bos.-Herc.-La</i>	1910-1915 Gün belirtilmemiştir.	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Saraybosna'daki Bosna-Hersek Demiryolu Genel Müdürlüğü	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Aralıklı	Latin alfabesi	Almanca
<i>Bosnisch-Hercegovinischer Eisenbahne/Bosansko-hercegovački željezničar/Bosna-Hersekli Demiryolu Görevlisi</i> ¹⁹⁷	1910-1914 Gün belirtilmemiştir	İlk sayı, 18 Nisan 1910 – son sayı, 15 Haziran 1914	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	S. Delić, Mostar	J. Hedi, Saraybosna	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Ayda bir iki kez	Latin alfabesi	Sırpça-Hırvatça, Almanca
<i>Večernji sarajevski list-Saraybosna Gazetesi/akşam baskısı</i>	1910-1912 Pazartesi, Çarşamba ve Cuma günleri	İlk sayı, 3 Ocak 1910 – son ve III.yılın 71.sayısı, 16 Mart 1912	48x32	Ülke (Zemaljska) matbaası, Saraybosna	İvan Vasin Popović ¹⁹⁸	Ülke (Zemaljska) matbaası, Saraybosna	Ülke hükümeti	Haftada üç kez	Latin ve Kiril alfabeleri	Bosna dili
<i>Vjesnik (Haberci)</i>	1910-1913 Gün belirtilmemiştir	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Katolik Akademik Toplumu "Martić" ¹⁹⁹	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır
<i>Luč (Işıık)</i> ²⁰⁰	1910-1912 Gün belirtilmemiştir	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır Saraybosna	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Aralıklı	Latin alfabesi	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır

¹⁹⁷ Pejanović'in tespidine (1961, 72) göre bu mecmua 1919 yılında yeni olacak "Željezničar" ("Demiryolu Görevlisi") adıyla yeniden yayımlanmaya başlanmıştır.

¹⁹⁸ 1910 yılında yayımlanan 1.sayıdan 1912 yılında yayımlanan 25.sayıya kadar Ivan Vasin Popović, editörüydü. 1912 tarihli 26. sayıdan itibaren editörlük yapmaya başlayan Jošo Ivanišević, bu görevde 1912 tarihli 71.sayıya (*Saraybosna Gazetesi* –akşam baskısı olarak) kadar kalmıştır.

¹⁹⁹ *Haberci* mecmuası hakkında çok az bilgiler bulunmaktadır. Esas olarak Pejanović'in çalışması alınmaktadır (1961, 74).

²⁰⁰ Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde 1910'da ve 1918'de Hırvatça yayımlanan *Luč* adıyla bir almanak bulunmaktadır. Yayımcısı ise Viyana'da Katolik Hırvat Akademisi Topluluğudur. Kütüphanede *Luč* mecmuası mevcut değildir.

Mecmuanın Adı	Yayımlandığı Tarih ve Gün	Sayı	Ebadı	Yayımlandığı Matbaa ve Yer	Editörü	Yayımcısı	Sahibi	Yayın Periyodu	Alfabe	Dil
<i>Učitelj (Muallim)</i>	1910-1913	İlk sayı, Kasım 1910 – son ve III. yılın 12. sayısı	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	İslam İştiraki matbaası, "Halk" matbaası, Saraybosna	Muhamed Seid Serdarević	Bosna-Hersek için muallimler ve imamlerin meclisi	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Aylık	Hami-Sami alfabesi, Latin ve Kiril alfabeleri (başlık olarak)	Bosna dili-Arebica, Türkçe (birkaç yazı)
Mecmuanın Adı	Yayımlan-dığı Tarih ve Gün	Sayı	Ebadı	Yayımlandığı Matbaa ve Yer	Editörü	Yayımcısı	Sahibi	Yayın Periyodu	Alfabe	Dil
<i>Muslimanska sloga (Müslüman Birliği)</i>	1910-1912, 1914 ²⁰¹ Gün belirtilmemiştir.	İlk sayı, Şubat 1910 – son ve III.yılın 25.sayısı, 29 Mart 1912	53,5x39 (32x46; 86x97)	İslam İştiraki matbaası, Saraybosna	Mustafa Alajbegović	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	İslam İştiraki matbaası, ²⁰² Saraybosna	Haftada iki kez	Latin alfabesi	Bosna dili
<i>Novi Život (Yeni Hayat)</i>	1910-1912 Gün belirtilmemiştir	İlk sayı, 15 Mayıs 1910 – kaç sayı basıldığı öğrenilmemiştir. ²⁰³	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Stev. Balaš'ın matbaası, Bosanski Novi şehrinde	Stevo Stojanović ve rahip Miloš Dekić	Stevo Stojanović	Stevo Stojanović	Aylık	Kiril alfabesi	Bosna dili
<i>Pregled (Araştırma)</i> ²⁰⁴	1910-1913 Gün belirtilmemiştir	İlk sayı, 1 Şubat 1910 – III.defterin 12.sayısı, 1 Nisan 1913	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Sırp İştiraki matbaası, Saraybosna	Dr. Jevto Grdić (başta) ve Risto Radulović	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Vasilj Grdić ve Dr. Risto Jeremić	Her altıncı hafta	Kiril alfabesi	Sırpça
<i>Radnički list (İşçilerin Gazetesi)</i>	1910 Gün belirtilmemiştir	İlk sayı –son ve 20 sayı (Haziran – Ekim 1910) ²⁰⁵	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Hırvat matbaası olan Kramarić ve Raguz, Saraybosna	Baş editörler: Aleksandar Luef ve Dragutin Šestak, editörler: Ivan Andrić ve Marijan Alković	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Matica radnika Hrvata	Haftalık	Latin alfabesi	Bosna dili

²⁰¹ Maddi sorunlardan dolayı yayınları sürdürmemiştir. Ancak, 10 Şubat 1914 tarihinde yeniden yayın hayatına başlamıştır. Bu yayın dönemi için baş editör Salih Korić, ancak 17 Nisan 1914 tarihinde yayımlanan 20.sayıdan itibaren 3 Temmuz 1914 tarihli 42.sayıya kadar baş editör Kadrija Pilavdžić'ti.

²⁰² 7 Kasım 1911 tarihli 84.sayıdan itibaren yayımlandığı son sayıya kadar (Temmuz 1914 tarihli 42.sayı) sahibi Akif ef. Biserovići.

²⁰³ Tablodaki veriler Pejanović'in çalışmasından aktarılmıştır (1961, 74).

²⁰⁴ Tabloda yer alan *Pregled* mecmuasının yayımlandığı 1910, 1911 ve 1912 yılındaki sayılar Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde mevcuttur. 1913 yılına ait sayılar mevcut değildir. Ayrıca, Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde bulunan Bosna dilinde yayımlanan *Pregled* adıyla başka bir mecmua da bulunmaktadır. Yayımlandığı 1927-1941 yılları arasında yayımcısı Gojko Krulj, 1946-1949 döneminde, 1953-1955 yıllarında, çıkarıldığı 1957-1958 yıllarında, 1964 yılında, 1966 yılında, 1972 yılında, 1975-1987 yılları arasında yayımcısı ise Saraybosna Üniversitesi'di.

²⁰⁵ Yayımlanan 20.sayıdan sonra yeni adı olacak "Radnički savez" ("İşçilerin İttifakı") yayınlara devam etmiştir.

Mecmuanın Adı	Yayımlandığı Tarih ve Gün	Sayı	Ebadı	Yayımlandığı Matbaa ve Yer	Editörü	Yayımcısı	Sahibi	Yayın Periyodu	Alfabe	Dil
<i>Radnička sveza (İşçilerin Saptı)</i>	1910 - 1914 Gün belirtilmemiştir	İlk sayı, 3 Kasım 1910 – son sayı, 30 Nisan 1914	32,5x48 (1914 yılında, 49x34)	Belirtilmemiştir.	Baş editörler: Josip Smokovina (1910 yılında), Stjepan Milić (1911 yılında, 1912 yılındaki 18.- 34.sayı; 1913'daki 1.- 17.sayı), Ivan Andrić (1912'daki 1-7-sayı; 1913 'daki 20.- 29.sayı) ve 1914 yılında; Ivan Lukenda (1913 yılındaki 6.-19.sayı) Editör: Marijan Alković	Bu bilgiye ulaşılmamakta dır	Matica ²⁰⁶ radnika Hrvata (Hırvat işçilerin kültürel organizasyonu)	Haftalık	Latin alfabesi	Bosna dili
<i>Razvitak (Gelişme)</i> ²⁰⁷	1910 Gün belirtilmemiştir	İlk sayı, 1 Ocak 1910 – son ve 6.sayı, 1 Haziran 1910	22x14,5	Spiridon Ugrenović'in matbaası, Banja Luka şehrinde	Kosta Majkić	Petar Kočić	Petar Kočić	Aylık	Kiril alfabesi	Bosna dili
<i>Samouprava (Özerklik)</i> ²⁰⁸	1910-1912 ²⁰⁹ Gün belirtilmemiştir	İlk sayı, 31 Mart 1910 – son ve 6. sayı, 6 Şubat 1912	46x29,5	Sırp İştiraki matbaası, Saraybosna	Baş editör: Mustafa Huseonović, İbrahim Katıca (1910'dak 17- sayıdan son sayıya kadar) editör: Osman Đikić	Bu bilgiye ulaşılmamıştır	Smail-aga Čemalović	Düzensiz	Latin ve Kiril alfabeleri	Bosna dili
<i>Stimmen aus Bosnien/Vijesti iz Bosne/ Bosna'dan Haberler</i>	1910-1918 ²¹⁰ Gün belirtilmemiştir	İlk sayı, Aralık 1910 – son ve 1918 yılında yayımlanan 3.sayı, Temmuz	21x14,5	Hırvat matbaası olan Raguz ve Kramarić, Fogler ve arkadaşı matbaası; Saraybosna Avusturya Katolik Toplununun matbaası; Viyana	Pater Anton Puntigam	Pater Anton Puntigam	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Yılda dört kez	Latin alfabesi	Almanca

²⁰⁶ Matica; Slav dünyasında ulusal veya bölgesel isimler taşıyan kültürel bir organizasyon (örnek: matica hrvatska, matica dalmatinska, vs.).

²⁰⁷ Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde 1935-1940 yılları arasında basılmış *Razvitak* adını taşıyan başka bir mecmua mevcuttur. Kullanılan dil Sırpça ve yayımcısı Branko Čubrilović'ti.

²⁰⁸ Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde 1910-1914 yılları arasında yayımlanan sayıları mevcuttur.

²⁰⁹ 1912 yılında ancak altı sayısı çıkarılmıştır. 1914 yılında iki sayısı yayımlanmıştır.

²¹⁰ Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde 1910'da ve 1911'de yayımlanan sayıları mevcuttur

Mecmuanın Adı	Yayımlandığı Tarih ve Gün	Sayı	Ebadı	Yayımlandığı Matbaa ve Yer	Editörü	Yayımcısı	Sahibi	Yayın Periyodu	Alfabe	Dil
<i>Školski glasnik (Okul Habercisi)</i>	1910-1923 Gün belirtilmemiştir	İlk sayı, 1 Eylül 1910 – son ve XIV.yılın 12.sayısı, 31 Aralık 1923	25x19	Ülke (Zemaljska) matbaası, Saraybosna	Bosna-Hersek için Zemaljska hükümetinin eğitim bölümü (1910-1918); Bosna-Hersek için İl hükümetinin eğitim bölümü (1918-1923)	Ülke hükümeti	Saraybosna’da İktisat Şubesi Yönetmeliği	Aylık	Latin ve Kiril alfabeleri	Bosna dili
<i>Zapisnici sjednice islamske prosvjetne ankete (İslami eğitim toplantılarının gündemi)</i>	1910-1911 ²¹¹	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Birleşmiş Vakıf-Maarif Komitesi	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Latin alfabesi	Bosna dili
<i>Prosvjeta (Maarif)</i>	1910, 1911, 1920,1921, 1923, 1931, 1936, 1937 ²¹²	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	“Maarif” Derneği	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Latin alfabesi	Bosna dili
<i>Bosnyak Hırlap (Bosanski vijesnik-Bosna Habercisi)</i>	1910 Gün belirtilmemiştir.	1911 yılında Ocak-Mart arası	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Fogler ve arkadaşı matbaası, Saraybosna	Kiss Dezsö	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Kiss Dezsö	Haftalık	Latin alfabesi	Macar dili
<i>Srpski književni glasnik (Sırp edebiyat dergisi)</i>	1910, 1911, 1913, 1922-1929, 1931, 1932, 1935, 1936 ²¹³	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Yerel Kurulu	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Latin alfabesi	Bosna dili
<i>Zora (Şafak)</i>	1910-1912 ²¹⁴	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Viyana’da Sırp Akademisi Derneği	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Kiril alfabesi	Sırpça

²¹¹ Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde bu yıllara ait sayılar bulunmaktadır. Bu mecmua taranmadı.

²¹² Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde bu yıllara ait sayılar bulunmaktadır. Bu dergi taranmadı.

²¹³ Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde bu yıllara ait sayılar bulunmaktadır. Bu dergi taranmadı.

²¹⁴ Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde bu yıllara ait sayılar bulunmaktadır. Bu dergi taranmadı.

Mecmuanın Adı	Yayımlandığı Tarih ve Gün	Sayı	Ebadı	Yayımlandığı Matbaa ve Yer	Editörü	Yayımcısı	Sahibi	Yayın Periyodu	Alfabe	Dil
<i>Zeman</i> ²¹⁵	1911-1912 Gün belirtilmemiştir	İlk sayı, 2 Eylül 1911 – son ve II.yılın 94.sayısı, 24 Ekim 1912	46x30	İslam İştiraki matbaası, ”Bosna Postası” matbaası, Saraybosna	Yayın kurulu (Safvet-beg Bašagić, Šerif Arnautović, Dr. Mehmed Spaho, Šemsi-beg Salihović, Hakija Hadžić, Ahmed Hadžialagić), baş editör: Ahmed Hadžialagić; sorumlu editör: Alija ef. Rajević)	Bu bilgiye ulaşılmamakta dır	Birleşmiş Müslüman Organizasyonu (UMO-Ujedinjena muslimanska organizacija)	Haftada üç kez	Hami-Sami alfabesi ve Latin alfabesi	Bosna dili; Arabica (1911 yılındaki 24.sayıdan sonra mecmuanın ön sayfasının üst köşesindeki başlık)
<i>Kazališni vjesnik- Pozorišni glasnik- Tiyatro Habercisi</i>	1911-1912, gün belirtilmemiş, oyunacak her oyundan bir gün öncesi ²¹⁶	İlk sayı, 14 Aralık 1911 – son ve II.yılın 19.sayısı, 14 Ocak 1912	Bu bilgiye ulaşılmamakta dır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Baş editör: Radmer (R.A.Dinulović ve M.Marković)	Bu bilgiye ulaşılmamakta dır	H.n.p.k. Mihailo Marković	Oynanacak her oyundan bir gün öncesi (yayın periodu bilinmemektedir)	Latin ve Kiril alfabeleri	Bosna dili
<i>Novi misavat-Nova jednakost-Yeni Musavat-Yeni Eşitlik</i>	1911/12 – 1912 Her Çarşamba ve Cumartesi	İlk sayı, 30 Aralık 1911 – son ve 60.sayı, 19 Kasım 1912	32x46	İslam İştiraki matbaası, Saraybosna	Baş editör: Skender- beg, editör: Agić, Dr. Murad Sarić	Bu bilgiye ulaşılmamakta dır	Eksekutivni odbor M.N.O, Derviş-beg Miralem, (M.N.O. Yönetim Kurulu, Derviş-beg Miralem)	Haftada iki kez	Hami-Sami alfabesi, Latin ve Kiril alfabeleri	Bosna dili, Arabica, Türkçe
<i>Trgovački- zanatlijski glasnik (Ticaret-Zanaat Gazetesi)</i>	1911-1914 Gün belirtilmemiştir	İlk sayı, 1 Eylül 1911 – son ve IV.yılın beraber basılan 5 ve 6.sayıları, Haziran 1914	32x22,5	Ülke (Zemaljska ⁹ matbaası, Saraybosna	Đorđe A. Čokorilo	Đorđe A. Čokorilo	Đorđe A. Čokorilo	Aylık	Latin ve Kiril alfabeleri	Bosna dili
<i>Čatib-Pisar-Kâtib</i>	1911-1912 Gün belirtilmemiştir	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır ²¹⁷	Bu bilgiye ulaşılmamakta dır	Fogler ve arkadaşı matbaası, Hırvat matbaası olan Kramarić ve Raguz, Saraybosna	Baş editörler: Vjekoslav Đakić, Dragutin Mrđanović, Mehmed Tufo	Bu bilgiye ulaşılmamakta dır	Devlet hizmetinde çalışan yardımcı memurların ve yevmiyecilerin ittifağı	Ayda iki kez	Latin ve Kiril alfabeleri	Bosna dili

²¹⁵ Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde (1917-1918) 1336 Hicri yıl için Bosna dilinde yayımlanan Zeman takvimi de bulunmaktadır.

²¹⁶ Tiyatro Habercisi, 1911 yılın ortasında Zagreb’den gelen Hırvat ”zemaljsko/ülke” tiyatrosunun Saraybosna’da bulunduğu zaman (1912 yılın Ocak ayının son haftaları) ortaya çıkarılmıştır (Pejanović, 1961: 77).

²¹⁷ (Pejanović, 1961: 78).

Mecmuanın Adı	Yayımlandığı Tarih ve Gün	Sayı	Ebadı	Yayımlandığı Matbaa ve Yer	Editörü	Yayımcısı	Sahibi	Yayın Periyodu	Alfabe	Dil
<i>Otađbina (Ana Yurt)</i>	1911-1914 ²¹⁸	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Petar Kočić	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Kiril alfabesi	Sırpça
<i>Medžmua Ebu Diya (Ebu Diya Mecmuası)</i>	1911 ²¹⁹	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Mualim Selim Sirri-beg	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Latin alfabesi	Bosna dili
<i>Amtliche Nachrichtender Landesregierung für Bosnien und Hercegovina Betref Krankenversicherung der Arbeiter ("Službene vijesti zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu u predmetu Osiguranje radnika u bolesti")</i>	1912-1913 Gün belirtilmemiştir.	İlk sayı, 20 Şubat 1912 – II.yılın 12.sayısı, 15 Aralık 1913	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Devlet matbaası, Saraybosna	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bosna-Hersek, Ülke hükümeti	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Latin ve Kiril alfabeleri	Almanca, Sırpça-Hırvatça
<i>Biser (İnci)</i>	1912/13 – 1918 Gün belirtilmemiştir.	İlk sayı, 1 Haziran 1912 – II.yılın 12.sayısı, 15 Haziran 1914; III.yılın 1.sayı – beraber basılan 21.-24. Sayı (Ocak-Aralık 1918)	30x23	"Biser" matbaası ve Hırvat İştiraki matbaası (Mostar); Saraybosna matbaası olan Perišić, Beneš ve arkadaşı; İslam İştiraki matbaası (Saraybosna)	Yayın kurulu sorumlusu Musa Ćazim Ćatić, editörlük sorumlusu Muhamed Bekir Kalajdžić	İlk Müslüman Kitapçılığı ve matbaası (Muhamed Bekir Kalajdžić)	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Ayda iki kez	Latin alfabesi	Bosna dili
<i>Bosnien</i>	1912-1913 Gün belirtilmemiştir.	İlk sayının yayımlandığı tarih işaretlenmemiş, son ve II.yılın 12.sayısı, 5 Aralık 1913	34x26	Viyana	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Aylık, her ayın ilk cuma günü	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır

²¹⁸ Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde bu yıllara ait sayılar bulunmaktadır. Bu mecmua taranmadı.

²¹⁹ Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde bu yılda yayımlanan sayılar bulunmaktadır. Bu mecmua taranmadı.

Mecmuanın Adı	Yayımlandığı Tarih ve Gün	Sayı	Ebadı	Yayımlandığı Matbaa ve Yer	Editörü	Yayımcısı	Sahibi	Yayın Periyodu	Alfabe	Dil
<i>Budućnost (İstikbal)</i> ²²⁰	1912-1914 Gün belirtilmemiştir	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır ²²¹	32x47	Hırvat matbaası olan Kramarić ve Raguz, Saraybosna	Sorumlu editör: Dragutin Mrđanović, editörlük: yayın kurulu (Haziran 1913 tarihine kadar) Franjo Pačulja	Yardımcı memurların ve kâtiplerin “zemaļjsk”i birliği	Yardımcı memurların ve kâtiplerin “zemaļjski” birliği	Haftalık	Latin ve Kiril alfabeleri	Hırvatça
<i>Vrelo (Kaynak)</i>	1912 Gün belirtilmemiştir	İlk ve son sayı, 30 Nisan 1912	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Kramarić ve Raguz matbaası, Saraybosna	Juraj Oršić-Slavetić	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Juraj Oršić-Slavetić	Tek sayı yayımlanmıştır. ²²²	Latin alfabesi	Bosna dili
<i>Misbah</i>	1912/1913 – 1914 Gün belirtilmemiştir	İlk sayı, Ekim 1912 – son ve II. yılın 22. sayısı, 26 Mart 1914	46x30	İslam İştiraki matbaası, Saraybosna	Sakib Korkut	Bosna-Hersek İlmiye derneği	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Haftalık	Latin ve Kiril alfabeleri, Hami-Sami alfabesi	Arebica (1 Aralık 1913 tarihine kadar) Bosna dili
<i>Mittheilungen des Vereines der Deutschen in Bosnien und Hercegovina-Vereinszeitung-Vereinszeitschrift</i>	1912-1918 Gün belirtilmemiştir	İlk sayı, Mayıs 1912 – son sayı, Mayıs 1918	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Deutsche Vereins Druckerei matbaası, Graz	Baş editör: J. Hajmfelsen	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bosna-Hersek Almanlar Derneği	Aralıklı	Latin alfabesi	Almanca
<i>Srpska žena (Sırp Kadını)</i>	1912 – 1913 Gün belirtilmemiştir	İlk sayı, 1 Kasım 1912 – son ve 3. Sayı 1 Ocak 1913	23x16	N. Pijuković’in matbaası, Saraybosna	Baş editör: Svetozor Zrnić	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bosna-Hersek için hayırsever Sırp kadınların kooperatifi birliği	Aylık	Kiril alfabesi	Ancak sayılara ulaşılmadığı için hangi dil kullanıldığına dair bilgiye ulaşılamamıştır (Bosna dili veya Hırvatça)
<i>Srpska omladina (Sırp Gençleri)</i>	1912 – 1913 Gün belirtilmemiştir	İlk sayı, 1 Eylül 1912 – son ve 10. sayı, 1 Mayıs 1913	22x15	”Halk” matbaası, Saraybosna	Editör: Đorđe Pejanović, sorumlu editör: Petar Zubac	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Smail-aga Čemalović	Aylık	Kiril alfabesi	Bosna dili

²²⁰ *Čatib* mecmuasının devamı sayılmaktadır.

²²¹ Tabloda görülen tüm veriler Pejanović’in (1961: 80) çalışmasından alınmıştır.

²²² Tek sayı basıldığına rağmen bu sayı satılmamıştır. Bunun nedeni, Juraj Oršić-Slavetić tarafından bir mecmuanın çıkarılması için gerekli ödeme yapılmamasıdır. Aktarılan bu veriler Pejanović’in (1961: 80) çalışmasında bulunmaktadır.

Mecmuanın Adı	Yayımlandığı Tarih ve Gün	Sayı	Ebadı	Yayımlandığı Matbaa ve Yer	Editörü	Yayımcısı	Sahibi	Yayın Periyodu	Alfabe	Dil
<i>Srpski svještenik (Sırp Rahibi)</i>	1912-1914 Gün belirtilmemiştir	İlk sayı, 1 Ocak 1912 – son ve III. yılın 4.sayısı, Nisan 1914	30x23,5 ²²³	N. Pijuković ve arkadaşı matbaası, Saraybosna	Sorumlu editör ve ditör: Kosta Božić	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bosna-Hersek'te Ortodoks Rahiplerin Birliği	Ayda iki kez	Kiril alfabesi	Bosna dili
<i>Sudslavishe Revue / Jugoslovenska smotra / Yugoslavya Revüsü</i>	1912-1913 Gün belirtilmemiştir	İlk sayı, 1912 – son ve II.yılın 37.sayısı 1913 (tam tarih verilmemiştir)	28x21	Dan. Kajon'un matbaası, "Sarajevoer Tagblatt" matbaası; Saraybosna. 6 Ekim 1912 tarihinden itibaren Zagreb'de basılmıştır (matbaa belirtilmemiştir)	Herman Tausk	Herman Tausk	Herman Tausk	Haftalık	Latin alfabesi	Almanca (birkaç Sırpça-Hırvatça yazı da bulunur)
<i>Balkanska berza (Balkan Borsası) – Balkan Merkur (Balkan Merkür)</i>	1913-1914 Gün belirtilmemiştir	İlk sayı, 1 Temmuz 1913, son sayı basıldığına dair bilgilere ulaşımamıştır (Pejanović, 1961: 82)	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	"Zadruga" ²²⁴ matbaası, Saraybosna	Špiro Gojšina	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Špiro Gojšina	Haftalık	Latin ve Kiril alfabeleri	Almanca, Sırpça-Hırvatça
<i>Der Bankbeamte in Bosnien unda Hercegovina-Bankovni činovnik-Banka Memuru</i>	1913-1914; 1920-1922; Gün belirtilmemiştir	İlk sayı, 1 Ağustos 1913 - son sayı, 15 Haziran 1914; 1920-1922 yılları arasında yayımlanan sayılara ulaşılmamıştır.	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	"Pijuković" matbaası, Saraybosna	Mijo Čupak ve Stanko Dufek	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bosna-Hersek Banka ve Tasarruf Memurların Birliği	Aylık	Latin ve Kiril alfabeleri	Almanca, Sırpça-Hırvatça
<i>Vjesnik gruntovnih činovnika (Astarlı Memurların Habercisi)</i>	1913-1914; 1917-1918 Gün belirtilmemiştir	İlk sayı, Ağustos 1913 0 son ve III.yılın 7.sayısı, 15 Ocak 1918	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Viktor Suligoja'nın matbaası, Zlatar matbaası ve Kuzmo Rožmanić'in matbaası; Zagreb	Dušan Dujmović	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Aylık	Latin alfabesi	Hırvatça

²²³ 1913 yılında 24x16,5, 1914 yılında ise 23x16 formatında yayımlanmıştır.

²²⁴ Zadruga sözcüğün anlamı müşterek organizasyon.

Mecmuanın Adı	Yayımlandığı Tarih ve Gün	Sayı	Ebadı	Yayımlandığı Matbaa ve Yer	Editörü	Yayımcısı	Sahibi	Yayın Periyodu	Alfabe	Dil
<i>Zeitschrift für den Fremdenverkehr in Koatien, Slavonien, Bosnien, Hercegovina und Dalmatien – Glasilo za promet stranaca u Hrvatskoj, Savoniji, Bosni, Hercegovini i Dalmaciji – Hrvatištan, Slovenya, Bosna, Hersegovina, ve Dalmaçya'daki Yabancılar İçin Trafik Kuralların Kılavuzu-Habercisi</i>	1913 Gün belirtilmemiştir	İki sayı yayınlanmıştır (1913)	Bu bilgiye ulaşılma maktadı	Lav Weissa'nın matbaası, Bjelovar şehrinde	Baş editör: Lav Weissa	Bu bilgiye ulaşılmamakta dır	Lav Weissa	İki sayı yayınlanmıştır	Latin alfabesi	Almanca
<i>Der Gastwirt – Gostioničar -Hancı</i>	1913-1914; 1920-1923, Gün belirtilmemiştir	İlk sayı, 1 Mart 1913, son sayının basıldığına dair verilere ulaşımamıştır.	Bu bilgiye ulaşılma maktadı	Risto Savić'in ilk Sırp matbaası, Saraybosna	Rudolf Zahradnik	Bu bilgiye ulaşılmamakta dır	Bosna-Hersek'te içki satanlar ve içki üretenlerin derneği	Ayda bir veya iki kez	Latin alfabesi	Almanca (özel sayı), Sırpça- Hırvatça
<i>Željeznička obrana (Demiryolu Savunması)</i>	1913-1914 Gün belirtilmemiştir	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılma maktadı	Saraybosna	Ferdo Buhvald	Bu bilgiye ulaşılmamakta dır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamakta dır	Latin ve Kiril alfabeleri	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır
<i>Zvijezda (Yıldız)</i>	1913 Gün belirtilmemiştir	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	26x13	Trebinje	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamakta dır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamakta dır	Latin ve Kiril alfabeleri	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır
<i>Istina (Doğruluk)</i> ²²⁵	1913-1915 Gün belirtilmemiştir	İlk sayı, 12 Kasım 1913 – son ve III.yılın 1.sayısı (tarih belirtilmemiştir)	Bu bilgiye ulaşılma maktadı	Pijuković ve arkadaşı matbaası, Saraybosna	Sorumlu editör: Danilo Dimović (1913 yılına ait 20.sayıya kadar); Vaso Vasiljević (1913 yılına ait 21.sayıdan itibaren son sayıya kadar)	Bu bilgiye ulaşılmamakta dır	Danilo Dimović ve arkadaşları	Haftada üç kez (8 Temmu 1914 tarihine kadar), günlük (bu tarihten sonra 1915 yılında da)	Kiril alfabesi	Bosna dili

²²⁵ Gazi Hüseyin Bey Kütüphanesinde *İstina* adı altında ve 1998 yılında yayımlanan magazin bulunmaktadır. Kullanılan Bosna dili, yayımcısı ise Bosna-Hersek toplama kamptan kurtulanlarının ittifığıdır.

Mecmuanın Adı	Yayımlandığı Tarih ve Gün	Sayı	Ebadı	Yayımlandığı Matbaa ve Yer	Editörü	Yayımcısı	Sahibi	Yayın Periyodu	Alfabe	Dil
<i>Novi vakat (Yeni Vakı)</i>	1913 Haftada iki kez, sonrası Pazar ve bayram günleri dışında her gün	İlk sayı, 2 Temmuz 1913 – son ve 53.sayı, 31 Aralık 1913	43x30	Kooperatif matbaası, Saraybosna	Baş Editör: Šaćir-aga Čajvanija (1.sayı) ve Salih Šehić (2. – 53. Sayılar), editör: Hafız Ahmed Mehmedbašić	Kooperatif matbaası, Saraybosna	Kooperatif matbaası, Saraybosna	Haftada iki kez, sonrası pazar ve bayram günleri dışında her gün	Latin alfabesi	Bosna dili
<i>Razvitak (Kalkınma)</i>	1913-1914 Gün belirtilmemiştir .	İlk sayı, 1 Haziran 1913 – son sayının basıldığına dair verilere ulaşılmamıştır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Saraybosna, Matbaa öğrenilmemektedir.	Baş ve sorumlu editör: Franjo Markić	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Aylık	Latin alfabesi	Bosna dili
<i>Srpski pokret (Sırp Hareketi)</i>	1913-1914 Gün belirtilmemiştir .	İlk sayı, 17 veya 30 Temmuz 1913 – son ve II.yılın 24.sayısı, 14 Haziran 1914	45x31 (1914 yılındaki 10.sayıda n son sayıya kadar 51x33)	Risto Sekulić'in matbaası, Tuzla	Sorumlu editör: Dušan Dragić, editör: Dr. Ljubo Peleš, 1913 yılındaki 9.sayıdan son sayıya kadar Jevto Panić	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Haftalık	Kiril alfabesi	Bosna dili
<i>Derventski kotarski list (Derventa-Kotar Gazetesi)</i>	1913-1918 Gün belirtilmemiştir .	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Derventa şehri, matbaa belirtilmemiştir.	Kotar şehrinin memurları	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Haftalık	Latin ve Kiril alfabeleri	Bosna dili
<i>Tuzlanski Lloyd (Tuzla Lloyd'u)</i>	1913-1917 Gün belirtilmemiştir .	İlk sayı, 10 Temmuz 1913, son sayının basıldığına dair verilere ulaşılmamıştır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Tuzla, matbaa belirtilmemiştir.	Juraj Oršić-Slavetić	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Laska Vajs	Haftalık	Latin alfabesi	Bosna dili
<i>Hrvatska zajednica (Hrvat Toplumu)–Hrvatska narodna zajednica (Hrvat Halk Toplumu)</i>	1913-1918 Gün belirtilmemiştir	İlk sayı, Ocak 1913 – son ve VI.yılın 12.sayısı, Aralık 1918	28x21	Fogler ve arkadaşı matbaası, Hırvat matbaası, Saraybosna matbaası ve litografyası olan Beneš ve arkadaşı; Saraybosna	Sorumlu editör: Dr. Srećko Perišić, Editör: Josip Šebečić	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bosna-Hersek için Hırvat Halk Toplumu	Ayda iki kez	Latin alfabesi	Bosna dili

Mecmuanın Adı	Yayımlandığı Tarih ve Gün	Sayı	Ebadı	Yayımlandığı Matbaa ve Yer	Editörü	Yayımcısı	Sahibi	Yayın Periyodu	Alfabe	Dil
<i>Hrvatska svijest (Hrvat Şuuru)</i> ²²⁶	1913/14 Gün belirtilmemiştir	İlk sayı, 1 Kasım 1913 – son ve 8.sayı, Temmuz 1914	25x17,5	Kooperatif matbaası, Saraybosna	Şemsi-beg Salihbegović	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Dr. Bahrija Kadić ve Nikola Preka	Aylık	Latin alfabesi	Hırvatça
<i>Bomba</i>	1914/15 Gün belirtilmemiştir	Bilgiye ulaşılamamaktadır.	Bilgiye ulaşılamamaktadır.	Saraybosna'daki askerî hapishane	Bilgiye ulaşılamamaktadır.	Bilgiye ulaşılamamaktadır.	Bilgiye ulaşılamamaktadır.	Bu bilgiye ulaşılamamaktadır.	Bilgiye ulaşılamamaktadır.	Bilgiye ulaşılamamaktadır.
<i>Vakat</i> ²²⁷	1914 Gün belirtilmemiştir	İlk sayı, 2 Ocak 1914 – son ve 158. Sayı, Ağustos 1914	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Kooperatif matbaası, Saraybosna	Hafız Ahmed Mehmedbašić	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Hafız Ahmed Mehmedbašić	Pazar ve bayramlar dışında her gün	Latin alfabesi	Bosna dili
<i>Zvono (Zil)</i>	1914, 1919-1921 Gün belirtilmemiştir	İlk sayı, 23 Mayıs 1914 – son ve IV.yılın 67.sayısı, 17 Aralık 1921	49x33 (1919-1921)	Sırp İştiraki matbaası, İşçilk matbaası olan J.Š, Petar Gaković'in matbaası; Saraybosna	Baş editör: Jovan Šmitran	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bosna-Hersek için Yugoslavya sosyal-demokrat partisi	Haftada üç kez, 1919-1921 (haftada iki kez)	Latin ve Kiril alfabeleri	Bosna dili
Jeni Misbah (Yeni Misbah)	1914 Gün belirtilmemiştir	İlk sayı, 9 Nisan 1914 – son ve 19.sayı, 24 Temmuz 1914	46x30	İslam İştiraki matbaası, Saraybosna	Sakib Korkut	Bosna-Hersek İlmiye derneği	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Haftalık, her perşembe günü	Latin ve Kiril alfabeleri, Hami-Sami alfabesi	Bosna dili , Arabica, Türkçe
<i>Komunalni list (Belediye Kamu Hizmetleri Bülteni)</i>	1914 Gün belirtilmemiştir	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Tuzla. Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Latin ve Kiril alfabeleri	Bosna dili
<i>Naša misao (Bizim Düşünce)</i>	1914-1918 Gün belirtilmemiştir	İlk sayı, Ocak 1914 – son ve beraber basılan 9.-12.sayılar, Eylül-Aralık 1919	27x20	”Bosna Postası” matbaası, Saraybosna	Baş ve sorumlu editör: Dr. Julijan Jelenić; Dr. Augustin Čičić (1916-1919 yılları arasında)	Hırvat-Sloven Fransiskanlar (Kilise ve devletin izniyle)	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Haftada iki kez	Latin alfabesi	Bosna dili
<i>Rad (Çalışma)</i>	1914 Gün belirtilmemiştir	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır Banjaluka	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Aralıklı	Latin alfabesi	Bosna dili
<i>Tuzlanski dnevnik-Tuzlaer Tagblatt-Tuzla Gündemi</i>	1914-1916 Gün belirtilmemiştir	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Adolf Engel'in matbaası, Tuzla	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Adolf Engel	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Latin alfabesi	Bosna dili (1914), Almanca (1915-1916)

²²⁶ Tabloda yer alan *Hrvatska svijest* mecmuası dışında aynı adını taşıyan ve Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde bulunan ve 1941-1943 yılları arasında çıkarılan başka bir mecmua da bulunmaktadır. Kullanılan dil Hırvatçadır. Bu mecmua, Hırvatistan Müslümanlarının yayın organıydı.

²²⁷ Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde Bosna dilinde yayımlanan *Vakat*, 1917-1918 yılı için Müslüman takvimi olan Vakıf de mevcuttur.

Mecmuanın Adı	Yayımlandığı Tarih ve Gün	Sayı	Ebadı	Yayımlandığı Matbaa ve Yer	Editörü	Yayımcısı	Sahibi	Yayın Periyodu	Alfabe	Dil
Flottes-Blatt ²²⁸	1914 Gün belirtilmemiştir	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır Saraybosna	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır
Narodna prosvjeta (Halk Eğitimi)	1914 ²²⁹	Taranmamaktadır	Taranmamaktadır	Taranmamaktadır	Taranmamaktadır	Hırvat Öğretmenler Topluluğu-Halk Eğitimi	Taranmamaktadır	Taranmamaktadır	Latin alfabesi	Hırvatça
Književni vijesnik (Edebiyat Habercisi)	1915-1920 ²³⁰	Taranmamaktadır	Taranmamaktadır	Taranmamaktadır	Taranmamaktadır	Taranmamaktadır	Taranmamaktadır	Taranmamaktadır	Latin alfabesi	Hırvatça
Zenički dnevnik – Zenica Gündemi	1915 Gün belirtilmemiştir	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır Saraybosna	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır
Hrvatski dnevnik – Hırvat Gündemi	1916	Taranmamaktadır	Taranmamaktadır	Taranmamaktadır	Taranmamaktadır	Taranmamaktadır	Taranmamaktadır	Taranmamaktadır	Latin alfabesi	Bosna dili veya Hırvatça (belirtilmemiş)
Jedro (Yelken)	1916-1918 Gün belirtilmemiştir	İlk sayı, Ocak 1916 – son ve III.yılın 3.sayısı, Mart 1918	30x23	”Bosna Postası” matbaası, Saraybosna	Baş editör:Ivo pl. Dobržanski	Ivo pl. Dobržanski	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Aylık	Latin alfabesi	Bosna dili
El zayması olan Paprika (Biber)	1916 Gün belirtilmemiştir	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır Banja Luka	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Kara evi adıyla bilinen hapishanede bulunun Vasilj Grdić ve arkadaşları	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır
Mizah dergisi olan Bistriker Post-Bistrička pošta-Bistrik Postası	1917 Gün belirtilmemiştir	İlk sayı ve son sayı, 15 Şubat 1917	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bistrik Postası matbaası,	Sorumsuz baş editör: Z. Verthajmer	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	“bugün basılacak ve bugünden sonra basılmayacak” (tek sayısı olan)	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır

²²⁸ Tablodaki tüm veriler Pejanović'in (1961: 89) çalışmasında bulunmaktadır.

²²⁹ Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde bu yıllara ait sayılar bulunmaktadır. Bu dergi taranmadı.

²³⁰ Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde bu yıllara ait sayılar bulunmaktadır. Bu mecmua taranmadı.

Mecmuanın Adı	Yayımlandığı Tarih ve Gün	Sayı	Ebadı	Yayımlandığı Matbaa ve Yer	Editörü	Yayımcısı	Sahibi	Yayın Periyodu	Alfabe	Dil
<i>Deutsche Volkshochschule</i>	1917-1918 Gün belirtilmemiştir	İlk sayı, 1917 – son ve II.yılın 16.sayısı, 1918	31x21	D. A. Kajon'un matbaası (Saraybosna); Deutsche Vereins Druckerei matbaası (Graz)	Fridrih Friedl	"Kazumijet" matbaası, Saraybosna	Fridrih Friedl	Ayda iki kez	Latin alfabesi	Almanca
<i>Trg životnih namirnica-Lebensmittel Markt</i>	1917 Gün belirtilmemiştir	İlk sayı, 31 Nisan 1917 – son ve 6.sayı, 5 Mayıs 1917	30x45	Saraybosna matbaası ve litografyası olan Perišić, Beneš ve arkadaşı, Saraybosna	Baş editör: Ferdinand Stiller	Trg životnih namirnica(Man av)	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Aralıklı	Latin alfabesi	Almanca, Bosna dili
<i>Dobrotvor (Hayırsever)</i>	1918 Gün belirtilmemiştir	İlk sayı, Mart 1918 – son ve 10.sayı, Ekim 1918	15,5x24	D. A. Kajon'un matbaası Saraybosna	Dr. Vladimir Andrić ve Đorđe Pejanović	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Aylık	Kiril alfabesi	Bosna dili
<i>Naša snaga (Bizim Kuvvet)-Narodna snaga (Halk Kuvveti)</i>	1918 Gün belirtilmemiştir	İlk sayının ne zaman basıldığına dair bilgilere ulaşılmamıştır. Son sayı, 10 Kasım 1918 (toplam 67 sayı bulunmaktadır)	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Risto Savić'in ilk Sırp matbaası, Saraybosna	Jelica Belović-Bernadžiković	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Risto Savić'in ilk Sırp matbaası	Aralıklı	Latin ve Kiril alfabeleri	Bosna dili
<i>Narodni učitelj (Halk Öğretmeni)</i>	1918 Gün belirtilmemiştir	İlk sayı ve son/ikinci sayıların ne zaman basıldığına dair bilgilere ulaşılmamıştır.	23,5x16	Daniel A. Kajon'un matbaası Saraybosna	Friedrich Friedl	Friedrich Friedl; "Kayumijet" matbaası	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Bu bilgiye ulaşılmamaktadır	Latin Alfabetesi	Bosna dili
<i>Srpska zora (Sırp Şafağı)</i>	1918-1920 ²³¹	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Đorđe A. Čokorilo	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Kiril alfabesi	Sırpça
<i>Jugoslavenski list (Yugoslavya Gazetesi)</i>	1918-1930, 1939, 1940 ²³²	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Yugoslavya Gazetesinin Konsorsiyumu	Taranmamaktadır.	Taranmamaktadır.	Latin alfabesi	Bosna dili

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

²³¹ Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde bu yıllara ait sayılar bulunmaktadır. Bu dergi taranmadı.

²³² Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde bu yıllara ait sayılar bulunmaktadır. Bu gazete taranmadı.

Tablo 3'teki verilere göre Avusturya-Macaristan dönemindeki (1878-1918) Bosna-Hersek'te ve Bosna-Hersek sınırları dışında, ayrıca Bosna-Hersek ile ilgili 224 mecmua, dergi ve gazete yayımlandığı görülmektedir. Bunların çoğunun Saraybosna'daki farklı basımevlerinde basıldığı tespit edilmektedir. Saraybosna dışında Mostar, Trebinje, Banja Luka, Visoko, Livno, Travnik ve Tuzla'daki basımevlerinde neşredilen süreli yayınlar da bulunmaktadır. Ayrıca, süreli yayınların bir kısmının Viyana'da, Hırvatistan'ın Zagreb ve Sisak şehirlerinde, Sırbistan'ın Belgrad ve Novi Sad şehirleri gibi Bosna-Hersek sınırları dışında çıkarıldığı bilinmektedir. Ayrıca, bu dönem, kendi fikirlerini daha kolay yaymak için tüm dinî toplulukların ve milletlerin kendi matbaalarını açmaya başladığı bir dönemdir. Saraybosna'da Islamska dioničarka štamparija (İslam İştiraki matbaası), Ülke matbaası (Zemaljska matbaası) ve Prva srpska štamparija Riste Savića (Risto Savić'in İlk Sırp matbaası) gibi matbaalar bu dönemde kurulmuştur.

Bu dönem için tespit edilmiş 224 süreli yayından 59 tanesi Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde bulunmaktadır. Bunlar: *Bosansko-hercegovačke novine* (Bosna-Hersek Gazetesi, 1878-1881), *Sarajevski list* (Saraybosna gazetesi, 1881-1918) , *Zbornik zakona i naredaba za BiH* (Bosna-Hersek İçin Kanunların ve Emirlerin Bülteni, 1881-1886, 1887-1921), *Rad* (Çalışma, 1881), *Otadžbina* (Ana Yurt, 1883, 1887, 1892) , *Vatan* (1884-1897) , *Bosanska vila* (Bosna Perisi, 1885-1914), *Glasnik zemaljskog muzeja za Bosnu i Hercegovinu* (Bosna-Hersek Zemaljski Müzesi, 1888,1889, 1891-1899, 1901-1914, 1917-1927, 1930,1932-1938, 1940-1943, 1946, 1951,1952, 1954, 1957, 1959, 1960, 1962-1967, 1969, 1970, 1971, 1975-1977, 1980, 1981, 1986, 1987, 1989), *Bošnjak* (Boşnak, 1891-1910), *Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosien U. Hercegovina* (1893-1916), *Novi Trebević* (Yeni Trebević, 1893), *Nastavni vjesnik* (Eğitici Habercisi, 1893, 1911-1913, 1917-1919, 1926, 1940-1943), *Školski vjesnik* (Okul Habercisi, 1894-1909), *Prosvjeta* (Maarif, 1894, 1901, 1902, 1904, 1906, 1909, 191, 1913) , *Nada* (Umut, 1895-1903), *Prosvjeta* (Maarif-1895), *Srpski pregled* (Sırp Genel Bakışı-1895), *Zora* (Sabah, 1896-1901), *Istočnik* (Kaynak, 1896-1898), *Rehber* (1897/98-1901/02), *Trgovačka knjižnica* (Ticaret Defterciği, 1899-1902), *Nova iskra* (Yeni Kivılcım, 1899), *Behar* (Bahar, 1900-1911), *Bosanski glasnik*=Bosnischer Bote=Bosna Habercisi (1900,1905, 1908-1910, 1913, 1916-1917), *Bosansko-hercegovački težak* (Bosna-Hersekli Çıfçı, 1902-1923), *Dan* (Gün, 1905-1912), *Srpska*

riječ (*Sırp Sözü*, 1905-1914), *Učiteljska zora* (*Öğretmenler Şafağı*, 1905-1921), *Bosansko-hercegovački glasnik* (*Bosna-Hersek Habercisi*, 1906-1907), *Musavat* (1906-1911), *Hrvatski dnevnik* (*Hırvat Gündemi*, 1906-1918), *Gajret* (*Gayret*, 1907-1941), *Ogledalo* (*Ayna*, 1907), *Otađbina* (*Ana yurt*, 1907-1908), *Putokaz* (*Tarik*, 1908-1911), *Zvono* (*Zil*, 1908-1910), *Muallim-Učitelj* (1910-1913), *Muslimanska sloga* (*Müslüman Birliği*, 1910-1912, 1914), *Pregled* (*Genel Bakış*, 1910-1913), *Stimmen aus Bosnien/Vijesti iz Bosne/ Bosna'dan Haberler* (1910-1918), *Školski glasnik* (*Okul Habercisi*, 1910-1918), *Zapisnici sjednice islamske prosvjetne ankete* (*İslamî Eğitim Toplantılarındaki Anketlerin Notları*, 1910-1911), *Prosvjeta* (*Maarif*, 1910, 1911, 1920, 1921, 1923, 1931, 1936, 1937), *Srpski književni glasnik* (*Sırp Edebiyatı Habercisi*, 1910, 1911, 1913, 1922-1929, 1931, 1932, 1935, 1936), *Zora* (*Şafak*, 1910-1912), *Zeman* (1911-1912), *Novi müsavat-Nova jednakost-Yeni Musavat* (1911/12 – 1912), *Otađbina* (*Ana Yurt*, 1911-1914), *Medžmua Ebu Diya* (*Ebu Diya Mecmuası*, 1911), *Biser* (*İnci*, 1912/13 – 1914; 1918), *Misbah* (1912/1913 – 1914), *Novi vakat* (*Yeni Vakit*, 1913), *Hrvatska svijest* (*Hırvat Şuuru*, 1913/14), *Vakat* (*Vakit*, 1914) *Jeni Misbah* (*Yeni Misbah*, 1914), *Narodna prosvjeta* (*Halk Eğitimi*, 1914), *Književni vijesnik* (*Edebiyat Habercisi*, 1915-1920), *Hrvatski dnevnik* (*Hırvat Gündemi*, 1916), *Srpska zora* (*Sırp Şafağı*, 1918-1920), *Jugoslovenski list* (*Yugoslavya Gazetesi*, 1918-1930, 1939, 1940)'tir.

Bunlardan taranan 26 süreli yayın: *Bosansko-hercegovačke novine* (*Bosna-Hersek Gazetesi*, 1878-1881), *Sarajevski list* (*Saraybosna gazetesi*, 1881-1918), *Vatan* (1884-1897), *Bosanska vila* (*Bosna Perisi*, 1885-1914), *Glasnik zemaljskog muzeja za Bosnu i Hercegovinu* (*Bosna-Hersek Zemaljski Müzesi*, 1888, 1889, 1891-1899, 1901-1914, 1917-1927, 1930, 1932-1938, 1940-1943, 1946, 1951, 1952, 1954, 1957, 1959, 1960, 1962-1967, 1969, 1970, 1971, 1975-1977, 1980, 1981, 1986, 1987, 1989), *Bošnjak* (*Boşnak*, 1891-1910), *Školski vjesnik* (*Okul Habercisi*, 1894-1909), *Prosvjeta* (*Maarif*, 1894, 1901, 1902, 1904, 1906, 1909, 1911, 1913), *Nada* (*Umut*, 1895-1903), *Zora* (*Sabah*, 1896-1901), *Rehber* (1897/98-1901/02), *Behar* (*Bahar*, 1900-1911), *Bosanski glasnik*=*Bosnischer Bote*=*Bosna Habercisi* (1900, 1905, 1908-1910, 1913, 1916-1917), *Bosansko-hercegovački glasnik* (*Bosna-Hersek Habercisi*, 1906-1907), *Musavat* (1906-1911), *Putokaz* (*Tarik*, 1908-1911), *Muallim-Učitelj* (1910-1913), *Muslimanska sloga* (*Müslüman Birliği*, 1910-1912, 1914), *Zapisnici sjednice islamske prosvjetne ankete*

(İslamî Eğitim Toplantılarındaki Anketlerin Notları, 1910-1911), Zeman (1911-1912), Novi müsavat-Nova jednakost-Yeni Musavat (1911/12 – 1912), Biser (İnci, 1912/13 – 1914; 1918), Misbah (1912/1913 – 1914), Novi vakat (Yeni Vakit, 1913), Vakıf (Vakit, 1914) Jeni Misbah (Yeni Misbah, 1914)'tır.

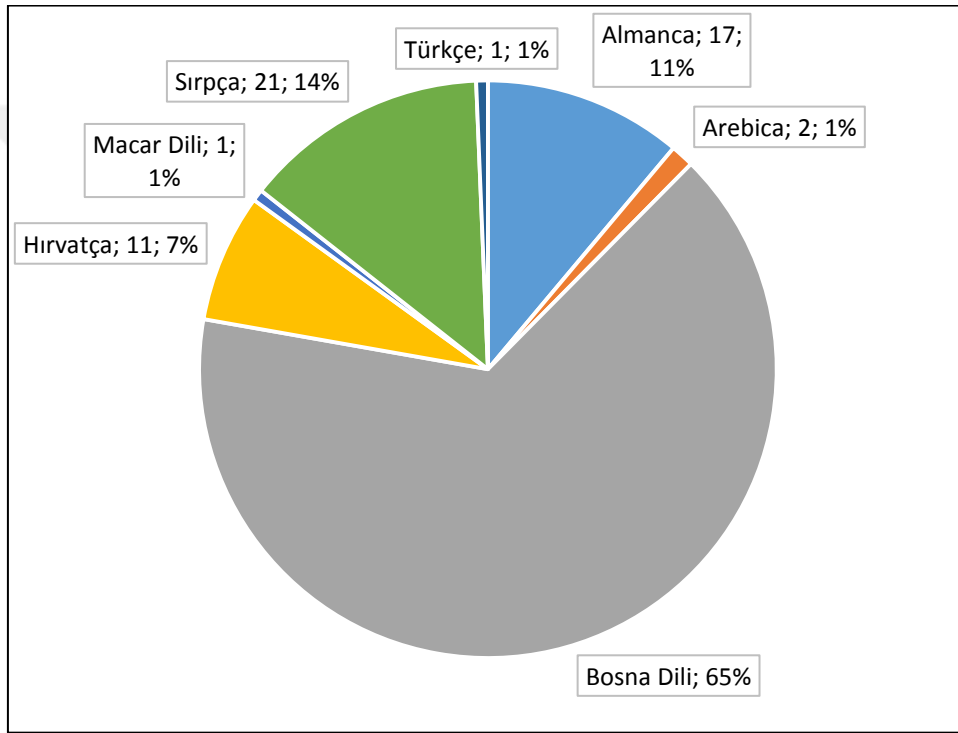
Bunlardan, tez konusu ile ilgili beş süreli yayın (Sarajevski list, 1881-1918; Bosanska vila, 1885-1914; Bošnjak, 1891-1910; Nada, 1895-1903; Behar, 1900-1910) tespit edilmektedir. Bu dönemde yayımlanan ve tespit edilmiş 224 süreli yayınlardan el yazması beş tanesi bulunur: Narodno blago-Halk Hazinesi (1903/04), Polet-Atılım (1905-1932), Cvijet-Çiçek (1905-1914,1925-1927, 1927 yılı sonrası 1941 yılın kadar basılı olarak yayımlanıyordu), öğrenci dergisi Polet-Coşku (1906-1908), Polet-Coşku (1907-1910), Mladost-Gençlik (1908-1910; 1917-1921)'tir.

Bu dönemde tespit edilmiş 224 süreli yayınlardan taranmayan olan 33 süreli yayının künyesi farklı kaynaklara başvuru yapılırken tabloya tamamen aktarılmamaktadır.²³³ Tablo oluşturulurken çeşitli kaynaklardan yararlanılmıştır. Đorđe Pejanović (1941:16)'in çalışmasında bu dönemde Bosna-Hersek'te 125 gazete ve dergi yayımlandığı, bunlardan 118 tanesinin Bosna'da basıldığı tespit edilmektedir. Todor Kruševac'ın 1978 yılında yayımlanan Bosanskohercegovački listovi u XX, vijeku adlı çalışmasında ve Doç. Dr. Salih Seyhan, Doç. Dr. Hakan Temiztürk ve Prof. Dr. Senada Dizdar'ın 2016'da yayımlanan Osmanlı Dönemi Bosna Basın Tarihi adlı ortak çalışmasında ise Avusturya-Macaristan dönemindeki Bosna-Hersek'te 150 civarında gazete, dergi ve benzeri süreli yayının ortaya çıkarıldığı belirtilmektedir. Ayrıca, <http://kolekcije.nub.ba/> (Bosna-Hersek Millî ve Üniversiteler Dijital Kütüphaneleri), <http://www.infobiro.ba/publikacije> (Infobiro Beta Mediacentar Saraybosna Dijital Arşivi), <http://dnc.nsk.hr/journals/Default.aspx> (BETA-Eski Hırvat Gazeteleri, Dijital Gazetelerin Portalı, Hırvatistan), <http://www.unilib.rs/istorijske-novine/pregled-lat> (Tarihî Gazetelerin Dijital Sitesi, Sırbistan), <http://bibliotekabijeljina.rs.ba/> (Halk

²³³ Gazi Hüseyin Bey Kütüphanesinde bulunan süreli yayınlar tarandığında kütüphanede depolanan süreli yayınlara ulaşamadı. Dolayısıyla tez konusunu kapsayan tüm süreli yayınlar taranamadı. Gazi Hüseyin-beg Kütüphanesi süreli yayınlar referenti (sorumlusu) Amela Lepir'in dediğine göre Nisan 2019 tarihi itibarıyla kütüphanede bulunan tüm süreli yayınlar kamuya açıktır. Kütüphanenin web sayfasında (<http://digital.ghb.ba/ghb/fulltextSearchPage.xhtml>) tarama yapılabilir. Ayrıca bu web sayfasında süreli yayınların künyeleri tam olarak aktarılmamaktadır. Süreli yayının sadece adı, yayımcısı, dili ve yayımlandığı yıl gösterilmektedir. Süreli yayınların içeriğine ulaşamamaktadır. Ayrıca, web sayfasına aktarılan bazı verilerin yanlış olduğu fark edilmektedir. Bu tablo oluşturulurken çok dikkatli hareket edilmesine rağmen hataların olması mümkündür. Gözden kaçan bazı hususların olması da ihtimal dahilindedir.

Kütüphanesi "Filip Višnjak", Biljeljina), <https://velikirat.nb.rs/> (Büyük Savaş Kütüphanesi, Belgrad), <https://www.nb.rs/> (Sırbistan Halk Kütüphanesi), <https://www.europeana.eu/portal/hr> (Avrupa Dijital Portalı), <http://digital.nub.rs/greenstone/cgi-bin/library.cgi> (Republika Srpska Millî ve Üniversiteler Dijital Kütüphaneleri), <https://archive.org/> gibi web sayfalarından faydalanmaktadır.

Tablo 3'te kaydedilen süreli yayınların künyesinden çıkarılan sonuçları daha iyi gösterebilmek için dil grafikler ve alfabe tablosu oluşturulmuştur:

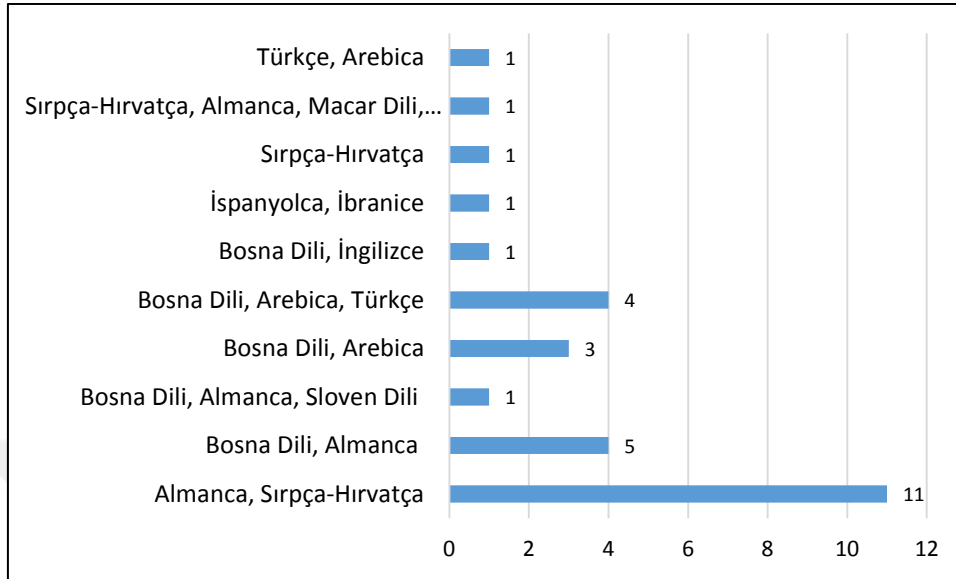

Grafik 1: Tek Dili Süreli Yayınların Basıldığı Dillerin Oranı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur. (Tezde bulunan Tablo 3'ten çıkarılan sonuç)

Tek dilli süreli yayınlar grafiğinde görüldüğü gibi 1878-1918 yılları arasında Bosna-Hersek'teki süreli yayınların basıldığı en yaygın Bosna dili (65%)'dir. Ardından Sırpça (14%), Almanca (11%) ve Hırvatça (7%) geliyordu. Avusturya-Macaristan hükümeti, olası isyanlar bastırmak amacıyla yerli halklara kendi ana dillinde süreli yayınların yayımlanmasına izin veriyordu. Ayrıca rejimli süreli yayınların bir kısmı Bosna dili ve Almanca basılıyordu. Yerli halk tarafından Almanca bilinmediği için Bosna dili, Sırpça

ve Hırvatça süreli yayınlar neşr olunuyordu. Ayrıca, süreli yayınların bir kısmı iki veya çok dilli olarak yayımlanıyordu.

Grafik 2: Süreli Yayınların Basıldığı Dillerin Oranı (iki veya çok dilli süreli yayınlar için)

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur. (Tezde bulunan Tablo 3'ten çıkarılan sonuç)

Bazı süreli yayınların sayılarına ulaşılmadığı için hangi dil kullanıldığına dair bilgiye de ulaşılmadı. Bu süreli yayınların bir kısmı Kiril veya Latin alfabesiyle basıldığı bilinmekte; ama Bosna dili, Sırpça veya Hırvatça, Almanca, Türkçe olarak çıkarılmış mı bilinmemektedir. Neticesi, dili bilinmeyenler 44 süreli yayın (19,64%) tespit edilmektedir. Bunlara ek olarak alfabe tablosu da oluşturulmuştur.

Tablo 4: Alfabe Tablosu

Alfabe	Sayı	Oran
Latin alfabesi	114	50,89%
Kiril alfabesi	51	22,77%
Latin ve Kiril alfabeleri	35	15,63%
Alfabe tespit edilmemiş	13	5,80%
Hami-Sami alfabesi ²³⁴ ile beraber Latin ve Kiril alfabeleri	6	2,68%
Hami-Sami alfabesi	4	1,79%
Hami-Sami alfabesi ile beraber Latin alfabesi	1	0,45%

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Alfabe tablosunda alfabe kullanım oranları sırasıyla Latin alfabesi 50,89%, Kiril alfabesi 22,77%, Latin ve Kiril alfabeleri 15,63%, alfabesi bilinmeyen oranı 5,80%,

²³⁴ Arapça veya Arebica için kullanılan alfabedir.

Hami-Sami alfabesi de Latin ve Kiril alfabeleri ile beraber 2,68%, Hami-Sami alfabesi 1,79%, Hami-Sami alfabesi ile beraber Latin alfabesi 0, 45 % olarak gösterilmektedir.

BÖLÜM 3: SARAYBOSNA'DAKİ GAZİ HÜSREV BEY KÜTÜPHANESİNDE BULUNAN KİRİL VE LATİN HARFLİ BOSNA DİLİ İLE YAZILMIŞ SÜRELİ YAYINLARDA TÜRKÇE EDEBİYAT (1850-1918)

Kanûnî Sultan Süleyman döneminde Bosna topraklarında önemli hizmetlerde bulunan Osmanlı sancak beylerden Gazi Hüsrev Bey (doğ. 1480 civarı-öl.1541)'in tahsili ve hayatının ilk dönemlerine ait bilgiler çok yetersizdir. Babasının vefatından sonra annesiyle bereber İstanbul'a yerleştiği bilinmektedir. Dayısı Şehzade Mehmed Kefe sancak beyliğine getirildi (1503). Onunla birlikte gittiği, hatta onun elçisi sıfatıyla Moskova'ya gönderildiği belirtilmektedir. Gazi Hüsrev Bey, Belgrad'ın fethinden sonra 1521 yılında Bosna sancak beyliğine getirildi. Ancak 1525 yılında Jajca kalesini fethetmediği için bu görevden alındı. Daha sonra yeniden Bosna sancak beyliğine getirildi ve bu defa 1533 yılına kadar görevde kaldı. 1533 yılı sonlarında Semendire sancağına nakledildi ve 1536 yılı ortalarına kadar burada görev yaptı. 1536 yılında üçüncü defa Bosna sancak beyliğine tayin edilen Hüsrev Bey ölümüne kadar (1541) bu görevde kaldı (TDV, 13 cilt, 1996: 453-454).

Saraybosna'da XVI. yüzyılda yapılan büyük Osmanlı külliyelerinden biri de Gazi Hüsrev Bey külliyesidir. Temmuz 1533 tarihinde, Kanûnî Sultan Süleyman tarafından Gazi Hüsrev Bey'e büyük geniş araziler bağışlandı. Böylece cami ve külliyenin çeşitli binalar için vakfiye düzenledi. Geniş bir avlu içinde yer alan Gazi Hüsrev Bey camii, bütünüyle kesme taştan bir yapıdır. Üstleri kubbeli beş bölümlüdür. 1530/31 yılında yapılan bu camii, Halep'teki Hüsrev Paşa Camii ile beraber Osmanlı mimarisindeki tabhâneli camiler tipinin son örneklerindedir. Avlusunda 1893'te on iki köşeli kâgir yeni bir şadırvan yapıldı. Gazi Hüsrev Bey'in kesme taştan 1541 yılında yapılmış türbesi caminin sol tarafından yer alır. Caminin karşısında yer alan ve Hüsrev Bey'in annesi Selçuk Hatun adına yapılan bir medrese bulunur (8 Ocak 1537). Medresede 1960 yılına kadar yüksek dereceli İslâm ilahiyatı öğretimine devam edildi. 8 Ocak 1537 tarihinde Gazi Hüsrev Bey kütüphanesi kuruldu. 1863 yılında Bosna valisi Topal Osman Paşa'nın talimatıyla kütüphane Gazi Hüsrev Bey Camii yanında inşa ettirilen yeni binaya taşındı. 1935'te Hünkâr Camii'nin (Careva dzamija) yanındaki müftülük binasına

nakledildi.²³⁵1991 savaşına kadar faaliyetlerini burada sürdürdü. Savaşın sonra eski Kız İmam-Hatip Lisesi'nde yeniden hizmete açıldı. 1866 yılında Saraybosna'da vakıf hastanesi kuruldu. Bu hastane, 1882 yılında, Saraybosna şehrinde devlet Hastanesi kurulmasına kadar çalışmalarıyla devam etti. Gazi Hüsrev Bey Külliyesinde ayrıca saat kulesi, sıbyan mektebi, misafirhane, birkaç hamam ve han bulunmaktadır Bosna'nın bu önemli külliyesi, buraların Avusturya tarafından işgaline kadar esas üslup özellikleriyle durdu. Tito rejimini bir zarar görmeden atlatılan külliye, 1992 yılında Sırp saldırıları karşısında çok ağır tahribata uğradı, yandı ve yıkıldı (Eyice, TDV "Gazi Hüsrev Bey Külliyesi", 13 cilt, 1996: 454-458; Karçiç, TDV "Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi", 13 cilt, 1996: 158-159).

Gazi Hüsrev Bey külliyesi içinde kendi adıyla anılan kütüphane ise Bosna dili, Arapça, Türkçe, Farsça ve diğer dillerde zengin bir koleksiyona, çok değerli Türkçe belgelere ve sicillere sahip olan bir kültür hazinesidir. Zaman zaman faaliyetlerini farklı yerlerde gösteren kütüphane, 15 Ocak 2014 tarihinde Saraybosna Gazi Hüsrev Bey 46. caddesinde bulunan Kurşumliya medresesinin batı duvarı yanında Katar Devleti'nin maddî desteği ile inşa edilen yeni binaya nakledildi. Burada çalışmalara devam edilmektedir. Görüşmemiz esansında kütüphanenin eski müdürü Dr. Mustafa Jahić'in verdiği bilgiye göre kütüphanede halen 20.000'den fazla matbu İslamî eserle 20.000'i aşkın Bosna dili ve Avrupa dillerinde yazılmış matbu eser mevcuttur. Osmanlı döneminden bugüne kadar periyodik yayınların sayısı 1.400'den fazladır. Kütüphane deposunda kaydı yapılmamış 3.000'i aşkın yazma mecmuanın bulunduğu belirtilmektedir. Gazi Hüsrev Bey kütüphanesinin resmî web sayfasında aktarılan verilere göre²³⁶ kütüphanede Doğu ve Batı dillerinde yazılmış 50. 000'den fazla eser bulunmaktadır. Arapça, Türkçe, Farsça ve Bosna dili (Arebica yazı sistemi) el yazmalarının tam sayısı 10. 561'dir. Bunlardan %60 Arapça ve %30 Türkçe el

²³⁵ *Oslobodenje* gazetesinin 21 Ekim 2013 tarihli sayısında yayımlanan "Dr. Mustafa Jahić, direktor Gazi Husrev-begove biblioteke, Gazijin i svaki drugi vakuf ne isključuje našu odgovornost" başlığı altında Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi'nin o dönemdeki müdürü Mustafa Jahić'in verdiği bilgiye göre 1941 yılında Aziz Ante Kilisesi'nin rahibi (fratar) kütüphaneyi tahribattan kurtardı. Bosna Savaşı'nın (1992-1995) sırasında Dr. Jahić tarafından 500 çok nadir ve değerli el yazması Ziraat Bankası hazinesine nakledildi ve savaşın sonuna kadar orada korundu. Daha önce bu el yazmaları sekiz defa farklı yerlere taşındı. Jahić'in dediğine göre 1993/94 yılına kadar itfaiye binasında ve millî tiyatro binasında Bosnalı aktör Josip Pejaković ve 1. kolordu sanatkar çetesi tarafından 24 saat boyunca 7.000-8.000 eser korundu. Savaşın son yılında (1995), Dr. Jahić bu eserleri reis-ul-ulema Mustafa ef. Cerić ile beraber medresenin buzhane odasına naklettiler (s.5).

²³⁶ <http://www.ghb.ba> (1 Nisan 2020)

yazmaları, geriye kalan ise Farsça ve Bosna dili yazılmış el yazmalarıdır. En eski yazma Gazzâlî'nin *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn* adlı eseridir (istinsah tarihi 1131). Bunun dışında Firdevsi'nin 1151 tarihli *El-ahbar* adlı hadis koleksiyonu ve Ebu Ishak en-Nişaburi'nin 1176 tarihli *Kur'an Kitab el-keşf ve el-beyan* adlı eseri bulunmaktadır. Bugüne kadar Arapça, Türkçe ve Farsça 10.190 yazma Kataloğun 18.cilt halinde neşredildi. Kütüphanede Doğu dillerinde yazılmış 25.000 monografi eser bulunmaktadır. Osmanlı döneminde 16 Aralık 1727 tarihinde İbrahim Müteferrika tarafından Sait Efendi ile beraber kurulan ilk Türk matbaasında basılan ilk 17 inkunabelden Gazi Hüsrev Bey kütüphanesinde 10'u bulunmaktadır. Bunlardan birkaç örneği verilecektir: matbanın ilk kitabı, 1729 yılında basılan *Vankulu Lugatı* adıyla geçen *Sihâhu'l-Cevherî* tercümesi; 1729 yılında yayımlanan *Târih-i Mısır-ı Gadîd*; 1741 yılında neşrolunan *Tarih-i Bosna* veya diğer adıyla *Ahvâl-i gazevât der diyar-i Bosna* vs. 1866 yılında Bosna-Hersek'te kurulan ilk vilayet matbaasında basılan ilk eserler (kitap, süreli yayınlar) Gazi Hüsrev Bey kütüphanesinde de mevcuttur. Temmuz 1905 tarihinde tesis edilen ve aralıksız 1948 yılına kadar çalışmasıyla devam eden İslâm İştirakî matbaasında basılan süreli yayınlarından 1908-1938 yılları arasında yayımlanan 9 Arapça süreli yayının bütün sayıları mevcuttur. Kütüphanede, İstanbul'da 1856-1892 yılları arasında faaliyetlerini gösteren ve matbaacı Boşnak kökenli Muharrem Efendi Bosnevî tarafından kurulan matbaada ortaya çıkan eserlerden 150'si bulunur. Ayrıca, kütüphanede bulunan en eski Arabica yazı sisteminin örneği 1889/90 yılına ait Mekteb-i Takvim'dir. Bosna'nın yetiştirdiği Hasan Kafi Akhisari (öl.1616), Şeyh Yuyo olarak bilinen Mustafa Ejubović (öl.1707), Ahmed Bejazić (öl.1686), Alaudin Ali Dede Mostari (öl.1776), Ibrahim Opijać (öl.1725), Šejhu-l-islam Mustafa Bali-zade (öl.1663), Derviş-paşa Bajezidagić (öl.1603), Ahmed Sudi (öl.1598), Muhamed Musić Allamek (öl.1636) gibi âlimlerin eserleri de bu kütüphanede bulmak mümkündür. Gazi Hüsrev Bey kütüphanesinde Bosna dili ve Avrupa dillerinde yazılmış 33.000'i aşkın esere rastlanmaktadır. Bosna-Hersek topraklarında ilk Latin alfabesiyle ve Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak tarafından Saraybosna'da 1883 yılında yayımlanan *Risale-i Ahlak* adlı kitap da anılmalıdır. Bosnalı Müslüman yazarların ulusal dilde yazdığı kitaplar da mevcuttur. Kütüphanede alhamiyado edebiyata ait eserler bulunmaktadır.

Sayıları 7.500'ü bulan ve önemli bir kısmı mecmua (kodeks) olan Arapça, Farsça ve Türkçe yazmalar arasında birçok nâdir ve değerli eser bulunmaktadır. Bunun dışında

Arap alfabesi ile yazılmış Bosna dilinde metinler de vardır. Kütüphanede Bosna'nın Osmanlı dönemiyle ilgili 4.000 belge, 1.400 vakfiye ve Bosna mahkemesine ait 1552-1852 yılları kapsayan seksen altı şer'î sicil mevcuttur. Kütüphanede bulunan yazma ve matbu eserlerle ilgili olarak Mehmet Handić'in 1937 yılında başlattığı tasnif çalışması onun vefatından sonra (1944) Hazim Šabanović tarafından sürdürülmüştür. Šabanović'in 1950-1952 yılları arasında gerçekleştirdiği sadece yazmaları kapsayan çalışma, *Glasnik* dergisinin 1950-1952 yıllarına ait sayılarında yayımlandı. 1972 yılından beri *Anali Gazi Husrevbegove biblioteke* adıyla bir dergi çıkarmaktadır (TDV, 13 cilt, 1996: 458-459).

Ayrıca, kütüphanede bulunan değerli koleksiyonlardan Bosna-Hersek'te ve onun sınırları dışında yayımlanan ve 1834 isimden oluşan süreli yayınlar koleksiyonudur. Bu koleksiyon, Zagreb'te ve Sisak'ta 1850 yılında basılmış ilk Bosna-Hersek mecmuası olan *Bosanski prijatelj* (*Bosnalı Arkadaş*) ve 1866 yılında kurulan Vilayet matbaasında neşrolunan salnameler, takvimler, *Bosna*, *Gülşen-i Saray*, *Vatan* gibi değerli süreli yayınlar yanı sıra bugüne kadar farklı matbaalarda yayımlanmış olan süreli yayınlar teşvik edilmektedir. 1958 yılında ise kütüphanede mikrofilm arşivi oluşturma çalışmaları başlanmaktadır. 1996 yılın sonuna kadar 5000 makara film bulunmaktadır. 2003 yılında ise süreli yayınların mikrofilmlerinin çekilmesi, daha önce 1998 yılında ise kütüphanede dijital çalışması başlanmaktadır. 2014 yılın sonunda kütüphanede bulunan eski süreli yayınlar dijital ortama aktarılmaya başlanan çalışma, 2017 yılında sona ermektedir. Bu çalışmanın sonu, 32 süreli yayın dijital edilmesidir. Bugün halen, yazma ve nadir eserler ile süreli yayınların mikrofilmlerinin çekilmesi, çekilen mikrofilmlerin okuyucu talepleri doğrultusunda fotokopilerin alınması ve CD'ye aktarılması işlerinin yanı sıra koleksiyondaki kitapların, el yazması eserlerin ve süreli yayınların dijital ortama aktarılması çalışmaları da yürütülmektedir. Dolayısıyla Dijital Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi oluşmaktadır (<http://www.ghb.ba/digitalizacija-fonda-periodike-i-formiranje-digitalne-gazi-husrev-begove-biblioteke>)

Gazi Hüsrev Bey, 1521 yılında Saraybosna'ya geldiğinden sonra Saraybosna ve çevresinin İslâmlaşmasında çok önemli rol oynayan dinî, ticarî ve kültürel tesisler yaptırdığı bilinmektedir. Bu nedenle Saraybosna'nın ilk kurucusu İsâ Bey, ikinci kurucusu olarak Gazi Hüsrev Bey gösterilir. Onun şehrin ortasında tesis ettiği külliyesi bir sembol olmaktadır.

3.1. Sarajevski List (Saraybosna Gazetesi, 1881-1918)

Bosna-Hersek, Avusturya-Macaristan yönetimi döneminde (1878-1918) yeni siyasî, idarî, ekonomik ve sosyal-kültürel bir yola girmiştir. Bu dönemde, Bosna-Hersek yeni birleşmeleri, oluşumları ve bölünmeleri ile ilginç bir döneme adım atmıştır. Bir bakıma bu periyod, Boşnakların uluslaşma bilincinin oluşması açısından hareketli bir dönem olmuştur. Bosna edebiyatı da bu gelişmelerden etkilenmiştir. Tezin birinci bölümündeki Bosna-Hersek'te edebî faaliyetler başlığı altında belirtildiği gibi bu dönemin ilk devresi (1878-1882) bir bakıma "ölü" dönem²³⁷ olarak değerlendirilebilir. Bununla beraber kimi yayın faaliyetlerinin varlığı da dikkat çekmektedir. Buna paralel olarak Avusturya-Macaristan döneminde basımevleri ve gazetelerin sayısı oldukça artmıştır. Avusturya-Macaristan yönetimi döneminde, (Seyhan, 2016: 267) yirmi matbaanın faaliyet gösterdiği bilinmektedir. Bu matbaalar arasında "Zemaljska štamparija"²³⁸ ("Ülke matbaası") öne çıkmaktadır. Bir zamanlar Sopron'un matbaası, ardından Vilayet matbaası olarak bilinen bu matbaa, yeni siyasî rejime göre faaliyetlerin düzenlendiği bir kurum haline gelmiştir. Yeni adı "Carsko-kraljevska tiskara" ("İmparatorluk-Krallık Matbaası") olur. Kısa zaman sonra, Avusturya-Macaristan dönemi boyunca taşıdığı olduğu "Ülke matbaası/Zemaljska štamparija" adını alır. Hükümet için sahip olduğu önemden dolayı "Ülke matbaası" modern teknoloji ile donatılmış, deneyimli elemanlar çalıştırmıştır. Hükümet kendi kontrolü altında basılan mevcut gazetelerin yanı sıra Boşnak, Sırp, Hırvat ve Yahudi gibi milli karakter taşıyan sosyal ve siyasî içerikli gazeteler çıkarılmasına izin vermiştir. 1 Eylül 1878 tarihinde *Bosansko-hercegovačke novine* (*Bosna-Hersek Gazetesi*) adıyla yayına başlayan, 1881'den itibaren 1918 yılına kadar yayın faaliyetlerini sürdüren *Sarajevski list* (*Saraybosna Gazetesi*) aktüel-siyasî gazete, Boşnaklık olgusunu öne çıkarıyordu. Bu gazete, Boşnak yazarlara yer veriyor ve Bosna halk edebiyatı ürünlerini yayımlıyordu. Ancak üç yıl sonra Avusturya-Macaristan hükümetinin kontrolü altında olan *Bosansko-hercegovačke novine*, Bosna-Hersek'in ilk resmî gazetesi olarak çıkabilmiştir. Bu dönemde hükümetin resmî yayın organı olarak

²³⁷ Rizvić(1990:25)Avusturya-Macaristan döneminde, Boşnakların edebi yaratıcılığını dört aşamaya ayırmıştır. 1. Ölü dönemi (1878-1882), 2. Boşnak edebiyatı dönemi (1883-1897), 3. Edebî polarizasyon dönemi (1894-1905) ve 4. Kendilerine ait edebiyat dergilerin ve yayınların dönemi (1905-1918).

²³⁸ "Zemaljska" kavramı, Bosna-Hersek sınırları içinde yaşayan bütün dinî ve etnik toplulukları kapsayan bir kavramdır. Avusturya-Macaristan yönetimi tarafından bir Bosna milleti oluşturmak ve Bosnalılık bilincini yerleştirmek için kullanılmıştır. Başına "Zemaljska" kavramının eklendiği terimler anlamına göre bütün Bosna-Hersek coğrafyasını, bütün Bosna-Hersek halkını ve kültürünü temsil etmektedir.

Almanca ve Sırpça-Hırvatça çıkarılan *Glasnik zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu / Bosna-Hersek İçin Kanun ve Kararnamelerin Habercisi* (1878-1914) ve *Policijski list* (1881-1929)/ *Polizei Blatt/ Polis Gazetesi* başlıklı gazeteler dikkati çekmektedir. Başta, Almanca ve Latin alfabesi ile yazılmış Bosna dili ile yayımlanan *Bosansko-hercegovačke novine*, Saraybosna'daki "Carsko-kraljevska tiskara"da ("İmparatorluk-Krallık Matbaası") çıkarılmıştır. Gazetenin birinci cildinin 29 Aralık 1878 tarihinde çıkarılan 35. sayısından itibaren gazetenin başlığı olan *Bosansko-hercegovačke novine* hem Kiril alfabesi hem de Latin alfabesiyle basılmıştır. Gazetede, bu tarihe kadar ancak Latin alfabesi kullanılmıştır. 1 Ocak 1880 tarihli 1.sayıdan itibaren *Bosansko-hercegovačke novine* Latin ve Kiril alfabeleriyle yayımlanmaya başlamıştır. Yayın faaliyetlerine haftalık olarak başlayan bu gazete, 1880 yılından itibaren haftada iki kez yayımlanmıştır. Jan Lukeš, 25 Haziran 1880 tarihinde basılan 59. sayıya kadar, İvan Vasin Popović ise bu sayıdan sonra editörlük yapmışlardır.

Bu tez kapsamında Gazi Hüsrev-Bey Kütüphanesinde bulunan mevcut 340 sayı²³⁹ taranmıştır. Tez konusu bağlamında veriler bulunmamıştır. *Bosansko-hercegovačke novine*, 1881 yılında adını *Sarajevski list* olarak değiştirerek yayın faaliyetlerle devam etmiştir.

3.1.1. Gazetenin Künyesi

Bosna hükümetinin ilk resmî yayın organı olan *Sarajevski list*'in ilk sayısı (4. cildinin 62. sayısı) 3 Ağustos 1881, son ve 6938 (41. cildinin 238 sayısı) sayısı 2 Kasım 1918 tarihinde yayımlanmıştır. 4 Kasım 1918 tarihinde gazetenin adı yeniden değiştirilerek *Narodno jednistvo (Halk Birliği)* adını almıştır. Siyasî nitelikleri taşıyan bu gazete, Saraybosna'daki "Zemaljska /Ülke matbaasında" Kiril ve Latin alfabeleriyle basılmıştır. Devletin resmî kararları hem Kiril hem Latin alfabeleriyle Bosna dilinde hem de Almanca yayımlanmıştır. 42x30 cm boyutlarında, çarşamba, cuma ve pazar günleri

²³⁹ *Bosansko-hercegovačke novine*'nin yayımlandığı ilk yıl 35 sayı çıkarılmıştır. İlk sayısı 1 Eylül 1878 tarihinde ve 35. sayısı 29 Aralık 1878 tarihinde yayımlanmıştır. İkinci yılında ise 139 sayı basılmıştır. Bu senenin ilk sayısı, 1 Ocak 1879 ve 139. sayısı 28 Aralık 1879 tarihlerinde çıkarılmıştır. Üçüncü yılda ise 105 sayı yayımlanmıştır. 1 Ocak 1880 tarihinde 1. sayısı ve 30 Aralık 1880 tarihinde 105. sayısı basılmıştır. Son ve dördüncü yıl olan 1881 yılında ise 61 sayı tespit edilmiştir. 1. sayısı, 2 Ocak 1881 ve 61. sayısı, 31 Temmuz 1881 tarihlerinde çıkarılmıştır. Her yılın sayıları 1'den başlanarak yeniden numarlandırılmıştır. İlerde tezin "3.1.1. Gazetenin Künyesi" bölümünde anılacak olan ve *Bosansko-hercegovačke novine*'nin devamı olarak sayılacak *Sarajevski list* gazetesinin yayımlandığı yıl için cilt kavramı kullanılacaktır.

neşrolunmuştur. 1883-1884 yıllarında Salı, Perşembe ve Cumartesi günleri yayımlanmıştır. 5 Şubat 1884 tarihinde çıkarılan 13. sayıdan itibaren gazetenin erbabı 48x32 olmuştur. Son sayıya kadar bu formatta yayımlanmıştır. Formatın değişmesiyle beraber gazetenin dili de değişmiştir. Sonradan Almanca kullanılmayacaktır. 1910-1912 yılları arasında yayımlanan *Sarajevski list*, Salı, Perşembe ve Cumartesi günleri öğle öncesi, Pazartesi, Çarşamba ve Cuma günleri ise öğle sonrası, *Večernji sarajevski list* (*Saraybosna Gazetesi* akşam baskısı) adı altında çıkarılmıştır. 1912 tarihli 73. sayıdan itibaren 2 Kasım 1918 tarihli yayımlanan son sayıya kadar, Pazar ve bayram günleri dışında her gün basılmıştır. Dört, altı veya on sayfalık olarak yayımlanan *Sarajevski list*'in sayfaları numaralandırılmıştır. Birinci Dünya Savaşı sırasında *Sarajevski list* genel olarak Latin alfabesi, 11 Kasım 1915 tarihine kadar ise gazetenin baş sayfasındaki üst sağ köşesinde bulunan başlık hem Latin hem de Kiril alfabeleriyle basılmıştır. Bu tarihten sonra sadece Latin alfabesi kullanılmıştır.

Kruševac'ın çalışmasında (1987: 89) 1910 yılı sonrası, editörlük tarafından gazetenin özel sayısının matbaada yaşanacak maddi durumlara göre Kiril alfabesi veya Latin alfabesi ile Bosna dilinde basılmasına karar verildiği anlatılmıştır. 1907-1910 yılları arasında yayımlanan ve genelde sekiz sayfalık olan özel sayılar 48x32 cm ebadında çıkarılmış ve 1910 yılları sonrası bu özel sayılar düzensiz basılmıştır. Özel sayılarda, bilim ve sanat alanlarında toplanmış eserler, gündelik hayat olayları vs. konular yayımlanmıştır.

Saraybosna Gazetesi'nin ücreti, 8 Novčica (novçiça)'ydı. Yıllık aboneliği 8 Forint, altı aylık aboneliği 4 Forint, üç aylık aboneliği 2 Forint idi. *Sarajevski list* çeşitli konularda haberler yayımlamıştır. Gazetede beyanname, ilânlar gibi resmî haberler, ülkedeki ve dış dünyadaki sosyal-siyasî olaylar, sanat ve bilim alanlarındaki didaktik ve eğlence niteliği taşıyan makaleler, edebî yapıtlar ve gayr-i resmî haberlere yer veriliyordu. İvan Vasin Popović, editör olarak çalışmıştır. 1910 yılında İvan Vasin Popović'in yanısıra Franjo Mah da geçici olarak editörlük yapmıştır. 1912 tarihli 25. sayıdan itibaren Jošo Ivanišević sorumlu editör, İvan A. Miličević ise baş editörüydü.

Tablo 5: Sarajevski List Gazetesinin Yönetim ve Basım Bilgileri

Cilt	Yıl	Ebadı	Basımevi	Sahibi	Editörü	Yayımcısı	Yayın periyodu	Alfabe	Dil
IV	1881	42x30	Zemaljska štamparija (Ülke Matbaası)	Bosna hükümeti	İvan Vasin Popović	Belirtilmem iştir	Haftada üç gün (çarşamba, cuma ve pazar)	Latin ve Kiril alfabesi	Bosna dili (devletin kararları Almanca da basılmıştır)
V	1882	42x30	Zemaljska štamparija (Ülke Matbaası)	Bosna hükümeti	İvan Vasin Popović	Belirtilmem iştir	Haftada üç gün (çarşamba, cuma ve pazar)	Latin ve Kiril alfabesi	Bosna dili (devletin kararları Almanca da basılmıştır)
VI	1883	42x30	Zemaljska štamparija (Ülke Matbaası)	Bosna hükümeti	İvan Vasin Popović	Belirtilmem iştir	Haftada üç gün (salı, perşembe ve cumartesi)	Latin ve Kiril alfabesi	Bosna dili (devletin kararları Almanca da basılmıştır)
VII	1884	48x32 ²⁴⁰	Zemaljska štamparija (Ülke Matbaası)	Bosna hükümeti	İvan Vasin Popović	Belirtilmem iştir	Haftada üç gün (salı, perşembe ve cumartesi)	Latin ve Kiril alfabesi	Bosna dili
VIII	1885	48x32	Zemaljska štamparija (Ülke Matbaası)	Bosna hükümeti	İvan Vasin Popović	Belirtilmem iştir	Haftada üç gün (çarşamba, cuma ve pazar)	Latin ve Kiril alfabesi	Bosna dili
IX	1886	48x32	Zemaljska štamparija (Ülke Matbaası)	Bosna hükümeti	İvan Vasin Popović	Belirtilmem iştir	Haftada üç gün (çarşamba, cuma ve pazar)	Latin ve Kiril alfabesi	Bosna dili
X	1887	48x32	Zemaljska štamparija (Ülke Matbaası)	Bosna hükümeti	İvan Vasin Popović	Belirtilmem iştir	Haftada üç gün (çarşamba, cuma ve pazar)	Latin ve Kiril alfabesi	Bosna dili
XI	1888	48x32	Zemaljska štamparija (Ülke Matbaası)	Bosna hükümeti	İvan Vasin Popović	Belirtilmem iştir	Haftada üç gün (çarşamba, cuma ve pazar)	Latin ve Kiril alfabesi	Bosna dili
XII	1889	48x32	Zemaljska štamparija (Ülke Matbaası)	Bosna hükümeti	İvan Vasin Popović	Belirtilmem iştir	Haftada üç gün (çarşamba, cuma ve pazar)	Latin ve Kiril alfabesi	Bosna dili
XIII	1890	48x32	Zemaljska štamparija (Ülke Matbaası)	Bosna hükümeti	İvan Vasin Popović	Belirtilmem iştir	Haftada üç gün (çarşamba, cuma ve pazar)	Latin ve Kiril alfabesi	Bosna dili
XIV	1891	48x32	Zemaljska štamparija (Ülke Matbaası)	Bosna hükümeti	İvan Vasin Popović	Belirtilmem iştir	Haftada üç gün (çarşamba, cuma ve pazar)	Latin ve Kiril alfabesi	Bosna dili
XV	1892	48x32	Zemaljska štamparija (Ülke Matbaası)	Bosna hükümeti	İvan Vasin Popović	Belirtilmem iştir	Haftada üç gün (çarşamba, cuma ve pazar)	Latin ve Kiril alfabesi	Bosna dili
XVI	1893	48x32	Zemaljska štamparija (Ülke Matbaası)	Bosna hükümeti	İvan Vasin Popović	Belirtilmem iştir	Haftada üç gün (çarşamba, cuma ve pazar)	Latin ve Kiril alfabesi	Bosna dili
XVII	1894	48x32	Zemaljska štamparija (Ülke Matbaası)	Bosna hükümeti	İvan Vasin Popović	Belirtilmem iştir	Haftada üç gün (çarşamba, cuma ve pazar)	Latin ve Kiril alfabesi	Bosna dili
XVIII	1895	48x32	Zemaljska štamparija (Ülke Matbaası)	Bosna hükümeti	İvan Vasin Popović	Belirtilmem iştir	Haftada üç gün (çarşamba, cuma ve pazar)	Latin ve Kiril alfabesi	Bosna dili

²⁴⁰ 5 Şubat 1884 tarihinde basılmış 13.sayıdan itibaren.

Cilt	Yıl	Ebadı	Basımevi	Sahibi	Editörü	Yayımcısı	Yayın periyodu	Alfabe	Dil
XIX	1896	48x32	Zemaljska štamparija (Ülke Matbaası)	Bosna hükümeti	İvan Vasin Popović	Belirtilmem iştir	Haftada üç gün (çarşamba, cuma ve pazar)	Latin ve Kiril alfabesi	Bosna dili
XX	1897	48x32	Zemaljska štamparija (Ülke Matbaası)	Bosna hükümeti	İvan Vasin Popović	Belirtilmem iştir	Haftada üç gün (çarşamba, cuma ve pazar)	Latin ve Kiril alfabesi	Bosna dili
XXI	1898	48x32	Zemaljska štamparija (Ülke Matbaası)	Bosna hükümeti	İvan Vasin Popović	Belirtilmem iştir	Haftada üç gün (çarşamba, cuma ve pazar)	Latin ve Kiril alfabesi	Bosna dili
XXII	1899	48x32	Zemaljska štamparija (Ülke Matbaası)	Bosna hükümeti	İvan Vasin Popović	Belirtilmem iştir	Haftada üç gün (çarşamba, cuma ve pazar)	Latin ve Kiril alfabesi	Bosna dili
XXIII	1900	48x32	Zemaljska štamparija (Ülke Matbaası)	Bosna hükümeti	İvan Vasin Popović	Belirtilmem iştir	Haftada üç gün (çarşamba, cuma ve pazar)	Latin ve Kiril alfabesi	Bosna dili
XXIV	1901	48x32	Zemaljska štamparija (Ülke Matbaası)	Bosna hükümeti	İvan Vasin Popović	Belirtilmem iştir	Haftada üç gün (çarşamba, cuma ve pazar)	Latin ve Kiril alfabesi	Bosna dili
XXV	1902	48x32	Zemaljska štamparija (Ülke Matbaası)	Bosna hükümeti	İvan Vasin Popović	Belirtilmem iştir	Haftada üç gün (çarşamba, cuma ve pazar)	Latin ve Kiril alfabesi	Bosna dili
XXVI	1903	48x32	Zemaljska štamparija (Ülke Matbaası)	Bosna hükümeti	İvan Vasin Popović	Belirtilmem iştir	Haftada üç gün (çarşamba, cuma ve pazar)	Latin ve Kiril alfabesi	Bosna dili
XXVII	1904	48x32	Zemaljska štamparija (Ülke Matbaası)	Bosna hükümeti	İvan Vasin Popović	Belirtilmem iştir	Haftada üç gün (çarşamba, cuma ve pazar)	Latin ve Kiril alfabesi	Bosna dili
XXVIII	1905	48x32	Zemaljska štamparija (Ülke Matbaası)	Bosna hükümeti	İvan Vasin Popović	Belirtilmem iştir	Haftada üç gün (çarşamba, cuma ve pazar)	Latin ve Kiril alfabesi	Bosna dili
XXIX	1906	48x32	Zemaljska štamparija (Ülke Matbaası)	Bosna hükümeti	İvan Vasin Popović	Belirtilmem iştir	Haftada üç gün (çarşamba, cuma ve pazar)	Latin ve Kiril alfabesi	Bosna dili
XXX	1907	48x32	Zemaljska štamparija (Ülke Matbaası)	Bosna hükümeti	İvan Vasin Popović	Belirtilmem iştir	Haftada üç gün (Çarşamba, Cuma ve Pazar)	Latin ve Kiril alfabesi	Bosna dili
XXXI	1908	48x32	Zemaljska štamparija (Ülke Matbaası)	Bosna hükümeti	İvan Vasin Popović	Belirtilmem iştir	Haftada üç gün (çarşamba, cuma ve pazar)	Latin ve Kiril alfabesi	Bosna dili
XXXII	1909	48x32	Zemaljska štamparija (Ülke Matbaası)	Bosna hükümeti	İvan Vasin Popović	Belirtilmem iştir	Haftada üç gün (çarşamba, cuma ve pazar)	Latin ve Kiril alfabesi	Bosna dili
XXXIII	1910	48x32	Zemaljska štamparija (Ülke Matbaası)	Bosna hükümeti	İvan Vasin Popović, yanısıra Franjo Mah	Belirtilmem iştir	Haftada üç gün (salı, perşembe ve cumartesi; pazartesi, çarşamba, cuma- (akşam baskısı))	Latin ve Kiril alfabesi	Bosna dili

Cilt	Yıl	Ebadı	Basımevi	Sahibi	Editörü	Yayımcısı	Yayın periyodu	Alfabe	Dil
XXXIV	1911	48x32	Zemaljska štamparija (Ülke Matbaası)	Bosna hükümeti	İvan Vasin Popović	Belirtilmem iştir	Haftada üç gün (salı, perşembe ve cumartesi; pazartesi, çarşamba, cuma-akşam baskısı)	Latin ve Kiril alfabesi	Bosna dili
XXXV	1912	48x32	Zemaljska štamparija (Ülke Matbaası)	Bosna hükümeti	İvan A. Miličević baş editörüydü. Sorumlu editör, Jošo Ivanišević ²⁴¹	Belirtilmem iştir	Haftada üç gün ²⁴² (salı, perşembe ve cumartesi; pazartesi, çarşamba, cuma-akşam baskısı)	Latin ve Kiril alfabesi	Bosna dili
XXXVI	1913	48x32	Zemaljska štamparija (Ülke Matbaası)	Bosna hükümeti	İvan A. Miličević baş editörüydü. Sorumlu editör, Jošo Ivanišević	Belirtilmem iştir	Pazar ve bayramları günleri dışından her gün	Latin ve Kiril alfabesi	Bosna dili
XXXVII	1914	48x32	Zemaljska štamparija (Ülke Matbaası)	Bosna hükümeti	İvan A. Miličević baş editörüydü. Sorumlu editör, Jošo Ivanišević	Belirtilmem iştir	Pazar ve bayramları günleri dışından her gün	Latin ve Kiril alfabesi ²⁴³	Bosna dili
XXXVIII	1915	48x32	Zemaljska štamparija (Ülke Matbaası)	Bosna hükümeti	İvan A. Miličević baş editörüydü. Sorumlu editör, Jošo Ivanišević	Belirtilmem iştir	Pazar ve bayramları günleri dışından her gün	Latin alfabesi	Bosna dili
XXXIX	1916	48x32	Zemaljska štamparija (Ülke Matbaası)	Bosna hükümeti	İvan A. Miličević baş editörüydü. Sorumlu editör, Jošo Ivanišević	Belirtilmem iştir	Pazar ve bayramları günleri dışından her gün	Latin alfabesi	Bosna dili
XL	1917	48x32	Zemaljska štamparija (Ülke Matbaası)	Bosna hükümeti	İvan A. Miličević baş editörüydü. Sorumlu editör, Jošo Ivanišević	Belirtilmem iştir	Pazar ve bayramları günleri dışından her gün	Latin alfabesi	Bosna dili
XLI	1918	48x32	Zemaljska štamparija (Ülke Matbaası)	Bosna hükümeti	İvan A. Miličević baş editörüydü. Sorumlu editör, Jošo Ivanišević	Belirtilmem iştir	Pazar ve bayramları günleri dışından her gün	Latin alfabesi	Bosna dili

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

1881-1918 yılları arasında yayımlanan *Sarajevski list*'in 7085 sayısının olduğu bilinmektedir. Aşağıdaki tabloda Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde bulunan *Sarajevski list*'in 7008 mevcut sayısı yanısıra eksik 70 sayısı ve tahrip edilen 7 sayısı da tespit edilmiştir.

²⁴¹ 1912 yılında yayımlanan 1.sayıdan 25.sayıya kadar İvan Vasin Popović, editörüydü. 1912 tarihli 25. sayıdan itibaren sorumlu editör olarak çalışmaya başlayan Jošo Ivanišević, bu görevde gazetenin 2 Kasım 1918 tarihli son ve 7085 sayısına kadar kalmıştır. Bu tarihler arasında İvan A. Miličević baş editörüydü.

²⁴² 19 Mart 1912 tarihli 73. sayıdan itibaren *Sarajevski list*, Pazar ve Bayramları günleri dışından her gün yayımlamıştır.

²⁴³ Birinci Dünya Savaşı sırasında *Sarajevski list* genel olarak Latin alfabesi, 11 Kasım 1915 tarihine kadar ise gazetenin baş sayfasındaki üst sağ köşesinde bulunan başlık hem Latin hem de Kiril alfabeleriyle basılmıştır. Bu tarihten sonra sadece Latin alfabesi kullanılmıştır.

Tablo 6: Sarajevski List'in Mevcut Sayıları ile Beraber Eksik ve Tahrip Edilen Sayıları

Cilt	Yıl	Yayımlandığı tarih ve sayılar	Sayfa sayısı
IV	1881	Sayı 62 (3 Ağustos) – Sayı 126 ²⁴⁴ (30 Aralık)	306 ²⁴⁵
V	1882	Sayı 1 (1 Ocak) – Sayı 157 ²⁴⁶ (31 Aralık)	Belirtilmemiştir.
VI	1883	Sayı 1 (2 Ocak) – Sayı 153 ²⁴⁷ (29 Aralık)	706
VII	1884	Sayı 1 (3 Ocak) – Sayı 149 ²⁴⁸ (31 Aralık)	665
VIII	1885	Sayı 1 (4 Ocak) – Sayı 147 ²⁴⁹ (30 Aralık)	555
IX	1886	Sayı 1 (1 Ocak) – Sayı 153 ²⁵⁰ (31 Aralık)	577
X	1887	Sayı 1 (5 Ocak) – Sayı 153 ²⁵¹ (30 Aralık)	563
XI	1888	Sayı 1 (1 Ocak) – Sayı 153 ²⁵² (30 Aralık)	601
XII	1889	Sayı 1 (2 Ocak) – Sayı 155 ²⁵³ (29 Aralık)	604
XIII	1890	Sayı 1 (1 Ocak) – Sayı 155 ²⁵⁴ (31 Aralık)	652
XIV	1891	Sayı 1 (2 Ocak) – Sayı 154 ²⁵⁵ (29 Aralık)	620
XV	1892	Sayı 1 (1 Ocak) – Sayı 157 ²⁵⁶ (30 Aralık)	629
XVI	1893	Sayı 1 (1 Ocak) – Sayı 155 (31 Aralık)	636
XVII	1894	Sayı 1 (3 Ocak) – Sayı 152 ²⁵⁷ (30 Aralık)	610
XVIII	1895	Sayı 1 (2 Ocak) – Sayı 155 ²⁵⁸ (29 Aralık)	596

²⁴⁴ Pejanović'in çalışmasında (1961: 20-21) *Sarajevski list* gazetesinin 1881 yılında yayımlandığı 125. sayı gösterilmektedir. Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesindeki *Sarajevski list* gazetesi tarandığı sırasında bu yılda basılmış 126. sayı tespit edilmiştir.

²⁴⁵ Sayfa sayısı, 16 Eylül 2020 tarihinde Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinin resmi web sayfasından <http://digital.ghb.ba/ghb/advancedSearchResults.xhtml> aktarılmıştır. 1882'de, 1910-1918 yılları arasında yayımlanan *Sarajevski list*'in bu web sayfasındaki sayfa sayısı belirtilmemektedir.

²⁴⁶ Pejanović'in çalışmasında (1961: 20-21) 1882 yılında yayımlanan *Sarajevski list*'in ancak 57 sayısından bahsedilmektedir. Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesindeki 1882 tarihli *Sarajevski list* gazetesinin 157. sayısı tespit edilmiş ve 87. sayısı eksiktir.

²⁴⁷ Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde bulunan 1883 yılına ait *Sarajevski list* gazetesinin 40. , 104. ve 142. sayıları eksiktir.

²⁴⁸ Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde bulunan 1884 tarihli *Sarajevski list* gazetesinin 4., 62., 80. ve 112. sayıları eksiktir.

²⁴⁹ Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde bulunan 1885 tarihli *Sarajevski list* gazetesinin 32., 36., 47., 49., 80., 85., 86., 102., 125. ve 143. sayıları eksik.

²⁵⁰ Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde bulunan 1886 yılında yayımlanan *Sarajevski list*'in 30., 73., 101., 133., 148. ve 151. sayıları mevcut değil.

²⁵¹ Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde bulunan 1887 yılında yayımlanan *Sarajevski list*'in 7., 8., 9., 10., 24., 27., 34., 63. ve 142. sayıları eksik.

²⁵² Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde, 1888 yılına ait *Sarajevski list*'in 26., 32., 121., 148. ve 152. sayıları bulunmamaktadır.

²⁵³ Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde, 1889 yılında yayımlanan *Sarajevski list*'in 26., 70., 73., 108., 131., 145. ve 152. sayıları bulunmamaktadır.

²⁵⁴ Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde, 1890 yılındaki *Sarajevski list*'in 3., 4. ve 59. sayıları mevcut değil.

²⁵⁵ Pejanović (1961:20)'in çalışmasında, 1891 yılında neşrolunan *Sarajevski list*'in 155. sayısı gösterilmektedir. Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesindeki *Sarajevski list* gazetesi tarandığı sırasında bu sayı bulunmamaktadır.

²⁵⁶ Pejanović (1961:20)'e göre 156. sayı bulunmaktadır. Ayrıca, Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde, 1892 yılında yayımlanan *Sarajevski list*'in 59., 77. ve 142. sayıları mevcut değil.

²⁵⁷ Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde bulunan 1894 tarihli *Sarajevski list*'in 2., 94., 116. ve 122. sayıları mevcut değil.

²⁵⁸ Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesindeki 1895 tarihli *Sarajevski list*'in 50. sayısı bulunmamaktadır.

Cilt	Yıl	Yayımlandığı tarih ve sayılar	Sayfa sayısı
XIX	1896	Sayı 1 (1 Ocak) – Sayı 156 (18 Aralık)	594
XX	1897	Sayı 1 (1 Ocak) – Sayı 126 ²⁵⁹ (24 Ekim)	487
XXI	1898	Sayı 1 (2 Ocak) – Sayı 155 ²⁶⁰ (30 Aralık)	659
XXII	1899	Sayı 1 (1 Ocak) – Sayı 155 ²⁶¹ (31 Aralık)	662
XXIII	1900	Sayı 1 (3 Ocak) – Sayı 155 ²⁶² (30 Aralık)	659
XXIV	1901	Sayı 1 (1 Ocak) – Sayı 155 ²⁶³ (14 Aralık)	670
XXV	1902	Sayı 1(1 Ocak) – Sayı 155 (16 Aralık) ²⁶⁴	670
XXVI	1903	Sayı 1 (2 Ocak) – Sayı 154 (16 Aralık)	664
XXVII	1904	Sayı 1(1 Ocak) – Sayı 155 (15 Aralık) ²⁶⁵	769
XXVIII	1905	Sayı 1(1 Ocak) – Sayı 156 (16 Aralık)	762
XXIX	1906	Sayı 1(3 Ocak) – Sayı 154 (15 Aralık) ²⁶⁶	1203
XXX	1907	Sayı 1(2 Ocak) – Sayı 155 (14 Aralık)	1907
XXXI	1908	Sayı 1(1 Ocak) – Sayı 156 (18 Aralık)	906
XXXII	1909	Sayı 1(1 Ocak) – Sayı 157 (17 Aralık) ²⁶⁷	868
XXXIII	1910	Sayı 1(1 Ocak) – Sayı 311 (30 Aralık)	Belirtilmemektedir.
XXXIV	1911	Sayı 1(2 Ocak) – Sayı 283	Belirtilmemektedir.
XXXV	1912	Sayı 1 (2 Ocak) – Sayı 287 (27 Aralık) ²⁶⁸	Belirtilmemektedir.
XXXVI	1913	Sayı 1(2 Ocak) – Sayı 280 (13 Aralık)	Belirtilmemektedir.
XXXVII	1914	Sayı 1(2 Ocak) – Sayı 325 (31 Aralık)	Belirtilmemektedir.
XXXVIII	1915	Sayı 1(1 Ocak) – Sayı 341(31 Aralık)	Belirtilmemektedir.
XXXIX	1916	Sayı 1(1 Ocak) – Sayı 353 (31 Aralık) ²⁶⁹	Belirtilmemektedir.
XL	1917	Sayı 1 (1 Ocak) – Sayı 313 (29 Aralık)	Belirtilmemektedir.
XLI	1918	Sayı 1(2 Ocak) – Sayı 238 (2 Kasım)	Belirtilmemektedir.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

²⁵⁹ Aynı çalışmada, 1897 yılındaki *Sarajevski list*'in 154. sayısı tespit edilmektedir. Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde ancak 24 Ekim 1897 tarihli 126.sayısı mevcuttur. Kasım ve aralık aylarında yayımlanan tüm sayıları eksik. Ayrıca, Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde bu yılda yayımlanan *Sarajevski list*'in 113. ve 122 sayıları mevcut değil.

²⁶⁰ Kütüphanede, bu yılda yayımlanan 102. sayısı mevcut değil.

²⁶¹ Pejanović (1961:20)'in çalışmasında, 1899 yılının 154. sayısı anılmaktadır. Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde ise 155.sayısı tespit edilmiştir. Kütüphanede bulunan 1899 tarihli *Sarajevski list* 'in 26. ve 56. sayılarının sayfaları tahrip edilmiştir.

²⁶² Eksik olan 113. sayısı, 104. ve 105. sayıları ise tahrip edilmiştir.

²⁶³ Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde, 1901 yılında yayımlanan *Sarajevski list* 'in 15. ve 19. sayıları eksik, 65. ve 111. sayıları ise tahrip edilmiştir.

²⁶⁴ Birinci sayısı eksik ve 134. sayısı tahrib edilmektedir.

²⁶⁵ 24. ve 144. sayıları eksik.

²⁶⁶ Kütüphanede, 1906 yılında yayımlanan *Sarajevski list* 'in 135. sayısı ve 119.sayısının bir kısmı eksik.

²⁶⁷ 26. sayısı eksik.

²⁶⁸ 166. ve 190. sayıları eksik.

²⁶⁹ Pejanović'in çalışmasında (1961: 20-21) *Sarajevski list* 'in 29 Aralık 1916 tarihli 326. sayısı anılmaktadır. Bu bilgi yanlış aktarılmıştır. Çünkü, Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde bulunan *Sarajevski list* tarandığı zaman, 29 Aralık 1916 tarihli 351.sayısına kadar ulaşılmıştır.

3.1.2. Gazetenin Yazılarına Göre Fihristi

1881-1918 yılları arasında yayımlanan *Sarajevski list*’te çalışma konusu ile ilgili yazılar bulundukları sayılara göre Tablo 7’de kronolojik olarak gösterilecektir:

Tablo 7: Sarajevski List’te Çalışma Konusu ile İlgili Yazılar

Yazar/Hazırlayan/Derleyen İsmi	Çevirmenin İsmi	Metnin Başlığı	Tür	Cilt	Yıl	Sayı	Sayfa Sayısı
İmzasız (Sarajevski list’in editörlüğü tarafından hazırlanan yazı)	Çeviri değil.	Turcizmi u Bosni (Bosna’da Türkçe kelimeler)	Sözlük	IV	1881	65	4-5
İmzasız (Sarajevski list’in editörlüğü tarafından hazırlanan yazı)	Çeviri değil.	Turcizmi u Bosni (Bosna’da Türkçe kelimeler)	Sözlük	IV	1881	67	3-4
İmzasız (Sarajevski list’in editörlüğü tarafından hazırlanan yazı)	Çeviri değil.	Turcizmi u Bosni (Bosna’da Türkçe kelimeler)	Sözlük	IV	1881	70	4
İmzasız (Sarajevski list’in editörlüğü tarafından hazırlanan yazı)	Çeviri değil.	Turcizmi u Bosni (Bosna’da Türkçe kelimeler)	Sözlük	IV	1881	73	4
İmzasız (Sarajevski list’in editörlüğü tarafından hazırlanan yazı)	Çeviri değil.	Turcizmi u Bosni (Bosna’da Türkçe kelimeler)	Sözlük	IV	1881	76	3-4
İmzasız (Sarajevski list’in editörlüğü tarafından hazırlanan yazı)	Çeviri değil.	Turcizmi u Bosni (Bosna’da Türkçe kelimeler)	İlân	IV	1881	75	2
İmzasız (Sarajevski list’in editörlüğü tarafından hazırlanan yazı)	Çeviri değil.	Turcizmi u Bosni (Bosna’da Türkçe kelimeler)	İlân	IV	1881	76	4
İmzasız (Sarajevski list’in editörlüğü tarafından hazırlanan yazı)	Çeviri değil.	Turcizmi u Bosni (Bosna’da Türkçe kelimeler)	İlân	IV	1881	80	4
İmzasız (Sarajevski list’in editörlüğü tarafından hazırlanan yazı)	Çeviri değil.	Turcizmi u Bosni (Bosna’da Türkçe kelimeler)	İlân	IV	1881	81	3
İmzasız (Sarajevski list’in editörlüğü tarafından hazırlanan yazı)	Çeviri değil.	Carigrad, Turska štampa-Vakit (İstanbul, Türk matbaası-Vakit)	Haber	IV	1881	83	2
İmzasız (Sarajevski list’in editörlüğü tarafından hazırlanan yazı)	Çeviri değil.	Carigrad (İstanbul)	Haber	IV	1881	92	1
İmzasız (Sarajevski list’in editörlüğü tarafından hazırlanan yazı)	Çeviri değil.	Turska državna štamparija (Türk devlet matbaası)	Haber	V	1882	95	2
İmzasız (Sarajevski list’in editörlüğü tarafından hazırlanan yazı)	Çeviri değil.	Novi turski riječnici (Yeni Türkçe Sözlükler)	Haber	V	1882	126	2
İmzasız (Sarajevski list’in editörlüğü tarafından hazırlanan yazı)	Çeviri değil.	Turski kalendar (Türk Takvimi)	Haber	V	1882	148	2
Edmondo de Amicis	Belirtilmem iştir.	Sunce u Carigradu (Constantinopoli’de Güneş)	Seyahatname (bir kısmı)	VII	1884	47	3
İmzasız (Sarajevski list’in editörlüğü tarafından hazırlanan yazı)	Çeviri değil.	Turski list Vatan (Türkçe Vatan Gazetesi)	Haber	VII	1884	83	2
İmzasız (Sarajevski list’in editörlüğü tarafından hazırlanan yazı)	Çeviri değil.	Turski list Vatan (Türkçe Vatan Gazetesi)	Haber	VII	1884	104	2
İmzasız (Sarajevski list’in editörlüğü tarafından hazırlanan yazı)	Çeviri değil.	Turska državna štamparija (Türk Devleti Matbaası)	Haber	VII	1884	115	3
İmzasız (Sarajevski list’in editörlüğü tarafından hazırlanan yazı)	Çeviri değil.	Turska junakinja (Türk Kadını Kahramanı),	Haber	VII	1884	145	3

Yazar/Hazırlayan/Derleyen İsmi	Çevirmenin İsmi	Metnin Başlığı	Tür	Cilt	Yıl	Sayı	Sayfa Sayısı
B.D.	Çeviri değil.	<i>Novinarsko putovanje oko svijeta (Dünyanın Etrafindan Gazetecilik Yolculuğu)</i>	Haber	VIII	1885	119	1-2
İmzasız (Sarajevski list'in editörlüğü tarafından hazırlanan yazı)	Çeviri değil.	<i>Muhamedovska narodna čitaonica (Müslümanların halk kütüphanesi)</i>	Haber	XI	1888	86	3
Hadži-Pavle Rigićki Skribeščanski	Çeviri değil.	<i>Pisma sa daleka puta (Uzak yolculuktan mektuplar)</i>	Mektup	XI	1888	114	1-2
Hadži-Pavle Rigićki Skribeščanski	Çeviri değil.	<i>Pisma sa daleka puta (Uzak yolculuktan mektuplar)</i>	Mektup	XI	1888	115	1
İmzasız (Sarajevski list'in editörlüğü tarafından hazırlanan yazı)	Çeviri değil.	<i>Muhamedovska narodna čitaonica (Müslümanların halk kütüphanesi)</i>	Haber	XI	1888	122	2
İmzasız (Sarajevski list'in editörlüğü tarafından hazırlanan yazı)	Çeviri değil.	<i>Carigrad (İstanbul)</i>	Haber	XI	1888	139	2
İmzasız (Sarajevski list'in editörlüğü tarafından hazırlanan yazı)	Almancada n Bosna diline Çevirmen belirtilmemiştir.	<i>Priče o Nasradin hodži (Nasreddin Hoca'nın Fıkraları)</i>	Fıkra (Seçilmiş 16 fıkra)	XIV	1891	53	2-3
İmzasız (Sarajevski list'in editörlüğü tarafından hazırlanan yazı)	Çeviri değil.	<i>Književnost u Turskoj (Türkiye'de Edebiyat),</i>	Haber	XIV	1891	73	3
Leopold Ritter von Sacher-Masoch	Çevirmen belirtilmemiştir.	<i>Turska Papuča (Türk Terliği)</i>	Hikâye	XIV	1891	115	1-2
O.Ef.(endiya) Mutapčić	Çeviri değil.	<i>Priče o Nasradin hodži (Nasreddin Hoca'nın Fıkraları),</i>	Fıkra (15 tane)	XIV	1891	153	2-3
Mehmed Beg Kapetanović-Ljubušak	Çeviri değil.	<i>Carski zet, veliki vezir Rustam-paša (Padışah'ın damadı, büyük sadrazam Rüstem Paşa)</i>	Kitap tanıtımı	XVII	1894	50	1-2
İmzasız (Sarajevski list'in editörlüğü tarafından hazırlanan yazı)	Çeviri değil.	<i>Istočno Blago (Doğu'nun Varlığı)</i>	Kitap tanıtımı	XIX	1896	29	1-2
Belirtilmemiştir.	Edhem Mulabdić	<i>Razbojnik bez oružja (Silahsız Eşkıya)</i>	Hikâye	XIX	1896	31	1-2
Edhem Mulabdić	Çeviri değil.	<i>A la franga ili â la turka (A la franga veya âla-turka -Doğu ve Batı'nın Eşinde Yaşananlardan)</i>	Hikâye	XX	1897	125	1-2
R. Lindau	Gj.	<i>Gjeverli Hanuma-Istočna priča (Cevherli Hanım-Doğu hikâyesi)</i>	Hikâye	XXI	1898	44	1-2
R. Lindau	Gj.	<i>Gjeverli Hanuma-Istočna priča (Cevherli Hanım-Doğu hikâyesi)</i>	Hikâye	XXI	1898	45	1-2
Sami Paşazade Sezai Bey	Belirtilmem iştir.	<i>Anedžigim (Anneciğim),</i>	Hikâye	XXI	1898	120	1-2
Sami Paşazade Sezai Bey	Belirtilmem iştir.	<i>Anedžigim (Anneciğim),</i>	Hikâye	XXI	1898	121	1-2
İmzasız	Tevfik Beg Bašagić	<i>Neke turske pričice (Türk Küçük Hikâyelerinden),</i>	Küçük hikâye (5 tane)	XXII	1899	44	2
Abdul-halim (Abdülhalim)	Derviš Bajrić	<i>Bratinska Nevjera (Kardeşlerin Vefasızlığı)</i>	Hikâye	XXII	1899	84	1
Abdul-halim (Abdülhalim)	Derviš Bajrić	<i>Bratinska Nevjera (Kardeşlerin Vefasızlığı)</i>	Hikâye	XXII	1899	86	1-2
Mehmed Celal	Derviš Bajrić	<i>Majčina Jedinica (Annenin bir kızı)</i>	Hikâye	XXII	1899	119	1
A. Rasim	Derviš Bajrić	<i>Majčina Ljubav (Anne Sevgisi),</i>	Hikâye	XXII	1899	142	1-2
İmzasız (Sarajevski list'in editörlüğü tarafından hazırlanan yazı)	Çeviri değil.	<i>Književnost (Edebiyat)</i>	Değerlendirme	XXIII	1900	37	3

Yazar/Hazırlayan/Derleyen İsmi	Çevirmenin İsmi	Metnin Başlığı	Tür	Cilt	Yıl	Sayı	Sayfa Sayısı
A.N. (Türk edb)	D. Bajrić	<i>Ženska Hila (Kadın Hilesi)</i>	Hikâye	XXIII	1900	40	1-2
Abdul-Melik	D. Bajrić	<i>Nesretni Par -Istanbulske pripovjetke (Mutsuz Cift-İstanbul Öykülerinden)</i>	Öykü	XXIII	1900	47	1-2
İmzasız (Sarajevski list'in editörlüğü tarafından derlenen yazı)	Çeviri değil.	<i>Pabirci iz nauke i društva (Bilim ve Toplumdan Değerlendirmeler)</i>	Değerlendirme	XXIII	1900	62	1-2
A.N.	Derviş Bajrić	<i>Mačeha i pastorče (Üveyanne ve Üveyçocuğu)</i>	Hikâye	XXIII	1900	85	1
A.N.	Derviş Bajrić	<i>Mačeha i pastorče (Üveyanne ve Üveyçocuğu)</i>	Hikâye	XXIII	1900	86	1
M. Nuri Şeyd(a)	D. B.	<i>Stari arabadžija (Yaşlı Arabacı)</i>	Hikâye	XXIII	1900	132	1-2
Ahmedî Naci	Derviş Bajrić	<i>Mudri Kadija (Bilgili Kadı),</i>	Hikâye	XXIII	1900	143	1
İsmi belirtilmeyen gazeteci (Em. olarak imzalı)	Çeviri değil.	<i>Tursko pozorište (Türk tiyatrosu)</i>	Rapörtaj	XXXIX	1916	94	2-3
Halide Edib Hanım	A.M.	<i>Novi Turan (Yeni Turan)</i>	Roman	XXXX	1917	17	3
Halide Edib Hanım	A.M.	<i>Novi Turan (Yeni Turan)</i>	Roman	XXXX	1917	19	3
Halide Edib Hanım	A.M.	<i>Novi Turan (Yeni Turan)</i>	Roman	XXXX	1917	20	3
Halide Edib Hanım	A.M.	<i>Novi Turan (Yeni Turan)</i>	Roman	XXXX	1917	22	3
Halide Edib Hanım	A.M.	<i>Novi Turan (Yeni Turan)</i>	Roman	XXXX	1917	23	3
Halide Edib Hanım	A.M.	<i>Novi Turan (Yeni Turan)</i>	Roman	XXXX	1917	24	3
Halide Edib Hanım	A.M.	<i>Novi Turan (Yeni Turan)</i>	Roman	XXXX	1917	25	3
Halide Edib Hanım	A.M.	<i>Novi Turan (Yeni Turan)</i>	Roman	XXXX	1917	26	3
Halide Edib Hanım	A.M.	<i>Novi Turan (Yeni Turan)</i>	Roman	XXXX	1917	27	3
Halide Edib Hanım	A.M.	<i>Novi Turan (Yeni Turan)</i>	Roman	XXXX	1917	34	3
Halide Edib Hanım	A.M.	<i>Novi Turan (Yeni Turan)</i>	Roman	XXXX	1917	37	3
Halide Edib Hanım	A.M.	<i>Novi Turan (Yeni Turan)</i>	Roman	XXXX	1917	38	3
Halide Edib Hanım	A.M.	<i>Novi Turan (Yeni Turan)</i>	Roman	XXXX	1917	39	4
Halide Edib Hanım	A.M.	<i>Novi Turan (Yeni Turan)</i>	Roman	XXXX	1917	40	3
Halide Edib Hanım	A.M.	<i>Novi Turan (Yeni Turan)</i>	Roman	XXXX	1917	41	3
Halide Edib Hanım	A.M.	<i>Novi Turan (Yeni Turan)</i>	Roman	XXXX	1917	43	3
Halide Edib Hanım	A.M.	<i>Novi Turan (Yeni Turan)</i>	Roman	XXXX	1917	44	3-4
Ahmet Hikmet Müftüoğlu	A.Ş.	<i>Tetka Nekija (Nakiye Hala)</i>	Hikâye	XXXX	1917	59	3
Ahmet Hikmet Müftüoğlu	A.Ş.	<i>Tetka Nekija (Nakiye Hala)</i>	Hikâye	XXXX	1917	60	3
Marija Luiza Becker	S.R	<i>Na turskom brodu (Türk Gemisinde)</i>	Hatıra defteri	XXXX	1917	66	2-3

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 7’de görüldüğü üzere tefrika yazılarla beraber tez konusu ile ilgili 71 yazı tespit edilmiştir. Tefrika edilmiş yazılar birer bütün olarak düşünüldüğünde tez konusu ile ilişkilendirebileceğimiz 40 yazı olduğu görülür.

Tez konusu ile ilgili tespit edilen 12 tefrika eserlerinden ilki 1881 yılına ait (Cilt IV) 65. sayı (10 Ağustos), 67. sayı (14 Ağustos), 70. sayı (21 Ağustos), 73. sayı (28 Ağustos) ve 76. sayı (4 Eylül)’da yayımlanan *Turcizmi u Bosni (Bosna’da Türkçe kelimeler)* sözlüğüdür. Bu sözlük hakkında ilân, ikinci tefrika eseri sayılır. Sözlük ile aynı başlığı taşıyan bu ilân, 1881 yılındaki 75. sayı (2 Eylül), 76. sayı (4 Eylül), 80. sayı (14 Eylül) ve 81. sayı (16 Eylül)’da basılır. Gazetede haber şeklinde yayımlanan üçüncü tefrika eseri, 5 Ağustos 1882 (Cilt V) tarihli 95. sayı ve 18 Eylül 1884 (Cilt VII) tarihli 115. sayıda neşrolunan *Turska državna štamparija (Türk devlet matbaası)* başlıklı yazıdır. 30 Ağustos 1884 (Cilt VII) tarihli 83. sayı ve 7 Eylül 1884 tarihli 104. sayıda yayımlanan

Turski list Vatan (*Türkçe Vatan Gazetesi*) başlıklı haber ve 29 Ağustos ve 8 Ekim 1888 yılındaki 86. ve 112. sayılarda haber olarak yayımlanan *Muhamedovska narodna čitaonica* (*Müslüman Halk Kırathanesi*) başlıklı yazı, tefrika eserleridir. Kaleme alınan tüm bu yazılar, editörlük tarafından değerlendirilmektedir. 28 ve 30 Eylül 1888 yılında (Cilt VII) çıkarılan 114.sayı ve 115.sayıda yayımlanan *Pisma sa daleka puta* (*Uzak yolculuktan mektuplar*) başlıklı mektup, başka bir tefrika eseridir. Yazarı, Hadži-Pavle Rigijčki Skrbéščanski'dir. 7 ve 8 Nisan 1898 (Cilt XXI) tarihli 44. ve 45. sayılarda yayımlanan R. Lindau'un *Gjeverli hanuma-Istočna priča* (*Cevherli Hanım- Doğu Öyküsü*) başlıklı öykü; 5 ve 6 Ekim 1898 (Cilt XXI) tarihli 120. ve 121. sayılarda basılmış Samipaşazade Sezai Bey'in *Anedžigim* (*Anneciğim*) başlıklı öyküsü de tefrika eserlerindendir. 27 ve 29 Temmuz 1899 (Cilt XXII) tarihli 84. ve 86. sayılarda, tefrika eseri olarak Abdülhalim'in *Bratinska nevjera* (*Kardeşliğin Vefasızlığı*) başlıklı hikâyesi yayımlanır. A.N. tarafından kaleme alınan *Maćeha i postorče* (*Üveyanne ve Üveyçocuğu*) başlıklı hikâye, 27 ve 28 Temmuz 1900 (Cilt XXIII) tarihlerindeki 85. ve 86. sayılarda yayımlanan tefrika eseridir. Halide Edip Hanım'ın yazdığı *Novi Turan* (*Yeni Turan*) başlıklı romanı, 17, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 26 ve 27 Ocak, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 12 ve 13 Şubat 1917 (Cilt XXXX) tarihlerinde basılmış 17., 19., 20., 22., 23., 24., 25., 26., 27., 34., 37., 38., 39., 40., 41., 43. ve 44. sayılarda tefrika eseri tespit edilir. Ahmed Midhat'in *Tetka Nekiye* (*Nekiye Teyze*) başlıklı hikâyesi, 28 Şubat ve 1 Mart 1917 (Cilt XXXX) tarihlerindeki 59. ve 60. sayılarda basılır.

Bu 71 yazı içerisinde birer yazı olarak gösterilen 1891 tarihli 53. sayıda yayımlanan *Priče o Nasradin hodži* (*Nasreddin Hoca'nın Fıkraları*) ana başlığı altında başlıksız 16 fıkra bulunmaktadır. Bu fıkraların bulunduğu ana başlık *Priče o Nasradin hodži* (*Nasreddin Hoca'nın Fıkraları*), tek yazı olarak sayılmaktadır. Aynı şekilde, 1891 yılında yayımlanan 153. sayıdaki *Priče o Nasradin hodži* (*Nasreddin Hoca'nın Fıkraları*) ana başlığı altında başlıksız 15 fıkra ve 1899 tarihli 44. sayıda bulunan *Neke turske priče* (*Türk Küçük Hikâyelerinden*) ana başlığı altında 5 küçük hikâye, tek tek yazı olarak gösterilmektedir.

Tablo 7.de gösterilen mensur olan türler için gerekli açıklamalar yapılacaktır:

1. İmzasız-Sarajevki list'in editörlüğü tarafından hazırlanan yazı, *Turcizmi u Bosni* (*Bosna'da Türkçe Kelimeler*; Sözlük), C. IV/1881, S. 65, s. 4-5; S. 67, s. 3-4; S. 70, s. 4; S. 73, s. 4; S. 76, s. 3-4

Osmanlı döneminde Türkçe vasıtasıyla Bosna diline girmiş olan Arapça, Farsça ve Türkçe kökenli kelimeler için 'Turcizmi' tabiri kullanılır. O dönem, kültür alışverişi içinde bulunan halkın (Boşnaklar) tarafından bu yabancı kelimelerin anlamlarını bilmeden kullanıldığı fark edilir. Bu kelimelerin Bosna diline uygun bir anlam eşitliği bulmak kolay olmadığını da görünür. Yerli halk ve yabancılar arasında yaşanan iletişim kopukluğu, bu sözlüğün yazılmasına neden olurdu. Ayrıca, editörlük Bosna dilinde bulunan yabancı kelimelerin silinmelerini de amaçlamaktadır. Böylece hazırlanan *Turcizmi u Bosni* (*Bosna'da Türkçe Kelimeler*) başlıklı sözlük, Bosna dilinde kullanılan en yaygın 923 kelimeyi içermektedir. 10 Ağustos 1881 tarihli 65. sayıdaki 4. sayfanın ortasında yayımlanmaya başlanan bu sözlüğün metninin ortasında editörlük imzasıyla "Tüm telif hakları saklıdır" yazısı bulunmaktadır. Aynı sayıda, A harfi ile başlayan 51 ve B harfi ile başlayan 100 kelime yayımlanır. 14 Ağustos 1881 tarihli 67. sayıda Ć (Ç) harfi ile başlayan 73 kelime, D harfi ile başlayan 48 kelime, E harfi ile başlayan 23 kelime, F harfi ile başlayan 11 kelime, G harfi ile başlayan 25 kelime bulunmaktadır. 21 Ağustos 1881 tarihli 70. sayıda H harfi ile başlayan 47 kelime, I harf ile başlayan 25 kelime, J (Y) harfi ile başlayan 52 kelime, K harfi ile başlayan 89 kelime basılır. 28 Ağustos 1881 tarihli 73. sayıda K harfin devamı olarak 7 kelime yayımlanır. Toplam K harfli 96 kelime bulunur. Aynı sayıda, L harfi ile başlayan 13 kelime, M harfi ile başlayan 59 kelime, N harfi ile başlayan 14 kelime, O harfi ile başlayan 5 kelime, P harfi ile başlayan 26 kelime, R harfi ile başlayan 5 kelime, S harfi ile başlayan 55 kelime neşrolunur. 4 Eylül 1881 tarihindeki 76. sayıda Š ile başlayan 18 kelime, T ile başlayan 46 kelime, U ile başlanan 7 kelime, ile başlayan 9 kelime, ile başlayan 25 ve Türkçede olmayan DŽ (söyleyiş kalın C) ile başlayan 23 kelime basılır.

2. İmzasız-Sarajevki list'in editörlüğü tarafından hazırlanan yazı, *Turcizmi u Bosni* (*Bosna'da Türkçe Kelimeler*; İlân), C. IV/1881, S. 75, s. 2; S. 76, s. 4; S. 80, s. 4; S. 81, s. 3

Bu ilânda editörlüğün özel baskı olarak yayımladığı pratik kullanım için sözlüğün tanıtımı yapılmaktadır. Fiyatı 30 Novčić'tir. Özellikle yabancıların ve memurların

kullanılması için tavsiye edilen bu küçük kapsamlı sözlük, ancak Saraybosna'daki Franjo Josif caddesinde bulunan Königsberg yayınevinde satılır. Aynı içerikli ilanı, 14 Eylül 1881 ve 16 Eylül 1881 tarihli 80. sayı ve 81. sayılarda da yayımlanır.

3. İmzasız-Sarajevki list'in editörlüğü tarafından hazırlanan yazı, *Carigrad, Turska štampa-Vakit (İstanbul, Türk matbaası-Vakit; Haber/Mecmua)*, C. IV/1881, S. 83, s. 2

İstanbul, Türkiye'de basın yayın-Vakit başlıklı yazıda, *Vakit Gazetesi*'nin kapatıldığına dair haber yayımlanır. O dönem *Vakit Gazetesi*'nin yazar kadrosunun bulunduğu binanın önünde asılmış levhanın üzerinde Türkçe, Ermenice ve Fransızca gazetenin başlığı bulunur. Gazetenin başlığının yabancı diller ile yazıldığı bahanesiyle gazete kapatılır. Asıl neden, levhanın üstündeki Padişah'ın mührünün üst üste iki kez kirlenmesidir.

4. İmzasız-Sarajevki list'in editörlüğü tarafından hazırlanan yazı, *Carigrad (İstanbul; Haber)*, C. IV/1881, S. 92, s. 1

Carigrad başlıklı yazıda, 6 Ekim 1881 tarihli ve Türkiye'de basılmış olan *Vakit Gazetesi*'nin resmî bir yazısında Ali Fuad ve Ali Nizam'ın Mısır'a gönderilmelerine dair haber yayımlanır. Gönderilmelerinin nedeni, İstanbul'a geri dönecekleri zaman Mısır'daki askerî ayaklanma hakkında rapor verilmesidir.

5. İmzasız-Sarajevki list'in editörlüğü tarafından hazırlanan yazı, *Turska državna štamparija (Türk Devlet Matbaası; Haber)*, C. V/1882, S. 95, s. 2; C. VIII/1884, S. 115, s. 3

Turska državna štamparija (Türk Devlet Matbaası) başlıklı yazıda, İstanbul'da 28 Haziran 1882 tarihinde yayımlanan "*Polit.Kor*" ("*Siyasî Kor.???*") başlıklı mecmuada Saray bürokrasinin Mısır'da yaşanan siyasî olaylarla meşgul olduklarında Padişah'ın kâhyası Osman Bey'in İstanbul'da matbaanın kurulmasıyla ilgilendiğine dair haber yayımlanır. Matbaanın kuruluş nedeni, İslam medeniyetine ait ve dikkate değer eserlerin yayımlanmasıdır. Avrupa'da bu eserlerin kaliteli bir şekilde çevirilmediği bilinir. Ayrıca, Osman Bey'in yeni kurulan bu matbaada Kur'an Kerim'i bastırıldığı biliniyordu. Kur'an Kerim'in büyük halk kitlesine ulaşılabilmesi için ucuza satılıyordu. Bunun yanı sıra Osman Bey'in Türk ve Arap tarihçilerinin daha önce basılmamış büyük eserlerini Padişah'ın desteğiyle yayımlamak istediğini bildiriyordu.

6. İmzasız-Sarajevki list'in editörlüğü tarafından hazırlanan yazı, *Novi turski riječnici (Yeni Türkçe Sözlükler; Haber)*, C. V/1882, S. 126, s. 2

Novi turski riječnici (Yeni Türkçe Sözlükler) başlıklı yazıda Osman Bey'in İstanbul'da kurduğu matbaada üç büyük sözlük basılmaya hazırlandığını bildirmektedir. Daha önce yayımlanan Türkçe, Arapça ve Farsça sözlüklerin içeriklerinin alfabetik olarak dizilmediğini fark edilir. Osman Bey, "Kamone" ("Okyanus") olarak tanınmış Arapça sözlüğün Avrupa'da kullanılan bilimsel sisteme göre düzeltilmesini hedefler. Aynı sözlüğün ikinci baskısının Fransızca'ya tercüme edileceğine dair haber yayımlanır. Bu sözlük 130. 000 kelimeden oluşacaktır. Ardından "Akter" ("Yıldız") başlığı altında Farsça sözlüğün ve Türkçe-Arapça sözlüğün yayımlanacaklarını bildirmektedir.

7. İmzasız-Sarajevki list'in editörlüğü tarafından hazırlanan yazı, *Turski kalendar (Türk Takvimi; Haber)*, C. V/1882, S. 148, s. 2

Turski kalendar (Türk Takvimi) başlıklı yazıda, Merkezî basımevinde 1883 yılı için Türkçe Türk Takvimin yayımlandığı ve fiyatı 1 Forint olduğunu bildirmektedir.

8. Amicus, Edmondo de, *Sunce u Carigradu (Constantinopoli'de Güneş; Seyahatname)*, çev. Belirtilmemiştir, C. VII/1884, S. 47, s. 3

Tanınmış İtalyan yazarı Edmondo de Amicis²⁷⁰'in (21 Ekim 1846 - 11 Mart 1908), "Constantinople" (1874) başlıklı eseri İstanbul seyahatinin arasında önemli yere sahiptir. De Amicis, kendi deyimiyle şehrin ihtişamını ve güzelliğini ilk kez deniz üzerindeyken görür. İstanbul'u anlatmaya kelimelerin yetmeyeceğinden söz eder ve gördüğü manzaradan oldukça etkilenir. 1938 yılında Reşad Ekrem Koçu çevirisi, kısaltılmış metin ve Türkçe'ye yapılmış ilk çeviridir.

1993 yılında, Prof.Dr. Beynun Akyavaş tarafından seyahatname şeklinde "İstanbul" başlığı altında tam metin Türkçeye tercüme edilir.

Sarajevski list'in 30 Nisan 1884 tarihli 47. sayısında bu eserin kısa bir metni Bosna diline tercüme edilmiş ve "Constantinopoli'de Güneş" başlığı altında yayımlanmıştır.

²⁷⁰Bkz: <https://www.forumbilir.net/sairlerin-hayati/12681-edmondo-de-amicis-hayati-hakkinda-kisa-bilgi.html> (7 Ekim 2017).

Aslında bu çeviri, Akyavaş'ın Türkçeye tercüme ettiği “İstanbul²⁷¹” adlı seyahatnamedeki “Işık” başlığı olan kısa bir metnidir:

“Işık”

İstanbul’da en büyük zevklerimden biri Galata köprüsünden güneşin doğuşunu ve batışını seyretmektedir. Şafak vaktinde, sonbaharda, Haliç hemen daima ince bir sis tabakasıyla örtülüdür; şehir, bir oyunun hazırlıklarını gizlemek için sahnenin üstüne gerilen beyaz tüllerin arasından görüldüğü gibi, sisin altından hayal meyal görülür. Üsküdar tamamen sis altındadır, ancak tepelerinin karanlık ve belli belirsiz şekilleri seçilir. Köprü ve deniz kenarları ıssızdır, İstanbul uyur; yalnızlık ve sessizlikle manzara daha da debdebeli görünür. Gökyüzü Üsküdar tepelerinin arkasından yıldızlanmaya başlar. Bu ışıklı şeridin üzerinde, büyük mezarlığın selvileri, tepelere dizilmiş devler ordusu gibi, bir bir, kara kara, açık açık ortaya çıkar ve Altınboynuz’un bir başından öteki başına, yeniden doğan muhteşem şehrin ilk titremesi gibi, bir ışık ürpertisi geçer. Sonra, Asya yakasındaki selvilerin gerisinden ateşten bir göz yükselir ve aynı anda Ayasofya’nın dört minaresinin beyaz tepeleri pembeye boyanır. Birkaç saniye içinde, Haliç’in nihayetine kadar, tepeden tepeye, camiden camie, birbiri arkasına bütün minareler kıpkırmızı bir renk alır, birbiri arkasına bütün kubbeler gümüşlenir, gül rengi setten sete iner, aydınlık büyür, sis örtüsü kalkar ve İstanbul, tepelerde pespembe ve pırıl pırıl, sahillerde mavimsi ve morumsu, zarif ve taptaze, olduğu gibi gözüktür; sulardan çıkıyormuş gibi olur. Güneş yükseldikçe, ilk renklerin nefaseti büyük bir aydınlığın içinde erir ve her şey akşama kadar ışıgın beyazlığıyla örtülmüş gibi kalır. İşte o zaman ilâhî manzara tekrar başlar. Hava, Kadıköy’ün son tepesinin uzak ağaçları tek tek görülecek kadar berraktır. İstanbul’un büyük büyük çizgileri semada öyle berrak hatlarla ve öyle kuvvetli renklerle ortaya çıkar ki, Sarayburnu’ndan Eyüp mezarlığına kadar, zirve zirve, bütün minareler, bütün kuleler, tepeleri taçlandıran bütün selviler sayılabilir. Altınboynuz ile Boğaz fevkalâde bir çivit rengine girer; doğuda ametist renginde olan gökyüzü, ufku, kâinatın yaratıldığı ilk günü düşündüren sayısız yakut pırıltılarıyla boyayarak İstanbul’un arkasında tutuşur;

²⁷¹Bkz: [https://tr.scribd.com/document/353062541/Anı-Edmondo-De-Amicis-İstanbul-1874-pdf\(7Ekim2017\)](https://tr.scribd.com/document/353062541/Anı-Edmondo-De-Amicis-İstanbul-1874-pdf(7Ekim2017)).

İstanbul karanlıklaşıır. Galata yıldızlanır ve batan güneşin vurduğu Üsküdar, yanıyormuş gibi duran pencereleriyle parlayarak alev almış bir şehre benzer. Bu, İstanbul'u seyretmek için en güzel andır. Peş peşe geçen son derecede tatlı renkler, soluk altın, gül ve leylâk renkleri, şehrin kâh şu tarafına kâh bu tarafına bir güzellik üstünlüğü verip alarak ve manzaranın kendisini gün ortasında göstermeye cesaret edemeyen binlerce ufak tefek ve mahcup zarafetini meydana çıkarak yamaçlarda ve suların üstünde titreşip kaçar. Gölgele vadilerde kaybolmuş hüznünlü büyük mahalleler, tepelerde gülen erguvan renkli küçük kasabalar, hayatı sönmüş gibi hareketsiz duran şehirler ve köyler, yangında boğulmuş gibi birden ölen, ölü zannedilirken ateş içinde birden dirilen ve güneşin son ışığında birkaç saniye daha şenlik eden şehirler ve köyler görülür. Sonra, Asya yakasında pırıl pırıl parlayan iki tepeden başka bir şey kalmaz artık: Bulgurlu tepesi ve Maramara'nın girişini koruyan burun. Bunlar evvelâ iki altın taç, sonra erguvan renkli iki bere, daha sonra iki yakuttur; nihayet bütün İstanbul karanlıkta kalır ve on bin minareden ses güneşin batışını haber verir (s.109, 110)."

9. İmzasız-Sarajevki list'in editörlüğü tarafından hazırlanan yazı, *Turski list Vatan* (*Türkçe Vatan Gazetesi*; Haber), C. VII/1884, S. 83, s. 2; S. 104, s. 2

Turski list Vatan (*Türkçe Vatan Gazetesi*) başlığı altında Saraybosna'daki 'Muamedovci'²⁷² tarafından *Türkçe Vatan* başlıklı siyasî gazete çıkartılacağına dair haber yayımlanır. O dönem Müslümanların çoğunun modern veya yeni Latin harflerini bilmemesi için Türkçe olarak basılacak gazetenin yayılmasına karar verilir. Haftalık olarak yayımlanacak *Vatan* gazetesinin editörü Mehmed Hulusi olacaktır. İstanbul'dan gönderilecek yeni Türkçe harflerin basma kalıpları beklenmekte olduğu için *Vatan*'ın ilk sayısının ne zaman basılacağına dair haber verilmemektedir.

Sarajevski list'in 14 Eylül 1884 tarihli 104. sayısında ise *Türkçe Vatan Gazetesi*²⁷³'nin basın yayın hayatına girdiğini bildirmektedir.

²⁷² Hazret-i Muhammed'in Ümmetinden gelen kimse için kullanılan tabirdir.

²⁷³ Siyasî *Türkçe Vatan Gazetesi*'nin ilk sayısı 12 Eylül 1884 tarihinde yayımlanmaktadır. Avusturya-Macaristan Hükümeti'nin altında çıkarılan rejimi destekleyen ve Müslümanların ilk *Vatan* gazetesi halk tarafından kabul edilmektedir. Merkezî basımevinde çıkarılmaktadır. Sayıları: yıl I (1301-1884) sayı 1 (12 Eylül 1884)-6 (18 Ekim 1884); yıl I I (1302/03-1884/85) sayı 7 (24 Ekim 1884)-68 (15 Aralık 1885); yıl I I I (1304/05-1887/88) sayı 69 (1 Ocak 1887)-178 (10 Şubat 1888); yıl I V (1305/06-1888)

10. İmzasız-Sarajevki list'in editörlüğü tarafından hazırlanan yazı, *Turska državna štamparija* (Türk Devlet Matbaası; Haber), C. VII/1884, S. 115, s. 3

Turska državna štamparija (Türk Devlet Matbaası) başlıklı yazıda Padişah'ın ikinci kâhyası Osman Bey'in yurt içinde içtimâî ve kültürel ilerlemelere karşı ilgi duyduğuna dair haber yayımlanır. Haberin devamında Osman Bey'in girişinde Avrupa'daki matbaa modelini örnek alarak İstanbul'da modern matbaa kurduğu bildirilmektedir. Ayrıca, Avrupa'dan yeni makinelerin getirildiği ve Türkiye'ye gelen yetiştirilmiş işçilerin Alman ve Avusturya kökenli oldukları duyurulur. Bunun yanı sıra Güzel Sanatlar Enstitüsü (resim bölümü) ve harf dökümhanelerinin kurulduklarına dair haber verilir.

11. İmzasız-Sarajevki list'in editörlüğü tarafından hazırlanan yazı, *Turska junakinja* (Türk Kadını Kahraman; Haber), C. VII/1884, S. 145, s. 3

Turska junakinja (Türk Kadını Kahraman) yazısında kökenli Kürt olan genç Adile Hanım'ın Ruslara karşı gerçekleşen savaş sırasında gösterdiği cesareten dolayı Padişah'ın huzurunda bulunduğu ve iki madalya ile ödüllendirildiğine dair haber yayımlanır. Görüşmenin yarım saat sürdüğü bilinmektedir. Yazı, savaş esnasında dul kalan Adile Hanım'ın Türk askerlerine gıda sağladığı ve Rus ordusunun konumların bilgisini verdiğini bildirir. Ayrıca, Adile Hanım'ın kendi imkânlarıyla memleketinde birkaç genç okuttuğunu, Mekke'ye gitmeye karar verdiğini ve orada hayatın sonuna kadar kalacağına dair bilgi verilir.

12. B.D., *Novinarsko putovanje oko svijeta* (Dünyanın Etrafından Gazetecilik Yolculuğu; Haber), C. VIII/1885, S. 119, s. 1-2

21 Ekim 1885 tarihli 119. sayıda yayımlanan *Dünyanın Etrafında Gazetecilik Yolculuğu* başlığı altında dünyada gazeteciliğin gelişimi, faaliyetleri ve önemi kaleme alınır. O dönemde tüm dünyada bilinen 35.000'den daha fazla süreli yayın basıldığı bildirilir.

sayı 179 (17 Şubat 1888)-220 (30 Kasım 1888); yıl V (1306/07-1888/89) sayı 221 (7 Aralık 1888)-266 (18 Ekim 1889); yıl V I (1307-1889/99) sayı 267 (25 Aralık 1889)-299 (20 Haziran 1890); yıl V I I (1307/08-1890) sayı 300 (27 Haziran 1889)-326 (26 Aralık 1890); yıl V I I I (1308/09-1891) sayı 301 (2 Ocak 1891)-378 (24 Aralık 1891); yıl I X (1309/10-1892) sayı 379 (1 Ocak 1892)-429 (30 Aralık 1892); yıl X (1310/11-1893) sayı 430 (6 Ocak 1893)-480 (29 Aralık 1893); yıl X I (1311/12-1894) sayı 481 (5 Ocak 1894)-530 (28 Aralık 1894); yıl X I I (1312/13-1895) sayı 531 (4 Ocak 1895)-579 (27 Aralık 1895); yıl X I I I (1313/14-1896) sayı 580 (3 Ocak 1896)-627 (25 Aralık 1896); yıl X I V (1314/15-1897) sayı 628 (1 Ocak 1897)-642 (16 Nisan 1897). Vatan Gazetesi'nin devamı olarak kabul edilen haftalık "Rehber" Gazetesi Türkçe (Arebica harfleri ile) basılmaktadır. Baş editörü ve yayımcı olan gazeteci Mehmed Hulusi'dir. Merkezî basımevinde dört sayfalık olark 39x28 formatında çıkarılmaktadır. Sayıları: Yıl I (1897/98) sayı 1 (24 Nisan)-8 (?); yıl I I (1898/99) sayı 9-50; yıl I I I (1899/1900) sayı 51-96; yıl I V (1900/1901) sayı 97-109; yıl V (1901/1902) (Peyanoviç, 1961: 23,24,37).

Avrupa’da 20.000 süreli yayın neşrolunduğu tespit edilir. Avrupa ülkelerinde çıkarılan süreli yayınların sayısına göre ilk sırada Almanya bulunur. Takiben Rusya gelir. Almanya’da 5.500 süreli yayın basıldığı bildirilir. Bunlardan 800’si günlük yayın olarak yayımlanır. Şüphesiz ki bu süreli yayınlarda çok kaliteli bilimsel ve edebî metinler basılır. Dinî dogmalar, bilimsel teoriler, farklı ideolojik okullar gibi konular işlenilir. Almanya’da bilinen en eski süreli yayın *Frankurten Post-Zeitung* gazetesi 1616 yılında yayımlandığı bildirilir. En fazla okunan süreli yayın, *Berliner Tageblatt* gazetesidir. Ayrıca, Almanya’nın kasabalarının çoğunda çıkarılan süreli yayınların var olduğu bildirilir. İngiltere’de 4.000 süreli yayın basılır. Bunlardan 800’ü her gün yayımlanır. İngiltere’de göze çarpan *Telegraph*’in günlük satış sayısı 350.000’i, *Standard*’inki 242.000’i, *Daily News*’inki 160 000’i ve *Times*’inki 100 000’dir. Fransa’da bilinen süreli yayınlardan 1586’si Paris’te yayımlanır. Fransa’nın kasabalarında 2506 süreli yayın basıldığı ve Fransa’da günlük olarak yayımlanan 360 süreli yayın olduğu bildirilir. İtalya’da 1400 jurnal yayımlandığı ve sadece Roma’da 200 tanesinin basıldığı bildirilir. Milano’da 140, Napoli’de 120, Torino’da 94, Floransa’da 79 jurnal neşrolunur. Avusturya-Macaristan’da yayımlanan 1200 süreli yayın tespit edilir. Günlük olarak 150 süreli yayın çıkarılır. Avusturya-Macaristan’da yayımlanan ve tanınmış *Acta comparationis litteratorum universarum* mecmuasının yazar kadrosu, dünyanın her tarafındandır. Dünyanın bilinen her dilinde karşılaştırmalı edebiyat metinleri yayımlanır. Dünyanın ilk evrensel ve çok dilli mecmuası olarak kabul edilir. İspanya’da 850 süreli yayın basılır. Bunlardan büyük bir kısmı siyasî mecmua olduğunu görülmektedir. İspanya’da gazeteciliğin ortaya çıktığı ilk yıllarında gazete sadece kör satıcılar satabilirdi. O dönem aralıklı olarak çıkarılan *Relaciones* mecmuası, İspanya’da en tanınmış mecmuadır. Kör satıcıların Romansa şekilde yazılmış *Relaciones* mecmuasını satarak şarkı söyledikleri bilinir. Rusya’nın bilinen 880 jurnali vardır. Petrograd’da 200, Moskva’da 75 jurnal yayımlanır. Jurnallerin çoğunda farklı diller kullanıldığı bilinir. Bunlar, Rusça, Almanca, Fransızca, Ermenice, Lehçe, Tatarca, İngilizce, Fince, Litvanyaca’dır. Yunanistan’ın Atina şehrinde 54 jurnal ve İsviçre’de 450 jurnal yayımlanmaktadır. Belçika ve Hollanda’da 300 süreli yayın neşrolunur. İsveç’te, Norveç’te ve Portekiz’de gazeteciliğin faaliyetlerine pek fazla önem verilmediği bildirilir. O dönemde, Türkiye’de gazetecilik faaliyetlerinin de çok canlandığı fark edilir. İstanbul’da Türkçe, Fransızca, İngilizce, Ermenice ve Yunanca 50

sürelî yayın neşrolunduğu bilinir. Asya’da yayımlanan 3000 sürelî yayın tespit edilir. Bunların çoğu, Japonya ve Hindistan’da yayımlanır. Sadece, Japonya’da 2000 sürelî yayın basılır. Çin’de sonradan ün kazanacak *King Pau* başlıklı devlet resmî mecmuası yayımlanır. Afganistan’da sürelî yayın faaliyetlerinin olmadığı görülür. İran’da devlet resmî yayın mecmuası olan *Krçan, İtila, Ruz, Namen-elçi, Mirih, Tebriz* ve *Farhaig* gibi mecmualar yayımlanmaktadır. Afrika’da çok az sürelî yayın tespit edilir. Amerika’da 12.500 sürelî yayın neşrolunur. Bunların çoğu günlük yayın olarak yayımlanılır. Amerika’da çıkarılan ilk yayın, Boston’da 1704 yılında yayımlanan *Boston News* başlıklı mecmuadır. Avustralya’da yayımlanan 700 sürelî yayın tespit edilir.

13. İmzasız-Sarajevki list’in editörlüğü tarafından hazırlanan yazı, *Muhamedovska narodna čitaonica (Müslüman Halk Kırathanesi; Haber)*, C. XI/1888, S. 86, s. 3; S. 112, s. 2

Muhamedovska narodna čitaonica (Müslüman Halk Kırathanesi) başlıklı yazıda, Haziran 1888 yılında Saraybosna’da Müslümanların ileri gelenleri tarafından kırathane açılmasına karar verildiğine dair haber yayımlanır. Bu yeni topluluğun 135 üyesi olduğunu bildirir. Topluluğun başkanı belediye başkanı Mustafa Bey Fadilpašić, başkan yardımcısı Nezir Efendi Škalić, veznedâr Vejsil Efendi Svrzo, gözetmen Mehmed Efendi Rašidović, sekreter Hilmi Efendi Muhibić seçilirler. Yönetim Kurulu Üyeleri: hükümetin danışmanı Hörmann, Mehmed Beg Kapetanović, İbrahim Beg Bašagić, Mehmed Efendi Hulussi, Mahmud Beg Fadilpašić ve Husein Efendi Karabegović.

Yazının 112. sayıda yayımlanan devamında resmî olarak 16 Ekim 1888 tarihinde Saraybosna’daki Bentbaša ilinde Doğu’nun yapı modeline göre inşa edilen Müslüman kırathanesi açılacağına dair haber verilir. Açılış programına Hükümetin temsilcileri Baron Kutscher, Sauerwald, Anger ve Schmidmeyer, Yüksek Mahkeme Başkanı Scheur, Hükümetin Danışmanları Hörmman ve Eichler, Maliye Bakanlığı Danışmanları Krausz ve Hueber, ordunun temsilcisi albay Tomićić katılacaklardır. Mehmed Beg Kapetanović’in tarafından 18 Türkçe kitap, Abdullah Efendi tarafından ise 16 Türkçe kitap kırathaneye hediye edilir. Başta kırathanenin kütüphanesinin 140 üyesi olduğu da bildirilir.

14. Skribeščanski, Hadži-Pavle Rigijéki, *Pisma sa daleka puta (Uzak Yolculuktan Mektuplar; Mektup)*, C. XI/1888, S. 114, s. 1-2; S. 115, s. 1

Pisma sa daleka puta (Uzak Yolculuktan Mektuplar) başlığı altında Hadži-Pavle Rigićki Skribeščanski'nin *Sarajevski list'in* editörlüğüne İstanbul-Karadeniz yolculuğundan 5 Haziran 1888 tarihinde gönderilen mektupları yayımlanır. Bir gemi yolculuğu sonunda İstanbul Boğazı'na varan Skribeščanski, İstanbul'a gemi üzerinde giriş anının kısa tasviri ile başlar. İstanbul'a girerken Haliç'in nasıl görüldüğünü okuyucuya aktarır. Arka planda Skutari (Üsküdar) ve Kadikoj (Kadıköy) görülür. Dünyanın her tarafından gelen gemilerin etrafını sardığı ve 15 Mayıs 1888 tarihinde Salı günü saat 11.00'de Haliç'e vardığını bildirir. Perşembe güne kadar Galata'nın bir yerinde yola beraber çıktığı yaşlı bir rahip ile kalır. Sonra Pera'daki "Ville de Pest" hanesine taşınır. İstanbul'a vardığı gün öğlen saatinde, Sırbistan Elçisi Stojan Novaković²⁷⁴ in evine gider ve kendisi evinde olmadığı için çarşamba günü onu tekrar ziyaret ettiğini ve bu ziyaretten sonra her gün o evde bulunduğunu aktarır. İstanbul'da bulunduğunun ilk haftanın sonu Prinkipo Adasına birlikte gidip orayı faytonlarla gezip Yunan manastırını ziyaret ettiklerini aktarır. İki haftanın cuma gününde, Skribeščanski ve Novaković, İstanbul'da tanınmış çok varlıklı ve soylu bir ailenin evinin penceresinden sokağa bakarak Cuma namazına giden özel askerî koruma altındaki Padişah'ı ve heyetini gördüklerini bildirir. Cuma namazından sonra Padişahla beraber Saray'a dönen onun heyetindeki Saray kadınlarının sokakta bulunan halka para attıklarını yazar. Bu olay, namaz kılmak için camii'ye giden Padişah'ın yürüyüşü, 'Selamlık' olarak bilinir. Salı günü, 22 Mayıs 1888 tarihinde Skribeščanski, Novaković ve Novaković'in sekreteri Božović ile beraber İstanbul'daki Ortodoks Papazı Dionisiy'i ziyaret ederler. Dionisiy, Skribeščanski'ye yedi renkli altın yaldızlı yumurta ve kendisinin imzalı fotoğrafını hediye eder. Ziyaret sırasında Papaz Dinosiy, onun yönetimi altında bulunan bir Ortodoks Kilisesi'ni de gösterir. Türklerin 1125 yılında bu kilisenin papazını astıklarını ve bu tarihten itibaren kilisenin demirli kapısının hiç açılmadığını aktarır. Mektupta, 23 Mayıs 1888 tarihinde Skribeščanski ve sekreter Božović'in İstanbul'un zengin semtlerini gezerek oradaki lüks evlerin dikkatleri çektiğini yazılır. Aynı gün, İstanbul'daki Sırbistan Büyük Konsolosluğu'nda ataşe Baron Calice ile görüşür. 27 Mayıs tarihinde Padişah'ın mutsuz kardeşinin hapsedildiği ve Skribeščanski'ye göre altın kafes denilen yer, Dolma Bahçe'yi ziyaret eder. Aynı gün, Belçika Elçisiyle görüşür ve Boğaz turuna katılır. Mektubun devamında, akşam

²⁷⁴ Kosnatantin "Stojan" Novaković (1842-1915) Sırbistan başbakanı, filolog, edebiyat tarihçisi, Sırp Kraliyet Akademisi Başkanı'dır. (https://sh.wikipedia.org/wiki/Stojan_Novaković, 30 Ekim 2017).

üstü Galata'nın etrafında yangın görüldüğü ve bu bölgede daha fazla ahşap evlerin bulunduğu için yangın şaşırtıcı bir olay olmadığı belirtilir. 28 Mayıs tarihinde, Novaković'in ailesiyle beraber Bizans İmparatoru Jüstinyen tarafından yedi yıl boyunca inşa edilmiş ve bugünkü halinde dört minareli Ayasofya Camii'ne giderler. Yedi kubbeli (bir büyük ve altı küçük kubbe) Ayasofya'nın inşaatında yaklaşık 10. 000 işçinin çalıştığı ve Ortodoks mezhebi inancına göre Tanrı'nın üç kutsal niteliğinden "kutsal bilgelik" in 107 temel prensipleri olduğu için bu kilisenin temelinde de 107 direğin yatırıldığı bildirilir. Ayasofya'nın arkasında muhteşem altı minareli Sultan Ahmet Camii ve çevresinde Kral Teodos'un Mısır'dan getirdiği dikilitaşın bulundukları kaleme alınır. Skribeščanski, 29 Mayıs tarihinde, gündüz Pera'da ve akşam saatlerinde Ramazan ayı olduğundan Ayasofya'nın görkemli ışıklarını görebilmek için etrafında gezdiğini yazar. 30 Mayıs'ta ise İstanbul'da kaldığı son gece olduğu için Novaković ailesiyle vedalaşır. 31 Mayıs saat 16.00'da İstanbul'dan Karadeniz kıyısındaki en büyük limanlardan birine sahip Odessa'ya doğru çıkar. Gemi yolculuğu sırasında denizin çok sakin olduğu için 1 Haziran saat 07.00'de Odessa'ya varır.

Skribeščanski'nin *Sarajevski list*'e gönderdiği mektubun devamı, 30 Eylül 1888 tarihli 115. sayıda yayımlanır. Mektupta, Odessa'nın sokakları çok canlı, geniş, düzenli ve renkli olduğunu belirtir. Genel olarak iki katlı evler ve binaları çok bakımlıdır. Salı günü 5 Haziran saat 16.00'da ise, "Medea" adlı vapurla Galac (Galati/Kalas)'a doğru yola çıkar. Çarşamba günü saat 17.00'de Galac'a vardıktan sonra sokaklarını gezer. 7 Haziran, Galac'ın limanında demirlenmiş "Orient" adlı vapura geçtikten sonra Bulgaristan'ın kuzeydoğusundaki Varna'ya doğru yola çıkar. Skribeščanski, Tuna nehrinin kısa tasvirini çizdikten sonra 83 yaşında olduğunu kaleme alır, bu mektubu yazarken yanlış bir ifade kullanırsa veya yanlış bilgiler verirse okuyuculardan özür diler. Ayrıca, gazetenin editörüne, yakın arkadaşlarına ve sayın okuyuculara teşekkür eder. Mektubun sonunda, 9 Haziran 1888 tarihi ve yer olarak "Orient" gemisi gösterilir.

15. İmzasız-Sarajevki list'in editörlüğü tarafından hazırlanan yazı, *Carigrad (İstanbul; Haber)*, C. XI/1888, S. 139, s. 2

Padişah'ın 20 Ekim 1888 tarihli emriyle Osmanlı Devleti'nde daha önce Hükümetin izniyle çıkarılan süreli yayınların ve broşürlerin bir kısmının basılıp yayımlanmaları yasaklanmıştır. Kapatılmış 20 süreli yayından 15'inin Ermenice olduğu bildirilir.

16. İmzasız-Sarajevki list'in editörlüğü tarafından hazırlanan yazı, *Priče o Nasreddin hodži (Nasreddin Hoca'nın Fıkraları)*, çev. Belirtilmemiştir (Almancadan Bosna diline), C. XIV/1891, S. 53, s. 2-3

Saraybosna'daki "Univerzalna Biblioteka/Evrensel Kütüphane"de bulunan ve 1883 yılında İstanbul'daki Arakel Matbaası'nda yayımlanan Mehmet Tevfik tarafından derlenen *Nasreddin Hoca Fıkraları (Letaif-i Nasreddin)* ve *Buadem (Bu Adam)* başlıklı eserlerin Almancaya tercüme edilmesine çok dikkat çekilir. Bu eserler Arakel Matbaası yayımcısının izniyle Türkçeden E.Müllendorf tarafından *Die Schwanke des Nasrred-din und Buadem* olarak Almancaya tercüme edilir. Doğu coğrafyasında olduğu gibi Balkan coğrafyasında, özellikle Bosna-Hersek'te "Nasreddin Hoca Fıkraları"nın nesilden nesle aktarıldığı bilinir. Editörlük tarafından, Ramazan ayı olduğu için bu fıkraların okunması veya anlatılması, iyi olacağını düşünüldüğü belirtilir.

Nasreddin Hoca, Akşehir (Anadolu) şehrinde gömüldüğü ve sadece Türkiye'de değil başka ülkelerde de fıkraları kitap haline getirildiği bilinir. Fransızcaya tercüme edilmesiyle beraber, bu fıkralar Avrupa'da tanınmış oldu.

Saraybosna Gazetesi'nin editörlüğü tarafından benimsenip Almancaya tercüme edilmiş *Nasreddin Hoca Fıkraları (Letaif-i Nasreddin)* ve *Buadem (Bu Adam)* kitaplarından seçilmiş on altı fıkra aktarılır.

- a. Nasreddin Hoca'ya sorarlar: "Kıyamet ne zaman kopacak?"-"Eşim ölürse küçük kıyamet, ben ölürsem büyük kıyamet kopacak." der.
- b. Bir gün Nasreddin Hoca'nın komşusuna eşek lazım olur. Hoca'dan istemeye karar verir. Hoca'nın kapısını çalar. Hoca, "Ne oldu?" diye sorar. "Eşegini alabilir miyim, Hocam" der. "Eşek evde değil" der. O anda eşek anırır. Komşusu, "Hani, evde değildi?! der. Hoca, "Bana mı inanıyorsun, yoksa eşeğe mi? der.
- c. Hoca bir gün hamama gider. Hamamcılar onunla hiç ilgilenmez, eski bir peştamal, yırtık bir havlu verirler. Hoca sesini çıkarmaz. Hamamdan çıkarken on para verir. Bir hafta sonra aynı hamama geldiğinde, bu kez büyük ikramlar görür. Fakat çıkarken bir para verir. Hamamcılar, "Gösterdiğimiz o kadar ilgiye, saygıya karşı bu kadarcık mı bahşiş verilir?"

diye sorarlar. “Bugün verdiğim, geçen haftanın bahşışiydi, geçen hafta verdiğim de bugünkü hizmetinizin karşılığıydı” der Hoca.

- d. Hoca fidan dikerken, bir dostu onu görür. “Boşuna uğraşma, canına yazık olur. Ne zaman büyüyüp bu fidanlar gelişir. Meyveye verene kadar bizler çoktan ölürüz” der. “Öncekiler dikti meyvesini biz yedik. Şimdi, sıra bizde. Fidanları dikelim, bizden sonra gelenler meyveleri yesinler” der.
- e. Bir gün Hoca’nın eşi iş yaparken kucağına çocuğu verir. Çocuk üzerine işer. Hoca da çocuğun üzerine işer. Şaşkın eşi bunu görünce “Ne yapıyorsun?” diye sorar. “Şükürler olsun bu çocuk benimdir, başkasının çocuğu olursa daha beter şeyler yapardım.” diye cevap verir.
- f. Nasreddin Hoca eşeğini pazara götürüp satmak iste. Müşteri çıkar. Eşeğin yaşını anlamak için dişine bakacaktır. Eşek onun elini ısırır. Başka bir müşteri de kuyruğunu kaldıracak olur. Eşek onu tekmeler. Onları gören biri der ki: “Hocam, bu eşiği hiç kimse almaz. Önüne gelenleri ısırıyor, tekmeliyor.” Hoca cevap verir: “Zaten ben onu pazara satmak için getirmedim. İnsanlar benim neler çektiğimi görsünler diye getirdim.”
- g. Nasreddin Hoca’nın eşiği kaybolur. Hoca ve arkadaşları eşiği aramaya koyulurlar. Bunların arasında Hoca “Allah’a şükürler olsun” diye der. Arkadaşlarından biri dayanamayıp “Hoca Efendi, biz üzülüyoruz, sen ise şükürler olsun diye adeta seviniyorsun. Bu ne haldir?” Hoca: “Ben eşiğin kaybolmasına değil, eşiğin üzerinde ben olmadığımı şükrediyorum, seviniyorum” diye der.
- h. Nasreddin Hoca merdiven alıp bir bahçedeki bostanın üzerine çıkar. Bahçenin sahibi onu görür. “Burada ne ararsın?” diye sorar. Hoca: “Merdiven satarım” diye cevap verir.
- i. Bir gün karısı Hoca’ya: “Efendi, ibriğin dibi delindi. Ne yapalım?” diye sorar. Hoca:” Karıcığım, onun kolayı var. Eskiden abdest bozar, sonra taharet ederdik.”

- j. Nasreddin Hoca gece yarısı sokağa çıkıp geziniyor. Memleketin subaşı yolda Hoca'ya rast gelip: "Efendi! Gece yarısı sokakta ne ararsın?" diye sorar. Hoca: "Uykum kaçtı da onu arıyorum" der.
- k. Kolun altındaki kitap ile küçük çocuğun yaptığı gibi bu adam da mektebe gider. Yolda iken Padişah'a rastlar. Padişah, onun çok zeki bir delikanlı olduğunu anlar ve bir altın ona verir. Delikanlı babasından korktuğunu ve ona inanmayacağını söyler. Fakat, sadece Padişah ona bir altın çuval verirse babası ona inanacağını söyler. Padişah onun marifetliliğine güler ve bu çocuğa bir altın çuval verir.
- l. Bu adamın annesini görmek için komşu kadınları hep gelir. Kadınların sohbetler sırasında birbirlerinin yaşlarını sorduklarında annesi hep on altı-on yedi yaş olduğu cevabını verir. Çocuğu, annesinin verdiği cevaptan rahatsız olur ve ona beraber yaşlanmaya başlayacaklarını der.
- m. Bu adam o kadar sarhoş olur ki sokağın ortasında durur. Başı dönmeye başlar. Biri onu görür ve yolun ortasında ne yaptığını sorar. Bu adam başının döndüğünü ve evinin ona gelmesini beklediğini der.
- n. Bu adam hep sarhoş olur. Arkadaşlarından biri ona kırk gün boyunca içki içmese içkiyi bırakacağını söyler. Bu adam: "Sen üç gün boyunca içki içersen hiç bırakmayacaksın." cevap verir.
- o. Bu adam karısından şikâyet eder. Arkadaşlarından "Karın bu kadar kötü biri ise onu bırak." der. Bu adam: "Kırk sene boyunca aynı yastığı paylaşıyoruz" der. Arkadaşı: "Sen yastığı bırak" der.
- p. Bu adam midesine iyi gelir diye karısından yemek için peynir ister. Karısı evde peynir olmadığını der. Bu sefer adam peynirin mide ve dişler için iyi olmadığını der. Karısı hangisinin doğru olduğunu sorar. Adam peynir olduğunda birincisi, olmadığında ikincisi der.

17. İmzasız-Sarajevki list'in editörlüğü tarafından hazırlanan yazı, *Književnost u Turskoj (Türkiye'de Edebiyat; Haber)*, C. XIV/1891, S. 73, s.

İstanbul'da yayımlanan resmî-istatistik sonuçlarına göre Türkiye'de edebî türlerin, araştırma ve çalışmaların sayısı arttığı görülür. 1890 yılında, İstanbul'da 940 eser

neşrolunduğu bildirilir. Türkçe 497, Yunanca 156, Ermenice 120, Arapça 86, Fransızca 22, Farsça 15, İtalyanca 15, İspanyanca 9, Almanca ve İngilizce ikişer eser, diğer dillerle de eserler yayımlandığı aktarılır. Edebî türler söz konusu olunca en fazla roman ve tiyatronun yazıldığı ve yayımlandığı görünür. Ermenice çıkarılan kitapların çoğunun konusunun din ve hukuk olduğu bildirilir. Dinî dogma, şeriat ve dil bilimi konularını içeren ders kitaplarında kullanılan ve aynı zamanda eğitimi Türklerin kullandığı dilin Arapça olduğu bilinir.

18. Ritter von Sacher Masoch²⁷⁵, Leopold, *Turska papuça (Türk Terliği; Hikâye)*, C. XIV/1891, S. 115, s. 1-2

Turska papuça (Türk Terliği) özeti:

Krakov'da ve çevresinde yaşayan tüm asiller Prens Sanguşka tarafından düzenlenen büyük ayı avına davet edilir. Av sırasında birçok tilki ve kurt yakalanır. Davetlilerden asilzâde Sigmund Karbanovski güçlü ve siyah bir ayıyı vurur. Yaralı ayı ona saldırır. Karbanovski elindeki bıçak ile ayıyı öldürür. Herkes ziyafet verildiğinde onu kutlar. Fazla şarap içilir. Bu sıralarda ayı avına katılan genç asilzâde Baronski güzel ve genç dul Barbara Solovyecka'nın hakkında çok güzel konuşur. Sarhoş Karbanovski, bu kadının kötü bir büyücü olduğunu ve birinci kocasını gömdüğü için artık evlenmez der. Dürüst, onurlu, cesur ve enerji dolu bu kadın bunları öğrenir öğrenmez ona dava açar. Bekleyerek bir yıl geçer. Barbara sonunda çok öfkelenip onun ahırını yakar ve tüm içkilerini çalar. Karbanovski, Kral Stanislav'ın huzuruna çıkar. Ardından Barbara da Kral'ı görebilmek için Varşova'ya gider. Kral bu sorunun çözeceğine söz verir. Fakat, aylarca hiçbir şey yapmaz. Kırılmış Barbara Kraliçe'nin huzuruna çıkar. Yardım etmeğe çok istekli olan Kraliçe, Kral'ın bu problemi çözmesini ister. Bir türlü çözümü bulamayan Kral, danışmanı Pan Krulika'dan yardım ister. Krulika, Saraya ikisi davet edilip birbirlerine meydan okumalıdır diye der. Allah'ın takdiriyle adalet yolunu bu şekilde bulur. Saraya gelenlerin sayısı artınca birbirlerine meydan okuyan Barbara ve

²⁷⁵ Leopold Ritter von Sacher-Masoch (1836-1895) Mazoşizmin babası ve yazardır. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'n sınırlarında Lemberg'de şövalye ailesinde doğmuştur. 1875 yılında Graz Üniversitesi Tarih bölümünden mezun olmuştur. Lemberg Üniversitesi'nde tarih profesörü olmuştur. Daha 12 yaşındayken Almanca öğrenmeye başlayan Leopold'un yoğun bir edebiyat ilgisi ve becerisi vardı. Adının ünlü psikiyatrist Krafft-Ebing tarafından mazoşizme verilmesine neden olan onun edebi eserlerindeki yoğun mazohist kurgulardır. 1870 yılında basılmış "Kürklü Venüs" adlı ünlü romanı mazoşist karakterin bariz bir şekilde ortaya çıktığı bir eserdir. Onun eserlerinde bir başka özelliği de içerikleri feminist düşüncelerdir. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Leopold_von_Sacher-Masoch, 14 Kasım 2017).

Karbanoski ortaya çıkarlar. Karbanoski'nin bir ayağı kumlu meydanın ortasında iple bağlanır. İkisine tahtadan yapılmış kılıçlar verilir. Çok güzel ipekli, altın iple dşemeli elbiseyi giyen güzel, göz karmaşırtıcı Barbara ayaklarında kırmızı kadifeli Türk terlikleri vardır. Karbanoski onu görünce anıdan ona âşık olur. Barbara etrafında dolaşarak ona birkaç defa elindeki tahtalı kılıçla saldırır ve onu vurur. Karbanoski ondan kaçarak yere düşer. Bunları gören herkes gülmeye başlar. Barbara elindeki kılıcı bırakarak ayağındaki kırmızı Türk terliği alır ve daha şiddetli ona saldırır. Karbanoski sonunda herkesin önünde hem Kral ve Kraliçeye hem de Barbara'ya özür diler. Bu olaydan birkaç gün sonra, Karbanoski Barbara'nın evine özür dilemeye gelir. Ondan onu öldürmesini ister. Çünkü çok pişman olduğunu ve ona âşık olduğunu der. Kadın gülererek onu öldürmeyeceğini der. Fakat en büyük cezayı ödeyecektir. Cezası evliliğdir. Adam Barbara'nın oturduğu Türk koltuğa yaklaşarak dizlerini çöker ve kadının giydiği o kırmızı Türk terliğini öper. Onunla evlenir.

19. Mutapćić, O. Ef.(endiya), *Priče o Nasradin hodži (Nasraddin Hoca'nın Fıkraları)*, C. XIV/1891, S. 153, s. 2-3

a. *Bujrum Kjurkum (Buyrum Kürküm)*

Bir gün yerliler Hoca'yı yemeğe davet ederler. Hoca, davete kötü günlük kıyafetiyle katılır. Hoş geldiniz, sefa getirdiniz diyen yoktur. Hoca evine koşa gider ve sandıktaki işlemeli kürkünü giyip yemeğe geri döner. Herkes ayağa kalkar. Az önce hoş geldin demeyenler, önünde yerlere kadar eğilir. Hoca'yı başköşeye oturturlar. Hoca, “Ye kürküm ye, ye kürküm ye” demeye başlar. Herkes, “Buyrun Hoca, buyrun” der.

b. *Kad nećeš, idem (Sen istemiyorsun, ben de gideyim)*

Hoca bir gün komşusunun bahçesindeki duvara merdiven dayar. Bostan çalacaktıdır. Hoca'yı bostancı görür ve sorar: “Hoca ne yapıyorsun?” Hoca cevaplar: “Merdiven satıyorum.” Bostancı: “Hoca, merdiven burada, bahçemde mı satılır?” Hoca cevap verir: „Merdiven benim, nerede istersem orada satarım, almak istersen al yoksa giderim.“

c. *Čovjek ide na vrata, a pas svuda (İnsan kapıdan geçer, köpek ise her yerden)*

Hoca, bir ovanın ortasında dört direkli bir türbe inşa ettirir. Türbenin bir yanında anahtarlı bir kapı yapar. Bir tarafta anahtarsız açık bir kapı bırakır. Neden böyle yaptığını sorulduğunda şu cevap verir: “İnsan kimse anahtarlı kapı kullanır, köpek ise her yere gider.”

d. *Pomažem ti lagati (Yalanlarında sana yardım ederim)*

Bir gün Hoca pazara gider buğday satmak ister. Yanına bir kadı gelir buğday olmamış diye der. Hoca, evet der. Kadı, buğday temiz değil diye der. Hoca cevap verir: “Evet, temiz değil.” Kadı söyler: “İçerisinde taşlar var.” Hoca evet diye der. Kadı: “Böcekler var.” Hoca cevaplar: “Evet, evet, en fazla yalanlar var.” Kadı: “Hocam, deli olmalısın, buğday öyle satılmaz.” Hoca yanıt verir: “Eh kadı, yalan söylersen bana kim yardım eder?”

e. *Lijep običaj (Güzel gelenek)*

Bir gün Hoca, Konya’da bir helvacı dükkanına gider. “Allah’ın yardım et.” der ve sormadan tezgahtaki helvayı yemeğe başlar. Helvacı: “Ne yapıyorsun, oradan çekil” der. Hoca bu sözleri duymamazlıktan gelir, yemeğe devam eder. Helvacı, ne yapsın, Hoca’yı sopayla dövmeye başlar. Hoca: “Ne hoş şu Konyalılar, güzel gelenekleri var. İnsanı hem dövüyorlar hem de tıka basa helva yediriyorlar.”

f. *Čaplja i đigerica (Balıkçıl ve ciğer)*

Bir gün Hoca kasaptan ciğer alır. Birdenbire bir balıkçıl ciğeri görüp ondan çalar. Hoca bağırarak koşup durur. O anda bir adamın elindeki eti görüp etini çalar. Koşmaya başlar. Peşine adam da gelir. Hoca yakalandıktan sonra neden et çalındığı sorulur. Hoca cevap verir: “Çalmak istemedim. Balıkçılın çaldığı etiyle kaçtığı gibi ben de çaldığım etiyle kaçabilir miyim diye öğrenmek istedim.

g. *Goveda starih Kavura (Eski Gavuraların Öküzleri)*

Bir gün Hoca, komşusunun ahırının yanında mezbaha inşa etmeğe karar verir. Toprağı kazarak ahırın duvarı yıkar. İçerisinde öküzleri vardır. İşini bırakarak eşinin yanına gider. “Kadın, kadın, toprağı kazarak eski Gavurlarından kalan öküzleri buldum!” der.

h. *Ovdje je vatra (Burada ateş/yangın var)*

Hoca evine gelince ocaktan sıcak çorba alır ve yemeğe başlar. Çorbanın sıcaklığı onu fena halde yakar. Hoca evinden koşar ve bağırır: “Yangın var, kardeşlerim, yardım edin.” Herkes Hoca’ya yangın nerede olduğunu sorar. Hoca midesine göstererek burada yangın olduğunu der.

i. *Ne razumiju oni turski (Onlar Türkçe anlamıyorlar)*

Kürdistan’a muhasebeci olarak gönderilen Hoca arkadaşıyla birlikte yolda durur. Hoca yolun ortasında işemeğe başlar. Hoca’nın şaşkın arkadaşı neden yolun ortasında işediğini sorup çok ayıp olduğunu der. Hoca cevap verir: “Ben Türk usulüne göre işerim onlar anlamazlar.”

j. *Nemam ti ga volje dati (Sana veririm fakat isteğim yok)*

Hoca’nın komşusuna ip lazım olur. Hocaya gidip kapıyı çalar. “Hocam bana ip lazım, sendekini bana ödünç verir misin” diye sorar. Hoca cevap verir: “Verirdim komşu fakat bizim hatun ipe un serdi.” “Aman Hocam, ipe un serilir mi?”-der. Hoca kızar: “Sen şaşırma, vermek istemediğimde serilir.”

k. *Molite se Bogu (Allah’a şükür edin)*

Bir gün Hoca camiinin kürsüsünde vaaz verirken: “Ey cemaat, şükredin ki Allah develerinize kanat vermedi. Kanatları olursa develeriniz damlarınıza konardı, damlarınız da başlarınıza yıkılır, kıyamet kopar” der.

l. *Nije mi milo (Hoşuma gitmiyor)*

Öğle vaktinde Hoca sofraya oturur. Bir karınca sofradan geçer. Hoca onu yakalayıp öldürür. Karıncayı neden öldürdüğü sorulur. Hoca: “Soframdan geçtiğini diğer karıncalara söylemesin diye onu öldürdüm. Başkalar bilsinler onlar da gelir sakalımın üstünden de geçerler. Bu da hoşuma gitmiyor” der.

m. *Hodžina pripovjed (Hoca’nın vaazı)*

Hoca, vaaz için kürsüye çıkar. Camiideki Türklere ne anlatacağımı biliyor musunuz? der. Vaazı dinlemeye gelenler: “Nereden bilelim, bilmiyoruz.” derler. “Bilmiyorsanız niye boşuna anlatayım” der. Başka bir zaman Hoca kürsüye çıkar ve Türklere sorar: “Size ne anlatacağımı biliyor musunuz?”

geçendekinden ders aldıklarından evet derler. O zaman Hoca: “Biliyorsanız niye boşuna anlatayım.” der. Kürsünden inip gider. Yine bir gün vaaz için küsüye çıkar aynı soruyu sorar. Bu defa Türkler cevap verirler: “Kimimiz biliyoruz kimimiz bilmiyoruz.” derler. Hoca:” Öyleyse, ben işten güçten kalmayım diye bilenler bilmeyenlere öğretsinler.”

n. *Vjetar me nanese (Rüzgârın Atığı Adamım)*

Hoca bir gün, bir bahçeye girip bostana dalar. Bahçedeki pancarı da çalar. Neler varsa bir çuvala doldurur. Bahçenin sahibi sorar: “Herif! Ne yapıyorsun?” Onu dövmeye başlar. Hoca der ki “Birkaç gün önce rüzgâr çıktı o da beni buraya attı.” Adam “Bunları kim kopardı?” sorar. Hoca yanıt verir: “Rüzgâr fazla esiyordu, ben de neye uğradığımı bilemedim ve neye tutundumsa elimde kaldı.” der. Adam: “Peki çuvala koyan da rüzgâr mı?” sorar. Hoca der ki “Ben de onu düşünüyordum sen de o anda geldin.”

o. *Meni je žalije moje pšenice (Buğdayım yüzünden daha fazla üzülüyorum)*

Bir gün bir boğa Hoca’nın tarlasına girip buğdaya dalar. Hoca onu görünce çok kızar ve boğanın peşine koşar. Boğa kaçır. Öbür gün sahibiyile birlikte o aynı boğayı yolda görür ve boğayı dövmeye başlar. Boğanın sahibi sorar: “Neden dövüyorsun? Ben ona üzülüyorum.” der. Hoca cevap verir: “Ben de buğdayıma daha fazla üzülüyorum.” der

20. Kapetanović-Ljubušak, Mehmed beg, *Carski zet, veliki vezir Rustam-paša (Padişah’ın Damadı, Büyük Sadrazam Rüstem Paşa; Kitap tanıtımı)*, C. XVII/1894, S. 50, s. 1-2

Mehmed beg Kapetanović-Ljubušak’ın *Doğu’nun Varlığı* başlıklı eserindeki Rüstem Paşa hakkında seçilmiş bir metin aktarılmaktadır. Kapetanović’in bu kitap yazarken kullandığı kaynaklardan *Hadikatü’i Vuzera*²⁷⁶ başlıklı eser olduğu kaleme alınmaktadır. Rüstem Paşa, 1523 yılında Hırvat asıllı Hrisitiyan bir ailenin sekiz yaşında çocuğu olarak İstanbul’a diğer esirlerle birlikte getirildi. Ailesinin soyadı Opuković olduğu bildirildi. Rüstem Paşa çok akıllı, tedbirli, yetenekli bir Osmanlı devlet adamı olduğu

²⁷⁶ Hadikatü’l-Vüzerâ, Osmanzâde Ahmed Ta’ib Efendi tarafından 1718 yılında yazılmış Osmanlı veziri Alaeddin Paşa’dan başlayarak Râmi Mehmed Paşa’ya kadar toplam 93 Sadrazamın kısa hayat hikâyeleri içeren bir biyografik eserdir (<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/1271/14630.pdf>, 14 Kasım 2017).

bilinir. Devşirilen Rüstem Paşa, Diyarbakır beylerbeyi olduğu ve üstün yetenekleri dolayısıyla Sultan Süleyman'ın gözüne girdiği aktarılır. Sultan'ın kızı Mihriman Sultan ile evlenmesini istenir. Bunu duyan, Rüstem Paşa'yı çekemeyen rakipleri onun cüzzamlı olduğu dedikodosunu yayılar. Bu nedenle hekim Mehmet Halife paşayı muayeneden geçirir. Muayene sırasında bir bit bulunduğu bildirir. O günlerde halk inanışına ve tip bilgilerine göre bir cüzamlının üzerinde bit bulunmaz. Bu olaydan dolayı bir Türk şairi bir mısra yazar:“Olucak bir kışının bahtı kavi tali-i yar. Kehlesi dahi mahallinde anın işe yarar.” Nihayet, 1539 yılında Mihriman Sultan ve Rüstem Paşa evlenirler. Hadim Süleyman Paşa'nın yerine 1544-1553 yılları arasında büyük sadrazam olarak geçer. Kara Ahmed Paşa'nın yerine gelen Rüstem Paşa 1555 yılından 1561 yılına kadar (ölüme kadar) sadrazamlık görevini sürdürdüğünü bilinir.

Hadikatü'i Vuzera başlıklı eserde Hırvat asıllı bir kaç sadrazam hakkında bilgi verilir. İstanbul'daki Saray'a getirilen ve yetenekleri ile dikkati çekilenlerden Hırvat Kuyuci Murat Paşa, Dilaver Paşa, Çigala Sinan Paşa, Predojeviç Hasan Paşa, Siyaveş Paşa idi. Bu eserde Boşnak kökenli olanlardan Boşnak Mehmed Paşa Sokoloviç, Malkoç Ali Paşa, Daut Paşa, Semiz Ali Paşa, Ahmed Paşa ve Lala Mehmed Paşa'dır.

21. İmzasız-Sarajevki list'in editörlüğü tarafından hazırlanan yazı, *Istočno Blago* (*Doğu'nun Varlığı*; Kitap Tanıtımı), C. XIX/1896, S. 29, s. 1-2

Halk edebiyatçı olarak tanınmış Mehmed-beg Kapetanović'in 1887 yılında Bosna-Hersek'te halk edebiyatı tanıtılacak *Halkın Varlığı* başlıklı eseri yayımlanır. Ardından 1894 yılında *Doğu'nun Varlığı* başlıklı eseri basılır. Bu kitabın önsözünde Mehmed-beg Kapetanović, „Ya rabbim, yardım et! Herkesin bildiği gibi yedi yıl önce *Halkın Varlığı* adı altında çıkarttığım eserde Allah'ın izniyle güzel doğunun varlığından topladığım bilgiler güzel dilimize tercüme edip bastıracağıma söz vermiştim. Allah'a şükürler olsun, şimdi sözümü yerine getirdim.“ kaleme alır. *Doğu'nun Varlığı* kitabı yazılırken *Esasul İktibas*, *Nevadirul Eçabir*, *Zubdetul Emsal*, *Hikemiyat-i İslamiye*, *Atvakul Zeheb*, *Nevabigul Kelim*, *Emsali Meydani* ve *Kamus* gibi Arapça kitaplar; *Humayunname*, *Marifetname*, *Esmali Osmani*, *Cumeli Hikemiye*, *Nasihatul Huçema*, *Hazine-i Letaif*, *Mecmua-i Funun*, *Zubdetul Emsar* ve *Terbietul Atfal* gibi Türkçe kitaplar; *Mesnevi-i Şerif*, *Gülistan*, *Bostan*, *Pendi-attar*, *Sanihatul Acam* gibi Farsça kitaplardan faydalanır. *Doğu'nun Varlığı*'nda Gazali, Firuzi, Abadi, Farabi, Fahri Razi, Zimahşeri, Ahmedi

Meydani, İbni Kemal, İbni Cevzi, Gyurdjani ve İbni Ruzd gibi Arap kökenli Müslüman felseficiler; Merhum Celenbevi, Ahmedi Mithat, Şinasi, Katib Çelebi, Ziya Paşa, Kemal Bey, Muallimi Naci ve Ebu Ziya gibi Türk yazıları; Hazreti Mevlâna, Şeyh Sadi, Vasif, Şeyhi Attar ve Abdurahmani Cami gibi Fars yazarları yer alırlar.

Doğu'nun Varlığı'nda dört bin Arapça, Farsça ve Türkçe atasözü Bosna diline tercüme edilmektedir. Kitabın ikinci bölümünde didaktik eserler, şiirler, masallar, nasihatler, ilginç içerikli yazılar bulunmaktadır. Tüm bu eserler içeriklerine göre sınıflandırılmaktadır. Arap kültürü temsil edilen eserlerde ise, kardeşlik, kraliyet, saflık, cömertlik, misafirperverlik, samimiyet gibi konular işlenmek ve bu eserler alfabetik olarak gösterilmektedir. Kitapta tanınmış Doğu yazarlarının eserleri ve Boşnak yazarlarının bu eserleri ile ilgili çalışmalar yer almaktadır. Neredeyse fark edilmeyecek kadar Boşnak halk edebiyatçılarının eserleri de tanıtılmaktadır. Kitaptaki bazı Türkçe cümleler olduğu gibi aktarılmaktadır. Bazı Türkçe cümleler ise Bosna diline tercüme edilirken (Latin alfabesi kullanılarak) gerekli açıklamalar da yapılmaktadır. Kitapta Batı kültürünü yansıtan birkaç öykü bulunduğu söylenebilir. Bu kitabın yazılış nedeni, Yugoslavya'nın halklarına Doğu kültürü ve edebiyatlarını yakından tanıtılmaktır.

22. Belirtilmemiştir, *Razbojnik bez oružja (Silahsız Eşkîya; Hikâye)*, çev. Edhem Mulabdić, C. XIX/1896, S. 31, s. 1-2

Bağdat'ta yaşayan bilge bir hâkimin, evinin diğer aile mensuplarından ayrılmış küçük odasında geç saatlerde ibadet ederek geçtiği biliniyordu. Bir gece, okuduğu dinî bir kitapta kapalı ortamdan doğada namaz kılmak daha faydalı olduğu ve çok geç saatlerde dua etmek çok yaralı olduğunu öğrenir. Böylece, saatin çok geç olmasına rağmen Bağdat'tan bir saat uzaklığında bahçesine gitmeye karar verir. Ata biner ve yola çıkar. Hâkimin karşısına bir eşkiya çıkar ve üzerinde ne varsa vermesini ister. Hâkim, eşkiyadan onu bırakmasını ister. Fakat eşkiya bu güzel fırsat kaçırmak istemediğini der. Eşkiya, bu geç saatte neler yaptığını ve kim olduğunu sorar. Hâkim ibadet için dışarıya çıktığını ve Bağdat'ta çok tanınmış bir kadı olduğunu der. Eşkiya bunları duyunca kimsenin bu geç saatte dışarıya çıkmasının iyi olup olmadığını sorar. Kadı bu soruyu duyunca bu sıradan bir eşkiya olmadığını anlar ve ibadetin bu geç saatte olmasının çok faydalı olduğunu der. Eşkiya Allah'ın herkese verdiği nafaka ayrı olması ve herkesin yaptığı iş birbirlerinden farklı olmasını der. Eşkiya onun işi insanlardan çalmak

olduğunu ve bu yüzden onu bırakamayacağını der. Hâkim suçlu olduğunu kabul eder. „Hakiki bir Müslüman kardeşlerine asla zarar vermez.“ der. Eşkîya: „Sen çok okumuşsun, bunları hepsini bilmelisin. Üstelik tek başına yola çıkılmaz. Ben de işimi yapayım, üzerinde ne varsa bana ver.“der. Kadı: „Utanmak imandandır.“der. Eşkîya:“Utanıyorsam ellerim boş olur. Ayrıca Kur'an Kerimi yedi defa okudum. Zamanımı boşa harcamayım diye üzerinde ne varsa bana ver“der. Kadı, onunla birlikte bahçesine kadar gitmesi ve oradaki tüm mallar vereceğini söyler. Eşkîya artık dayanmadı. Kadıyı attan indirir ve onu soyar. Üzerindeki yüzüğü, parası, gömleğini alır. Eşkîya ondan helalini ister. Şaşkın kadı: „Helal“der. Yarım çıplak kadı evine dönmesine karar verir. Sabaha doğru evine ulaşır. Eşine geçen gece neler yaşadığını anlatır. Birdenbire odaya büyük oğlu girip onun kıyafetlerini giyinmiş genç bir delikanlı onunla görüşmesini der. Kadı onu içeriye almak istemiyor. Eşkîya izni almadan kadının önüne gelir:“Ben geçen gece seni çok şeyler öğrettim. Üstelik senden büyüğüm ve izni almadan ve selam vermeden evine girebilirim.“der. Hakimin eşi, eşkıyanın önüne bir pişirmiş ördeğini getirir ve paylaşmasını söyler. Eşkîya, kadıya kafasını, eşine boynu, kadının iki oğluna birer kanadı, hizmetçilere kemikleri ve kendine tüm et verir. Neden böyle paylaştığını sorulduğunda cevap verir: „Kadı, sen bu kasabanın ve bu evinin başısın. Eşin hep yanındadır, sana yardım eder ve senin boynudur. Oğulların bir gün evinden gidip uçarlar. Hep peşine gelen senin hizmetçilerindir, ayak üsütü işler yaparlar. Ne kalırsa onlara verirsin. Benim annem, babam yok, tek başındayım. Güvenebileceğim hiç kimse yok.“der. Hakimin eşi şimdi üç pişirmiş tavuk getirir ve paylaşmasını söyler. Eşkîya bir tanesi kadıya ve iki tane kendisine ver. Kadın nasıl böyle paylaştığını sorar. Eşkîya:“ Sen, kocan ve bir tavuk, üç kişi sayılırsınız. Ben ve iki tavuk, üç kişi sayılırız. Adalet budur.“der. Hakim ve eşi ondan ayrılır. Bir süre sonra yanına gelir ve onun kızıyla evlenmesini isterler. Eşkîya kabul eder. Ardından bir gün hakim onu gerçekten kim olduğunu sorar. Eşkîya babasını kaybettiikten sonra tüm parasını içki içerek kaybettiğini, parasız kaldığında tüm arkadaşlarını kaybettiğini cevap verir. Kadı o gece onunla rastladığını çok mutlu olduğunu ve ondan çok fazla öğrendiğini der.

23. Mulabdić, Edhem, *A la franga ili a la turka / Dogagjaj na pragu istoka i zapada* (*A la franga veya âla-turka/Doğu ve Batı Eşiğinde Yaşananlardan*; Hikâye), C. XX/1897, S. 125, s. 1-2

Türkiye ve Avusturya-Macaristan'nın sınırındaki küçük bir Türk kasabasında bir hâkimin ofisine güzel giyinmiş orta boyu, elindeki şapka ile bir yabancı gelir. Adı N.N. olduğunu ve Viena'dan gelen tüccar ajan olduğunu der. Bir yıl önce açılan küçük bir şirkette ajent olarak çalışır. Şimdiye kadar herkes yapılmış işlerden memnun kalır. Fakat tüccarlardan biri eski borçlarını kapatmak istemez. Bu yüzden N.N. şikayette bulunur. Hakim onu nasıl şikayet etmek ister diye sorar. Ala franga veya ala turka usulüne mi? N.N. bu iki metot arasında ala frangayı seçer ve ardından Viena'ya geri döner. Üç ay geçtikten sonra, daha önce mahkemeye gönderdiği şikayet mektubu geri gelir. Üstünde on tane mühür bulunur. Önce Yeni Pazar'a, sonrası İstanbul'a gönderildiğini anlar. Şikâyet mektubu mahkemeye ulaştığında şikayet edilen tarafının mahkemeye katılmayacağını öğrenir. N.N. ala turka usulünü söylemediğine pişman olur. Belki işlerin daha hızlı olacağını diye düşünür. Birkaç gün sonra yine mahkemeye davet edilir. Yine borçlu tüccar gelmedi. Bir ay geçti. Mahkemeden bir mektup gelir. Borçlu tüccar borç ödemediği için tüm mal mülk alınır. Fakat N.N. borç olarak verdiği parasının yarısını bile almayacaktır. Şirkette kazandığı irtibatı kaybedebileceğini korktuğu için davanın ala turka usulüne göre yürütülmesini ister. Mahkeme memuru tutanak tutar. Borçlu tüccar mahkemeye hemen davet edilir. Öğleye kadar tüm borcu ödenmesi istenir. Hakiminin önünde borçlu tüccar N.N.'e parasını verir. Mahkeme memuru N.N.e ala franga veya ala turkayı beğendiği sorar. N.N. ala turka üslûnün sorunu çözdüğünü fakat ala franga usulünün daha iyi olduğunu der. Çünkü borçlulara zaman kazanır. Böylece para biriktirilir. Mahkeme memuru ala franga usulünün borçluların ödeme yapmaması tüm mallarını ele alınacağını der. N.N. :“ Ala turka ve ala franga usullerinin arasındaki fark azdır. İkisinin iyi ve kötü tarafları var.” der. Sonunda mahkemeden çıkıp yola gider.

24. Lindau, R., *Gjeverli hanuma-Istočna priča (Cevherli Hanım-Doğu Hikâyesi, Hikâye)*, çev. Belirtilmemiştir, C. XXI/1898, S. 44, s. 1-2; S. 45, s. 1-2

Edinen bilgiye göre R(udolf) Lindau (1829-1910), Osman Hamdi Bey (1842-1910)'e ithaf edilmiş olan *Erzählungen eines Efendi* kitabı, hepsi Hamdi Bey'in Bağdat'taki hayatına ait olmak üzere beş hikâye ihtiva etmektedir.²⁷⁷ Detaylı araştırmalara rağmen

²⁷⁷ Ord. Prof. Arif Müfid Mansel tarafından hazırlanan Osman Hamdi Bey makalesinden alınan veriler. Makale, 25 Mayıs 2021 tarihinde <https://belleten.gov.tr/tam-metin-pdf/2887/tur> internet sayfasından aktarılmıştır.

bu kitaba ulaşılmadığı için *Cevherli Hanım* hikâyesinin bu kitapta yer alması bilinmemektedir. Çevirmen hakkında hiçbir bilgiye ulaşılmamıştır.

Özeti:

Türkiye ve Avusturya-Macaristan arasındaki şiddetli çatışmalarından sonra İstanbul'da yakışıklı ve genç Ata, küçük evde annesiyle birlikte yaşamaya başlar. Güzel sesiyle tanınmış Ata her yere davet edilir ve herkes tarafından kabul edilir. Buna rağmen çok sevilen Ata mutlu değildir. Öbür tarafta büyük bir köşkte yaşayan bir paşa vardır. Savaşa genç subay olarak katılan bu paşa savaşın ilk döneminde Padişah'ın özel muhafızı olduğu bilinir. Macaristan'da esir alındıktan sonra savaşın sonuna kadar memleketini görmeyen paşa eski şöhretinin gölgesi altında mutsuz ve sessizce yaşar. Bir gün paşa Ata'nın konağına gelmesi emreder. Bu hakaretin yüzünden kırılgan Ata, sadece Padişah'ın ona emredebileceğini der. Hatasını anlayan paşa, ortak arkadaşın sayesinde onu dostça davet eder. Bir gece konağına gelir ve ortak duygularını paylaştıklarını anlayan Ata kaybedilen vatan hakkında şarkı söyler. Bu geceden sonra Ata paşaya hep şarkı söyler. Böylece iki ay geçer. Aralarında baba-oğlu sevgisi gösterilmeye başlandığında paşanın eşi kıskanmaya başlar. Bir gün Ata annesini ziyaret etmek istediğini ve Bayram'dan sonra tekrar döneceğini der. Paşa onun konağında bulunan herkese hediyeler aldırır. Ata'ya sandık dolu ipekli kıyafet gönderir. Fakat eşi bu hediyeği görünce çok kıskanır ve bir hizmetçinin kıyafetleriyle değiştirir. Ata annesi önünde sandığı açar ve bu eski kıyafet görünce tekrar kırılır. Ata Paşa'nın konağında bir daha gitmeyeceğine söz verir. Ardından Ata'ya merak eden Paşa onu görmek için konağından çıkar. Günlerdir konağına dönmeyen Paşa'yı herkes bulmaya çalışır. Bir gün konağına üç atlı Paşa'nın imzasını taşıyan bir mektupla gelirler. Mektupta atlılara bin altın verilmelidir ve Paşa serbest bırakacağı diye yazılır. Zaman böyle geçirdi. Sonunda Paşa'nın eşi Ata'ya gitmeye ve her şeyi anlatmaya karar verir. Ata bu üç atlı peşine düşer. Ayasofya camiinin yakınlardaki bir köşke girerler. İstanbul'da doğup büyüyen Ata bu köşk büyük sadrazam Çupriliç Mehmed Paşa'nın oğlu Fazlı Ahmet'in kızı olan Gyeeverli (Cevherli) Hanım'a ait olduğunu anlar. Cevherli Hanım zengin, zevkine düşmüş, açgözlü bir dul kadındır. Güzelliği ile tanınmış bu kadına Cevherli adı konuldu. Cevherli Hanım'ın Kerim adlı bir hizmetçisi Ata'yı köşke davet eder. Ata, bu çok süslü köşkün büyük bir odasında oturan Cevherli Hanım'ın karşısına gelir. Şarkı söylemesini ister. Cevher Hanım, şarkı söylediği için hayatta kalmayı sağlayan Ata'nın

parmağında güzel bir yüzük görürü ve kendisi için bu yüzük ister. Ata bu sahte yüzüğü bir dervişin hediyesi olduğunu der. Cevher Hanım bu dervişin bulunmasını emreder. Köşkten yeni çıkan Ata, Topkapı Sarayına gidip Padişah ile görüşüp neler yaşadığını anlatır. Padişah bir derviş olarak giyinerek Ata ile birlikte köşke giderler. Padişah, tüm mücevherler, altınlar, elmaslar önüne serpilir. Açgözlü Cevherli Hanım, dervişin kim olduğunu bilmeden bu köşkten bir daha çıkmayacağını der. Padişah çok kızdığı için Cevherli Hanım'ı öldürür. Köşte hapsedilen, esir alınan herkese serbest bırakır. Onlardan Ata'nın dostu Paşa da vardır. Ata, güzel hizmetçi Kerim ile evlenir. Padişah, Paşa'yı tekrar göreve alır.

25. Sezai Bey, Samipaşazade, *Anedžigim* (*Anneciğim*; Hikâye), çev. Belirtilmemiştir, C. XXI/1898, S. 120, s. 1-2; S. 121, s. 1-2

Küçük yaşta yetim kalan on yedi yaşındaki Feride adlı bir kız, annesi ve kız kardeşleriyle birlikte fakirce yaşarlar. Çocukluğundan beri Mustafa'ya aşık olan Feride onun zengin bir kızla evlendiğinden dolayı İstanbul'daki zengin teyzesine gitmek ister. Angora'dan İstanbul'a giden Angora koyunlarının yünleriyle aşırı yüklü bir arabada ihtiyar bir kadının yanına yer alır. Arabanın sahibi Veli Ağa, yolculuğun on gününde Sapanca'ya ulaşılınca orada demiryolu yanındaki bir hanede kalmaya karar verir. Hanede bulunan çok fazla yetim çocuklar ayak üstü işler yapar ve yemeklerden ne kalırsa yerlerdir. Onların yüzünden ve kendi kaderinden üzülen genç Feride teyzesinin yanında huzura kavuşabileceğine umut eder. İzmit'ten kalkan treneye bir ihtiyar kadınla biner. Akşam üstü Aksaray'ın etrafındaki teyzesinin evine ulaşır. Teyzesinin eşi Ragib Bey'in işleri iyi gitmez. Bu nedenle teyzesi onu evine kabul etmez. İhtiyar kadın Feride'ye yorgancı Ahmet Bey'in evinde iş bulur. Ahmet Bey çok sert, kendini beğenmiş, cimri bir şahsiyettir. Altı ay boyunca Feride'ye maaş vermez. Ahmet Bey'in yakın arkadaşı otuz yaşlarında, bakımsız, çok içki içen usta Salih Bey, Feride'ye aşık olur. Bir kış gecesinde onunla evlenmesini sorar. Gerçek aşkı Mustafa'yı çoktan kaybeden ve çaresiz kalan Feride teklifi kabul eder. Ayasofya camiinin arkasında fakirlerin yaşadığı bir semtte otururlar. Bir gece Salih Bey, Feride'yi küçük bir taşla döver. Feride ölür ve Salih Bey evinden kaçır. Sabahleyin cesedini küçük bir erkek çocuğu bulur. Onun oğludur. Çok aç çocuk ona: „Anneciğim, bir ekmek parçası verir misin?“ diye sorar.

26. Anonim, *Neke turske pričice (Türk Küçük Hikâyelerinden)*, çev. Tevfik Beg Bašagić, C. XXII/1899, S. 44, s. 2

Neke turske pričice (Türk Küçük Hikâyelerinden) başlığı altında beş başlıksız ve küçük hikaye bulunur. Yazıda Türkçeden tercüme edildiği ifade edilmektedir. Yazar(lar)ın ad(lar)ı belirtilmemektedir.

- a. Medine’de yaşayan çok adaletli bir kadı Muhamed-bin-İmran-el-Talemi’nin önüne Halife Mensur’a karşı şikâyetçi olarak hamallar gelir. Kadı, Halife Mensur’u mahkemeye çağır. Halife mahkemeye geleceğine dair bir mektup gönder. Fakat geldiğinde hiç kimsenin ayağa kalkmasına rica eder. Halife mahkemeye girdiğinde hiç kimse ayağa kalkmaz. Şikâyetçiler davayı kazanır. Halife kadının adaletini ve sözünü dinlemesini çok beğenir. Kadıyı ödüllendirir.
- b. Bir zengin adamın resmî mirasçısı amcasının oğludur. Fakat amcasının oğlu çok zevkine düşmüş parasını kolayca harcayandır. Bu zengin adam vasiyetname yazarak çok şişman arkadaşına tüm mal mülk bırakır ve amcasının oğluna ancak beş yüz lira verir. Bir süre sonra fikrini değiştirir ve yeni vasiyetname yazar. Bu defa arkadaşına beş yüz lira, amcasının oğluna tüm mal mülk bırakır. Zengin adam vefat eder. Ardından amcasının oğlu evine gelir ve tüm eşyaları karıştırarak yazdığı ikinci vasiyetname bulur ve ateşe atar. Peşinden arkadaş gelir ve elinde birinci vasiyetname vardır. Merhumun tüm mal mülkü artık arkadaşına aittir. Amcasının oğlu bunları duyunca büyük pişmanlık duyar.
- c. Yaşlı bir Arap savaşçısı, cepheleyken yere düşer. Düşman bunu görür ve sırtına vurmak ister. Yere düşen eski savaşçı düşmanının hareketini anlayınca ona göğsüne vurmasına rica eder. Böylece kahraman olarak ölür.
- d. Bir asker savaş sırasında dizine yaralanır. Ardından hastaneye götürülür. Doktorlar kurşunu bulmaya çalışırken askere büyük acı verirler. Acısına artık dayanmayan asker neler yaptıklarını sorduğunda “kurşun bulmaya çalışırız” derler. Asker cebinden bir kurşunu çıkararak “İşte kurşun, beni artık bırakın” der.

- e. Bir züppe tımarhaneye gider. Oradakiler zincirli hastalar görünce onlara dili çıkar. Budalalardan biri ona cevap verir: „Allah'ım, Senin sırlarını bilemeyiz ki delilerin bir kısmı zincirli bir kısmı zincirsizdir.“

27. Abdülhalim, *Bratinska nevjera (Kardeşlerin Vefasızlığı; Hikâye)*, çev. Derviş Bajrić, C. XXII/1899, S. 84, s. 1; S. 86, s. 1-2

Üç erkek çocuğu olan cömert, yardımsever, adaletli ve ulu Afganistan Emri Abdulvehhabehan, Kabul'da görkemli bir camii inşa eder. Kabil'e gelen yabancılar için hem barınma yeri hem de ibadet edilecek yerinin olmasını ister. Afganistan Emri Abdulvehhabehan, camide aşçı olarak en büyük oğlu Mirza-Murteza Chan, kahveci olarak Abbas Mahmud Chan, hizmetçi olarak en küçük oğlu Mamuret-ul-Aziz Bey çalıştırır. Kardeşler arasındaki görünmemiş sevgi vardır. Bir gün camiye üç derviş gelirler. Camiinin çok güzel, görkemli olduğunu derler. Fakat içerisinde Çin Kralı'nın bülbülü olsa dünyanın en güzel camii olacağını söylerler. Bunları duyan kardeşler birdenbire çok üzülürler. Bülbülü durmadan düşünürken tüm işlerini ihmal ederler. Babaları çocuklarının halini anlarken bu boş işlerini bırakmalarını ister. Fakat, dünyanın her tarafından Cin Kralı'nın bülbülü ile ilgili duyuru yapılır. Üç ay geçer geçmez üç kardeş bülbülün peşine gitmeye karar verirler. Babaları onlara engel olmayacağını anlar ve yol masraflarını karşılar. Günlerdir kardeşler yoldadır. Bir büyük dağın üzerinden geçtikten sonra yolları ayrılır. Ayrılmadan önce bir kaya üzerinde adlarını yazarlar. Evine kim dönerse adını kayadan silecektir. En küçük oğlu sol yolunu seçer ve önünde bir büyük ovaya görünür. Ortasında beyaz bir kale vardır. Kalenin ala turka usulüne göre süslemiş bir odasında güzel genç bir kız vardır. Onu kim olup neler yaptığını sorar. En küçük oğlu her şeyi anlatır. Genç kızın Araplarla savaşmaya giden üç ağabeyi vardır. Burada dinlendikten sonra yola çıkan en küçük kardeş üç tepedeki duran, savaşmaya hazır olan üç atlı görür. Genç adam bu üç atlı kaledeki kızın ağabeylerinin olduklarını anlar ve onlara yardım etmeye karar verir. Düşmanlarının komutanı yakalar ve kaleye getirir. Mutlu ağabeyler ona küçük kız kardeşini eş olarak vereceğine ve mal mülkünün büyük kısmını bağışlayacağına söz verirler. Niyetinden vazgeçmeyen genç adam kız kardeşinle evleneceğini der. Fakat öncelikle o bülbülü bulunmalıdır. Tekrar yola çıkar. Bir göle kadar gelir. Gölün kıyısında bir söğüt ağacın üstünde bir kuş yuvasını görür. Ağaca tırmanmadan önce üç başlı ejderha göle iner. Genç adam ejderhanın başlarını keser. Yavrularını kurtaran genç adama yardım etmeye karar veren kuş, aslında Cin

Kralliyetinin bulunduğu yeri söyler. Bülbulü çalmak isterse Bayram günlerinde camiye giden Cin Kralı'nın yanına oturmalıdır diye der. Sonra, bu kuşun sırtına binen genç adam Cin Kralliyeti'nin sınırına kadar uçarlar. Genç adam camiye gidip Cin Kralı'nın namaz kıldığında bülbulü çalar ve kuşla birlikte kaçarlar. Oradaki Cinler, kralliyetin sınırlarını geçemezler. Genç adam, kaledeki bıraktığı genç kıızıyla evlenir ve evine dönmeye karar verir. Yoldayken birkaç kasaba ve şehirlerden geçip durur. Dolaşırken iki ağabeyi bulur ve evine hep beraber dönmeye karar verirler. Ağabeyleri ona kıskanarak onu öldürmeye karar verirler. Susuz kaldıkları için ormandaki bir mağarayı bulup küçük kardeşini kandırarak mağarada bırakırlar. Evine dönerek babalarına küçük kardeşinin öldüğünü derler. Bir gün ormandan karavan geçerek genç adamı bulup kurtarır. Şehre dönen genç adam babasına gider ve her şeyi anlatır. Rezil olan ağabeyleri bu şekilde hayatlarının sonuna kadar yaşarlar.

28. Celâl, Mehmed, *Majčina jedinica (Annenin tek kızı; Hikâye)*, çev. Derviş Bajrić, C. XXII/1899, S. 84, s. 1; S. 86, s. 1-2

İki katlı taşlı evde kalp rahatsızlığı yüzünden yatağa düşen güzel siyah gözlü genç kız Aliye, annesiyle birlikte yaşayan tek çocuğudur. Bir gece rüyasında yüz elli günahının olduğunu ve vefat ettiğini görür. Üzgün annesi rüyasının sadece bir rüya olduğunu der. Konuşmalar sırasında hasta kız Aliye bir sene önce evinin zemin katında kiracı olarak oturan Fatih Bey ve eşi Edip Hanımı hatırlar. Ardından annesine Fatih Bey'e istemeden âşık olduğunu itiraf eder. Utanır. Derdinin درمانının ağlayarak olmadığını der. Bu yüzden hastadır. Annesine Fatih Bey'in ona bir aşk mektubu gönderdiğini der. Mektupta eşinden ayrılmak istediğini yazar. Pişmanlık duygusundan ve çektiği vicdan azabından hasta kız onun aşkını reddeder. Fakat Edip Hanım bir gün aralarında bir şey olduğunu anlar. Kızı lanetlenir. Kıza asla affetmeyeceğini der. Annesine içini kemiren bu acı ve günahının itiraf ettikten sonra vefat eder.

29. Rasim, A., *Majčina ljubav (Anne Sevgisi; Hikâye)*, çev. Derviş Bajrić, C. XXII/1899, S. 142, s. 1-2

Ailesinin tek çocuğu durgun, sessiz, üzgün ve mutsuz, okumaya ve yazmaya bilmeyen Medihe isimli bir kız beş yaşından itibaren on iki yaşına kadar hep böyle olur. Karakterlerine ve duygularına göre annesi ve babasına hiç benzemeyen bu kız hayat boyunca hep hasta olur. Çaresiz ebeveynleri bir gün her taraftan tanınmış doktorlar

çağırılar. Bu zavallı kızın derdinin dermanı bulunmadı. Annesi kızının halinin iyiye gitmemesini anlayınca kıza neler olduğunu sorar. İzdıraplı genç Medihe annesine şikâyet ederek on yedi yaşına bastığını ve annesi şimdiye kadar yirmi damadı reddettiğini der. Ayrıca, genç kız, Ramiz Bey'den aşk mektubunu alır. Okuma ve yazmayı bilmeyen Medihe kalbiyle bu mektubu okuduğunu der. Ramiz'in annesi de onu istemeye gelir. Ailesi bu genç adamın içki içtiği için annesinin evlenme teklifini reddederler. Kızın durumundan çok üzülen dadı Gül-Nihal Hanım, kızın annesine kızın evlenmesine rica eder. Kızın annesi bu teklifi kabul etmez. Genç Medihe dayanılmaz aşk ızdırabından vefat eder.

30. İmzasız-Sarajevki list'in editörlüğü tarafından hazırlanan yazı, *Književnost* (Edebiyat; Değerlendirme), C. XXIII/1900, S. 37, s. 3

Književnost (Edebiyat) yazısında, o dönemin Doğu'sundaki İslam kültürünün ve edebiyatının canlandığı dile getirilir. Bunun için Bosna-Hersek'te de İslam bilimleri ve edebiyatını tanıtilen eserler yayımlanmalıdır. Bu eserler halkın manevî gıdası sayılır. Özellikle Bosna-Hersek'te genç Müslümanların bu manevî gıdaya ihtiyacı duyulur. Asırlardır Arap, Fars ve Türkler tarafından İslam kültürünü yansıtan eserler kendi ana dilleriyle yayımlandığı bilinir. Onların ana dilleri bu şekilde korunurken gerekli bilgiler gelecek nesillere aktarılmış olur. Bosna-Hersek'te temel İslam şartlarını daha iyi anlayabilmek, İslam bilimlerini daha iyi öğrenebilmek için bu konular işlenen kaynaklar Bosna dili yazılmalı ve basılmalıdır. Bu nedenle yeni ve Bosna dili bir mecmuanın basılmasına karar verilir. Adı *Behar*'dır. Bu mecmuada Arapça ve Türkçe'den Bosna diline çevrilmiş dinî ve İslamî tartışmalar, İslam'da ahlâkî meseleler ile ilgili eserler yayımlanacaktır. İslam dünyasındaki önemli kültürel ve sosyal gelişmeler hakkında bilgiler aktarılacaktır. *Behar* siyasî bir mecmua olmamasına rağmen Bosna-Hersek'te, dünyada, özellikle Doğu ülkelerindeki gündem siyasî haberler kronolojik olarak yayımlanacaktır. *Behar* mecmuası, ayda iki gün neşrolunacaktır. Yıllık aboneliği on K[ron], altı aylık aboneliği beş K., öğrenciler için yıllık aboneliği altı K., ecnebî ülkeler için yıllık aboneliği on iki K. *Behar* mecmuasının ilk sayısı 1 Mayıs 1900 tarihinde (1 Muhharem 1318) basılacaktır. Sahibi Adem-aga Mešić, editörü Safvet-beg Bašagić'tir.

31. N., A., *Ženska hila* (Kadın Hilesi; Hikâye), çev. D. Bajrić, C. XXIII/1900, S. 40, s. 1-2

Bir gün Mısır Padişah tarafından düzenlen divana gelen eğitimli insanlar, âlimler ve imanlar arasında Hazret-i Muhammed'in Miraç'ı hakkında tartışma geçer. Gelenlerden biri, Hazret-i Muhammed'in Miraca yükselişini tasvir ederek vakit geçmeden Peygamberimizin yedi katı semâya ulaşmasını, cenneti ve cehennemi görmesini anlatır. Padişah'ın Allah'a ve Onun Büyüklüğüne inandığını, fakat Mirac'a pek inanmadığını der. Padişah'ın bu sözlerinden sonra divan dağıtılır. Bu haber dünyanın her tarafına yayımlanır. Bunu duyan büyük Arap âlimi Şeyh Şihabudin, Padişah'ı ziyaret etmeye karar verir. Şeyh ve Mısır Padişahı, Padişah'ın köşkünün dört pencereyi büyük odasında buluşur. Şeyh hizmetçilerinin pencereleri kapatmalarını ister. Bir saat sonra, meydana bakılan pencerenin açılmasını der. Padişah pencereden baktığında meydana toplanmış binlerce silahlı atlıları görüp ondan korkar. Şeyh hizmetçilerin bu pencerenin kapatılması ve tekrar açılmasını der. Bu defa Padişah pencereden baktığında meydan boşdur. Şimdi, Şeyh kasabaya bakılan pencerenin açılmasını emreder. Padişah bu pencereden baktığında yangını görüp dehşete düşer. Denize ve Nil nehrine bakılan pencerenin açıldığında sel görünür. Padişah, son açılmış pencereden dışarıya baktığında her cins hayvan ve bitkilerle dolu yemyeşil bahçe görür. Sonunda Şeyh suyla dolu bir leğeni ister. Padişah'a leğene girmesini der. Padişah leğene girdikten sonra kendisini büyük bir dağın tepesinde çıplak halinde görür. Dağın altında bir kasaba görünür. Oradan gelen odun kesen sakinlerle sohbet ederek ona birkaç kıyafet verirler. Padişah, denizdeki kazadan kurtaran bir tüccar olduğunu der. Kasabaya indiğinde bir terlikçi dükkânına girip durumunu anlatır. Yardım etmek isteyen terlikçi hamamın kapısına gitmesini ve oradan çıkan bekar bayan varsa onunla evlenmesini der. Zengin bir kadınla evlenir fakat zaman geçtikçe tüm parasını harcar. O terlikçinin yanına tekrar gider. Terlikçi biraz para verir ve bir ip almasını der. Padişah ip kullanarak hamallık yapar. Zaman geçip gider. Padişah denizin kıyısına gelir ve denize dalarak leğenden çıkar. Çok korkmuş Padişah zamanın hiç geçmediğini anlayarak Şeyh'e şüphelenir. Ardından Şeyh leğene girip ortadan kaybolur. Şam'daki güzel bir mağarada yaşamaya başlayan Şeyh, Padişah'a her şey olabileceği hakkında ve Allah'ın Kudretinden bahsedilen bir mektubu yazıp gönder. Şeyh'ten kurtarmak isteyen Padişah atlılar gönder. Fakat çok az kişi geri döner. Bir şamandan yardım isteyen Padişah bu sefer Şeyh'e birkaç köle kadın ve hilebaz bir kadını göndermesini der. Gecelerde zamanı köle kadınlarıyla geçiren Şeyh

ardından banyoya giderdi. Hilebaz kadın bunu öğrendikten sonra Padişah'a mektup gönder. Padişah silahlı askerler gönderir. Onlar Şeyh'i öldürürler.

32. Abdul-Melik, *Nesretni par* – Iz istanbulskih priča (*Mutsuz Çift-İstanbul Öykülerinden*), çev. D. Bajrić, C. XXIII/1900, S. 47, s. 1-2

Kışın bir gecesinde dört sene önce evlenmiş bir çift kitaplar okurlar. Rabiye Hanım, dalgalı saçları, siyah gözlü, çok hasta genç bir bayan yatakta uzanır. Her saat başı ilaç içer. Yanında oturan eşi genç Tahsin Bey ocağın ateşinin söndürülmemesine bakar. Hasta Rabiye Hanım'ın yüzünden odanın sıcaklığı hep on sekiz altından olmamalıdır. Büyük endişe duyan Tahsin Bey sabaha kadar uyanık kalır. Sabah üzeriyken genç Rabiye Hanım vefat eder. Üç ay geçmeden üzüntünden Tahsin Bey de ölür.

33. İmzasız-Sarajevski list'in editörlüğü tarafından derlenen yazı, *Pabirci iz nauke i društva (Bilim ve Toplumdan Değerlendirmeler)*, çev. Belirtilmemiştir, C. XXIII/1900, S. 62, s. 1-2

E. Kralik'in 1899 yılında yayımlanan *Basın Yıllığı* başlıklı eserinde Osmanlı coğrafyasında Müslüman olmayan tebaa ile basımevlerinin gelişmeye başladığı dönem I I. Mehmet zamanında olduğunu gösterir. XV. yüzyılın sonunda İstanbul'a gelen Yahudiler tarafından gizlice matbaa kurulduğu bilinir. Bunu örnek olarak alan Yunan Papazı Nikodim Metan, Ortodoks Kilisesi yardımıyla İstanbul'da matbaayı kurmak ister fakat İstanbul'daki Katolikler bunu öğrenip Padişah'a şikâyet ederler. 1698 yılında Venedik'ten getirilen manüel basın makinesi bir Ermen tarafından satın alınacaktır. Padişah'ın emriyle bu makine yıkılır. Bu makine, Türkler tarafından “Şeytanın İcadı” olarak adlandırılır. Arapça eserleri tercüme eden hattatlar da matbanın kurlumasına karşı çıkar. XV I I I. yüzyılın başlarında I I. Ahmet döneminde matbaaya önem verilmeye başlanır. Avrupa'ya bu zanaat öğrenebilmek için elçiler gönderilir. 1720 yılında Muhammed Bey'in oğlu Said, Paris'e gider. İstanbul'a döndükten sonra Türkçe, Latince, Fransızca ve İtalyanca çok iyi bilen asıl Macar olan İbrahim Bey ile tanışır. İstanbul'da 1726 yılında Padişah'ın izniyle İbrahim Bey matbaa kurar. Bu matbaada dinî kitaplar ve Kerim-i Kur'an basılmayacaktır. Bu matbaada 1728 yılında yayımlanan ilk eser Muhammed-Ben-Mustafa'nın *Türkçe-Arapça Sözlüğü(Vankulu Lugatı)*'dür. Ardından bu matbaada *Deniz Savaşları Tarihi, Akdeniz Savaşı Tarihi*, İbrahim Bey'in Latince'den Türkçeye tercüme ettiği *Seyahat Kroniği*, Amerika'nın keşfi hakkında bir

kitap, tarihî kitaplar *Temerlana*, *Halife* ve *Eski ve Yeni Mısır* gibi tarihî kitaplar, özenle hazırlanmış Türkçe ve Fransızca gramer kitapları yayımlanır. Türkiye’de eğitim ve kültürün gelişmelerine önem veren İbrahim Bey *Halkı Yönetmek* başlıklı bir eser yazıp çıkarır. Devamında İbrahim Bey, *Mıknatıs Üzerine*, *Osmanlıların Salnamesi*, *Bosna Savaşı’ndan 1736-1739* gibi eserleri ve *Farsça-Türkçe Sözlüğü* yayımlar. 1744 yılında İbrahim Bey’in matbaasını Kadı İbrahim’in ellerine geçer. Birkaç sene çalıştıktan sonra bu matbaa kapanılır. Tahtaya çıkan I. Abdulhamit 11 Mart 1784 tarihinde basın fermanı çıkarır ve matbaa tekrardan çalıştırır.

34. N., A., *Maćeha i pastorče* (Üveyanne ve üveyçocuğu; Hikâye), çev. Derviş Bajrić, C. XXIII/1900, S. 85, s. 1; S. 86, s. 1

Adaletli Pers Şahı Hankin’in çok yakışıklı, iyi huylu, halk tarafından sevilen, eğitilmiş, küçük yaşta öksüz kalan melek gibi bir oğlu Şehzade vardır. Kısa bir süre sonra babası Şah Hankin, güçlü ve varlıklı bir Padişah’ın kızıyla evlenir. Üveyanesi, Şehzadeye aşık olur. Ardından Hankin, kendi oğlunu bir hocaya astroloji okutabilmek için gönder. Genç Şehzade gece gündüz ders çalışır. Bir gün hoca bir kitabı açar ve Şehzadeye kırk gün boyunca susmasını emreder. Ardından onu evine gönder. Evine dönen Şehzade’nin konuşmamasını anlayan babası büyük endişe duyar ve konuşturmak için üveyanesinin yanına gönder. Bu fırsatı kaçırmak istemeyen üveyanesi boynunu sarılarak ona karşı ne hissettiklerini ve aşkını kabul ederse babasını zehirleyeceğini der. Babası öldükten sonra genç Şehzade tahtaya çıkacak ve kendisi onun eşi olacaktır. Genç Şehzade bir şey demeden çok öfkelenir. Sonunda üveyanesi onu öpmek istediğinde Şehzade bir tokat atar. Ağzından kan dökülür. Kızgın üveyanesi kendi saçları ve kıyafetlerini koparak Şah’ın yanına koşar ve oğlu hakkında yalan söyler. Babası oğlunun başının kesmesini emreder. O anda Saray’daki hizmetçiler kırk vezirin gelmelerinin daha iyi olacağını derler. Vezirler bir kadının sözüne güvenmelidir ve genç şehzadenin şahitleri varsa gelsinler derler. Şah oğlunu zindana gönder ve hocasını bulmaya çalışır. Hocayı bulmayınca oğlunu başını kesmeye karar verir. O anda bir vezir onun kararına karşısına çıkar ve böylece genç Şehzade bir gün daha yaşar. Devamında kırk vezir kırk gün boyunca oğlunun hayatını kurtarırlar. Kızgın Şah kırk vezirin ve oğlunun ölmelerini emreder. Celladı çağırır. O anda oğlunun hocası ortaya çıkar ve her şeyi anlatır. Kırk gün geçtiği için Şehzade konuşmaya başlar ve yaşadıklarını anlatır. Şah, eşinin hizmetçilerini çağırır. Onlar gerçekten neler ve nasıl olduğunu derler. Şah her şeyi

öğrendikten sonra eşinin gelmesini emreder. Onun ellerini bağlayarak bir eşeğe bindirir. Ayaklarını eşiğin kuyruğuyla bağlar. Koşmaya başlayan eşek taşlı duvarlara vurarak kadını öldürür.

35. Şeyd, M. Nuri, *Stari arabadžija (Yaşlı Arabacı; Hikâye)*, çev. D. B., C. XXIII/1900, S. 132, s. 1-2

Yazın bir gününde İstanbul'daki Osmanlı Bankası'nda piyango kazanan otuz beş yaşında çok varlıklı, iyi, evli, cömert ve fakirlere hep yardım eden Cemil Bey sokağa çıkar. Bir arabaya biner. Arabanın sahibi yetmiş beş yaşında iyimser, çalışkan, şişko ve neredeyse kel bir Gayr-i Müslim. Biraz kirli ve yıpranmış kıyafetler giyinmiş bu adamın başında siyah ve terlerden kirli uçları olan fes vardır. Yıpranmış boyalı, çok eski arabası vardır. Atları çok zayıf ve güçsüzdür. Asılı İngiliz olan dünyada çok gezen bu yaşlı adam yavaşça araba sürür. Cemil Bey'e başında fes olmadığına müşterileri de arabasına binmek istemediklerini der. Meraklı Cemil Bey adama nasıl bu duruma düştüğünü sorar. Yaşlı adam eskiden birikmiş parası olduğunu, arkadaşlarının yüzünden bu parayı kaybettiğini der. Eşinin vefatından on yıl geçer. İki kızı vardı. Birisi vefat etti. Diğer sokaklarda çiçekler satarak kaybolur. Evine ulaştığında yufka yürekli Cemil Bey kazandığı piyango parasının büyük kısmını yaşlı adama verir. Arabacı bu merhameti görünce ağlamaya başlar, yere düşer ve anında vefat eder.

36. Naci, Ahmedî, *Mudri kadija (Bilgili Kadı; Hikâye)*, çev. Derviş Bajrić, C. XXIII/1900, S. 143, s. 1

Cihan Sarayı'nda hükmeden Şah Merdan ölüm eşiğine düşer. Bir gün üç oğlu Mirza Rıza Han, Ali Rıza Seyfi ve Mirza Mahmudhan yanına çağırıp onlara bir vasiyetname bıraktığını der. Sarayın sağ köşesinde gömülmüş mücevher, altınlarla dolu bir hazine bulunur ve vefatından sonra bu hazineyi paylaşmalarını emreder. Ardından Şah Merdan vefat eder. Çocukları onu gömüldükten sonra hazineyi kazanıp boş bulurlar. Kardeşler birbirlerine şüphe etmeye başlarlar. Kavga ederler. Bir kadıya giderler. Kadı onlara bir hikâye anlatmaya karar verir. Nişanlısı olan fakat başkasına âşık olan çok güzel bir kız vardır. Evlenmeden önce sevdiği adama nişanlısıyla gece geçirmeyeceğini ve onun evine geleceğini der. Evlendiği gece eşine sevdiği adam hakkında ve ona verdiği sözü anlatır. Eşi bunu duyunca onu rahat bırakır ve sevdiği adama gitmesine izin verir. Evden geç saatte çıkan kızın karşısında bir hırsız çıkar. Kız ağlamaya başlayıp hırsıza durumu

anlatır. Hırsız üzölür ve ona yardım etmeye karar verir. Sevgilisinin evine kadar eşitlik eder. Dışarı bekler. Kız sevdiği adama herşey anlatır. Adam, eşinin dürüst adam olduğunu anlayınca kıza ona geri dönmesini der. Zaten evlilerdir. Kız evine dönerek hırsız ona eşitlik eder. Kadı sonunda kardeşlere hangisi daha insanca davranmış diye sorar, kızın eşi, sevgilisi mi yoksa hırsız mı? En büyük kardeş eşi, ortanca kardeş sevgilisi ve en küçük kardeş hırsız diye cevap verirler. Kadı, aralarında hırsız olan en küçük kardeşi olduğunu der. Çünkü aşık aşığa, sadık sadığa, hırsız hırsıza inanır. En küçük kardeş hazineyi çaldığını iftira eder. Kadı hazinede bulunan altın ve mücevherler aralarında paylaşır.

37. İsmi belirtilmeyen gazeteci (Em. imzası, yazının sonunda bulunur) *Tursko pozorište (Türk Tiyatrosu; Rapörtaj)*, çev. Belirtilmemiştir, C. XXXIX/1916, S. 94, s. 2-3

Tursko pozorište (Türk Tiyatrosu) başlıklı yazıda, Türk modern sanatçı ve tiyatro yazarı olan Burhaneddin Bey (1882-1947)'in Viyana'da bulunduğu süreçte oradaki bir gazeteci ile Türk tiyatrosu ortaya çıkışı ve tarihî serüveni hakkında yapılmış rapörtajın bir kısmı aktarılır. Aynı zaman, Burhaneddin Bey Almanca yaptığı birkaç çeviri ile genç bir yazar olarak tanınır. Galatasaray Lisesini bitirdiğini ve oyunculuk tutkusunu okul sırasında başlayarak Sadrazam Tevfik Paşa'nın oğulları İsmail Hakkı ve Ali Nuri ile provalar yaparak pekiştirmeye çalıştığını bilinir. Ailesinin ısrarına dayanamayarak Marsilya Konsolosluğu'na atanan ağabeyinin yayına gider. Ayrıca, Paris'te iki yıl kalır ve İstanbul'a döndükten sonra Türk tiyatrosunu canlandırmaya çalışır. Burhaneddin Bey'in yaptığı rapörtajda, Karagöz ve Hacivat gibi gölge oyununun ortaya çıkışı, Türk tiyatrosunu başlangıcı sayılır. Osmanlı İmparatorluğu'nun ikinci padişahı Orhan Bey'in hükmediği dönemde yaşayan ve birbirlerinden zıt olan Karagöz ve Hacivat, halk tarafından sevilen, ilginç ve komik karakterlerine sahip şahsiyetlerdir. Her zaman halka açık yerlerde birbirlerine karşı gelerek espri yaparlar. Vefatlarının ardından kuklalarını yapılarak perde arkasından oyun oynatmaya başlandığı bilinir. Bu sayede Karagöz ve Hacivat tanınır. Burhaneddin Bey, Macaristan Bilimler Akademisi'nde onların konuşmaları kayıtlı saklandığı ifade eder. Karagöz ve Hacivat'tan sonra arena gibi yerde toplanan oyuncular tiyatro metninden değil doğaçlama yaparak oyun oynarlar. O yıllarda Müslüman kadınların sahneye çıkması günah sayılıyordu. Ayrıca, toplum açısından da ayıp bir şeydir. Bu nedenle kadın rolünü oynayan kadın kılıfına giren erkek

olurdu. Osmanlı Devleti’ndeki Batılılaşma hareketi ile ortaya çıkan batılı tarzda Türk tiyatrosunun ilk kez Pera’da kurulduğu bilinir. O dönem Sultan Abdul-Aziz tarafından Dolma Bahçesinde bir tiyatro binası yaptırıldığı ve Türk gençlerinin Sarayda Batı tarzda oyunlar oynadıklarını bilinir; fakat bu sarayda sınırlı kalır. Saray dışında geleneksel Türk tiyatrosu oynanır. Burada “Mascotte”, “Boccacio”, Fransız tiyatrosu “Güzel Helen” gibi oyunlar oynanır. O dönem ilk Türk oyuncusu Osmanlı Ermeni’si olan Güllü Agop’un olduğu bilinir. Sultan Hamid tarafından ise İstanbul’da 2.500 koltuklu bir tiyatro kurulur. Burada oynanan ilk Türk tiyatrosu “Vatan yahut Silistre”dir. Bileti özel koltuk için 2000 K. Bu tiyatrodaki sadece pazar günleri Güllü Agop da Ermenice oyunlar oynardı. Bir pazar günü bir Ermen kadın şarkıcısı Ermen milli marşı söyledikten sonra bu tiyatro kapanır ve Sultan Hamid’in emriyle yıkılır. Dolma Bahçesi’ndeki tiyatro ise ahıra dönüşür. Ermen oyuncular Bursa’ya kaçar. Ardından Sultan Hamid, Yıldız Sarayı’na taşınır ve orada bir tiyatro binasını kurar. Genç Türkler tarafından Burhaneddin Bey’in İstanbul’a gelişi hoş karşılanır. Burhaneddin Bey’in verdiği ilk Türkçe oyunu Sultan Hamid’in oğulları Burhaneddin ve Ahmed izlemeye gelirler. Şehzade Ahmed bu oyundan çok etkilenir ve Burhaneddin Bey’e 150 liralık bir hediye ve birkaç Türk tiyatrosu ile ilgili kitap gönderir. Sultan Hamid’in dönemi sonrasında Genç Türkler tarafında birkaç yabancı oyun verilir. Burhaneddin Bey tekrar Paris’e gider ve orada bir yıl kalır. İstanbul’a döndükten sonra Schiller’in “Haydutlar” tiyatrosunu 150 kez oynatır. “Kafkasya’da Bir Gece” tiyatrosu sayesinde çok meşhur olan Burhaneddin Bey, bu aynı tiyatro Viyana’da da gösterecek. Viyana’da edebî araştırmalar için bulunan Burhaneddin Bey’in hedefi, Alman tiyatrosunun Türk tiyatrosuna girmesi ve Türk-Fransız nesilden farklı olarak yeni bir Türk-Alman entelektüel nesil oluşturmaktır.

38. Adivar, Halide Edib, *Novi Turan (Yeni Turan; Roman)*, çev. A. M., C. XXXX/1917, S.17, s. 3; S. 19, s. 3; S. 20, s. 3; S.22, s. 3; S. 23, s. 3; S. 24, s. 3; S. 25, s. 3; S.26, s. 3; S.27, s. 3; S. 34, s. 3; S. 37, s. 3; S. 38, s. 3; S. 39, s. 4; S.40, s. 3; S. 41, s. 3; S.43, s. 3; S. 44, s. 3-4

17 Ocak 1917 yılında basılmış 17.sayıda yayımlanan Yeni Turan romanının yanısıra Halide Edip Hanım’ın edebî kişiliği hakkında kısa bilgi dipnot olarak aktarılır. Yeni Turan romanı yayımlanmadan önce Edip Hanım’ın Osmanlı Lloyd mecmuasında Gülnûş Sultan hikâyesi basılır. Adivar Hanım’ın edebiyat alanında iyice çalıştığı ve

sosyal konular üzerine yoğunlaştığını belirtilir. Kadın kahramanları sıkça kaleme alır. Yeni Turan ise 1910 yılında yazıldığı açıklanır. Ayrıca, bu dönem Türk tarihinde olduğu kadar Türk fikir ve düşünce hayatında da yeniliklerin yoğunlaştığı dönem denebilir. Bu dönemi hazırlayan sosyal-kültürel ortam, zihniyet değişiminin yanında edebiyat alanında yenilikler de getirir. Bunlardan Türk edebiyatında dil sadeleşmesidir. Bu etkilerin altında kalan Adivar Hanım'ın eserlerini konuşma diliyle yazdığını açıklanır. Bu konuda Yeni Turan istisna olmadığı dile getirilir. Türkiye-İtalyan savaşı esnasında yazılan Yeni Turan siyasî bir roman sayılır. Ütopik bir şiir olarak da değerlendirebilir. Romanın ana fikri, Türk halkı düşüncesidir.

Bu romanın ilk satırı olan “Sevgili ülke, Yeni Turan! Söyle, sana yol nerede?” , tercüme edilememiştir.

“Yeni Turan” romanın özeti:

O dönemin iki siyasî partinin fikir ayrılıklarının olmasına rağmen bu partilerin devletin çıkarları için çabaları gösterilir. Bunlardan biri Yeni Turan partisi kadınların desteği almak için Cuma günü faaliyetlerini gösteren Cuma okulları açar. Kaya ismi kullanan Semiye, bu okullarda ders vermeye başlar. Semiye, Yeni Turan partisinin lideri Oğuz Bey'e aşık olur. Semiye'nin güzelliğinden ve kişiliğinden etkilenen Oğuz, Semiye'ye karşı çok güçlü duygular besler. İkisi birlikte Yeni Turan idealini gerçekleştirmek için faaliyetler gösterirler. Oğuz Bey'in konuşmaları, halkı geniş çapta etkilemeye başlar. Bunun yanı sıra Yeni Osmanlı partinin lideri Hamdi Paşa, Oğuz Bey'i hapsedirir ve bu durumdan memnun kalmayan Semiye onun serbest bırakılması için Hamdi Paşa'yla görüşmeye gider. Semiye'nin güzelliğinden etkileyen Hamdi Paşa ona evlilik teklif eder. Semiye bu teklifi kabul ederse Oğuz Bey serbest bırakılacaktır. Evlilik teklifini kabul eden Semiye sonra hastalanır. Bir müddet sonra Oğuz Bey ise vurulur. Ardından seçimler Yeni Turan partisinin zaferiyle sonuçlanır ve Hamdi Paşa siyasetten çekilerken eşi Semiye'nin durumuyla ilgilenir.

39. Hikmet Müftüoğlu, Ahmet, *Tetka Nekiya (Nekiye Hala)*, çev. A. Ş., C. XXXX/1917, S.59, s.3; S. 60, s. 3

Ağustos ayının çok sıcak yaz akşamlarından birinde, Erin köyünde bulunan bir bahçede oturan seksen yaşında Nekiye teyze bir elinde çubuk tutarak diğer eliyle tespih çeker. Ağzında hiçbir diş bulunan ihtiyar kadın, yazarın süt annesinin babasının en büyük

kızıdır. Her akşam eve dönen yazar, Nekiye teyzesinin derimsi elini öper. Bu ihtiyar kadının giydiği gömleğin altında ince kemikler ve vücudunun ince yapısı görünür. Bursa’da neredeyse tüm hayatını geçiren teyze, burada evlenir ve çocuklarını büyüdükten sonra orduya gönder. Nekiye teyze, İstanbul’a taşındıktan sonra her cuma günü dönen askerleri görmek için Kabataş’a çıkar. Askerî muhafızlar ona hep selam verir. Teyze de gördüğü her askere tütün ve yiyecekler verir. Sokakta taş görse bile askerler rahat geçsin diye bu taş kaldırımından alır. Bu akşamda teyzenin halinden etkileyen yazar, teyzenin Allah’a dua ettiği tarzına karşı mahcup kalır. Bu akşamın, oğlu Husein’in durumu sormak için orduya gittiği akşama çok benziyor diye der. Husein’in şehit olduğunu öğrendikten sonra hiç ağlamadım der. Diğer çocuğu Hasan ve eniştesi Selim şehit olurlar. Hasan ve Selim göğsünde iki kurşun ve alında bir kurşun ile vurulur. Ayrıca, üçü de ölmek için savaşa katılır. Savaşmaktan kaçarak değil Allah’ın yolunda hayatlarını veren olarak ölürlər. Nekiye teyzenin kızı, kocasının vefatından sonra hastalanır ve vefat eder. Hasan’ın öldüğü zaman çok ağladım söyleyen teyzeye kocası çok kızar. İstirap çektiğimde gözlerimi kapatırım ve önümde bana gülen bu üç yüzü görüyorum der. Husein’in gönderdiği son mektubu göster. Mektupta Hasan’ın üç gün boyunca cephede aslan gibi savaştığını ve şehit olarak düştüğünü yazar. Husein ise düşmanın eline esir olarak düşer. Duyduğu utanç duygusundan kaçmaya çalışır; fakat yakalanır. Tekrar kaçır ve bu sefer esire düşmek istemeyen Husein bir köprüden atlar. Sabahleyin ise lime lime parçalayan vücudu nehrin kenarında bulunur. Bu iki kahramanı annesi, aslında Türk cesaretinin, Türk milletini terbiyesinin, Osmanlıların vatana sevgisinin sembolüdür. Yaşadığı her şeye rağmen bu kadın, mutlu ve gururludur. Yazar ile konuştuğu o akşamdan 3 yıl geçtikten sonra Nekiye teyze çok ciddi hastalanır ve bir hafta sonra bir cuma günü vefat eder. Cenazesine daha önce selam verdiği tüm askerler gelir. Teyze ise Karaca-Ahmed mezarlığında gömülür.

40. Becker, Maria Luiza, *Na turskom brodu (Türk Gemisinde; Hatıra Defteri)*, çev. S.R., C. XXXX/1917, S.66, s.2-3

Tanınmış Alman yazarı Maria Luiza Becker, uzun süredir bir Türk hastane gemisinde rahibe olarak kalır. Orada bulunduğu zaman, savaş esnasında yaşadıklarını hatıra defterine yazar. *Sarayevski list*’te hatıra defterinden bir kısmı yayımlanır.

Özeti: Savaşın esnasında, İngilizlerin Gelibolu'dan kaçmasından önce, hastane olarak göreve alınan Türk "Akdeniz" gemisinde uzun bir süredir bulunan Maria Luiza Becker, burada rahibe/hemşire olarak görev yapar. İstanbul-Küçük Asya-Akbeş hatlarını takip eden bu gemiye cepheden getirilen yaralı Türk askerlerin iyileşmesinden sonra kendi vatanlarına götürülür. Güzel buharlı gemi "Akdeniz", savaştan önce Osmanlı Lloyd şirketi logosu altında İstanbul-Bombay hattında yolcular götürürdü. Kızıl Ay tarafından geminin iç bölümleri düzeltilir. Ayrıca, dezenfeksiyon aparatı sayesinde geminin için çok iyi bir şekilde temizlenir. Veba ve haşarata karşı çok işe yarar. Bu çağ için bu gemi, yüzen bir sanatoryum gibidir. Bazen, gemide çok fazla hasta ve yararlı askerlerin bulunduğu zaman gemi demirlenir ve bir hafta karada kalınır. Gemide ağır yararlı asker için özel bakım odası da bulunur. Bazen ise ağır hastalar Haydarpaşa tren istasyonunda bırakılır. Becker, 22.000'den daha fazla yararlı asker ve hastaya baktığını der. Ayrıca, İngiliz ve İtalya'nın denizaltılar de uçaklarının saldırma tehlikesi altında çalışmak zor olduğunu kabul eder. İşte, o zaman "hayat bir kuruşa değmez" tabiri çok iyi anlaşılır. Becker'in asıl görev yeri, Gelibolu'dur; fakat İngilizlerin tarafından Gelibolu yıkıldığı için "Akdeniz"e atılır. Becker'e eğitmek için 70 Türk bakıcısı emanet edilir. Türk bakıcılarının büyük kısmı, daha önce hafif yaralı askerler şimdi ise tamamen iyileşmiş askerlerdir. Aslında yatakların ve kıyafetlerin nasıl dezenfekte edildiği öğrenmelidir. Hızlı bir şekilde nevresim yatağa konulmalı ve bulaşıklar hemen kurutulmalıdır. Becker'e göre Türkler tarafından bu iş seve seve yapılır ve hızlı öğrenilir. Ayrıca, Almancayı da hızlı öğrenirler. Hızlı dil öğrenime eğimli bir millet olarak görünür. İşlerine özen verirler. Bir iş öğrendikten sonra bu aynı iş ilk başta öğrenildiği gibi hep yaparlar. Yeni bir yöntem kullanmaktan hoşlanmazlar. Ameliyathanelerde görev yapan Türk yardımcılara "penseur" denilir. Birer penseur yabancı hemşire(rahibe) veya doktorlara verilir. Becker'in penseur ile çalıştığı süreç içerisinde onu ne kadar sadık, vefalı ve üstün kadimlere karşı saygılı olduğunu öğrenir. Penseurler, hemşirenin işlerini kolaylaştırmak için her zaman yardım ederler. Becker'in penseuri Bekir, İstanbul'da bulundukları zaman ona sebzeler ve Asya'da tavuklar almaya yardım eder. Becker'e göre yaralı Türk askerlerine bakmak zordu; çünkü Türk asker şikâyet edemez. Her zaman minnettar, cana yakın, vefalıdır. Konuşmadan ölmeye hazır; onu konuşturmak zordur. Türk yemekleri ise sulu ve bol yapılır. Türkiye'de aşçılık, fırıncılık ve temizlik işleri erkek işleri sayılır. Gemide bulunan yaralı Alman askerine Alman yemekleri,

yaralı Avusturya askerine ise memleketinin yemekleri sunmaya çalışır. Almanya ve Avusturya'dan gelen askerler bize "hemşire/kız kardeşi" olarak hitap ederler. Türkler ise bize "Doktor Hanım", "Ana", "Anne" derler. "Bana karşı iyi davranıyorsunuz, annem gibisiniz" ifadesi sık sık duyulur. Her zaman gemide yaşam-ölüm mücadelesi yaşanır. İngilizler kaçmadan önce Yalova ve Akbeş'e ateş açarlar. Yalova'da ilk kurban hastanede çalışan asıllı Avusturyalı bir Türk kadınıdır. Becker, birkaç yabancı hemşirelerle beraber çelenk yapar.

3.1.3. Gazetede ki Yazıların Türlerine Göre Fihristi

Sarajevski list'te tez konusu ile tespit edilen otuz bir fıkra; on iki hikâye; on bir haber; beş küçük hikâye; ikişer kitap tanıtımı ve değerlendirme, birer sözlük, ilân, seyahatname, mektup, öykü, röportaj, roman ve hatıra defteri bulunmaktadır. Edebî tür olan şiire rastlanmamaktadır.

Türk edebiyatından ise A.N. ismi altında *Ženska hila* (*Kadın Hilesi*) ve *Maćeha i pastorče* (*Üveyanne ve Üveyçocuğu*) olan iki hikâye tespit edilmiştir. Bu iki hikâyenin Türkçeden tercüme edildiği ifade edilmiştir. A. N. İsmli yazarın hakkındaki bilgiler aktarılmamıştır. Bunun dışında Sami Paşazade Sezai Bey'in *Anedžigim* (*Anneciğim*) başlıklı hikâyesi, Abdul-halim'in²⁷⁸ *Bratinska nevjera* (*Kardeşlerin Vefasızlığı*) başlıklı hikâyesi, Mehmed Celal'in *Majčina jedinica* (*Annenin Tek Kızı*) başlıklı hikâyesi, A. Rasim'in *Majčina ljubav* (*Anne Sevgisi*)) başlıklı hikâyesi, M. Nuri Şeyda'nın *Stari arabadžija* (*Yaşlı Arabacı*)) başlıklı hikâyesi, Ahmedî Naci'nin *Mudri Kadija* (*Bilgili Kadı*) başlıklı hikâyesi, Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun *Tetka Nekiya* (*Nekiye Hala*) başlıklı hikâyesi yer almaktadır. Ayrıca, Abdul-Melik'in *Nesretni par* (*Mutsuz Çift*) başlıklı öyküsü ve Halide Edib Hanım'ın *Novi Turan* (*Yeni Turan*) başlıklı romanı da bulunmaktadır. Bunlarla ilgili detaylı bilgiler tezin üçüncü bölümündeki 3.1.4. Türk Edebiyatından Çeviriler başlığı altında aktarılacaktır.

²⁷⁸ 1899 yılında yayımlanan *Sarajevski list*'in 84.sayısında bulunan Abdülhalim isimli yazarın *Bratska nevjera* (*Kardeşlerin Vefasızlığı*) başlıklı hikâyesi tespit edilmekten dışından bu sayıda yazara dair bir bilgiye rastlanmamıştır. Türk edebiyatı tarihine dair kaynaklar taranırken Abdülhalim Memduh (1866-1905) isimli Türk yazarı, şairi ve edebiyat tarihçisi hakkında bilgiye ulaşılmıştır. *Sarajevski list*'in bu sayısında Abdülhalim Memduh'a nispet edilmişse de yazarın doğum ve ölüm tarihleri göz önünde bulundurulduğunda bu hikâye ona ait olduğu anlaşılabılır. Detaylı araştırmalara rağmen bu hikayenin orijinal metni bulunmamıştır.

Türk edebiyatı dışındaki yabancı yazarların Türk edebiyatı bağlamındaki 1891'deki 5.sayında yayımlanan Leopold von Sacher Masoch tarafından kaleme alınan *Turska papuča (Türk Terliği)* hikayesidir. İsmi belirtilmeyen yazar tarafından yazılan ve 1897 yılındaki 125. sayıda yayımlanan *Razbojnik bez oružja (Silahsız Eşkîya)* hikayesi'dir. Ayrıca, R.(udolf) Linadau tarafından derlenen ve 1898 yılında 44. ve 45. sayılarda tefrika olarak yayımlanan *Gjeverli hanuma-Istočna priča (Cevherli Hanım-Doğu hikayesi)*'dir.

Gazetede, tez konusu kapsamında değerlendirilebilecek otuz bir fıkra yayımlanmıştır. Bu telif fıkralar farklı derleyen tarafından toplandığı görünmektedir. Mehmet Tevfik tarafından derlenen *Nasreddin Hoca Fıkraları (Letaif-i Nasreddin)* ve *Buadem (Bu Adam)* başlıklı eserlerin Arakel Matbaası yayımcısının izniyle Türkçeden E.Müllendorf tarafından *Die Schwanke des Nasrr-ed-din und Buadem* olarak Almancaya tercüme edildiği söylendi. *Sarajevski list*'in editörlüğü tarafından bu Almanca eserden başlıksız on altı fıkra seçilmiş ve Bosna diline tercüme edilirken 1891 yılındaki 53.sayıda yayımlanmıştır. 1891 yılındaki 153. sayıda yayımlanan ve O.Ef.(endiya) Mutapčić tarafından on beş fıkra derlenmiştir. Bunlardan; *Bujrum Kjurkum (Buyrum Kürküm)*; *Kad nećeš, idem (Sen istemiyorsun, ben de gideyim)*; *Čovjek ide na vrata, a pas svuda (İnsan kapıdan geçer, köper ise her yerden)*; *Pomažem ti lagati (Yalanlarında sana yardım ederim)*; *Lijep običaj (Güzel gelenek)*; *Čaplja i đigerica (Balıkçıl ve ciğer)*; *Goveda starih Kavura (Eski Gavuraların Öküzleri)*; *Ovdje je vatra (Burada ateş/yangın var)*; *Ne razumiju oni turski (Onlar Türkçe anlamıyorlar)*; *Nemam ti ga volje dati (Sana veririm fakat isteğim yok)*; *Molite se Bogu (Allah'a şükür edin)*; *Nije mi milo (Hoşuma gitmiyor)*; *Hodžina pripovjed (Hoca'nın vaazı)*; *Vjetar me nanese (Rüzgârın Atığı Adamım)*; *Meni je žalije moje pšenice (Buğdayım yüzünden daha fazla üzülüyorum)* fıkralarıdır.

1899 yılında yayımlanan 44. sayıdaki *Neke turske pričice (Türk Küçük Hikâyelerinden)* başlığı altında beş başlıksız küçük hikaye bulunur. Yazıda Türkçeden tercüme edildiği ifade edilmektedir. Yazar(lar)ın ad(lar)ı belirtilmediği için Türk yazar(lar)ı mı yabancı yazar(lar) mı olduğu bilinmemektedir. *Neke turske pričice (Türk Küçük Hikâyelerinden)* başlığında “Türk” kelimesi bulunduğu için bu hikayeler Türk edebiyatından yapılmış çeviriler olduklarını varsayabilir.

Yukarıdaki tabloda haber olarak değerlendirdiğimiz metinlerin çoğu, editörlük tarafından hazırlandığı belirtilmektedir. Bunlardan 1881 yılında yayımlanan 83.sayıdaki Carigrad, *Turska štampa-Vakit (İstanbul, Türk Matbaası-Vakit)* ve aynı yılda basılmış olan 92.sayıdaki *Carigrad (İstanbul)* başlıklı haberlerdir. Bunun yanısıra 1882 yılındaki 95.sayıda ve 1884 yılındaki 115.sayıda tefrika eseri olarak yayımlanan *Turska državna štamparija (Türk Devleti Matbaası)*; 1882 yılına ait 126.sayıdaki *Novi turski riječnici (Yeni Türkçe Sözlükler)*; 1882’de yayımlanan 148.sayıdaki *Turski kalendar (Türk Takvimi)*; 1884’te basılmış olan 83. ve 104. sayılardaki *Turski list Vatan (Türkçe Vatan Gazetesi)*; 1884’te yayımlanan 145.sayıdaki *Turska junakinja (Türk Kadını Kahraman)*; 1888 yılındaki 86. sayıda yayımlanan *Muhamedovska narodna čitaonica (Müslüman Halk Kiraathanesi)*; 1888'deki 139. sayıda yayımlanan *Carigrad (İstanbul)* ve 1891'deki 73.sayıda yayımlanan *Književnost u Turskoj (Türkiye’de Edebiyat)* başlıklı haberlerdir. B.D. imzalı yazar tarafından hazırlanan *Novinarsko putovanje oko svijeta (Dünyanın Etrafindan Gazetecilik Yolculuğu)*, 1885 yılındaki 119. sayıda yayımlandığı haberdır. Gazetede tespit edilmiş iki kitap tanıtımı şunlardır: Mehmed beg Kapetanović Ljubušak tarafından kaleme alınan *Istočno Blago (Doğu’nun Varlığı)*’dan seçilmiş ve 1894 yılındaki 50.sayıda yayımlanan *Carski zet, veliki vezir Rustam-paşa (Padişah’ın Damadı, Büyük Sadrazam Rüstem Paşa)* başlıklı metin; Sarajevski List’in editörlüğü tarafından tanıtılmış ve 1896’da yayımlanan 29.sayıda bulunan *Istočno Blago (Doğu’nun Varlığı)* başlıklı yazıdır.

Sarajevski list’in editörlüğü tarafından hazırlanan ve 1900 yılında yayımlanan 37.sayıdaki *Književnost (Edebiyat)*, aynı yılda basılmış olan 86.sayıda bulunan *Pabirci iz nauke i društva (Bilim ve Toplumdan Değerlendirmeler)* başlıklı yazılar, değerlendirmeler olarak adlandırılan yazılardır.

Gazetede, 1881 yılında yayımlanan 65., 67., 70., 73. ve 76. sayılarda bulunan *Turcizmi u Bosni (Bosna’da Türkçe Kelimeler)* başlıklı yazı, Sarajevski list’in editörlüğü tarafından hazırlanan sözlüktür. Ayrıca, aynı yıldaki 75., 76., 80. ve 81. sayılarda yayımlanan bu sözlük ile ilgili ilân, editörlük tarafından hazırlanan yazıdır.

1884’teki 47.sayıda yayımlanan *Sunce u Carigradu (Constantinopoli’de Güneş)* başlıklı yazı, Edmondo de Amicus tarafından yazılan Constantinopoli başlıklı seyahatnamenin kısa bir metnidir.

Gazetede tez konusu ile ilgili tespit edilmiş tek mektup, Hadži-Pavle Rigijčki Skribeščanski'nin *Sarajevski list'in* editörlüğüne gönderdiği mektuptur. *Pisma sa daleka puta* (*Uzak Yolculuktan Mektuplar*) başlığı altında, 1888 yılındaki 114. ve 115. sayılarda yayımlanır.

1916 yılında yayımlanan 94. sayıda bulunan *Tursko pozorište* (*Türk Tiyatrosu*) başlıklı yazı, tek rapörtaj eseridir. Em. olarak imzalı, yazarın adı tam yazılmamaktadır. Tercümanın adı da verilmemektedir.

1917 yılında yayımlanan 66. sayıda bulunan *Na turskom brodu* (*Türk Gemisinde*) başlıklı yazı, Maria Luiza Becker tarafından yazılan hatıra defteridir.

3.1.4. Türk Edebiyatı ile İlgili Yazılar

1881 yılında yayımlanan 65., 67., 70., 73. ve 76. sayılarda bulunan *Turcizmi u Bosni* (*Bosna'da Türkçe kelimeler*) başlıklı sözlük ve aynı başlık taşıyan bu sözlük ile ilgili aynı yıldaki 75., 76., 80. ve 81. sayılarda yayımlanan ilan, Türk edebiyatı ile ilgili tespit edilmiş ilk yazılardır. Bununla ilgili, 1881 yılında yayımlanan 83. sayıda bulunan *Carigrad, Turska štampa-Vakit* (*İstanbul, Türk matbaası-Vakit*); aynı yılda yayımlanan 92. sayıdaki *Carigrad (İstanbul)*; 1882 ve 1884 yılında yayımlanan 95. ve 115. sayılarda bulunan *Turska državna štamparija* (*Türk devlet matbaası*); 1882 yılında yayımlanan 126. sayıda bulunan *Novi turski riječnici* (*Yeni Türkçe Sözlükler*) başlıklı haberlerdir. 1884'te basılmış olan 47. sayıda yayımlanan Edmondo de Amicis'in *Sunce u Carigradu* (*Constantinopoli'de Güneş*) başlıklı seyahatnamesi, Türk edebiyatı ile ilgili yazılardandır. Bu kategoriye giren yazılar da 1884'te yayımlanan 83. ve 104. sayılarda bulunan *Turski list Vatan* (*Türkçe Vatan Gazetesi*); aynı yılda basılmış olan 145. sayıdaki *Turska junakinja* (*Türk Kadını Kahraman*) başlıklı haberlerdir. Ayrıca, gazetede, B.D. imzalı yazar tarafından hazırlanan *Novinarsko putovanje oko svijeta* (*Dünyanın Etrafından Gazetecilik Yolculuğu*), 1885 yılındaki 119. sayıda yayımlandığı haber; 1888 yılındaki 86. ve 122. sayılarda yayımlanan *Muhamedovska narodna čitaonica* (*Müslümanların halk kütüphanesi*) başlıklı haber bulunmaktadır. Türk edebiyatı ile ilgili diğer yazılar şunlardır: Hadži-Pavle Rigijčki Skribeščanski tarafından yazılan ve 1888 yılındaki 114. ve 115 sayılarda yayımlanan mektup; 1888 yılında yayımlanan 139. sayıda bulunann *Carigrad (İstanbul)* başlıklı haber; 1891 yılına ait 73. sayıda yayımlanan *Književnost u Turskoj* (*Türkiye'de Edebiyat*) başlıklı haber;

aynı yılda basılmış olan 115. sayıda yayımlanan Leopold Ritter von Sacher-Masoch tarafından yazılan *Turska Papuča (Türk Terliği)* başlıklı hikaye; 1891 yılında basılmış olan 53. sayıda yayımlanan ve Almancadan Bosna diline tercüme edilmiş olan *Priče o Nasradin hodži (Nasreddin Hoca'nın Fıkraları)* yazısı; 1891 yılındaki 153. sayıda yayımlanan O.Ef.(endiya) Mutapčić tarafından derleyen *Priče o Nasradin hodži (Nasreddin Hoca'nın Fıkraları)* başlıklı yazı; 1894 yılında 50. sayıda yayımlanan Mehmed Beg Kapetanović-Ljubušak tarafından yazılan *Istočno Blago (Doğu'nun Varlığı)* kitabının *Carski zet, veliki vezir Rustam-paša (Padişah'ın damadı, büyük sadrazam Rüstem Paşa)* başlıklı bölümü tanıtılan yazı; 1896 yılında yayımlanan 29.sayıda Mehmed Beg Kapetanović-Ljubušak tarafından yazılan *Istočno Blago (Doğu'nun Varlığı)* kitabının tanıtımı; 1897 yılındaki 125. sayıdaki yayımlanan *Razbojnik bez oružja (Silahsız Eşkya)* hikayesi, yazarın ismi belirtilmemekte; 1897 yılındaki 125.sayıda yayımlanan Edhem Mulabdić tarafından yazılan *A la franga ili â la turka (A la franga veya âla-turka -Doğu ve Batı'nın Eşinde Yaşananlardan)* hikayesi; 1898 yılındaki 44. ve 45. sayıda yayımlanan R. Lindau tarafından kaleme alınan *Gjeverli Hanuma-Istočna priča (Cevherli Hanım-Doğu hikâyesi)*; 1899 yılındaki 44.sayıda yayımlanan *Neke turske pričice (Türk Küçük Hikâyelerinden)* yazısı, yazarın ismi belirtilmemekte; 1899 tarihli 84. ve 86. sayılarda yayımlanan Abdülhalim'in *Bratinska nevjera (Kardeşliğin Vefasızlığı)* başlıklı hikâye; 1900 yılında yayımlanan 37. sayıda basılmış olan *Književnost (Edebiyat)* değerlendirme yazısı; 1900 yılındaki 62. sayıda yayımlanan *Pabirci iz nauke i društva (Bilim ve Toplumdan Değerlendirmeler)* değerlendirme yazısı; 1916 yılında yayımlanan 94.sayıda basılmış olan *Tursko pozorište (Türk tiyatrosu)* başlıklı röportaj ve 1917 yılında neşredilen 66.sayıda yayımlanan Marija Luiza Becker'in *Na turskom brodu (Türk Gemisinde)* başlıklı hatıra defteridir. Nihai tabloya bakılınca gazetede Türk Edebiyatı ile ilgili yirmi sekiz yazı bulunmaktadır. Bu yazılar hakkında detaylı bilgiler tezin üçüncü bölümündeki 3.1.2. Gazetenin Yazılarına Göre Fihristi adlı başlığı altında verilmiştir.

3.1.5. Türk Edebiyatından Çeviriler

Türk edebiyatından ise A.N. ismi altında 1900'daki 40.sayıda yayımlanan *Ženska hila (Kadın Hilesi)* ve aynı yılda neşredilen 86.sayıdaki *Mačeha i pastorče (Üveyanne ve*

Üveyçocuğu) olan iki hikâye tespit edilmiştir. Bu iki hikâyenin Türkçeden tercüme edildiği ifade edilmiştir. A. N. İsimli yazarın hakkındaki bilgiler aktarılmamıştır.

Bunun dışında 1898 yılında intişar edilen 120. ve 121. sayıda yayımlanan Sami Paşazade Sezai Bey'in *Anedžigim (Anneciğim)* başlıklı hikâyesi, 1899'daki 84. ve 86 sayıda neşredilen Abdul-halim'in *Bratinska nevjera (Kardeşlerin Vefasızlığı)* başlıklı hikâyesi, 1899 yılında basılmış olan 119.sayıdaki Mehmed Celal'in *Majčina jedinica (Annenin Tek Kızı)* başlıklı hikâyesi, 1899'da intişar edilen 142. sayıda yayımlanan A. Rasim'in *Majčina ljubav (Anne Sevgisi)* başlıklı hikâyesi, 1900 yılında basılmış olan 132. sayıda bulunan M. Nuri Şeyda'nın *Stari arabadžija (Yaşlı Arabacı)*) başlıklı hikâyesi, 1900 yılında yayımlanan 143. sayıda bulunan Ahmedî Naci'nin *Mudri Kadija (Bilgili Kadı)* başlıklı hikâyesi, 1917 yılında basılmış olan 59. ve 60. sayıda yayımlanan Ahmed Midhat'ın *Tetka Nekiya (Nekiye Hala)* başlıklı hikâyesi yer almaktadır. Ayrıca, 1900'da basılmış olan 47. sayıda yayımlanan Abdul-Melik'in *Nesretni par (Mutsuz Çift)* başlıklı öyküsü ve 1917 yılında yayımlanan 17., 19., 20., 22., 23., 24., 25., 26., 27., 34., 37., 38., 39., 40., 41., 43. ve 44. sayıda intişar edilen Halide Edib Hanım'ın "Novi Turan" ("Yeni Turan") başlıklı romanı da bulunmaktadır.

En fazla Derviş Bajrić tarafından çeviri yapıldığı tespit edilmektedir. Çevirileri kronolojik olarak verilecektir: 1899 yılında yayımlanan 84. ve 86. sayıda bulunan Abdul-halim (Abdülhalim) tarafından yazılan *Bratinska Nevjera (Kardeşlerin Vefasızlığı)* hikayesi; aynı yılda basılmış olan 119. sayıda Mehmed Celal tarafından kaleme alınan *Majčina Jedinica (Annenin bir kızı)* başlıklı hikaye ve 142. sayıda basılmış olan A.Rasim'in *Majčina Ljubav (Anne Sevgisi)* başlıklı hikayesidir. Aynı imzasıyla yapılan çeviri, 1900 yılında basılmış olan 132. sayıda yayımlanan Ahmedî Naci'nin *Mudri Kadija (Bilgili Kadı)* başlıklı hikayenin çevirisidir.

Derviş Bajrić tarafından kullanılan D. Bajrić imzası altında şu çevir eserleri bulunmaktadır: 1900 yılında çıkarılan 40. sayıda bulunan A.N. isimli yazarın *Ženska Hila (Kadın Hilesi)* başlıklı hikayesi ve aynı yılda basılmış olan 47.sayıda yayımlanan Abdul-Melik'in *Nesretni Par -Istanbulske pripovjetke (Mutsuz Cift-İstanbul Öykülerinden)* başlıklı yazısıdır.

Derviš Bajrić'in kullandığı D.B. imzasıyla, 1900 yılında yayımlanan 132. sayıdaki M. Nuri Şeyd(a) tarafından kaleme alınan *Stari arabadžija (Yaşlı Arabacı)* başlıklı hikayenin çevirisi tespit edilmektedir.

Birer çevirisi olanlar: İsmi belirtilmeyen yazar tarafından yazılan ve 1897 yılındaki 125. sayıda yayımlanan *Razbojnik bez oružja (Silahsız Eşkuya)* hikayesinin çevirmeni Edhem Mulabdić'tir. Hangi dilden çevir yapıldığı ifade edilmemektedir.

1898 yılında yayımlanan 44. ve 45. sayıda bulunan R. Lindau tarafından kaleme alınan *Gjeverli Hanuma-Istočna priča (Cevherli Hanım-Doğu hikâyesi)* yazısı, Gj. olarak imzalı çevirmen tarafından tercüme edilmektedir.

1899 yılında neşrolunan 44. sayıda yayımlanan *Neke turske pričice (Türk Küçük Hikâyelerinden)* başlığı altında beş başlıksız küçük hikaye bulunur. Yazıda Türkçeden tercüme edildiği ifade edilmektedir. Çevirmen ise Tevfik Beg Bašagić'tir.

1917 yılında çıkarılan 17., 19., 20., 22., 23., 24., 25., 26., 27., 34., 37., 38., 39., 40., 41., 43. ve 44. sayıda yayımlanan Halide Edib Hanım tarafından kaleme alınan *Novi Turan (Yeni Turan)* başlıklı romanı çevirisi, A.M. tarafından yapıldığı belirtilmiştir. Ayrıca, A.M.'in kadın olduğu ifade edilmektedir. Gazetedeki *Novi Turan (Yeni Turan)* başlığı altına "Prevela: A.M" ifadesi bulunmaktadır. Bosna dilindeki "Prevela" ifadesinde kadın cinsiyetini belirtiyor ve bu ifadenin anlamının Türkçede karşılığı şu şekilde açıklanabilir: "kadın çevirmeni veya çeviri kadın tarafından yapılmıştır".

A.Š. imzasıyla bir çeviri bulunmakta: 1917 yılında neşrolunan 59. ve 60. sayıda yayımlanan Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun *Tetka Nekiya (Nekiye Hala)* başlıklı hikâyesinin çevirisi.

1917 yılında çıkarılan 66. sayıda yayımlanan Marija Luiza Becker'in *Na turskom brodu (Türk Gemisinde)* başlıklı hatıra defterinin çevirisi, S.R. imzası kullanılan şahsiyetin tarafından yapıldığı açıklanır.

Çevirmenin ismi verilmeyen çeviriler şunlardır: 1884 yılında basılmış olan 47. sayıda yayımlanan Edmondo de Amicis tarafından kaleme alınan *Sunce u Carigradu (Constantinopoli'de Güneş)* başlıklı seyahatnamesi, kimin tarafından Bosna diline tercüme edildiği ifade edilmemektedir.

1891 yılında basılmış olan 53. sayıda yayımlanan *Priče o Nasradin hodži* (*Nasreddin Hoca'nın Fıkraları*) başlıklı yazı, kimin tarafından çevrildiği bilinmemektedir. Ayrıca, çeviri Almancadan yapıldığı ifade edilmektedir.

1891'deki 5.sayında yayımlanan Leopold von Sacher Masoch tarafından kaleme alınan *Turska papuča* (Türk Terliği) hikayesinin hangi dilden tercüme edildiği bilinmemektedir. Çevirmenin ismi de yazılmamaktadır.

1898 yılında basılmış olan 120. ve 121. sayıda yayımlanan Sami Paşazade Sezai Bey'in *Anedžigim* (*Anneciğim*) başlıklı hikâyesinin çevirisi, kimin tarafından yapılmış belirtilmemektedir.

3.1.6. Değerlendirme

Bosna hükümetinin resmî yayın organı olan *Sarajevski list*'te tez konusu ile ilgili 71 yazı tespit edilmiştir. Bunlardan otuz bir fıkra; on iki hikâye; on bir haber; beş küçük hikâye; ikişer kitap tanıtımı ve değerlendirme, birer sözlük, ilân, seyahatname, mektup, öykü, röportaj, roman ve hatıra defteri bulunmaktadır. Şiire ise rastlanmamaktadır. Tespit edilmiş hikayelere tematik olarak bakılırsa “kadın; kadın-çocuk bağlamında” temalar işlenmiş görünmektedir. Bunlardan Türk edebiyatından yapılmış çeviriler A.N. imzalı *Ženska hila* (*Kadın Hilesi*) ve *Maćeha i pastorče* (*Üveyanne ve Üveyçocuğu*) iki hikâye, Sami Paşazade Sezai Bey'in *Anedžigim* (*Anneciğim*) başlıklı hikâyesi, Mehmed Celal'in *Majčina jedinica* (*Annenin Tek Kızı*) başlıklı hikâyesi, A. Rasim'in *Majčina ljubav* (*Anne Sevgisi*) başlıklı hikâyesi, Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun *Tetka Nekija* (*Nekiye Hala*) başlıklı hikâyesidir. Gazetede tefrika olarak yayımlanan Halide Edib Hanım'ın *Novi Turan* başlıklı roman göze çarpar. Bu romanda Türk milletin yeniden oluşu ve kurtuluşu için çareler aranır. *Sarajevski list*'in yayımlandığı yıllara bakılırsa Bosna-Hersek halkının bir arayış içinde oldukları denebilir. Paralel olarak bireysel “kaybolma” duygusu ve fikirlerinin yanında vatanın sorunları ortaya çıkar. Türk edebiyatından yapılmış çevirilere bakılırsa 1891 yılında yayımlanan 53. sayıda bulunan *Priče o Nasradin hodži* (*Nasreddin Hoca'nın Fıkraları*) ve 153. sayıda O. Ef.(endiya) Mutapčić tarafından derlenen *Priče o Nasradin hodži* (*Nasraddin Hoca'nın Fıkraları*), başlığı altında 31 fıkra tespit edilmektedir. Aslında, *Nasreddin Hoca Fıkraları* (*Letaif-i Nasreddin*) ve *Buadem* (*Bu Adam*) başlıklı eserlerin Almancaya tercüme edildikten sonra bu eserlerin seçilmiş metinler Bosna diline de çevrilmiştir. Bu fıkraların pek çoğu

bir taraftan insanları güldürürken diğer taraftan verdiği mesajlarla düşündürücü ders vermeyi amaçlamaktadır. Türk edebiyatı tarihinde bir kargaşa dönemini ürünü olan Nasreddin Hoca, toplumsal çarpıklıkları eleştirerek doğru olanları gösterir. Bir yandan *Sarajevski list* gazetesinin yazar kadrosu bulunduğu sosyal ve kültürel kargaşalar içinde halka veya okuyucuya doğru olan adresi göstermeye çalışır. Ayrıca, bu fıkralar aracılığıyla nesiller arasında kuşak çatışması (Osmanlı döneminden Avusturya-Macaristan dönemine geçiş süresi) aza indirilebilirdi. 1881 yılında yayımlanan 65., 67., 70., 73. ve 76. sayılarda bulunan *Turcizmi u Bosni (Bosna'da Türkçe kelimeler)* başlıklı sözlük dikkate değer. Söz varlığı sınırlandırılmış tek yönlü bu sözlük Bosna dilinde kullanılan en yaygın 923 kelimeyi içermektedir. Sözlüğün yayımlanması o dönemde Bosna-Hersek'te birden fazla dilin kullanılmasının göstergesidir. Bunun yanı sıra *Sarajevski list* yazar kadrosu tarafından İstanbul'da yayımlanacak olan “Kamone” (“Okyanus”) Arapça sözlük, “Akter” (“Yıldız”) başlığı altında Farsça sözlük ve Türkçe-Arapça sözlük ile ilgili haber verilmektedir.

İstanbul'u tasvir eden eserlerden tanınmış İtalyan yazarı Edmondo de Amicis'in “Constatinople” başlıklı seyahatname eserin “Işık” başlıklı kısa metin ve *Pisma sa daleka puta (Uzak Yolculuktan Mektuplar)* başlığı altında Hadži-Pavle Rigijčki Skribeščanski'nin *Sarajevski list'in* editörlüğüne İstanbul-Karadeniz yolculuğundan 5 Haziran 1888 tarihinde gönderilen mektuplarıdır. Bir gemi yolculuğu sonunda İstanbul Boğazı'na varan Skribeščanski, İstanbul'a gemi üzerinde giriş anının kısa tasviri ile başlar.

Kitap tanıtımı arasında önemli yer alan Mehmed-beg Kapetanović'in *Istočno Blago (Doğu'nun Varlığı)* eseridir. Arapça, Türkçe, Farsça kitaplardan faydalanan Mehmed-beg bu eserde dört bin Arapça, Farsça ve Türkçe atasözü Bosna diline tercüme edip yayımlanır. Kitapta tanınmış Doğu yazarlarının eserleri ve Boşnak yazarlarının bu eserleri ile ilgili çalışmalar yer almaktadır.

3.2. Bosanska Vila (Bosna Perisi, 1885-1914)

İlk sayısı 16 Aralık 1885, son sayısı 30 Mayıs 1914 tarihinde basılmış olan *Bosanska Vila* edebî ve didaktik nitelikler taşıyan bir eğlence içerikli bir dergidir. *Bosanska Vila*,

Saraybosna’da, Kiril harfleriyle²⁷⁹, 30x23 cm boyutlarında ve 1892 (cilt VII) yılına kadar on beş günde bir neşrolunmuştur. 1 Ocak 1892 (cilt VII, sayı 1) yılından itibaren, 1909 (cilt XXIV) yılındaki 20 Mart tarihli 7. sayıya kadar ayda üç defa yayımlanmıştır. 30 Mart 1909 (cilt XXIV) tarihli 8. sayıdan 30 Mayıs 1914 (cilt XXIX) tarihli 10. sayıya kadar tekrar on beş günde bir neşrolunmuştur. Her cildin sayıları yeniden numaralandırmıştır. Her sayı on altı sayfadan oluşmaktadır. Fakat 1901 (Cilt XVI) – 1904 (Cilt XIX) yılları arasında yayımlanmış sayılar yirmi sayfa olarak basılmıştır. Ayrıca, derginin her sayısının eki de bulunmaktadır.

O dönemde, diğer tüm Sırların yaptığı gibi, *Bosanska Vila* da, bir Sırp dergisi kimliğiyle, Bosna-Hersek’in topraklarının aslında Sırbistan’a ait olduğu fikrini savunmuştur. Buna göre, Bosna-Hersek’te yaşayan halk, tamamen Sırp milletine dâhildir ancak bu halk üç farklı mezhepten²⁸⁰ oluşmuştur. Dergi, Bosna-Hersek’teki Hırvatların varlığını ve Hırvat adını tamamıyla ve açıkça reddetmiştir. Ayrıca, Sırların Hırvatistan’a ait Dubrovnik şehrini ve Dalmacija (Dalmaçya) bölgesinin bir kısmını sahiplenmesini istemiş, Sırların bu topraklar üzerinde tarihsel haklarının olduğuna inanmıştır (Kruševac, 1978:318).

3.2.1. Derginin Künyesi

Bosanska Vila, Saraybosna’da bulunan Spindler ve Lüschnner’in, Risto J. Savić’in veya diğer adlarıyla “Risto J. Savić’in ilk Sırp matbaası“ manasına gelen Prva Srpska Štamparija Riste J. Savića isimli matbaasında, “Risto J. Savić ve diğerlerin ilk

²⁷⁹ Osmanlı döneminde Bosna ve Hersek eyaletinde Bosnalı Müslümanların konuştukları dil Bosna dili olarak adlandırılıyordu. Avusturya-Macaristan yönetimi sırasında, 1907 yılına kadar kullanılan dil resmen bu şekilde tanımlandı. 1907 yılında Sırpça-Hırvatça resmi eyalet dili olarak kabul edilmiştir. Fakat Müslümanların dillerini “Boşnak dili” olarak tanımlamalarına müsaade edilmiştir. Bosnalı Müslümanlar, on altıncı yüzyılın ortalarından on dokuzuncu yüzyılın ortalarına kadar “Bosančica” olarak bilinen yazı dili kullandılar ve pek çok eseri doğu dillerinde (Arapça, Farsça ve Osmanlıca) kaleme aldılar. Öte yandan Müslümanlar “Alhamiyado” (Arapça olmayan ancak Arap harf alfabesiyle yazılan metinler, fakat okunuşu Bosna dilinde) denilen bir literatür de geliştirmişlerdir. Bunun yanında Kiril ve Latin alfabelerini kullanmaya başlamışlardır. (Babuna, 2000:16). *Bosanska Vila* mecmuası Sırpça basılıyordu. Sırpça ise bugün olduğu gibi o günlerde de Kiril alfabesi ile yazılmaktaydı. Bu nedenle çalışmamızın *Bosanska Vila*’dan bahseden ileriki bölümlerinde Bosna dili ifadesi yerine Sırpça kullanılacaktır.

²⁸⁰ “Bosnalı Müslümanların kökeni, “Sırp edebiyatının babası “ olarak anılan Vuk Karadžić’in 1849 yılında yayımlanan „Srbi svi i svuda“ („Hepsi Sırp ve her yerdeler“) adlı makalesinden sonra tartışmalı bir konu haline almıştır. Karadžić, sadece Bosnalı Müslümanları, Müslüman Sırlar olarak tanımlamakla kalmamış, Hırvatları da Katolik Sırlar olarak değerlendirmiştir. 19.yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkan Sırp ve Hırvat ulusal hareketleri de Müslümanları ayrı bir ulus olarak kabul etmemiş ve Müslümanların köken olarak Sırp veya Hırvat oldukları görüşünü yaymışlardır. Bosna ve Hersek’i Sırbistan’a ya da Hırvatistan’a bağlamaya çalışan bu hareketler, Müslümanları kazanarak Bosna halkı içerisinde çoğunluğu elde etmeyi amaçlamaktaydı.” (Babuna, 2000: 1).

Sırp matbaası“ anlamına gelen Prva Srpska Štamparija Riste J. Savića i drugih’de, E. Spindler’in matbaasında, Bosache Poste adlı matbaada, L.pl.Makanec’in matbaasında, Tir ve Fogler’in matbaasında, Todor K. Naumović’in elektrik matbaası manasına gelen Električna Štamparija Todora K. Naumović’de, Sırp İştiraki matbaası manasını taşıyan Srpska Dionička Štamparija’da ve hisseli İslam matbaası anlamına gelen Islamska Dionička Štamparija’da neşrolunmuştur²⁸¹.

Bosanska Vila dergisinin yayıncılarının sırasıyla; 16 Aralık 1885 tarihli birinci sayıdan 1886 yılında çıkarılan on sekizinci sayıya kadar Božidar Nikašinović, 1887 yılındaki altıncı sayıya kadar Nikola Šumonja, 1910 yılına kadar Nikola Kašiković (doğ.1861-öl.1927), 1910 yılı süresince Dr. Vladimir Čorović (doğ.1885-öl.1941), 1911-1912 yıllarında Petar Kočić (doğ.1877-öl.1916), 1913 ve 1914 yıllar arasında tekrar Dr. Vladimir Čorović oldukları bilinir.

Derginin editörlüğünü ise farklı dönemlerde Božidar Nikašinović, Nikola Šumonja, Nikola Kašiković (diğer adıyla Nikola T. Kašiković Sarajlija), Dr. Vladimir Čorović ve Petar Kočić yapmışlardır. Derginin tek sahibi Nikola T. Kašiković Sarajlija’dır.

Derginin yazar kadrosu, mecmuanın onuncu yılı şerefine yapılan anma programının ardından, 30 Aralık 1895 tarihli 23-24 sayılarda basılan ve o güne kadar basılmış metinlerle ilgili istatistikî bilgiler içeren metinde, 546 şiir (bunlardan 484’ü telif ve 62’i tercüme edilmiş şiir), 270 hikâye (191 telif ve 79 tercüme hikâye), 515 halk şiiri (450’si kadın ve 59’u kahramanlık temalı), 354 halk hikâyesi, 1228 atasözü, 631 bilmece, 346 halk falı, 83 bağlama muamma, 21 şölen, 33 halk duası, 3 vaftiz töreni, 106 fotoğraf ve 144 kitap tanıtımının bulunduğuna değinilmiş, fakat popüler yazılar hakkındaki sayısal verilere yer verilmemiştir (Kruševac, 1978:318).

Derginin onuncu yıldönümü için programdan bir sene sonra 1896 yılında *Bosanska Vila* editörü Kašiković, Sultan Abdülhamit tarafından üçüncü derece Mecidi Nişanı ile ödüllendirilmiştir. İstanbul’dan kendisine doğrudan gönderilmiş bu madalyayı, Avusturya-Macaristan hükümetine bildirmeden gururla takan ve bu şekilde sokaklarda serbestçe gezen Kašiković’in bu umursamaz tavrı, mahallî hükümetin dikkatini çeker ve

²⁸¹ Pejanović’e göre “Bosanska Vila” dergisi, Saraybosna’daki Risto Savić, Tir ve Fogler, Spindler ve Lüschnier, Srpska dionička (Hisseli Sırp) ve Narod (Halk) basımevlerinde neşrolunmuştur. (1961:24).

kendisine bu madalyayı Avusturya-Macaristan Kralı'nın izni olmadan takamayacağı ve o şekilde dolaşamayacağı resmî olarak bildirilir. Bunun üzerine Kašiković, Sultan'ın Bosna Hersek topraklarının üzerindeki egemenliğine vurgu yapar²⁸² ve tarihi verilere göre bu madalyayı takmak için hiçbir zaman Avusturya-Macaristan Hükümeti'nden izin istememiştir. 1900-1909 yılları arasında derginin editörü olarak "Üçüncü Derece Mecidi Nişanı Şövalyesi" mahlasını kullanmış, ancak 1898 ve 1899 yıllarında uygulanan sansür nedeniyle bu mahlası kullanamamıştır (Kruševac, 1978:326-327).

Tablo 8: Derginin Yönetim Ve Basım Bilgileri²⁸³

Cilt	Yıl	Basımevi	Derginin Sahibi	Derginin Editörü	Derginin Yayımcısı
I	1885/86	Spindler ve Lüschnner	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (16 Ocak 1885) - sayı 24 (16 Aralık)	Božidar Nikašinović, sayı 1 (16 Ocak 1885) – sayı 18 (16 Eylül 1886); Nikola Šumonja, sayı 19 ²⁸⁴ (1 Ekim) – sayı 24 (16 Aralık)	Božidar Nikašinović, sayı 1 (16 Ocak 1885) – sayı 18 (16 Eylül 1886); Nikola Šumonja, sayı 19 (1 Ekim) – sayı 24 (16 Aralık)
II	1887	Spindler ve Lüschnner	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (1 Ocak) - sayı 24 (16 Aralık)	Nikola Šumonja, sayı 1 (1 Ocak) – sayı 6 ²⁸⁵ (16 Mart); Nikola T. Kašiković Sarajlija, 7 sayı (1 Nisan) – sayı 24 (16 Aralık)	Nikola Šumonja, sayı 1 (1 Ocak) – sayı 24 (16 Aralık)
III	1888	Spindler ve Lüschnner	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (1 Ocak) - sayı 23-24 (1 ve 16 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (1 Ocak) - sayı 23-24 (1 ve 16 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (1 Ocak) - sayı 23-24 (1 ve 16 Aralık)
IV	1889	Spindler ve Lüschnner	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (1 Ocak) - sayı 23-24 (1 ve 16 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (1 Ocak) - sayı 23-24 (1 ve 16 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (1 Ocak) - sayı 23-24 (1 ve 16 Aralık)
V	1890	Spindler ve Lüschnner	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (1 Ocak) - sayı 23-24 (1 ve 16 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (1 Ocak) - sayı 23-24 (1 ve 16 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (1 Ocak) - sayı 23-24 (1 ve 16 Aralık)
VI	1891	Risto J. Savić	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (15 Ocak) - sayı 24 (30 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (15 Ocak) - sayı 24 (30 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (15 Ocak) - sayı 24 (30 Aralık)
VII	1892	Risto J. Savić	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (1 Ocak) - sayı 30 (1 Ocak)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (1 Ocak) - sayı 30 (Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (1 Ocak) - sayı 30 (Aralık)

²⁸² 12 Temmuz 1878 tarihli Berlin Antlaşması ile Osmanlılardan Bosna ve Hersek alınarak Avusturya-Macaristan devletine bırakılmıştır. 7 Ekim 1908 tarihinde Bosna ve Hersek resmen ilhak edilmiştir.

²⁸³ Tabloda belirtilen tüm basımevleri Saraybosna şehrindeydir. Bu nedenle tabloda "Basımevinin Yeri" sütunu açılmamıştır. Ayrıca, *Bosanska Vila*'nın basıldığı format sabit olarak 30x23 cm kaldığı ve kullanılan hep Sırpça olduğu için tabloda "Ebad", "Alfabe ve Dil" sütunleri çıkarılmamıştır.

²⁸⁴ Kruševac'ın çalışmasında Nikola Šumonja'nın, 16 Mayıs 1886 tarihli 10. sayıdan, 16 Aralık 1886 tarihli 24.sayıya kadar (Cilt I) yayıncı ve editör olarak çalıştığını görüyoruz. (1978:310)

²⁸⁵ Kruševac'ın aynı çalışmasında, Nikola Šumonja'nın 1 Ocak 1887 tarihli 1. sayı ve Şubat 1887 tarihli 3. sayılar arasında (Cilt II) mecmuada editör olarak çalıştığına, üç sene sürecek askerlik görevini yapmak için bu görevi bıraktığına, bununla birlikte 1887 yılında mecmuada yayıncılık görevini de bir sene boyunca sürdürdüğüne değinilmiştir (1978:311)

²⁸⁶ *Bosanska Vila*'nın birlikte basılan, Aralık 1890 tarihli 23. ve 24. sayılarında derginin basıldığı gün belirtilmemiştir.

²⁸⁷ *Bosanska Vila*'nın Aralık 1892 tarihli 30. sayısında derginin basıldığı gün belirtilmemiştir.

Cilt	Yıl	Basımevi	Derginin Sahibi	Derginin Editörü	Derginin Yayıncısı
VIII	1893	Risto J. Savić, sayı 1 (10 Ocak) – sayı 6-7 (10 ve 20 Mart); Spindler ve Lüschnner, sayı 8-9 (10 Nisan) – sayı 25 (15 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (10 Ocak) - sayı 25 (15 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (10 Ocak) - sayı 25 (15 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (10 Ocak) - sayı 25 (15 Aralık)
IX	1894	Risto J. Savić, sayı 1 (1 Ocak) – sayı 3 (15 Şubat); Spindler ve Lüschnner, sayı 4 (28 Şubat) – sayı 23-24 (15 ve 30 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (10 Ocak) - sayı 23-24 (15 ve 30 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (10 Ocak) - sayı 23-24 (15 ve 30 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (10 Ocak) - sayı 23-24 (15 ve 30 Aralık)
X	1895	Risto J. Savić, sayı 1 (15 Ocak) – sayı 23-24 (30 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (15 Ocak) – sayı 23-24 (30 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (15 Ocak) – sayı 23-24 (30 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (15 Ocak) – sayı 23-24 (30 Aralık)
XI	1896	Risto J. Savić, sayı 1 (15 Ocak) – sayı 3 (1 Şubat); Spindler ve Lüschnner, sayı 4 (29 Şubat) – sayı 23-24 (30 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (15 Ocak) – sayı 23-24 (30 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (15 Ocak) - sayı 23-24 (30 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (15 Ocak) – sayı 23-24 (30 Aralık)
XII	1897	Spindler ve Lüschnner, sayı 1 (1 Ocak) – sayı 22-23 (15 ve 30 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (1 Ocak) – sayı 22-23 (15 ve 30 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (1 Ocak) – sayı 22-23 (15 ve 30 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (1 Ocak) – sayı 22-23 (15 ve 30 Aralık)
XIII	1898	Risto J. Savić, sayı 1 (1 Ocak) – sayı 22-23 (15 ve 30 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (1 Ocak) – sayı 22-23 (15 ve 30 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (1 Ocak) – sayı 22-23 (15 ve 30 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (1 Ocak) – sayı 22-23 (15 ve 30 Aralık)
XIV	1899	Risto J. Savić, sayı 1 (15 Ocak) – sayı 2 (30 Ocak); Spindler ve Lüschnner, sayı 3-4 (15 ve 28 Şubat) – sayı 7 (13 Nisan); E. Spindler, sayı 8 (30 Nisan) – sayı 23-24 (15 ve 30 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (15 Ocak) – sayı 23-24 (15 ve 30 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (15 Ocak) – sayı 23-24 (15 ve 30 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (15 Ocak) – sayı 23-24 (15 ve 30 Aralık)
XV	1900	E. Spindler, sayı 1 (15 Ocak); Bosache Poste, sayı 2 (30 Ocak) – sayı 4 (28 Şubat); Prva srpska štamparija Riste J. Savića i drugih, sayı 5-6 (15 ve 30 Mart) – sayı 24 (31 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (15 Ocak) - sayı 24 (31 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (15 Ocak) - sayı 24 (31 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (15 Ocak) - sayı 24 (31 Aralık)
XVI	1901	Risto J. Savić, sayı 1 (15 Ocak) – sayı 4 (28 Şubat); L.pl. Makanec, sayı 5 (15 Mart) – sayı 22 (1 Aralık); Tir i Fogler, sayı 23-24 (15 ve 31 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (15 Ocak) – sayı 23-24 (15 ve 31 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (15 Ocak) – sayı 23-24 (15 ve 31 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (15 Ocak) – sayı 23-24 (15 ve 31 Aralık)
XVII	1902	Električna štamparija Todora K. Naumović, sayı 1 (15 Ocak); Risto J. Savić, sayı 2 (30 Ocak) – sayı 24 (30 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (15 Ocak) - sayı 24 (30 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (15 Ocak) - sayı 24 (30 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (15 Ocak) - sayı 24 (30 Aralık)
XVIII	1903	Prva srpska štamparija Riste J. Savića, sayı 1 (15 Ocak) – sayı 23-24 (31 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (15 Ocak) – sayı 23-24 (31 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (15 Ocak) – sayı 23-24 (31 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (15 Ocak) – sayı 23-24 (31 Aralık)
XIX	1904	Risto J. Savić, sayı 1 (15 Ocak) – sayı 23-24 (31 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (15 Ocak) – sayı 23-24 (31 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (15 Ocak) – sayı 23-24 (31 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (15 Ocak) – sayı 23-24 (31 Aralık)
XX	1905	Risto J. Savić, sayı 1 (15 Ocak) – sayı 8 (30 Mayıs); Srpska dionička štamparija, sayı 9 (1 Haziran) – sayı 24 (30 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (15 Ocak) - sayı 24 (30 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (15 Ocak) - sayı 24 (30 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (15 Ocak) - sayı 24 (30 Aralık)

Cilt	Yıl	Basımevi	Derginin Sahibi	Derginin Editörü	Derginin Yayıncısı
XXI	1906	Srpska dionička štamparija, sayı 1 (15 Ocak) – sayı 19 (15 Ekim); Islamska dionička štamparija, sayı 20 (30 Kasım) – sayı 24 (31 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (15 Ocak) – 24 (31 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (15 Ocak) – 24 (31 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija sayı 1 (15 Ocak) – 24 (31 Aralık)
XXII	1907	Islamska dionička štamparija, sayı 1 (15 Ocak) – sayı 24 (31 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (15 Ocak) – sayı 24 (31 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (15 Ocak) – sayı 24 (31 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija sayı 1 (15 Ocak) – sayı 24 (31 Aralık)
XXIII	1908	Islamska dionička štamparija, sayı 1 (10 Ocak) – sayı 24 (30 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (10 Ocak) – sayı 24 (30 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (10 Ocak) – sayı 24 (30 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija sayı 1 (10 Ocak) – sayı 24 (30 Aralık)
XXIV	1909	Islamska dionička štamparija, sayı 1 (15 Ocak) – sayı 24 (30 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (15 Ocak) – sayı 24 (30 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (15 Ocak) – sayı 24 (30 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (15 Ocak) – sayı 24 (30 Aralık)
XXV	1910	Islamska dionička štamparija, sayı 1 (15 Ocak) – sayı 23-24 (15 ve 30 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (15 Ocak) – sayı 23-24 (15 ve 30 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (15 Ocak) – sayı 23-24 (15 ve 30 Aralık)	Nikola T. Kašiković Sarajlija, sayı 1 (15 Ocak) – sayı 23-24 (15 ve 30 Aralık)
XXVI	1911	Islamska dionička štamparija, sayı 1 (15 Ocak) – sayı 24 (30 Aralık)	Nikola T. Kašiković [Sarajlić], sayı 1 (15 Ocak) – sayı 24 (30 Aralık)	Nikola T. Kašiković [Sarajlić] ve Dr. Vladimir Ćorović, sayı 1 (15 Ocak) – sayı 24 (30 Aralık)	Nikola T. Kašiković [Sarajlić], sayı 1 (15 Ocak) – sayı 24 (30 Aralık)
XXVII	1912	Islamska dionička štamparija, sayı 1 (15 Ocak) – sayı 23-24 (16 Aralık)	Nikola T. Kašiković [Sarajlić], sayı 1 (15 Ocak) – sayı 23-24 (16 Aralık)	Nikola T. Kašiković [Sarajlić] ve Petar Kočić, sayı 1 (15 Ocak) – sayı 23-24 (16 Aralık)	Nikola T. Kašiković [Sarajlić], sayı 1 (15 Ocak) – sayı 23-24 (16 Aralık)
XXVIII	1913	Islamska dionička štamparija, sayı 1 (15 Ocak) – sayı 24 (30 Aralık)	Nikola T. Kašiković [Sarajlić], sayı 1 (15 Ocak) – sayı 24 (30 Aralık)	Nikola T. Kašiković [Sarajlić] ve Dr. Vladimir Ćorović, sayı 1 (15 Ocak) – sayı 24 (30 Aralık)	Nikola T. Kašiković [Sarajlić], sayı 1 (15 Ocak) – sayı 24 (30 Aralık)
XXIX	1914	Islamska dionička štamparija, sayı 1 (15 Ocak) – sayı 10 (30 Mayıs ²⁸⁸)	Nikola T. Kašiković [Sarajlić], sayı 1 (15 Ocak) – sayı 10 (30 Mayıs)	Nikola T. Kašiković [Sarajlić] ve Dr. Vladimir Ćorović, sayı 1 (15 Ocak) – sayı 10 (30 Mayıs)	Nikola T. Kašiković [Sarajlić], sayı 1 (15 Ocak) – sayı 10 (30 Mayıs)

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

1885-1914 yıllar arasında yayımlanan bu derginin 478 sayısı bulunmaktadır. *Bosanska Vila* dergisinin mevcut tüm sayıları taranmıştır:

Tablo 9: Bosanska Vila Dergisinin Sayıları

Cilt	Yıl	Yayımlandığı tarihler ile sayılar	Sayfa Sayısı
I	1885/86	sayı 1 (16 Aralık 1885) – sayı 24 (16 Aralık 1886)	384
II	1887	sayı 1 (1 Ocak) – sayı 24 (16 Aralık)	384
III	1888	sayı 1 (1 Ocak) – sayı 24 (16 Aralık)	372
IV	1889	sayı 1 (1 Ocak) – sayı 23-24 (16 Aralık)	380
V	1890	sayı 1 (15 Ocak) – sayı 23-24 (16 Aralık)	380
VI	1891	sayı 1 (15 Ocak) – sayı 24 (30 Aralık)	380
VII	1892	sayı 1 (1 Ocak) – sayı 30 (Aralık ²⁸⁹)	468
VIII	1893	sayı 1 (10 Ocak) – sayı 25 (15 Aralık)	392
IX	1894	sayı 1 (1 Ocak) – sayı 23-24 (15 ve 16 Aralık)	372
X	1895	sayı 1 (15 Ocak) – sayı 23-24 (30 Aralık)	372
XI	1896	sayı 1 (15 Ocak) – sayı 23-24 (15 ve 16 Aralık)	380
XII	1897	sayı 1 (15 Ocak) – sayı 22-23 (15 ve 16 Aralık)	376
XIII	1898	sayı 1 (1 Ocak) – sayı 23-24 (15 ve 30 Aralık)	364

²⁸⁸ Derginin, Pejanović'in çalışmasında 15 Haziran 1914 tarihinde neşredildiğine değindiği on birinci ve son sayısına, yapmış olduğumuz detaylı literatür taramasında ulaşamadık (1961: 25).

²⁸⁹ *Bosanska Vila*'nın Aralık 1892 tarihli 30. sayısında derginin basıldığı gün belirtilmemiştir.

Cilt	Yıl	Yayımlandığı tarihler ile sayılar	Sayfa Sayısı
XIV	1899	sayı 1 (15 Ocak) – sayı 23-24 (15 ve 30 Aralık)	320 ²⁹⁰
XV	1900	sayı 1 (15 Ocak) – sayı 24 (31 Aralık)	352
XVI	1901	sayı 1 (15 Ocak) – sayı 23-24 (15 ve 31 Aralık)	408
XVII	1902	sayı 1 (15 Ocak) – sayı 24 (30 Aralık)	456
XVIII	1903	sayı 1 (15 Ocak) – sayı 23-24 (31 Aralık)	452
XIX	1904	sayı 1 (15 Ocak) – sayı 23-24 (31 Aralık)	436
XX	1905	sayı 1 (15 Ocak) – sayı 24 (30 Aralık)	384
XXI	1906	sayı 1 (15 Ocak) – sayı 24 (31 Aralık)	380
XXII	1907	sayı 1 (15 Ocak) – sayı 24 (31 Aralık)	384
XXIII	1908	sayı 1 (10 Ocak) – sayı 30 (30 Aralık)	476
XXIV	1909	sayı 1 (15 Ocak) – sayı 24 (30 Aralık)	380
XXV	1910	sayı 1-2 (15 Ocak) – sayı 23-24 (15 ve 30 Aralık)	368
XXVI	1911	sayı 1 (15 Ocak) – sayı 24 (30 Aralık)	372
XXVII	1912	sayı 1 (15 Ocak) – sayı 23-24 (16 Aralık)	324
XXVIII	1913	sayı 1 (15 Ocak) –24 (30 Aralık)	348
XXIX	1914	sayı 1(15 Ocak) – sayı 10 (30 Mayıs) ²⁹¹	168

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.2.2. Derginin Yazılarına Göre Fihristi

Bosanska Vila’nın yayımlandığı yıllarda (1885-1914) tespit ettiğimiz, çalışma konusu ile ilgili yazılar bulundukları sayılara göre Tablo 10’da kronolojik olarak gösterilmiştir:

Tablo 10: *Bosanska Vila*’nın Yayımlandığı Yıllarda (1885-1914) Çalışma Konusu ile İlgili Yazılar

Yazar/Şair /Derleyen İsmi	Çevirmenin İsmi	Metnin Başlığı	Tür	Cilt	Yıl	Sayı	Sayfa sayısı
Anonim	Mustafa Hilmi	<i>Istočna pripovjetka-Numan i Nejima (Doğu Hikâyesi-Numan ve Neyime)</i>	Hikâye	I	1886	1	197-201
Lermontov	Vladimir M. Jovanović	<i>Aşık-Kerib/Turska priča (Aşık-Kerib/Türk Hikâyesi)</i>	Hikâye	VIII	1893	11-12	141-142
Lermontov	Vladimir M. Jovanović	<i>Aşık-Kerib/Turska priča (Aşık-Kerib/Türk Hikâyesi)</i>	Hikâye	VIII	1893	13	173-174
Anonim	Riza Bey Kapetanović	<i>Iskrice iz Istočne književnosti (Doğu Edebiyatı’ndan Kıvılcımlar)</i>	Şiir (başlıksız)	XIII	1898	2	21
Nigâr Hanım	Mustafa Kijazim	<i>Materinska Ljubav (Anne Sevgisi)</i>	Şiir	XIV	1899	17-18	243
Nigâr Hanım	Mustafa Kijazim	<i>Ljubim Uv’jek (Daima Severim)</i>	Şiir	XIV	1899	19-20	260
Anonim	Çeviri değil	<i>Turski učenjak i književnik o Srbima (Türk âlimi ve yazarının gözünden Sırlar)</i>	Kitap tanıtımı	XIV	1899	17-18	244
Anonim	Çeviri değil	<i>Rječnik srpsko-turski i tursko-srpski (Sırpça-Türkçe/Türkçe-Sırpça Sözlük)</i>	Kitap tanıtımı	XIV	1899	17-18	244-245
Namık Kemal	Belirtilmemiştir	<i>Džezmija (Cezmi)</i>	Roman	XVII	1902	5	87-89
Namık Kemal	Belirtilmemiştir	<i>Džezmija (Cezmi)</i>	Roman	XVII	1902	6	107-108

²⁹⁰ Pejanović’in çalışmasında 1899 yılında yayımlanan *Bosanska Vila* mecmuasının toplamı 312 sayfa olarak belirtilmiştir (1961:25).

²⁹¹ Derginin, Pejanović’in çalışmasında 15 Haziran 1914 tarihinde neşredildiğine değindiği on birinci ve son sayısına, yapmış olduğumuz detaylı literatür taramasında ulaşamadık (1961: 25).

Yazar/Şair /Derleyen İsmi	Çevirmenin İsmi	Metnin Başlığı	Tür	Cilt	Yıl	Sayı	Sayfa sayısı
Namik Kemal	Belirtilmemiştir	<i>Džezmija (Cezmi)</i>	Roman	XVII	1902	7	127-128
Namik Kemal	Belirtilmemiştir	<i>Džezmija (Cezmi)</i>	Roman	XVII	1902	8	148-149
Namik Kemal	Belirtilmemiştir	<i>Džezmija (Cezmi)</i>	Roman	XVII	1902	9	168-170
Namik Kemal	Belirtilmemiştir	<i>Džezmija (Cezmi)</i>	Roman	XVII	1902	10	189-190
Namik Kemal	Belirtilmemiştir	<i>Džezmija (Cezmi)</i>	Roman	XVII	1902	11	211-213
Namik Kemal	Belirtilmemiştir	<i>Džezmija (Cezmi)</i>	Roman	XVII	1902	12	230-231
Namik Kemal	Belirtilmemiştir	<i>Džezmija (Cezmi)</i>	Roman	XVII	1902	13	148-250
Namik Kemal	Belirtilmemiştir	<i>Džezmija (Cezmi)</i>	Roman	XVII	1902	14-15	276-278
Namik Kemal	Belirtilmemiştir	<i>Džezmija (Cezmi)</i>	Roman	XVII	1902	16-17	309-311
Namik Kemal	Belirtilmemiştir	<i>Džezmija (Cezmi)</i>	Roman	XVII	1902	18-19	388-389
Namik Kemal	Belirtilmemiştir	<i>Džezmija (Cezmi)</i>	Roman	XVII	1902	20	368-369
Namik Kemal	Belirtilmemiştir	<i>Džezmija (Cezmi)</i>	Roman	XVII	1902	21-22	394-395
Namik Kemal	Belirtilmemiştir	<i>Džezmija (Cezmi)</i>	Roman	XVII	1902	24	437-438
Namik Kemal	Belirtilmemiştir	<i>Džezmija (Cezmi)</i>	Roman	XVIII	1903	1	8-10
Namik Kemal	Belirtilmemiştir	<i>Džezmija (Cezmi)</i>	Roman	XVII	1903	2	31-33
Namik Kemal	Belirtilmemiştir	<i>Džezmija (Cezmi)</i>	Roman	XVIII	1903	3	51-52
Namik Kemal	Belirtilmemiştir	<i>Džezmija (Cezmi)</i>	Roman	XVIII	1903	4	71-72
Namik Kemal	Belirtilmemiştir	<i>Džezmija (Cezmi)</i>	Roman	XVIII	1903	5	91-93
Namik Kemal	Belirtilmemiştir	<i>Džezmija (Cezmi)</i>	Roman	XVIII	1903	8	151-153
Namik Kemal	Belirtilmemiştir	<i>Džezmija (Cezmi)</i>	Roman	XVIII	1903	9	170-172
Namik Kemal	Belirtilmemiştir	<i>Džezmija (Cezmi)</i>	Roman	XVIII	1903	10	190-191
Namik Kemal	Belirtilmemiştir	<i>Džezmija (Cezmi)</i>	Roman	XVIII	1903	11-12	213-216
Namik Kemal	Belirtilmemiştir	<i>Džezmija (Cezmi)</i>	Roman	XVIII	1903	13-14	249-253
Namik Kemal	Belirtilmemiştir	<i>Džezmija (Cezmi)</i>	Roman	XVIII	1903	15-16	282-283
Namik Kemal	Belirtilmemiştir	<i>Džezmija (Cezmi)</i>	Roman	XVIII	1903	17-18	317-319
Namik Kemal	Belirtilmemiştir	<i>Džezmija (Cezmi)</i>	Roman	XVIII	1903	19-20	344-345
D.Ž.	Çeviri değil	<i>Nasradin-ođa i koza (Nasreddin Hoca ve Keçi)</i>	Fıkra	XVII	1902	6	107-108
Dušan Žalić, Ljubomir D. Marinković	Çeviri değil	<i>Nasradin-hodža u narodnim pričama (Halk Öykülerinde Nasreddin Hoca)</i>	Fıkra	XX	1905	11-12	182

Yazar/Şair /Derleyen İsmi	Çevirmenin İsmi	Metnin Başlığı	Tür	Cilt	Yıl	Sayı	Sayfa sayısı
Anonim	Çeviri değil	<i>Crnogorac i Turčin</i> (<i>Karadağlı ve Türk</i>)	Fıkra	XXV	1910	18-19	288
Halid Ziya Uşaklıgil, Tevfik Fikret ve Mehmet Emin	Todor Petrović, Uroš S. Ružićić ve Milan D. Bajić	<i>Iz turske lirike (Türk Lirik'inden) Čovjek (İnsan), Veče (Akşam) ve Borba za život (Yaşamak Kavgası)</i>	Şiir	XXVI	1911	3	36
Tevfik Fikret ve Halid Ziya Uşaklıgil	N. T. Kašiković, T. Petrović, Prilepanče	<i>Iz turske lirike (Türk Lirik'inde) Ljubav životu (Yaşadıkça), Jedna uspomena (Bir Hatıra), Sečas li se? (Hatırlar mısın?)</i>	Şiir	XXVI	1911	5	68-69
Halid Ziya Uşaklıgil	Uroš S. Ružićić	<i>Uvela Kita (Solgun Demet)</i>	Hikâye	XXVI	1911	7-8	111-113
Tevfik Fikret, Halid Ziya Uşaklıgil Kemal Bey	Uroš S. Ružićić, Milan D. Bajić	<i>Iz turske lirike (Türk Lirik'inde) Utočište srca (Aşyan-ı Dil) ve Tužni jecaji (Enin-i Gam), Pjesnik (Şair) ve Šta je pjesnik? (Şair Nedir?²⁹²)</i>	Şiirler ve roman (kısası alıntı)	XXVI	1911	11-12	166
Celal Sahir, Tevfik Fikret, Halid Ziya Uşaklıgil	G. Ružićić	<i>Iz turske lirike (Türk Lirik'inde) Umrla moja ljubav (Benim Aşkım Öldü), Buda (Buda), Jedna Duševna Potreba (Bir Ruh İhtiyacı)</i>	Şiir	XXVI	1911	24	366
Hüseyin Cahit Bey	T. Petrović	<i>Moć (Kuvvet)</i>	Kısa hikâye	XXVII	1912	8	117-118

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tespitlerimize göre *Bosanska Vila*'da, tefrika yazılarla birlikte tez konusu ile ilgili 45 yazı vardır. Tefrika edilmiş yazılar birer bütün olarak düşünüldüğünde, tez konusuyla ilişkilendirebileceğimiz on yedi yazı olduğunu görüyoruz. Bunlardan 1911 tarihli 3. sayıda yayımlanan *Iz turske lirike (Türk Lirik'inden)* başlığı altında *Čovjek (İnsan)*, *Veče (Akşam)* ve *Borba za život (Yaşamak Kavgası)* şiirleri bulunmaktadır. Bu şiirler bulunduğu başlık *Iz turske lirike (Türk Lirik'inden)*, tek yazı olarak saydık. Aynı şekilde, 1911 yılında yayımlanan 5. sayıda bulunan *Iz turske lirike (Türk Lirik'inde)* başlığı altında *Ljubav životu (Yaşadıkça)* ve *Jedna uspomena (Bir Hatıra)* ve *Sečas li*

²⁹² Namık Kemal'in Cezmi başlıklı romanından alıntı: "Şair ruhlu insan nedir? "Şu koca kâinatın en sevgi dolu anlarındaki üzüntülü gülümsemelerinden yaratılmış olan bir varlık!.. " Şair ruhlu insanın gülümsemelerinden gülde şebnem gibi gözyaşı damlar, ağlamlarında gökkuşağını andıran gülümseme işaretlere görünür, tabiata tüm varlıklardan daha fazla bağılyken, tabiatın da üstüne çıkmayı ister, henüz kendini bile idareden yoksun iken, cihani zayıf kollarıyla sürükleyerek başka bir doyum noktasına, başka bir olgunluk merkezine götürmeye çalışır. Bunca uğraşıp didinmeler sonucunda gücü, kuvveti bitince de ya kafeste siyah perdeler içinde mahpus bülbüllerin ötüşü hadar hüznünlü ya da yanınızdan nefes almaya yetecek miktarda bile hava bulamayacak kadar yükselip sonra aşağıya doğru şiddete süzülen şahinlerin haykırışını andıran feryatlara başlar. Evet, asıl şiir, o feryatlar ve esas şair de o karakterde ve o yaratılıştaki kişilerdir..."(Kemal, 2009: 15)

se? (*Hatırlar mısın?*) adlı şiirleri, aynı yılda basılan 11. ve 12. sayıdaki aynı adını taşıyan başlık altında *Utočište srca* (*Aşiyân-ı Dil*) ve *Tužni jecaji* (*Enin-i Gam*), *Pjesnik* (*Şair*) şiirleri ve *Šta je pjesnik?* (*Şair Nedir?*) başlığı altındaki Namık Kemal'in Cezmi romanından kısa bir alıntı ,1911 tarihli 24. sayıda basılan *Iz turske lirike* (*Türk Lirik'inde*) başlığı altındaki *Umrta moja ljubav* (*Benim Aşkım Öldü*), *Buda* (*Buda*), *Jedna Duševna Potreba* (*Bir Ruh İhtiyacı*) şiirleri, tek tek yazı olarak gösterdik.

Bosanska Vila'da tefrika eseri belirledik. Bunlardan ilki mecmuanın 15 ve 30 Mayıs 1893 (Cilt VIII) tarihli on birinci ve on ikinci sayılarıyla, 15 Haziran 1893 tarihli on üçüncü sayısında yayımlanan Lermontov'un *Aşık-Kerib/Turska priča* (*Aşık-Kerib/Türk Hikâyesi*) adlı hikâyesidir. Diğeri ise Namık Kemal'in *Džezmija* (*Cezmi*) adlı romanıdır. Bu tefrika, 15 Mart 1902 (Cilt VII) tarihli beşinci sayıdan 30 Aralık 1902 tarihli yirmi dördüncü sayıya kadar aralıksız olarak basılmış, 15 Ocak 1903 (Cilt VIII) tarihli birinci sayıdan 15 Mart 1903 tarihli beşinci sayıya kadar yayımlanmıştır. Aynı sene 30 Mart ve 15 Nisan tarihlerinde bu tefrikayla ilgili herhangi bir metne rastlanmamıştır. Metnin kalanı, 30 Nisan 1903 tarihli sekizinci sayıdan, 31 Aralık 1903 tarihli, bir arada basılan yirmi üç ve yirmi dördüncü sayılara kadar verilmiş ve bitirilmiştir.

Dergide çeviren için "çev.", derleyen için "der." kısaltmaları kullanılmıştır. Derginin editörleri, çoğunlukla her sayının sonuna, o sayıda yer alan metinlerle ilgili genel bir değerlendirme yazısı hazırlamışlar ve bunu imzasız olarak mecmuaya eklemişlerdir. Ayrıca, dergide anonim eserler de mevcuttur.

Savo Kosanović, dergide yayımlanmış Rusça eserlerin çoğunu Sırpçaya tercüme etmiştir. Ayrıca dergide Almanca, Fransızca ve Rusçadan yapılan çevirilerin bir kısmı Savo Manojlović'e, Çekçeden yapan tercümelemler Nikola Šumonja'ya, Sloven dilinden yapılan tercümelemler Stevo Kaluđerović'e, Fransızcadan yapılan tercümelemlerin bir kısmı "Srbijan" ve İngilizceden yapılan tercümelemler Mitar Moračin'e aittir (Kruševac, 1978:309)

Şimdi, bunlardan mensur olan türler için gerekli açıklamalar yapılacaktır:

1. Anonim, *Istočna pripovjetka-Numan i Nejima* (*Doğu'nun Hikâyesi-Numan ve Neyime*), çev. Mustafa Hilmi, C.I/1886, S. 1, s. 197-201.

Arapça *Numan ve Neyime* adlı eserin Bosna diline tercüme edilmesi Bosna-Hersek'in'teki Sırp literatürünün gelişimi için büyük bir önem taşır. Çünkü *Bosanska*

Vila mecmuasının ortaya koyduğu iddiaya göre Bosna-Hersek'in'teki Sırp literatüründe ilk defa Bosnalı bir Muahamedinovac²⁹³, in bir çalışması yayımlanmıştır²⁹⁴. Bosna-Hersek'in'in ilk reisüluleması Mustafa Hilmi²⁹⁵ (doğ.1816-öl.1895), *Numan ve Neyime*'yi Bosna diline tercüme etmiştir. *Numan ve Neyime* hikâyesi anonim bir eser olarak mecmuada yayımlanmıştır.

Numan ve Neyime adlı hikâyenin özeti:

Güzel bir gecede Emir Hacıp-Zulumi tek başına, korumasız gezerken bir evin penceresinden bir kızın şarkı söylediğini duyar. Bu güzel sese anında âşık olan Emir Hacıp-Zulumi, kızın muhtemelen çok güzel olduğunu düşünür. Kız eğer bir köle ise

²⁹³ Muahamedinovac (Muhammedî), Hazret-i Muhammed'in ümmetinden kimsedir.

²⁹⁴ Müslüman basında, hükümet yetkilileri tarafından kullanılan resmi "Muhammedî" adı yerine "Müslüman" ifadesi kabul edilmiştir. Boşnak mecmuasında 13 Eylül 1900 yılında yayımlanan bir makalede, "Muhammedî" ifadesi ilk olarak Hifzi ef. Muftić tarafından eleştirilmiştir. Muftić, "Muhammedî" yerine "Müslüman" ifadesinin kullanılmasını istiyordu. Behar mecmuasının 1 Ekim 1900 tarihli 44. sayısında basılan bir yazıda Osman Nuri Hadžić tarafından "Muhammedî" ifadesi çok sert eleştirilmiştir (Babuna, 100-101).

²⁹⁵ Bosna ve Hersek'in Avusturya-Macaristan işgaline uğradığı 1878 yılında toplanan Berlin Kongresi ve Novi Pazar (Yeni Pazar) Konvansiyonu'nda (1879) Bosna'da Osmanlı hükümdarının bütün yetkileri kısıtlanmamıştır ve din işleri, halife adına Bosna ve Hersek şeriat mahkemeleri Nur Efendi Hafızović tarafından yürütülmüştü. Bununla birlikte Avusturya-Macaristan Devleti, bölgede kendine bağlı yeni bir dinî idarenin kurulması için çalışmalara başlamıştı. Osmanlı Devleti, Kazasker Ahmed Şükrü Efendi'yi Bosna'ya müftü tayin etti. Avusturya-Macaristan hükümeti, Bosna müftüsünün yerli halktan olması gerektiğini ileri sürerek bu tayine itiraz etti. Bunun üzerine Osmanlı Devleti, 9 Şubat 1882 yılında, Saraybosna müftülüğü görevini ifa etmekte olan Mustafa Hilmi Efendi Hacıomerović'in Bosna müftüsü olarak görevlendirdi. Avusturya-Macaristan hükümeti Mustafa Hilmi'yi reisülulema ilan etti. 17 Ekim 1882 yılında reisülulema makamı ve bu makama bağlı dört kişilik bir ulema meclisi oluşturuldu. Mustafa Hilmi Efendi'nin görevden çekilmesinin ardından Mehmed Tevfik Efendi Azapagić, 25 Ekim 1893 yılında reisülulemalığa getirildi. Bosnalı Müslümanlar tarafından Avusturya-Macaristan ile iyi ilişkiler içinde olmakla itham edilmiş Mehmed Tevfik Efendi, 1909 yılında istifa etti. Bosna ve Hersek Müslümanlarının Mostar müftüsü Ali Fehim Ćabić'in önderliğinde başlattığı din ve eğitim özerkliği talepleri karşısında Tevfik Fikret'in sessiz kalması, onun istifasına neden olan sebeplerdendir. Mahallî Bosna hükümeti Bosna ve Hersek Müslümanlarının din ve eğitim özerkliği taleplerini kabul etti. Müslümanlara tanınan özerk statü gereği Hafız Sulejman Efendi Sarać reisülulema seçildi. (1910) Onun görevinden 1913 yılında ayrılmasından sonra hocalardan oluşan bir kurul tarafından Mehmed Džemaludin Čaušević reisülulemalığa aday gösterildi. Avusturya-Macaristan idaresi bunu onaylamadığı için Bosna hükümeti kararı iptal etti. Čaušević kurulun ikinci toplantısında tekrar aday gösterildi ve kamuoyunun baskısıyla Bosna hükümeti adaylığını 27 Ekim 1913 yılında tanıdı. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Krallık Yugoslavyası kuruldu. 1929'da Yugoslavya Adalet Bakanı Milan Srškić tarafından İslam Din Birliği Kanun Teklifi hazırlandı. Tasarıda Bosna ve Hersek Müslümanlarına din ve eğitim özerkliği taniyan statünün kaldırılması öngörülmüyordu. Bu teklifi Mehmed Džemaludin Čaušević kabul etmedi ve görevinden istifa etti. Bunun üzerine eski Tuzla ve Banjaluka müftüsü İbrahim Efendi Maglajlić bu makama tayin edildi (31 Ekim 1930, Belgrad Bayraklı Camii). 24 Ekim 1936'da İslam Din Birliği Kanun Teklifi yürürlükten kaldırılıp yeni İslam Din Birliği yasası getirildi ve emekliye ayrılan Maglajlić'in yerine Salih Safet Bašić (1936-1938) getirildi. 20 Nisan 1938'de yapılan seçimlerden sonra Fehim Spaho reisülulema makamına tayin edildi, bu görevinde 1942 yılına kadar kaldı. Onun vefatının ardından İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar yeni reisülulema seçilmedi. 1942-1947 yılları arasında bir defa daha aynı makama Salih Safet Bašić getirildi (DĀ, C. 34, 2007: 549-550).

onu satın alacaktır. Bu evin sahibi, iyiliğiyle tanınan ve çok sevilen zengin bir tüccar olan Rebi-ben-Cabir'dir. Dünyada oğlu Numan'dan başka hiç kimsesi olmayan Rebi, oğlunun eğitimini çok önemsemiştir. Rebi, Numan için hem görüntüsüyle hem de manevî değerlere bağlılığıyla ona uygun bir köle kızı küçük yaşta satın alır. Adı Neyime'dir. Birlikte büyüyen Numan ve Neyime, aynı eğitimi alırlar. Şarkı söylemeyi ve en azından bir enstrüman çalmayı öğrenmişlerdir ve birbirlerine aşıktırlar.

Emir Hacap-Zulumi, Neyime'nin güzel sesini duyduktan sonra hiç uyumaz. Bir gün yanına kâtipi çağırır. Ona, ne olursa olsun, o kızın onun olmasını istediğini söyler ve bu işi halletmesini emreder.

Bir gün sokaklarda dolaşan, tuhaf kıyafet giymiş ihtiyar bir kadın insanları Allah'a dua etmeye davet etmektedir. Tüccar Rebi Bey'in evinin kapısını çalar. Bekçiler onu içeriye almazlar. Fakat hizmetçi kadınlardan biri onu içeriye alır. Son derece saf bir kız olan Neyime, kadına yardım eder. Onunla birlikte öğle namazı kılmaya başlarlar. İhtiyar kadının namazı çok uzun sürmüştür. Bu durum herkesin dikkatini çeker. Yaşlı kadın, Rebi Bey'in evinde birkaç gün kalır. Neyime, bu kadınla birlikte çok fazla zaman geçirmektedir ve onu sevmeye başlamıştır. Katibin kızı kandırmak için tutmuş olduğu ihtiyar kadın, Neyime'ye onu saraya götürebilmek amacıyla, evden ayrılacağını söyler. Saf kız, onunla birlikte gezmek istediğini söylediğini düşünür. Sonunda Emir Hacap-Zulumi'nin sarayına giderler.

Kandırılmış, sevgilisinden ayrılmış Neyime çaresiz kaldığını anlar. Ardından kırk gün geçer. Neyime ve Emir Hacap-Zulumi Şam'a giderler. Emir, Neyime'yi Sultan Abdul Melik'e gönderir. Sultan, güzeller güzeli Neyime'yi görür görmez ona âşık olur. Onun haremine girmesini emreder.

Neyime, Sultan Abdul Melik'in çok güzel, yufka yürekli ve merhametli kız kardeşi Abasa'ya tüm yaşadıklarını anlatır. Abasa çok üzülür, ağabeyine kızın çok rahatsız olduğunu ve tek başına kalmaya ihtiyacının olduğunu söyler. Sultan kardeşinin sözünü dinler.

Bu sıralarda çok üzgün olan Numan ve babası, Neyime'yi bulmaya çalışırlar. Onu bulamayınca Numan çok hastalanır. Babası, şehre yeni gelen bir âlimin yanına gelmesini rica eder. Âlim, Numan'ı muayene ettikten sonra, onun sağlıklı olduğunu ve derdinin aslında aşk olduğunu anlar. Kitabını açar ve Neyime'nin yerini öğrenip söyler.

Hep beraber Şam'a giderler. Orada güzel bir eczaneye açarlar. Numan, bu hekimin yardımcısı olarak çalışmaya başlar. Neyime'ye yardım etmek isteyen Abasa bu eczaneye gelir. Akıllı hekim derdinin ne olduğunu sorar. Böylece hastanın adının Neyime olduğunu öğrenir. Onun için küçük bir şişe hazırlar ve şişenin üzerine kimse anlamasın diye şifreli bir dille bir mesaj yazar. Böylece Neyime, Numan'ın Şam'da olduğunu öğrenir. Mesaja aynı şekilde şifreli olarak cevap verir ve bu mesajda sarayda bulunduğu odanın yerini tarif eder.

Bir gün kadın kıyafetleri giyinmiş Numan, hekim ile birlikte saraya gelir. Abasa, Numan'ı görünce onun kadın olmadığını anlar. Kim olduğunu ve saraya geliş nedenini sorar. Numan ağlayarak Abasa'ya her şeyi anlatır. Abasa bu genç âşıkları koruması altında alır. Sultana gider ve ona bir hikâye anlatmak istediğini söyler. Aslında anlattığı Numan ve Neyime'nin hikâyesidir. Fakat hikâyenin sonunda sultan bu iki âşığın öldürmelerini emreder. Meraklı Sultan, hikâyenin sonunu çok adaletsiz bulur. O anda Abasa, Numan ve Neyime'nin gelmelerini emreder. Sultan tüm hikâyeyi dinledikten sonra Neyime'nin elini alıp Numan'a uzatır. Numan, Sultan'ın emriyle Emir Hacıp-Zulumi'nin yerine geçer.

2. Lermontov, *Aşık-Kerib/Turska priča (Âşık-Kerib/Türk Hikâyesi)*, C.VIII/1893, S. 11-12, s. 141-142; S. 13, s. 173-174.

Rus yazar ve şair Lermantov (Mihail Yuryeviç, doğ.1814-öl.1841)'un²⁹⁶ kaleme aldığı "Âşık-Kerib" adlı hikâye, *Bosanska Vila* mecmuasının 1893 seneli 11-12 ve 13. sayılarında tefrika edilmiştir. Türk hikâyesi olduğu vurgulanan metni çeviren tercümanın ismi dergide belirtilmemiştir. Fakat Kruševac'ın 19. yy. Bosna-Hersek'in matbuatıyla ilgili detaylar barındıran *Bosanskohercegovački listovi u XIX. veku* (1978:311) adlı kitabından, bu hikâyenin orijinalinin Rusça olduğunu ve Sırpçaya Vladimir M. Jovanović tarafından tercüme edildiğini öğreniyoruz.

"Âşık-Kerib" hikâyesinin özeti:

Tiflis'te yaşayan çok zengin Türk kökenli Ayak Ağa'nın en büyük zenginliği Maguy-Mager adlı genç ve güzel kızıdır. Annesi ve kız kardeşiyle yaşayan fakir, gururlu ve güzel sesli Âşık-Kerib, güzelliğiyle dillere destan olan bu kıza âşık olur. Kız de onu sever.

²⁹⁶ Bu bigiler *Mihail Yuryeviç Lermontov Zamanımızın Bir Kahramanı* (2014: 1) adlı kitaptan alınmıştır

Âşık-Kerib, Maguy-Mager'in sevgisini hak etmek için dünyayı gezmeye karar verir. Kıza, yedi yıl boyunca onu beklemesini söyler. Kız da, yedi yıl sonra geri dönmediği takdirde Kurşud Bey'le evleneceğini söyleyerek cevap verir.

Âşık-Kerib yolda atlı Kurşud Bey ile karşılaşır. Bir ırmağa kadar beraber giderler ve Kurşud Bey ona bu ırmakta yüzmesini söyler. Kıyafetlerini çıkaran Âşık-Kerib ırmağın diğer tarafına geçer. Dönüp geriye baktığında Kurşud Bey'in onun tüm kıyafetlerini alıp gitmekte olduğunu görür. Kurşud Bey Âşık-Kerib'in annesinin yanına gidip kıyafetleri göstererek oğlunun öldüğünü söyler. Maguy-Mager ise Kurşud Bey'in bu sözlerine inanmaz ve sevdiği adamı yedi yıl boyunca bekleyeceğini söyler.

Köy köy gezen Âşık-Kerib Halaf'a gelir. Halaf Paşası, Âşık-Kerim'in sesini duyar, beğenir ve onu ödüllendirir. Böylece Âşık-Kerib çok zengin olur.

Zaman geçer. Üzgün Maguy-Mager sevgilisinin dönmemesi endişesiyle, yola çıkacak bir tüccara bir altın sahan verir. Bu sahan Âşık-Kerib'e aittir. Tüccar, gittiği her yerde dükkân açmakta ve bu dükkânlarda sahanı da sergilemektedir. Böyle bir gün Halaf'a da gelir. Âşık-Kerib sevgilisinin gönderdiği bu sahanı tanır ve evine dönmeye karar verir. Yola çıkar. Fakat Maguy-Mager'in ona verdiği sürenin bitmesine sadece üç gün kalmıştır. Zamanında yetişemeyeceği düşündüğü için bir uçurum kenarına gelir ve intihar etmeye karar verir. Onun bu halini fark eden bir atlı ona yardım etmek ister. O da bu yardımı kabul eder ve onunla birlikte ata biner. Atlı ona gitmek istediği yeri sorar, o da Erzurum'a gitmek istediğini söyler. O bunu der demez bir anda kendilerini Erzurum'da bulurlar. Atlı tekrar gitmek istediği yeri sorar. Âşık-Kerib, Kars diye yanıtlar. Atlı aslında, onun asıl gitmek istediği yeri bilmektedir ve bu cevapların yalan olduğunun farkındadır. Ancak bu yalanları affeder ve ona tekrar gitmek istediği yeri sorar. Âşık-Kerib bu kez Tiflis diye cevaplar ve yine bu cevabı verir vermez kendilerini bu şehirde buluverirler. Âşık-Kerib, atlıya teşekkür ederken, onun aslında Haderiliaz olduğunu anlamıştır.

Âşık-Kerib'in annesi oğlunun ölüm haberinin ardından ağlamaktan kör olmuştur. Âşık-Kerib evine döndüğünde ilk olarak bu durumu fark eder. Talihsiz kadına kim olduğunu fark ettirmez. Kendini Raşid isminde biri olarak tanıtır. Tam da evine döndüğü o gün, sevgilisi Maguy-Mager'in evlenmekte olduğunu öğrenir, düğüne gider. Düğün yerine vardığında kendisini Şindi-Gerurcez (Şimdi Göreceğiz) olarak tanıtır. Şarkılar söyler ve

bu şarkılarda başından geçenleri anlatır ve aslında kim olduğunu söyler. Bu şarkıları dinleyen Maguy-Mager onu tanır. Hikâyenin sonunda asıl sevdiği olan Âşık-Kerib ile evlenir. Kurşud Bey ise Âşık-Kerib'in kız kardeşi ile evlenir.

3. *Iskrice iz Istočne književnosti (Doğu Edebiyatı'ndan Kıvılcımlar)*, çev. Kapetanović, Riza Bey, C.XIII/1898, S. 2, s. 21.

Bosanska Vila'nın 1898 seneli 2. sayısında bulunan *Iskrice iz Istočne književnosti* (Doğu Edebiyatı'ndan Kıvılcımlar) başlıklı yazıda tahminen Riza Bey Kapetanović'in tercüme ettiği başlıksız bir şiir yayımlanmıştır. *Iskrice iz Istočne književnosti (Doğu Edebiyatı'ndan Kıvılcımlar)* başlığında “Doğu Edebiyatı'ndan” ifadesi bulunduğu Türk, Arap veya Fars Edebiyatından bahsedildiği düşünülmektedir. Şiirin kaynak dili ve şairin başlığı bilinmemektedir.

4. Nigâr Hanım, *Materinska Ljubav (Anne Sevgisi)*, çev. Mustafa Kijazim, C.XIV/1899, S. 17-18, s. 243 (şiir).
6. Nigâr Hanım, *Ljubim Uv'jek (Daima Severim)*, çev. Mustafa Kijazim, C.XIV/1899, S. 19-20, s. 260 (şiir).
7. Anonim, *Turski učenjak i književnik o Srbima (Türk âlimi ve yazarının gözünden Sırlar)*, C.XIV/1899, S. 17-18, s. 244.

15 ve 30 Eylül 1899 tarihli, birlikte basılan 17. ve 18. sayılarda yayımlanmış ve on farklı mesele üzerinde yoğunlaşan *Edebiyat ve Kültür Notları (Književne i kulturne bilješke)* başlıklı bir yazı bulunur. Bu başlığı altında bulunan ilk yazı, *Türk âlimi ve yazarının gözünden Sırlar (Turski učenjak i književnik o Srbima)*'dir.

Tarihî ve Coğrafî Sözlük, tanınmış Türk âlimi Sami Bey Fraşerî²⁹⁷, ye ait olan ve birkaç ciltten oluşan bir eserdir.²⁹⁸ Bu eserde, Doğu'nun daha önce kaleme alınmamış coğrafyası ve tarihi anlatılır. Çalışmada, Sırların

Güney Slavlardandır. İki gruba yarılr. Hırvat ve Slovenyalılardır. Balkan Yarımadası'nın kuzey-batısında yaşarlar. Komşu ülkelerinden Avusturya-

²⁹⁷ *Kamusu'l-A'lâm*, Şemsettin (Fraşerî) Sami Bey (1850-1904)'in tarafından 1889-1893 yılları arasında hazırlanan, 6 ciltten oluşan tarih ve coğrafya sözlüğüdür (Levend, 1969: 83-85).

²⁹⁸ Bu yazının *Bosanska Vila* mecmuasında yayımlandığı tarih 15 ve 30 Eylül 1899'dur. (S.17-18). *Kamusu'l-A'lâm* eseri ise 1889-1893 arasında yayımlanmış olduğu için *Bosanska Vila* tarafından hazırlanan bu yazıda “birkaç ciltten oluşmuş bir sözlük” ifadesi kullanılmıştır.

Macaristan'dır. Kısaca, Adriatik Denizi'nin güney-doğusunda ve Sava nehrinin ovasında (Sırbistan, Bosna-Hersek'in, Karadağ, Hırvatistan, Dalmaçya) yaşarlar. Nüfusu 8. 000.000. İsa'dan sonra VII. yüzyılında Karpat Dağlarından inerek güney-doğuya gelirler. Tuna nehrini geçerken bugün yaşadıkları ülkelere varırlar. Oralı İliyya ve Keltler ile karıştırılır. Buradan Sırp kabileleri ayrılarak Bulgaristan'a giderler. Orada Volga'dan gelen Tatar ile rastlanırlar. Demektir bugünkü Bulgarlar, onların ve Sırp'ların karışımıdır. Görünüşte Sırp'lar kısa boylulardır. Sırp Edebiyatı yenidir. Ortodoks Sırp'lar tarafından Kiril harfli dil, Katolik Sırp'lar tarafından Latin harfli dil kullanılır. Sırp'ların 500 000 den daha fazla bir kısmı Muhammed mezhebindedir. Bosna-Hersek'in'te yaşarlar. Onlar ise Arap harflerini kullanmaya başlarlar.

şeklinde tasvir edildiği görülür.

8. Anonim, *Rječnik srpsko-turski i tursko-srpski (Sırpça-Türkçe/Türkçe-Sırpça Sözlük)*, C.XIV/1899, S. 17-18, s. 244-245.

15 ve 30 Eylül 1899 tarihli, birlikte basılan 17. ve 18. sayılarda yayımlanmış ve on farklı mesele üzerinde yoğunlaşan Edebiyat ve Kültür Notları (Književne i kulturne bilješke) başlığı altında bulunan ikinci çalışmanın başlığı *Rječnik srpsko-turski i tursko-srpski (Sırpça-Türkçe/Türkçe-Sırpça Sözlük)*.

Bu yazıda, Saraybosnalı Aleksa J. Popović tarafından hazırlanan ve dergide "güzel bir *Sırpça-Türkçe/Türkçe-Sırpça Sözlük*" olarak nitelendirilen esere dair bilgiler verilmiştir. Yirmi dört tabakadan oluşan bu sözlükte, o dönemdeki bazı Türk yazarların benimsediği yalın ve temiz Türkçe sözcük ve ifadeler tespit edilmiştir. Arapça ve Farsça ifadelere ise yer verilmemiştir. Sırbistan matbaalarında Türkçe basmakalıpları bulunmadığı için sözlük tamamıyla Sırpça neşrolunmuştur. Sözlük, Türkçe bilen kimselere, özellikle Bosna-Hersek'in'te, Yeni Pazar'da ve Makedonya'daki tüm Müslümanlara ve Osmanlı Devleti sınırları dâhilinde yaşayan herkese tavsiye edilmiştir. Fiyatı 6 Dinar (veya Kruna)'dır.

9. Namık, Kemal, *Džezmija (Cezmi)*, çev.???, C.XVII/1902, S. 5, s. 87-89; S. 6, s. 107-108; S. 7, s. 127-128; S. 8, s. 148-149; S. 9, s. 168-170; S. 10, s. 189-190; S. 11, s. 211-213; S. 12, s. 230-231; S. 13, s. 148-250; S. 14 ve 15, s. 276-278; S.

16 ve 17, s. 309-311; S. 18 ve 19, s. 338-339; S. 20, s. 368-369; S. 21 ve 22, s. 394-395; S. 24, s. 437-438; C.XVIII/1903, S. 1, s.8-10; S. 2, s. 31-33; S. 3, s. 51-52; S. 4, s. 71-72; S. 5, s. 91-93; S. 8, s. 151-153; S. 9, s. 170-172; S. 10, s. 190-191; S. 11 ve 12, s. 213-216; S. 13 ve 14, s. 249-253; S. 15 ve 16, s. 282-283; S. 17 ve 18, s. 317-319; S. 19-20, s. 344- 345.

Cezmi romanının özeti:

Şair Cezmi, yakışıklı, cesur, karakterli bir askerdir. Çok yetenekli bir atlı olan Cezmi, bu özelliği vesilesiyle Ahmet Paşa ile tanışır. Ahmet Paşa'nın verdiği bir yemekte şairliğini gösterme fırsatı bulur. İran seferi başladığında gönüllü olarak orduya katılır ve savaş sırasında düşmanı olmasına rağmen İranlı Pertev'in hayatını kurtarır. Onunla dost olurlar. Başka bir İran seferinde ise Adil Giray ile tanışır. Adil Giray vicdanlı, kültürlü, cesur bir askerdir. İran şahının oğlu ve komutanı Hamza Mirza, savaşta esir düşen Adil Giray ve kardeşi Gazi Giray'i başkente götürür. Şöhret kazanmak isteyen Hamza Mirza da tecrübeli ve cesur bir askerdir. Gazi Giray, bir adada bulunan "Kahkaha Zindanı" denilen yere hapsedilir. Adil Giray, sarayda kalır. Şah'ın karısı Şehriyar, orta yaşlı olmasına rağmen çok güzel bir kadındır fakat zayıf iradeli ve menfaatçidir. Adil'e âşık olur ve ilk fırsatta ona açılır. Çok güzel, cesur, ahlaklı, iradeli bir kız olan, şahın kız kardeşi Perihan da Adil'i görür görmez ona âşık olur. Bir süre sonra Perihan ve Şehriyar aynı kişiye âşık olduklarını anlarlar. Şehriyar her ikisini öldürmek için plan yapar.

Cezmi, Adil Giray'ın esir düştüğünü duyar ve hemen onun yardımına koşar. Birlikte kaçış planı yaparlar. Cezmi, İran askeri Abbas'tan yardım alır. Bu sırada Şehriyar'ın tüm emelleri suya düşer. Planlarının istediği gibi gitmemesi ölümüne sebep olur. Onun askerleri Adil ve Perihan'ı öldürür. Cezmi onları aynı mezara defneder. Ardından vatanına döner.

10. *Nasradin-ođa i koza* (*Nasreddin Hoca ve Keçi*), drl. D. Ž., C.XVII/1902, S. 6, s. 107-108.

Nasreddin Hoca ve Keçi fıkrasının özeti:

Birgün Nasreddin Hoca yolda bir keçi bulur. Bu keçinin Allah tarafından gönderildiğini düşünerek onu alıp pazara götürür. Bir adam keçiyi ondan satın alır. Hoca, keçiyi adamın evine götürür fakat keçi adamın bahçesine girmek istemez. Hoca, adama parasını geri verir ve keçiyi kendi evine götürür.

Başka birgün keçiyi pazara tekrar getirir. Tekrar aynı sorun yaşanır ve Hoca, keçiyi yine evine getirir. Bir süre sonra Hoca keçiyi pazara tekrar götürür. Bir müşteri gelip onu satın alır. Bu sefer keçi adamın bahçesine girmeye razı olur. Adam, keçiyi keser ve keçinin midesinden bir elmas çıkar. Hoca: "Bu yüzden bu keçi iki kez evime dönmek isterdi." der.

11. *Nasradin-hodža u narodnim pričama (Halk Öykülerinde Nasreddin Hoca)*, drl. Ljubomir D. Marinković, Dušan Žalić, C.XX/1905, S. 11 ve 12, s. 161-162.

Ljubomir D. Marinković, Bosna'nın Stari Majdan şehrinde babasının aracılığıyla *Nasradin-hodžin mlin (Nasreddin Hoca ve Değirmen)* ve *Nasradin-hodžin magarac (Nasreddin Hoca'nın Eşeği)* fıkralarını kaleme alıp kaydetmiştir. Dušan Žalić ise Visoko şehrinde *Nasradin-hodžin ortakluk (Nasreddin Hoca'nın Ortaklığı)* adlı fıkrayı derlemiştir.

Nasreddin Hoca ve Değirmen fıkрасının özeti:

Birgün Nasreddin Hoca, dışarıda güzel bir yer görür ve buraya bir değirmen inşa etmeye karar verir. Değirmen bitirilmek üzereyken Hoca'nın küçük kızı onun yanına gelir ve sorar: "Baba, bizim eşeğimiz buraya gelince nereden su içecek?" Nasreddin Hoca, değirmenin bulunduğu yerde su kaynağı olmadığını fark edince değirmen işinden vazgeçer.

Nasreddin Hoca'nın Eşeği fıkрасının özeti:

Birgün Nasreddin Hoca'nın eşeği kaybolur. Hoca sokaklara çıkıp onu bulmaya çalışır. Karşılaştığı ilk kişi: "Hocam, yolculuğunuz nereye?" sorar. Hoca, eşeğin ortadan kaybolduğunu ve onu aramaya çıktığını söyler. Yolcu: "Hocam, senin eşeğin çok yüksek makamlara çıkıp kadı oldu." der. Hoca, bu sözler duyar duymaz yem torbasını alır ve Visoko²⁹⁹ şehrine koşar. Kadının konağına gelir. Hoca, kadıyı görünce onu "Gel, gel"³⁰⁰ diye çağırır. Kadı, eskiden rüşvet alamaya alıştığından Hoca'nın torbasını görünce içerisinde para bulunur diye düşünür. Hoca, kadının boynuna kement atar. Hoca: "Uzun zamandır, seni bulmaya çalışıyorum." Kadı, hizmetçileri tarafından Hoca'dan kurtarılır.

²⁹⁹ Visoko, Bosna ve Hersek'in şehirlerindendir. Visok sözcüğünün anlamı 'yüksek veya uzun boylu'dur.

³⁰⁰ Asıl metinde "Gel, gel" yerine "Maljima, maljima" yazılmıştır. (Maljima: Sırçada Eşek çağırırken kullanılan, "gel pisi pisi" kategorisinde bir ifade.)

Nasreddin Hoca'nın Ortaklığı fıkрасının özetі:

Nasreddin Hoca, ticaret amacıyla bir seyahate çıkar. Yolda karşılaştığı sekiz tüccarlık bir gruba katılır. Bu kişilerin dokuz tane koçu vardır. Seyahat ederek ortaklık kurarlar. Bir kasabaya geldikten sonra Nasreddin Hoca kazançlarını aralarında paylaşır. Sonunda sekiz koçu kendine alır. Bir tanesini onlara verir. Hoca: "Siz de dokuz oldunuz. Biz de dokuz olduk. Şimdi eşitiz." der.

12. *Crnogorac i Turčin (Karadağlı ve Türk)*, C.XXV/1910, S. 18-19, s. 288.

Karadağlı ve Türk fıkrasının özetі:

Bir Karadağlı ve bir Türk yolda karşılaşırlar. Karadağlı: "Bey, senin kafan bu kadar büyük mü?" diye sorar. Türk, başında fes olduğu ve onun da içinin boş olduğu cevabını verir. Karadağlı, fesin içinin su kabağı gibi boş olduğunu, hâlbuki kendi başında bir şapka bulunduğunu ve onun da başına oldukça uygun olduğunu, bu şapkada hiçbir boşluk olmadığını söyler. Türk, o esnada yaşlı bir kadın görür ve ona bu konudaki fikrini sorar. Kadın, şapkanın festen daha güzel olduğu cevabını verir. Türk, bu yaşlı gâvur kadına pek tabii ki kendi tarafından olan Karadağlı'yı tuttuğunu söyler. Kadın da Türk'e, bunun müslim veya gayrimüslim olmakla ilgisinin olmadığını, gerçek fikrinin bu olduğunu, hatta o fesi altınlarla doldursa bile onu evine getirmek istemeyeceğini ifade eder. Türk de kadına onun asıl istediği şeyin altın olduğunu söyler. Yaşlı kadın da boş fesle bile karşı karşıya gelmek istemediğini ve onu evine hiçbir şekilde sokmak istemediğini söyler.

13. *Iz turske lirike (Türk Lirik'inden)*, C.XXVI/1911, S. 3, s. 36.

Halid Ziya Uşaklıgil'in *Čovjek (İnsan)* başlıklı mensur şiirini Sırpçaya Todor Petrović tercüme etmiştir.

Uroš S. Ružić, Tevfik Fikret'in *Veče (Akşam)* başlıklı Sırpçaya tercüme etmiştir.

Milan D. Bajić, Mehmet Emin'in kaleme aldığı *Borba za život (Yaşamak Kavgası)* başlıklı Sırpçaya çevirmiştir.

14. *Iz turske lirike (Türk Lirik'inden)*, C.XXVI/1911, S. 5, s. 68-69.

Tevfik Fikret Bey'in *Ljubav životu (Yaşadıkça)* şiirini N. T. Kašiković Sırpçaya tercüme etmiştir. T. Petrović, Halid Ziya Uşaklıgil'in *Jedna uspomena (Bir Hatıra)* mensur şiirini ve Prilepançe, *Sečas li se? (Hatırlar mısın?)* mensur şiirini Sırpçaya çevirmiştir.

15. Uşaklıgil, Halid Ziya, *Uvela kita (Solgun Demet)*, çev. Uroš S. Ružićić, C.XXVI/1911, S. 7-8, s. 111-113.

Halid Ziya Uşaklıgil'in ikinci hikâye kitabı *Solgun Demet* on yedi öyküden oluşur. İlk öykü *Solgun Demet*, aynı zaman kitabın adıdır.

Solgun Demet hikâyesinin özeti:

Genç anne, bir kış gecesi beş yaşındaki küçük oğlu Feridun'u uyuttuğu odadan ayrıldığı esnada eşinin yere düşen siyah ceketini görür. Ceketini kaldırırken ceketin cebinden yere küçük bir not defteri ve bir demet solgun menekşe düşer. Genç kadın, çiçeklere bir süre bakar ve yerine koyar. Eşine de bununla ilgili bir şey demez. Fakat bu olayla birlikte beş senelik evliliğini sorgulamaya başlar. Şüphe ve çelişkiler içinde gidip gelen genç kadın oğlu için endişelenmektedir. Onun hiçbir günahının olmadığını bilen kadın evinde kalmaya karar verir. Ertesi gün, eşine hiçbir şey olmamış davranmaya devam eder. Kendi annesine ise duygu durumunu anlatan kederli bir mektup yazar. Mektubu gönderip göndermeme konusunda ise kararsızdır.

16. *Iz turske lirike (Türk Lirik'inden)*, C.XXVI/1911, S. 11-12, s. 166.

Uroš S. Ružićić, Tevfik Fikret'in *Utočište srca (Aşkıyan-ı Dil)* ve *Tužni jecaji (Enin-i Gam)* şiirlerini Sırpçaya tercüme etmiştir.

Milan D. Bajić, Halid Ziya Uşaklıgil'in *Pjesnik (Şair)* mensur şiirini ve Kemal Bey'in Cezmi romanından *Šta je pjesnik? (Şair Nedir?)* ile başlayan kısa bir alıntını Sırpçaya tercüme etmiştir.

17. *Iz turske lirike (Türk Lirik'inden)*, C.XXVI/1911, S. 24, s. 366.

G. Ružićić, Celal Sahir'in *Umrta moja ljubav (Benim Aşkım Öldü)* adlı şiiri, Tevfik Fikret'in *Buda (Buda)* adlı şiiri ve Halid Ziya Uşaklıgil'in *Jedna Duševna Potreba (Bir Ruh İhtiyacı)* başlıklı şiirini Sırpçaya tercüme etmiştir.

18. Cahit Bey, Hüseyin, *Moć (Kuvvet)*, çev. T. Petrović, C.XXVII/1912, S. 8, s. 117-118.

Kuvvet adlı kısa hikâyenin özeti:

Küçük yaştaki bir grup çocuk, her gün bir camiinin bahçesinde oyun oynarlardı. Bir gün bu çocuklardan ikisi arasında kavga çıkmış, aralarında en büyük ve en uzun boylu olan çocuk küçük bir çocuğu dövmüştü. Diğer çocuklar, dövülen bu ufak çocuk kaybettiği kırbacını ısrarla geri almak isterken, bu hengâmeyi hiç karışmadan yalnızca izlemişlerdi. Büyük çocuk aldığı kırbacı vermemekte ısrarcıydı. Sonunda küçük çocuk gücünü tamamen kaybedince yere düşmüş, diğer çocuklar da onun bu haline gülmüşlerdi. Kavgayı kazanan çocuk ise elindeki kırbaçla ortamdaki gururla uzaklaştı.

3.2.3. Derginin Yazıların Türlerine Göre Fihristi

Dergide tez konusu ile ilgili tespit ettiğimiz on beş şiir, beş fıkra, dört kısa hikâye, iki kitap tanıtımı, bir roman ve bu aynı romandan ayrı olarak yapılmış kısa alıntı yer almaktadır. Türk edebiyatından ise beş şiiri ile Tefik Fikret ve Halid Ziya Uşaklıgil, iki şiiri ile Nigar Hanım, tek şiiri ile Mehmet Emin ve Celal Sahir, birer kısa hikâyesi olan Halid Ziya Uşaklıgil ve Hüseyin Cahit Bey, mecmuada yer verilir. Ayrıca, Türk edebiyatından çevrilen Namık Kemal'in Cezmi başlıklı romanı ve bu aynı romandan yapılmış kısa alıntı bulunur.

1911 yılının 3. ve 5. sayılarında basılan *Iz turske lirike* (*Türk Lirik'inden*) başlığı altında yayımlanmış *Veče* (*Akşam*) ve *Ljubav životu* (*Yaşadıkça*), aynı yıl beraber basılan 11 ve 12. sayıda çıkarılan aynı başlık altında bulunan *Utočište srca* (*Aşıyan-ı Dil*), *Tužni jecaji* (*Enin-i Gam*) ve 24. sayıda basılan aynı yazıdaki *Buda* (*Buda*), Tefik Fikret'in tercüme edilerek mecmuada yer bulunan şiirleridir.

Mecmuanın 1911 seneli 3. ve 5. sayılarındaki, *Iz Turske Lirike* (*Türk Lirik'inden*) başlığı altında bulunan *Čovjek* (*İnsan*) ve *Jedna Uspomena* (*Bir Hatıra*) ve *Sečaš li se?* (*Hatırlar Mısın?*) mensur şiirleri, aynı yıl birlikte çıkan 11 ve 12. sayılarda basılmış aynı başlıklı yazıda *Pjesnik* (*Şair*) şiiri ve 24. sayının yine aynı başlığı altında *Jedna Duševna Potreba* (*Bir Ruh İhtiyacı*) başlıklı mensur şiiri, Halid Ziya Uşaklıgil'in Sırpçaya tercüme edilerek dergide basılan eserleridir.

Nigâr Hanım'ın, mecmuanın, 1899 yılında birlikte basılmış olan 17. ve 18. sayılarında *Materinska Ljubav* (*Anne Sevgisi*) ve yine aynı yıl beraber yayımlanmış olan 19. ve 20.

sayılarında *Ljubim Uv'jek (Daima Severim)* isimli şiirlerinin Sırpçaya tercüme edilmiş olduğunu görüyoruz.

Derginin kimi sayılarında *Iz turske lirike (Türk Lirik'inden)* isimlendiren bir bölüm bulunduğunu ve bu bölüm altında dönemin çağdaş Türk şiirinden örnekler verilmiş olduğu tespit edilmiştir. Bu tespite göre 1911 yılı 3. sayıda Mehmet Emin'in *Borba za život (Yaşamak Kavgası)*, aynı yıl 24. sayıda yayımlanmış olan, Celal Sahir'in *Umrta moja ljubav (Benim Aşkım Öldü)* başlıklı *Iz turske lirike (Türk Lirik'inden)* bölümünde Sırpçaya tercüme edilmiştir.

Bosanska Vila'nın 1898 yılındaki 2. sayısında *Iskrice iz Istočne književnosti (Doğu Edebiyatı'ndan Kıvılcımlar)* bölümünde başlıksız ve anonim bir şiir bulunmaktadır. İmzasız olduğu için metnin orijinal dilini tespit etmemiz mümkün olmadı. Fakat basıldığı bölümün ismi *Doğu Edebiyatı'ndan Kıvılcımlar* olduğu için doğu dillerinden tercüme edilmiş olabileceğini düşünmek mümkündür. Rıza Bey Kapetanović'in tarafından tercüme edildiği tahmin edilir.

Dergide, tez konusu kapsamında değerlendirilebilecek beş fıkra yayımlanmıştır. Farklı derleyenler tarafından toplanmış bu telif fıkralardan bir tanesi anonim eserdir.

Bunlar; *Nasradin-ođa i koza (Nasreddin Hoca ve Keçi, 1902, S. 6)* fıkrası, 1905 yılında beraber çıkarılan 11 ve 12. sayılarda yayımlanan *Nasradin-hodža u narodnim pričama (Halk Öykülerinde Nasreddin Hoca)* yazısında bulunan *Nasradin-hodžin Mlin (Nasreddin Hoca'nın Değirmeni)*, *Nasradin-hodžin Magaraca (Nasreddin Hoca'nın Eşeği)*, *Nasradin-hodžin ortakluk (Nasreddin Hoca'nın Ortaklığı)* fıkraları ve 1910 yılında beraber basılan 18 ve 19. sayılarda anonim olarak yayımlanmış *Crnogorac i Turčin (Karadağlı ve Türk)*'dir.

Dergide, 1886 yılında basılan 1. sayıda anonim bir eser olarak yayımlanmış *Istočna pripovjetka-Numan i Nejima (Doğu'nun Hikâyesi-Numan ve Neyime)* hikâyesi, 1893 yılında beraber basılmış olan 11 ve 12. sayılarda ve aynı yıldaki 13. sayıda tefrika olarak yayımlanmış Lermontov'un *Aşık-Kerib/Turska priča (Âşık-Kerib/Türk Hikâyesi)* hikâyesi, Halid Ziya Uşaklıgil'in *Uvela kita (Solgun Demet, 1911, S. 7-8)* hikâyesi ve Hüseyin Cahit Bey'in *Moć (Kuvvet-1912, S. 8)* kısa hikâyesi yer alır. Tüm hikâyeler Sırpçaya tercüme edilmiştir.

Yukarıdaki tabloda kitap tanıtımı olarak değerlendirdiğimiz metinler sözlükler hakkındadır. Bu anonim metinler, 1899 yılında beraber basılmış olan 17. ve 18. sayılarda yayımlanmış *Rječnik srpsko-turski i tursko-srpski (Sırpça-Türkçe/Türkçe-Sırpça Sözlük)* ve *Turski učenjak i književnik o Srbima (Türk Âlimi ve Yazarının Gözünden Sırplar)*'dır.

Mecmuada Namık Kemal'in *Džezmija (Cezmi)* adlı romanının tefrikasının bulunduğunu da görüyoruz. Bu tefrika, mecmuada bulunan roman türündeki tek eserdir (CXVII/1902, S. 5, s. 87-89 – CVXIII/1903, S. 19-20, s. 344-345). Mecmuanın kimi sayılarında *Iz turske lirike (Türk Lirik'inden)* başlığı altında 1911 yılında beraber çıkarılan 11. ve 12. sayılarda Kemal Bey'in *Cezmi* romanından aktarılan *Ko je pjesnik (Şair Nedir?)* başlığı da bulunur.

3.2.4. Türk Edebiyatı ile İlgili Yazılar

1899 yılında beraber basılmış olan 17. ve 18. sayılarda yayımlanmış *Rječnik srpsko-turski i tursko-srpski (Sırpça-Türkçe/Türkçe-Sırpça Sözlük)* ve *Turski učenjak i književnik o Srbima (Türk Âlimi ve Yazarının Gözünden Sırplar)*, Türk Edebiyatı ile ilgili yazılardır. Bu iki yazı hakkında detaylı bilgiler tezin üçüncü bölümündeki 3.2.2. Mecmuanın Yazılarına Göre Fihristi adlı başlığı altında verilmiştir. Nihâî tabloya bakılınca mecmuada Türk Edebiyatı ile ilgili iki yazı bulunmaktadır.

3.2.5. Türk Edebiyatı'ndan Çeviriler

Ortaya çıkan nihai tabloya bakılınca, Halid Ziya Uşaklıgil'in beş şiiri ve bir hikayesiyle, Tevfik Fikret'in beş şiiri ile, Nigâr Hanım'ın iki şiiriyle, Mehmet Emin'in, Celal Sahir'in birer şiiri ile, Hüseyin Cahit Bey'in bir hikâye ile ve Namık Kemal'in bir roman tefrikası ve aynı romanın bir alıntısı ile *Bosanska Vila* mecmuasında Türk edebiyatından numuneler ortaya koymuş oldukları görülmektedir.

Çevirmenler: Bir hikâyenin ve üç şiirin tercümesi Uroš S. Ružić'e, üç şiirin çevirisi G. Ružić'e ve iki şiirin ve bir romandan kısa alıntının tercümeleri Milan D. Bajić'e aittir. Mustafa Kijazim iki şiir tercüme etmiş, Todor Petrović kendi adıyla bir şiir ve T. Petrović imzasıyla bir şiir ve bir kısa hikâye tercüme etmiştir. Mustafa Hilmi bir hikâye tercüme etmiş ve Vladimir M. Jovanović da bir hikâye çevirisi yapmıştır. Riza beg Kapetanović (doğ.1868-öl.1931), N. T. Kašiković ve Prilepçe tarafından birer şiir

tercüme edilmiştir. *Džezmija* (Cezmi) adlı romanın ise kimin tarafından Sırpçaya çevrildiği hakkında bir bilgiye rastlayamadık.

Bütün bu çeviriler Türkçeden Sırpçaya yapılmıştır. Ancak, daha önce değinmiş olduğumuz anonim yazarın hikayesi Mustafa Hilmi tarafından Arapçadan Sırpçaya çevrilmiştir. Ayrıca yine daha önce değindiğimiz Rusça hikâye ise Vladimir M. Jovanović tarafından Rusçadan Sırpçaya tercüme edilmiştir.

Mecmuada, Uroš S. Ružić tarafından tercüme edilen eserler; Halid Ziya Uşaklıgil'in *Uvela kita* (Solgun Demet) adlı hikâyesi (1911, S. 7-8), 1911 yılının 3. sayısındaki *Iz turske lirike* (Türk Lirik'inden) bölümünde yer alan Tevfik Fikret'e ait *Veče* (Akşam) adlı şiir, aynı sene birlikte basılmış olan 11. ve 12. sayılardaki yine *Iz turske lirike* başlığı altında yer alan ve Tevfik Fikret'e ait olduğunu tespit ettiğimiz *Utočište srca* (Aşiyân-ı Dil) ve *Tužni jecaji* (Enin-i Gam) adlı şiirlerdir.

G. Ružić, 1911 yılının 24. sayısında yayımlanmış *Iz turske lirike* (Türk Lirik'inden) yazısında basılan Celal Sahir'in *Umrla moja ljubav* (Benim Aşkım Öldü), Tevfik Fikret'in *Buda* (Buda) ve Halid Ziya Uşaklıgil'in *Jedna Duševna Potreba* (Bir Ruh İhtiyacı) şiirlerini Sırpçaya tercüme etmiştir.

Milan D. Bajić, 1911 yılında basılmış 3. sayıdaki Mehmet Emin'in *Yaşamak Kavgası* başlıklı şiirini ve aynı yılda beraber yayımlanan 11.-12. sayıda bulunan Halid Ziya'nın *Pjesnik* (Şair) başlıklı şiirini ve Kemal Bey'in *Cezmi* romanından *Šta je pjesnik?* (Şair nedir?) cümlesiyle başlayan kısa bir alıntıyı tercüme etmiştir.

Mecmuada, 1911 yılının 3. sayısındaki *Iz turske lirike* (Türk Lirik'inden) bölümünde yer verilen Halid Ziya Uşaklıgil'in *Čovjek* (İnsan) adlı mensur şiirinin çevirisi Todor Petrović' imzasıyla basılmış ve zaman zaman T. Petrović imzasını da kullanan çevirmenin 1911 yılında çıkarılan 5. sayıdaki yayımlanan Halid Ziya'nın *Jedna Uspomena* (Bir Hatıra) mensur şiiri ve 1912 seneli 8. sayıda basılan Hüseyin Cahit Bey'e ait *Moć* (Kuvvet) adlı kısa hikâyesinin çevirisi de yayımlanmıştır.

Mustafa Kijazim³⁰¹, 1899 yılının beraber çıkarılan 17. ve 18. sayılarında bulunan Nigar Hanım'a ait *Materinska Ljubav* (Anne Sevgisi) ve aynı yıl beraber basılan 19. ve 20.

³⁰¹.Mustafa Kijazim, Smail Terzić'in *Oslobodenje* mecmuasında yayımlanan 21 Temmuz 1995 tarihli "Prvi pseudonimi" adlı makalesinde şair Musa Ćazim Ćatić (doğ.1878-öl.1915) tarafından kullanılan mahlaslardan tespit edilmiştir.

sayılarda yayımlanmış *Ljubim Uv'jek (Daima Severim)* adlı şiirlerini Sırpçaya çevirmiştir.

Mustafa Hilmi, 1886 yılının ilk sayısında anonim bir eser olarak yayımlanmış olan *Istočna pripovjetka-Numan i Nejima (Doğu'nun Hikâyesi-Numan ve Neyime)* adlı hikâyenin Arapçadan Sırpçaya çevirisini yapmıştır.

Vladimir M. Jovanović, mecmuanın 15 ve 30 Mayıs 1893 (Cilt VIII) tarihli 11. ve 12. sayıları ile 15 Haziran 1893 tarihli on üçüncü sayısında yayımlanan Lermontov'un *Aşık-Kerib/Turska priča (Âşık-Kerib/Türk Hikâyesi)* adlı hikâyesini Rusçadan Sırpçaya tercüme etmiştir.

1898 yılında 2. sayıda basılmış *Iskrice iz Istočne književnosti (Doğu Edebiyatı'ndan Kıvılcımlar)* başlıklı yazıda tahminen Rıza Bey Kapetanović'in tercüme ettiği başlıksız bir şiiri yayımlanmıştır.

N. T. Kašiković, 1911 yılının 5. sayısında bulunan *Iz turske lirike (Türk Lirik'inden)* başlığı altında yayımlanmış Tevfik Fikret Bey'in *Ljubav života (Yaşadıkça)* başlıklı şiirini tercüme etmiş, Prilepançe ise Halid Ziya Uşaklıgil'in *Sečas li se? (Hatırlarmısın?)* başlıklı şiirini çevirmiştir.

Mecmuada, Türk edebiyatına değinmekte olan ve çeviri olmayan beş fıkra görünmektedir. Bunlar, 1902 yılında çıkarılan 6.sayıdaki *Nasradin-hodža i koza (Nasreddin Hoca'nın ve Keçi)* ve 1905 yılında beraber basılan 11. ve 12. sayıdaki *Nasradin-hodža u narodnim pričama (Halk Öykülerinde Nasreddin Hoca)* başlığı altındaki *Nasradin-hodžin mlin (Nasreddin Hoca'nın Değirmeni)*, *Nasradin-hodžin magarac (Nasreddin Hoca'nın Eşegi)* ve *Nasradin-hodžin ortakluk (Nasreddin Hoca'nın Ortaklığı)* fıkralarıdır. Ayrıca, 1910 tarihli beraber yayımlanan 18. ve 19. sayıda *Crnogorac i Turčin (Karadağlı ve Türk)* adlı fıkrası yer almaktadır. Bu fıkraların kısa özeti tezin üçüncü bölümündeki 3.2.2. Mecmuanın Yazılarına Göre Fihristi adlı başlığı altında yazılmıştır.

3.2.6. Değerlendirme

Sonuç olarak Tevfik Fikret'in beş şiiri ile, Halid Ziya Uşaklıgil'in beş şiiri ve bir hikayesiyle, Nigâr Hanım'ın iki şiiriyle, Mehmet Emin'in ve Celal Sahir'in birer şiiri ile, Hüseyin Cahit Bey'in bir hikâye ile ve Namık Kemal'in bir roman tefrikası ile

Bosanska Vila dergisinde Türk edebiyatından numuneler ortaya koymuş oldukları görülmektedir. Ayrıca, Kemal Bey olarak adlandırılan Namık Kemal'in aynı romanından kısa bir alıntı tespit edilmektedir.³⁰²

“Dergide, özellikle Servet-i Fünûn şairleri için gösterilen yoğun dikkat, bu topluluğun şairlerinin şiirlerinin çevrilmiş olduğu ”Iskrice iz Istočne književnosti” (“Doğu Edebiyatı’ndan Kıvılcımlar”) ve “Iz turske lirike” (“Türk Lirik’inden”) başlıklarında dikkat çekmektedir. Şiir çevirileri bu başlıklar altında verilmiştir. Servet-i Fünûn (1896-1901) dergisi etrafında toplanan Türk edebiyatçılarının Fransız edebiyatını izleyerek şiirde romantik üslupta estetik değeri yükselmiş eserler ortaya koydukları görülmüştür. Bu dönem yaklaşık olarak Bosna-Hersek edebiyatında da değişme çabalarının başladığı bir dönemdir. Türk edebiyatından yapılmış çeviriler ile Batı edebiyatıyla temas kurulmaktadır. Romantizm, sembolizm, parnas gibi farklı edebi ekollerin temel özellikleri Bosna-Hersek edebiyatının ve Bosna-Hersek'teki Sırp edebiyatının ürünlerinde görülmeye başlamaktadır. Avusturya-Macaristan yönetimi döneminde oluşan Bosna-Hersek edebiyatının son periyodu (1905-1918)³⁰³ basın yayın faaliyetlerinin arttığı dönemdir. Osmanlı'nın çekilmesiyle beraber Boşnakların kendi kültür ve kimliklerini korumak için Hırvatlar ve Sırlarla aralarında oluşan çekişme ve mücadele bir avantaj sağlamıştır. Bir bakıma modern Boşnak edebiyatı, Boşnak ulus bilinci gibi bölgenin güç dengesi birbirine yakın iki faktörünün çatışmasının arasında oluşmuştur. Bu dönemde çıkan “Vatan”, “Rehber”, “Behar”, “Gayret”, “Biser”, “Bosanska Vila”, “Boşnak” isimli dergiler, bu geçiş döneminin bütün özelliklerini yansıtmaktadır. Böylece, Bosanska Vila’da Türkçeden Sırpçaya tercüme edilen şiirler, millî Türk edebiyatından çevrilmiş şiirler değildir. Çünkü, “Bosanska Vila”nın editörlüğü tarafından kendi Sırp milliyetçiliği korunmuştur. Ayrıca, mecmuada Kiril alfabesiyle Sırpça kullanılmaktadır. Tercüme edilmiş şiirlerde yaşanan devrin ağır siyasi (Avusturya-Macaristan dönemi) ve sosyal şartlar yüzünden ferdî duygulara ve hayallere yer verilmektedir. Gerçek-hayal çatışması ve arayış motifleri mevcuttur. Anlaşılan o ki içinde bulundukları ortamdan sıkılan Bosna-Hersekli Sırp aydınları (yazar, şair, çevirmenler) devrin ağır havası içinde

³⁰² Bu alıntı, Daşcıoğlu, Y., Vildiç, E., “Bosna-Hersek’te Sırpça Basılmış İlk Sırp Mecmuası “Bosanska Vila” (“Bosna Perisi”, 1885-1914)’da Türk Edebiyatından Çevrilmiş Şiirler ve Bu Şiirlerin İncelemesi, Yorum-Yönetim-Yöntem Uluslararası Yönetim-Ekonomi ve Felsefe Dergisi, Cilt:8, Sayı: 2. S.157-172 aktarılmıştır.

³⁰³ Rizvić Avusturya-Macaristan döneminde, Boşnakların (Bosna-Hersek edebiyatı) edebi yaratıcılığını dört aşamaya ayırmıştır. 1. Sağır veya ölü dönem (1878-1882), 2. Boşnak edebiyatı dönemi (1883-1897), 3. Edebî polarizasyon dönemi (1894-1905) ve 4. Kendilerine ait edebiyat dergilerin ve yayınların dönemi.

kendilerini bunalmış hissettikleri zaman bir kaçış yolu bulmaya çalışmışlardır. Bir taraftan *Mensur Şiirler* (1891) basıldıktan birkaç yıl sonra 1911 yılında ve *Rübâb-ı Şikeste* (1910) yayımlandıktan bir yıl sonra yine 1911 yılında “Bosanska Vila” mecmuasında bu şiir kitabından birkaç şiir çevirisinin yapılmasından dolayı o dönemde Türkiye’de öne çıkan ve yayımlanan edebî çalışmaların yakından takip edildiği söylenebilir. Öbür taraftan aruz vezniyle yazılmış ve nesre dökülmüş şiirlere aynı dereceyle ilgi duyulduğu denebilir.”

Derginin yazı kadrosunun kimi mensupları tarafından çeşitli metinlerin derlenmiş olduğunu da görüyoruz. Örneğin, Dušan Žalić, kendi adıyla bir fıkrayı ve D. Ž. imzasıyla başka bir fıkrayı derlemiştir. Ayrıca dergide Ljubomir D. Marinković tarafından kaydedilen iki fıkra da yer almıştır. Bu dört fıkra da anonim metinlerdir. Ljubomir D. Marinković de, 1905 yılının beraber basılan 11. ve 12. sayılarında yayımlanmış *Nasradin-hodža u narodnim pričama (Halk Öykülerinde Nasreddin Hoca)* yazısında yer verdiği *Nasradin-hodžin mlin (Nasreddin Hoca ve Değirmen)* ve *Nasradin-hodžin magarac (Nasreddin Hoca’nın Eşegi)* adlı fıkraları derlemiştir. Dušan Žalić, aynı yazı dahilinde bulunan *Nasradin-hodžin ortakluk (Nasreddin Hoca’nın Ortaklığı)* adlı fıkrayı kaydetmiştir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, D. Ž. imzasını da kullanan Dušan Žalić, 1902 yılının 6. sayısında yayımlanmış *Nasradin-ođa i koza (Nasreddin Hoca ve Keçi)* adlı fıkrayı derlemiştir. Bosanska Vila mecmuasında konumuz kapsamında tespit edilen Musa Ćazim Ćatić tarafından kullanılan mahlaslardan ancak Mustafa Kijazim mahlası bulunmaktadır.

3.3. Bošnjak (Boşnak, 1891-1910)

Avusturya-Macaristan’ın Bosna-Hersek’i işgali sırasında bu yeni yönetimin Müslümanların gelişimine katkı sağlayacağına inanan Müslüman aydınların bir kısmı, yeni yönetimde kendilerine bir yer edinmeye çalışmış ve bu şekilde bir Müslüman akımı ortaya çıkartmayı başarmışlardır. Bu Müslüman akım, Avrupa ülkelerinde eğitim görmüş Müslüman entelektüeller, dinî önderler ve bazı Müslüman beylerden oluşmaktaydı. Onların faaliyetleri, Avusturya-Macaristan Maliye bakanı Benjamin Kallay³⁰⁴ tarafından gündeme getirilen Boşnaklık fikri etrafında gerçekleşiyordu. Bu

³⁰⁴ Benjamin Kallay, Budapeşte şehrinde 22 Aralık 1839 tarihinde doğup Viyana’da 13 Temmuz 1903 tarihinde vefat etmiştir. Küçük yaşta iken sosyal ve teknik bilimlere karşı büyük ilgi göstermiştir. Yetenekli Benjamin, Rusça ve Türkçe’yi iyi öğrenmiştir. Ayrıca, İngilizce kitaplar tercüme etmiştir.

faaliyetlerden biri 1891 yılında *Bošnjak* gazetesinin çıkarılmasıdır. Ayrıca, basın yoluyla halkı kendi tarafına çekmeye çalışan Avusturya-Macaristan yönetiminin, Müslümanlarla beraber Bosna ve Hersek, Katolik ve Ortodoks halkına yaklaşmak için kendi politikasına uygun gazetelerin çıkmasına izin verdiği bilinmektedir. Böylece her üç taraf, yönetimin politikalarıyla çelişmemek şartıyla kendi fikirlerini halk arasında yayabiliyordu. *Bošnjak* gazetesi de böyle bir ortamda yayın hayatına başlamış oldu. Aynı zaman Türkçe olarak yayımlanan *Vatan (Rehber)* gazetesinin yanı sıra Bosna dili ve Latin alfabesinde bir gazeteye ihtiyaç duyuluyordu. Bosna ve Hersek'te Türkçeyi bilen insanların sayısının sınırlı olması nedeniyle yeni yönetim tarafından daha geniş halk kitlelerinin anlayabileceği, ana dilde bir gazete çıkarılmak isteniyordu.

Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak³⁰⁵, gazetenin çıkarılması için merkezi yönetime başvurmuştur. Gönderdiği dilekçede Müslüman unsurun menfaatlerini koruyacak bir gazeteye ihtiyaç duyulduğu ve gazetenin yeni nesil Müslümanları din ve eğitim konusunda aydınlatacağı ve ayrıca edebiyat alanındaki gelişmelere yer vereceği vurgulanmıştır. Merkezi hükümet, Mehmed-beg Kapetanović'in Avusturya-Macaristan yönetimine karşı sadık olduğunu göz önünde bulundurarak, gazetenin çıkarılmasını desteklediğini bildirmiştir. Maliye Bakanlığı tarafından 15 Nisan 1891 yılında diğer

Sırpça da çok iyi biliyordu. Belgrat'ta 27 Ocak 1868 tarihinde Avusturya-Macaristan başkonsolosu olarak siyasi-diplomatik kariyerine başladı. Sırbistan'da uluslararası ilişkiler okumaya başladı. 1871 yılında Bosna'ya giderek ülkeyi gezdi. 1875 yılında Budapeşte'ye döndü. Parlamentoya girdi. Orada etkili konuşmalar yaptı. 1877 yılında Benjamin Kallay'ın Sırp Tarihi adlı eseri yayımlandı. Ardından bu kitabı Almanca'ya tercüme edildi. 1878 yılında Bosna'ya geldi. 4 Haziran 1882 tarihinde Bosna'da Ortak Maliye Bakanı oldu. Böylece, Bosna'nın genel yönetiminde yer aldı. Kallay, Macaristan Bilimler Akademisi'nin üyesiydi. Felsefenin tarihi üzerine araştırma yaptı. Vefatına kadar Bosna'nın yönetiminin başındaydı. Bosna'da onun devrinde yollar açıldı, boru hatları döşendi, binalar inşa edildi. Bosna'da modern bir yönetime başlandı. Mahkemeler düzenlendi. Saraybosna'da büyük bir hastane açıldı. Merkezî müze kuruldu. Kallay'ın Bosna'ya getirdiği yenilikler, ülkedeki Hırvat ve Sırlara karşı savunduğu siyasi fikirler hakkında birbirlerinden farklı görüşler vardır.

³⁰⁵ Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak (doğ. 1839- öl.1902), ilk eğitimini Mostar'da bulunan mektep ve rüştiyede aldıktan sonra Ljubuški şehrindeki okullarda doğu dillerini öğrenerek eğitimini sürdürmüştür. 1865'te devlet hizmetinde çalışmaya başlamış ve on bir yıl boyunca Hersek'in farklı yerlerinde kaymakamlık görevinde bulunmuştur. 1869 yılında Avusturya-Macaristan ve Doğu ülkelerine seyahat etmiştir. 1877 yılında Saraybosna Belediye başkanı olmasından sonra Osmanlı Parlamentosunda milletvekili olarak seçilmiştir. 1878 yılında ise Avusturya-Macaristan işgalinden önce ortaya konulacak bir direnişin başarısız olacağına inandığı için Avusturya adamı olarak nitelendirilmiş ve bu tutumunun Müslümanlar arasında yarattığı rahatsızlıktan dolayı Saraybosna'dan ayrılarak Dalmaçya'ya gitmek zorunda kalmıştır. Yeni yönetime karşı gösterdiği bu tavır sayesinde Avusturya-Macaristan Kralı tarafından nişanlarla ödüllendirilmiş ve farklı görevlere getirilmiştir. 1883 yılında yasa ve emirlerin uygulanması, vakıfların örgütlenmesi, ders kitaplarındaki dilin sadeleştirilmesi için kurulan komisyonlarda üye olarak yer almıştır (Kruševac, 1978: 236-237).

siyasî gazeteler için geçerli olan şartlar dahilinde *Bošnjak* gazetesinin de çıkarılmasına izin verilmiştir.

Bosna ve Hersek'teki Merkezî Hükümetin danışmanı ve Saraybosna Belediye Başkanlığı görevlerinde bulunan Mehmed-beg Kapetanović'in girişimiyle ortaya çıkmaya başlayan bu gazetenin ilk sayısı, Saraybosna'da 2 Temmuz 1891 tarihinde basılmıştır. *Bošnjak*, 16 Temmuz 1910 tarihli (Cilt XX) son ve 27. sayıya kadar haftalık bir gazete olarak her perşembe yayımlanmıştır. *Bošnjak*, öncelikle siyasî bir gazetedir. Yanı sıra didaktik ve eğlence içerikli yazılar da yayımlanıyordu. *Bošnjak* gazetesi sadece Latin harfiyle 48x32 cm form boyutunda çıkarılmıştır. Genel olarak *Bošnjak* gazetesinin her sayısı dört sayfadan oluşmaktadır. 17 Temmuz 1905 tarihinden itibaren (Cilt XV, sayı 28) 16 Temmuz 1910 (Cilt XX, sayı 27) tarihine kadar gazetesinin ilk sayfasındaki üst köşede Arebica yazılmış aylar da bulunmaktadır.

Bošnjak gazetesinin tüm sayılarında Rumi ve Hicri takvimlerine göre tarihler bulunmaktadır. Fiyatı 10 nč³⁰⁶ (novčanica). Bosna ve Hersek'in 444raboneliği 5 for. (forinta), altı aylık aboneliği ise 3 forinta; ecnebi ülkeler için yıllık aboneliği 6 forinta'dır.

3.3.1. Gazetenin Künyesi

Bošnjak gazetesi, sırasıyla Saraybosna'da bulunan Spindler, Lüschnner, Fagler ve arkadaşı (2 Temmuz 1891 tarihli 1. sayı /Cilt I - 31 Aralık 1896 tarihli 53. sayı / Cilt VI); Risto J. Savić (7 Ocak 1897 tarihli 1. sayı / Cilt VII - 6 Haziran 1905 tarihli 27. sayı / Cilt XV; 4 Ocak 1906 tarihli 1. sayı Cilt XVI- 17 Mayıs 1906 tarihli 20. sayı, Cilt XVI); İslamî hisseli (17 Haziran 1905 tarihli 28. sayı, Cilt XV- 28 Aralık 1905 tarihli 52. sayı, Cilt XV; 24 Mayıs 1906 tarihli 21. sayı, Cilt XVI -30 Nisan 1909 tarihli 19.sayı, Cilt XIX – 17 Aralık 1909 tarihli 49 sayı Cilt XIX ; 21 Mayıs 1910 tarihli 20. sayı, Cilt XX -16 Temmuz 1910 tarihli 27.sayı, Cilt XX); Sarajevoer Tagblatt (9 Ocak 1909 tarihli 1.sayı, Cilt XIX -23 Nisan 1909 tarihli 18.sayı, Cilt XIX), (4 Ocak 1910 tarihli 1 sayı, Cilt XX – 6 Mayıs 1910 tarihli 19 sayı, Cilt XX) gibi matbaalarda çıkarılmaktadır.

³⁰⁶ Bosna ve Hersek'te o dönemde kullanılan paranın değerlerinden novčanica (novčanica), kısaltması olarak nč şeklinde yazılmaktadır. Forinta (for.) da kullanılan paralardandır.

Mehmed-beg Kapetanović'in, 2 Temmuz 1891 tarihli 1. sayıdan (Cilt I), 20 Nisan 1893 tarihli 16. sayıya (Cilt I I I) kadar gazetenin ilk sahibi olduğu bilinmektedir. Jusuf-beg Filipović'in, 27 Nisan 1893 tarihli 17. sayıdan (Cilt III) sonra Kapetanović'in yerine geçip 22 Mart 1906 tarihli 12. sayıya (Cilt XV I) kadar gazetenin sahibi olduğu belirtilmektedir. Jusuf-beg'in ayrılışından sonra gazetenin başına onun oğlu Jakubi Eşref-beg Filipović'in geçtiği görülmektedir (29 Mart 1906 tarihli 13. sayıdan (Cilt XV I) - (Cilt XX) 16 Temmuz 1910 tarihli 27. sayıya kadar).

Bošnjak gazetesinin ilk editörü Hilmi Muhibić, itibarlı bir aileden gelmekte ve Devlet Vakıf Komisyonu'nun üyesi olarak Merkezi Hükümet için çalışmaktaydı. Ayrıca, *Salname*, *Bosanska Vila*, *Glasnik Zemaljskog Muzeja*, *Vatan* gibi gazetelerde Türkçeden çevirdiği edebi eserler de bulunmaktadır (Kruševac, 1978: 239). Hilmi Muhibić, 2 Temmuz 1891 tarihli 1. sayıdan itibaren (Cilt I) 4 Ağustos 1892 tarihli 31. sayısına kadar (Cilt I I); Edhem Mulabdić, 11 Ağustos 1892 tarihli 32. sayıdan (Cilt II) 27 Aralık 1894 tarihli 52. sayıya kadar (Cilt IV); Jusuf-beg Filipović, 3 Ocak 1895 tarihli 1. sayıdan (Cilt V) 22 Mart 1906 tarihli 12. sayıya kadar (Cilt XV I) tarafından baş editörlük yapmıştır. Jakubi Eşref-beg Filipović bu görevinde gazetenin 29 Mart 1908 tarihinde yayımlanan 13. sayıdan (Cilt XVI) 14 Mart 1910 tarihinde neşrolunan 11. sayıya (Cilt XX) kadar kalmıştır. Kısa bir süre için Šukri ef. Karišiković tarafından baş editörlük görevinin üstlenildiği görülmektedir (30 Nisan 1909 tarihli 19. sayı /Cilt XIX) - 4 Mart 1910 tarihli 10. sayı /Cilt XX). *Bošnjak* gazetesinin son baş editörü Muhamedi Sina(n) ef. Softić'tır (18 Mart 1910 tarihli 12. sayıdan 27. Temmuz 1910 tarihli 27. sayıya kadar). Gazetede 1891-1894 yılları arasında Safvet-beg Bašagić, Edhem Mulabdić ve Riza-beg Kapetanović gibi edebiyatçıların kendi eserleri ve çevirileri de yayımlanmaktadır.

Gazetenin ilk sayfalarında siyasî içerikli metinler yayımlanıyordu. Bunun yanı sıra günlük siyasî yorumlar da bulunmaktadır. Gazete şu bölümlere ayrılmıştır: Politički pregled (Siyasî gündem), Domaće i strane vijesti (Yerel ve uluslararası haberler), Narodno gospodarstvo (Ulusal ekonomi) ve Kultura (Kültür). Kültür bölümünde edebiyata ayrılan yazılar, Podlistak (feuilleton) başlığı altında yayımlanıyordu. Burada nesir metinleri, şiirlerin yanı sıra edebiyat ile ilgili yazılara da yer veriliyordu. Podlistak bölümünde aralıklı yayımlanan Naši novi pjesnici (Bizim yeni şairlerimiz) başlıklı yazıda o dönemdeki Bosna-Hersek'in genç şairlerinin şiirleri tanıtılmaktadır. Ayrıca,

Prosvjeta (Eğitim) ve Književnost (Edebiyat) başlıklı yazılarda o yıllarda neşrolunan edebî eserler hakkında eleştiri metinleri, Pozorište (tiyatro), Domaće vijesti (Yerli haberler) ve Prosvjeta (Eğitim) gibi yazılarda da tiyatro ile ilgili haberler yayımlanıyordu. Trešeljak (Treşelyak) başlıklı yazıda ise yaşanan sosyal ve siyasî olaylar hakkında anlatılan ironik metinler bulunur.

Bošnjak gazetesinin ilk sayısında Müslümanların Bosna-Hersek halkının çekirdeğini oluşturduğu vurgulanmakta ve medenî Avrupa halklarının Müslümanlar hakkında farklı önyargılara sahip oldukları dile getirilmektedir. Bununla beraber Boşnakların yeni zamanlarda kendilerini savunup medenî dünyaya tanıtmak yerine zamanı gaflette geçirdikleri için kendileri hakkında yapılan bu haksız önyargıların yaygınlık kazanmasında kendi suçlarının da olduğunu düşünmekte: “Şimdiye kadar bütün iftiralara karşı soğuk, hareketsiz kaldık, yeniliklerden başımızı çevirdik, eski alışkanlıklarımıza körü körüne bağlı kaldık, bizim manevî ve maddi olarak kalkınmamıza yarayacak faydalı ve hayırlı reformları istemedik...Atalarımızın, temiz dinimizde, vatan sevgisinde, kısaca faydalı olan her şeyde takip etmemizi önerdikleri nasihatleri uygulamak istemiyoruz. Bizim için çok değerli bu nasihatler, bu modern zamanlarda uygulanmalı.” (*Bošnjak*, S. 1, 1891: 1). Bunun yanı sıra, *Bošnjak*'ın ilk sayısında da yayın politikası yayımlanmış ve aşağıdaki şekilde açıklanmıştır:

- a) „Halkta Yaratıcı'nın varlığına dair hissi kuvvetlendirmektedir. Hazret-i Peygamberimizin söylediği gibi kardeşlerin arasında sevgi, dürüstlük ve şefkati geliştirmektedir.“
- b) „Boşnakların iyiliği ve menfaatleri için çalışma yapmaktadır. Halkın hakları da korunmaktadır. Tatlı sözlerle halkı kandırmak, böylece onu mahvetmek ve bu kötülük üzerine kendisine menfaat sağlamak isteyen sahte arkadaşların sözlerine mani olmaktır.“
- c) „Eğitim alanında ilerlemek için tüm imkanları kullanmaktır. Genç Müslümanların toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmeleridir. Zararlı şeylerden uzak durmaları ayrıca kendi memleketinin ve halkının gelişimi için beyin gücünü kullanması adına genç nesillerin okula ve eğitime yönelmesi üzerine çalışmak. Aynı zamanda,

eğlenceli içerikli makalelerin yanı sıra didaktik, hikmetli ve güzel atasözlerinden örnek vermektir.“

- d) „Refahsız bir halk, cansız bir beden gibidir. Manevi gücü olmayan, dürüstlük ve iyiliğin ne olduğunu bilmeyen kimse her türlü kötülüğü işleyecektir. Kendisi ve ailesinin ekmeğini kazanmak için tüm çabasını harcamayan kimsenin kendisine, kardeşlerine ve halkına faydası olamaz. Hayırlı kazanç önemlidir. Sonuç olarak bir halkın doğru yolda ilerlemesi için eğitim, ticaret ve tarım sektörlerini geliştirmektir.“

Buna göre *Bošnjak*, halkın menfaatlerinin korunmasının yanında halkta dinî duyguyu kuvvetlendirme ve sürekli eğitime teşvik etme gibi amaçları kendine hedef edinmektedir. Bosna-Hersek'in tüm vatandaşlarını bu çabalara davet etmek ve onlarla işbirliği yapmak istediğini belirtmektedir. „Kültürün bütün dallarında özgüvenle ve doğuştan sahip olduğumuz karakterle çalışmalı ve tarihimizin vadettiği ettiği parlak geleceğimize inanarak ileriye doğru yürümeliyiz.“ (*Bošnjak*, 1891: 1). Ayrıca Ljubušak, yeni yönetimin ülkenin her alanda gelişimine katkı sağlayacağına inanarak Boşnakların kurtuluş yolunu Batı medeniyetinde bulmakta, basın yoluyla halkı yeni yönetime karşı çıkamamaları konusunda ikna etmeye çalışmaktadır.

Gazetenin³⁰⁷ yönetim ve basım bilgileri Tablo 11’de gösterilmiştir.

Tablo 11: *Bošnjak* Gazetesi Yönetim ve Basım Bilgileri

Cilt	Yıl	Basımevi	Gazetenin Sahibi	Gazetenin Editörü
I	2 Temmuz 1891 tarihli 1. sayı - 31 Aralık 1891 tarihli 27 sayı	Spindler, Lüschnner, Fagler ve arkadaşı	Mehmed-beg Kapetanović	Hilmi Muhibić
II	7 Ocak 1892 tarihli 1 sayı – 29 Aralık 1892 tarihli 52 sayı	Spindler, Lüschnner, Fagler ve arkadaşı	Mehmed-beg Kapetanović	Hilmi Muhibić (4 Ağustos 1892 tarihli 31. sayı) Edhem Mulabdić (11 Ağustos 1892 tarihli 32. sayı)
III	5 Ocak 1893 tarihli 1 sayı – 28 Aralık 1893 tarihli 52 sayı	Spindler, Lüschnner, Fagler ve arkadaşı	Mehmed-beg Kapetanović (20 Nisan 1893 tarihli 16 sayı) Jakubi Eşref-beg Filipović (27 Nisan 1893 tarihli 17 sayı)	Edhem Mulabdić
IV	4 Ocak 1894 tarihli 1 sayı – 27 Aralık 1894 tarihli 52 sayı	Spindler, Lüschnner, Fagler ve arkadaşı	Jakubi Eşref-beg Filipović	Edhem Mulabdić
V	3 Ocak 1895 tarihli – 26 Aralık 1895 tarihli 52 sayı	Spindler, Lüschnner, Fagler ve arkadaşı	Jusuf-beg Filipović	Jusuf-beg Filipović

³⁰⁷ Gazetenin basıldığı matbaaların bulunduğu yer Saraybosna olduğu için tabloda bu sütün kaldırılmıştır. Ayrıca, gazetenin ebadı, alfabesi ve dili, yayın periyodu sabit olduğu için tabloda sütunler açılmıştır.

Cilt	Yıl	Basımevi	Gazetenin Sahibi	Gazetenin Editörü
VI	2 Ocak 1896 tarihli 1 sayı – 31 Aralık 1896 tarihli 53 sayı	Spindler, Lüschnner, Fagler ve arkadaşları	Jusuf-beg Filipović	Jusuf-beg Filipović
VII	7 Ocak 1897 tarihli 1 sayı – 30 Aralık 1897 tarihli 52 sayı	Risto J. Savić	Jusuf-beg Filipović	Jusuf-beg Filipović
VIII	6 Ocak 1898 tarihli 1 sayı – 29 Aralık 1898 tarihli 52 sayı	Risto J. Savić	Jusuf-beg Filipović	Jusuf-beg Filipović
IX	5 Ocak 1899 tarihli 1 sayı – 28 Aralık 1899 tarihli 52 sayı	Risto J. Savić	Jusuf-beg Filipović	Jusuf-beg Filipović
X	4 Ocak 1900 tarihli 1 sayı – 27 Aralık 1900 tarihli 52 sayı	Risto J. Savić	Jusuf-beg Filipović	Jusuf-beg Filipović
XI	3 Ocak 1901 tarihli 1 sayı – 26 Aralık 1901 tarihli 52 sayı	Risto J. Savić	Jusuf-beg Filipović	Jusuf-beg Filipović
XII	2 Ocak 1902 tarihli 1 sayı – 25 Aralık 1902 tarihli 52 sayı	Risto J. Savić	Jusuf-beg Filipović	Jusuf-beg Filipović
XIII	1 Ocak 1903 tarihli 1 sayı – 31 Aralık 1903 tarihli 53 sayı	Risto J. Savić	Jusuf-beg Filipović	Jusuf-beg Filipović
XIV	7 Ocak 1904 tarihli 1 sayı – 29 Aralık 1904 tarihli 52 sayı	Risto J. Savić	Jusuf-beg Filipović	Jusuf-beg Filipović
XV	5 Ocak 1905 tarihli 1 sayı – 28 Aralık 1905 tarihli 52 sayı	Risto J. Savić (6 Haziran 1905 tarihli 27 sayı); İslamî hisseli (17 Haziran 1905 tarihli 28 sayı – 28 Aralık 1905 tarihli 52 sayı)	Jusuf-beg Filipović	Jusuf-beg Filipović
XVI	4 Ocak 1906 tarihli 1 sayı – 27 Aralık 1906 tarihli 52 sayı	Risto J. Savić (4 Ocak 1906 tarihli 1 sayı – 17 Mayıs 1907 tarihli 20 sayı); İslamî hisseli (24 Mayıs 1906 tarihli 21 sayı – 27 Aralık 1906 tarihli 52 sayı)	Jusuf-beg Filipović (22 Mart 1906 tarihli 12 sayı) Jakubi Eşref-beg Filipović (29 Mart 1906 tarihli 13 sayı-27 Aralık 1906 tarihli 52 sayı)	Jusuf-beg Filipović (4 Ocak 1906 tarihli 1 sayı - 22 Mart 1906 tarihli 12. sayı) Jakubi Eşref- beg Filipović (29 Mart 1906 tarihli 13. sayı - 27 Aralık 1906 tarihli 52 sayı)
XVII	3 Ocak 1907 tarihli 1 sayı – 27 Aralık tarihli 52 sayı	İslamî hisseli	Jakubi Eşref-beg Filipović	Jakubi Eşref-beg Filipović
XVIII	2 Ocak 1908 tarihli 1 sayı – 2 Ocak 1909 tarihli 51 sayı	İslamî hisseli	Jakubi Eşref-beg Filipović	Jusuf-beg Filipović (2 Ocak 1908 tarihli 1 sayı - 22 Mart 1908 tarihli 12. sayı) Jakubi Eşref-beg Filipović (29 Mart 1908 tarihli 13. sayı - 2 Ocak 1909 tarihli 51. sayı)
XIX	9 Ocak 1909 tarihli 1 sayı – 17 Aralık 1909 tarihli 49 sayı	Sarajevoer Tagblatt (9 Ocak 1909 tarihli 1 sayı – 23 Nisan 1909 tarihli 18 sayı); İslamî hisseli (30 Nisan 1909 tarihli 19 sayı – 17 Aralık 1909 tarihli 49 sayı)	Jakubi Eşref-beg Filipović	Jakubi Eşref-beg Filipović (9 Ocak 1909 tarihli 1 sayı – 23 Mart 1909 tarihli 18. sayı) Šukri ef. Karišiković (30 Nisan 1909 tarihli 19. sayı - 17 Aralık 1909 tarihli 49 sayı)

Cilt	Yıl	Basımevi	Gazetenin Sahibi	Gazetenin Editörü
XX	4 Ocak 1910 tarihli 1 sayı – 16 Temmuz 1910 tarihli 27 sayı	Sarajevoer Tagblatt (4 Ocak 1910 tarihli 1 sayı - 6 Mayıs 1910 tarihli 19 sayı); İslamî hisseli (21 Mayıs 1910 tarihli 20 sayı – 16 Temmuz 1910 tarihli 27 sayı)	Jakubi Eşref-beg Filipović	Şukri ef. Karišiković (4 Ocak 1910 tarihli 1 sayı - 4 Mart 1910 tarihli 10. sayı) Jakubi Eşref-beg Filipović (14 Mart 1910 tarihli 11. sayı) Sina(n) ef. Softić (18 Mart 1910 tarihli 12. sayı - 16 Temmuz 1910 tarihli 27 sayı)

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.3.2. Gazetenin Yazılarına Göre Fihristi

Bošnjak'nın yayımlandığı yıllarda (1891-1910) tespit edilmiş çalışma konusu ile ilgili yazılar bulundukları sayılara göre Tablo 12'de kronolojik olarak gösterilmiştir:

Tablo 12: *Bošnjak*'da Tespit Edilmiş Çalışma Konusu ile İlgili Yazılar

Yazar/Şair/Derleyen İsmi	Çevirmenin İsmi	Metnin Başlığı	Tür	Cilt	Yıl	Sayı	Sayfa Sayısı
Beg Kapetanović	Beg Kapetanović	<i>Iskrice iz Istočnog Blaga (Doğu'nun Varlığı'ndan/Cevher-i Şarkiyat'tan Kıvılcımlar)</i>	Atasözleri	I	1891	1	2-4
Bošnjak gazetesinin editörlüğü	Çeviri değil.	<i>O bosanskoj književnosti (Bosna Edebiyatı hakkında)</i>	Eser tanıtımı	I	1891	1	3-4
Salihaga	Çeviri değil.	<i>Čuvajmo materinski jezik (Ana dilimizi koruyalım)</i>	Eleştiri	I	1891	5	1
Yazarın adı belirtilmemiştir.	Mustafa Reşid	<i>Ribarova kći (Balıkçının kızı), Moj slavuj (Bülbülüm)</i>	Hikâye	I	1891	5	2-3
Bošnjak gazetesinin editörlüğü	Çeviri değil.	<i>Sarajevska rušdija (Saraybosna ruşdiyesi)</i>	Değerlendirme	I	1891	7	1-2
F.S.	Çeviri değil.	<i>Naši dopisi (Resmî Mektuplarımız)</i>	Mektup	I	1891	8	2-3
S.B (Safvet-beg Bašagić)	Çeviri değil.	<i>Divane-Hüsrev paşa</i>	Şiir	I	1891	8	4
Namık Kemal	H.M.	<i>Sirota dijete (Zavallı Çocuk)</i>	Tiyatro	I	1891	8	1-2
Namık Kemal	H.M.	<i>Sirota dijete (Zavallı Çocuk)</i>	Tiyatro	I	1891	9	1-2
Namık Kemal	H.M.	<i>Sirota dijete (Zavallı Çocuk)</i>	Tiyatro	I	1891	10	1-2
Namık Kemal	H.M.	<i>Sirota dijete (Zavallı Çocuk)</i>	Tiyatro	I	1891	11	1-2
Namık Kemal	H.M.	<i>Sirota dijete (Zavallı Çocuk)</i>	Tiyatro	I	1891	12	1-2
Namık Kemal	H.M.	<i>Sirota dijete (Zavallı Çocuk)</i>	Tiyatro	I	1891	13	1-2
Bošnjak gazetesinin editörlüğü	Çeviri değil	<i>Sirota dijete (Zavallı Çocuk)</i>	Eser tanıtımı	I	1891	15	3

Yazar/Şair/Derleyen İsmi	Çevirmenin İsmi	Metnin Başlığı	Tür	Cilt	Yıl	Sayı	Sayfa Sayısı
Yazarın adı belirtilmemiştir.	Çeviri değil	<i>Novi turski glazbenik (Yeni Türk bestecisi)</i>	Eser tanıtımı	I	1891	16	3
...iç ³⁰⁸	Çeviri değil	<i>Zao komšija (Kötü komşu)</i>	Küçük hikâye	I	1891	18	2
Muhamedi-Nerkesi Sarajlija	Šestokrilović	<i>Melikšah Seldžuković (Melikşah Selçukoviç)</i>	Hikâye	II	1892	3	3
...iç	Çeviri değil	<i>Izvrtnje narodnog govora (Halk dilinin bozulması)</i>	Tartışma - eleştiri	II	1892	4	1-2
Riza Kapetanović	Çeviri değil	<i>Bu da geçer, jahu! (Bu da geçer, yahu!)</i>	Şiir	II	1892	6	3
Yazarın adı belirtilmemiştir.	Bilinmemektedir	<i>Jedna noć (Bir gece)</i>	Hikâye	II	1892	46	1-2
Yazarın adı belirtilmemiştir.	Bilinmemektedir	<i>Jedna noć (Bir gece)</i>	Hikâye	II	1892	47	1-2
Bošnjak gazetesinin editörlüğü	Bey Kapetanoviç	<i>Iz Istočnog Blaga (Doğu'nun Varlığı'ndan/ Cevher-i Şarkiyat'tan)</i>	Atasözleri (36)	VI	1896	2	1-2
Bošnjak gazetesinin editörlüğü	Bey Kapetanoviç	<i>Još Istočno Blago (Doğunun Varlığı'ndan Söz Daha)</i>	Atasözleri (42)	VI	1896	8	1-2
Bošnjak gazetesinin editörlüğü	Çeviri değil	<i>Istočno Blago (Doğu'nun Varlığı)</i>	Eser tanıtımı	VI	1896	8	3
Bošnjak gazetesinin editörlüğü	Çeviri değil	<i>Istočno Blago (Doğu'nun Varlığı)</i>	Eser tanıtımı	VI	1896	9	4
Emin	Çeviri değil	<i>Književnost (Edebiyat)</i>	Eser tanıtımı	VI	1896	17	4
Bošnjak gazetesinin editörlüğü	Çeviri değil	<i>Književnost (Edebiyat),</i>	Eser tanıtımı	VI	1896	23	3
Bošnjak gazetesinin editörlüğü	Çeviri değil	<i>Branitelju Mladoturaka (Genç Türklerin Muhafızına)</i>	Eleştiri	VII	1897	3	1
Bošnjak gazetesinin editörlüğü	Çeviri değil	<i>Branitelju Mladoturaka (Genç Türklerin Muhafızına)</i>	Eleştiri	VII	1897	4	1-2
Bošnjak gazetesinin editörlüğü	Çeviri değil	<i>Ko je kriv?! (Suçlu kimdir?!)</i>	Eleştiri	IX	1899	14	1-2
Bošnjak gazetesinin editörlüğü	Çeviri değil	<i>Ko je kriv?! (Suçlu kimdir?!)</i>	Eleştiri	IX	1899	15	1
Bošnjak gazetesinin editörlüğü	Çeviri değil	<i>Ko je kriv?! (Suçlu kimdir?!)</i>	Eleştiri	IX	1899	16	1
Bošnjak gazetesinin editörlüğü	Çeviri değil	<i>Ko je kriv?! (Suçlu kimdir?!)</i>	Eleştiri	IX	1899	17	1
Bošnjak gazetesinin editörlüğü	Çeviri değil	<i>Ko je kriv?! (Suçlu kimdir?!)</i>	Eleştiri	IX	1899	18	1-2
Bošnjak gazetesinin editörlüğü	Çeviri değil	<i>Ko je kriv?! (Suçlu kimdir?!)</i>	Eleştiri	IX	1899	19	1-2
Bošnjak gazetesinin editörlüğü	Çeviri değil	<i>Ko je kriv?! (Suçlu kimdir?!)</i>	Eleştiri	IX	1899	20	1-2

³⁰⁸ Asıl metinde yazarın adı yazılmamaktadır. Sadece “iç” okunmaktadır. Muhtemelen yazarın soyadının son harfleridir.

Yazar/Şair/Derleyen İsmi	Çevirmenin İsmi	Metnin Başlığı	Tür	Cilt	Yıl	Sayı	Sayfa Sayısı
Bošnjak gazetesinin editörlüğü	Çeviri değil	<i>Ko je kriv?! (Suçlu kimdir?!)</i>	Eleştiri	IX	1899	21	1
Bošnjak gazetesinin editörlüğü	Çeviri değil	<i>Ko je kriv?! (Suçlu kimdir?!)</i>	Eleştiri	IX	1899	22	1
Bošnjak gazetesinin editörlüğü	Çeviri değil	<i>Ko je kriv?! (Suçlu kimdir?!)</i>	Eleştiri	IX	1899	23	1-2
Bošnjak gazetesinin editörlüğü	Çeviri değil	<i>Ko je kriv?! (Suçlu kimdir?!)</i>	Eleştiri	IX	1899	24	1
Bošnjak gazetesinin editörlüğü	Çeviri değil	<i>Šta je s prijevodima kjitaba?! (Kitapların tercüme edilmesiyle ne oldu?!),</i>	Değerlendirme	IX	1899	44	1
Čazim Čatić	Çeviri değil	<i>Gajret (Gayret)</i>	Şiir	IX	1899	11	3
Bošnjak gazetesinin editörlüğü	Çeviri değil	<i>Književnost-Poziv na pretplatu (Edebiyat-Abonelik daveti)</i>	Eser tanıtımı	X	1900	14	2
Bošnjak gazetesinin editörlüğü	Çeviri değil	<i>Pisma iz Anadola (Anadolu'dan mektuplar)</i>	Mektup	XI	1901	9	1
Bošnjak gazetesinin editörlüğü	Çeviri değil	<i>Dvije tri o prijvodu vjerskih kitaba (Dini kitapların çevirisi hakkında birkaç söz)</i>	Tartışma	XVI	1906	17	1-2
Cevdet Paşa	Bilinmemektedir	<i>Prevod pisama poznatog Dževdet-paše (Meşhur Cevdet Paşa'nın Mektuplarının Tercümesi)</i>	Mektup	XVI	1906	17	1-2
Cevdet Paşa	Bilinmemektedir	<i>Drugo pismo Dževdet-pašino (Cevdet paşa'nın ikinci mektubu)</i>	Mektup	XVI	1906	18	1-2
Tevfik Fikret	M.Č.Čatić	<i>Prvi susret (Tesadüf)</i>	Şiir	XVI I	1907	18	1
Husein Džalud (Calud)	M.Č.Čatić	<i>Topal (Topal)</i>	Hikâye	XVI I	1907	19	1
Husein Džalud (Calud)	M.Č.Čatić	<i>Topal (Topal)</i>	Hikâye	XVI I	1907	20	1-2
Husein Džalud (Calud)	M.Č.Čatić	<i>Topal (Topal)</i>	Hikâye	XVI I	1907	21	1
Husein Džalud (Calud)	M.Č.Čatić	<i>Topal (Topal)</i>	Hikâye	XVI I	1907	22	1-2
Husein Džalud (Calud)	M.Č.Čatić	<i>Topal (Topal)</i>	Hikâye	XVI I	1907	23	1
Halid Ziya	Şair (Şair)	<i>Krvava mrlja (Kanlı Leke)</i>	Hikâye	XVI I	1907	24	1
Halid Ziya	Şair (Şair)	<i>Sadaka (Sadaka)</i>	Hikâye	XVI I	1907	26	1-2
Halid Ziya	Şair (Şair)	<i>Sadaka (Sadaka)</i>	Hikâye	XVI I	1907	27	1-2
Nigjar Hanuma binti Osman (Nigar Hanım Binti Osman)	Keda	<i>Oproštaj s Carigradom (İstanbul'a veda)</i>	Hikâye	XVI I	1907	28	1-2
Nigjar Hanuma binti Osman (Nigar Hanım Binti Osman)	Aşık (Âşık)	<i>Je li sreća u bogastvu (Mutluluk Zenginlikte mi)</i>	Hikâye	XVI I	1907	29	1-2
Ahmed Hikmet	Şair (Şair)	<i>Tetka Nekija (Nakiye Hala)</i>	Hikâye	XVI I	1907	34	1-2

Yazar/Şair/Derleyen İsmi	Çevirmenin İsmi	Metnin Başlığı	Tür	Cilt	Yıl	Sayı	Sayfa Sayısı
Ahmed Hikmet	Şair (Şair)	<i>Tetka Nekija (Nakiye Hala)</i>	Hikâye	XVI I	1907	35	1-2
Kemal Ahmed	Fakir	<i>Tragedija Kasablanke i tursko-perzijska komedija (Kazablanka Trajedisi ve Türk-Fars Komedi)</i>	Eleştiri	XVI I	1907	36	1-2
Kemal Ahmed	Fakir	<i>Tragedija Kasablanke i tursko-perzijska komedija (Kazablanka Trajedisi ve Türk-Fars Komedi)</i>	Eleştiri	XVI I	1907	37	1-2
Kemal Ahmed	Fakir	<i>Tragedija Kasablanke i tursko-perzijska komedija (Kazablanka Trajedisi ve Türk-Fars Komedi)</i>	Eleştiri	XVI I	1907	38	1-2
Kemal Ahmed	Ćazim	<i>Iluzije (Yanılamlar)</i>	Hikâye	XVI I	1907	39	1
Kemal Ahmed	Ćazim	<i>Iluzije (Yanılamlar)</i>	Hikâye	XVI I	1907	40	1
Tevfik Fikret	Ćazim	<i>Bajramsko jutro (Sabah-ı İy)</i>	Şiir	XVI II	1908	3	1
Dr. Abdullah Cevdet	Ćazim	<i>Jedna istina (Bir Hakikat)</i>	Şiir	XVI II	1908	7	1
Guy Maupassant	Asim	<i>U putu (Yolculuk sırasında)</i>	Hikâye	XVI II	1908	7	1-2
Guy Maupassant	Asim	<i>U putu (Yolculuk sırasında)</i>	Hikâye	XVI II	1908	8	1-2
Abdullah Zuhdi	M.Z.H	<i>Jandüm aman! (Yandım aman!)</i>	Hikâye	XVI II	1908	11	1-2
Abdullah Zuhdi	M.Z.H	<i>Jandüm aman! (Yandım aman!)</i>	Hikâye	XVI II	1908		
Abdullah Zuhdi	M.Z.H	<i>Jandüm aman! (Yandım aman!)</i>	Hikâye	XVI II	1908	15	1-2
Abdullah Zuhdi	M.Z.H	<i>Jandüm aman! (Yandım aman!)</i>	Hikâye	XVI II	1908	16	1-2
Ahmed Raik	Musa Kesedžija	<i>U tuđini (Gurbette)</i>	Hikâye	XVI II	1908	23	1-2
Tevfik Fikret	Şair (Şair)	<i>Plavo more (Maî deniz)</i>	Şiir	XVI II	1908	32	1
Ali Kemal [Bolayır]	Tahsin	<i>Dvije sestre (İki kız kardeşi)</i>	Hikâye	XVI II	1908	33	1-2

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablodan çıkarılan sonuçlara göre *Bošnjak* gazetesinde, tefrika yazılarla birlikte tez konusu ile ilgili yetmiş altı yazı vardır. Tefrika edilmiş yazılar birer bütün olarak düşünüldüğünde, tez konusuyla ilişkilendirebileceğimiz on bir tefrika eseri bulunmaktadır Bunlardan ilki 20 ve 27 Temmuz 1891 (Cilt I) tarihli 8. ve 9. sayılarıyla, 3, 10, 17 ve 24 Eylül 1891 tarihli 10., 11., 12., 13. sayılarda yayımlanan Namık Kemal'in *Sirota dijete (Zavallı Çocuk)* başlıklı tiyatrosudur. *Bir Gece* hikâyesi imzasız bir eser 17 ve 24 Kasım 1892 tarihli 46. ve 47. sayılarda yayımlanmıştır. Diğer tefrika

eseri, 21 ve 28 Ocak 1897 tarihli 3. ve 4. sayılarda bulunan ve editörlük tarafından hazırlanan *Branitelju Mladoturaka (Genç Türklerin Muhafızına)* başlıklı yazıdır. *Ko je kriv?! (Suçlu kimdir?!)* başlıklı tefrika eseri, 1898 tarihli 14., 15., 16., 17., 18., 19., 20., 21., 22., 23. ve 24. sayılarda yayımlanmıştır. 1907 tarihli 19., 20., 21., 22., ve 23. sayılarda yayımlanan *Topal (Topal)* ve 1907 tarihli 26. ve 27. sayılarda basılmış *Sadaka (Sadaka)* başlıklı hikâyeler, tefrika eserleridir. Aynı sene yayımlanan 34. ve 35. sayılarda bulunan *Tetka Nekija (Nakiye Hala)* başlıklı hikâye ve 37. ve 38. sayılarda çıkarılmış *Tragedija Kasablanke i tursko-perzijska komedija (Kazablanka Trajedisi ve Türk-Fars Komedi)* başlıklı eleştiri eseri, tefrika olarak basılmıştır. Tefrika şeklinde yayımlanan diğer eserler, 1907 tarihli 39. ve 40. sayılarda çıkarılmış *Iluzije (Yanılsamalar)*, 1908 tarihli 7. ve 8. sayılarda bulunan *U putu (Yolculuk sırasında)*, 1908 tarihli 11., 12., 15. ve 16. sayılarda neşr olunan *Jandüm aman! (Yandım aman!)* başlıklı hikâyelerdir.

Tez konusu ile ilgili tespit edilmiş mensur olan türler için gerekli açıklamalar yapılacaktır:

1. Beg Kapetanović, *Iskrice iz Istočnog Blaga (Doğunun Varlığı'ndan/Cevher-i Şarkiyat'tan Kıvılcımlar)*, çev. Beg Kapetanović, c.I/1891, S.1, s.2-4.

Beg Kapetanović tarafından hazırlanan *Iskrice iz Istočnog Blaga (Doğunun Varlığı'ndan/Cevher-i Şarkiyat'tan Kıvılcımlar)* başlıklı kitapta bulunan Arapça, Farsça ve Türkçe seçilmiş atasözlerinin Bosna diline çevirileri. Bu sayıda 137 atasözü bulunmaktadır.

2. *Bošnjak* gazetesinin editörlüğü, *O bosanskoj književnosti (Bosna Edebiyatı hakkında)*, c.I/1891, S.1, s.3-4

Bošnjak editörlük tarafından hazırlanan *O bosanskoj književnosti (Bosna Edebiyatı hakkında)* başlıklı yazıda Bosna-Hersek'teki Müslüman yazarların Türkçe, Arapça ve Farsça yazdığı eserler kaleme alınmaktadır. Mostarlı Şejh Jujo, Prusacılı Ćafi Efendija, Saraybosnalı meşhur Muhammed Sudi ve tanınmış Nerkesi Efendija gibi yazarların arkasında kalmış Doğu edebiyatına ait çok değerli eserler bulunmaktadır. Bunların yanı sıra memleketine ve halkına karşı duyduğu sevgiden dolayı ana dilini kullanan yazarlar Gaibi Efendija, Kaimi Baba, İlhami Efendija'dır. Stara Gradiška şehrinde istikamet eden Gaibi Efendija'nın *Kasideler* başlıklı eseri hem manzum hem de nesir olarak karşımıza çıkar. Mostarlı yazar Ömer Efendi Humo'nun Bosna dilinde yazdığı *İlmihal* başlıklı eser, her Müslümanın din bilgisi hakkında bilmesi gereken bilgileri

sunar. Ömer Efendi'nin Bosna dilinde yazılmış ikinci tanınmış ve kadınlara mahsus eseri, *Nasihât Kadunama*'dır. "Şjekirica" ("Küçük Balta") olarak bilinen Sirri Baba, Bosna dilinde ilahiler yazmıştır. Ayrıca, Jusuf beg Čengić'in *Narodno Blago (Halkın Varlığı)* başlıklı kitapta yer alan *Abdija* başlıklı nasihatnamesi Bosna dilinde yazılmıştır. Bosna-Hersek'teki Müslümanlar tarafından Arapça bilinmiyorsa dinî kitaplar Bosna diline tercüme edilmeli ve okunmalıdır. Sonuç olarak *O bosanskoj književnosti (Bosna Edebiyatı hakkında)* başlıklı yazıda "Ana dilimiz güzeldir, üzerine çalışılmalıdır" ilkesini savunuyordu.

3. Salihaga, *Čuvajmo materinski jezik (Ana dilimizi koruyalım)*, c.I/1891, S.5,s.1

Güney Slavlarda fark edilen en büyük hata geleneklerinden vazgeçerek egemen uygarlık olarak görünen yabancıların öne çıkardığı düşünce ve yaşam tarzlarını benimsenmektir. Yabancıların getirdikleri yenilikler tam anlamıyla kontrol edilmeden kabul ediliyordu. İhtiyaç duyulup duyulmadığına bakılmadan. Yerlilere ait herşeyin kalitesiz olduğu iddia ediliyordu. Bütün Güney Slavların ne büyük zaafı budur. Bosna-Hersek'te daha önce yabancılara ve yabancıların getirdikleri yeniliklere karşı bu kadar büyük ilgi gösterilmemiştir. Bosna-Hersekli gençler kendi davranışlarının sonuçlarına bakıp dışarıdan gelen tüm unsurları düşünmeden benimserler. Şuur duygusu olmayan bu gençler ait oldukları vatana ve öz halkına ait sosyal ve kültürel değerlere sahip çıkmaz, onları korumaz. Asırlar boyu nesilden nesile aktarılan ana dillerini korumadan yabancıların dillerini öğrenmek isterler. Fakat öğrendikleri dil, bozuktur. Okullarda okutulmaz. Kullanılan cümlelerin anlamı yoktur. Kelimelerin yapısında harflerin olduğu yerler değiştirilerek bu kelimeler anlamsız haline getirilir. Bu çirkin yenilik en fazla askerî alt tabakada görülüyordu. Bu uygulamanın sonucu ana dilin bozulmasıdır. Eskiden halkın kendi milletinin mazisine, istikbaline, diline, kültürüne, ülke toprağına besledikleri derin saygı ve sevgi vardı. Ayrıca, yabancıların kültürüne saygı duyuluyordu. Farklı kültürler birbirlerine saygı duyup aralarındaki farklılıkları anlamaya çalışıyordu. Yerli halk ana dilini bozmadan kullanıyordu. Gerekli ise ana dili korumak için kan dökülürdü. Osmanlı döneminde Boşnaklar Osmanlılarla aralarında din bağlılığı olmasına rağmen kendi ana dillerinden vazgeçemediler. O dönemde sıkça görünen sosyal fenomen Boşnak kızlarının Osmanlı delikanlılarıyla evlenmeleri idi. Fakat, bu Boşnak kızları ana dillerini unutmadılar. Ayrıca, Türkçeyi de öğrendiler.

Osmanlılara hizmet eden meşhur vezir Mehmed paşa Sokolović, Sarayda bulunduğunda ana dilini konuşuyordu. Bazı kaynaklara göre onun ofisinde sadece Bosna dili kullanılıyordu.

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna-Hersek'in topraklarını işgalinden on dört sene geçtikten sonra Bosna'ya Avusturya-Macaristan topraklarından gelen Alman, Macar, Romen, Polonyalı ve Çeklerin sayısı çoğalmaya başladı. Bosna dili kolayca öğrenebilecek bir dil olmadığı için Bosna-Hersek'te artık ikamet eden yabancılar Bosna dilini öğrenemediler. Bu yüzden Bosna dilini konuşmaya çalışırken ana dillerindeki bazı kelimeleri Bosna diline ekleyerek kullanıyorlardı. Ortaya yeni ve karmaşık-bozuk bir dilin çıktığı anlaşıyordu. Ayrıca, ticareti kolaylaştırmak için yerli satıcılar, esnaflar tarafından bu yeni dil sıkça kullanılıyordu. Konuştukları arasında “curka” (cura veya djevojka sözcüğü yerine kullanılan sözcük, anlamı “kız”), “ženka” (žena sözcüğü yerine kullanılan sözcük, anlamı “kadın”) , “mamička” (mama sözcüğü yerine kullanılan sözcük, anlamı “anne”), “freške” (taze sözcüğü yerine kullanılan sözcük, anlamı “taze”) gibi anlamları bozuk kelimelere rastlanıyordu. Sıkça kullanılan Almanca bozuk kelimeler şunlardır: špacir, cajt, rešt, gešeft, špital, kvartir vb.

Dilin yanlış kullanılmasında tespit edilmiş ikinci hata ise bilimsel ifadelerin yanlış kullanılmasıdır. Bazı kelimelerin anlamları diğer kelimelerin anlamlarıyla değiştiriliyordu.

Ataları tarafından ana dil korunduğu gibi yeni nesiller tarafından aynı derecede ana dil korunmalıdır. Atalardan miras olarak kalan en büyük hazine ana dildir, aynı şekilde gelecek nesillere teslim edilmelidir.

4. İmzasız, *Ribarova kći (Balıkçının kızı)*, *Moj slavuj (Bülbülüm)*, çev. Mustafa Rešid, c.I/1891, S.5, s.2-3

Ribarova kći (Balıkçının kızı) ve *Moj slavuj (Bülbülüm)* hikâyelerinin başlıkları altında bu hikâyelerin Türkçeden Bosna diline çevirileri yazılmıştır.

Balıkçının kızı hikâyesinin özeti: Altın saçlı güzel genç kız deniz kıyısında otururken denize bakarak hayaller kurar. Bir yakışıklı oğlan sessizce yanına gelir. Denize ağlarını atar. Bu ikisi aynı köyde yaşayan ama daha önce birbirlerini fark etmeyen gençlerdir. Genç adam kıza âşık olur. Tuttuğu balıkların yarısını ona verir. Çünkü kızın sepetinde

hiç balık yoktur. Akşam üstü olunca birbirlerine tamamıyla âşık olurlar. Gece yarısına kadar sahilde dolaşarak birbirlerine güzel sözler söylerler.

Gazetenin bu sayısında bulunan ikinci hikâye *Moj slavuj (Bülbülüm)* kafese hapsedilen bir bülbülün hikâyesidir. Her sabah sahibini uyandıran bülbül, özgürlüğe hasret çeker serbestken geçirdiği güzel günleri hatırlardı. Gökyüzünde uçup nehirlerdeki akan suyu içerdi. Yuvası vardı. Mutluydu. Şimdi ise kafestedir. Burada artık hapsedildiğini anlar. İnsanlar ne kadar zalimdir diye düşünür

5. *Bošnjak* gazetesinin editörlüğü, *Sarajevska rušdija (Saraybosna rüşdiyesi)*, c.I/1891, S.7, s. 1-2

Bu yazıda 1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı sonrası Osmanlı Devleti'nde açılan ortaöğrenim kurumu Rüşdiye veya Mekteb-i Rüşdi'nin Saraybosna'da da açıldığı bildirilmiştir. Okuma-yazma, bazı dinî bilgiler ve hesap işlemlerinin verildiği sıbyan mektebi denilen ilkokulun mezunlarının Rüşdiye'de eğitimlerine devam ettikleri bilinmektedir. Bu ortaokulda Türkçe, bazen Arapça ve Farsça öğretiliyordu. Coğrafya, mantık dersleri veriliyordu. Basit matematik işlemleri gösteriliyordu. Rüşdiye mezunları devlet bürokrasisinde küçük memurlar oluyordu. O dönemde devlet bu memurlara ihtiyaç duymuştur.

Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'in topraklarını işgâlinde sonra rüşdiyeler kapatılmıştır. O dönemdeki dünya pazarlama sistemine uygun olarak görünen ticaret okulu ve genel liseler açıldı. Fakat bu yeni okulların Müslüman bir çocuğun eğitimi için uygun olmadığı anlaşıyordu. Çünkü dinî dersler yoktu. Sıbyan mekteplerinde çocuklara temel dinî bilgiler ve uygulamalar, ahlak bilgileri, Kur'an meali öğretiliyordu. Bu nedenle Rüşdiyeler tekrardan kurulmuştur. Çocukların Mekteb-i Rüşdiye'ye kayıt yaşı 6-7 civarında idi. Fakat çocukların yaşı hiçbir koşullarda 15 yaşı geçmemekteydi. Rüşdiye öğrencilerinin iyi bir eğitim-öğretim aldıktan sonra ticaret okuluna veya genel liseye girmelerinin kolay olduğu biliniyordu. Rüşdiyede iyi gelecek vadeden nesiller yetiştiriliyordu. Ancak, Avusturya-Macaristan Hükümetinin ilk döneminde Saraybosna'daki Rüşdiyelerin durumunun farklı olduğu görünmektedir. Saraybosna'daki Rüşdiyelerde Şarkiyat dersleri (Türkçe, Arapça ve Farsça grameri, Doğu felsefesi, Türkçe-Farsça sözlüklerinin ezberlemesi, Tarih-Türkçe kaynaklar, Mantık, Şeriat, Hattatlık dersleri) ve Dünya dersleri (resmî ilk ve orta okullardaki

dersler) vardı. Aynı zamanda, mantığın, Türkçe, Arapça ve Farsça dilbilgisinin tüm ayrıntıları ile anlatılması çocuklara zarar verebilirdi. Mekteb-i Rüşdiye'ye küçük yaşta giren çocukların bu kadar ders görmesinin çok fazla olduğu anlaşıyordu. Üstelik, dinî derslerden daha fazla dünya derslere önem veriliyordu. Bu okullardaki çocuklara fıkıh ve medenî hukuk öğretilmesinin uygun olmadığı fark ediliyordu. Temel dinî bilgiler ve ahlâk öğrenilmeliydi. Halebija (Halebi) okutulmalıdır. Bu eğitim-öğretim yolu takip edilirse Müslüman çocuklar kötülükten korunacaktır. Rüşdiyelerin açılmasının esas amacı bu olmalıdır.

Bu yazının yazılma nedeni o dönemde Saraybosna'daki Rüşdiyelerin genel durumunu eleştirilmek değil, göstermektir.

6. F.S, *Naši dopisi (Resmî Mektuplarımız)*, c.I/1891, S.8, s. 2-3

F.S. baş harfleriyle imzalanan *Bošnjak* Gazetesinin editörlüğüne gönderilmiş mektupta *Bošnjak*'ın 7.sayısında çıkarılan *Sarajevska rušdija (Saraybosna Rüşdiyesi)* başlıklı yazı eleştirilir. Mektubun yazarına göre Rüşdiyede okutulacak Halebi yerine nur-ul-izah okutulmalıdır. Bu uygulamalı ders küçük yaşta çocuklar için daha uygun olacağı için işlenmelidir. Böylece beraberinde okunacak dersler de anlaşılacaktır. Üstelik, nur-ul-izah'ta, salavat, zekât ve hac hakkında bilgiler aktarılacaktır. Farsça sözlük (tupfei vehbija) yerine Arapça sözlük (subhai sibjan) okutulmalıdır. Rüşdiye öğrencilerinin Farsça'nın yerine Arapça'yı öğrenmelerinin daha fazla faydası olacağı dile getirilmiştir. Çünkü, Arapça sözlükte bulunan sözcüklerin büyük bir kısmı Kur'an Kerim'de de bulunur. Edep söz konusu olunca fıkıh kitaplarından bir risale çıkarılmalıdır.

Bu mektubu gönderen on dört yaşında Rüşdiyeyi yeni bitiren bir erkek çocuğudur.

7. S.B. *Divane-Hüsrev paşa*, c.I/1891, S.8, s. 4

Safvet Başagiç'in Bosna dilinde yazdığı *Divane-Hüsrev paşa* başlıklı şiiridir.

8. Namık, Kemal, *Sirota dijete (Zavallı Çocuk)*, çev.H.M., c.I/1891, S.8, s. 1-2; S.10, s. 1-2.; S.11, s. 1-2.; S.12, s. 1-2; S.13, s. 1-2

Zavallı Çocuk, 1873 yılında Namık Kemal'in yazdığı üç perdeli tiyatroudur. Konusu trajik aşktır. Başkahramanlar genç kız Şefika ve henüz küçük yaşta babasını kaybeden, tıp öğrencisi Ata'dır. Günler geçtikçe birbirlerine âşık olurlar. Yıllar sonra bir paşa Şefika'yı görüp beğenir. Onunla evlenmek ister ve bu konuda babası Halil Bey'le

görüşür. Şefika'nın annesi kızının paşayla evlenmesini ister. Ata eve gelir ve her şeyi öğrenir. Ardından Şefika hastalanır. Vereme yakalanır. Ata, kızın durumunu öğrenince eczaneden zehir alır ve intihar eder. Kısa süre sonra Şefika da vefat eder.

9. *Bošnjak* gazetesinin editörlüğü, *Sirota dijete (Zavallı Çocuk)*, c.I/1891, S.15, s.

Namık Kemal'in *Sirota dijete (Zavallı Çocuk)* başlıklı tiyatrosu tefrika olarak yayımlandığına dair habere yer verilmiştir. Yayımlanan tefrikanın her sayısı 30 novčanica. Satışlardan kazanılan tüm gelir, Bosna-Hersek'te bulunan medrese ve mektepler hakkında güzel Bosna dili ile ve pedagojik karakter taşıyacak bir kitap yazımı yarışmasında en iyi yazara ödül olarak verilecektir.

10. *Bošnjak* gazetesinin editörlüğü, *Novi turski glazbenik (Yeni Türk bestecisi)*, c.I/1891, S.16, s. 3

Bu yazıda İstanbul'da tanınmış Çuhacıyan'ın çok fazla opera ve sahne eserleri bestelediğine dair haber verilmektedir. Yazdığı *Zemire* başlıklı eserin İstanbul ve Smirni şehirlerinde hoş karşılandığı bildirilmektedir.

11. ...ić, *Zao komšija (Kötü komşu)*, c.I/1891, S. 18, s.2

Hikâyenin başlığı altında aslında Nefi'nin "Ağyar elemin çekme gönül nafîle gamdır. Hasmin sitemin anlamamak hasma sitemdir" ifadesine dayanan Ziya Paşa'nın "Hasmun sitemun anlamamak hasma sitemdur." mısrası bulunur.

Hikâyenin özeti: Bir sonbahar gününde mahkemeye gelen mühendis N.N. komşusunun eşini tavuğunu zehirlemekle suçlar. Kadı, kadının gelmesini emreder. Fakat, onun yerine eşi gelir. Daha önce hiç mahkemeye çıkmamış olan adam, çok onurlu ve dürüst Müslüman olduğunu söyler. Bu yüzden, eşinin mahkemeye gelmesini istemez. Mühendis N.N. onun evinde zehir bulunduğunu iddia eder. Onurlu adam, evine gitmelerini söyler. Orada zehir bulunursa suç kabul edecek diye açıklanır. Evi tarandıktan sonra hiçbir şey bulunamaz. Mühendis mahcup olup gider. İnsanlık böyle bir şeydir, ölmüş bir tavuk için komşusunu suçlar.

12. Sarajlija, Muhamedi-Nerkesi, *Melikšah Seldžuković*, çev. Šestokrilović, c.II/1892, S.3, s. 3

Melikşah Seldžuković hikâyesinin başlığı altında Osmanlı Türkçesinden tercüme edilmiş bir eser olduğunu açıklamaktadır.

Melikşah'ın hükümdarlığı altında yaşayanlardan yetmiş yaşını geçmiş, ihtiyar bir kadının elinde bulunan tek bir varlığı çok zayıf bir koyundur. Günlerden birinde koyunu ovaya götürmeye çalışırken yıkılmak üzere bir köprüye rast gelir. Köprünün çürümüş tahtalarının üzerinden geçmeye çalışırken koyunu suya düşer. O sırada avdan dönmekte olan Melikşah hüznü, ağlayan ihtiyar kadını görür. Yaşlı kadın Melikşah'tan köprüyü cezalandırmasını ister. Melikşah, cansız bir şey nasıl cezalandırılır diye sorar. Zavallı kadın, köprüyü tamir edersen onu cezalandırmış olacaksın, bu senin sorumluluğundur diye cevap verir. Melikşah, yaşlı kadının sözlerini duyunca utanır ve kısa süre içinde köprüyü yenibaştan inşa ettirir. Ayrıca, ihtiyar kadına hediye olarak bin koyun verir. Ardından, Melikşah vefat eder. Yakın dostlarından biri rüyasında onu görür ve yaptığı helal ve haram işleri sorar. Melikşah, “Koyununu kaybeden yaşlı kadının ricası olmasa Allah'ın bana gösterdiği merhamet olmayacaktı” diye cevap verir.

13. ...iç. *Izvrtnje narodnog govora (Halk dilinin bozulması)*, c.II/1892, S.4, s.1,2,

Edebî dili zenginleştiren unsurlardan birinin halk dili olduğuna inanan dilbilimcilere göre halka özgün bu dil de korunmalıdır. Bir ulusun temsilcileri olarak kabul edilen halkın ağzından çıkan has dil, sözlü edebiyatının ana kaynaklarından. Bir kimse bozulmuş halk diliyle yazmaya karar verirse bilime ve kendi ulusuna zarar verir.

Glasnik zemaljskog muzeja (Devlet Müzesi Bülteni)'da yayımlanan İvan Zovka'nın iki kısa hikâyesi bu makalenin yazılmasına sebep olmuştur. Onun birinci *Kako postaje zora (Sabah nasıl doğuyor)* başlıklı kısa hikâyesinde halkın anlayabileceği bir dil kullanılmıştır. Ayrıca, burada Bosna dilinde bulunan Türkçe ifadelerin sayısının fazla olduğu tespit edilmiştir. Bu ifadelere “Turcizmi” (Türkizm/Türkçe kelimeler: Bosna diline Türkler vasıtasıyla giren Türkçe kelime, ifadeler) denilir. Bu hikâyede bulunan turcizmi yanlış kullanım örnekleri: hikâyenin ilk satırında “illem” ifadesinden üretilmiş “ilem” ifadesi (iki tane “l” harfi kullanılacak); hikâyenin dördüncü sırasında “dünya” ifadesinden üretilmiş “dunjaretu” ifadesi bulunur, fakat “dunjaluku” yazılacaktır; hikâyenin devamında bulunan “maslahete” ifadesinin manası “konuşmak, söylemek”tir, fakat bu ifade de yanlış yazılmıştır, “maslahate” olarak yazılmalıdır, bu ifadenin yan

anlamı olur çünkü doğru ifade “maslahatati=poslovati=iş yapmak”; “megjer” ifadesini doğru yazıldığı fakat manası yanlış olduğunu görülür, “megjer” manası ‘daima, her zaman’ değil, ‘yani, böylece’ anlamını taşır; takip edilen “tarafunišu” ifadesinin anlamı yanlış ‘konuşmak, sohbet etmek’ olarak gösterilmekte, “taraf” ifadesinden üretilmiş bu ifadenin anlamı ‘yan, taraf tutmak’tır.

İvan Zovka’nın ikinci *Od šta su dobili svoje ime ,vlašići (Hangi ifadeden “vlaşiç” adı üretilmiştir)* başlıklı kısa hikâyesinde anlamı ve yazılış şekli bozulmuş ifadelere rastlanır. Örneğin: “sedasuç” ifadesinin yanlış yazıldığı fark edilmektedir. “tedarıç” yazılmalıdır, anlamı ‘alet’ olarak kabul edilir; “Er nevisе” ifadesinin anlamı ‘sorma’, fakat ‘her ne ise’ kullanılmalı; “zaneset-al” ifadesi var, “zarureti hal” şeklinde kaleme alınmalıdır. Görüldüğü gibi son örneklerde “h” harfi kullanılmaz. Ayrıca, yeni nesiller bu “h” harfini kullanmaktan kaçınıyor gibi gelir. Bunun örnekleri: “Memed (Mehmed), Asan (Hasan), Amet (Ahmet)” vb. Hikâyenin devamında şu ifadeler de bulunur: “gjefaira” ifadesinin anlamı ‘takım, cevher’, şu şekilde “gjevahir” yazılmalı, “marifela” ifadesinin yazılış şekli şöyle ‘marifeta’ olmalıdır.

Bu makalede, “Bosna dilinde yabancı ifade, kelimeler kullanılacaksa doğru şekilde yazılmalı ve kullanılmalıdır” ilkesi savunulmaktadır.

14. Kapetanović, Riza, *Bu da geçer, jahu! (Bu da geçer, yahu!)*, c.II/1892, S.6, s.3

Sadece şiirin başlığı Türkçe, şiirin tüm mısraları Bosna dili ile yazılmaktadır.

15. *Jedna noć (Bir gece)*, c.II/1892, S. 46, s. 1-2; S. 47, s. 1-2

Bir Gece hikâyesi imzasız bir eser. Hikâyenin başlığı altında “İstanbul’un günlük hayatından” ayrı bir başlık olarak konulmuştur. Ayrıca, hikâyenin çevirmeni bilinmemektedir.

Bir Gece hikâyesinde Nail Beğ oldukça zengin, konak sahibi bir şahsiyettir. Ayrıca, eğlenceye ve zevke çok düşmüş, okumuş, çevresi tarafından kötü şöhreti ile bilinen bir kişidir. Çok yakın arkadaşları Akif Bey ve Tahir Beğ, okumuş, zevklerine düşkün kişilerdir. Bir gece, Nail Beğ’in konağında buluşurlar. Fazlasıyla rakı içerler ve etrafından bulunan herkes ile kavgaya ederler. Yangın çıkarlar. Bu nedenle aynı gece konaktan çıkıp bir hamama giderler. Kendilerini soğuk suyla yıkadıktan sonra

kendilerine ve etrafindakilere zarar verdiklerini anlarlar. Bir daha içki içmeyecekler diye o gece birbirlerine söz verirler. Sözlerini tutarlar.

16. *Iz Istočnog Blaga (Doğu'nun Varlığı'ndan/ Cevher-i Şarkiyat'tan)* c.VI1896, S. 2, s. 1, 2.

Bu yazıda Bey Kapetanović'in *Iskrice iz Istočnog Blaga (Doğunun Varlığı'ndan)* kitabında bulunan Arapça, Farsça ve Türkçeden seçilmiş atasözlerinin Bosna diline tercümeleri gösterilmiştir. Burada 36 atasözü tespit edilmiştir. Bu sayıda Mesnevi'den seçilmiş birkaç söz de vardır. Arapça, Farsça ve Türkçeden seçilmiş atasözleri haricinde birkaç Bosna dilinde atasözü de bulunmaktadır. Onlardan birinin manası şu şekilde aktarılmaktadır: Hersek'te 1800 yılı civarında yaşanan gerçek olaya dayanan "Ja čekić kuca, ja puška puca" ("Ya çekiç vuruluyor ya da tüfek ateşleniyor") atasözü Ali Paşa Rizvanbegović'in Hersek bölgesinde görev yaptığı dönemin bir kısmını anlatılan atasözüdür. Gerçekten, o dönemde çok fazla camii, medrese, köprü, okul vb. tesisler inşa edildiği bilinmektedir. Bir taraftan da Karadağlılarla savaş sürüyordu. Böylece, o dönemde, Hersek'in topraklarının her köşesinden ya çekiç sesi ya tüfek sesi duyulmuştur.

17. *Još Istočno Blago (Doğunun Varlığı'ndan Söz Daha)*, c.VI1896, S. 8, s. 1-2

Bu sayıda Türkçe, Farsça ve Arapçadan seçilmiş 42 atasözü tespit edilmiştir. Ayrıca kadın ile ilgili atasözleri aktarılmıştır.

18. *Istočno Blago (Doğu'nun Varlığı)*, c.VI1896, S. 8, s. 3

Mehmed beg Kapetanović-Ljubušak'ın *Doğu'nun Varlığı* kitabı ile ilgili bilgiler verilmektedir. Fiyatı 2 forint. Yayın evi, Saraybosna'daki Spindler ve Löschner yayınevinde çıkarılmıştır.

19. *Istočno Blago (Doğu'nun Varlığı)*, c.VI1896, S. 8, s. 4

Burada ise diğer süreli yayınlarda yayımlanan *Doğu'nun Varlığı* kitabı hakkında olumlu yorumlar bulunmaktadır. *Obzor* mecmuası tarafından tavsiye edilen eserlerdendir. Kitapta Arapçadan, Farsçadan ve Türkçeden 4.000'den fazla atasözü tercüme edildiği yazılmaktadır. Mehmed beg Kapetanović-Ljubušak'ın ikinci kitap hazırladığına dair haber verilmiştir. Bu kitapta şiir, hikaye, nasihatler bulunacaktır.

20. Emin, *Književnost (Edebiyat)*, c. V I/1896, S.17, s. 4

Mehmed beg Kapetanović-Ljubušak'ın *Istočno Blago* (*Doğu'nun Varlığı*) veya *Dževahiri šarkije* (*Cevher-i Şarkiyat*) eseri yayımlanmadan önce *Narodno Blago* (*Halkın Varlığı / Cevher-i Avam*) başlıklı didaktik bir eserin üçüncü baskısının hazırlandığı bildirilmiştir. Bu iki eserde halkın anlayabileceği bir dil kullanılmıştır. Kitapta bulunan atasözlerinin bir kısmı orjinal dilde basılmıştır. Böylece, sadece Arapça veya Türkçe bilenler tarafından bu eser okunabilir. *Cevher-i Şarkiyat* eseri incelendiğinde felsefî bir taraf da taşıdığı anlaşıyordu. Bu yüzden felsefî eser olarak da tasnif edilebilir.

21. Bošnjak gazetesinin editörlüğü, *Književnost* (*Edebiyat*), c. V I/1896, S.23, s.

3

Bu yazıda *Školski Vjesnik*³⁰⁹ (*Okul Bülteni*) mecmuası tarafından Mehmed beg Kapetanović-Ljubušak'ın *Istočno Blago* (*Cevher-i Şarkiyat*) eseri hakkında bilgi verildiğine dair haber yayımlanmıştır. Bosna-Hersekli Müslümanlar için önemli bir eser olduğu dile getirilmiştir. *Školski Vjesnik*'te Mehmed beg Kapetanović-Ljubušak eserinde ana dilini kullanırken Boşnak Edebiyatı için yeni bir dönemin açıldığı söyleniyordu. Bu düşünceye göre Kapetanović, Bosna-Hersek'teki Müslümanlar için bilim ve eğitim alanında uyanış dönemini başlatmıştır. Mehmed, *Narodno Blago* (*Cevher-i Avam*) kaleme alarak Avrupa'nın kültürünü takip ve taklit edenlere Bosna'nın kültürü ve dilinin var olduğunu göstermeye çalışmıştır. Doğu'nun kültürünü kabul eden Kapetanović, kısmen eserlerinde doğu dillerini de kullanıyordu. Bosna dilinin ses açısından kısmen süslü bir dil olduğunu göstermeye çalışıyordu. Ses zenginliğine önem veren Kapetanović doğu dillerinin, özellikle, Arapçanın Bosna dili üzerine izler bırakacağına inanıyordu. Sonuç olarak bunlar ses açısından Bosna dilini zenginleştirecektir. Ayrıca, Boşnak Edebiyatı'na Doğu edebiyatında işlenen motifler de girmiş olacaktır.

Istočno Blago (*Cevher-i Şarkiyat*) eserinde Arapça, Farsça ve Türkçeden seçilmiş ve Bosna diline tercüme edilmiş atasözlerini tematik olarak beş kategoriye ayırmak mümkündür: a) Allah ve insan bağlamında atasözleri, b) insan ilişkileri anlatılan atasözleri, c) insanlık ile ilgili atasözleri, d) kadınlar hakkında atasözleri (kadınların

³⁰⁹ *Školski Vjesnik*, Bosna ve Hersek'te Merkezî Hükümet'in uzmanlık bültenidir. Saraybosna'daki Merkezî Hükümeti'nin basımevinde risele (defter) şeklinde aylık olarak yayınlanmaktadır. Editörü Ljuboje Dlustuš. 26,5x18,5 formatındadır. Kiril ve Latin harfleri kullanılmaktadır. İlk sayısı 1894 yılında, son sayısı 1909 yılında Saraybosna'da basılmıştır (Pejanović, 1961:34-35).

yüzlerine söylenen sözler, kadınların arkasından erkekler tarafından konuşulan), e) vatan hakkındaki atasözleridir.

22. Bošnjak gazetesinin editörlüğü, *Branitelju Mladoturaka (Genç Türklerin Muhafızına)*, c. V I I/1897, S. 3, s. 1.; S. 4, s. 1-2

Zagreb'te çıkarılan *Obzor* mecmuasının 1897 tarihli 10. sayısında yayımlanan yazıda Saraybosna'dan gönderilen Osmanlı Devleti ve Genç Türkler haberleri yayımlanmaktadır. Genç Türkler hareketini destekleyen *Obzor*'un görüşüne göre Osmanlı tarihinde en önemli sosyal ve siyasî etkileri bırakılacak olan Genç Türkler hareketidir. *Obzor*'a göre Osmanlı Devletinde reforma ve modernleşmeye, yenilenmeye ihtiyaç duyuluyordu. Bu hareketin programı ile Osmanlı Devleti'nde yaşanan siyasî, toplumsal, ekonomik problemler çözülecektir. *Obzor* tarafından, Namık Kemal, Ali Suavi, Mithat [Paşa] ve Genç Türklerin çıkardığı *Hürriyet* ve *Meşveret* gibi gazeteler övünüyordu.

Bošnjak'ın yazar kadrosuna göre Genç Türklerin getirmek istedikleri reform ve yenilikler adı altındaki hareketler ile beraber yıkım gelir. Osmanlı Devleti'nin çöküşten kurtarılması düşünülürken Genç Türklerin planları terse dönecektir. Yarar yerine zarar, hizmet yerine ihanet gelir. Bir toplumun sorunları yine o toplum içerisinde çözülmelidir. Bilindiği gibi Genç Türkler hareketi yurtdışında başlamıştır. *Bošnjak* gazetesi, Murat Bey ve Rıza Bey'i vatanlarından kaçıktıkları için suçlu buluyordu. Yurtdışında çıkardıkları süreli yayınlarda iftira ve yalanlardan başka bir şey bulunmuyordu. Murat ve Rıza Bey iyi niyetli olsaydılar İstanbul'da kalacaklardı. Mithat [Paşa], padişaha ve onun istibdat yönetimine karşı ve meşrutiyet taraftarıydı. Mithat ve onun grubu tarafından Abdülaziz tahtan zorla indirildi. Yerine [V] Murat tahta çıkarıldı. O da tahttan indirilip yerine I I. Abdülhamit geçirildi. Mithat [Paşa], yetki konusunda serbestçe davrandı. Yalnızca bir padişahın verebileceği kararları kendisi vermiştir. Devlete ihanet edilerek idama mâhkum edilmiştir. Devlete, padişaha, kendi halkına ihanet edenlerin sonu ölümdür. Görüldüğü gibi hiçbirinin faydası olmamıştır.

Obzor mecmuasının, Bosna-Hersek'te çalışan muhabiri, Bosna-Hersek'te Reis-ul-Ulema ve ulemanın bir kısmının Genç Türkler hareketini savunduğunu kaleme almıştır. Bu iddianın kanıtı olarak Mostar'da *Meşveret* ve *Hürriyet* gazetelerinin yirmi abonesi olduğu gösteriliyordu. *Bošnjak*'ta bu haberlerin yalan olduğu dile getirilir. İstanbul'daki

Genç Türkler hareketine karşı gelen Bosna-Hersek'te Reis-ul-Ulema ve Bosnalı Müslümanlar, Halifelik himayesi altında kalmak isterler. Genç Türklerin hem bir felaket hem de geleceği etkileyen bir hareket olduğu düşünülür. Ayrıca, bu gazeteleri almak isteyenler varsa onlar sadece haberdar olmak isterler. Dünyanın her yerinde olduğu gibi Bosna-Hersek'teki Müslümanların arasında naif ve cahiller vardır. Onlar düşünmeden davranan ve kendi ulusuna zarar verenlerdir.

23. Bošnjak gazetesinin editörlüğü, *Ko je kriv?! (Suçlu kimdir?!)* c. IX/1899, S. 14, s. 1, 2; S. 16, s. 1; S. 17, s. 1; S. 18, s. 1-2; S. 19, s. 1-2; S. 20, s. 1-2; S. 21, s. 1; S. 22, s. 1; S. 23, s. 1-2; S. 24, s. 1

Boşnaklara Bosna-Hersek'te atalarından kalan miras, sadece mal mülkten ibaret değildir. Bosna Krallığı döneminde yetiştirilmiş ilk Bosna banı Borić, Kulin-ban, Bosna Kralı Stjepan Tomašević gibi hünerli, Bosna tarihinde iz bırakan şahsiyetler de önemli birer mirastır. Etkili ve zengin olmalarına rağmen çok sade ve mütevazı hayat yaşarlardı. At, silah ve kıyafetlere önem verirlerdi. Dürüst ve çalışkandılar. Atalarından Boşnaklara birçok miras kalmıştı. Arkalarında bıraktıkları devlet, yeni nesillere bazı hukuki ve siyasi kararlar verecek gücü sağlamaktadır. Yeni nesil neler bırakacaktır?

Suçlu Kimdir? başlıklı yazı dizisinde Osmanlı zamanındaki Bosna tarihine değinilerek atalarına önderlik eden kişilerin bu toprakların yönetimiyle ilgilendiklerine işaret edilmektedir. Ancak, önderlerin vazifelerini yerine getirmemeye başladıklarında kavganın ortaya çıktığı açıklanmaktadır. Bu bağlamda Husein Gradašćević'in özerklik hareketinin yanlış bulunduğu dile getirilmektedir:“ Ama sonra Osmanlı asilzadelerimizin Bosna-Hersek'in gelişimiyle artık ilgilenmedikleri anlaşılınca onlarla aralarında kavga çıkmaya başladı. Örneğin Husein Gradašćević, Sultan Mahmut'un reformlarına karşı çıkarak Bosna Hersek'in bağımsızlığını istedi. Ama o zamanlar bu yeniliklerin uygulamasının zorunlu kılındığını akli almadı” (*Bošnjak*, 1899, s. 14). *Bošnjak*, bir vatanın kendi hükümdarlarına sadık kaldığı sürece) kendi memleketiyle ilgili kararlarda söz sahibi olabileceğini vurgulamaktadır. *Suçlu Kimdir?* yazısında Avusturya-Macaristan yönetiminin Bosna Hersek topraklarının işgal etmesiyle birlikte burada nasıl olumlu etkiler yarattığından bahsetmektedir; “Avusturya-Macaristan ülkemizi işgal ettikten sonra kargaşaya son verip barış ve gelişmeye açık kapı bıraktılar. Ama biz Müslümanlar, yeni şeyleri kabul etmekte inatçı olup yerli düşmanlarımızın

sözlerine inanarak önyargılarımızdan dolayı uyuşukluğa kapıldık ve ne yapacağımızı şaşırdık. Diğer dinlere mensup olan vatandaşlarımız yeni zamanlara ayak uydurarak kendi geleceklerini düşünüyorlar. Aramızda bu yeni şeyleri kabul eden insanların olduğunu inkâr edemeyiz, ama maalesef onların sayısı çok az.” (*Bošnjak*, 1899, s. 15). Bosna-Hersek halkının modern zamanların getirdiği yeni şeyleri kabul etmediği sürece gelişemeyeceğini dile getiren *Bošnjak*, tekrar bunun suçlusunun halk önderleri ve hocalar olduğunu vurgulamaktadır: “Bizim önderlerimiz, en başta hocalarımız faydalı işlere ve eğitime halkımızın ilgisini uyandırsaydılar şimdi böyle bir duruma mahkûm olmayacaktık” (*Bošnjak*, 1899, s. 15). *Bošnjak*, aynı başlıklı makalelerin devamında Bosna Hersek önderleriyle ilgili memnuniyetsizliğini dile getirmeye devam ederek onların ahlakından bahsetmektedir. “Önderlerimizin kendi mevkiyle, bilgisiyle ve mülküyle halka önderlik yapmaları gerekirken onlar kendi vatanına ve evine faydalı olmak için vazifelerini yerine getirmiyorlar. Bunun açık sebebi kıskançlık ve güvensizliktir. Sadece kendi menfaatlerini düşünmek herkesin kanına girmiş sanki. Herkes diğerlerinden daha akıllı, daha zengin olmak ister ama bunları çaba ve çalışma ile gerçekleştirmek istemiyor. Kimse kendisinden daha akıllı ve yetenekli birisinden emir almayı çekemiyor, herkes başkalarının üstünde olup emir vermek istiyor” (*Bošnjak*, 1899, s. 16).

Görüldüğü gibi o dönemde Boşnakların tüm sosyal tabaklarında fark edilen en büyük sorun tembelliktir. Tembelliğin maddî ve ahlâkî sonuçları vardır. Camilerde imamların işleri yapmaması topluma büyük zarar verir. İnsanların imanı zayıflar. Ahlâk bozulur. İmamlar çocukları genel liseye, ticaret okuluna ve öğretmenlik okuluna göndermez. Özellikle köydeki çocuklar nadiren tahsil yapar. İmamlar, köylülerin önünde “Türk usulüne göre çocuklar okutulmaz” diye vaaz ederlerdi. Çocuklar eğitim için yurtdışına gönderilmez. Orasının kötü bir yer olduğu iddia edilir. İmam ve hocaların ikinci büyük günahı bazı Türkçe eserlerinin Bosna diline tercüme edilmemesidir. Sıbyan mekteplerinde Türkçe okutulan *Şurutı Salat*, *İlmihal*, *Bergiliy* gibi eserler Bosna dilinde okutulmalıdır. Dinin temel bilgileri Bosna dilinde yazılmalıdır. Türkçe namaz kılmak, abdest ve gusûl almak yerine Bosna dilinde bu vazifeler yapılmalıdır. Camii ve medreselerde okunan Türkçe İslam ve İman şartları, Bosna dilinde okunmalıdır. Bu şekilde küçük yaşta çocukların Türkçe öğrenmelerine ihtiyaç duyulmayacaktır. Üstelik köydeki küçük kız çocuklar Türkçe öğrenmemelidir. Osmanlıların Bosna-Hersek’te

uzun bir dönem kalmasına rağmen Türkçeden Bosna diline çok az eser tercüme edilmiştir. Bilindiği gibi Osmanlılar, Arapça ve Farsça eserleri Türkçeye çevirmişlerdi. Bu bağlamda Boşnaklar onları örnek olarak almalıydılar. Hafız Salih Efendiya Gašović'nin Türkçeden Bosna diline tercüme edilmiş *Mevlud-i Şerif'i* vardır. Bu tanınmış Mevlüt, Bosna'nın doğusunda çok okunuyordu. Bosna dilinde ilahi ve kasideler yazan Bosnalı Kaimi, İlhamiya ve Şeyh Sirri tanınmış yazarlardandır. Onların eserleri okunmalıdır. Bunun yanı sıra Osmanlı Devleti'nin vilayeti Bosna-Hersek'te resmi dil Türkçe idi. Bosna'dan İstanbul'a gelen imam, hoca ve genç erkeklerin sayısı zaman geçtikçe artmaya başlamıştır. Memleketlerine döndüklerinde Türkçe konuşuyorlardı. Diğer yabancı ülkelerden Bosna'ya gelenlerin genel olarak konuştukları dilin, onların ana dili olduğu bilinmektedir. Yerli halk, ticaret nedeniyle Bosna dilini kullanmadan Bosna'ya gelen yabancıların dillerini öğrenmeye çalışıyorlardı. Neticesinde Bosna dili unutuluyordu.

İşgalden sonra Bosna-Hersek'te Boşnak aydınları iki gruba ayırmak mümkündür. Büyük arazileri olan soylulardan (beyoğlular) oluşan eski grup, temel prensip olarak dini görür. Devlete yüksek miktarda gelir sağlarlar. Yurtdışında tanınmış, eskiden çalışkan ve mütevazî olan bu eski grup, sonradan lüks hayata dönerek okumaktan vazgeçerler. *Boşnjak*, beylerin yeni zamanlara ayak uydurmamalarına ve çocuklarına eğitim vermemelerine kızmaktadır. “Ama beylerin arasında bu çabalar zamanla dindi, ilgisizlik ve tembellikle birlikte savurganlık ortaya çıktı. Kim daha çok para çarçur edecek diye yarışa girdiler. Son zamanlarda beylerimiz böyle lüks hayatı sürdürürken kendi çocuklarını okula vermek akıllarından dahi geçmiyor. “Ah, ben de eğitim almadım ama yaşıyorum işte, hem de nasıl yaşıyorum. Ben kendi çocuğuma eziyet çektirmem, onu zanaata da vermem, bir bey oğlu zanaat mı öğrenecek?” diye düşünüyorlar (*Boşnjak*, 1899, s. 18). Bunlar batı örnek alınarak farklı sosyal tabaklardan meydana gelen yeni tip aydınlardır. Dinden uzaktırlar, meyhaneye gider içki içerler. Vatansever değillerdir. Okumuş, eğitilmiş kişiler olmalarına rağmen devletine ve halkına karşı hiçbir sorumluluk duyguları yoktur. Özgürlük kavramı yanlış anlaşılmaktadır. Genç kızlar sadece giyindiği kıyafetlere önem veriyorlardı. Çok bakımlı ve süslü olmak isterler.

Boşnjak, aynı zamanda tüccar ve zanaatçılardan memnuniyetsizliğini dile getirmektedir. “Bizde ticaret ve zanaat tamamen durdu. Tüccarların çalışma iradesi kaybolup ticaretin

kötü bir meslek olduğu şeklindeki sızlanmalar her yerden gelmektedir...Kimsenin çalışma iradesi kalmadı, herkes taşlaşmış gibi oturup ne olacağını bekliyor sanki” (Bošnjak, 1899, s. 19).

24. Bošnjak gazetesinin editörlüğü, *Šta je s prijevodima kjitaba?! (Kitapların tercüme edilmesiyle ne oldu?!)*, c. IX/1899, S. 44, s. 1.

Suçlu kimdir başlıklı yazıda Türkçe *Şurut-i Salat, İlmihal, Bergiliya* gibi kitapların Bosna diline çevirilerinin yapılmasının gerektiği vurgulanmaktadır. Bu çeviri çalışmasının ortaya koyduğu sorunlar ise topluma yansıtılmaktadır. Kimine göre bu eserlerin tercümesi Boşnak gençlerinin, özellikle Boşnak kızlarının İslam dininin öğrenmelerine yardımcı olacaktır. Buna ihtiyaç duyuluyordu. Alimlerin çoğu Türkçe dinî eserlerin Bosna diline tercüme edilmesinin memlekette İslamiyet’in yayılmasını hızlandıracağını düşünüyordu. Yazıda Boşnakların ait olduğu dinden her zaman gurur duydukları dile getiriliyordu. Ayrıca, bu konuya gelince yetkililer (dinî kurumlar, ulema) sessiz kalıyordu. Çünkü, Merkezî Hükümet tarafından (devlet) bu işin gerçekleştirilmesi bekleniyordu.

Geleneğe bağlı kalan ikinci ve muhalif grubun görüşlerine göre bu Türkçe eserlerin Bosna diline tercüme edilmesi günah işlenmek gibi algılanıyordu. Onların düşüncelerine göre Arapça ve özellikle Türkçe kutsal dillerdir. Türkçe Bosna dilinden üstündür. Bu iddiayı savunan muhalefet grubunun büyük bir kısmı ise Türkçe bilmiyordu.

Sonuç olarak Merkezî Hükümet tarafından Boşnaklar için her şeyin yapılabileceği düşünülmemelidir. Bosna-Hersek’teki dinî kurumlar, genç Boşnakların geleceğine daha fazla ilgi duymalıdır.

25. Ćatić. Ćazim, *Gajret (Gayret)*, c.XIII/1899, S. 11, s. 3

Bosna dilinde yayımlanan *Gajret* şiirinin altında Namık Kemal’in *Gazel*’inin şu mısraları bulunmaktadır: “Tefevuk jabi irfan ejlemek, ahfadi lazumdur. Hamijjet meslekjinde, gajreti edžad lazumse.”

26. Bošnjak gazetesinin editörlüğü, *Književnost-Poziv na pretplatu (Edebiyat-Abonelik daveti)*, c. X/1900, S.14, s.3.

Bu yazıda Islâm dünyasını temsil eden, Islâm dünyasında yazılmış ve tüm dünyada tanınmış eserlerin var olduğu kaleme alınmıştır. Arap, Fars ve Türklerin bilim ve

edebiyat alanlarında ana dilleriyle yazdıkları eserlerin tüm dünyadaki Müslümanların ve halkların manevî gıdası olduğu vurgulanıyordu. Bunlar, atalarının dillerinin korunduğu ve nesilden nesile aktarıldığı eserlerdir.

Bosna-Hersek'teki İslâmiyetin varlığı nasıl korunacak ve temel İslâm prensipleri nasıl okutulmalıdır sorularına cevap bulunmalıdır. Çözümlerden biri ana dilin korunmasıdır. Halkın konuştuğu dille eser yazılmalıdır. Bu bağlamda, *Književnost* yazısında Bosna-Hersek'te *Behar* başlıklı yeni derginin yayın faaliyetlerine başlayacağına dair haber verilmektedir. *Behar*'da İslâm dünyasında tanınmış eserlerin çevirileri ve edebi tartışmalar gibi yazılar yayımlanacaktır. Doğu'ya ve Doğu'nu kültürüne yönelmiş bu dergide bütün dünyadan gelen güncel haberler de neşrolunacaktır. *Behar*, ayda iki gün basılacaktır. Yıllık aboneliği 10 Kruna, altı aylık aboneliği 5 Krunadır. Öğrenciler için yıllık aboneliği 6 Krunadır. Ecnebi ülkeler için yıllık aboneliği 12 Kruna'dır. *Behar*'nın editörü Safvet beg Bašagić, sahibi Adem aga Mešić.

27. Bošnjak gazetesinin editörlüğü, *Pisma iz Anadola (Anadolu'dan mektuplar)*
c. X I/1901, S. 9, s. 1

Sırp'ların Belgrat'taki resmî yayın organlarından biri *Glas Srpstva (Sırp'lık Sesi)* mecmuasında bulunan "Anadolu'dan mektuplar" başlıklı yazıda Bosna-Hersek'ten Türkiye'ye göç eden bir Boşnak tarafından gönderilen mektup yayımlanmıştır. Bu mektup *Bošnjak*'ta da basılmıştır.

Bošnjak'ta bu mektubun yayımlanmasının yanı sıra o dönem Sırp'ların yeni hükümete karşı ortaya koydukları görüşler kaleme alınmıştır. İşgalden sonra Ortodoks Sırp'lar, bu yeni Katolik idarenin kendilerini ezeceğinden endişe duymuşlardı. Bu nedenle, o dönemde yayımlanan Sırp süreli yayınlarının bir kısmında Boşnakların Slav ırkına mensup oldukları vurgulanıyordu. Boşnakları kendi tarafına çekmeye çalışıyorlardı. Boşnak olmak, Sırp olmak demekti. Diğer taraftan bu süreli yayınlarda Boşnaklar'ın Türkiye'ye göçü teşvik edilmiştir. Burada Sırp'ların Müslüman Boşnaklara karşı duyduğu düşmanlık saklanmıyordu. Sırbistan Hükümeti tarafından Bosna-Hersek'teki Müslüman nüfusun azalması hoş karşılanıyordu.

Mektubun mühtevası tamamıyla aktarılacaktır: "Küçük Asya veya Türkler'in ifadesiyle Anadolu'da birden fazla bildiğimiz Bosnalı koloni bulunur. Bütün bu yerleşim (iskân)

yerlerinde aynı şartlar altında yaşanmaz, çünkü dağlık Anadolu büyüktür, insanların yaşam tarzları olduğu kadar iklim, bitki ve hayvanları da birbirlerinden çok farklıdır.

En yakın iskân yerleri, Anadolu'daki İstanbul (Konstantinopolis)'da bulunan Haydar-paşa durağından demiryoluyla üç saat mesafedeki Adapazar (Ada-Basar)'da bulunmaktadır. Aynı anda, bunlar en eski iskân yerlerdir. Angora'ya giden demiryolu inşa edildiği 1890 yılından önce buralarda yerleştirilmiştir. Hükümet tarafından kimselere verilirken varlıklı kimseler tarafından arazi satın alınmıştır. Fakat zengin kimseler Adapazar'da değil, İstanbul'da yaşıyorlardı. Onların güçlü sebepleri vardı.

Zahariye adlı nehrin vadisinde uzanan Adapazar sualtında ovalı bir yerdir. Her tarafta bataklık Adapazar toprağı altında büyük İzmir çamuru bulunur. Çupluk'un (Cupluk) arkasındaki dağlara kadar uzanan bütün araziler, hiç bitmeyen malarya yuvasıdır. Yazlar 40 derece, çok sıcak, kışlar karsızdır. Sadece çok yağmurlu ve çok sıcaktır. Çevredeki herkes ipekböcekleri yetiştiriyordu bu yüzden etraf çok zehirli ve pisdir. Tarım fırsatları kötüdür. İpek böceklerini yetiştirmeyen kimse yaşamaz. Ormanlar çok az, odun pahalıdır. Yerli sakinler sadece Türkçe konuşuyorlardı ve ecnepleri sevmezlerdi. Kamu güvenliği yoktur.

Çevrenin kötü şartlarından dolayı zengin Bosna-Hersek'liler İstanbul'a yaşamaya gidip bıraktıkları arazileri kiralamışlardı. Diğerleri ise fakir olanlar ölecek, kaybolacaklardır. Malarya ve dizanteri yüzünden başlarını kaldıramıyorlardı.

Dizanteri yaygın bir hastalıktır. Anadolu'ya gelen her Avrupa'lı hastalanır. Nedenini bilmiyoruz. Doktor değiliz. Sadece durumun böyle olduğunu biliyoruz. Kimisi çok hızlı iyileşir, kimisi hayat boyunca hasta olur, kimisi çok yavaş ölür. Yetişkinlerin hali böyledir. Fakat, çocukların hali daha da kötüleşiyordu. Ebeveynlerinin Bosna'dan getirdikleri çocuklardan çok azı hayatta kalır, orada doğan çocukların yüzleri sarı ve solgun görünüp çoğu ölür. Bu nedenle oradan göç ederler. Geride kalanlar birkaç sene yaşarlar çünkü doğanlardan daha fazla ölenler vardır.

Fakat, başka iskân yerlerinin durumları buradakilerden daha iyi değildir.”

28. Bošnjak gazetesinin editörlüğü, *Dvije tri o prijevodu vjerskih kitaba (Dini kitapların çeviri hakkında birkaç söz)* c.XV I/1906, S. 17, s. 1-2

Çeviri konusunda ortaya konulan görüşler çevirinin yararlı bir çaba olduğudur. Dinî eserlerin Bosna diline tercümesinin çoğalmasıyla beraber dinî anlayışın gelişeceği fikrini savunan *Bošnjak* gazetesinde Bosna-Hersek'te ulema ve alimlerin bu konuda ciddi bir gayret göstermedikleri kaleme alınmıştır. Bosna-Hersek'te İslam Birliği Riyaseti³¹⁰ nin bir kısım dinî eserlerin Bosna diline veya herhangi bir dile tercümesinin uygun olmadığı fikri savunuluyordu. Onlara göre İslamiyetin kaynak dili Arapçadır. Kur'an Kerim Arapça yazılıp okunur, herhangi bir dile tercüme edilirse günah işlenmiş sayılırdı. Yazının devamında Bosna-Hersek'te ulemanın büyük kısmının Arapça veya Türkçeyi bilmedikleri belirtiliyordu.

İslamiyet'in ilk yıllarında ortaya çıkan dinî eserlerin Arapça ile yazılması yeterli ve gerekli olduğu görülüyordu. Çünkü bu eserlerin yayımlandığı coğrafyada Arapça konuşuluyordu. Zaman geçtikçe İslam dini başka ülkelere yayıldı. Bazı ülkelerde, mesela Hindistan, İran ve Türkiye'de küçük risaleler kendi ana dilleriyle çıkarılıyordu. Bosna-Hersek'te bulunan mektep ve medreselerde Bosna dili ile yazılmış risaleler okutulmalıdır. Bu yazıda, eğer "Bergiliya", "İlmihal" ve "Şurutus Salat" gibi din eserleri Türkçe'ye tercüme edilirse o zaman neden bu eserler Bosna diline tercüme edilmez sorusu ortaya konulmuştur. Çünkü din dersleri herkesin anlayabileceği bir dille anlatılmalıdır. Bunun yanı sıra Türkçe dinî kitaplar Bosna diline tercüme edilmelidir.

29. *Prevod pisama poznatog Dževdet-paše (Meşhur Cevdet Paşa'nın Mektuplarının Tercümesi)* c.XV I/1906, S. 17, s. 1-2

Cevdet Paşa'nın İstanbul'daki bir arkadaşa yazdığı mektuplarda 1864 yılında Saraybosna ve Mostar'da yaşanan olaylar kaleme alınmaktadır. Hava durumu, bölgesel ve yerel adetler, törenler, anlatılır. Cevdet Paşa'nın o dönemdeki yaptığı askerî vazifeler hakkında bilgi verilir. Ayrıca, Boşnak gençlerinin güzel moral ve ahlâklara sahip oldukları anlatılmaktadır (Saraybosna, 25. Şeval 1280-1864 yılında).

30. *Drugo pismo Dževdet-pašino (Cevdet paşa'nın ikinci mektubu)* c.XV I/1906, S. 18, s. 1-2

Bošnjak'ta yayımlanan Cevdet Paşa'nın ikinci mektubu, İstanbul'daki akrabasına gönderilmiştir. Bu mektupta Bosna Vilayeti'nin nüfusu hakkında bilgi verilir. Nüfusu

³¹⁰ İslam Birliği Riyaseti, Türkiye'deki Diyanet İşleri Başkanlığı kurumuna denktir.

1.270.000'dır. Mektupta, Bosna'daki ticaret sistemi anlatılır (Saraybosna, Şaban 1280-1864 yılında).

31. Fikret, Teufik, *Prvi susret (Tesadüf)*, çev. M.Ć.Ćatić c.XV I I/1907, S. 18, s.?

32. Džalud (Calud). Husein, *Topal* çev. M.Ć.Ćatić, c.XV I I/1907, S.19, s. 1; , S.20, s. 1-2; S.21, s. 1; S.22, s. 1-2;

Topal hikâyesinde küçük yaşta babasını kaybeden, iyi huylu, on yedi yaşında bir kız Sanih'in aşk hayatı anlatılmaktadır. Baba ve annesini kaybeden bir oğlan olan Nail, Sanih'in evinde büyümüş bir gençtir. Nail ve Sanih birbirlerine âşık olurlar. Bir süre sonra Nail savaşa katılır. Sanih ve Nail, her gün birbirlerine mektup yazacaklarına karar verip mezara kadar birbirlerini seveceklerine söz verirler. Birdenbire Nail'in mektupları kesilir. Sanih tüm umudunu kaybeder ve Nail'in ölümünü kabul eder. Sanih çok üzülür. Bir gün Sanih'in ailesine Avrupa'da yaşayan akrabası Nihad Bey gelir. Nihad Bey, Fransa'da tıp okumuş, çok eğlenceli bir gençtir. Her gün Sanih ile birlikte vakit geçirir. Böylece, birbirlerine âşık olurlar. Düğün hazırlanırken Nail'den mektup gelir. Yaralı olduğu ve yakın zamanda İstanbul'a geleceğini yazar. Sanih vicdan azabı çekerek Nail Bey ile tekrar biraraya gelir. Nihad Bey çok kıskanır. Nail, Sanih'in onu artık sevmediğini anlayınca onu özgür bırakır. Sonunda Sanih ve Nihad Bey evlenirler.

33. Zija (Ziya), Halid, *Krvava mrlja (Kanlı Leke)*, çev.Şair, c.XV I I/1907, S.24, s. 1

Özeti: Birkaç arkadaş akşam üstü ortak arkadaşlarının evinde buluşurlar. O gün bir dergide yayımlanan bir edebî makale hakkında tartışmaya başlarlar. Ev sahibinin eşi bu tartışmayı keser ve aralarından genç bir erkeğin piyano çalmasını rica eder. O sırada ev sahibinin on beş yaşında güzel kızı ona katılır ve şarkı söyler. Birdenbire kızın ağzından birkaç kan damlası akar. Kız kan damlalarını saklar ve evde bulunanlara hiçbir şey olmadığını söyler. Fakat piyano çalan genç erkek, kızın kullandığı mendilin üstünde kan damlaları görür ve kızın dediğin hiçbir şeyin aslında her şeyi ifade ettiğini anlar.

34. Zija (Ziya), Halid, *Sadaka (Sadaka)*, çev. Şair, c.XV I I/1907, S.26, s. 1-2; S.27, s. 1-2

Seyfuddin Celadet genç ve çok tutkulu bir şairdir. Ayrıca, sesi de çok güzeldir. Bir kış günü İstanbul'un sokaklarında dostuyla birlikte gezerken çok fazla dilenci ve fakir insan görürler. Akşam üstü bir pastaneye oturmaya giderler. Genç şair, sokaklarda bulunan insanların kötü durumlarından çok üzülür. Dostuna birkaç gün önce aynı yerde yaşanan bir vakadan bahseder. O gün, çok yaşlı, hasta bir dedenin aç kaldığını farkedince onu içeriye, pastaneye davet eder. Ona yemek ısmarlamak ister. Genç şair dede ile konuşmadan onun tek istediğinin bir şeftali olduğunu anlar. Dede, yakın zamanda oğlunu kaybettiğini söyler. Küçük yaşta yetim kalan bir torunu vardır. Bu gururlu ihtiyar, şairden hiçbir yardımı kabul etmez, sadece torunu için bir iki şeftali alır. Şair bu ihtiyarın durumuna yine çok üzülür ve ona iş vermeye karar verir.

35. Nigjar Hanuma binti Osman (Nigar Hanım Binti Osman), *Oproštaj s Carigradom (İstanbul'a veda)*, çev. Keda, c. XV I I/1907, S.28, s. 1-2

Bu hikâyede Haliç'ten geçen vapur, tekne ve gemilerde bulunan insanların halleri anlatılmaktadır. Ön plana konulmak istenen duygu, sevdiklerimizden ayrıldıktan sonraki özlem duygusudur.

36. Nigjar Hanuma binti Osman (Nigar Hanım Binti Osman), *Je li sreća u bogastvu (Mutluluk Zenginlikte mi)*, çev. Aşik, c. XV I I/1907, S.29, s. 1- 2

İstanbul'un tramvaylarından birine çok fakir, yırtılmış kıyafetleri olan bir anne biner. Kucağında çok hasta bir çocuğu vardır. Eşiyle birlikte o hasta çocuğa çok iyi bakarlar. Eşler, birbirlerini çok severler. Sadık ve vefalı görünürler. Tramvayda bulunan, onlardan daha zengin olan insanların sayısı çoktur, fakat mutlu değillerdir. Kalplerinde çok ağır duygular bulunur. Mutsuz insanlardır. O zaman mutlu olan kimdir, fakir mi, zengin mi?

37. Hikmet, Ahmed, *Tetka Nekiya (Nakiye Hala)*, çev. Şair, c. XV I I/1907, S.34, s. 1-2; S.35, s. 1-2

Ahmet Hikmet (Müftüoğlu)'ın İkdam ve Servet-i Funün dergisinde yazdığı hikâye ve nesirlerini 1901 yılında Haristan ve Gülistan adlı eserlerde toplanmıştır. Toplam olarak yirmi iki yazı bulunmaktadır. Onlardan biri Nakiye Hala hikâyesidir. Bu hikâye yazarın millî ve içtimâî meselelere duyarlılığını göstermektedir.

Özeti: Nakiye hala, kahramanları ve askerleri çok seven bir kadındır. Ayrıca, savaşta üç çocuğu kaybeden bir annedir. Çocukları kaybettikten üç sene sonra o da vefat eder.

38. Kemal, Ahmed, *Tragedija Kasablanke i tursko-perzijska komedija* (*Kazablanka Trajedisi ve Türk-Fars Komedi*), çev. Fakir, c. XV I I/1907, S.36, s. 1-2; S.37, s. 1-2; S.38, s. 1-2

Bu eleştiri yazı, İslâm dünyasında gerçekleştirilen acılı ve üzücü olaylar ortaya koyar. Yazara göre o dönemde yaşayan insanların tiyatroya gitmelerine gerek yoktur. Çünkü dünya sahnesinde en üzücü ve en alayıcı komedi çoktan beri oynanmıştır. Bu yazı dizisinde Türk şairleri Abdülhak Hamit Bey ve Ziya Paşa'nın Endülüs trajedisinden esinlenerek ortaya koydukları eserler kaleme alınmaktadır. Bu konu üzerinde Hamit Bey'in yazdığı şiir ve tiyatrolar vardır. Ziya Paşa'nın ise *Endülüs Tarihi* başlıklı eserinin bulunduğu bilinmektedir.

Arap ülkesinin çöküşüyle başlayan bu trajedinin birinci perdesinin oynandığı yer, Granada'dır. Afrika'nın batısında Kazablanka'da gerçekleştirilen ikinci perdede rol alan Avrupa ülkelerinin İslamiyete karşı hissedilen büyük düşmanlığı görülür.

İspanya Kralı Ferdinand'ın Müslümanları yendikten sonra camilerin kiliselere dönüştürüldüğü bilinir. İşkence gören Müslümanlar sürgün edilir. Hilâl yerine Hristiyanlığın sembolü olan haç konulur. Bilindiği gibi aynı dönemde Müslümanlar Balkanlar'a yerleşmeye başlar. Bir anlamda dünya siyasî sahnesinde denge kurulduğu görülür.

Fransa ve İspanya ile birlikte Kazablanka'yı işgal ederler. Binlerce Müslüman öldürülür. Bu yüzden tüm İslam dünyası utanmalıdır. Eskiden çok güçlü görünen Birinci Sultan Selim ve İsmail Şah Avrupa'nın önünde çökerler. Bütün İslam ülkeleri birbirlerine bağlı kalsaydılar uzak Kazablanka'da yaşayan Müslümanlara yardım ederlerdi. Üstelik, Kazablanka'da gerçekleştirilen olayları yabancı kaynaklardan öğrenmiş olduk. Bu da bir gerçektir. Avrupalılar iyi habercilerdir. Onların sayesinde Asya ve Afrika'dan haberler gelir.

Bir yandan Avrupalılar, Müslümanların üzerine yaptığı zulümden dolayı hiç pişman değillerdir. Siyasette kurtuluşu buluyorlar. Aralarında demokrasi yeterince yerleşmemiştir. Sosyalizmi anlayan da yoktu.

Öbür yandan, Müslümanlar Avrupalılardan çok şey öğrenebilirler. Onların bilimi, kültürü, edebiyatı, buluşları, becerileri, keşifleri. İslam ülkelerinde batılılaşma yolu bu şeklide takip edilmelidir.

İslam ülkelerinin dünya sahnesinde büyük rolünü kaybetmesi sadece Avrupalıların başarısı sayılmaz. Müslümanların arasında din-kardeşlik duygusu kısmen kaybolur. Müslümanlar birlikte olmalıdır. Birbirlerine yardım etmelidirler.

39. Kemal, Ahmed, *Iluzije (Yanılsamalar)*, çev. Ćazim c.XV I I/1907, S.39, s. 1; S.40, s. 1

Yazar, İstanbul'a doğru giden vapurun güvertesinde tek başına durur. Diğer yolcular içeriye girip piyano çalan güzel, sarı saçlı kızı dinlemek isterler. Otuz yaşına giren yazar hayatının ne kadar boş ve çirkin olduğunu düşünür. Düşüncelerine gömülerek uzağa bakar. Hepimiz ölüme doğru koşarız. Bu dünyada ölümden başka bir şey yok. Kelebek kurttur, elmas kömürdür. Hayat sadece seraptır. Işık karanlığı, aşk tutkuyu, alev külü doğurur. Bunları öğrendikten sonra hayattan iğrenmeye başlarsın diye düşünür. Tabiat, güzel ve muhteşemdir. Fakat perde arkasında çıplak yüzü kalır. Bir hiçliktir. Yazar, bu nedenle tabiattan nefret eder. Akşam üstü piyano sesi kaybolur. Herkes uyuyor gibidir. Uyumak, ölümü tatmak demektir. Bir varlık yazarın uyumasına izin vermez. Bu kara yanılsamanın ellerini tutmak isteyen yazar onunla birlikte nasıl zaman geçireceklerini hayal eder. Köylüler gibi kuzu, ineklerine bakacaklardır. Altın, para, bolluğun ne olduğunu bilmeden yaşacaklardır. Tek endişeleri, hayvanlara bakmaktır. Birlikte aynı ağacın altına gömüleceklerdir. Yapraklar mezarları, bülbüller mezarıcıları olacaktır.

40. Fikret, Teufik, *Bajramsko jutro (Sabah-ı İyd)*, çev. Ćazim, c.XVIII/1908, S.3, s.1

41. Dževdet (Cevdet), Dr. Abdullah, *Jedna istina (Bir Hakikat)*, çev.Ćazim, c.XV I I I/1908, S.7, s. 1,

42. Maupassant, Guy, *U putu (Yolculuk sırasında)*, çev.Asim, c.XV I I I/1908, S.7, s. 1-2; S.8, s. 1-2

Bu hikâyede soylu, aristokrat bir Rus kadının trenle yolculuğu anlatılmaktadır. Adı Mariya Labanov. Eşi çok zengindir. Yoldayken yanına yardımcı İgor bulunur. Trende

hoş görünümlü bir beyle tanışır. Ona âşık olur ve İgor'ı vatanına (Rusya) geri gönderir. Bir süre sonra Mariya vefat eder.

43. Zuhdi, Abdullah *Jandüm aman! (Yandım aman!)* çev. M.Z.H, c.XV I I I/1908, S.11, s. 1-2; S.11, s. 1-2; S.15, s. 1-2; S.16, s. 1-2

Bir gece Hasan'ın tiyatrosuna gelen iki arkadaş şarkı söylen güzel bir kıza hayran kalırlar. Bu iki arkadaştan Ahmet, şarkıcı kıza âşık olur. O gece kızın söylediği “Yandım, aman” şarkısıdır. Ahmet tüm gece boyunca kızı düşünür ve hiç uyumaz. Arkadaşı Süleyman durumunu anlar ve bu durumdan faydalanmak ister. Kıza Ahmet'in âşık olduğunu söyler ve Ahmet'ten parasını ister. Süleyman, arkadaşının tüm parasını alır. Ahmet'in cebinde sadece üç lira kalır. Durumundan utandığı için eve dönemez. Bir gün annesinden mektup gelir. Her şeye rağmen onun evine geri dönmesini ister. Süleyman, bir gece Ahmet'in cebinde kalan son parayı çalar, bir ihtiyar Ahmet'e yardım eder. Onu bir helvacıya gönderir. Ahmet, bu yerde senelerce kalır. Daha önce harcadığı parayı kazanamazdı. İş yaparken hep “Yandım, aman” şarkısını söylerdi.

44. Raik, Ahmed, *U tudini (Gurbette)* çev. Musa Kesedžija (Keseciya), c.XV I I I/1908, S.23, s. 1-2

Sürgün edilmiş kimse, yanına aile, akraba, sevgilisi olmadan bir fakir olarak yaşar. Bu şekilde yaşamak zordur. Her şeyden içrenen bu fakir tüm sırlarını bir taşla anlatır. Zehra adlı küçük kızının gönderdiği mektuplar okurken bu taşı üzerine hep oturur. Zehra'yı hiç görmeyen babası bu ülkeden kaçmak ister. Nehirleri, denizleri, dağları olmayan bir yere gitmek ister. Geriye bıraktığı güzel vatanına benzemeyen bütün hatıraları kaybolunacak bir ülke olacaktır.

45. Fikret, Teufik, *Plavo more (Maî deniz)* çev. Šair, c.XV I I I/1908, S.32, s. 1

46. Kemal [Bolayır] Ali, *Dvije sestre (İki kız kardeşi)*, çev.Tahsin c.XV I I I/1908, S.33, s. 1-2

Nisan ayı, Halep sokaklarında yaşları on altı ve daha küçük kız kardeşleriyle beraber dolaşır. Başlarından rüzgârın düşürdüğü şapkalarının peşine koşarlar. Güler yüzlü, mutludurlar. Bir taraftan Şam'dan Halep'e gelen kervan görünür. İçerisinde güler yüzlü, fakat mutsuzluklarını saklamaya çalışan iki kız kardeş vardır. Göçmenlerin günlük hayatlarını saran sefalet kız kardeşlerin peşindedir. Bu küçük kızlar, hayat kadınlarıdır.

Tüm erkekler onların peşindedir. Aslında bu iki kız kardeş kendi tercihini yapmadan birlikte zorlukların üstesinden gelmeye çalışırlar.

3.3.3. Gazetenin Yazıların Türlerine Göre Fihristi

Gazetede tez konusu ile ilgili tespit edilmiş on dört hikaye, altı eser tanıtımı, altı şiir ve eleştiri eseri, dört mektup, atasözlerini içeren üç yazı (birinci yazıda 137, ikinci yazıda 36, üçüncü ve son yazıda 42 atasözü), iki değerlendirme yazı, birer tiyatro ve küçük hikaye bulunur. Türk edebiyatından ise iki hikayesi ile Nigar Hanım Binti Osman ve Halid Ziya Uşaklıgil, birer hikayesi ile Hüsein Calud, Ahmed Hikmet, Ahmed Kemal, Abdullah Zuhdi, Ahmed Raik, Ali Kemal [Bolayır]; üç şiiri ile Tefik Fikret ve bir şiir ile Dr. Abdullah Cevdet, gazetede yer alırlar. Cevdet Paşa'nın ise iki mektubu; Namık Kemal'in bir tiyatrosu yayımlanır.

Gazetede, 1907 yılında yayımlanan 28. ve 29. sayılarda Nigar Hanım Binti Osman'ın *Oproštaj s Carigradom (İstanbul'a veda)* ve *Je li sreća u bogastvu (Mutluluk Zenginlikte mi)* başlıklı hikayeleri; aynı yılda yayımlanan 24. sayıda Halid Ziya'nın *Krvava mrlja (Kanlı Leke)* hikayesi yer alınır. Halid Ziya'nın 1907 yılındaki 26. ve 27. sayılarda kısa tefrika olarak *Sadaka (Sadaka)* hikayesi basılır. Birer hikayesi yayımlananlardan Husein Calud'un (1907 yılındaki 19., 20., 21. ve 22 sayılar) *Topal* başlıklı hikayesi de Ahmed Hikmet Mütfüoğlu'nun (1907 yılındaki 34. ve 35. sayılar) *Tetka Nekija (Nakiye Hala)* hikayesi, Ahmed Kemal'in (1907 yılındaki 39. ve 40. sayılar) *Iluzije (Yanılsamalar)* hikayesi tefrikalar olarak yayımlanır. Bunların yanı sıra Abdullah Zuhdi'nin *Jandüm aman! (Yandım aman!)* başlıklı hikayesi 1908 yılında basılmış 11., 12., 15. ve 16. sayılarda yayımlanır. Ahmed Raik'ın *U tuğini (Gurbette)* hikayesi ve Ali Kemal [Bolayır]'ın *Dvije sestre (İki kız kardeşi)* hikayesi, 1908 yılındaki 23. ve 33. sayılarda basılır. Türk yazarlarının dışından Fransız yazarı Guy Maupassant'ın Türkçe *U putu (Yolculuk sırasında)* hikayesi de 1908 yılında 7. ve 8. sayılarda yayımlanır.

1891 yılında yayımlanan 18. sayıda basılmış olan *Zao komšija (Kötü komşu)* başlıklı küçük hikaye Bosna dilinde yazılmış bir eserdir; başlığı altında aslında Nefi'nin “Ağyar elemin çekme gönül nafile gamdır. Hasmin sitemin anlamamak hasma sitemdir” ifadesine dayanan Ziya Paşa'nın “Hasmun sitemun anlamamak hasma sitemdur.” Türkçe mısrası bulunur. 1891'de yayımlanan 5. Sayıda bulunan *Ribarova kći*

(*Balıkçının kızı*), *Moj slavuj* (*Bülbülüm*) imzasız hikayelerdir. Bunun yanı sıra 1892 yılında yayımlanan 46. ve 47. sayılarda *Jedna noć* (*Bir gece*) başlıklı hikayesi imzasızdır; başlığı altında “İstanbul’un günlük hayatından” ayrı bir başlık olarak konulmuştur. Ayrıca, hikâyenin çevirmeni bilinmemektedir.

Gazetede, tez konusu kapsamında değerlendirilebilecek altı şiir yayımlanmıştır. Türk edebiyatından Tevfik Fikret’in üç şiiri tercüme edilmiştir (*Prvi susret* (*Tesadüf*), çev. M.Ć.Ćatić, 1907, S. 18; *Bajramsko jutro* (*Sabah-ı İyd*), çev. Ćazim, 1908, S.3; *Plavo more* (*Maî deniz*) çev. Šair, 1908, S.32) ve aynı yılda dr. Abdullah Cevdet’in *Jedna istina* (*Bir Hakikat*) 7. sayıda basılır.

Ćazim Ćatić’in *Gajret* (*Gayret*) şiirinin altında Namık Kemal’in *Gazel*’inin şu mısraları bulunmaktadır: “Tefevuk jabi irfan ejlemek, ahfadi lazumdur. Hamijet meslekjinde, gajreti edžad lazumse.” (1907, S. 18). 1891 yılındaki 8. Sayıda bulun Safvet Başagiç’in Bosna dilinde yazdığı *Divane-Hüsrev* paşa başlıklı şiiridir. Şiirin başlığı Türkçedir. Riza Kapetanović tarafından yazılmış *Bu da geçer, jahu!* (*Bu da geçer, yahu!*) şiirinin başlığı Türkçe, şiirin tüm mısraları Bosna dilindedir.

Eser tanıtımı olarak değerlendirdiğimiz metinler tiyatro ve yeni basılmış kitaplar hakkındadır. Türk edebiyatından Namık Kemal’in *Sirota dijete* (*Zavallı Çocuk*) tiyatrosu tanıtılır. Ayrıca *Novi turski glazbenik* (*Yeni Türk bestecisi*) yazıda ünlü Türk sanatçı hakkında bilgi verilir. Kitap tanıtımlar bir taraftan Türk edebiyatı ile ilişkindir. Bu yüzden tezin üçüncü bölümündeki 3.3.4. Türk Edebiyatı ile İlgili Yazılar adı başlığı altında verilecektir.

Bošnjak gazetesinde dikkate değer altı eleştiri eserlerden Türk edebiyatından bir çeviridir: 1907 yılında tefrika olarak yayımlanan Ahmed Kemal’in *Tragedija Kasablanke i tursko-perzijska komedija* (*Kazablanka Trajedisi ve Türk-Fars Komedi*). Salihaga isimli yazarın *Čuvajmo materinski jezik* (*Ana dilimizi koruyalım*) başlıklı makalesinde genç nesillerin yabancı kelimeleri kullanarak kendi dillerini bozmamalarını tembih etmektedir. 1897 yılındaki 3. Ve 4. Sayılarda bulunan Bošnjak gazetesinin editörlüğü tarafından hazırlanan *Branitelju Mladoturaka* (*Genç Türklerin Muhafızına*) yazıda Genç Türkler hareketini destekleyen *Obzor* gazetesinin görüşleri ortaya koyar. 1892 yılında yayımlanan 4.sayıda bulunan *Izvrtnje narodnog govora* (*Halk dilinin bozulması*) ve 1899 yılında tefrika olarak yayımlanan *Ko je kriv?! (Suçlu kimdir?!)*

yazıda Bosna dili kullanılması ve kullanılmaması hakkında yorumlar verilir. 1906'de yayımlanan *Dvije tri o prijevodu vjerskih kitaba (Dinî kitapların çeviri hakkında birkaç söz)* yazısında Çeviri konusunda ortaya konulan görüşler çevirinin yararlı bir çaba olduğudur. Dinî eserlerin Bosna diline tercümesinin çoğalmasıyla beraber dinî anlayışın gelişeceği fikrini savunan *Bošnjak* gazetesinde Bosna-Hersek'te ulema ve alimlerin bu konuda ciddi bir gayret göstermedikleri kaleme alınmıştır. Bosna-Hersek'te İslam Birliği Riyaseti³¹¹'nin bir kısım dinî eserlerin Bosna diline veya herhangi bir dile tercümesinin uygun olmadığı fikri savunuluyordu. Onlara göre İslamiyet'in kaynak dili Arapçadır. Kur'an Kerim Arapça yazılıp okunur, herhangi bir dile tercüme edilirse günah işlenmiş sayılırdı. Yazının devamında Bosna-Hersek'te ulemanın büyük kısmının Arapça veya Türkçeyi bilmedikleri belirtiliyordu. *Bošnjak* gazetesinin editörlüğü tarafından hazırlanan *Sarajevska rušdija (Saraybosna rüşdiyesi)* ve, *Šta je s prijevodima kjitaba?! (Kitapların tercüme edilmesiyle ne oldu?!)* yazılar, değerlendirme eseridir. Burada Doğu dillerden Bosna diline tercüme edilmiş eserler hakkında bilgi verilip yorumlar yapılır.

Tez konusu ile ilgili dört mektup tespit edilmiştir: F.S. tarafından yazılmış *Naši dopisi (Resmî Mektuplarımız)*, *Bošnjak* gazetesinin editörlüğü tarafından seçilmiş *Pisma iz Anadola (Anadolu'dan mektuplar)*; *Prevod pisama poznatog Dževdet-paše (Meşhur Cevdet Paşa'nın Mektuplarının Tercümesi)* ve *Drugo pismo Dževdet-pašino (Cevdet paşa'nın ikinci mektubu)* başlığı altında yayımlanan Cevdet Paşa'nın mektuplarıdır.

3.3.4. Türk Edebiyatı ile İlgili Yazılar

Boşnak yazarlarının Türkçe, Arapça ve Farsça yazdıkları eserlerin yanı sıra Bosna dilinde yazılmış eserlerin tanıtımı, 1891 yılında yayımlanan 1. sayıda bulunan *O bosanskoj književnosti (Bosna Edebiyatı hakkında)* yazıda gösterilir. 1896'daki 3. ve 4. bulunan *Istočno Blago (Doğu'nun Varlığı)* ve aynı yılda yayımlanmış 4. sayıda tespit edilen Emin tarafından hazırlanan *Književnost (Edebiyat)* yazılarda "Istočno Blago (Doğu'nun Varlığı)" eseri tanıtılır ve Mehmed beg Kapetanović-Ljubušak'ın *Istočno Blago (Doğu'nun Varlığı)* veya *Dževahiri šarkije (Cevher-i Şarkiyat)* eseri yayımlanmadan önce *Narodno Blago (Halkın Varlığı / Cevher-i Avam)* başlıklı didaktik bir eserin üçüncü baskısının hazırlandığı bildirilir. Bunun yanı sıra Türk edebiyatı ile bağlamında

³¹¹ İslam Birliği Riyaseti, Türkiye'deki Diyanet İşleri Başkanlığı kurumuna denktir.

Istočno Blago (Doğu'nun Varlığı) tanıtımı 1896 yılında yayımlanan 23. ayda bulunan *Književnost (Edebiyat)* yazıdır.

3.3.5. Türk Edebiyatı'ndan Çeviriler

Burada *Boşnak* gazetesinde çevirmenlerin listesi çoktan aza doğru şekilde gösterilecektir. Çevirmen, eğer müstear veya kısaltılmış isim kullanmış ise bunlar da yazılıp asıl isme yönlendirilir. Asıl isim bilinmiyorsa zaten müstear isimle yazılır.

Türk edebiyatından *Boşnak* gazetesinde en fazla çevirileri yapan Musa Ćazim Ćatić kullandığı mahlaslar: Asim, Aşîk, Fakir, Keda, Şair'dır. M. Ç. Ćatić imzasıyla tercüme ettiği eserler şunlardır: "Prvi susret" ("Tesadüf"), çev. M.Ć.Ćatić, C.XV I I/1907, S. 18, s. ?, ve tefrika olarak "Topal" adlı hikâyedir; Džalud (Calud). Husein, "Topal", çev. M.Ć.Ćatić, C.XV I I/1907, S.19, s. 1; C.XV I I/1907, S.20, s. 1, 2; C.XV I I/1907, S.21, s. 1; C.XV I I/1907, S.22, s. 1, 2; C.XV I I/1907, S.23, s. 1. ; Asim mahlasıyla: Maupassant, Guy, "U putu" ("Yolda iken"), çev.Asim, C.XV I I I/1908, S.7, s. 1, 2- C.XV I I I/1908, S.8, s. 1, 2; Aşîk müstearıyla: Nigjar Hanuma binti Osman, "Je li sreća u bogastvu" ("Mutluluk Zengilikte mi"), çev. Aşîk (Aşîk), C.XV I I/1907, S.29, s. 1, 2; kısaltmalı olarak Ćatić soyadı kullanılır: Kemal, Ahmed, "Iluzije" ("Yanılsamalar"), çev. Ćazim, c.XV I I/1907, S.39, s. 1, C.XV I I/1907, S.40, s. 1; Fikret, Teufik, "Bajramsko jutro" (Sabah-ı İyd), çev. Ćazim, C.XVIII/1908, S.3, s.1; Dževdet (Cevdet), Dr. Abdullah, "Jedna istina" ("Tek Hakikat"), çev.Ćazim, c.XV I I I/1908, S.7, s. 1; Fakir mahlasıyla: Kemal, Ahmed, "Tragedija Kasablanke i tursko-perzijska komedija" ("Kazablanka trajedisi ve Türk-Fars komedisi"), çev. Fakir, c.XV I I/1907, S.36, s. 1, 2; C.XV I I/1907, S.37, s. 1, 2; C.XV I I/1907, S.38, s. 1, 2; Keda olarak: Nigjar Hanuma binti Osman, "Oproštaj s Carigradom" ("İstanbul'a veda"), çev. Keda, C.XV I I/1907, S.28, s. 1, 2; en fazla Şair mahlasıyla tercüme edilen eserler: Zija (Ziya), Halid, "Krvava mrlja" ("Kanlı Leke"), çev.Şair (Şair), C.XV I I/1907, S.24, s. 1; Zija (Ziya), Halid, "Sadaka" ("Sadaka"), çev.Şair (Şair), C.XV I I/1907, S.26, s. 1, 2, C.XV I I/1907, S.27, s. 1, 2; Teufik Fikret, "Plavo more" (Mai deniz), çev. Şair, C.XV I I I/1908, S.32, s. 1; Hikmet, Ahmed, "Tetka Nekija" (Nakiye hala), çev. Şair, C.XV I I/1907, S.34, s. 1-2, C.XV I I/1907, S.35, s. 1, 2. İki çeviri olan Safet Bey Başagić (S.B. başharfleri kullanılmaktadır): Reşid, Mustafa, "Ribarova kći" (Balıkçının kızı), "Moj slavuj" ("Bülbülüm"), çev. S.B (Safvet-beg

Bašagić/Başagiç), C.I/1891, S.5, s.2,3. Tek çeviri olan tercümanların listesi alfabetik olarak gösterilecektir: Bey Kapetanoviç (asıl adı Mehmet Bey Kapetanoviç Ljubušak), aynı eserin hem yazarı hem de tercümanı olur: Kapetanoviç, “Iskrice iz Istočnog Blaga” (“Doğunun Varlığı’nden/Cevher-i Şarkiyat’tan Kıvılcımlar”), çev. Beg Kapetanović (Bey Kapetanoviç/Kaptanzâde), C.I/1891, S.1, s.2, 3, 4.

H.M. (baş editörlerinden biri Hilmi Muhibiç): tefrika olarak basılmıştır; Namık, Kemal, “Sirota dijete” (“Zavallı Çocuk), C.I/1891, S.8, s. 1,2; C.I/1891, S.9, s. 1,2; C.I/1891, S.10, s. 1,2; C.I/1891, S.11, s. 1,2; C.I/1891, S.12, s. 1,2; C.I/1891, S.13, s. 1-2. Anılmaya değer diğer çevirmenler de şunlardır: Musa Kesedžija (Keseci): Raik, Ahmed, “U tuđini” (Gurbette), çev. Musa Kesedžija (Keseciya), c. XV I I I/1908, S.23, s. 1, 2.; Šestokrilović (Šestokrilović/ adı Osman Bey olabilir): Sarajlija (Sarayliya), Muhamedi-Nerkesi, “Melikšah Seldžuković”, çev.Šestokrilović, C.II/1892, S.3, s. 3; Šeho (Šeho): “Sreća i zadovoljstvo” (“Mutluluk ve memnuniyet”), çev. Šeho (Šeho), C.XV I I I/1908, S.22, s. 1; Tahsin: Kemal [Bolayır] Ali, “Dvije sestre” (İki kız kardeşi), çev.Tahsin, C.XV I I I/1908, S.33, s. 1, 2.

3.3.6. Değerlendirme

Avusturya-Macaristan işgali sırasında Boşnakların Avusturya-Macaristan’ın yönetimine karşı silahlı direnişe başlamaları önemlidir. Ancak, her iki tarafın askeri gücü dikkate alındığında bu direnişin fazla sürmeyeceği apaçıktı. Avusturya-Macaristan Bosna - Hersek topraklarının işgalini tamamladıktan sonra Boşnaklar, Katolik yönetimi altında kalmanın kendi varlığına bir tehdidi olarak algılayarak Osmanlı topraklarına göç etmeye başladılar. Göç fikrine sarılan Boşnak halkının yanı sıra Bosna Hersek’te kalan ve Osmanlıların bu topraklara geri geleceğine inanan ve ağırlıklı olarak dini önderlerden oluşan başka Boşnak bir akımının da ortaya çıktığı görülmektedir. *Bošnjak* gazetesi etrafında toplanan ve Boşnak beylerin bir kısmıyla o dönemdeki entelektüellerden oluşan yeni yönetime yakın başka bir akım dikkat çekmektedir. Bu akımın başında olan Mehmet Beg Kapetanović Ljubušak, işgalden önce yeni yönetime yakın tavrı alarak Osmanlıların bu topraklardan bir daha geri dönmek üzere geri çekildiği düşüncesiyle Boşnakların geleceğinin Batı medeniyetinde gören bir şahsiyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, Avusturya-Macaristan yönetimiyle yakın ilişkiler kurarak basın yoluyla halka yeni yönetimi sevdirmeye ve yönetim tarafından da desteklenen

Boşnaklık fikrini yaymaya çalışmaktadır. Ayrıca, Boşnakların tek vatanını Bosna Hersek toprakları olarak gören Boşnjak, bu vatani terk edip göç edenlere sert eleştirilerde bulunduğunu görebiliriz. Atalardan kalan bir miras olarak nitelendirdiği vatanın bırakılıp başka yere gidilmesi Boşnjak gazetesine göre ihanet kavramıyla eş anlamlıdır. Boşnjak, Ortaçağ Bosna tarihine dayanarak Slav ırkı, Bosna diline ve Bogomilizm din anlayışını Boşnak kimliğinin temel unsurları olarak ele almaktadır. Bu bağlamda, Ortaçağ Bosna Devleti geleneğini ve Bosna'nın bütünlüğü fikrini sürdürmeye çalışan gazetenin özellikle Boşnakların Bogomillerden geldiği teorisini ortaya çıkarmaya çalıştığı görünmektedir.

3.4. *Nada* (Umut, 1895-1903)

Nada edebiyat dergisi, Avusturya-Macaristan hükümetinin bir projesi olarak ortaya çıkmıştır. Hükümet, maddî, manevî ve teknik anlamda dergiye büyük katkılarda bulunmuştur. Baş editörü Kösta Hörmann (doğ.1850-öl.1921), *Nada*'nın istenilen seviyeye ulaşması için Yugoslavya'nın tanınmış yazarlarını, tercümanlarını ve sanatçıları davet etmiştir. Daveti kabul edenlerin çoğu Hırvatlardır. Zemaljska (Ülke) matbaası, derginin yüksek kalitede basılması için büyük gayret göstermiştir. Yeni harfler ve en kaliteli kağıtlar özel olarak sipariş verilmiştir. Yayımlandığı süre boyunca 216 sayısı çıkmıştır.

3.4.1. Derginin Künyesi

Güney Slavların ortak kültürünü yansıtmayı amaçlayan *Nada* dergisinde Slav edebiyatından seçilmiş yazıların yanı sıra dünya edebiyatından da seçilmiş yazılar yayımlanıyordu. Ayrıca, *Nada*'da yerli halkın dikkatini çekmek ve vatandaşlara “iyilik, doğruluk, güzellik”in ne olduğunu göstermek amacıyla sade dille yazılmış kıssadan hisse, didaktik eserler de basılıyordu.” İyilik yapan kimsenin amacı olmalı; bu amaca şiddetle inanmalı, her zaman umutlu olmalıdır.” ifadesine inanan *Nada*'nın yazar kadrosu tarafından derginin adın için “Umut” anlamına gelen “Nada” kelimesi uygun görülmüştür. *Nada*'nın bazı sayılarının sonunda Kiril ve Latin alfabesiyle reklam küpürü de bulunmuştur. Bu reklamların bir kısmı sadece Almanca basılmıştır.

Saraybosna'da bulunan Ülke matbaasında yayımlanan *Nada* dergisinin baş editörü Kösta Hörmann, yayımcısı ise Bosna-Hersek Ülke Hükümeti'dir. 39x29 cm

boyutlarında ve ayda iki defa neşrolunan *Nada*’nın Kiril ve Latin alfabeleriyle Bosna dilinde basılmıştır. 1903 yılında yayımlanan tüm sayıları ancak Latin alfabesiyle Bosna dilinde çıkarılmıştır. Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde bulunan *Nada*’nın tüm sayıları mevcuttur ve tüm sayıları da taranmıştır.

Tablo 13: *Nada*’nın Sayıları³¹²

Cilt	Yıl	Yayımlandığı tarihler ile sayılar	Sayfa Sayısı
I	1895	1.sayı 1 Ocak 1895-24.sayı 15 Aralık 1895	476
II	1896	1.sayı 20 Aralık 1895-24.sayı 3 Aralık 1896	480
III	1897	1.sayı 20 Aralık 1896-24.sayı 3 Aralık 1897	480
IV	1898	1.sayı 20 Aralık 1897-24.sayı 3 Aralık 1898	388
V	1899	1.sayı 1 Ocak 1899-24.sayı 15 Aralık 1899	384
VI	1900	1.sayı 1 Ocak 1900-24.sayı 15 Aralık 1900	384
VII	1901	1.sayı 1 Ocak 1901-24.sayı 15 Aralık 1901	384
VIII	1902	1.sayı 1 Ocak 1902-24.sayı 15 Aralık 1902	340
IX	1903	1.sayı 1 Ocak 1903-24.sayı 15 Aralık 1903	336

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.4.2. Derginin Yazılarına Göre Fihristi

Nada’nın yayımlandığı yıllarda (1895-1903) tespit ettiğimiz, çalışma konusu ile ilgili yazılar bulundukları sayılara göre Tablo 14’te kronolojik olarak gösterilmiştir:

Tablo 14: *Nada*’nın Yayımlandığı Yıllarda (1895-1903) Çalışma Konusu ile İlgili Yazılar

Yazar/Şair/Derleyen İsmi	Çevirmenin İsmi	Metnin Başlığı	Tür	Cilt	Yıl	Sayı	Sayfa sayısı
Mehmed beg Kapetanović	Mehmed beg Kapetanović	<i>Niz istočnog biserja (Doğu’nun İncisinin Dizisi)</i>	Alıntı (Fuad Beşir, Ziya Paşa, Mustafa Eşref Paşa)	I	1895	2	22
Edhem Mulabdić	Edhem Mulabdić	<i>Niz istočnog biserja (Doğu’nun İncisinin Dizisi)</i>	Alıntı (Ahmet Mithat, Kemal, Ekrem, Rifat Bey)	I	1895	6	107
Edhem Mulabdić	Çeviri değil	<i>Osmanlija (Osmanlı)</i>	Kompozisyon	I	1895	8	148, 150
Edhem Mulabdić	Çeviri değil	<i>Osmanlija (Osmanlı)</i>	Kompozisyon	I	1895	9	176-178

³¹² Tabloda belirtilen Ülke matbaası Saraybosna şehrinde dir. Bu nedenle tabloda “Basımevinin Yeri ve Basımevi” sütunları açılmamıştır. Ayrıca, *Nada*’nın basıldığı format sabit olarak 39x29 cm kaldığı ve kullanılan hep Bosna dili olduğu için tabloda “Ebad”, “Alfabe ve Dil” sütunları çıkarılmamıştır. 1903 yılında yayımlanan derginin tüm sayıları ancak Latin alfabesiyle Bosna dilinde basılmıştır. Bunların yanı sıra baş editörü ve yayımcısı aynı kaldıkları için tabloda “Editör” ve “Yayımcı” sütunları da açılmamıştır. Bu yüzden *Nada*’nın basım bilgileri ve yazar kadrosu tablosu çıkarılmamıştır.

Yazar/Şair/Derleyen İsmi	Çevirmenin İsmi	Metnin Başlığı	Tür	Cilt	Yıl	Sayı	Sayfa sayısı
Mirza Safvet	Çeviri değil	<i>Derviş paşa Mostarac Derviş Paşa Mostarac</i>	Eser tanıtımı	I	1895	10	184, 186-188
Nada dergisinin editörlüğü	Mirza Safvet	<i>İstočni Parnas-Doğunun Parnası</i> (Ziya Paşa'nın <i>Čovjek i svijet/İnsan ve Dünya</i> şiiri; Namık Kemal'in <i>Utjeha/Teselli</i> şiiri, Ayşe Hubbi Hatun'un <i>Jedan prosac/Bir Talibe</i> şiiri)	Şiir	I	1895	17	333
Safvet Beg R. Bašagić (Mirza Safvet mahlası)	Çeviri değil	<i>Na pučini svjetla</i> (<i>Açık Deniz Işında</i>)	Şiir (Başlığın altında Nev-i'nin Türkçe beyti bulunur)	I	1895	19	359
Safvet Beg R. Bašagić (Mirza Safvet mahlası)	Çeviri değil	<i>Na pučini svjetla</i> (<i>Açık Deniz Işında</i>)	Şiir (Başlığın altında Nev-i'nin Türkçe beyti bulunur)	I	1895	20	387
E. Mulabdić	E. Mulabdić	<i>Niz istočnog biserja</i> (<i>Doğu'nun İncisinin Dizisi</i>)	Alıntı (Kemal, Ekrem, Rifat Bey, Süleyman Paşa)	I	1895	24	460
Nada dergisinin editörlüğü	Edhem Mulabdić	<i>Turske poslovice</i> (<i>Türk Halk Atasözleri</i>)-11 tane	Atasözleri	II	1896	1	15
E. Mulabdić	E. Mulabdić	<i>Niz istočnog biserja</i> (<i>Doğu'nun İncisinin Dizisi</i>)	Alıntı (İzzet Molla, Kemal, Ekrem, Muallim Naci, Abdülhak Hamid)	II	1896	4	64
Nada dergisinin editörlüğü	Mirza Safvet beg Bašagić	<i>İstočni Parnas-Doğunun Parnası</i> (Ayşe Hubbi Hatun'un <i>Nazira/Nazire</i> şiiri)	Şiir	II	1896	4	70
Mirza Safvet beg R. Bašagić	Çeviri değil	<i>Pjesnik Nerčesija</i> (<i>Şair Nerkesi</i>)	Eser tanıtımı	II	1896	5	88-90
Nada dergisinin editörlüğü	Edhem Mulabdić	<i>Turske poslovice</i> (<i>Türk Halk Atasözleri</i>)-üç tane	Atasözleri	II	1896	10	196
Nada dergisinin editörlüğü	Edhem Mulabdić	<i>Turske narodne poslovice</i> (<i>Türk Halk Atasözleri</i>)-dört tane	Atasözleri	II	1896	14	274
Nada dergisinin editörlüğü	Edhem Mulabdić	<i>Niz istočnog biserja</i> (<i>Doğu'nun İncisinin Dizisi</i>)	Alıntı (Sabit, Ziya Paşa, Mehmed Nâdir, Mustafa Reşid, Ekrem, Ebüzziya Tefik, Şemsettin (Sami) Bey)	III	1897	23	455
Mirza Safvet beg R. Bašagić	Çeviri değil	<i>Naše zvijezde na istočnom parnasu</i> (<i>Türk Parnasında Bizim Yıldızlarımız</i>)	Eser tanıtımı	IV	1898	11	170-171

Yazar/Şair/Derleyen İsmi	Çevirmenin İsmi	Metnin Başlığı	Tür	Cilt	Yıl	Sayı	Sayfa sayısı
Nerčesi-Sarajlija, Zijaji-Mostarac	S.R. beg Bašagić	<i>Naši pjesnici na istočnom parnasu (Türk Parnasında Bizim Şairlerimiz)</i>	Şiir	V	1899	1	10
Mirza Safvet	Çeviri değil	<i>Arifi-Hikmet beg Rizvanbegović Stočević (Lik iz novije turske književnosti)/ Arifi Hikmet Rizvanbegović Bey Stočević (Yeni Türk Edebiyatından Zat)</i>	Eser tanıtımı	IX	1903	16	211-213
irza Safvet	Çeviri değil	<i>Arifi-Hikmet beg Rizvanbegović Stočević (Lik iz novije turske književnosti)/ Arifi Hikmet Rizvanbegović Bey Stočević (Yeni Türk Edebiyatından Zat)</i>	Eser tanıtımı	IX	1903	17	227-229

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şimdi, bunlardan mensur olan türler için gerekli açıklamalar yapılacaktır:

1. Kapetanović. Mehmed beg, *Niz istočnog biserja (Doğunun İncisinin Dizisi)*, çev. Mehmed beg Kapetanović, C.I/1895, S. 2, s. 22.

Mehmed beg Kapetanović tarafından derlenen ve Türkçeden Bosna diline tercüme edilmiş Fuad Beşir, Ziya Paşa gibi Tanzimat dönemi yazarların meşhur sözleridir. Ayrıca, Mustafa Eşref Paşa'nın hakikat ile ilgili bir sözü bulunmaktadır.

Fuad Beşir: “Onur, insan kanının bedelidir.” Ziya Paşa: “Cennetin anahtarını cehennemde arayan kimsenin haline yazıklar olsun.” Mustafa Eşref Paşa: “Bir mantarın bulunduğu yerde diğer mantarları da bulacaksın, bir hakikatin bulunduğu yerde başka bir hakikat bulamayacaksın.”

2. Mulabdić. Edhem, *Niz istočnog biserja (Doğunun İncisinin Dizisi)*, çev. Edhem Mulabdić, C.I/1895, S. 6, s. 107.

Edhem Mulabdić'in hazırladığı ve çevirdiği Türk yazarların meşhur sözleridir. Ahmet Mithat: “Pişmanlık, bir kişinin kendi kendine verdiği cezadır.” Kemal: “Şafak, umudun aynasıdır.”; “Adalet ayna gibidir. Ülkenin bir köşesinde ortaya çıkarsa tüm ülkeyi aydınlatır.” Ekrem: “Zengin ve cimri insan, başka bir insanın mal mülkünün gönüllü koruyucusudur.” Rifat Bey: “Hükümdarın gücü, halkının eğitimiyle aynı düzeydedir.”

3. Mulabdić. Edhem, *Osmanlija (Osmanlı)*, C.I/1895, S. 8, s. 148, 150; S. 9, s. 176-178

Osmanlı kompozisyonunun özeti: Sonbahar mevsiminde öğle vaktinde Bosna'nın bir köyünün muhtarı Hasan Bašalić'in evinin önüne Kaymakamlıkta çalışan Osmanlı kâtibi, on sekiz yaşındaki uzun boylu Arif Efendi ve yirmi beş yaşındaki yakışıklı siyah gözlü ve siyah bıyıklı Osmanlı Yüzbaşısı Ahmet gelirler. Maglaj şehrinden yola çıkan bu iki genç muhtarın evine giderken bir şey yemezler. Bu durumu fark eden muhtar evinde bulunan tüm yiyecekleri bu iki genç önüne koyar. Onların bu köye gelme nedeni köyde bulunan tüm tarlalardan toplanan mısır ve buğdaylardan haraç alınmasıdır. Muhtar Hasan'dan yardım isterler. Toplanacak haraç Tuzla şehrine burada çok fazla Osmanlı askeri bulunduğu için gönderilecektir. O gece muhtarın evinde kalırlar. Öbür gece tüm köy İbrić'in evinde mısır ayıklamak için toplanır. Muhtar bey ile beraber bu iki Osmanlı gece oturmaya kalırlar. Ahmet, İbrić'in küçük kızı Hatice'yi görünce ona âşık olur. On yedi yaşına girmiş, siyah gözlü ve kıpkırmızı yanaklı Hatice de Ahmet'e âşık olur. Kendi derdini muhtar beye anlatan Ahmet ondan babasından kızı istemesini rica eder. Daha önce hapishanede bulunduğu için Osmanlılardan nefret eden ve Osmanlılara güvenmeyen kızın babası İbrić bu evlilik teklifini düşünmeden reddeder. Muhtar Hasan ve Ahmet kızı kaçırlar. Aşıklar Maglaj şehrine giderler. Kızgın olan İbrić, köyün saygın ve büyüklerinden olan Mehmed ağaya öfkesini anlatır. İkisi de Osmanlılara güvenmeyen bu eski dost derdlerini birbirilerine anlatılır. Ardından, İbrić, şikâyet etmek için köyde bulunan asker şubesine gider. Orada beklerken Yüzbaşı Ahmet hakkında çok güzel sözler duyar. Şikâyet etmeden evine döner. Bir ay sonra kızı Hatice, Ahmet ve Muhtar Hasan'ın evine barışmaya gelirler. Hatasını anlayan İbrić, kızı ve yeni damadını kabul eder.

4. Safvet. Mirza, *Derviš paša Mostarac (Derviş Paşa Mostarac)*, C.I/1895, S. 10, s. 184, 186-188

Bu yazıda Bašagić (Safvet Mirza namıyla) Mostarac'ın hayatı ve tahsili kaleme alınmıştır. Mostarac'ın Mevlâna Celaleddin Rumi'ye nazire yazdığı dile getirilmiştir. Ayrıca Derviş Paşa tarafından gazeller de tespit edilmiştir.

5. Nada dergisinin editörlüğü, *İstočni Parnas-Doğunun Parnası*, çev. Mirza Safvet, C.I/1895, S. 17, s. 333

Doğunun Parnası başlığı altında Ziya Paşa'nın *Čovjek i svijet/İnsan ve Dünya* şiirleri; Namık Kemal'in *Utjeha/Teselli* ve Ayşe Hubbi Hatun'un *Jednom proscu/Bir Talibe* şiirleri bulunmaktadır.

6. Bašagić, Safvet Beg R, *Na pučini svjetla (Açık Deniz Işında)*, C.I/1895, S. 19, s. 359, S.20, s. 387

Bu şiirin başlığının altında Nev-i'nin Türkçe beyti bulunur: “Bunum keyfiyeti tabir olunmaz zevke dairdur.”

7. Mulabdić. E., *Niz istočnog biserja (Doğunun İncisinin Dizisi)*, çev. E. Mulabdić, C.I/1895, S. 24, s. 460.

E. Mulabdić imzasıyla Edhem Mulabdić'in hazırladığı ve çevirdiği Kemal, Ekrem, Rifat Bey, Süleyman Paşa gibi Türk yazarların ve devlet adamlarının meşhur sözleridir. Kemal: “Zevkin zirvesi mezarda değilse o zaman nerede?”; “İhtiyaç işsizliğin meyvesi, bela ise tembelliğin meyvesidir.”; “İnsan kötü olabilir ama dünyanın var olduğu süreçte insanlık da var olacak.”; “İnsan zaman geçtikçe değişir, kendi çabalarıyla yaşar.” Süleyman Paşa: “Unutma olgusuna şikâyet edenler çoktur, aklın eksikliğini kabul edenler ise azdır.” Ekrem: “Bilgiye sahip olmayan insan hareket eden ölüye benzer.” Rifat Bey: “Vatan, memleketin topraklarının her avucudur; kahraman ataların kutsal hazinesidir.”

8. *Nada* dergisinin editörlüğü, *Turske narodne poslovice (Türk Halk Atasözleri)*, çev. Edhem Mulabdić, C.II/1896, S. 1, s. 15,

Turske poslovice (Türk Halk Atasözleri) başlığı altında Bosna diline on bir adet atasözü bulunur.

9. Mulabdić. E., *Niz istočnog biserja (Doğunun İncisinin Dizisi)*, çev. E. Mulabdić, C.II/1896, S. 4, s. 64

Niz istočnog biserja (Doğunun İncisinin Dizisi) başlığı altında İzzet Molla, Kemal, Ekrem, Muallim Naci, Abdülhak Hamid'in sözleri kaleme alınmıştır. İzzet Molla: “Minnettarlık, minnettarlığa teşekkür edilmektir.” ifadesi; Kemal: “İnsanın varlığı yemeğe bağlıdır, insanlık ise bilime.”; “Aklın unuttuklarını tarih korur.”; “Tembel insanlar dünyevi dilencilerdir.” ifadeleri; Ekrem: “Doğru deliller olmadan bir şey yazmak, suyla resim çizmek demektir.” ifadesidir. Muallim Naci: “Halk aynı fikirdeyse

mutludur.” sözü ve Abdülhak Hamid: “Çiftçilik toprağı kazar, mücevherler çıkar, alışveriş demir satar, altın ise akar.” sözüdür.

10. *Nada* dergisinin editörlüğü, *Ístočni Parnas-Doğunun Parnası* (Ayşe Hubbi Hatun'un *Nazira/Nazire* şiiri), çev. Mirza Safvet beg Başıagić, C.II/1896, S. 4, s. 70

11. Başıagić. Mirza Safvet beg R., *Pjesnik Nerćesija (Şair Nergisi)*, C.II/1896, S. 5, s. 88-90

Nergisî için: “Acemlik ‘âleminden haber veren bu meşhur isim, bizim bağda doğmuş ve Şark parnasında büyümüştür” diyen Başıagić, onun yenileşme devri öncesinde inşa sahasında eşsiz bir isim olduğunu ve Türk edebiyatında hâlâ adından hayranlıkla bahsedildiğini belirtir. Başıagić, daha sonra sözü Nergisî’nin hayatı, tahsili ve bulunduğu görevlere getirir. Kaynak göstermeden Nergisî’nin 1000 (1592)’de Bosna’daki Saraybosna şehrinde dünyaya geldiğini belirtir. Babası Nergis-zâde Ahmed, Balkan şehirlerinde kadılık yapmış bir zattır. İlk eğitimini doğduğu yerde görmüş, yüksek eğitimini İstanbul’da Kaf-zâde Feyzullah Efendi’den almıştır. Gabela’da ve sonrasında Mostar’da kadılık yapmıştır. Daha sonra Yenipazar ve Banjaluka’da çalışmıştır. Asıl adlı Muhammed olan Nergisî 1634 yılında vefat etmiştir.

Başıagić, önce en önemli eseri *Hamse*’den bahseder. *Hamse-i Nerćesi* beş bölümden oluşan bir eserdir. Birinci bölümü “Nihilistan” (“Nihâlistân”), ikincisi ise “İksîr-i Sa’âdet”’in, “Kimyâ-yı Sa’âdet”’in kısmi bir çevirisidir, üçüncü bölümü “Meşâku’l-’uşşâk”, dördüncü bölümü ise “Kanûnu’r-Reşâd”dır. IV. Murad’a ithaf edilmiş bu tercüme eserdeki hikâye ve şiirlerden hareketle Nergisî’nin bu esere kendinden pek çok şey ilâve etmiş olduğunu belirtir. Başıagić, beşinci bölümü “Gazâvât-ı Mesleme”nin şairane bir üslupla yazıldığını belirtir. İkinci tanınmış eseri “Menakibi Murteda Paşa”dır. Burada didaktik beyitler dikkat çeker. Nergisî Türkçe ve Farsça şiirler yazmıştır. Ayrıca yazdığı gazeller, lirik şiirler ve atasözleri vardır. Başıagić, Nergisî’nin kaleme aldığı öykülerin de şiirleri gibi süslü üslupla yazıldığını dile getirir.

12. *Nada* dergisinin editörlüğü, *Turske poslovice (Türk Halk Atasözleri)*, çev. Edhem Mulabdić, C.II/1896, S. 10, s. 196

Türk edebiyatından üç halk atasözü Edhem Mulabdić tarafından Bosna diline tercüme edilmiştir.

13. *Nada* dergisinin editörlüğü, *Turske poslovice (Türk Halk Atasözleri)*, çev. Edhem Mulabdić, C.II/1896, S. 14, s. 274

Bu yazıda Edhem Mulabdić tarafından dört atasözü bulunmuştur.

14. *Nada* dergisinin editörlüğü, *Niz istočnog biserja (Doğunun İncisinin Dizisi)*, çev. Edhem Mulabdić, C.III/1897, S. 23, s. 455.

Niz istočnog biserja (Doğunun İncisinin Dizisi) başlığı altında Sabit'in "İyi huylu insan kısa boylu gibi görünür; aslında kendisi onurludur." ifadesi, Ziya Paşa'nın "Bir insan kendini ne kadar akıllı zannederse o kadar kör ve cahildir." ifadesi; Mehmed Nâdir'in "Umut, eğitimin ve ilerlemenin itici gücüdür." ifadesi; Mustafa Reşid: "Büyük insanların söylediği sözler, geleceği aydınlanmış nura dönüştürür." ifadesi; Ekrem: "Cahiller arasında bilgeli adam daha güçlüdür."; Ebüzziya Tevfik: "Sahip olduklarından paylaştan ve başkasına ait olanlardan kendini koruyan, cömerttir."; (Şemsettin) Sami Bey'in "Dünyada en zengin olan ahlaklı insan, en güçlü olan vicdanlı insan, en iyi ise hayırseverdir." ve "Dünyada özgürlükten başka tatlı içecek yoktur, fakat insan sarhoş edilmesin diye adalet ile sulandırılmalıdır." ifadeleri kaleme alınmıştır.

15. Başıagić. Mirza Safvet beg R., *Naše zvijezde na istočnom parnasu (Türk Parnasında Bizim Yıldızlarımız)* C.IV/1898, S. 11, s. 170-171

Naše zvijezde na istočnom parnasu (Türk Parnasında Bizim Yıldızlarımız) başlıklı yazıda Başıagić, Boşnak kökenli Doğu dilleriyle yazan Derviş Paşa Mostarac, Ahmed beg Dervişpašić, Husrev paşa Sokolović hakkında kısıtlı bilgiler yazmıştır.

16. Nerćesi-Sarajlija, Zijaji-Mostarca, *Naši pjesnici na istočnom parnasu (Türk Parnasında Bizim Şairlerimiz)*, çev. S.R. beg Başıagić, C.V/1899, S. 1, s. 10

17. Safvet. Mirza, *Arifi-Hikmet beg Rizvanbegović Stočević (Lik iz novije turske književnosti)/ Arifi Hikmet Rizvanbegoviç Bey Stoçeviç (Yeni Türk Edebiyatından Zat)*, C.IX/1903, S. 16, s. 211-213; S. 17, s. 227-229

Bu yazıda Türkçe yazan Boşnak şairi Arif Bey'in hayatı, eğitimi ve edebî kişiliği hakkında bilgi verilmiştir.

3.4.3. Dergideki Yazıların Türlerine Göre Fihristi

Nada'da tez konusu ile ilgili 17 yazı tespit edilmiştir. İki adet tefrika eser bulunmuştur. Tefrika edilmiş yazılar birer bütün olarak düşünüldüğünde, tez konusuyla ilişkilendirebileceğimiz 15 yazı olduğunu görüyoruz. Tefrika eserlerden ilki çağdaş Boşnak yazarlardan Edhem Mulabdić'in kaleme aldığı *Osmanlija (Osmanlı)* başlıklı kompozisyon 1895 yılına ait 8. ve 9. sayılarda yayımlanmıştır. İkinci tefrika eseri ise Safvet beg Bašagić tarafından yazılan *Arifi-Hikmet beg Rizvanbegović Stočević (Lik iz novije turske književnosti)/ Arifi Hikmet Rizvanbegović Bey Stočević (Yeni Türk Edebiyatından Zat)* başlıklı yazı, 1903 yılında basılmış olan 16. ve 17. sayılarda neşr olunmuştur.

Dergide tez konusu ile ilgili alıntı eser tespit edilmiştir. Burada beş farklı yazıda tanınmış Türk yazarlarının, devlet adamlarının seçilmiş sözler bulunmuştur. *Nada*'da dört şiir ve dört eser tanıtımı, farklı ad altında bulunan üç yazıda atasözleri (toplam 18 atasözü) ve bir kompozisyon eserine yer verilmiştir. Türk edebiyatından çevrilen roman, hikâye, tiyatro, fıkra, mektup gibi edebî türlere rastlanmamıştır. Türk edebiyatı ile ilgili yazıların çoğu ise Boşnak kökenli Türkçe yazarlar ile ilgilidir.

Dergide tespit ettiğimiz alıntı eserlerden *Niz istočnog biserja (Doğunun İncisinin Dizisi)* başlığı altında Mehmed beg Kapetanović tarafından tercüme edilmiş Fuad Beşir, Ziya Paşa, Mustafa Eşref Paşa'nın meşhur sözleri, 1895 yılındaki 2. sayıda basılmıştır. Edhem Mulabdić'in hazırladığı ve çevirdiği Türk yazarlar ve devlet adamlarının sözleri, *Niz istočnog biserja (Doğunun İncisinin Dizisi)* başlıklı dizi yazısında yayımlanmıştır. Bunlardan ilki 1895'te basılmış 6.sayıda Ahmet Mithat, Kemal, Ekrem ve Rifat Bey'den yapılmış alıntılar. 1895 yılına ait 24. sayıda Kemal'in dört sözü, Ekrem, Rifat Bey ve Süleyman Paşa'nın sözleridir. 1896 yılında basılmış 4. sayıda Kemal'in üç sözü, Ekrem, Muallim Naci, Abdülhak Hamid'in sözleridir. 1897'de çıkarılan 23.sayıda yayımlanmış Sabit, Ziya Paşa, Mustafa Reşid, Ekrem, Ebüzziya Tevfik, Ş. Sami Bey ve Mehmed Nâdir'den seçilmiş sözlerdir. Ayrıca, 1895 yılında yayımlanan 19.sayıda bulunan Safvet Beg R. Bašagić'in Bosna dili ile kaleme aldığı *Na pučini svjetla (Açık Deniz Işında)* başlığı altında Nev-i'nin Türkçe beyti bulunur.

Dergide tespit edilmiş tanıtım eserinin ilk örneği Safvet Mirza tarafından yazılmıştı. Bu yazı 1895 yılındaki 10.sayıda *Derviş paša Mostarac (Derviş Paşa Mostarac)* başlığı

altında yayımlanmıştır. *Pjesnik Nerćesija (Şair Nergisi)* başlıklı yazı da karşımıza tanıtım eseri ortaya çıkar. Yazarı ise Bašagić, 1896'da basılmış 5. sayıda yayımlanır. 1898 yılında çıkarılan 11.sayıda basılmış *Naše zvijezde na istočnom parnasu (Türk Parnasında Bizim Yıldızlarımız)* başlıklı yazıda Bašagić, Boşnak kökenli Doğu dilleriyle yazan Derviş Paşa Mostarac, Ahmed beg Dervişpašić, Husrev paşa Sokolović hakkında kısıtlı bilgiler yazmıştır. Bulunan son tanıtım eseri ise 1903 yılına ait 16. Ve 17. Sayılarda yayımlanan ve Bašagić'in kaleme aldığı *Arifi-Hikmet beg Rizvanbegović Stočević (Lik iz novije turske književnosti)/ Arifi Hikmet Rizvanbegović Bey Stočević (Yeni Türk Edebiyatından Zat)* başlıklı yazıdır.

1895 yılında yayımlanan 17. sayıda *İstočni Parnas-Doğunun Parnası* başlığı altında Ziya Paşa'nın *Čovjek i svijet/İnsan ve Dünya* şiirleri; Namık Kemal'in *Utjeha/Teselli* ve Ayşe Hubbi Hatun'un *Jednom proscu/Bir Talibe* şiirleri bulunmaktadır. Bu şiirler Safvet Mirza tarafından tercüme edilmiştir. Bašagić'in çevirdiği Ayşe Hubbi Hatun'un *Nazira/Nazire* şiiri de 1896 yılında yayımlanan 4. sayıda *İstočni Parnas-Doğunun Parnası* başlığı altında yayımlanmıştır. Nerćesi-Sarajlija ve Zijaji-Mostarca tarafından kaleme alınan şiirler, *Naši pjesnici na istočnom parnasu (Türk Parnasında Bizim Şairlerimiz)* başlığı altında 1899 yılına ait 1. sayıda yayımlanmıştır. Çevirmen S.R. beg Bašagić.

Edhem Mulabdić'in tercüme ettiği atasözleri, *Turske poslovice (Türk Halk Atasözleri)* başlığı altında üç farklı yazı olarak 1896 yılında çıkarılan 1. sayıda (on bir adet), aynı yılda basılmış 10. sayı (üç adet) ve 14. sayılarda (dört adet) yayımlanmıştır. Nada'da tespit edilmiş Edhem Mulabdić'in kaleme aldığı *Osmanlija (Osmanlı)* bir kompozisyon eseri 1895 yılına ait 8. ve 9. sayılarda yayımlanmıştır. Dergide roman, hikâye, tiyatro, fıkra, mektup gibi edebî türlere rastlanmamıştır.

3.4.4. Türk Edebiyatı ile İlgili Yazılar

Nada dergisinde tespit edilmiş Türk edebiyatı ile ilgili yazıların çoğu tanıtım eserleridir. Bu yazıların hepsi Safvet Mirza tarafından yazılmıştı. Bu yazı 1895 yılındaki 10.sayıda *Derviş paşa Mostarac (Derviş Paşa Mostarac)* başlığı altında yayımlanmıştır. *Pjesnik Nerćesija (Şair Nergisi)* başlıklı yazı da karşımıza tanıtım eseri olarak çıkar. Yazarı ise Bašagić, 1896'da basılmış 5. sayıda yayımlanır. 1898 yılında çıkarılan 11.sayıda basılmış *Naše zvijezde na istočnom parnasu (Türk Parnasında Bizim Yıldızlarımız)*

başlıklı yazıda Başıagić, Boşnak kökenli Doğu dilleriyle yazan Derviş Paşa Mostarac, Ahmed beg Dervişpašić, Husrev paşa Sokolović hakkında kısıtlı bilgiler yazmıştır. Bulunan son tanıtım eseri ise 1903 yılına ait 16. ve 17. Sayılarda yayımlanan ve Başıagić'in kaleme aldığı *Arifi-Hikmet beg Rizvanbegović Stočević (Lik iz novije turske književnosti)/ Arifi Hikmet Rizvanbegović Bey Stočević (Yeni Türk Edebiyatından Zat)* başlıklı yazıdır.

Ayrıca, Türkçe yazan Boşnak şairlerin iki şiiri de Türk edebiyatı ile ilgili yazı olarak kabul edilebilir. Bunlardan Nerčesi-Sarajlija ve Zijaji-Mostarca tarafından kaleme alınan şiirler, *Naši pjesnici na istočnom parnasu (Türk Parnasında Bizim Şairlerimiz)* başlığı altında 1899 yılına ait 1. sayıda yayımlanmıştır. *Nada*'da tez konusu kapsamında belirlenen bir kompozisyon eseri, bu kategoriye aittir. Edhem Mulabdić'in kaleme aldığı *Osmanlija (Osmanlı)* 1895 yılına ait 8. ve 9. sayılarda yayımlanmıştır.

3.4.5. Türk Edebiyatı'ndan Çeviriler

Dergide Türk edebiyatından yapılmış çevirilerin çoğu alıntı eserleridir. Ayrıca, bu konu ile ilgili atasözleri ve şiirler bulunmaktadır. Çevirilerin çoğu ise Edhem Mulabdić tarafından yapılmıştır. Edhem Mulabdić'in tercüme ettiği bu alıntılar, *Niz istočnog biserja (Doğunun İncisinin Dizisi)* başlıklı dizi yazısında yayımlanmıştır. Bunlardan ilki 1895'te basılmış 6.sayıda Ahmet Mithat, Kemal, Ekrem ve Rifat Bey'den yapılmış alıntılar. 1895 yılına ait 24. sayıda Kemal'in dört sözü, Ekrem, Rifat Bey ve Süleyman Paşa'nın sözleridir. 1896 yılında basılmış 4. sayıda Kemal'in üç sözü, Ekrem, Muallim Naci, Abdülhak Hamid'in sözleridir. 1897'de çıkarılan 23.sayıda yayımlanmış Sabit, Ziya Paşa, Mustafa Reşid, Ekrem, Ebüzziya Tevfik, Ş. Sami Bey ve Mehmed Nâdir'den seçilmiş sözlerdir. Aynı *Niz istočnog biserja (Doğunun İncisinin Dizisi)* başlığı altında da Mehmed beg Kapetanović tarafından tercüme edilmiş Fuad Beşir, Ziya Paşa, Mustafa Eşref Paşa'nın meşhur sözleri, 1895 yılındaki 2. sayıda basılmıştır. Görüldüğü gibi en fazla Kemal'in sözleri tercüme edilmiştir (sekiz adet). Ardından Ekrem (dört), Rifat Bey (2 adet) ve birer örneği bulunan Sabit, Ziya Paşa, Mustafa Reşid, Ekrem, Ebüzziya Tevfik, Ş. Sami Bey, Mehmed Nâdir, Ahmet Mithat, Süleyman Paşa, Muallim Naci, Abdülhak Hamid. Bunu yanı sıra Edhem Mulabdić'in tercüme ettiği atasözleri de var. Bunlardan *Turske poslovice (Türk Halk Atasözleri)* başlığı altında üç farklı yazı

olarak 1896 yılında çıkarılan 1. sayıda (on bir adet), aynı yılda basılmış 10. sayı (üç adet) ve 14. sayılarda (dört adet) yayımlanmıştır.

Türk edebiyatından tercüme edilmiş şiirlerin çevirisi S.R. beg Bašagić yapmıştır. Bunlardan ilki 1895 yılında yayımlanan 17. sayıda *Ístočni Parnas-Doğunun Parnası* başlığı altında Ziya Paşa'nın *Čovjek i svijet/İnsan ve Dünya* şiirleri; Namık Kemal'in *Utjeha/Teselli* ve Ayşe Hubbi Hatun'un *Jednom proscu/Bir Talibe* şiirleri bulunmaktadır. Bašagić'in çevirdiği Ayşe Hubbi Hatun'un *Nazira/Nazire* şiiri de 1896 yılında yayımlanan 4. sayıda *Ístočni Parnas-Doğunun Parnası* başlığı altında yayımlanmıştır. Ayşe Hubbi Hatun ve Ziya Paşa'nın ikişer şiiri Bosna diline tercüme edilmiştir. Bunların dışından Bašagić'in yaptığı çeviriler de Boşnak kökenli Türkçe yazar şairler olan Nerćesi-Sarajlija ve Zijaji-Mostarca tarafından kaleme alınan şiirler de var. *Naši pjesnici na istočnom parnasu (Türk Parnasında Bizim Şairlerimiz)* başlığı altında 1899 yılına ait 1. sayıda yayımlanmıştır.

3.4.6. Değerlendirme

Sonuç olarak *Nada* dergisinin yazar kadrosunun Tanzimat edebiyatına ilgi duydukları söylenebilir. Beşir Fuad, Kemal, Ekrem, Ziya Paşa gibi yazarların sözler, alıntı olarak, Bosna diline tercüme edilmiştir. Bunun yanı sıra klasik Türk edebiyatını merak ettikleri söylenebilir. Bunların örneği, Ayşe Hubbi Hatun'un çevrilmiş şiirleri, Süleyman Paşa'nın tercüme edilmiş sözleridir. Edhem Mulabdić tarafından tercüme edilmiş atasözlerin çoğu tematik açıdan hakikat ile ilgilidir. Dergide Doğu dillerden özellikle Türkçeden çeviri yapan Edhem Mulabdić ve Safvet beg Bašagić göze çarpar. *Nada* dergisinde Safvet beg Bašagić, Boşnak kökenli yazarların Türkçe yazdığı eserler hakkında yazılar önemli yer almaktadır. Bašagić, bu eser tanıtımlarda yaptığı değerlendirmelerde bilimsel bir bakış açısından ziyade sanatçı bir bakış açısının hâkim olduğu görünür.

Nada 'da tez konusu ile ilgili 17 yazı tespit edilmiştir. Bunlardan alıntı, eser tanıtımı, şiir ve atasözleri ve ayrıca, tefrika eserler kompozisyon, şiir olarak karşımıza çıkar. Dergide roman, hikâye veya fıkra tefrikasına rastlanmamaktadır.

3.5. *Behar* (*Bahar*, 1900-1910/11)

19 Şubat 1900 tarihinde derginin kurucuları olarak tanınmış Boşnak yazarları Safvet Başıagić (doğ.1870-öl.1934), Edhem Mulabdić (doğ.1862-öl.1954) ve Osman Aziz mahlasını kullanan Osman Nuri Hadžić- (doğ.1869-öl.1937), Viyana'ya derginin basılması için derginin bütün basın programlarıyla beraber bir dilekçe göndermişler. Dilekçede derginin dili yanlışlıkla Türkçe olacağı ifade edilmiştir. 26 Şubat 1900 tarihinde ise Benyamin Kallay'ın (doğ.1839-öl.1903) imzasıyla Viyana'dan gönderilen bir red mektubu öncelikle Bosna-Hersek'teki Merkezî Hükümet'e ulaşılmıştır. Merkezî Hükümet tarafından derginin düşünüldüğü gibi Türkçe yayımlanmayacağı cevap verilmiştir. Ardından 4 Mart 1900 tarihinde Merkezî Hükümet tarafından Latin alfabesiyle Bosna dilinde derginin yayımlanmasına izin verilmiştir. Böylece, alt başlığında eğitim ve eğlence dergisi olduğu belirtilen ve Müslüman ailelere yönelik bir süreli yayın olan *Behar* dergisinin birinci sayısı 1 Mayıs 1900 tarihinde yayımlanmıştır. Derginin çıkması için mali destek sağlayan Tešanji'lı tüccar Ademaga Mešić'tir. Dergi, 10 yıl boyunca kesintisiz olarak basılmıştır. 1927-1945 yılları arasında yayınları, *Novi Behar* (*Yeni Behar*) adı altında sürdürmüştür.

3.5.1. Derginin Künyesi

Behar Boşnakların ilk edebiyat dergisi, Saraybosna'da bulunan Risto Savić'ın ve arkadaşının (Cilt, I-V) ve İslamî Hisseli (Cilt, VI-XI) matbaalarında on beş günlük olarak 30X23 formatında Latin harfiyle Bosna dilinde yayımlanmaktadır. Siyasî ve islamî özellikler taşıyan bu dergi, eğitimi siyasî mücadelenin bir aracı olarak kullanmıştır.

1 Mayıs 1900 tarihli 1. sayı - 1 Şubat 1911 tarihli son ve 3. sayı arasında yayımlanan *Behar* dergisinde yer alan başlık ve sütunlar şu şekildedir: Edebî ve eğitici makaleler, İslam, Tercümeler, Kısa hikayeler ve fıkralar, Kültürel notlar, Küçük sayfa, Sözler ve halk edebiyatı, Dünyanın görünümü, Muhtelif, Bulmaca, Çözümler, Mesajlarımız.

Sahib-i imtiyaz ve yayımcı Ademaga Mešić. Baş editörleri sırasıyla Safvet-beg Başıagić (1900/1), Edhem Mulabdić (1901/2-1905/6), H. Mehmed Džemaludin Čaušević (1906/7), Šemsi-beg Salihbegović (1907/8), Ljudevit Dvorniković fakat mesul editörü

Šemsi-beg Salihbegović (1908/09), mesul editörü Šemsi-beg Salihbegović (1909/10), sahib-i imtiyaz ve mesul editörü Dr. Hamid Šahinović-Ekremov (1910/11).

1906/7 yılında yayımlanan sayılarda Türkçe 4 sayfa da bulunmaktadır. Derginin kapağı ve içeriği Arebica ile yayımlanmaktadır.

Derginin yönetim ve basım bilgileri Tablo 15’de gösterilmiştir.

Tablo 15: Behar Dergisi Yönetim ve Basım Bilgileri

Yıl	Matbaa	Derginin sahibi	Derginin Yayımcısı	Derginin Editörü	Sayfa sayısı
1900/1 (1 Mayıs 1900 tarihli 1.sayı- 15 Nisan 1901 tarihli 24. sayı)	Risto Savić’in ve arkadaşının matbaası	Ademaga Mešić	Ademaga Mešić	Safvet-beg Bašagić	388
1901/2 (1 Mayıs 1901 tarihli 1. sayı – 15 Nisan 1902 tarihli 24. sayı)	Risto Savić’in ve arkadaşının matbaası	Ademaga Mešić	Ademaga Mešić	Edhem Mulabdić	384
1902/3 (1 Mayıs 1902 tarihli 1. sayı – 15 Nisan 1903 tarihli 24. sayı)	Risto Savić’in ve arkadaşının matbaası	Ademaga Mešić	Ademaga Mešić	Edhem Mulabdić	384
1903/4 (1 Mayıs 1903 tarihli 1. sayı – 15 Nisan 1904 tarihli 24.sayı)	Risto Savić’in ve arkadaşının matbaası	Ademaga Mešić	Ademaga Mešić	Edhem Mulabdić	384
1904/5 (1 Mayıs 1904 tarihli 1. sayı – 15 Nisan 1905 tarihli 24.sayı)	Risto Savić’in ve arkadaşının matbaası	Ademaga Mešić	Ademaga Mešić	Edhem Mulabdić	384
1905/6 (1 Mayıs 1905 tarihli 1. sayı – 15 Nisan 1906 tarihli 24.sayı)	Risto Savić’in ve arkadaşının matbaası	Ademaga Mešić	Ademaga Mešić	Edhem Mulabdić	384
1906/7 (1 Mayıs 1906 tarihli 1. sayı – 15 Nisan 1907 tarihli 24.sayı)	İslamî Hisseli matbaası	Ademaga Mešić	Ademaga Mešić	H. Mehmed Džemaludin Čaušević	384
1907/8 (1 Mayıs 1907 tarihli 1. sayı – 15 Nisan 1908 tarihli 24.sayı)	İslamî Hisseli matbaası	Ademaga Mešić	Ademaga Mešić	Šemsi-beg Salihbegović	384
1908/9 (15 Mayıs 1908 tarihli 1. sayı – 15 Nisan 1902 tarihli 23. ve 24.sayı)	İslamî Hisseli matbaası	Ademaga Mešić	Ademaga Mešić	Ljudevit Dvorniković, mesul editör Šemsi-beg Salihbegović	384
1909/10 (1 Haziran 1909 tarihli 1. sayı – 1 Ağustos 1910 tarihli 24.sayı)	İslamî Hisseli matbaası	Ademaga Mešić	Ademaga Mešić	Ljudevit Dvorniković, Mesul editör Šemsi-beg Salihbegović	384
1910/11 (3sayı yayımlanmıştır; 15 Ekim 1910 tarihli 1. sayı – 1 Şubat 1911 tarihli 3. sayı)	İslamî Hisseli matbaası	Dr. Hamid Šahinović-Ekremov	Ademaga Mešić	Dr. Hamid Šahinović-Ekremov	48

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

1900-1911 yılları arasında yayımlanan *Behar* dergisinin 243 sayısı bulunmaktadır. Tez konusu ile ilgili tefrika eseri ile beraber 69 yazı bulunmaktadır.

3.5.2. Derginin Yazılarına Göre Fihristi

Behar'da tespit edilmiş tez çalışma konusu ile ilgili yazılar bulundukları sayılara göre Tablo 16'da kronolojik olarak gösterilmiştir.

Tablo 16: Behar Dergisinde Çıkan Çalışma Konusu ile İlgili Yazılar

Yazar/Şair/ Derleyen İsmi	Çevirmenin İsmi	Metnin Başlığı	Tür	Yıl	Sayı	Sayfa Sayısı
Tevfik Fikret	Çeviri değil	<i>Razbijene gusle (Rübab-i Şikeste)</i>	Kitap Tanıtımı	1900/01	1	17
Ahmet Mithat	Hayruddin (Fransızcadan Bosna dile)	<i>İslam-Pismo od Ahmedi Midhata (İslam-Ahmet Mithat'ın Mektubu)</i>	Mektup	1900/01	5	75-77
<i>Behar</i> dergisinin editörlüğü	Çeviri değil	<i>Tevfik Fikret</i>	Kitap Tanıtımı	1900/01	6	99
Hüseyin Cahit	F. Spaho	<i>Sila (Kuvvet)</i>	Hikâye	1900/01	3	35
Ali Bey	Fehim Spaho	<i>Varalica Hamza (Ayyar Hamza)</i>	Tiyatro	1900/01	8	115- 119
Ali Bey	Fehim Spaho	<i>Varalica Hamza (Ayyar Hamza)</i>	Tiyatro	1900/01	10	147- 149
Ali Bey	Fehim Spaho	<i>Varalica Hamza (Ayyar Hamza)</i>	Tiyatro	1900/01	11	163- 165
Ali Bey	Fehim Spaho	<i>Varalica Hamza (Ayyar Hamza)</i>	Tiyatro	1900/01	12	179- 181
Ali Bey	Fehim Spaho	<i>Varalica Hamza (Ayyar Hamza)</i>	Tiyatro	1900/01	13	195- 198
<i>Behar</i> dergisinin editörlüğü	Çeviri değil.	<i>Şark-ı Musavver</i>	Kitap tanıtımı	1900/01	11	174- 175
Nef'i Ömer	M.Safvet	<i>Dželaluddini Rumiji-odloma iz kaside-i medhije (Celaludin Rumi-Kaside-i Mehdiye eserinden seçilmiş mısralar)</i>	Kaside	1900/01	14	217
<i>Behar</i> dergisinin editörlüğü	Fehim Spaho	<i>Istočni Biser (Doğunun İncisi); Ziya Paşa, Muallim Naci, Kemal)</i>	Eserden alıntı/ Yazar, düşünür, devlet adamlarının meşhur sözleri	1900/01	14	220
Tevfik Fikret	Nazim	<i>Ramazanska Sadaka (Ramazan Sadakası)</i>	Şiir	1900/01	16	248
Anonim	Seradž	<i>Nazira</i>	Şiir	1900/01	20	316
Halid Ziya	Nazim	<i>Osmanova vojna (Osman'ın Askeri Vazifesi).</i>	Hikâye	1900/01	21	330- 331
<i>Behar</i> dergisinin editörlüğü	Seradž	<i>Riječi velikih ljudi od riječi i čina (Sözü geçen yüksek rütbeli büyük insanların sözleri)</i>	Eserden alıntı/Yazar, düşünür, devlet adamlarının meşhur sözleri	1900/01	21	333
Fehim	Çeviri değil.	<i>Književnost-Kamusi Turki (Edebiyat-Kamûs-ı Türkî)</i>	Kitap tanıtımı	1900/01	21	339
Halid Ziya	Nazim	<i>Suhoparni život (Monoton Hayat)</i>	Hikâye	1900/01	23	376- 377
<i>Behar</i> dergisinin editörlüğü	Çeviri değil.	<i>Književnost-Hajal İçunde (Edebiyat-Hayal İçinde)</i>	Kitap tanıtımı	1900/01	24	386- 387
Ali Suad	Muhamed Emin	<i>U oči Kurban-bajram (Kurban Bayramının Arifesi)</i>	Hikâye	1901/02	22	339- 340

Yazar/Şair/ Derleyenin İsmi	Çevirmenin İsmi	Metnin Başlığı	Tür	Yıl	Sayı	Sayfa Sayısı
Yazarın adı bilinmemektedir	Jusuf beg Resulbegović	<i>Ogledalo (Ayna)</i>	Hikâye	1901/02	24	377-378
Namık Kemal	Ahmed-Naim (Naim Kadić) ve M. Behlilović	<i>Domovina-Boj na Silistri (Vatan Yahut Silistre)</i>	Tiyatro	1902/03	1	6-8
Namık Kemal	Ahmed-Naim (Naim Kadić) ve M. Behlilović	<i>Domovina-Boj na Silistri (Vatan Yahut Silistre)</i>	Tiyatro	1902/03	2	21-23
Namık Kemal	Ahmed-Naim (Naim Kadić) ve M. Behlilović	<i>Domovina-Boj na Silistri (Vatan Yahut Silistre)</i>	Tiyatro	1902/03	3	38-39
Namık Kemal	Ahmed-Naim (Naim Kadić) ve M. Behlilović	<i>Domovina-Boj na Silistri (Vatan Yahut Silistre)</i>	Tiyatro	1902/03	4	53-55
Namık Kemal	Ahmed-Naim (Naim Kadić) ve M. Behlilović	<i>Domovina-Boj na Silistri (Vatan Yahut Silistre)</i>	Tiyatro	1902/03	5	69-70
Namık Kemal	Ahmed-Naim (Naim Kadić) ve M. Behlilović	<i>Domovina-Boj na Silistri (Vatan Yahut Silistre)</i>	Tiyatro	1902/03	6	88-89
Namık Kemal	Ahmed-Naim (Naim Kadić) ve M. Behlilović	<i>Domovina-Boj na Silistri (Vatan Yahut Silistre)</i>	Tiyatro	1902/03	7	103-105
Namık Kemal	Ahmed-Naim (Naim Kadić) ve M. Behlilović	<i>Domovina-Boj na Silistri (Vatan Yahut Silistre)</i>	Tiyatro	1902/03	8	118-120
Namık Kemal	Ahmed-Naim (Naim Kadić) ve M. Behlilović	<i>Domovina-Boj na Silistri (Vatan Yahut Silistre)</i>	Tiyatro	1902/03	9	136-137
Ahmed Midhat	A.D. Šerić	<i>Tajne-Roman iz carigradskog žvota (Sırlar-İstanbul yaşamından roman)</i>	Roman	1902/03	1	8-10
Ahmed Midhat	A.D. Šerić	<i>Tajne-Roman iz carigradskog žvota (Sırlar-İstanbul yaşamından roman)</i>	Roman	1902/03	2	24-26
Ahmed Midhat	A.D. Šerić	<i>Tajne-Roman iz carigradskog žvota (Sırlar-İstanbul yaşamından roman)</i>	Roman	1902/03	3	40-42
Ahmed Midhat	A.D. Šerić	<i>Tajne-Roman iz carigradskog žvota (Sırlar-İstanbul yaşamından roman)</i>	Roman	1902/03	4	58-60
Ahmed Midhat	A.D. Šerić	<i>Tajne-Roman iz carigradskog žvota (Sırlar-İstanbul yaşamından roman)</i>	Roman	1902/03	5	71-74
Ahmed Midhat	A.D. Šerić	<i>Tajne-Roman iz carigradskog žvota (Sırlar-İstanbul yaşamından roman)</i>	Roman	1902/03	6	89-92
Ahmed Midhat	A.D. Šerić	<i>Tajne-Roman iz carigradskog žvota (Sırlar-İstanbul yaşamından roman)</i>	Roman	1902/03	7	107-110
Ahmed Midhat	A.D. Šerić	<i>Tajne-Roman iz carigradskog žvota (Sırlar-İstanbul yaşamından roman)</i>	Roman	1902/03	8	122-125
Ahmed Midhat	A.D. Šerić	<i>Tajne-Roman iz carigradskog žvota (Sırlar-İstanbul yaşamından roman)</i>	Roman	1902/03	9	137-140
Ahmed Midhat	A.D. Šerić	<i>Tajne-Roman iz carigradskog žvota (Sırlar-İstanbul yaşamından roman)</i>	Roman	1902/03	10	151-154

Yazar/Şair/ Derleyenin İsmi	Çevirmenin İsmi	Metnin Başlığı	Tür	Yıl	Sayı	Sayfa Sayısı
Ahmed Midhat	A.D. Šerić	<i>Tajne</i> -Roman iz carigradskog života (<i>Sırlar</i> -İstanbul yaşamından roman)	Roman	1902/03	11	170-172
Ahmed Midhat	A.D. Šerić	<i>Tajne</i> -Roman iz carigradskog života (<i>Sırlar</i> -İstanbul yaşamından roman)	Roman	1902/03	12	187-190
Ahmed Midhat	A.D. Šerić	<i>Tajne</i> -Roman iz carigradskog života (<i>Sırlar</i> -İstanbul yaşamından roman)	Roman	1902/03	13	203-205
Ahmed Midhat	A.D. Šerić	<i>Tajne</i> -Roman iz carigradskog života (<i>Sırlar</i> -İstanbul yaşamından roman)	Roman	1902/03	14	214-217
Ahmed Midhat	A.D. Šerić	<i>Tajne</i> -Roman iz carigradskog života (<i>Sırlar</i> -İstanbul yaşamından roman)	Roman	1902/03	15	229-232
Ahmed Midhat	A.D. Šerić	<i>Tajne</i> -Roman iz carigradskog života (<i>Sırlar</i> -İstanbul yaşamından roman)	Roman	1902/03	16	248-252
Ahmed Midhat	A.D. Šerić	<i>Tajne</i> -Roman iz carigradskog života (<i>Sırlar</i> -İstanbul yaşamından roman)	Roman	1902/03	17	265-267
Ahmed Midhat	A.D. Šerić	<i>Tajne</i> -Roman iz carigradskog života (<i>Sırlar</i> -İstanbul yaşamından roman)	Roman	1902/03	18	282-285
Ahmed Midhat	A.D. Šerić	<i>Tajne</i> -Roman iz carigradskog života (<i>Sırlar</i> -İstanbul yaşamından roman)	Roman	1902/03	19	296-299
Ahmed Midhat	A.D. Šerić	<i>Tajne</i> -Roman iz carigradskog života (<i>Sırlar</i> -İstanbul yaşamından roman)	Roman	1902/03	20	312-315
Ahmed Midhat	A.D. Šerić	<i>Tajne</i> -Roman iz carigradskog života (<i>Sırlar</i> -İstanbul yaşamından roman)	Roman	1902/03	22	344-348
Ahmed Midhat	A.D. Šerić	<i>Tajne</i> -Roman iz carigradskog života (<i>Sırlar</i> -İstanbul yaşamından roman)	Roman	1902/03	23	359-364
Ahmed Midhat	A.D. Šerić	<i>Tajne</i> -Roman iz carigradskog života (<i>Sırlar</i> -İstanbul yaşamından roman)	Roman	1902/03	24	375-378
Fatime- Alije hanuma (Fatma Aliye Hanım)	D.M.Emin	<i>Razgovor</i> - Roman iz turskog života (<i>Muhâdarat</i> -Türk yaşamı anlatılan roman)	Roman	1903/04	1	8-12
Fatime- Alije hanuma (Fatma Aliye Hanım)	D.M.Emin	<i>Razgovor</i> - Roman iz turskog života (<i>Muhâdarat</i> -Türk yaşamı anlatılan roman)	Roman	1903/04	2	21-26
Fatime- Alije hanuma (Fatma Aliye Hanım)	D.M.Emin	<i>Razgovor</i> - Roman iz turskog života (<i>Muhâdarat</i> -Türk yaşamı anlatılan roman)	Roman	1903/04	3	38-42
Fatime- Alije hanuma (Fatma Aliye Hanım)	D.M.Emin	<i>Razgovor</i> - Roman iz turskog života (<i>Muhâdarat</i> -Türk yaşamı anlatılan roman)	Roman	1903/04	4	55-59
Fatime- Alije hanuma (Fatma Aliye Hanım)	D.M.Emin	<i>Razgovor</i> - Roman iz turskog života (<i>Muhâdarat</i> -Türk yaşamı anlatılan roman)	Roman	1903/04	5	69-74
Fatime- Alije hanuma (Fatma Aliye Hanım)	D.M.Emin	<i>Razgovor</i> - Roman iz turskog života (<i>Muhâdarat</i> -Türk yaşamı anlatılan roman)	Roman	1903/04	6	86-92
Fatime- Alije hanuma (Fatma Aliye Hanım)	D.M.Emin	<i>Razgovor</i> - Roman iz turskog života (<i>Muhâdarat</i> -Türk yaşamı anlatılan roman)	Roman	1903/04	7	105-109

Yazar/Şair/ Derleyen İsmi	Çevirmenin İsmi	Metnin Başlığı	Tür	Yıl	Sayı	Sayfa Sayısı
Fatime- Alijje hanuma (Fatma Aliye Hanım)	D.M.Emin	<i>Razgovor</i> - Roman iz turskog života (<i>Muhâdarat</i> -Türk yaşamı anlatılan roman)	Roman	1903/04	8	120- 125
Fatime- Alijje hanuma (Fatma Aliye Hanım)	D.M.Emin	<i>Razgovor</i> - Roman iz turskog života (<i>Muhâdarat</i> -Türk yaşamı anlatılan roman)	Roman	1903/04	9	135- 140
Fatime- Alijje hanuma (Fatma Aliye Hanım)	D.M.Emin	<i>Razgovor</i> - Roman iz turskog života (<i>Muhâdarat</i> -Türk yaşamı anlatılan roman)	Roman	1903/04	10	154- 158
Fatime- Alijje hanuma (Fatma Aliye Hanım)	D.M.Emin	<i>Razgovor</i> - Roman iz turskog života (<i>Muhâdarat</i> -Türk yaşamı anlatılan roman)	Roman	1903/04	11	167- 172
Fatime- Alijje hanuma (Fatma Aliye Hanım)	D.M.Emin	<i>Razgovor</i> - Roman iz turskog života (<i>Muhâdarat</i> -Türk yaşamı anlatılan roman)	Roman	1903/04	12	182- 185
Fatime- Alijje hanuma (Fatma Aliye Hanım)	D.M.Emin	<i>Razgovor</i> - Roman iz turskog života (<i>Muhâdarat</i> -Türk yaşamı anlatılan roman)	Roman	1903/04	13	198- 203
Fatime- Alijje hanuma (Fatma Aliye Hanım)	D.M.Emin	<i>Razgovor</i> - Roman iz turskog života (<i>Muhâdarat</i> -Türk yaşamı anlatılan roman)	Roman	1903/04	14	214- 218
Fatime- Alijje hanuma (Fatma Aliye Hanım)	D.M.Emin	<i>Razgovor</i> - Roman iz turskog života (<i>Muhâdarat</i> -Türk yaşamı anlatılan roman)	Roman	1903/04	15	231- 235
Fatime- Alijje hanuma (Fatma Aliye Hanım)	D.M.Emin	<i>Razgovor</i> - Roman iz turskog života (<i>Muhâdarat</i> -Türk yaşamı anlatılan roman)	Roman	1903/04	16	246- 253
Fatime- Alijje hanuma (Fatma Aliye Hanım)	D.M.Emin	<i>Razgovor</i> - Roman iz turskog života (<i>Muhâdarat</i> -Türk yaşamı anlatılan roman)	Roman	1903/04	17	264- 269
Fatime- Alijje hanuma (Fatma Aliye Hanım)	D.M.Emin	<i>Razgovor</i> - Roman iz turskog života (<i>Muhâdarat</i> -Türk yaşamı anlatılan roman)	Roman	1903/04	18	279- 285
Fatime- Alijje hanuma (Fatma Aliye Hanım)	D.M.Emin	<i>Razgovor</i> - Roman iz turskog života (<i>Muhâdarat</i> -Türk yaşamı anlatılan roman)	Roman	1903/04	19	293- 300
Fatime- Alijje hanuma (Fatma Aliye Hanım)	D.M.Emin	<i>Razgovor</i> - Roman iz turskog života (<i>Muhâdarat</i> -Türk yaşamı anlatılan roman)	Roman	1903/04	20	312- 316
Fatime- Alijje hanuma (Fatma Aliye Hanım)	D.M.Emin	<i>Razgovor</i> - Roman iz turskog života (<i>Muhâdarat</i> -Türk yaşamı anlatılan roman)	Roman	1903/04	21	328- 332
Fatime- Alijje hanuma (Fatma Aliye Hanım)	D.M.Emin	<i>Razgovor</i> - Roman iz turskog života (<i>Muhâdarat</i> -Türk yaşamı anlatılan roman)	Roman	1903/04	22	342- 348
Fatime- Alijje hanuma (Fatma Aliye Hanım)	D.M.Emin	<i>Razgovor</i> - Roman iz turskog života (<i>Muhâdarat</i> -Türk yaşamı anlatılan roman)	Roman	1903/04	23	357- 364
Fatime- Alijje hanuma (Fatma Aliye Hanım)	D.M.Emin	<i>Razgovor</i> - Roman iz turskog života (<i>Muhâdarat</i> -Türk yaşamı anlatılan roman)	Roman	1903/04	24	374- 381

Yazar/Şair/ Derleyen İsmi	Çevirmenin İsmi	Metnin Başlığı	Tür	Yıl	Sayı	Sayfa Sayısı
Behar dergisinin editörlüğü	Musa Ćazim Ćatić	<i>Istočno biserje /Doğunun İncisi</i> (Abdülhak Hamid, M[uallim] Naci, Suleyman Paşa, Sadullah Paşa)	Eserden alıntı/Yazar, düşünür, devlet adamlarının meşhur sözleri	1903/04	3	43
Musa Ćazim Ćatić	Çeviri değil.	<i>Nat</i>	Şiir	1903/04	5	66-67
Behar dergisinin editörlüğü	Musa Ćazim Ćatić	<i>Istočno biserje /Doğunun İncisi</i> (Sirri Paşa, N. Kemal, Ebu-Ziya Tevfik, Sadullah Paşa)	Eserden alıntı/Yazar, düşünür, devlet adamlarının meşhur sözleri	1903/04	7	102
Behar dergisinin editörlüğü	Musa Ćazim Ćatić	<i>Zrnje biserovo-S Istoka / İnci Taneleri-Doğu'dan</i> (Mehmet Tahir ve Nigyar Hanım)	Eserden alıntı/Yazar, düşünür, devlet adamlarının meşhur sözleri	1903/04	12	187
Halid Ziya Uşaklıgil	A.Dž.Šerić	<i>Ferdi i drugovi (Ferdi ve Şürekası)</i>	Roman	1904/05	1	7-10
Halid Ziya Uşaklıgil	A.Dž.Šerić	<i>Ferdi i drugovi (Ferdi ve Şürekası)</i>	Roman	1904/05	2	22-27
Halid Ziya Uşaklıgil	A.Dž.Šerić	<i>Ferdi i drugovi (Ferdi ve Şürekası)</i>	Roman	1904/05	3	38-41
Halid Ziya Uşaklıgil	A.Dž.Šerić	<i>Ferdi i drugovi (Ferdi ve Şürekası)</i>	Roman	1904/05	4	55-57
Halid Ziya Uşaklıgil	A.Dž.Šerić	<i>Ferdi i drugovi (Ferdi ve Şürekası)</i>	Roman	1904/05	5	72-74
Halid Ziya Uşaklıgil	A.Dž.Šerić	<i>Ferdi i drugovi (Ferdi ve Şürekası)</i>	Roman	1904/05	6	84-87
Halid Ziya Uşaklıgil	A.Dž.Šerić	<i>Ferdi i drugovi (Ferdi ve Şürekası)</i>	Roman	1904/05	7	104-106
Halid Ziya Uşaklıgil	A.Dž.Šerić	<i>Ferdi i drugovi (Ferdi ve Şürekası)</i>	Roman	1904/05	8	123-126
Halid Ziya Uşaklıgil	A.Dž.Šerić	<i>Ferdi i drugovi (Ferdi ve Şürekası)</i>	Roman	1904/05	9	137-139
Halid Ziya Uşaklıgil	A.Dž.Šerić	<i>Ferdi i drugovi (Ferdi ve Şürekası)</i>	Roman	1904/05	10	149-151
Halid Ziya Uşaklıgil	A.Dž.Šerić	<i>Ferdi i drugovi (Ferdi ve Şürekası)</i>	Roman	1904/05	11	167-170
Halid Ziya Uşaklıgil	A.Dž.Šerić	<i>Ferdi i drugovi (Ferdi ve Şürekası)</i>	Roman	1904/05	12	181-183
Halid Ziya Uşaklıgil	A.Dž.Šerić	<i>Ferdi i drugovi (Ferdi ve Şürekası)</i>	Roman	1904/05	13	199-201
Halid Ziya Uşaklıgil	A.Dž.Šerić	<i>Ferdi i drugovi (Ferdi ve Şürekası)</i>	Roman	1904/05	14	216-218
Halid Ziya Uşaklıgil	A.Dž.Šerić	<i>Ferdi i drugovi (Ferdi ve Şürekası)</i>	Roman	1904/05	15	233-236
Halid Ziya Uşaklıgil	A.Dž.Šerić	<i>Ferdi i drugovi (Ferdi ve Şürekası)</i>	Roman	1904/05	16	247-250
Halid Ziya Uşaklıgil	A.Dž.Šerić	<i>Ferdi i drugovi (Ferdi ve Şürekası)</i>	Roman	1904/05	17	263-265
Halid Ziya Uşaklıgil	A.Dž.Šerić	<i>Ferdi i drugovi (Ferdi ve Şürekası)</i>	Roman	1904/05	18	279-282
Halid Ziya Uşaklıgil	A.Dž.Šerić	<i>Ferdi i drugovi (Ferdi ve Şürekası)</i>	Roman	1904/05	19	298-302
Halid Ziya Uşaklıgil	A.Dž.Šerić	<i>Ferdi i drugovi (Ferdi ve Şürekası)</i>	Roman	1904/05	20	315-319
Behar dergisinin editörlüğü tarafından seçilmiş anonim yazı	Tevfik	“Dva razgovora u trideset godina” - İz novina Hanumlara Mahsus (Hanımlara Mahsus mecmuasından seçilmiş “Otuz Yılda İki Sohbet” adlı yazı”)	Hikâye	1904/05	12	183-184
Behar dergisinin editörlüğü	Ćazim	<i>Istočni biser (Doğunun İncisi)</i>	Atasözleri	1904/05	12	185

Yazar/Şair/ Derleyen İsmi	Çevirmenin İsmi	Metnin Başlığı	Tür	Yıl	Sayı	Sayfa Sayısı
Namik Kemal	Mirza Safvet	<i>Istočni Parnas - Dva druga na jednoj slici (Doğunun Parnası-Bir fotoğrafta iki dost)</i>	Fotoğraf (arkası beyitler)	1905/06	1	4
Ajişei Džavid (Ayşe Cavit)	Çazim	<i>Ninika</i>	Hikâye	1905/06	2	23-24
Tevfik Fikret	Çazim	<i>Na šadrvanu (Şardivanda).</i>	Şiir	1905/06	3	35
Fatma Aliye Hanım	D. M. Emin	<i>Udi (Uđi)</i>	Roman	1905/06	4	55-58
Fatma Aliye Hanım	D. M. Emin	<i>Udi (Uđi)</i>	Roman	1905/06	5	72-75
Fatma Aliye Hanım	D. M. Emin	<i>Udi (Uđi)</i>	Roman	1905/06	6	89-91
Fatma Aliye Hanım	D. M. Emin	<i>Udi (Uđi)</i>	Roman	1905/06	7	102-105
Fatma Aliye Hanım	D. M. Emin	<i>Udi (Uđi)</i>	Roman	1905/06	8	123-124
Fatma Aliye Hanım	D. M. Emin	<i>Udi (Uđi)</i>	Roman	1905/06	9	135-137
Fatma Aliye Hanım	D. M. Emin	<i>Udi (Uđi)</i>	Roman	1905/06	10	152-155
Fatma Aliye Hanım	D. M. Emin	<i>Udi (Uđi)</i>	Roman	1905/06	11	169-171
Fatma Aliye Hanım	D. M. Emin	<i>Udi (Uđi)</i>	Roman	1905/06	12	187-189
Fatma Aliye Hanım	D. M. Emin	<i>Udi (Uđi)</i>	Roman	1905/06	13	201-203
Fatma Aliye Hanım	D. M. Emin	<i>Udi (Uđi)</i>	Roman	1905/06	14	218-220
Fatma Aliye Hanım	D. M. Emin	<i>Udi (Uđi)</i>	Roman	1905/06	15	235-237
Fatma Aliye Hanım	D. M. Emin	<i>Udi (Uđi)</i>	Roman	1905/06	16	248-250
Fatma Aliye Hanım	D. M. Emin	<i>Udi (Uđi)</i>	Roman	1905/06	17	266-267
Fatma Aliye Hanım	D. M. Emin	<i>Udi (Uđi)</i>	Roman	1905/06	18	281-282
Fatma Aliye Hanım	D. M. Emin	<i>Udi (Uđi)</i>	Roman	1905/06	19	295-298
Halil Edip	M. Šemsudin Sarajlić	<i>Veleduše (Cömertlik)</i>	Hikâye	1905/06	22	346-348
Celal Sahir	Çazim	<i>Mome ocu (Babama)</i>	Şiir	1905/06	18	279
Suleyman Nesip	M.Ć.Ćatić	<i>Bosporsko veče (Boğaz Gecesi)</i>	Şiir	1906/07	10	112
Mihriünnisa Abdülhak Sultan	M.Ć.Ćatić	<i>Ja i čuk (Ben ve Kukumav)</i>	Şiir	1906/07	17	196-197
Şemseddin Sami	Muhamed Emin Dizdar	<i>Besa</i>	Tiyatro	1906/07	20	230-236
Şemseddin Sami	Muhamed Emin Dizdar	<i>Besa</i>	Tiyatro	1906/07	21	243-247
Şemseddin Sami	Muhamed Emin Dizdar	<i>Besa</i>	Tiyatro	1906/07	22	254-259
Şemseddin Sami	Muhamed Emin Dizdar	<i>Besa</i>	Tiyatro	1906/07	23	267-273
Şemseddin Sami	Muhamed Emin Dizdar	<i>Besa</i>	Tiyatro	1906/07	24	278-283
Tevfik Fikret	Çazim	<i>Ribar; Halukov bajram (Balıkçılar; Haluk'un Bayramı)</i>	Şiir	1907/08	1	12
Behar dergisinin editörlüğü	Çeviri değil.	<i>Mukli Jecaji-Gizli Figanlar (Gizli Figanlar)</i>	Kitap Tanıtımı	1907/08	1	64
Abdullah Cevdet.	Şair	<i>Sloboda (Özgürlük)</i>	Şiir	1907/08	5	71
Tevfik Fikret	Keda	<i>Vili pjesme (Per-i Şiirime)</i>	Şiir	1907/08	6	87-88

Yazar/Şair/ Derleyen İsmi	Çevirmenin İsmi	Metnin Başlığı	Tür	Yıl	Sayı	Sayfa Sayısı
Tevfik Fikret	Keda	<i>Budha (Buda)</i>	Şiir	1907/08	6	88
Çazim	Çeviri değil.	<i>Turska pjesnikinja Nigjar (Türk Şairesi Nigâr)</i>	Değerlendirme	1907/08	7	104-106
Tevfik Fikret	Şair	<i>Spomenik Rada (Heykel-i Gıryan)</i>	Şiir	1907/08	8	123
<i>Behar</i> dergisinin editörlüğü	Keda	<i>Istočni biser /Doğunun İncisi</i> (Namık Kemal, Abdülhak Hamid Tarhan)	Eserden alıntı/Yazar, düşünür, devlet adamlarının meşhur sözleri	1907/08	8	127
<i>Behar</i> dergisinin editörlüğü	Keda	<i>Istočni biser /Doğunun İncisi</i> (M. Ekrem, Fazlı Necip, S. Sezai, N. Kemal, Muallim Naci, Abdülhak Hamid, Ş. Sami)	Eserden alıntı/Yazar, düşünür, devlet adamlarının meşhur sözleri	1907/08	9	140
F. Rasihe	Ahmed Raşidkadić	<i>Sirota (Zavallı Kız)</i>	Hikâye	1907/08	10	151-152
Abdülhak Hamid	Şair	<i>U kazalištu "Renaissance"</i> ("Renaissance" tiyatrosunda)	Şiir	1907/08	13	196
Tevfik Fikret	Çazim	<i>Alfredu de Musset-u (Alfred de Musset'e)</i>	Şiir	1907/08	14	218
Cenap Şahabettin	Musa	<i>Zimski akordi (Elhan-ı Şita)</i>	Şiir	1907/08	15	229
<i>Behar</i> dergisinin editörlüğü	Çeviri değil.	<i>Književnost-Menakibi İslam (Edebiyat-Menâkıb-ı İslam)</i>	Kitap Tanıtımı	1907/08	15	240
<i>Behar</i> dergisinin editörlüğü	Çeviri değil.	<i>Književnost - El-nehdatu (Edebiyat-Al-Nahdah)</i>	Kitap Tanıtımı	1907/08	15	240
Mualim Nadži Muallim Naci	Şair	<i>Munadžat/Münacat</i>	Şiir	1907/08	16	245-246
<i>Behar</i> dergisinin editörlüğü	M. Çazim Čatić	<i>S Osmanskog parnasa/Osmanlı Parnasından</i> (İsmail Safa: "Jednoj planini"/"Bir Dağa"; Mehmet İhsan: "İstina"/"Hakikat"; Rıza Tevfik: "Tajna ljubav"/"Gizli aşk")	Şiir	1907/08	17	260
Mehmed İhsan	Şair	<i>Bajram na bajram (Bayramdan Bayrama)</i>	Hikâye	1907/08	17	265-267
Halid Ziya	Adil	<i>Djevočje (Küçük kız)</i>	Hikâye	1907/08	17	269
<i>Behar</i> dergisinin editörlüğü	Çeviri değil.	<i>Književnost-Osmanski riječnik (Edebiyat-OsmanlıcaSözlüğü/Kamus Osmanî)</i>	Kitap Tanıtımı	1907/08	19	304
Mahmud Ekrem	Çazim	<i>Pjesma (Şiir)</i>	Şiir	1907/08	20	307-308
<i>Behar</i> dergisinin editörlüğü	M. Çazim Čatić	<i>S Osmanlijskog parnasa/Osmanlı Parnasından</i> (Tevfik Fikret: "Jedan časak mira"/"Bir Anı Huzur"; Abdülhak Hamid Tarhan: "Svijetla pojava"/"Parlayan Varlık"; Dr. Abdulah Cevdet: "Zbog tebe"/"Senin Yüzünden")	Eserden alıntı/Yazar, düşünür, devlet adamlarının meşhur sözleri	1907/08	21	325-326
Muhyuddin	Ahmed Raşidkadić	<i>Zadnja ruža (Son gül)</i>	Hikâye	1907/08	21	331-332
İbni Ganim	Ahmed Raşidkadić	<i>Ruža (Gül)</i>	Hikâye	1907/08	22	338-339
Makbule Lem'ani	M. Ç. Čatić	<i>Mojoj uveloj ruži (Benim Solmuş Gülüme)</i>	Şiir	1908/09	2	24
Musa Çazim Čatić	Çeviri değil.	<i>Prvak turskih pjesnika: Fuzulija (Türk şairlerinin öncüsü: Fuzuli)</i>	Değerlendirme	1908/09	9	141-145
Mahmud Ekrem	Čatić	<i>Iz ciklusa Nidžadi Ekrem ("Necati Ekrem'in Külliyyatından")</i>	Şiir	1908/09	16	254

Yazar/Şair/ Derleyen İsmi	Çevirmenin İsmi	Metnin Başlığı	Tür	Yıl	Sayı	Sayfa Sayısı
Ahmet Hikmet	Ćatić	<i>Doživljaj jedne ružice (Bir Küçük Gülün Yaşadıkları)</i>	Hikâye	1909/10	5	73-75
Ahmet Hikmet	M. Ć. Ćatić	<i>Dva pisma (İki Mektup)</i>	Mektup	1909/10	6	90-93
Ahmet Hikmet	M. Ć. Ćatić	<i>Dva pisma (İki Mektup)</i>	Mektup	1909/	7	101- 104
<i>Behar</i> dergisinin editörlüğü	M. Ćazim Ćatić	<i>S Osmanlijskog parnasa/Osmanlı Parnasından</i> (Faik Ali: "Fantazija" "Fantezi"; Emin Bülent: "Jednoj ženi" ("Bir Kadına"))	Eserden alıntı/Yazar, düşünür, devlet adamlarının meşhur sözleri	1909/10	8	120- 121
Ahmet Hikmet	M. Ćazim Ćatić	<i>Iluzije (İllüzyon)</i>	Hikâye	1909/10	18 ve 19	294- 295
<i>Behar</i> dergisinin editörlüğü	M. Ćazim Ćatić	<i>S Osmanlijskog parnasa/Osmanlı Parnasından</i> (Tevfik Fikret: "Moje gnijezdo" "Yuvam"; Zlatni snijeg" "Altın Kar"; "Slikajući" "Resim yaparken")	Eserden alıntı/Yazar, düşünür, devlet adamlarının meşhur sözleri	1909/10	24	373
Tevfik Fikret, Celal Sahir	M. Ćazim Ćatić	<i>Potreba Vjere (Dine İhtiyaç); Resignacija (Reenigaciya)</i>	Şiir	1910/11	1	3
Şekip Akif	Ćazim Ćatić	<i>Mrtvi sanci (Ölü Rüya)</i>	Şiir	1910/11	1	8

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Saha araştırma yapılırken *Behar* dergisinde yayımlanan tez konusu ile ilgili birkaç yazı gözden geçirilmiştir. Bunlardan ilki Celal Sahir'in 1901 yılında basılmış 1.sayıda "Pripovijest srca" ("Kalp Muhabbeti") başlıklı yazıdır. Ahmed Hikmet'in 1902 yılına ait 2. sayıda yayımlanan "Kap krvi" ("Kan Damlası") başlıklı yazı; 1901 yılında 1. sayıdan başlayarak 19.sayıya kadar Mehmed Celal'in tefrika olarak yayımlanan "Sudbina jedne porodice" ("Bir Ailenin Kaderi") romanı³¹³, 1907 yılına ait 17. sayıdaki Halid Ziya'nın "Djevojčice" ("Küçük Kız") yazısı; Makbule Leman Hanım'ın 1904 yılında basılmış olan 17. sayıda "Opametio se" ("Tövbe etmiş") ve aynı yılda çıkarılan 21.sayıda "Pokajanje" ("Pişmanlık") yazıları ve 1907 yılında çıkarılan 2. ve 3. sayılarda yayımlanan Raifa Binnaz'ın başlıksız yazısıdır.

Tez konusu ile ilgili tespit edilmiş mensur olan türler için gerekli açıklamalar yapılacaktır:

1. Fikret, Tevfik. *Razbijene gusle (Rübab-i Şikeste)*, 1900/01, S. 1, s. 17. Kitap tanıtımı

Türk edebiyatının Batılılaşma sürecinde büyük katkısı bulunan Edebiyat-ı Cedide Topluluğunun genç ve yetenekli Türk şairi Tevfik Fikret'in kaleme aldığı *Rübab-i*

³¹³ Bu romanın kimin tarafından yazıldığını bilmiyoruz; fakat Muhsin Rizviçe'e göre bu eser Mehmed Celal yazmış ve çevirisi Selim (Edhem Mulabdiç) yapmıştır. Bu eksik olan tüm yazılara *Bibliografija Književnih Priloga u Listovima i Časopisima BiH-BEHAR 1900-1911* başlıklı bibliografya eserine ulaşılmıştır (1991: 76, 77, 79)

Şikeste (İstanbul, Kanuni Sani 1315) insana ve tabiata dair konuları dönemin yazın üslubuyla yaratılan bir eserdir. Fransız Edebiyatı'nı iyi anlayan Tevfik Fikret Viktor Hugo'dan etkilenecek kendi şiirlerini yazar. Daha önce Türk Edebiyatında alışılmış biçimsel kalıpları kırarak kendine özgü bir üslup yaratır. Fuzuli'yi ve Ne'fi'yi reddederek sürekli yenilik arayan Tevfik Fikret doğu ve batı arasında bağ kurarak dikkati çeker.

2. Mithat, Ahmet. İslam-Pismo od Ahmedî Midhata (İslam-Ahmet Mithat'ın Mektubu), çev. Hayruddin, 1900/01, S. 5, s. 75-77.

Bu mektup Fransızca'dan Bosna diline tercüme edilmektedir.

Fransa Eski Dış İlişkileri Bakanı Gabriel Hanotaux'un Paris'te yayımlanan *Journal Mecmuası*'nda "İslam" başlığı altında iki makalesi çıkarılmıştır. Bu makalenin yayılmasının ardından Türkiye'de son zamanlarda yaşanan siyasî-toplumsal tartışmalar hakkında yazan, Fransa'nın tanınmış gazetecisi Charles d' Agostino kendine yakın arkadaşı Ahmet Mithat'a mektup yazar. Mektupta Ahmet Mithat'ın "İslam" başlığını taşıyan makaleler hakkında görüşleri sorulur. Ahmet Mithat Efendi, Fransızca bir mektubu yazıp gönderir. Mektubun kısa özeti:

Ahmet Mithat, 21 ve 28 Mart 1900 tarihlerinde Gabriel Hanotaux'un *Journal Mecmuası*'nda yayımlanan "İslam" adıyla iki makalesini okuyup başta Gabriel'in araştırdığı inançsal açıdan İslam ve Hristiyanlık arasındaki paralel ilişkiler olduğunu zannederek sonunda bu ilişkilerin temelinde siyasî problemler yattığını anlar.

Felsefî temel üzerine kurulan İslam ve Hristiyanlık görüşlerinde insana bağışlanan akıl-özgür irade meselesi dile getirilmektedir. Hanotaux'a göre hiçbir inanç veya felsefe okulu, insanın özgür iradesinin, insanın anlayabileceği ölçüde, var olup olmadığına cevap vermez. Ahmet Mithat Efendi, Hanotaux'ın bu meselenin üzerine yeterince durmadığını dile getirir. İslam ve İslam felsefesi insanın anlayabileceği biçimde akıl-özgür irade sorusuna cevap verir.

Bir Müslüman olarak Ahmet Mithat Efendi, akademik Hanotaux'ın ortaya koyduğu Yunanlıların antropomorfik (insan biçimcilik) dinî anlayışını kabul etmez. Çünkü bu dinî anlayışa göre insan aktif halindeyken mücadele eder. Mücadeleden sonra bir kahraman olur. Ayrıca, Tanrı'nın gücüne ulaştıktan sonra Tanrı'ya dönüşebilir. Eski dünyada da olduğu gibi Tanrı ve kahraman arasında büyük farklılıklar yoktur.

Hanotaux, Aryan mazisinden doğrudan kalan miras “Hristiyan dini” ve Musevilik (semitizm)’ten ayrılırken insanı yükseltip onu Tanrı’ya yakınlaştırmaya meyilli olduğunu iddia eder. Bu düşünce Mithat Efendi’yi çok şaşırtır.

Tarihî açıdan Hristiyanlık Museviliğin bir devamı, yeniliğidir. Ondan ayrılmaz, Putperestlik’ten ayrılır. Mithat Efendi, İslam açıdan Hristiyanlığın ne olduğunu açıklar. Öncelikle, Hanotaux’un görüşünde Hristiyanlık nedir? Roma’da doğan din mi? Ortodoks mu? Protestan mı? Bunlar birbirlerine karşı gelen üç farklı inançtır. Ahmet Mithat’ın görüşünde İslam’ın aslen birliği korunamamıştır. Fakat, Hristiyanlığın mezheplerinde olduğu gibi İslam’ın mezheplerinde görünen farklılıklar İslam’ın karakterini değiştirmez. İslam’ın mezheplerinde shizma (bölünme) ve heretik (kâfirlik) yoktur. İslam dininde Allah ve kul arasında vasıta/aracılık yoktur. Her Müslüman kendinden, yaptıklarından, yapmadıklarından sorumludur. Peygamberimiz Muhammed, Katolik ve Ortodoks Papazları ve Rahiplerinin davrandığı gibi asla güç ve zenginliğin peşine koşmamıştır. Şimdi şu soruna cevap vermeliyiz: İslam nedir? İslam dininin farklı mezheplerinin bu soruya aynı cevabı vardır: “Kur’an Kerim’e inanmak, onun emirlerine inanmak ve yerine getirmektir.” Bunun dışından Kur’an Kerim’in asırladır değişmeyen ve temiz kaynağı vardır. İçeriği hep aynıdır. Hanotaux’un düşündüğü gibi İslam insanı küçük düşürmez, aşağılamaz. “Allah insana şah damarından yakındır.” Bu din, ahlakî insan ve maddi insan arasında açık bir ayrım yapar. Ahlakî insan-içimizdeki Allah’ın önünde kendi hiçliğini ve geçiciliğini anlayan bilinçli benliktir. Maddi insan-içimizdeki kendi güçlerini, yeteneklerini anlayan ikinci benliktir. Ahlakî insanın, maddi insanın tersine, özgür iradesi yoktur. Mektubun sonunda Mithat Efendi, samimi dostuna Charles’e onun şiirlerini sevdiği gibi onu da sever diye kaleme alır. Onun kalbi, onun ruhu, Mithat Efendi’ninkine çok yakın olduğunu dile getirilir.

3. *Behar* dergisinin editörlüğü, *Tevfik Fikret*, c.I/1900/01, S. 6, s.99.

Türk şairi Tevfik Fikret’in kaleme aldığı Rûbab-i Şikeste’nin ikinci baskısı basılmasına dair haber verilmektedir. *Behar* dergisinin editörlüğü tarafından Türkçeyi bilenlere okuması için tavsiye edilmiş eserdir.

4. Cahit, Hüseyin. *Sila (Kuvvet)*, çev. F. Spaho, 1900/01, S. 3, s.35.

Her akşamüstü, bir camiinin bahçesinde çocuklar oyun oynardı. Bazen kavgaya ederler. Böyle bir akşamüstü camiinin bahçesinin ortasında toplanan çocuklar halka yapıp

sessizce yere bakarlar. Yanlarına yaklaşan meraklı yazar yerde boğuşan iki çocuk görür. Yere yatan zayıf çocuk ona ait kırbacı üstündeki şişman ve iri yapılı çocuğun elindeki almaya çalışır. Etrafındaki çocuklar onlara bakarak gülerler. Bu kavganın sonunda iri yapılı çocuk bir ödül olarak bu kırbacı alır ve diğer çocuklarla beraber bahçeden uzaklaşır.

5. Bey, Ali. *Varalica Hamza (Ayyar Hamza)*, haz. Fehim Spaho, 1900/01, S. 8, s.115-119; S. 10, s.147-149; S. 11, s.163- 165; S. 12, s.179-181; S. 13, s.195-198.

Moliere'in Les Fourberies de Scapin³¹⁴ adlı oyunu Ahmet Vefik Paşa Debazlık, Ali Bey ise *Ayyar Hamza* (1871) adıyla uyarlamıştır. Ali Bey'in tiyatro yapıtlarını komedi ile entrika komedileri başlıkları değerlendirir.

Ayyar Hamza üç perdelik bir komedidir. Kişiler: tüccar Muhterem Efendi ve oğlu Sena Bey; tüccar Zuhuri Bey ve oğlu Nimet Bey, kızı Ziba Hanım; Nimet Bey'in hizmetçisi Hamza; Sena Bey'in hizmetçisi Yaver; Ziba Hanım'ın üvey annesi Halime Hanım; kölelerin bekçisi Ziver; Çerkez kökenli bir köle kadını İda (Eda) Hanım'dır.

İki tüccar Muhterem Efendi ve Zuhuri Efendi zenginliklerine zenginlik katmak amacıyla oğullarını kendi istedikleri zengin kızlarıyla evlendirmek isterler. Babaları ticaret için Mısır'a giderler. Döndüklerinde oğulları Sene Bey ve Nimet Bey kendi arzularına evlenmek isterler. Fakat iki delikanlı gayet sıkışık durumlardır. Nimet Bey'in hizmetçisi Ayyar Hamza paranın peşindedir. Her zaman oyun oynar. Entrikanın merkezinde bulunur. Babalarının bu evliliklerini istememelerine rağmen çocukları çok kararlılar. Olaylar sonunda her iki tarafında istedikleri gibi gerçekleşir.

6. *Behar* dergisinin editörlüğü, *Şark-ı Musavver*, c.1900/01, S. 11, s.174-175.

Mısır'daki Kahire şehrinde basın yayın hayatına giren *Şark-ı Musavver Mecmuası* Türkçe neşrolunur (1 Cemazulahara ???). Bu mecmuada bilim, didaktik, ziraat çalışmalarına yer verilecektir. Büyük formatta sekiz sayfalık bu mecmua, on beş günlük olarak yayımlanacaktır. Bosna-Hersek'in'in toprakları için fiyatı 50 Groş'tur. İlk sayısı görünüşte çok güzel düzenlenmektedir. Kalın kapağında okunaklı harfler bastırılır. İlk

³¹⁴ Tuğba Yıldırım, "Lehçetü'l Hakayık'ta Mizah Söylemi", Ankara, 2006, s.4 (Yüksek Lisans Tezi).

sayının ilk sayfasında Abas Hilmi Paşa'nın resmi, diğer sayfalarında Kahire'deki görkemli tanınmış iki caminin resimleri bulunur.

İlk sayının içeriğinden memnun kalmayan Behar, bu mecmuada seçilmiş öykü olarak *Hikâye-i Muntehabe* başlığı altında bulunan bir Fransız (Paris) hakkında olduğundan eleştirir. Konusu ecnebi hayattır. Bugünkü Türk Edebiyatı'nın hastalığı budur. Türkiye'deki didaktik ve eğlence mecmualarında fark edilen ecnebi şahsiyet ve konularıdır. Türkçe yazılmasına rağmen Jak, Kameliya, Paula gibi isimler çok kullanılır. Behar, Rumeli ve Anadolu hayatları ile ilgili eserler, Mısır'daki Müslüman hakkında çalışmaları da okumak ister.

7. Nef'i, Ömer. *Dželaluddini Rumiji-odloma iz kaside-i medhije (Celaludin Rumi-Kaside-i Mehdiye eserinden seçilmiş mısralar)*. çev. M. Safvet, 1900/01, S. 14, s.217.

8. Behar dergisinin editörlüğü, *Istočni Biser (Doğu'nun İncisi)*, top. Fehim Spaho, 1900/01, S. 14, s.220.

Kemal, Ziya Paşa, Muallim Naci gibi Türkiye'nin tanınmış yazarları ve büyüklerinden seçilmiş manalı sözlerini (beyitler) toplanan Fehim Spaho *Doğu'nun İncisi* başlığıyla kaleme alır.

Ziya Paşa: 1. “Âyinesi iştir kişinin lâfa bakılmaz. Şahsın görünür rütbe-i aklı eserinde.”; 2. “İnsana sadakât yaraşır görse de ikrah. Yardımcısıdır doğruların Hazret-i Allah.”

Muallim Naci: 1. “Kimden gelirse akıl insan nasihat dinler.”; 2. “İnsan daima diğerlerin sözlerini dinmelidir. Sadece kendi bildiklerine güvenmemelidir.”

Kemal: “Edebiyatı olmayan halk, dilsiz adama benzer.”

9. Fikret, Tevfik. *Ramazanska Sadaka (Ramazan Sadakası)*. çev. Nazim, 1900/01, S.16, s. 248.

10. Anonim, *Nazire* çev. Seradž, 1900/01, S.20, s. 316.

11. Ziya, Halit. *Osmanova vojna (Osman'ın Askerî Vazifesi)*. çev. Nazim, 1900/01, S.21, s. 330, 331.

Savaşın merkezinde bulunan Osman Bey'in ve silah arkadaşlarının etrafı düşmanlarıyla sarılır. Her taraftan ateşlenen top güllesi sesleri gelir. Onların ellerinde tek bir top vardır. Karşılarında görünen bir tepeye doğru giden cesur Osman topu bağlayarak sırtına koyar ve birliğinin başına çıkar. Zorla ilerleyen bu birliğin büyük kısmı can verir. Tepeye çıkmak üzeriyken topu bağlanan ip patlar. Osman üstüne kendini atlar. Topla birlikte tepeden aşağı doğru yuvarlanır. Birlikten birkaç arkadaşı iki kaya arasında sıkıştırılmış yaralı Osman'ı bulurlar. Kollarındaki topu bırakmayan Osman, arkadaşlarına top nerede olduğunu sorar.

12. Behar dergisinin editörlüğü, *Riječi velikih ljudi od riječi i čina* (Sözü geçen yüksek rütbeli büyük insanların sözleri), çev. Seradž, 1900/01, S.21, s. 333.

Kemal: “Tembel kimse canlı sayılmaz, gömülmeyen ölü odur.”; “İnsan ne kazanırsa çalışarak kazanır.”

13. Fehim, *Književnost-Kamusi Turki* (Edebiyat-Kamûs-ı Türkî), 1900/01, S.21, s. 339.

1901 (1317) yılında, Şemseddin Sami tarafından yazılan *Kamûs-ı Türkî, İkdâm Gazetesi*'nin sahibi ve başyazarı [Ahmed] Cevdet'in matbaasında yayımlanan Türkçe Sözlüktür. Türkçeyi zenginleştirmek için dile tekrar kazandırılması gerektiğine inandığı Türkçe kökenli sözcüklere ağırlık verir. İlk Türkçe Sözlüğü sayılır. Daha önce yayımlanan Vefik Paşa'nın *Lehçe-i Osmanî Sözlüğü*'nün olduğunu biliyoruz. Fakat bu sözlük sadece Arapça ve Farsça bilenler tarafından kullanılabilir. Saray ve medrese çevresinde aydın topluluğun edebiyatı olarak gelişen Divan edebiyatı yazarların Arapça ve Farsça sözcükler kullanılması çok yaygın olduğunu görüyoruz. Türkçe sözcükler nadiren kullanılmaktadır. Bu nedenle Türkçe sözcüklerin bir kısmı kaybolur. Yenileşme Dönemindeki Türklerin ana diline değer vererek düzenlediği edebi yarışmalarda Arapça ve Farsça kullanılmadan sadece saf Türkçe kullanılması istenir. Ana dilin değerini anlayan Şemseddin Sami'nin hazırladığı Fransızca-Türkçe ve Türkçe-Fransızca Sözlük dikkat çeker. Doğu ve Batı arasında bu türden yazılmış en iyi sözlüktür. *Kamûs-ı Türkî*, dört ciltlik bir sözlüktür. Fiyatı cilt başı 10 Groş.

14. Ziya, Halit. *Suhoparni život* (Monoton Hayat). çev. Nazim, 1900/01, S.23, s. 376-377.

Her mevsimde gündüz tüm ağır şartları altında çalışmaktan yorulmuş yaşlı bir postacı, kolunun altındaki eski ve yırtılmış dünyanın her tarafından gönderilen mektuplarla dolu bir çanta ile sokağa çıkar. Çok yağmurlu bir gündür. Soğuk havadan solmuş yüzü bembeyaz olur. Yanına geçen ellerindeki şemsiyeleri olan kimseleri ve arabalardaki insanları çok kıskanır. Yırtılmış kıyafet ve ıslanmış ayakkabılarıyla kapalı bir dükkân önünde oturup düşünmeye başlar. Ona hiç mektup gelmemiştir. Gönderen yoktur. Her gün derin nefesiyle o çantayı açık kapatıyordu. Zaman geçtikçe o çanta o kadar ağır oldu ki vücudu yere eğilerek kaldırımlarda dolaşıyordu. Mektupların kapağının rengine göre içeriklerini anlıyordu artık. Mektubun kokusuna göre onu kim kime göndermiş, anne çocuğuna, eş kocasına, sevgiler birbirlerine mi diye biliyordu. Bir genç doktora haftada üç gün pembe rengi mektup gelir. Tanıdığı dar sokaklarda yaşayan bir yaşlı anneye haftada bir kez mektup gönderilir. Alıcıların duygularını hissedebilirdi. Ama bu postacının tüm umutları yırtılmıştır. Mutsuzdur. Çantasını koparmak ister. Çamurlu kaldırımlarda uzanmak isteyen postacı intiharı düşünür.

15. Behar dergisinin editörlüğü, *Književnost-Hajal İçinde* (Edebiyat-Hayal İçinde).1900/01, S.24, s. 386-387.

Edebiyat-ı Cedide kütüphanesinden çıkarılan beşinci eser tanınmış Türk romancı Hüseyin Cahit'in *Hayal İçinde* adlı romanıdır. Modern çalışmalar okumaya başlayan halk tarafından kabul edilmiş bu eser Türk edebiyatçıları çevresinde olumlu eleştiri almaktadır. Güzel üslup kullanan ve Batı'yı çok iyi bilen Kemal ve Abdülhak Hamit gibi Modern Türk edebiyatçılarının isimleri unutulmamalıdır. Modern Türk Edebiyatının yazarları Fransa'da Dekadan hareketini körü körüne takip etmiyorlar. Dekadanın güzel ve iyi taraflarını ele alarak özgün Doğu üslubu kullanarak eserler yazarlar. Hafız ve Firdevsi'nin eserlerinin unutulmadığı gibi onların eserleri de unutulmaz. Edebiyat-ı Cedide'nin her yazarının birbirlerinden ayrı benliği varken hep birlikte bir bütünlük oluştururlar.

16. Suad, Ali. *U oči Kurban-bajram* (Kurban Bayramının Arifesi). çev. Muhamed Emin, 1901/02, S.22, s. 339-340.

Hazirandır, Kurban Bayramı'nın arifesi olduğu için İstanbul'daki Beyazıt Meydanında şişmiş kurbanlarla doludur. İpekli eldiven giyen mavi gözlü, yüzünü siyah eşarpla sarılmış genç Saime Hanım ve annesi İstanbul sokaklarına bayramlık olarak yeni kumaş

alabilmek için çıkmışlar. Her şey çok pahalıdır. Bir senedir babasını kaybeden genç kız çok üzülür. Yeni kumaşlar için parası yetmiyordu. Merhum babasını adına kurban alacaklardır. Ellerinizde çok az para vardır. Annesi sonunda kurban veya kumaş mı sorduğunda kız dayanamaz. Çok özlediği babasının hatırına ağlayarak kurban der.

17. Anonim. *Ogledalo (Ayna)*. çev. Jusuf beg Resulbegović, c.II/1901/02, S.24, s. 377-378.

Ayna başlıklı hikâyesinin yazarının adı bilinmemektedir. Hikâyenin başlığı altında Türkçeden Bosna diline tercüme edildiği ifade edilmektedir.

Dünyanın her ucunda ayna bilinir. Her evinde, fakirlerin evlerinde bile, muhakkak bir ayna bulunur. Uzak Japon ve Çin'in bazı köylerinde aynanın ne olduğu bilinmiyor. Böyle bir Japon köyünde bir köylü yoldayken muhtemelen bir Avrupalının cebinden düşünen küçük bir aynayı bulur. Aynaya baktığında çok şaşırır. Çünkü daha önce kendisini hiç görmemiş bu adam kendi yüzüne baktığını bilmiyordu. Merhum babasına çok benzeyen adam onu gördüğünü zanneder. Evine gelince eşine aynadan bahsetmeden onun küçük odasının yatağın üstündeki duvarında asılır. Bu adam evine sık gelmeye başlar. İşten koşarak geldikten sonra hemen odasına girip aynaya bakar. Davranışlarında tuhaflık fark eden eşi onun için endişelenmeye başlar. Bir gün kocasının evinde bulmadığı zaman odasına gizlice girer ve aynayı bulur. Öfkelenir. Daha önce aynayı hiç görmeyen bu kadın, başka bir kadının resmine baktığını düşünerek kocasına çok kızar. Bu daha önce görmediği aynadaki kadına bakarak ne kadar çirkin olduğunu ve kocası nasıl bu kadını sevebildiğini düşünmeye başlar. Akşamüstü adam evine girer girmez kadın ağlamaya başlar. Kocasıyla kavga eder. Şiddetli çarpışmalar sırasıyla köy rahibi evine girer. Sorun ne olduğunu öğrenerek aynayı alır ve kendisini görür. Rahip, ne adamın babasının resmi ne de başka bir kadının resmi olmadığını der. Aynada görünen kimse bir rahip olmalıdır. Aynayı alıp ve tapınağa götürür.

18. Kemal, Namık. *Domovina-Boj na Silistri (Vatan Yahut Silistre)*. çev. Ahmed-Naim (Naim Kadić) ve M. Behlilović, 1902/03, S.1, s. 6-8; S.2, s. 21-23; S.3, s. 38-39; S.4, s. 53-55; S.5, s. 69-70; S.6, s. 88-89; S.7, s. 103-105; S.8, s. 118-120; S.9, s.136-137.

Namık Kemal'ın kaleme aldığı Vatan Yahut Silistre başlıklı dört perdelik tiyatrodur. Bulgaristan'da Tuna Nehri'nin yakınlarında bulunan Silistre şehri Rus ordusu tarafından

kuşatılmıştır. İslam Bey, orduya gönüllü katılanların komutanıdır. Yola çıkmadan önce aşık olduğu Zekiye Hanım'ın yanına (odasına) gidip ona karşı beslediği sevgiyi anlatır. Zekiye Hanım onu sevdiği için erkek elbiseleri giyerek orduya gönüllü olarak katılır. Çatışmalar sırasında İslam Bey yaralanır. Âdem adını almış Zekiye Hanım ona bakar. Revirde Miray Rüstem Bey ve Sıdkı Bey karşılar. Düşmanlar kaleye yaklaşır. Ele geçirilmesi an meselesidir. Tek çare savaşımdır. Yaralı İslam Bey öne çıkar, peşine Zekiye Hanım gelir. Abdullah çavuş onlara katılır. Savaşa katılan Sıdkı Bey, aslında Zekiye Hanım'ın babasıdır. Birkaç gün sonra Abdullah Çavuş, cepheyle İslam Bey ve Âdem Bey'in gösterdikleri kahramanlık ve fedakarlıktan bahseder. Ardından İslam Bey ve Zekiye Hanım, dönerler. Kızın babası Sıdkı Bey, öz kızını tanır.

19. Mithat, Ahmet. *Tajne-Roman iz carigradskog života (Sırlar-İstanbul yaşamından roman)*. çev. A.D. Šerić, 1902/03, S.1, s.8-10; S.2, s.24-26; S.3, s.40-42; S.4, s.58-60; S.5, s. 71-74; S.6, s.89-92; S.7, s.107-110; S.8, s. 122-125; S.9, s.137-140; S.10, s.151-154; S.11, s.170-172; S.12, s.187-190; S.13, s.203-205; S.14, s.214-217; S.15, s.229-232; S.16, s.248-252; S.17, s.265-267; S.18, s.282-285; S.19, s.296-299; S.20, s.312-315; S.22, s. 344-348; S.23, s.359-364; S.24, s.375-378.

Ahmet Mithat Efendi'nin Türk Edebiyatında polisiye romanın ilk örneği *Esrâr-ı Cinâyât (Cinayetlerin Sırrı)* başlıklı romanı sayılmaktadır. Bu roman *Behar* dergisinde *Sırlar* adı altında tefrika olarak yayımlanmaktadır.

Ana kahraman becerikli polis dedektifi Osman Sabri ve yardımcısı, kılık değiştirme ustası olan Necmi Bey, Temmuz gecesinde işlenmiş cinayet vakasını araştırırlar. Bir kızın ve iki adamın, Boğaz'ın yakınlarında Öreke Taşı denilen kayalıkta cesetleri bulunur. Ardından varlıklı Halil Suri evinde asılı bulunur. Osman Sabri ve Necmi Bey, bu iki vaka arasında bir bağlantı olduğundan şüphelenmeye başlarlar. Şüphelendikleri şahsiyet, çok güzel ve zengin Hediye Hanım'dır. Sorgu sırasında Hediye Hanım, cinayetlerin Kalpazan Mustafa tarafından işlendiğini söyler. Mustafa Bey, gençliğinde çok çalışkan ve dürüst bir delikanlı idi. Hediye Hanım'a tutuldu. Onun kölesi oldu. Hediye Hanım, Halil Suri ile beraber değerli eşyaları Avrupa'ya kaçırdı. Mustafa konağındaki gizli bir atölyede sahte para bastırır. Konakta bulunan cariyelerden Peri'ye aşık olur. Bir gece, Halil Suri, Peri'yi Öreke Taşı'na ayı seyretmek için götürür.

Mustafa bunu öğrenir. Oraya gelince iki Kefalonyalı öldürür. Yaralı Halil Bey, Mustafa'nın olmasın diye Peri'yi öldürür. Ardından Mustafa, Halil Bey'i evindeyken boğar ve intihar vakası sanılsın diye tavanına asar. Avrupa'ya kaçan Mustafa, Tercüman-ı Hakikat gazetesinde gönderdiği mektuplarla olayların ayrıntılarını açıklar. İstanbul'dan afgelir. Mustafa Bey Kalas şehrinde bir kazada ölür. Hediye Hanım tek başına kalır.

20. Fatime- Alijje hanuma (Fatma Aliye Hanım), *Razgovor- Roman iz turskog života (Muhâdarat-Türk yaşamı anlatılan roman)*. çev. D.M.Emin, 1903/04, S.1, s.8-12; S.2, s.21-26; S.3, s.38-42; S.4, s.55-59; S.5, s.69-74; S.6, s.86-92; S.7, s.105-109; S.8, s.120-125; S.9, s.135-140; S.10, s.154-158; S.11, s.167-172; S.12, s.182-185; S.13, s.198-203; S.14, s.214-218; S.15, s.231-235; S.16, s.246-253; S.17, s.264-269; S.18, s.279-285; S.19, s.293-300; S.20, s.312-316; S.21, s.328-332; , S.22, s.342-348; , S.23, s.357-364; S.24, s.374-381.

Dul Sai Efendi, edepsiz, kötü ve zenginliğe düşkün Calibe Hanım ile evlenmeye karar verir. Sai Efendi'nin, Calibe Hanım'ın bu özelliklerinden haberi yoktur. İlk evliliğinden iki çocuğu Fazıla ve Şefik vardır. Düğünden sonra Calibe Hanım hemen çocuklara karşı çok kötü davranmaya başlar. Sai Efendi'nin ailesinin yakın komşusu, iyi kalpli, yardım sever ve saygın Münevver Hanım'dır. Kendi öz oğlu Mukaddem'e baktığı gibi annelerini kaybeden bu çocuklara, Fazıla ve Şefik'e iyi bakar. Mukaddem ve Fazıla beraber büyüdükları için birbirlerine aşık olurlar. Bu arada, Calibe Hanım evine kardeşi Nabi ve amcaoğlu Süha'yı alır. Calibe Hanım ve Süha eskiden sevgililerdi. Kısa bir süre içerisinde evli olmasına rağmen Calibe Hanım ve Süha tekrar ilişkiye başlarlar. Bu sırada, ailelerinin rızasıyla Fazıla ve Mukaddem evlenmeye karar verirler. Bundan hoşlanmayan Calibe Hanım bu evliliği engellemek için elinden ne gelirse yapar. Çünkü yaşadığı yasak ilişkinin gizli kalmasını ister. Süha da Fazıla'ya aşık olur. Kendi çıkarları için bu evliliğe engel olmaya çalışır. Gizlice beraber plan yaparlar. İftiranın hedefi olarak Mukaddem seçilir. Süha Bey, Sai Efendi'ye Mukaddem'in sarhoş olduktan sonra hizmetçi Reftar ile ilişkiye girdiğini söyler. Sai Efendi bu yalanlara inanır. Komşusu Münevver Hanım ve oğlu Mukaddem ile ilişkisini keser. Bu yalanlara inanmayan Fazıla, bir süre sonra Remzi ile evlenir. Remzi onu başka kadınlarla aldatır. Fazıla evine dönmek ister. Calibe'nin çabasıyla Fazıla evine dönemez. Hayatından yorulmuş Fazıla intihar etmeye karar verir ve kardeşine mektup yollar. Sabah, bir

uçurum kenarında Fazıla'nın mendili ve bileziği bulunur. Mukadden bu olaydan sonra çok hastalanır. Doktor ona mekân değiştirmesi gerektiğini söyler. Münevver Hanım oğlunu Beyrut'a gönderir. Beyrut'ta zengin bir kız Enise, Mukaddem'e âşık olur. Enise'nin hizmetçisi Peyman aslında Fazıla'nın kendisidir. Mukaddem onu tanır ve evlenmeleri gerektiğini söyler. Fazıla, Remzi ile hala nikahlı olduğunu söyler. Ardından Enise'nin abisi saygın bir adam Şebib, Fazıla'ya tutulur ve onunla evlenmek istediğini söyler. Fazıla teklifini reddeder. Bir sabah Şebib, gazeteyi okurken Remzi'nin öldüğünü öğrenir. Fazıla artık özgür bir kadındır. Fakat bu sırasında Mukaddem Enise ile evlenir ve bir çocukları olur. Fazıla, Şebib ile evlenmeye karar verir. Bu sırada İstanbul'dan Mukaddem'e bir mektup gelir. Fazıla'nın babası çok hastadır. Fazıla, Mukaddem ile birlikte İstanbul'a gider. Babası kızını görünce çok sevinir. Onun yokluğunda tüm olup biten olaylardan bahseder. Süha, başka bir kadın ile evlenir. Calibe'nin gerçek yüzünü görür. Hizmetçi Reftar dövülerek kör olur. Ardından Şebib de tüm olanları öğrenir. Fazıla'nın babası iyileşir. Şebib ve Fazıla evlenir. Fazıla'nın erkek kardeşi Şefik Enise'nin kız kardeşi Rûveyda ile evlenir.

21. Behar dergisinin editörlüğü. *Istočno biserje (Doğunun İncisi)* üstabaşlığı altında, der. ve çev. Musa Ćazim Ćatić, 1903/04, S.3, s. 43.

Istočno biserje (Doğunun İncisi) üstabaşlığı altında Abdülhak Hamid'in "Svijetla pojava" başlıklı şiirinin tercümesidir. Ayrıca, bu üstabaşlığı altında Musa Ćazim Ćatić tarafından çevrilmiş M[uallim] Naci, Süleyman Paşa, Sadullah Paşa gibi Türk yazarlarından seçilmiş beyitler (ifadeler) bulunmaktadır.

Muallim Naci: "Düşmanın öfkesi büyük bir alevdir; zaman bile onu söndürmez."

Süleyman Paşa: "Herkesin gösterdiği çabalardan eli yoruluyorsa; bu dünyada ölümlerden başka hiç kimse var olmayacaktır."

Sadullah Paşa: "Çabaların olmadığı yere zenginlik gelmez; zenginlik yoksa mutluluk da yoktur."

22. Ćazim, Musa Ćazim, *Nat*, 1903/04, S.5, s. 66-67.

Musa Ćazim Ćatić'in Bosna dilinde kaleme aldığı Hazret-i Muhammed için *Nat* başlıklı şiir.

23. *Behar* dergisinin editörlüğü, *Istočno biserje (Doğunun İncisi)* üstabashlığı altında, der. ve çev. Musa Ćazim Ćatić, 1903/04, S.7, S. 102.

Musa Ćazim Ćatić'in tercüme ettiğı Sırrı Paşa, N. Kemal, Ebu-Ziya Tevfik, Sadullah Paşa gibi Türk devlet adamı veya yazarlarından seçilmiş sözler/beyitler.

Sırrı Paşa: "O Süveyş kanalına baksın insanın başarısından bahseden kimse; bir insanın isteğı ve çabası sayesinde iki deniz nasıl birbirilerine birleşip bağlanır."

N. Kemal: "Hiç kimseden merhamet ve mutluluk isteme; dünyada en büyük mutluluk özgürlüktür."

Ebu-Ziya Tevfik: "Güçlü/görgü tanıktan, insanın gözünden akan gözyaşı daha şiddetli ve kuvetli bir tanıktır."

Sadullah Paşa: "Özgürlüğün bulunmadığı yerde barış da bulunmaz; barışın bulunmadığı yerde çalışma da bulunmaz."

24. *Behar* dergisinin editörlüğü, *Zrnje bisero-S Istoka (İnci Taneleri-Doğudan)*, der. ve çev. Musa Ćazim Ćatić, 1903/04, S.12, S. 187.

Ćatić'in doğu dillerden Bosna diline tercüme ettiğı Doğu yazarlarının (İmamî Malik ve İmamî Hambel) seçilmiş beyitleridir. Türk yazarlarından Mehmet Tahir ve Nigyar Hanım'ın ifadeleri bulunmaktadır.

Mehmet Tahir: "Bir ulusun büyüklüğünün ölçüsü kadınlarının ilerlemesidir."

Nigyar Hanım: "Bu dünyadaki terbiye, medeniyetin temelidir."; "İyi yetiştirilmemiş bilge adam övülmez ve takdir edilmez."; "Bir toplumda kadının rolü çok önemlidir, çünkü gelecek halk olan çocuklar ilk eğitimi annelerinden alıyorlardı. Anneler için ilim ve bilimle vatana hizmet etmek, en kutsal vazifedir."

25. Halid-Zija (Halit Ziya), Uşşaki zade (Uşaklıgil), *Ferdi i drugovi (Ferdi ve Şürekası)*. çev. A.Dž.Šerić, 1904/05, S.1, s. 7-10; S.2, s. 22-27; S.3, s. 38-41; S.4, s. 55-57; S.5, s. 55-57; S.6, s. 84-87; S.7, s. 104-106; S.8, s. 123-126; S.9, s. 137-139; S.10, s. 149-151; S.11, s. 167-170; S.12, s. 181-183; S.13, s. 199-201; S.14, s. 216-218; S. 15, s. 233-236; S. 16, s. 247-250; S.17, s. 263-265; , S.18, s. 279-282; S.19, s. 298-302; S.20, s. 315-319.

Muhasebeci İsmail (Smail) Tayfur yakışıklı bir gençtir. Eskiden babası ve Ferdi Bey ile birlikte çalıştıkları için Ferdi Bey onu yanına alır. Çok varlıklı ve katı Ferdi Bey'in "Ferdi ve Ortakları Ticaret" evi vardır. Çalışanlarıyla hiç konuşmaz. Ferdi Bey'in çok güzel ve genç bir kızı Hacer vardır. Hacer İsmail'e âşık olur. Fakat, İsmail'in evinde daha önce babası tarafından çok küçük yaşta evlatlık edilmiş bir kız vardır. Adı Seniha'dır. İsmail Bey onu sever. Hacer, tüm duygularını hatıra defterinde yazar. Bir gün babası Ferdi Bey, evde dolaşırken hatıra defterini bulur ve onu okur. Babasından korkan Hacer çok utanır. Fakat, babası onları evlendireceğini söyler. Ardından Ferdi Bey İsmail'in maaşını artırır. Herkes şaşırır. Bu sırada Ferdi Bey, İsmail'in annesiyle görüşür. Annesi oğluna bu yönde artık hep baskı yapar. Bu durumu anlayan Seniha, İsmail'i terk eder. Sonunda başka çaresi olmadan İsmail Bey, Hacer ile evlenir. Görkemli bir düğün olur. O gece Hacer, İsmail'in onu sevmediğini anlar. Ardından, Ferdi Bey, yeni damadı şirketine ortak yapar. Bulunduğu koşullarda hoşlanmayan İsmail Bey, bir gece evden ayrılır ve Seniha'nın yanına gider. Onu çok sevdiğini ve eşinden ayrılacağını söyler. İsmail kendi evinden çıktığında eşi Hacer onu görüp takip eder. Bütün konuştuklarını duyar. Çok üzülen Hacer evine döner. Ardından evine gelen İsmail ondan ayrılmak istediğini söyler. Hacer kapıyı kilitler ve elline anahtarı alır. İsmail, anahtarı almaya çalışırken bir yanan mum yatağa düşer. Oda yanmaya başlar. Ateş tüm evini sarar. Sonunda İsmail Bey anahtarı alır ve evinden çıkar. Hacer evinde ağlayarak kalır. İsmail yangından onu kurtarmak ister. Evine döner. Hacer'in ateşlerden dolayı her yeri yanar. Sonunda ölür. Ferdi Bey'in evinde kasası olduğu için tüm parası kaybolur. İsmail'in annesi ve Ferdi Bey yaptıkları hatalardan dolayı hep pişmanlık duygusuyla yaşarlar.

26. *Behar* dergisinin editörlüğü, "Dva razgovora u trideset godina" - İz novina Hanumlere Mahsus (Hanımlara Mahsus mecmuasından seçilmiş "Otuz Yılda İki Sohbet" adlı yazı), çev. Tevfik, 1904/05, S.12, s. 183-184.

Yirmili yaşlarda olan iki bayan arasında geçen sohbet sırasında tütün konuşulur. Sigara içen kadın, sigara içmeyen kadına niye sigara içmediğini sorar. Çünkü sigara içmek keyiflidir. Kendisi gündüz bir paket içer. Paketi iki groştur. Sigara içmeyen kadın sigara içmeyi öğrenmediğini söyler. Ayrıca zararlarından bahseder. Ona göre sigara içmek bir gereksiz lükstür. Sigara içen kadın, doktorların sigaranın zararlarından bahsederek, kendilerinin sigara içtiklerini söyler. Bu sohbetlerin sonunda iki bayan farklı

düşüncelerine rağmen birbirlerine saygı göstererek başka bir konuya geçerler. Otuz senenin ardından bu bayanlar tekrar görüşürler. Artık elli yaşlarında olan bu iki bayan sohbet ederler. Sıhhat, sağlık sorulur. Eskiden sigara içen kadın çok hasta olduğunu ve ciğerlerinin yandığını söyler. Sigara içmeyen kadının bu yıllar boyunca bankada biriktirdiği yirmi bir binden fazla groşu vardır. Sigara içen kadın bu yıllar boyunca sigara içtiklerinden vicdan azabını çektiğini söyler.

27. Behar dergisinin editörlüğü, *Istočni biser (Doğunun İncisi)*, çev. Ćazim, c.V/1904-1905, S.12, s. 185.

Musa Ćazim Ćatić'in tercüme ettiği Türkçe on altı atasözü.

28. Ćemal (Kemal). Namik, *Istočni Parnas - Dva druga na jednoj slici (Doğu'nun Parnası-Bir fotoğrafta iki dost)*, çev. Mirza Safvet, 1905/06, S.1, s.4.

Türkiye'de yenileşme döneminin çarpıcı şahsiyetleri Namık Kemal, Ziya Paşa ve Mithad, İstanbul'dan sürgün edildikten sonra Paris'te hep beraber bir fotoğraf çekilir. Ardından Ziya Paşa vefat eder. Bu nedenle Kemal bu fotoğrafın arkasında birkaç beyit yazar.

29. Džavid (Cavit), Ajišei (Ayşe), *Ninika*. çev.Ćazim, c.VI/1905/06, S.2, s.23-24.

Eskiden ailesi tarafından kediler sevilir. Yazar da bunu bir aile geleneği olarak görüp sahiplendiği için Ninika adıyla bir kedisi vardır. Bu kedi on bir yaşındadır. Doğuştan bir buçuk ay sonrası annesi hastalanır ve ölür. Ninika çok sevimli bir kedir. Üstündeki tüyleri çok renkli, siyah, beyaz, sarı, kırmızı bile bulunur. Her gün çok iyi bakılır. Mama verilir. Sahibi ile oyun oynardı. Ayrılmaz olurlar. Ninika evin kapısını açık görürse hemen bahçeye koşardı. Bir yaz gününde bu kedi, sahibi ile birlikte bahçeye çıkar. Yeni açılan bir sümbül koparmak isteyen yazar bahçenin bir köşesine gider. Bu sırada Ninika bahçedeki havuza düşer ve ölür. Vefatının üzerinden dört sene geçmesine rağmen Ninika'nın sahibi hep ağlar. Onu düşünür. Fakat, yazarın kalbindeki bu sevginin yerine başka bir sevgi geçer. Eşi... Gündüz evinde yokken hep onu düşünür. Gece kavuştuklarında çok mutlu olurlar. Bir yıl sonra gerçek aşk yaşanır. Güzel bir kız çocuğu olur. Annesi onu sevdiğinde hep "Ninika. Benim Ninikam" der.

30. Fikret, Tefik. *Na šadrvanu (Şardivanda)*. çev.Ćazim, c.VI/1905-1906, S.3, s.35.

31. Fatma Aliye Hanım, *Uudî (Udî)*, çev. D. M. Emin, 1905/06, S.4, s.55-58; S.5, s.72-75; S.6, s.89-91; S.7, s.102-105; S.8, s.123-124; S.9, s.135-137; S.10, s.152-155; S.11, s.169-171; S.12, s.187-189; S.13, s.201-203; S.14, s. 218-220; S.15, s.235-237; S.16, s.248-250; S.17, s.266-267; S.18, s.281-282; S.19, s.295-298.

Bedia Hanım, musikiye çok meraklı Nazmi Bey'in üçüncü, en küçük çocuğudur. Ağabeyi Şem ve hakkında bilgi bulunmayan bir ablası vardır. Babaları, memur olarak çalışır ve keman çalar. Bu nedenle çocuklarına enstrüman çalmayı öğrenir. Çocukları arasında en yetenekli Bedia Hanım'dır. Kanunu ve kemani ustaca çalar. Bir gün düğünde gördüğü udun sesini çok beğenir. Udu çalmayı öğrenmeye başlar. Bu sırada babası Nazmi Bey vefat eder. Babasının vefatından sonra eşi Mail onu aldatır. Bedia Hanım bunu öğrenir ve hayal kırıklığı yaşar. Eşinden ayrılan Bedia Hanım, önce ağabeyin yanına Şam'a gider. Oradan İstanbul'a geçer. İstanbul'da ağabeyin gönderdiği parayla çok rahat yaşar. Yalnızlığı ve üzüntüsünde hep udu çalar. Onun sesi Bedia'ya teselli olur. Bu arada ağabey Şem vefat eder. Bedia'nın yeğeni Mihriban ve hizmetçileri olan Rüstem'i yanına alır. Geçinebilmek için ud derslerini vermeye başlayan Bedia çok sık çalışır. Kendi ayakları üzerinde duran Bedia çok namuslu çalışır. Hedefi, bir ev almak ve bir dükkân açmaktır. Yoğun çalışmasından çok yorulur. Bedia Hanım, dükkân parası biriktiremeden hastalanır. Bir süre sonra veremden ölür.

32. Edib, Halil. *Veleduşje (Cömertlik)*, çev. M. Şemsudin Sarajlić, 1905/06, S.22, s.346-348.

Yazarın, görünüşte hep mutlu ve neşeli, sakın aile hayatına çok düşkün bir arkadaşı vardır. Çok sabırlı ve idareci bir insandır. Matbaada çalışan bu adamın dokuz yaşında kızı vardır. Bildiklerini iyice bilir. Bilmediklerini öğrenmek ister. Kazandığı maaş çok düşük olmasına rağmen hayattan şikâyet etmez. Dertleri fark edilmez. Evinde hep fakir fukara bulunur. Onlarla ilgilenir. Okuma yazma bilmeyenlere mektuplarını okuyup yazar. Herkese yardım eder. Merhametlidir. Namuslu bir hayat yaşar. Üç sene önce onunla görüşmeye giden yazar onu evinde bulur. Mektupların kopyalarını yazabilmek için yazardan yardım ister. Parasını da öder. Altı lira verir. Onun evi tamir edilmelidir. Fakat, parası yetmiyordur. Adam bundan da şikâyet etmiyordur. Matbaada çalışanlardan

biri çok hastalanır. Arkadaşı kazandığı tüm parayı hastanın iyileşmesi için verir. Evi yine tamir edilmez. Adam da yine şikâyetle bulunmaz.

33. Sahir, Celal. *Mome ocu (Babama)*, 1905/06, S.18, s. 279

34. Nesip, Suleyman, *Bosporsko veče (Boğaz Gecesi)*, çev. M.Ć.Ćatić, 1906/07, S.10, s.112

35. Mihrünnisa, Abdülhak Sultan. *Ja i ćuk (Ben ve sessizlik)*, çev. M.Ć.Ćatić, 1906/07, S.17, s.196-197

36. Sami, Şemseddin. *Besa (Besa)*, Çev. Muhamed Emin Dizdar, 1906/07, S.20, s. 230-236; S.21, s. 243-247; S.22, s. 254-259; S.23, s. 267-273; S.24, s. 278-283

Şemseddin Sami'nin, 1874 yılında yayımladığı *Besâ Yahud Ahde Vefâ* adlı tiyatro eserinin özeti: Amca çocukları olan Meruşe ile Recep birbirlerini severler. Ancak Meruşe ile anne ve babasını küçük yaşta kaybetmiş olan Recep âdetâ kardeş gibi büyütüldükleri için duygularını birbirlerine açmaya cesaret edemezler. Bir gün başkalarıyla evlendirilecekleri endişesinden dolayı birbirlerine karşılıklı aşk ilan ederler. Meruşe'nin babası Zübeyr, iki sevgiliyi birbirlerine nişanlar. Bu arada Fettah Ağa'nın oğlu ve Tepedelen hanedanından Demir Bey'in adamlarından biri olan Selfo da Meruşe'yi sevmektedir. Haber göndererek kızı ister. Ancak Meruşe'nin nişanlandığını ve yakında evleneceğini öğrenir. Demir Bey, kendi oğlu gibi sevdiği Selfo'nun bir çobanın kızıyla evlenmesine önce razı olmasa da Selfo'nun onunla evlenmesini kabul eder. Çoban Zübeyr, Meruşe'yi Recep'le nişanlamış olduğundan Demir Bey'in isteğini geri çevirir. Bir çoban tarafından reddedilmeyi hazmedemeyen Demir Bey, Zübeyr'in hapse atırılmasını ve Meruşe'nin de kaçırılmasını emreder. Bunun üzerine arkadaşlarıyla birlikte Meruşe'yi kaçırmağa giden Selfo, kendisini engellemeye çalışan Zübeyr'i öldürür, Meruşe'yi de kaçıır. Zübeyr henüz ölmeden önce karısı Vahide'nin mutlaka kendi intikamını almasını ve Meruşe'yi, Selfo'nun elinden kurtarıp Recep'le evlendirmesini vasiyet eder. Vahide, kocasını henüz toprağa vermeden silâhlarını kuşanarak yola çıkar. Bu arada yirmi yıl boyunca cepheden cepheye dolaştıktan sonra köyüne dönmekte olan Fettah Ağa, köyün yakınlarında bir yerde eski hasımlarından Salman Ağa tarafından pusuya düşürülür. Bu sırada Vahide, tesadüfen bu olayı görür ve Salman Ağa'yı öldürerek Fettah Ağa'yı kurtarır. Fettah Ağa, Vahide'nin yaşadıklarını dinler ve Zübeyr'in intikamını bizzat kendisinin alacağına dair yemin tahtında “besâ”

verir. Fakat bu arada katilin bizzat kendi oğlu Selfo olduğunu da öğrenir. Fettah Ağa verdiği sözden caymak ya da yerine getirmek arasında hayli bocalasa da birtakım mülâhazalarla “besâ”nın gereğini yerine getirmeye karar verir.

37. Tefvik, Fikret, Ribar; *Halukov bajram (Balıkçılar; Haluk’un Bayramı)*, çev. Ćazim. 1907/08, S.1, s.12 (Şiir).

38. Behar dergisinin editörlüğü, *Mukli Jecaji-Gizli Figanlar (Gizli Figanlar)*, 1907/08, S.1, s.64.

Yetenekli Türk şairi ve siyasetçisi Dr. Abdullah Cevdet Bey tarafından kaleme alınan “Gizli Figanlar” adlı şiir kitabı yayımlanmıştır. Bu şiir kitabında bulunan şiirler tam manasıyla ecnebi ülkeye sürgün edilmiş bir kimsenin “gizli figanlar”ıdır. İçinde bulunduğu dönemde vatanı siyah tablo şeklinde gören Cevdet Bey vatanın bir felaketine üzülür, ağlar. Osmanlı İmparatorluğu’nun eski şanına hasret çeker. Osmanlıların onurlu ruhu çağrılır. Vatan, içinde bulunduğu bu karanlık pençeden kurtarılmalıdır. Behar Mecmuası tarafından Türkçeyi bilenlere tavsiye edilmiş eserlerdendir. “Gizli Figanlar” Rusya’nın Giyunci şehrindeki İslam-i Kütüphanesinde bulunur. Fiyatı gösterilmemektir.

39. Cevdet. Abdullah, *Sloboda (Özgürlük)*, çev. Šair, 1907/08, S.5, s.71

40. Fikret, Tefvik. *Vili pjesme (Per-i Ş’iirime)*, çev. Keda, 1907/08, S.6, s.87-88

41. Fikret, Tefvik. *Budha (Buda)*, çev. Keda, 1907/08, S.6, s.88

42. Ćazim, *Turska pjesnikinja Nigjar (Türk Şairesi Nigâr)*, c.VIII/1907/08, S.7, s.104-106.

Bir millet ilerlemek ve medenileşmek isterse kadınları okutulmalıdır. Herhangi bir millet esas eğitimini aileden almaktadır. Bu sosyal düzeyde aile üyesi olarak annelerin vazife ve sorumlulukları az sayılmaz. Anneler tarafından değerli evlatlar yetiştirilir. Türkiye’nin içinde bulunduğu bu dönemde kadınların eğitilmesi söz konusu olunca yenilikler fark edilir. İkinci Abdülhamid’in hükmettiği otuz sene, Osmanlı tarihinin en canlı eğitim hamlesinin yaşandığı dönemdir. Onun zamanında ilk kız okulları açılır. İstanbul’da darul-muallimat (preparandiye) denilen kız okulunda üç farklı sınıf bulunur. Birinci sınıfta ilkokullarda çalışabilmek için kadınlar okutulur. İkinci sınıfta rüşdiyede ders verebilmek ve üçüncü sınıfta yüksek okullara girebilmek için kadınlar eğitilir. Sadece İstanbul değil, Bursa, Selanik, Şam gibi Osmanlı Devleti’nin şehirlerinde kız

okullarının açıldığını biliyoruz. Artık bir kadın her şeyin üstünde yüksek ve şerefli bir varlıktır. Sadece değerli evlatlarını (nesil) büyütmek ve yetiştirmek için değil, artık evlatlarını bugünkü yaşam için faal bir unsur olması için bu kadınlar, hatta erkeklerden, çok daha aydın, çok daha bilgili ve çok daha verimli olmak zorundadırlar. Milletin anası olmak istiyorsa artık böyle olmalıdır. Görüldüğü gibi bir Türk kadını artık böyledir. Türk kadınları iyi ev hanımları, çalışkan kadınlardır. Onlar İslam dünyasında katkı bulunacak, Türk milletine hizmet edecek, Türk halkının çıkarlarını sağlayacak yeni ve iyi evlatlar büyütüp yetiştirler.

Andığımız bu kız okullarından çıkan tanınmış Türk şaireleri ve Türk kadın yazarlarından Fatma Aliye, Nigâr, Mihrunisa, Semiyye, Aişei-Sureyya, Aişei Siddika, G'yuzida Leyla-Ferida vd. gibi isimler unutulmamalıdır. Bu muhteşem isimler arasında edebî ve felsefî çalışmalarıyla Fatma Aliye, Nigâr Hanım yetenekli ve komik şaire Nigâr Hanım çok dikkat çekerler. Türk şairi Abdülhak Hamid, Nigâr Hanım'dan "Bizim güzel şairemiz. Şiirlerin bizim kadın şairelerimizden bir incisidir. Harabat'ımızın bir üyesi olduğundan gurur duyarız." diye bahseder.

Türk Edebiyatını takip eden aydın Osmanlılar, Müslümanlar tarafından bu yeni Doğu'nun en verimli şahsiyetlerden Nigâr Hanım tanınır.

Yüksek makamda bulunan asil bir aileden gelen Nigâr Hanım, İstanbul'da 1856 yılında doğdu. Babası Macar Osman Paşa, Macaristan'ın bağımsızlığı için savaştı. 1848 yılında Avusturya tarafından yakalanmasın diye İstanbul'a Koşut, Andraşi Beylerle birlikte kaçtı. Babasının Müslüman olmadan önce kullandığı aile soyadı Şandor idi. Babası İstanbul'da gömüldü. Annesi İstanbullu Emine Rifati, büyük vezirin Fuad Paşa'nın sekreteri Nuri Efendi'nin kızıydı.

Nigâr Hanım, özel olarak Arapça, Türkçe ve Farsça dersleri aldı. Çocukken şiir yazmaya başladı. Müziğe çok meraklı idi. Çok küçük yaşta, on bir yaşındayken, saygın ve zengin İhsan Bey'le evlendi. On dört yaşında anne oldu. İlk şiiri, küçük yaşta vefat eden erkek kardeşi için yazıldı. Onun vefatı bir ailenin kaybıdır, Türk milletinin kazancıdır. Nigâr Hanım'ın üç erkek çocuğu vardı. Çocuklarının en büyüğü Salih Münir, onu takip eden Salih Ferudun, ve küçüğü Salih Kiramet'tir.

Nigâr Hanım, başta divan edebiyatının çarpıcı şairleri Nef'i ve Fuzuli'yi okurdu. Viktor Hugo, Alfred de Musset, La Martin, Prudommea gibi Fransız yazarlarını da okudu. Bazı

eserlerinin Türkçeye tercüme etti. Yayımlandığı şiir kitapları Efsûs (1877) ikinci baskısı (1890), Niram (1896), Aks-i Seda (1900) ve Safahat-ı Kalb (1901).

Yazlarını ailesi birlikte hep Haliç'te bulunan yazlıkta geçirirdi. Şiirlerini orada yazardı. Kışları Pera'daki kendi evinde yaşırdı. Büyük salonunun duvarlarında tanınmış Fransız yazarlarından Piere Lotti, Prudomme ve kadın yazarı Ragaty'nın resimleri ve o dönemdeki İtalyan Kralı olan Viktor Emanule resmi asılıydı. Osmanlıların tarafından çok iyi bilinen Nigâr Hanım, Avrupa'da tanınmış oldu. Fransız, İngiliz, Alman, Macar, Rus mecmuaları Nigâr Hanım ve şiirlerinin hakkında yazılar yazardı ("La Revue Enciclopedique", La Ruvue du l'Orient", "Magjar Szalon", "Vanap Ujsag", "Lajpziger Ilustrite Zeitung").

Nigâr Hanım, gezmeyi seven biri değildi. İstanbul'u çok severdi. Selanik, Bursa'ya bir kez gitti.

Bir fırsatla Mahmut Ekrem, Nigâr Hanım'a neyle gurur duyar diye sorar, Macar veya Osmanlı olmasıyla mı? "Vatanım Türkiye. Dilim Türkçedir. Annem Türkiye'nin kızıdır. Ben de Türkiye'de doğdum. Ben Türk'üm. Müslümanım. Gururluyum. Macarlar asil bir millettir. Gerçi ki onlar Türk kabilelerindenidir, değil mi?" diye cevap verir.

Onun şiirleri, hakiki bir kadının kalbinin aynasıdır. Acısını ve ıstırabını anlatan şiirleri zarif bir lirizm göstergesidir. Tüm şiirlerinde hasret duygusu hissedilir. Samimi nefesler ve aşkın ateşi fark edilir.

43. Fikret, Tevfik. *Spomenik Rada (Heykel-i Giryan)*, çev.Şair, 1907/08, S.8,s.123

44. *Behar* dergisinin editörlüğü, *Istočni biser (Doğunun İncisi)*, der. ve çev. .Keda, 1907/08, S.8, s.127.

Namık Kemal: "Tiyatro, cemiyetin bir aynasıdır."; "Aydınlar sınıfı, bir toplumun en seçilmiş şahsiyetleridir." Abdülhak Hamid Tarhan: "Yanılsama ve hayallerinde zevk alınır. Çünkü hayatın gerçekleri acıdır. Onların yüzleri çok nadiren gülümser."

45. *Behar* dergisinin editörlüğü, *Istočni biser (Doğunun İncisi)*, der. ve çev. .Keda, 1907/08, S.9, s.140.

M. Ekrem: "Gerçeğin yükselmesinden çıkarılmayan güzel ve süslü sözler uçağa benzer, şöhretin ufuklarında uçulur, unutulma uçuşuma hızla düşerler." Fazlı Necip: "Ahlak, ilimden daha eskidir. İlmin bulunmadığı yerde refah bulunabilir. Fakat, ahlak yoksa

mutluluk da yoktur.” S. Sezai: “Bu güzel gezegende kaçırılmış çok fazla saniye ve dakikalar vardır. İnsanoğlu ölümsüzleştirilebilir.”; “İnsanoğlu asla yalan söylememelidir. Özellikle, Allah’a ve ebeveynlerine.” N. Kemal: “Her ulusun ve dinin, terbiyenin ve kültürün en değerli erdemi ve en kutsal vazifesi vatanseverliktir.”; “Yazı yazmak, ulusal eğitim alanında çok şey başarabilirsen. O zaman, düşündüğümüz ve hissettiğim gibi yazmalıyız.” Muallim Naci: “Şair bir canlıdır. Sonuçta ona karşı iyi davranılmalıdır.”; “Eleştirmek kolaydır, yazılması zordur.”; “Her yazar ulusun düşüncelerine ve duygularına saygı duymalıdır.” Abdülhak Hamid: “Kıskançlık, yoğun bir buluttur. Kıskanç kimsenin gözleri kördür. Bu yüzden hiçbir zaman kıskandığı kimsenin neye kıskandığını bilemez.” Ş. Sami: “Bir toplumun barışı ve refahı, eğitime bağlıdır.”

46. F. Rasihe, *Sirota (Zavallı Kız)*, çev. Ahmed Raşidkadić, 1907/08, S.10, s.151-152.

Eski evinde pencerenin yanına oturan mavi gözlü, güzel bir kız ağlar. Düğününe on gün kalmıştır. Odasına merhametli kimselerin hediye ettikleri neredeyse yırtılmış kilimler serilir. Düğünlerde gelinler çok süslü gelinlik elbiseleri giyer. Onunsa yoktur. Ardından bir bayan kapısını çalar. Yirmi sene önce giyinmiş eski ve ipekli bir gelinlik elbise ve para verir. Gelinlik elbisesi eski olmasına rağmen çok güzel ve süslü durur. Annesi terzidir. Gelinliği biraz düzeltir. Kız elbiseyi giydikten sonra peri gibi güzel olur. Aşk, sevgi, fedakârlık, marifet, hepsi Allah’ın nimetlerindendir.

47. Hamid, Abdülhak. *U kazališu “Renaissance”* (“Renaissance” tiyatrosunda), çev. Şair, 1907/08, S.13, s.196

48. Fikret, Tevfik. *Alfredu de Musset-u (Alfred de Musset’e)*, çev.Çazim, 1907/08, S.14, s.218.

49. Şahabettin, Cenap, *Zimski akordi (Elhan-i Şita)*, çev.Musa, 1907/08, S.15, s.229

50. Behar dergisinin editörlüğü, *Književnost-Menakibi Islam (Edebiyat-Menâkıb-ı İslam)*, 1907/08, S.15, s.240.

Yetenekli Osmanlı yazarı Ahmet Rasim’in gazetelerde dinî konularda yazdığı makalelerinden oluşan “Menâkıb-ı İslam” adlı kitabıdır. İstanbul’daki İliyas Bey’in Kana’at Matbaasında neşrolunmaktadır. Kitabın 334 sayfası vardır. Her Müslüman bu

kitabı okumalıdır. Türkçeyi bilenlere tavsiye edilir. Kitabın giriş bölümünde Osmanlı hilâfetinin 400 yılı ele alınır. Abdülhamid'e dair on bir beyitlik methiye vardır. "Menâkıb-ı İslam" eserinde İslam, İslam kültürü, Hazret-i Muhammed ve ailesi, görkemli camiiler, İslam mimarisi, İslam şartları, gibi konular işlenir. Kırk üç yazıdan oluşan bir eserdir.

Tercüman Gazetesi'nin editörü İsmail Gaspıralı (Smail Beg Gasprinski) tarafından çıkarılan yeni edebî ve siyasî mecmuası "Al-Nahdah". Kahire'de on beş günlük mecmua olarak yayımlanacaktır. Editörü Şeyh El-Necara'dır. Kullanıldığı dil Arapçadır. Mecmuada, Mısır'da gerçekleştirecek İslam Kongresi için bağış toplanacağı bildirilir.

51. Naci, Muallim. *Munadzat (Münacat)*, çev. Şair, 1907/08, S. 16, s. 245-246
52. Behar dergisinin editörlüğü, *S Osmanskog parnasa/Osmanlı Parnasından* (İsmail Safa: "Jednoj planini/"Bir Dağa"; Mehmet İhsan: "İstina"/"Hakikat"; Rıza Tevfik: "Tajna ljubav"/"Gizli aşk"), çev. M. Ćazim Ćatić, 1907/08, S. 17, s. 260
53. İhsan, Mehmed. *Bajram na bajram (Bayramdan Bayrama)*, çev. Şair, 1907/08, S.17, s.265-267.

Kurban Bayramıdır. İkinci namazından sonra İstanbul sokaklarında dolaşan yazar ve eski arkadaşı İzmirli Nedim Bey sohbet ederler. Küçük yaşta babasını kaybeden Nedim Bey, fakir bir ailenin tek çocuğudur. Okumayı seven Nedim Bey, ellindeki tüm geliri okuyarak harcar. İzmir'deki liseyi bitirdikten sonra kapı komşusunun kızı Münir ile evlenmek ister. Çocukluklarından beri birbirlerine severler. Münire Hanım, İzmir'deki en zengin ailenin tek çocuğudur. Münire'nin annesi evliliklerine karşı çıkar. Nedim Bey çok fakir olduğu için kızıyla evlenmesine izin vermez. Kırgın kalbiyle Nedim Bey annesiyle birlikte İstanbul'a taşınırlar. İstanbul'da okumaya devam eder. Yüksek siyaset okulu bitirdikten sonra Bâb-ı Âli'ndeki yüksek makamda çalışmaya başlar. Ardından Münire'nin babası iflas eder ve üzüntünden intihar eder. Kız ve annesi tek başına kalarak çok zor bir hayat yaşamaya başlar. Nedim Bey'in duyduğuna göre İstanbul'a gelirler. İstanbul'un sokaklarında dilenci olarak gelen geçen yabancılardan sadaka isterler. Nedim Bey üç sene boyunca onları bulmaya çalışır. Sokaklarda gezerken yazar yerde oturan bir ihtiyar kadını ve yanındaki genç ve zarif kız görür. Onlar bir deri bir

kemiktir. Elleri çok incedir. Kız ayakkabılarının açık uçlarına bakarak aniden onları görür. Nedim Bey’i tanır. Annesiyle birlikte onu görünce yerden kalkıp kaçmaya başlar. Nedim Bey, bu kızın aslında Münire olduğunu anlayarak onların peşinden koşar. Yaşadıkları eve gelince sohbet etmeye başlarlar. İhtiyar kadın Münire’nin annesi vicdan azabından ağlamaya başlar. Nedim Bey, olan biteni anlatır. Kızını hala sevdiğini ve onunla evlenmek istediğini söyler. Annesi bu sefer ona kızı verir ve evlenirler.

54. Ziya, Halit. *Djevojče (Küçük kız)*, çev. Adil, 1907/08, S.17,s.269.

Küçük kızın gözlerinde sevgi ile dolu gülümsemeler dikkat çekerler. Yanakları yeni açılmış güller gibidir. Bu küçük kız, ilkbaharın ve şiirlerin güzel tablosudur. Çiçeklerin üstünde uçan ufak kelebekler gibi mutludur. Bu küçük kız, Mayıs ayının bütün varlığını taşıyormuş gibi görünür. Etrafı kuşlarla ve kelebeklerle sarılır. Yazar, aşk somut bir şey olursa bu küçük kız olur diye düşünür.

55. Behar dergisinin editörlüğü, *Književnost-Osmanski riječnik (Edebiyat-OsmanlıcaSözlüğü/Kamus Osmanî)*, 1907/08, S.19, s.304.

Mehmet Salahi Bey’in 1897 ve 1908 yıllar arası hazırladığı Kamus Osmanî Sözlüğü yayımlanır. Dört ciltlik bir eser olarak basılır. Daha önce Şemseddin Sami’nin hazırladığı Osmanlıca Sözlüğünden daha zengin ve kapsamlıdır. Türkçeyi bilen Bosnalılara tavsiye edilir. Fiyatı 34 Groş’tur. Sözlük, İstanbul’daki Kana’at kırtasiyesinde bulunur. Adresi de verilir.

56. Ekrem, Mahmud. *Pjesma (Şiir)*, çev. Ćazim, 1907/08, S.20, s.307-308.

57. Behar dergisinin editörlüğü, *S Osmanlijskog parnasa (Osmanlı Parnaisından)*, çev. M. Ćazim Ćatić, 1907/08, S.21, s.325-326

Osmanlı Parnaisından üstbaşlığı altında Tevfik Fikret’in “Jedan časak mira” (“Bir Anı Huzur”) , Abdülhak Hamid Tarhan’ın “Svjetla pojava” (“Parlak Varlık”) ve Dr. Abdulah Cevdet’in “Zbog tebe” (“Senin Yüzünden”) başlıklı şiirlerinin tercümesi.

58. Muhyuddin, *Zadnja ruža (Son gül)*, çev. Ahmed Rašidkadić, 1907/08, S.21, s.331-332.

Üstüne bakışlarını çektiği gül hâlâ taze gibiymiş. Onun arkadaşları solmuş artık. Renkleri değiştirilmiştir. Kıpırmızı bu gül yalnızdır. Onu böyle görünce çok üzülür (yazar). Belki sadece rüzgârla konuşur, tüm arkadaşları derin uykuya dalmış olmalıdır

diye düşünür. Bir zaman o taze ve canlı gül, şimdi solmak üzeredir. Daha önce çektiği tüm sevgi şimdi yapraklarından mücevherler gibi damla damla yere düşer. Bir zamandır kalpleri sarhoş ettiren bu gül, şimdi toprağın altındadır. Bu dünyada sonsuza kadar kalan kimdir?

59. Ganim, İbni. *Ruža (Gül)*, çev. Ahmed Rašidkadić, 1907/08, S.22, s.338-339.

Görkemli bahçede çiçekler sanki konuşuyormuş gibidirler. Birbirlerine saygı duyarlar. İlkbahara benzeyen kokusu olan bir kıpkırmızı gül bahçede bulunan tüm çiçeklerden farklıdır. Tazeliğinin, güzelliğinin ve kokusunun çok hızlı geçeceğinin farkındadır. Onu seven onu koparan olacaktır. Akan kanından oluşan bu kırmızı rengidir. Bu dünya onu zehirler. Güçsüzdür. Sıcakta ve soğuk yerlerde yaşayamaz. Dayanamaz. Küçük bir kız onu koparmak ister. Mis gibi siyah, ipek gibi yumuşak saçlarına koyar. O anda mutludur. Gül de mutludur. Mutluluğunun sonu hızla gelir. Solmaya başlar. Kız gülü atar. Yaşanan tüm bu acı ve ıstırapların nedeni, gülün kokusu ve kırmızı rengidir.

60. Leman, Makbule. *Mojoj uveloj ruži (Benim Solmuş Gülüme)*, çev. M. Ć. Ćatić, 1908/09, S.2, s.24

61. Ćazim, Musa Ćatić. *Prvak turskih pjesnika: Fuzulija (Türk şairlerinin öncüsü: Fuzuli)*, 1908/09, S.9,s.141-145.

XVI. asırda Osmanlıların Avrupa'yı fethettiği zaman Fırat ve Dicle nehirleri arasında canlı, güçlü ve zengin yeni kaynak suyu meydana gelir. Arap zemmam suyu ile Fars gülsuyunun birleşimidir. Bu su kaynağı tertemiz ve bulaşılmamış şiirlerin kaynağıdır. Bulunduğu yer, genç şair Fuzuli, Türk şairlerinin öncüsüdür. Bir müftünün en küçük oğlu Fuzuli, (Gerbela) Kerbela'da doğdu. Genç yaşta o dönem Arap medeniyetinin merkezi olan Bağdat'a okumaya gitti. Orada dinî okulları bitirdi. Bir medresede hoca olarak çalıştı. Altmış beş yaşında Bağdat'ta vefat etti. Doğduğu yer Kerbela büyük şehit Hazret-i Hüseyin'in öldüğü yerdir. O dönem onun vefatı hakkında fazla kederli ve kanlı hikâyeler anlatılır. Bu ortamda büyüyen Fuzuli bu hikâyelerden etkilenir. İleri yaşlarında yazdığı şiirlerinde aynı bu keder, melankoli ve acı fark edilir. Hayatı yoksulluk, bahtsızlık içinde geçmiştir. Yaşadığı ortamı şiirine yansıtır. On beş yaşındayken ilk şiirlerini yazar. Şiirlerinde, genelde, kullanıldığı dil Türkçedir. Nadiren Farsça bulunur. Babası, aslen Azerbaycanlı olduğu için eserlerinde bazen Azerî dilini kullanır. Muhammed Fuzuli, Osmanlı şiirinin hakikî kurucusudur. Gerçi Fuzuli'den

önce Türk Parnası'nda dikkate değer Nesimiya, Yavuz Sultan Selim, Hidir Beğ, Necati, Nizami, Hırvat Mahmut Paşa Abagoviç, Brusak Ahmet Paşa gibi şairlerin olduğunu biliyoruz. Fakat, aralarında hiçbir şairin, Fuzuli'nin olduğu gibi, güçlü edebî yaratıcılığı yoktur. Fuzuli yalnız şiirler yazmıyordu. Tanınmış nesir eserleri “Jadovanka/Yadovanka” (“Şikayetname”) ve “Bašta Sretnika/Başta Sretnika” (“Hadîkatü's-Süedâ/Mutluların Bahçesi”). Bu eserler teknik açıdan mükemmel sayılır. Şikayetname ironik bir eserdir. Kullanılan dil Türkçedir. Fakat bu ironi kaba ve çirkin değil, zariftir. O dönemde Osmanlı Devleti'nin memurları tarafından çok fazla rüşvet alınıyordu. Bu çirkin alışkanlık Genç Türklerin toplumsal-siyasî çıkışıyla beraber kaybolmaya başlar. On bölümden oluşan “Mutluların Bahçesi”, Fars yazarı Mevlana Hasan Vaiz'in “Bašte Mučenika/Başte Mučenika” (“Mağdurların Bahçesi”) adlı eserinin örneğidir. Halkın anlayabileceği dil kullanılır. Fuzuli'nin “Mutluların Bahçesi” adlı nesrinin Türk Edebiyatındaki gelecek yazarları etkilediği bilinir. Edebiyatta yenileşme hareketlerinin başladığı dönemlerde Kazım Paşa, Namık Kemal, Muallim Naci, gibi şairler ona nazire yazarlar. Fuzuli'nin tanınmış eseri “Divan”dır. Bu eserde temiz Türkçe korunmaya çalışılır. Metafor, metonomi, benzetme (teşbih), leff-ü neşr gibi söz sanatları kullanılır. Yavuz Sultan Süleyman'a yazdığı bir kasidesi vardır. Tüm kasidelerinde samimiyet ve dindarlık duyguları ön plandadır. Çünkü Fuzuli inanç konusunda doğruluğun Kur'an'ın özüne bağlı kalmanın gerektiğini savunur. Fuzûlî'nin Leylâ vü Mecnûn'u Türk Edebiyatında en güzel Leylâ vü Mecnûn örneği olarak nitelendirilmektedir. Eser bir kimsenin sevgiliye ulaşamamasının verdiği acının, insan-ı kâmile (olgun insan) giden yol olduğu gösterilir. Bu sürecin son basamağı da aşk ateşiyle eriyip ilahi birliğe yani Tanrı'ya kavuşmak olacaktır. Mecnun hakiki aşıktır. Samimidir. Leyla ise tertemiz bir aşk meleğidir. Onun gazelleri, bir ses/seslenme şiiridir. Gazellerde iç uyumu sağlayan farklı ses unsurları yoğun bir biçimde kullanılır. Hiçbir uygunsuz sözcük yoktur. Gazelleri, en azından beş en fazla yedi veya sekiz beyitten oluşmaktadır. Beng ü Bâde, Fuzuli'nin 444 beyitlik bir kısa mesnevisidir. Esrar ve şarap bir kimseyi uyuşturur. İnsanın artık aklı başına değildir. Bu eserde esrar ve şarabın kötü yönleri gösterilir. Bir yanda eserdeki konuşmalar aklın ve gönlün çelişkisi üzerinde yoğunlaşır.

62. Ekrem, Mahmud. *İz ciklusa Nidžadi Ekrem (Necati Ekrem'in Külliyyatından)*, çev.Ćazim, 1908/09, S.16, s.254

Şiirin altındaki bir açıklama vardır. En kaliteli modern Türk şairlerinden Mahmud Ekrem, o dönemdeki Türkiye'nin Vakıfları Başkanıdır. Genç yaşlarında vefat eden oğlu, Türk şairi Necati Ekrem'e adanmış şiirlerdir.

63. Hikmet, Ahmet. *Doživljaj jedne ružice (Bir Küçük Gülün Yaşadıkları)*, çev. Ćazim, 1909/10, S.5, s. 73-75.

Kafkasların bir kasabasının tabiatın güzelliklerinden mavi ve beyaz menekşelerin ve yabanî çiçeklerin kokularıdır. Burada yaşayan genç kızların tek eğlencesi bu menekşeleri ve çiçekleri toplamaktır. Bu kasabanın etrafı yemyeşil meşe ve karaağaç ormanlarıyla sarılıdır. Ormanın merkezinde bir göl bulunur. Gölün kıyısında bir küçük köşkün sahibi asıl Boročkaya, ailesi ile beraber orada yaşarlar. Gurbette bulunan yazar kalbindeki vatan hasretini gidermek için haftanın iki üç gününde bu köşke gelir. Boročkaya'nın on yaşındaki mavi gözlü, altın saçlı ve güzel bir kız çocuğu vardır. Adı Lola'dır. Annesinin arzusuyla yazar onu Fransızca öğretiyordu. La Fontaine şiirlerini ezberler. Bir gün “Kriket ve Karınca” fıkрасını okur. Bu neşeli kız kriket olmasını söyler. Günü şarkı söylemekle ve dans etmekle geçirmek istediğini söyler. Ardından İstanbul'dan bir mektup gelir. Yazar, eski sevgilisinin başkasıyla evlendiğini öğrenir. Kalbi kırılır. Bir gün gölün kıyısında gezen yazar, orman yolundaki küçük Lola ve ailesini görür. Yolun ortasındaki bir küçük gülü fark eden Lola elini babasının elinden kopararak gelen bir arabanın önünde kendisini bulur. Bu olayı gören yazar birden koşar ve küçük kızı ölümden kurtarır.

64. Hikmet, Ahmet. *Dva pisma (İki Mektup)*. çev. M.Ć.Ćatić, 1909/10, S.6, s.90-93; S.7, s. 101-104.

Ahmet Hikmet'in bir Türk Mecmuasına gönderdiği iki mektuptur. Bir Paris Dergisi için Fransızcaya tercüme eden İzet Melek'tir. Behar Mecmuası tarafından modern Türk kadınına tanıtmak amacıyla yayılamadığı iki mektup.

Azra'nın Selma'ya Gönderdiği Mektup:

Azra, İstanbul'da oturan genç bir bayan, Selanik'te yaşayan yakın arkadaşı Selma'ya bir mektup gönderir. Azra, üç ay önce evlendiğini yazar. Eskiden “deli kız” olarak adlandırılan Azra, artık ciddi bir kadın olduğunu söyler. Üç ay boyunca mektubu yazmak istediğini fakat ev ve benzer işlerini yaparken hiç vakit bulamadığını söyler. Geceleri, kocasıyla zaman geçirir. Adı Gıyasuddin. Kocasına dev hitap ederdi. Onun

sıkıcı iş sorunlarını dinlerdi. Mecburen onunla kahve içerdi. Gündüz misafirleri gelir. Evine hep gelen giden olur. Mektubu getirecek Adile Hanım, Selma'ya Azra'nın nasıl evlendiğini ve kocasıyla yaşadıklarını anlatacaktır. Bir kızın hayal ettiklerinin suya düştüğünü dile getirir. Evlendiği ikinci gece kocası, piyano çalmayı seven Azra'yı çok şaşırtır. Ondan "Taksim" denilen bir melodi çalmasını ister. Azra'nın hazırladığı başka bir melodi vardır. Müzik zevkleri birbirlerinden farklıdır. Azra, Mozart, Beethoven, Chopin, Wagner ve Liszt'i sever. On üç sene boyunca müzik eğitimi görürken hiçbir zaman bir Türk melodisi çalmamıştır. Hocası Fransız bir bayan onu öğretmemiştir. Azra'nın annesi asıl ve gururlu bir kadındır. Kızının piyano çalmasını çok isterdi. Azra, Türkçeyi bilmeyen hizmetçisi Katine ile hep Yunanca konuşuyordu. Kocası kızardı. Mektupta Azra mutsuz olduğunu yazar. Gıyasuddin'in bir gün kebabı çatal ile değil, kaşıkla yemesine çok kızar, Azra. Ardından, Gıyassuddin, Azra'nın en sevdiği Türk şairinin kim olduğunu sorar. Azra, çocukluğunda babasının kütüphanesinde bulunan kırmızı kapaklı bir kitabı hatırlar. Düşünmeden Nâbî diye cevap verir. Nedeni de açıklamaz. Kocası ise en sevdiği şairin Fuzuli olduğunu söyler. Çünkü şiirleri aşk duygusuyla doludur. Zariftir. Samimidir. Azra, Fuzuli'nin dekadant olduğunu söyler. Gıyassiddin buna çok güler. Azra, onun Shakespere, Milton, Byron, Hugo'nun kim olduklarını bilmediğini söyler. Gıyasuddin, Fransız veya İngiliz olmadığını söyler. Evlilikten memnun olmayan Azra, Gıyasuddin'in giyim tarzından şikâyet eder. Bir hamal gibi giyiniyordu. Attığı adımlar da çok kabadır. Bıyıkları çok çirkindir. Burnu çok geniştir. Simsiyah gözleri vardır. Bakışları çok sert ve alevlidir. Azra ondan çok korkar. Gıyasuddin, yüksek okulu bitiren, zengin bir tüccarın oğludur. Fakat, güzel sesi vardır. Çok güçlü ve sağlıklı bir adamdır. Saçları yumuşak ve siyahtır. Azra'nın ailesi, Azra evde kalmasın diye onunla evlendirdi. Azra'nın eğitimini hep küçük görür. Azra, gönlünce onu sevmediğini söyler.

Azra'nın Mektubuna Selma'nın Cevabı:

Yazdığı mektupta Selma Azra'yı evlendiği için tebrik eder. Onu çok sevdiğini ve öpmek istediğini söyler. Azra'nın mektubu onu güldürür ve sevindirir. Mektubun içeriği kafasını karıştırır. Yine de bu mektubu eski Azra'yı hatırlatır. Selma, Azra'nın babasının ona karşı büyük hata yaptığını söyler. Onunla ilgilenmez. Azra'ya Türk edebiyatı ve müziğini öğretmemiştir. Selma ve Azra'nın müzik hocası aynıdır. Roze de Gasson denilen bir kadındır. Dadıları da aynıdır. Hansen Hanım'dır. Selma'nın ailesi

onu Belçika’da tahsil görmüş Mueyed Bey’le evlendirir. Selma, evliliğin kıyafet giyinmek gibi olduğunu söyler. Eşler birbirlerine uyumlu olmalıdır. Aileleri de bunları bilmelidir. Selma, kocasının evine ya çok erken ya da çok geç saatte ona neler yaptıklarını söylemeden döndüğünü söyler. Piyano çaldığında Mueyed Bey hep uyur. Yirmi dört saat içerisinde dokuz saat uyur, yedi saat çalışır, altı saat eğlenir ve evinde çocuklarıyla iki saat geçirir. Selma tüm ev işlerini yapar. Hiç gülmeyen Mueyed Bey, Selma’nın işlerine ve yaşam tarzına hiç karışmaz. Selma, birkaç defa her şeyi bırakmak istediğini söyler. O da mutsuzdur. Fakat, yaşadıkları neyse Selma’nın kütüphanesinde bulunan seksen romanın kahramanlarının yaşadıklarının aynısıdır. Hayat böyledir. Bir kadın sabırlı olmalıdır. Selma’nın iki kızı vardır. Küçük olanın adı Nuverya’dır. Büyük kızın adı Mihriban’dır. Mektubun devamında anne sevgisinin onu evine bağladığını yazar. Çocukları için her şeyi yapar. Mueyed Bey anne duygusunu anlamaz. Evine dönünce kızlarıyla yalnız Fransızca konuşur. Onları çalıştırır. Mihriban’a resim hocası bile bulur. Bazen kızları ava götürür. Silah kullanmayı ve at binmeyi öğretir. Fakat, Mueyed Bey bunları çocukları sevdiği için değil, kendi kendisini eğlendirmek için yapar. Bazen bir romanın içeriğine bakmadan kızların okunmalarını ister. Selma, şikâyet eder. Mueyed Bey onu dinlemez. Siyasetle ilgilenmez. Dünyaya ve günlük hayata önem vermez. Tek bir amacı vardır, o da eğlenmek. Kumar oynar. Ona göre insan bitki gibi sessiz yaşamalıdır, yaşamak isterse kumar oynamalıdır. Selma, Mueyed Bey ile yaşadığı hayatı mezara benzetir. Makine gibi davranan Mueyed Bey, aynı biçimde de eşine saygı gösterir. Mekanik. Azra’ya kocanla memnun olmalısın diye yazar. Çünkü Gıyasuddîn çok konuşur. İçinde alev tutuşan canlı bir erkektir. Her şeye burnunu sokar. Terbiyeleri farklı olabilir fakat Azra bunu da kabul etmelidir. Sonunda, Selma, kocasından vazgeçmeyeceğini yazar. Savaşacaktır. Hayat mücadele etmek demektir. Arza’dan bu hususta da yardım ister. Sevgilerle onunla vedalaşır.

65. *Behar* dergisinin editörlüğü, *S Osmanlijskog parnasa (Osmanlı Parnaisından)*, çev. M. Ćazim Ćatić, 1909/10, S.8,s.120-121.

Osmanlı Parnaisından üstbaşlığı altında bulunan Faik Ali’nin tercüme edilen “Fantazija” (“Fantezi”) ve Emin Bülent’in “Jednoj Ženi” (“Bir Kadına”) başlıklı şiirleridir.

66. Hikmet, Ahmet. *luzije (İllüzyon)*, çev. M. Ćazim Ćatić, 1909/10, S.18 ve 19, s.294-297.

Yirmi beş yaşında, tüm olaylara hakkettiğinden daha fazla değer veren, çok çalışkan genç idealist Vecih Bey, her zaman gerçek ve hayal arasında bir uyum bulmaya çalışır. Hiçbir zaman başaramamıştır. Bunun sonucu Vecih Bey'in genç yaşında olmasına rağmen karamsar olmuştur. Arkadaşları tarafından sevilen bekâr Vecih Bey iyi bir insandır, fakat bu dünyada var olan tüm kötülüklerden durmadan şikâyet eder. Pera'ya kendini eğlendirmek için gider. Oralı genç kızların kahkahalarını hep dinler. Fakat onları da beğenmez. Flaubert'in Emma'sına veya Demas'ın Margaret'ina benzeyen kızlar ile tanışmak ister. Kendine çok güvenen yakışıklı Vecih Bey, kızların onun peşinden geleceklerine hep inanır. Vecih Bey, annesinin evlenmek amacıyla bulduğu kızların hep kusurlarını bulur. Kızların gülüşlerini, attıkları adımlarını sevmez. Kızların çok kibirli olmaları ya da eğitilmiş olmamalarından hiç hoşlanmayan Vecih Bey, kızların çirkin olmalarına asla değinmez. Bir kızın ona yazdığı mektubun yazısında birkaç gramer hatası yüzünden kızı reddeder. Onun istediği kız, felsefî ve edebî konulara hâkim olmalıdır. Bu hususta Vecih Bey ile tartışabilecek bir kız olmalıdır. Vecih Bey'in annesi, onun çok fazla seçici olması ve kusursuz bir kız bulmak istemesinden dolayı babasına şikâyet eder. Evliliğe çok ciddi bakan Vecih Bey bu hususta hata yapmak istemez. Hayal dünyasında yaşayan Vecih Bey okuduğu yeni basılmış romanların kahramanlarının yaşadıkları gibi yaşamak ister. Bu nedenle günden güne hayat ile ilgili düşüncelerini hep değiştirir. Sonunda arzusuna göre bir kız bulamayacağını anlayınca annesinden yardım ister. Annesi, oğlunun isteğine uygun bir kız bulur. Eğitilmiş ve güzeldir. Fakat, kız Vecih Bey'in evlenme teklifini reddeder. Hayal kırıklığına uğrayan Vecih Bey tüm duygularını ve düşüncelerini hatıra defterine yazmaya başlar. Hayat boyunca tanıdığı her kızın güzel vasıfları ve kusurları hakkında düşüncelerini bu hatıra defterine yazar. Ayrıca fotoğraflarını da koyar. Kızların sayısı yüzden fazla çıkar. Bir gün Galata Köprüsü'nde görünüşe göre asil bir kızla karşılaşır. Günlerce onu takip eder. Güzel, uzun boylu, siyah gözlü, zarif, güzel duruşlu, gururlu bir kızdır. Vecih Bey'e göre hiçbir kusuru yoktur. Arkadaşlarından kızın adını öğrenir. Adı Hasna'dır. Bir gün Hasna ve arkadaşları buluşur. Oturduğu yerden kalkınca Vecih Bey Fransız çiçek dükkânından aldığı bir çiçek buketini oraya bırakır. Hansa çiçeklerini görünce yerden alıp koklar ve Vecih Bey'e bakmadan yere bırakır. O gece Vecih Bey evine dönünce

ailesi ile hiç konuşmaz. Roman da okumaz. Sabaha kadar, uyumadan Hasna'ya düşünerek onun piyano çalması, güzel şarkı söylemesi, Fransızca konuşması, resim yapması, felsefî ve edebî konularda tartışması gibi hayaller kurar. Evlendikleri ilk gece daha önce yazdığı şiirleri ona okuyacaktır. Her gecesi böyle geçer. Ardından Hasna'ya bir aşk mektubu yazar. Titremiş eli ile bu mektubu ona verir. Hansa mektubunu okur. Fakat, karşılığı yoktur. Çaresiz kalan Vecih Bey, sonunda annesini evlenme teklifi ile Hasna'nın ailesine gönderir. İki gün sonra kızdan bir mektup gelir. Yazısı çirkin, gramer ve imla hatalarıyla doludur. Hansa, bu mektupta sadece ona sağlığını sorar. Zavallı genç mektubu özel eşyaları arasında saklar. Ardından altı yıl geçer. Vecih Bey, bu yıllar boyunca Almanya'nın bir şehrinde konsolos olarak çalışır. İstanbul'a dönerek annesinin hizmetçilerinden bir eğitimsiz, tüm dünyadan kopmuş olan, fakat yemek yapmayı bilen ve dikişle uğraşan güzel bir kızla evlenir.

67. *Behar* dergisinin editörlüğü, *S Osmanlijskog parnasa (Osmanlı Parnaisından)*, çev. M. Ćazim Ćatić, 1909/10, S. 24, s.373.

Osmanlı Parnaisından üstbaşlığı altında bulunan Tevfik Fikret'in "Moje Gniježdo" ("Yuvam"), "Slikajuć" ("Resim Yaparken") ve "Zlatni Snijeg" ("Altın Kar") adlı şiirleridir.

68. Fikret, Tevfik. *Potreba Vjere (Dine İhtiyaç)*; Sahir, Celal. *Resignacija* ("Reenigaciya"), çev. M. Ćazim Ćatić, 1910/11, S. 1, s.3

69. Akif, Şekip. *Mrtvi sancı (Ölü Rüyalar)*, çev. Ćazim Ćatić, 1910/11, S. 1, s. 8

3.5.3. Dergideki Yazıların Türlerine Göre Fihristi

Dergide tez konusu ile ilgili tespit edilmiş 24 şiir, 15 hikâye, 12 eser tanıtımı, Eserden alıntı/Yazar, düşünür, devlet adamlarının meşhur sözleri olarak ifade edilen sekiz yazı, dört roman, üç tiyatro, iki mektup ve değerlendirme yazısı, atasözleri içeren bir yazı ve bir fotoğraf. Türk şairlerinden ise Tevfik Fikret'in on şiiri, Abdülhak. Hamid Tarhan'ın iki şiiri, Dr. Abdullah Cevdet'in ve Celal Sahir'in iki şiiri dergide yer alınır. Birer şiiri bulunan şairlerden Ömer Nef'i (kasidenin bir kısmı) , Süleyman Nesip, Cenap Şahabettin, Muallim Naci, İsmail Safa, Mehmet İhsan, Rıza Tevfik, Mahmud Ekrem, Faik Ali, Emin Bülent, Şekip Akif; şairelerden Makbule Lem'ani ve Mihrünnisa Abdülhak Sultan.

Tevfik Fikret'in tercüme edilmiş şiirleri şunlardır: *Ramazanska Sadaka* (Ramazan Sadakası). çev. Nazim, 1900/01, S.16; *Ribar*; *Halukov bajram* (Balıkçılar; Haluk'un Bayramı), çev. Ćazim, 1907/08, S.1; *Vili pjesme* (Per-i Ş'iirime), çev. Keda, 1907/08, S.6; *Budha* (Buda), çev. Keda, 1907/08, S.6; *Spomenik Rada* (Heykel-i Giryan), çev. Šair, 1907/08, S.8; *Alfredu de Musset-u* (Alfred de Musset'e), çev. Ćazim, 1907/08, S.14; *Potreba Vjere* (Dine İhtiyaç), çev. M. Ćazim Ćatić, 1910/11, S. 1. Fikret'in kullandığı Necip Es'ad mahlası altına bir şiir bulunur: *Na šadrvanu* (Şardivanda). çev. Ćazim, 1905/06, S.3, s.35. Ayrıca Tvefik Fikret'in *S Osmanskog parnasa/Osmanlı Parnasından* başlığı altında bir şiir yayımlanır: "Jedan časak mira"/"Bir An-ı Huzur", çev. M. Ćazim Ćatić, 1907/08, S.21. Abdülhak. Hamid Tarhan'ın 1907/08 yılında basılmış olan 13. sayıdaki *U kazališu "Renaissance"* ("Renaissance" tiyatrosunda) ve aynı yıldaki 21. sayıda yayımlanan *S Osmanskog parnasa/Osmanlı Parnasından* başlığı altında bulunan "Svijetla pojava"/"Parlayan Varlık" şiirleridir. Cevdet. Abdullah'ın şiirleri: *Sloboda* (Özgürlük), çev. Šair, 1907/08, S.5, ve 1907/08 çıkarılan 21. sayıda yayımlanan *S Osmanskog parnasa/Osmanlı Parnasından* başlığı altında "Zbog tebe"/"Senin Yüzünden"). Celal Sahir'in *Mome ocu* (Babama), çev. Ćazim, 1905/06, S. 18, ve *Resignacija* ("Reenigaciya"), çev. M. Ćazim Ćatić, 1910/11, S.

3.5.4. Türk Edebiyatı ile İlgili Yazılar

Türk edebiyatı ile ilgili yazılar aslında tanıtım eserlerdir. Bunların fihristi :

1. Fikret, Tevfik. *Razbijene gusle* (Rübab-i Şikeste), 1900/01, S. 1, s. 17.
2. *Behar* dergisinin editörlüğü, *Tevfik Fikret*, c.I/1900/01, S. 6, s.99.
3. *Behar* dergisinin editörlüğü, *Şark-ı Musavver*, c.1900/01, S. 11, s.174-175.
4. Fehim, *Književnost-Kamusi Turki* (Edebiyat-Kamûs-ı Türkî), 1900/01, S.21, s. 339.
5. *Behar* dergisinin editörlüğü, *Književnost-Hajal İçunde* (Edebiyat-Hayal İçinde).1900/01, S.24, s. 386-387.
6. *Behar* dergisinin editörlüğü, *Mukli Jecaji-Gizlü Figanlar* (Gizli Figanlar),1907/08, S.1, s.64.
7. *Behar* dergisinin editörlüğü, *Istočni biser* (Doğunun İncisi), der. ve çev. .Keda, 1907/08, S.8, s.127.

8. *Behar* dergisinin editörlüğü, *Istočni biser (Doğunun İncisi)*, der. ve çev. .Keda, 1907/08, S.9, s.140.
9. *Behar* dergisinin editörlüğü, *Književnost-Menakibi Islam (Edebiyat-Menâkıb-ı İslam)*, 1907/08, S.15, s.240
10. *Behar* dergisinin editörlüğü, *Književnost - El-nehdatu (Edebiyat-Al-Nahdah)*, 1907/08, S.15, s.240.
11. *Behar* dergisinin editörlüğü, *Književnost-Osmanski riječnik (Edebiyat-OsmanlıcaSözlüğü/Kamus Osmanî)*, 1907/08, S.19, s.304.
12. Ekrem, Mahmud. *Pjesma (Şiir)*, çev. Ćazim, 1907/08, S.20, s.307-308.

3.5.5. Türk Edebiyatı'ndan Çeviriler

Bu bölümde *Behar* dergisinde çevirmenlerin fihristi çoktan aza doğru şeklinde gösterilecektir. Çevirmen, eğer müstear veya kısaltılmış isim kullanmış ise bunlar da yazılıp asıl isme yönlendirilir. Asıl isim bilinmiyorsa zaten müstear isimle yazılmaktadır.

1. *Behar. Istočno biserje(Doğu'nun İncisi)*, top. çev.Musa Ćazim Ćatić, c.IV/1903-1904, S.3, S. 43.
2. *Behar. "Istočno biserje"("Doğu'nun İncisi")*, çev. Musa Ćazim Ćatić, c.IV/1903-1904, S.7, s. 102.
3. *Behar. "Zrnje biserovo-S Istoka" ("İncinin Tohumları-Doğu'dan)*, çev. Musa Ćazim Ćatić, c.IV/1903-1904, S.12, s. 187.
4. *Behar, "Istočni biser" ("Doğu'nun İncisi")*, çev. Ćazim, c.V/1904-1905, S.12, s. 185.
5. Džavid (Cavit), Ajišei (Ayşe), *Ninika*” çev.Ćazim, c.VI/1905-1906, S.2, s.23,24.
6. Nedžib (Necip), Es'ad. *Na šadrvanu (Şardivanda)*. çev.Ćazim, , c.VI/1905-1906, S.3, s.35 (şiir).
7. Nesib (Nesip), Sulejman (Suleyman), *Bosporsko veče (Boğaz Gecesi)*, çev. M.Ć.Ćatić (M. Ç. Ćazim), c.VII/1906-1907, S.10, s.112 (Şiir).

8. Mihrunnisa (Mihrunisa Sultan), *Ja i ćuk*” (*Ben ve sessizlik*), çev. M.Ć.Ćatić (M. Ç. Çazim), c.VII/1906-1907, S.17, s.196,197 (Şiir).
9. Teufik, Fikret, Ribar,,*Halukov bajram*(*Balıkçılar, Haluk’un Bayramı*), çev Çazim c.VIII/1907-1908, S.1, s.12
10. Dževdet (Cevdet). Abdullah, *Sloboda* (*Hür/Özgürlük*), çev. Šair (Şair), c.VIII/1907-1908,S.5,s.71
11. Fikret, Tevfik. *Vili pjesme* (*Per-i Ş’iirime*), çev.Keda, c.VIII/1907-1908,S.6,s.87,88 (Şiir).
12. Fikret, Tevfik. “*Budha*” (“*Buda*”), çev.Keda, c.VIII/1907-1908,S.6,s.88 (Şiir).
13. Fikret, Tevfik. *Spomenik Rada* (*Heykel-i Giryana*), çev.Šair, c.VIII/1907-1908,S.8,s.123 (Şiir).
14. Hamid beg (Hamid Beğ), Abdul-Hak (Abdulahak). *U kazališu* “*Renaissance*” (“*Renaissance*” tiyatrosunda), çev. Şair, c.VIII/1907-1908,S.13,s.196
15. Fikret, Tevfik. *Alfredu de Musset-u* (*Alfred de Musset’e*), çev.Çazim, c.VIII/1907-1908,S.14,s.218 (Şiir).
16. Šihabuddin (Şahabettin), Dženab (Cenap), *Zimski akordi* (*Elhan-i Şita*), çev.Musa, c.VIII/1907-1908,S.15,s.229
17. İhsan, Mehmed. *Bajram na bajram* (*Bayramdan Bayrama*), çev. Şair, c.VIII/1907-1908,S.17,s.265-267.
18. Zija (Ziya), Halid (Halit). *Djevojče* (*Küçük kız*), çev. Adil, c.VIII/1907-1908,S.17,s.269.
19. Ekrem, Mahmud. *Pjesma* (Şiir), çev. Çazim, c.VIII/1907-1908,S.20,s.307,308.
20. Behar, *S Osmanlijskog parnasa* (*Osmanlı Parnası’ndan*), çev. M. Çazim Çatić, c.VIII/1907-1908,S.21,s.325, 326
21. Lem’ani, Makbule. *Mojoj uveloj ruži* (*Benim Solmuş Gülüme*), çev. M. Ç. Çatić, c.IX/1908-1909, S.2, s.24
22. Ekrem, Mahmud. *Iz ciklusa* Nidžadi Ekrem (Necati Ekrem), çev.Çazim, c.IX/1908-1909, S.16,s.254

23. Hikmet, Ahmet. *Doživljaj jedne ružice (Bir Küçük Gülün Yaşadıkları)*, çev. Çazim, c.X/1909-1910, S.5,s. 73-75.
24. Behar. “Dva pisma” (*İki Mektup*). çev.M.Ç.Çatiç, c.X/1909-1910, S.6,s.90-93; S.7,s.101-104.
25. Behar, S *Osmanlijskog Parnasa (Osmanlı Parnası’ndan)*, çev. M. Ç. Çatiç, c.X/1909-1910, S.8,s.120, 121.
26. Hikmet, Ahmet. *Iluzije (İlüzyon)*, çev. M. Ç. Çatiç, c.X/1909-1910, S.18 ve 19, s.294-297.
27. Behar, S *Osmanlijskog Parnas (Osmanlı Parnası’ndan)*, çev. M. Ç. Çatiç, c.X/1909-1910, S. 24, s.373.
28. Fikret, Tevfik. *Potreba Vjere (Dine İhtiyaç)*; Sahir, Celal. *Resignacija (Resignaciya)*, çev. Çazim Çatiç, c.XI/1910-1911, S. 1, s.3
29. Kemal, Mahmud. *Dobročinstvo (İyilik)*, çev.Fehim Spaho, c.I/1900-1901, S. 3, s. 43, 44.
30. Cahit, Hüseyin. *Sila (Kuvvet)*, çev. F. Spaho, c.II/1900-1901, S. 3, s.35.
31. Ćemal (Kemal). Namik, Istočni Parnas- *Dva druga na jednoj slici (Doğu’nun Parnası-Bir fotoğrafta iki dost)*”, çev. Mirza Safvet, c.VI/1905-1906, S.1, s.4.
32. Behar, *Istočni Parnas (Doğu Parnası)*, çev. M. Safvet, c.I/1900-1901, S. 7, s.111.
33. Nef’i. *Dželaluddini Rumiji-odlomat iz “kaside-i medhije” (Celaludin Rumi-Kaside-i Mehdiye eserinden seçilmiş mısralar)*. çev. M.Safvet, c.II/1900-1901, S. 14, s.217.
34. Fikret, Tevfik. *Ramazanska Sadaka (Ramazan Sadakası)*. çev. Nazim, c.II/1900-1901, S.16, s. 248.
35. Zija (Ziya), Halid. *Osmanova vojna (Osman’ın Gazası)*. çev. Nazim, c.II/1900-1901, S.21, s. 330, 331.
36. Zija (Ziya), Halit. *Suhoparni život (Çıplak Hayat)*. çev. Nazim, c.II/1900-1901, S.23, s. 336, 337.

37. Suad, Ali. *U oči Kurban-bajram (Kurban Bayramının Arifesi)*. çev. Muhamed Emin, c.II/1901-1902, S.22, s. 339,340.
38. Fatime- Alijje hanuma (Fatma Aliye Hanım), *Udi (Udî)*, çev. D. M. Emin, c.VI/1905-1906, S.4, s.55-58; S.5, s.72-75; S.6, s.89-91; S.7, s.102-105; S.8, s.123,124; S.9, s.135-137; S.10, s.152-155; S.11, s.169-171; S.12, s.187-189; S.13, s.201-203; S.14, s. 218-220; S.15, s.235-237; S.16, s.248-250; , S.17, s.266,267; S.18, s.281,282; S.19, s.295-298.
39. Fatime- Alijje hanuma (Fatma Aliye Hanım), “Razgovor” Roman iz turskog života (“*Muhâdarat*”-Türk yaşamı anlatılan roman). çev.D.M.Emin, c.IV/1903-1904, S.1, s.8-12; S.2, s.21-26; S.3, s.38-42; S.4, s.55-59; S.5, s.69-74; S.6, s.86-92; S.7, s.105-109; S.8, s.120-125; S.9, s.135-140; S.10, s.154-158; S.11, s.167-172; S.12, s.182-185; S.13, s.198-203; S.14, s.214-218; S.15, s.231-235; S.16, s.246-253; S.17, s.264-269; S.18, s.279-285; S.19, s.293-300; S.20, s.312-316; S.21, s.328-332; S.22, s.342-348; S.23, s.357-364; S.24, s.374-381.
40. F. Rasih, *Sirota (Zavallı Kız)*, çev. Ahmed Rašidkadić, c.VIII/1907-1908,S.10,s.151, 152.
41. Muhjuddin (Muhyuddin) *Zadnja ruža (Son gül)*, çev. Ahmed Rašidkadić c.VIII/1907-1908, S.21, s.331,332.
42. Ganim, İbni. *Ruža (Gül)*, çev. Ahmed Rašidkadić, c.VIII/1907-1908, S.22.
43. Midhat, Ahmed. *Tajne-Roman iz carigradskog života (Sırlar-İstanbul hayatı üzerine roman)*. çev. A.D. Šerić (Şeriç), c.III/1902-1903, S.1, s.8-10; S.2, s.24-26; S.3, s.40-42; S.4, s.58-60; S.5, s. 71-74; S.6, s.89-92; S.7, s.107-110; , S.8, s. 122-125; S.9, s.137-140; S.10, s.151-154; S.11, s.170-172; S.12, s.187-190; S.13, s.203-205; S.14, s.214-217; S.15, s.229-232; S.16, s.248-252; S.17, s.265-267; , S.18, s.282-285; S.19, s.296-299; S.20, s.312-315; S.22, s. 344-348; S.23, s.359-364; S.24, s.375-378.
44. Halid-Zija (Halid Ziya), Uššaki zade (Uşaklıgil), *Ferdi i drugovi (Ferdi ve Şürekası)*. çev. A.Dž.Šerić , c.V/1904-1905, S.1, s. 7-10; S.2, s. 22-27; S.3, s. 38-41; S.4, s. 55-57; S.5, s. 55-57; S.6, s. 84-87; S.7, s. 104-106; , S.8, s. 123-126; S.9, s. 137-139; S.10, s. 149-151; S.11, s. 167-170; S.12, s. 181-183; S.13,

s. 199-201; S.14, s. 216-218; S.15, s. 233-236; S.17, s. 263-265; S.18, s. 279-282; S.19, s. 298-302; S.20, s. 315-319.

45. Mithat, Ahmet. *İslam-Pismo od Ahmedî Midhata (İslam-Ahmet Mithat'in Mektubu)*, çev. Hayruddin, c.I/1900-1901, S. 5, s. 75, 76, 77.

46. Behar, 'Riječi velikih ljudi od riječi i čina (Eylem ve Sözde Büyük İnsanların Sözleri). çev. Seradž, c.II/1900-1901, S.21, s. 333.

47. Rıza, Ahmed. *İslam*, çev. Mehmet Tefvik, c.II/1901-1902, S.22, s. 337,338.

48. Behar, "Ogledalo" ("Ayna"). çev. Jusuf beg Resulbegović, c.II/1901-1902, S.24, s. 377, 378.

49. Kemal, Namık. "Domovina-Boj na Silistri" (Vatan Yahut Silistre). çev. Ahmed-Naim, c. III/1902-1903, S.1, s. 6-8; S.2, s. 21-23; , S.3, s. 38, 39; S.4, s. 53-55; S.5, s. 69, 70; S.6, s. 88, 89; S.7, s. 103-105; S.8, s. 118-120; S.9, s. 136, 137.

50. Edib, Halil. *Veledušje (Cömertlik)*, çev. M. Şemsudin Sarajlić (M. Şemsuddin Sarayliç), c.VI/1905-1906, S.22, s.346-348.

Görüldüğü gibi Musa Ćazim Ćatić imzası altında 22 çeviri bulunur. Ayrıca, Musa Ćazim Ćatić tarafından kullanılan Šair, Keda, Adil gibi mahlaslar altında eserler bulunur. Fehim Spaho, A.Dž.Šerić, M. Şemsudin Sarajlić, D. M. Emin de çeviri yapanlardır.

3.5.6. Değerlendirme

Bosanska Vila dergisinde farkedildiği gibi *Behar* dergisinde, özellikle Servet-i Fünûn şairleri için gösterilen yoğun dikkat, bu topluluğun şairlerinin şiirlerinin çevrilmiş olduğu *S Osmanlijskog Parnasa (Osmanlı Parnası'ndan* başlıklarında dikkat çekmektedir. Şiir çevirileri bu başlıklar altında verilmiştir. Servet-i Fünûn (1896-1901) dergisi etrafında toplanan Türk edebiyatçılarının Fransız edebiyatını izleyerek şiirde romantik üslupta estetik değeri yükselmiş eserler ortaya koydukları görülmüştür. Bu dönem yaklaşık olarak Bosna-Hersek edebiyatında da değişme çabalarının başladığı bir dönemdir. Türk edebiyatından yapılmış çeviriler ile Batı edebiyatıyla temas kurulmaktadır. Romantizm, sembolizm, parnas gibi farklı edebi ekollerin temel özellikleri Bosna-Hersek edebiyatının ve Bosna-Hersek'teki Boşnak edebiyatının

ürünlerinde görülmeye başlamaktadır. Avusturya-Macaristan yönetimi döneminde oluşan Bosna-Hersek edebiyatın son periyodu (1905-1918)³¹⁵ basın yayın faaliyetlerinin arttığı dönemdir. Osmanlı'nın çekilmesiyle beraber Boşnakların kendi kültür ve kimliklerini korumak için Hırvatlar ve Sırlarla aralarında oluşan çekişme ve mücadele bir avantaj sağlamıştır. Bir bakıma modern Boşnak edebiyatı, Boşnak ulus bilinci gibi bölgenin güç dengesi birbirine yakın iki faktörünün çatışmasının arasında oluşmuştur. Tercüme edilmiş edebi eserlerde yaşanan devrin ağır siyasi (Avusturya-Macaristan dönemi) ve sosyal şartlar yüzünden ferdî duygulara ve hayallere yer verilmektedir. Gerçek-hayal çatışması ve arayış motifleri mevcuttur. Anlaşılan o ki içinde bulundukları ortamdaki sıkılan Boşnak aydınları (yazar, şair, çevirmenler) devrin ağır havası içinde kendilerini bunalmış hissettikleri zaman bir kaçış yolu bulmaya çalışmışlardır.

³¹⁵ Rizvić Avusturya-Macaristan döneminde, Boşnakların (Bosna-Hersek edebiyatı) edebi yaratıcılığını dört aşamaya ayırmıştır. 1. Sağır veya ölü dönem (1878-1882), 2. Boşnak edebiyatı dönemi (1883-1897), 3. Edebî polarizasyon dönemi (1894-1905) ve 4. Kendilerine ait edebiyat dergilerin ve yayınların dönemi.

SONUÇ

1850-1900 yılları arasında çıkan Yeni Türk edebiyatına ilişkin süreli yayınların tespit edilmesi amaçlanan bu çalışmada Osmanlı döneminde, Bosna-Hersek'te beşi basılı (1850, 1851, 1861, 1870 yıllarında çıkarılan *Bosanski prijatelj-Bosnalı Arkadaş*, 1866 yılında basılan *Bosanski Vjestnik-Bosna Habercisi*, 1866-1878 yıllar arasında yayımlanan *Bosna*, 1868-1872 yıllar arasında neşr olunan *Sarajevski cvjetnik-Gülşen-i Saray* ve 1876 yılında basılmış *Neretva*) ve ikisi el yazması (1865 yılında yayımlanan *Bismillah* ve 1873-1876 yılları arasında çıkarılan *Obad* veya *Stršljen-Eşekarısı*) olmak üzere yedi süreli yayın bulunmuştur. Avusturya-Macaristan dönemindeki (1878-1918) Bosna-Hersek'te ve Bosna-Hersek sınırları dışında, ayrıca Bosna-Hersek ile ilgili 224 mecmua, dergi ve gazete yayımlandığı görülmüştür. Bu dönem için tespit edilmiş 224 süreli yayından 59 tanesi Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde bulunmuştur. Tez konusu olan "Saraybosna'daki Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi'nde Bulunan Kiril ve Latin harfli Bosna dilinde yazılmış süreli yayınlarda Türkçe Edebiyat (1850-1900)" ile ilgili beş süreli yayın (*Sarajevski list*, 1881-1918; *Bosanska vila*, 1885-1914; *Bošnjak*, 1891-1910; *Nada*, 1895-1903; *Behar*, 1900-1910) tespit edilmiştir.

Ayrıca, bu incelemeye zemin oluşturmak amacıyla tezin birinci bölümünde Bosna-Hersek'in tarihçesi sunulmuştur. Tezin ikinci bölümünde dünyada basın yayın faaliyetleri tanıtıldıktan sonra Osmanlı döneminde (1463-1878) ve Avusturya-Macaristan dönemindeki (1878-1908) Bosna-Hersek'te basın yayın faaliyetleri hakkında bilgi verilmiştir. Tezin son (üçüncü) bölümünde, Saraybosna'daki Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi'nde bulunan Kiril ve Latin harfli Bosna dilinde 1850-1900 yılları arasında yayınlanmış süreli yayınlar ile ilgili yazılar tespit edildikten sonra fihristi oluşturulmuştur.

Bu süre içinde Türk edebiyatından çevrilen eserlerin de tespiti yapılmaya çalışılmıştır. Bu noktada 1881-1918 yılları arasında yayımlanan *Sarajevski list*'te tefrika yazılarla beraber tez konusu ile ilgili 71 yazı tespit edilmiştir. Bu bağlamda dikkate değer bir yazı Halide Edip Hanım'ın yazdığı *Novi Turan (Yeni Turan)* başlıklı romanının tefrikasıdır. Bunun yanı sıra *Priče o Nasradin hodži (Nasreddin Hoca'nın Fıkraları)* ana başlığı altında 31 fıkra bulunmuştur. *Bošnjak* gazetesinde de Nasreddin Hoca'nın fıkralarına büyük ilgi gösteren Bosnalı yazarların çevirilerinden 245 fıkra tespit edilmiştir.

Sarajevski list'te yayımlanan *Turcizmi u Bosni (Bosna'da Türkçe Kelimeler)* başlıklı sözlük, Bosna dilinde kullanılan en yaygın 923 kelimeyi içermektedir. Bir yandan Osmanlı'nın çekilmesiyle beraber Boşnakların kendi kültür ve kimliklerini korumak için Hırvatlar ve Sırplarla aralarında oluşan çekişme ve mücadele bir avantaj sağlamıştır. Bir bakıma modern Boşnak edebiyatı, Boşnak ulus bilincinde olduğu gibi, bölgenin güç dengesi birbirine yakın iki faktörünün birbirleriyle çatışması sırasında oluşmuştur. Bu dönemde çıkan “Vatan”, “Rehber”, “Behar”, “Gayret”, “Biser”, “Bosanska Vila”, “Boşnak” isimli dergiler, bu geçiş döneminin bütün özelliklerini yansıtır. Bu nedenle çalışmada özellikle 1878-1918 yılları arasında yayımlanan tek dilli süreli yayınlar grafiğinde dil kullanım oranları gösterilmeye çalışılmıştır. Sonuç olarak en yaygın kullanılan dil Bosna dili (65%)’dir. Ardından Sırpça (14%), Almanca (11%) ve Hırvatça (7%) geliyordu. Avusturya-Macaristan hükümeti, muhtemel isyanları bastırmak amacıyla yerli halklara kendi ana dillerindeki süreli yayınları yayımlamalarına izin veriyordu. Ayrıca iktidara süreli yayınların bir kısmı Bosna dili ve Almanca basılıyordu. Yerli halk tarafından Almanca bilinmediği için Bosna dilinde, Sırpça ve Hırvatça süreli yayınlar neşr olunuyordu. Tefrika eseri olarak yayımlanan Ahmet Hikmet Müftüoğlu’nun *Tetka Nekija (Nekiye Hala)* hikâyesi hem *Sarajevski list*’te hem de *Bošnjak*’ta yayımlanmıştır. *Sarajevski list*’te tez konusu ile ilgili şiir tespit edilmemiştir.

Bosanska Vila’da ise tefrika yazılarla birlikte tez konusu ile ilgili 45 yazı vardır. Buradaki Lermontov’un *Ašik-Kerib/Turska priča (Âşık-Kerib/Türk Hikâyesi)* adlı hikâyesi ve Namık Kemal’in *Džezmija (Cezmi)* adlı romanı, önemli tefrika eserleridir. Türk edebiyatından ise, beş şiiri ile Tevfik Fikret ve beş şiiri ve bir hikâyesiyle Halid Ziya Uşaklıgil ayrıca iki şiiri ile Nigar Hanım görülmüştür. Servet-i Fünûn (1896-1901) dergisi etrafında toplanan Türk edebiyatçılarının Fransız edebiyatını izleyerek şiirde romantik üslupta estetik değeri yüksek eserler ortaya koydukları görülmüştür. Bu dönem yaklaşık olarak Bosna-Hersek edebiyatında da değişme çabalarının başladığı bir dönem idi. Türk edebiyatından yapılmış çeviriler ile Batı edebiyatıyla temas kurulmuştur. Romantizm, sembolizm, parnas gibi farklı edebi ekollerin temel özellikleri Bosna-Hersek edebiyatının ve Bosna-Hersek’teki Boşnak, Sırp ve Hırvat edebiyatının ürünlerinde görülmeye başlamıştır. Bu ürünler *Bosanska Vila* ve *Behar* dergilerinde, *Bošnjak* gazetesinde de tespit edilmiştir. Özellikle Tevfik Fikret’e büyük ilgi

gösterilmiştir. *Bošnjak* gazetesinde, tefrika yazılarla birlikte tez konusu ile ilgili yetmiş altı yazı vardır. Namık Kemal’ın *Sirota dijete (Zavallı Çocuk)* başlıklı tiyatrosu önemli tefrika eserlerindendir. Bu bağlamda Bey Kapetanoviç’in *Iskrice iz Istočnog Blaga (Doğunun Varlığı’ndan)* kitabında bulunan Arapça, Farsça ve Türkçeden seçilmiş atasözlerinin Bosna diline tercümeleri bu çalışmada yer almıştır. Toplam 245 atasözü tespit edilmiştir. *Istočno Blago (Cevher-i Şarkiyat)* eserinde Arapça, Farsça ve Türkçeden seçilmiş ve Bosna diline tercüme edilmiş atasözlerini tematik olarak beş kategoriye ayırmak mümkündür: a) Allah ve insan bağlamında atasözleri, b) insan ilişkilerinin anlatıldığı atasözleri, c) insanlık ile ilgili atasözleri, d) kadınlar hakkında atasözleri (kadınların yüzlerine söylenen sözler, kadınların arkasından erkekler tarafından konuşulanlar), e) vatan hakkındaki atasözleridir.

Behar dergisinde Türk edebiyatından birden fazla roman tefrikası yayımlandığı tespit edilmiştir. Bunlardan Fatma Aliye Hanım’ın *Uudî (Udî)* ve “Razgovor” Roman iz turskog života (“*Muhâdarat*”-Türk yaşamı anlatılan roman), Ahmed Mithat’ın *Tajne-Roman iz carigradskog života (Sırlar-İstanbul hayatı üzerine roman)*, Halid Ziya Uşaklıgil’in *Ferdi i drugovi (Ferdi ve Şürekası)*, Namık Kemal’in “Domovina-Boj na Silistri” (Vatan Yahut Silistre) tiyatrosu.

Türk edebiyatında en çok ilgi gören Tefrik Fikret, Halid Ziya Uşaklıgil, Namık Kemal, Ahmet Mithat, Fatma Aliye Hanım, Makbule Lem’ani gelmektedir. Bununla birlikte Türk edebiyatının Bosna-Hersek sınırları içerisinde zengin bir şekilde tercüme edildiği, okunduğu ve incelendiği görülmektedir. Dönemin şartlarına ve muhtelif faktörlerin belirlediği tercihlere göre çok sayıda çeviri yapılmıştır.

Bu çalışmada bir yandan Avusturya-Macaristan işgali sırasında Boşnakların Avusturya-Macaristan’ın yönetimine karşı hem olumlu hem de olumsuz duygular içinde kaldıkları görülmüştür. Göç fikrine sarılan Boşnak halkının yanı sıra Bosna Hersek’te kalan ve Osmanlıların bu topraklara geri geleceğine inanan ve ağırlıklı olarak dini önderlerden oluşan başka bir Boşnak akımının da ortaya çıktığı görülmektedir. *Bošnjak* gazetesi etrafında toplanan ve o dönemdeki entelektüellerden oluşan yeni yönetime yakın bir başka akım daha dikkat çekmektedir. Bu akımın başında olan Mehmet Beg Kapetanović Ljubušak, Boşnakların geleceğini Batı medeniyetinde gören bir şahsiyet olarak karşımıza çıkmıştır. Bu bağlamda, Avusturya-Macaristan yönetimiyle yakın ilişkiler

kurarak basın yoluyla hem yeni yönetimi halka sevdirmeye çalışmış hem de yönetim tarafından desteklenen bir Boşnaklık fikrini yaymaya çalışmıştır.

Sonuç olarak bu süreli yayınlar, yayımlandığı dönemdeki iktidara yakın veya iktidara yakın olmayan yayınlar olarak karşımıza çıkar. Siyasi, ekonomik, sosyal gelişmeleri takip etmekle beraber o dönemdeki dünya edebiyatına ve özellikle Türk edebiyatına büyük ilgi göstermişler.

KAYNAKÇA

Tezler

- DELOİRMAN, Altan, (1???), *Yugoslavya Türk Basımı XIX ve XX yüzyıllarında Kırım ve Balkanlar'da Türk Neşriyat Hareketleri*, Tez, s.126-144
- GÜLER, Ramize Derya, (2004), *Bosna-Hersek'te Gazi Hüsrev Bey ve Külliyesi*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sos. Bil. Enst., Sakarya
- MEMİJA, Emina, (1984), *Štampana knjiga i periodika u Bosni i Hercegovini 1800-1878*, Doktora Tezi, Zagreb
- ZAČİNOVIĆ, Neira, (2003), *Bosna Kütüphanelerindeki Eski Türkçe Gazetelerin Dili*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sos. Bil. Enst., Ankara

Kitaplar

- _____(1992), *Bosna-Hersek ile İlgili Arşiv Belgeleri (1516-1919)*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Müdürlüğü, Ankara
- ALKAN, Necmettin, (1995), *Dağılan Yugoslavya Mozağinde Bosna*, Beyan Yay., İstanbul
- ALPARSLAN, Şenol (2008), *Bosna'da Türk Kültürünün İzleri*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul
- BABUNA, Aydın (2000), *Bir Ulusun Doğuşu Geçmişten Günümüze Boşnaklar*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul
- BAŠAGIĆ, Safvet-beg, (1???), *Bošnjaci i Hercegovci u Islamskoj književnosti*, Glasnik Zemaljskog Muzeja
- Bibliografija književnih priloga u listovima i časopisima BiH 1850-1918*, ed. Mira Bogovac ve Staniša Tutnjević, 4 cild, (1991), Institut za Književnost, Sarajevo
- COHEN, Roger, (1999), *Yıkık Evler Kırık Yürekler*, çev. Füsun Doruker, Sabah Kitapları, İstanbul
- ČELIĆ, Džemal, (1982), *Tokovi pisane riječi u BiH (Pisana riječ u BiH)*, Sarajevo
- ĆIRKOVIĆ, Sima, (1964), *Istorija Srednjovekovne Bosanske Države*, SKZ, Beograd
- Eski Harfli Türkçe Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu, (1987) birinci cilt, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Kütüphane Başkanlığı Yayınları, Ankara
- HANDŽIĆ, Mehmed, (1934), *Književni rad bosansko-hercegovačkih Muslimana*, Državna Štamparija, Sarajevo

- GENÇ, Osman Geçer (2009), *Salih Safvet Basic Jedan Osmanski İntelektualac u Bosni i Hercegovini- Bosna-Hersek'te Bir Osmanlı Aydını Salih Safvet Basiç*, Tuzla
- GÖLEN, Zafer (2010), *Tanzimat Döneminde Bosna Hersek, Siyasî, İdarî, Sosyal ve Ekonomik Durum*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara
- IMAMOVİĆ, Mustafa (1998), *Historija Bošnjaka*, Sarajevo
- İNUĞUR, M. Nuri, (2005), *Basın ve Yayın Tarihi*, Der Yayınları, İstanbul
- İSEN, Mustafa (2009). *Varayım Gideyim Urumeli'ne: Türk Edebiyatının Balkanlar Boyutu*, Kapı Yay., İstanbul
- JELAVİCH, Barbara (2009), *Balkan Tarihi 18. Ve 19. Yüzyıl*, Çev. İHSAN DURDU, GÜLÇİN TUNALI, HAŞİM KOÇ, Küre Yay., İstanbul
- KAYA, Fahri, (1997), *Çağdaş Boşnak Edebiyatı Antolojisi*, Yapı Kredi Yay., İstanbul
- KEMAL, Namık (2009), *Cezmi*, Sonsuz Kitap, İstanbul
- KOLOĞLU, Orhan, (2006), *Osmanlı'dan 21. Yüzyılına Basın Tarihi*, Pozitif Yayınları, İstanbul
- KRUŠEVAC, Todor, (1960), *Sarajevo pod austro-ugarskom upravom 1878-1918*, Sarajevo
- KRUŠEVAC, Todor, (1978), *Bosansko-hercegovački listovi u XX. vijeku*, Veselin Masleša, Sarajevo
- LERMONTOV, Mihail Yuryeviç, (2004), *Zamanımızın bir kahramanı*, Çev. Ergin Altay, İletişim Yayıncılık, İstanbul
- LEVEND, Agâh Sırrı, (1969), "Şemsettin Samî", Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara
- MEMİJA, Emina, (1991), *Bosanski vjesnici: počeci štampe kod bosanskih muslimana*, El-Kalem, Sarajevo
- MEMİJA, Emina, (2003), *Od slike do knjige: Iz historije pisma, štampe i biblioteke*, Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, Sarajevo
- NAMETAK, Fehim, (1989), *Pregled književnog stvaranja bosansko-hercegovačkih Muslimana na turskom jeziku*, El-Kalem, Sarajevo
- PEHLİVANLİ, Hamit (2005), *Bosna Defteri*, Bosna-Hersek Dostları Vakfı, Ankara
- PEJANOVIĆ, Đorđe, (1949), *Štampa u BiH 1851-1941*, Sarajevo
- PEJANOVIĆ, Đorđe, (1961), *Bibliografija štampe u BiH 1850-1941*, Sarajevo
- RIZVIĆ, Muhsin, (1971), *Književnohistorijska monografija o Beharu*, Svjetlost, Sarajevo

RIZVIĆ, Muhsin, (1990), *Bosansko-Muslimanska književnost u doba preporoda 1887-1918*, El-Kalem, Sarajevo

RIZVIĆ, Muhsin, (2005), *Bošnjačka književnost u 100 knjiga-Književne studije*, Preporod, Sarajevo

SEYHAN, Doç. dr. Salih, H. Doç. dr. Temiztürk ve S. Prof. Dr. Dizdar (2016), *Osmanlı Dönemi Bosna Basın Tarihi*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum

ŠABANOVIĆ, Hazim, (1973), *Književnost Muslimana BiH na orijentalnim jezicima*, Izdavačko preduzeće Svjetlost, Sarajevo

TAŞAR, M. Murat, B. Metin ve A. Ünaltay (1996), *Bosna-Hersek'te Postmodern Ortaçağa Giriş*, Birleşik Yayıncılık, İstanbul

TAŞKIRAN, Cemalettin (2010), *Balkanlarda İzlerimiz, Kosova, Arnavutluk, Karadağ, Hırvatistan, Bosna-Hersek*, Sarkaç Yayınları, Ankara

TOPUZ, Hıfzı, (2003), *İkinci Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul

ŽDRALOVIĆ, Muhamed, (1???), *Prepisivači arabičkih rukopisa* (radni naslov)

Sürelili Yayınlar

ALIČIĆ, Ahmed, (1965), "Uredba o organizaciji vilajeta 1876. godine" *Prilozi za Orientalnu Filologiju* (POF), Sayı 12-13, 1962-63, s. 223

BALTACI, Burhan, (2019), "Saraybosna Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi El Yazması Eserler 3342/10 Nr.da Kayıtlı Eser", *Bozok University Journal of Faculty of Theology (BOZİFDER)*, Cilt 15, Sayı 15, s. 249-253

BAYRAM, Sibel, (2016), "Bosna-Hersek'te Türkçe Basın: Tarik", *Uluslararası Sosyal Araştırma Dergisi*, Cilt 9, Sayı 45, s. 58-65

BEYDİLLİ, Kemal (2012), "Topal Osman Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (TDV), Cilt 41, s.246-248

BUTUROVIĆ, Dženana, Çev. Kerima Filan, "Boşnak Sözlü Edebiyatı Hakkında Birkaç Söz", *Türk Kültürü*, Yıl 35, Sayı 409

DAŞCIOĞLU, Yılmaz (2006), "Balkanlarda Yeni Türk Edebiyatı Literatürü", *Türkiye Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 7, s. 429-477

DAŞCIOĞLU, Yılmaz, JAHİĆ, Nadira (2006), "Boşnak Şair Musa Kazım Çatiç'in Gözünden Türk Edebiyatı", *İlmî Araştırmalar*, Sayı: 22, s. 65-81

- DAŞCIOĞLU, Yılmaz, VİLDİÇ, Emina (2020), “Bosna-Hersek’te Sırpça Basılmış İlk Sırp Mecmuası “Bosanska Vila” (“Bosna Perisi”, 1885-1914)’da Türk Edebiyatından Çevrilmiş Şiirler ve Bu Şiirlerin İncelemesi, *Yorum-Yönetim-Yöntem Uluslararası Yönetim-Ekonomi ve Felsefe Dergisi*, Cilt:8, Sayı: 2. s.157-172
- DIZDAR, Senada, (?), “Prvi Bošnjacki novinar Mehmed Šacir Kurtćehajić (1844-1872)”, *Kulturno Naslijeđe*, s. 60-67
- DIZDAR, Hamid, (1997), “Bilješke o razvitku štampe u Bosni i Hercegovini”, *BOSNIACA*, Sayı 2, s. 39-47
- EREN, İsmail, (1960), “Bosna-Hersek’te Türkiye ve Avusturya idaresi altında yayınlanan Türkçe gazete ve dergiler” *Kitap-Belleten Dergisi*, c. I, Sayı 2, s.14-15
- EREN, İsmail, (1969), “Turska štampa u Jugoslaviji (1866-1966)” *Prilozi za Orijentalnu Filologiju* (POF), Sayı 14-15, 1964-65, s. 359-395
- EREN, İsmail (2000), “Rumeli’de Türk Kültürü”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Sayı 47
- EREN, İsmail (1965), “Tuna Vilayet Matbaası ve Neşriyatı 1864-1877”, *Türk Kültürü*, C.III, Sayı 27
- EREN, İsmail, (1961), “1860 yılından sonra Bosna-Hersek, Kosova ve Makedonya’da yayınlan Türkçe gazete ve dergileri” *Bilgi Dergisi*, defter XIV, Sayı 163-165, s.8-10; Sayı 166-167, s.11-12
- EKİZ, Mehmet, (2012), “İşgal Sonrası Bosna-Hersek’teki Eski Eser ve Vakıf Eserleri: Vatan Gazetesi Örneği”, *Turkish Studies*, s.1005-1011
- ERMİŞ, Kemal (2003), “Sürelî Yayınların Değerlendirilmesinde Kullanılan Yöntem ve Teknikler”, *Türk Kütüphaneciliği*, 17, s.282
- FILİPOVIĆ, Nedim, (1975-76), “O problemima društvenog i etničkog razvitka u doba osmanske vlasti” *Prilozi instituta za istoriju*, Kitap 11-12, s.274
- GAĞLI, Muhtar, “Saraybosna’da ilk çıkan gazete: Gülşensaray” *Tarih Dünyası*, Sayı 38, s.1589-1591
- İSLAM, Ayşenur (2001), “Balkanlarda Türkçe Basın Hakkında Bir Değerlendirme”, *Bilgi*, 19
- KREŞEVLJAKOVIĆ, Hamdija, (1916), “Vilajetska štamparija u Sarajevu” *Naša Misao*, Sayı 6-8, s.117-118
- KREŞEVLJAKOVIĆ, Hamdija, (1923), “Çasopisi u BiH prije okupacije” *Kalendar Napredak*, Sayı 10, s.88-89

- KREŠEVLJAKOVIĆ, Hamdija, (1920), "Štamparije u Bosni za turskog perioda 1529-1878", *Građa za povijest književnosti hrvatske*, Zagreb, Sayı 9, s.1- 41
- MEMIJA, Minka-Emina, (2001), "Štampa i pretpreporatni period bosansko-muslimanske književnosti", *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke Knjiga XIX-XX*, Sarajevo, s. 215-220
- NAMETAK, Fehim, (1983), "Vrste i oblici u našoj književnosti na orijentalnim jezicima" *Život*, Sayı 9-10, s.234-244
- NILEVIĆ, Boris, (2001), "O pogledima Vladimira Ćorovića na književno-kulturno i umjetničko stvaranje muslimana u Bosni i Hercegovini", *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke Knjiga XIX-XX*, Sarajevo, s. 133-148
- NURUDINOVIĆ, Bisera, (1960-61), "Bosanske Salname (1866-1878; 1882-1893)" *Prilozi za Orijentalnu Filologiju* (POF), Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, Sayı 10-11, s. 253-265
- OKIÇ, Tayyib, (1996), "Gazi Hüsrev Bey", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (TDV), Cilt 13, s.453-454
- PETROVIĆ, Leo, (1997), "Prva hrvatska tiskara u Bosni i Hercegovini", *BOSNIACA*, Sayı 2, s. 48-55
- REŠIDBEGOVIĆ, Amra, (???), "Prva hrvatska tiskarnica Kramarić i M. Raguz (1909-1919)", *Kulturno Naslijeđe*, s.68-74
- REŠIDBEGOVIĆ, Amra, (1997.a), "Osnivanje i rad islamske dioničke štamparije u Sarajevu do 1918-te", *BOSNIACA*, Sayı 2, s. 56-67, (1997.b), "Pregled privatnih štamparija u Sarajevu 1884-1918", *BOSNIACA*, Sayı 2, s. 68-73
- RIZVIĆ, Muhsin, (2001), "Doba preporoda kao prelomno u bosanskoj muslimanskoj književnosti i kulturi", *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke Knjiga XIX-XX*, Sarajevo, s. 9-18
- SEYHAN, Salih, (2012), "Osmanlı Döneminde Bosna Hersek'te Çıkan İlk Özel Türkçe Gazete Gülşen-i Saray", *Selçuk İletişim*, s.100-116
- SULEJMANPAŠIĆ, Mehmed, (1941), "Bosna-Hersek'in Müslümanların Şimdiki Matbuat Hayatı" *Varlık*, Ankara, c.11, Ocak, Sayı 181, s.307-309
- TERZIĆ, Smail. (1995), "Prvi pseudonimi" *Oslobođenje*, Sayı ?, s.?,
- TUĞCU, Emine (2009), İsen, Mustafa (2009). Varayın Gideyim Urumeli'ne: Türk Edebiyatının Balkanlar Boyutu, İstanbul: Kapı Yay., 205 s., *Bilig*, Sayı 51, s.255-257
- TUNA, C. (1983), "Yugoslavya'da Türk Kültür, Öğrenim ve Yayın Kurumları", *Sesler Dergisi*, Sayı 19

ZÜLFİKAR, Hamza (1998), “Saraybosna (Saraybosna)’da çıkmış en eski Türkçe Gazete” *Türk Dili*, Aralık, c. II, Sayı 564, s. 466-472

Ansiklopediler

ARUÇI, Muhammed.(2003), Mehmed Cemaleddin Çauşeviç, *İslam Ansiklopedisi*, C.28, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı

ARUÇI, Muhammed.(2007), Reîsülulemâ, *İslam Ansiklopedisi*, C.34, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı

EYİCE, Semavi. (1996), Gazi Hüsrev Bey Külliyesi, *İslam Ansiklopedisi*, C.13, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı

KARÇIÇ, Fikret. (1996), Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi, *İslam Ansiklopedisi*, C.13, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı

ÖZCAN, Abdülkadir. (2012), Topal Osman Paşa, *İslam Ansiklopedisi*, C.41, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı

Bildiriler

GÜZ, Nurettin, USLU, Aida, (2016, 19-22 Mayıs), ”Bosna Hersek’te İlk Türkçe Basın”, *X. European Conference on Social and Behavioral Sciences Sarajevo, International Asociation of Social Science Research, Bosnia and Herzegovina*, s.1-9

VİRMİÇA, Raif (1999), “Yugoslavya’da Yayın Hayatı”, *Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı Bilgi Şöleni Bildirileri*, TDK, Ankara, 420.s, s.197-215

Özel Sayılar

Balkanlar Özel Sayısı, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi* 2012/2, İstanbul

İnternet Kaynakları

<https://www.forumbilir.net/sairlerin-hayati/12681-edmondo-de-amicis-hayati-hakkinda-kisa-bilgi.html> (7 Ekim 2017)

https://sh.wikipedia.org/wiki/Stojan_Novaković, 30 Ekim 2017

<https://tr.scribd.com/document/353062541/Anı-Edmondo-De-Amicis-İstanbul-1874-pdf> (7 Ekim 2017)

https://tr.wikipedia.org/wiki/Leopold_von_Sacher-Masoch, (14 Kasım 2017)

<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/1271/14630.pdf>, 14 Kasım 2017

<http://www.ghb.ba>, (20 Nisan 2019)

<http://www.ghb.ba/digitalizacija-fonda-periodike-i-formiranje-digitalne-gazi-husrev-begove-biblioteke/>, (20 Nisan 2019)

<http://digital.ghb.ba/ghb/fulltextSearchPage.xhtml>), (20 Nisan 2019)

<http://digital.ghb.ba/ghb/advancedSearchResults.xhtml>, 16 Eylül 2020

<https://belleten.gov.tr/tam-metin-pdf/2887/tur>, 25 Mayıs 2021

<http://kolekcije.nub.ba/> (Bosna-Hersek Millî ve Üniversiteler Dijital Kütüphaneleri), (20 Kasım 2019)

<http://www.infobiro.ba/publikacije> (Infobiro Beta Mediacentar Saraybosna Dijital Arşivi), (20 Kasım 2019)

<http://dnc.nsk.hr/journals/Default.aspx> (BETA-Eski Hırvat Gazeteleri, Dijital Gazetelerin Portalı, Hırvatistan), (10 Ocak 2020)

<http://www.unilib.rs/istorijske-novine/pregled-lat> (Tarihî Gazetelerin Dijital Sitesi, Sırbistan), (10 Ocak 2020)

<http://bibliotekabiljeljina.rs.ba/> (Halk Kütüphanesi "Filip Višnjak", Biljeljina), (15 Ocak 2020)

<https://velikirat.nb.rs/> (Büyük Savaş Kütüphanesi, Belgrad), (15 Ocak 2020)

<https://www.nb.rs/> (Sırbistan Halk Kütüphanesi), (1 Mart 2020)

<https://www.europeana.eu/portal/hr> (Avrupa Dijital Portalı), (1 Mart 2020)

<http://digital.nub.rs/greenstone/cgi-bin/library.cgi> (Republika Srpska Millî ve Üniversiteler Dijital Kütüphaneleri), (1 Mart 2020)

<https://archive.org/>, (1 Mart 2020)

<https://sarajevo.travel/en/things-to-do/gazi-husrev-bey-museum/133> (25 Temmuz 2022)

<https://sarajevotimes.com/changes-in-public-transport-due-to-gathering-in-the-street-hamdije-kresevljakovica/> (13 Ağustos 2022)

EKLER

EK 1: 8 Ocak 1537 Tarihinde Kurulan Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi, Kız İmam-Hatip Lisesi Binasındaydı (Saraybosna, Hamdija Kreševljaković Caddesi)

Kaynak: <https://sarajevotimes.com/changes-in-public-transport-due-to-gathering-in-the-street-hamdije-kresevljakovica/> (13 Ağustos 2022)

EK 2: Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinin, 15 Ocak 2014 Tarihinde Taşındığı Saraybosna
Gazi Hüsrev Bey 46. Caddesindeki Yeni Binası

Kaynak: <https://sarajevo.travel/en/things-to-do/gazi-husrev-bey-museum/133> (25 Temmuz 2022)

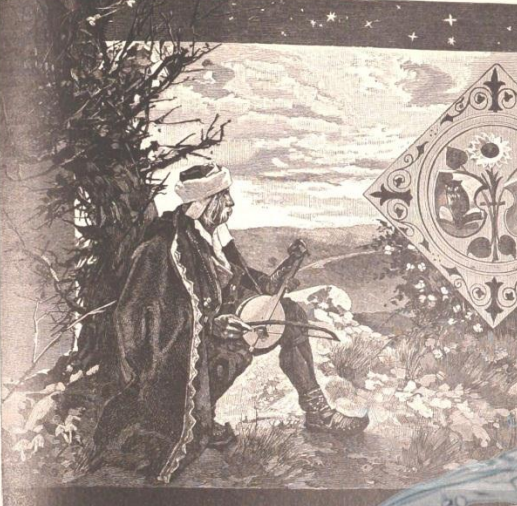
EK 3: Kiril Alfabesiyle Yayımlanan *Bosanska Vila* (*Bosna Perisi*) Dergisinin Örneği

Kaynak: *Bosanska Vila* (*Bosna Perisi*) dergisinin 1891 yılında yayımlanan 18.sayısı.

[illegible]

Broj 17.
Sarajevo, 1. septembra 1895.
Godina I.

NADA

Cijena zajedno s poštarinom:
na godinu 6 for.
na po godinu 3 for.
Izlazi dva puta u mjesecu.

Pouci, zabavi
i umjetnosti.

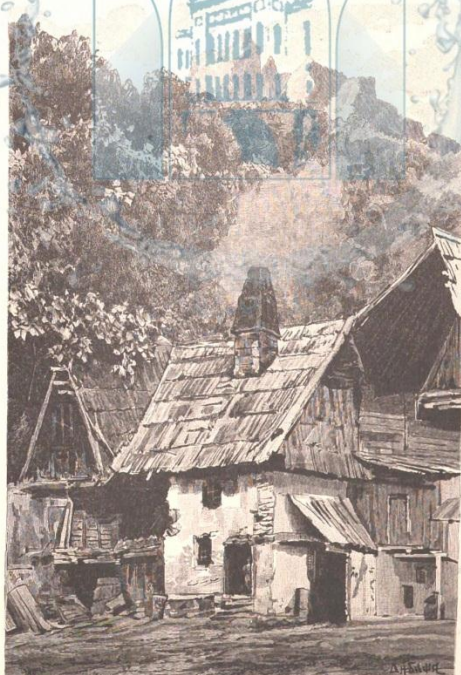
Uredništvo
u zgradi bosan-herceg. zemaljskog muzeja.
Administracija
u zemaljskom ekonomatu u koševskoj ulici.

Ljetne noći.
Roman.
(Nastavak.)

Ona spusti pismo na stol i poduprvši laktom glavu, gledaše dugo u ta pismena, ne čitajući ih više. Silila se je na mir i hladno razmišljanje. Ona, kojoj je uspjelo, da kroz sve ove dane sačuva pred ljudima izgled nepomućena pokoja, osjećala se sad preslaba pred samom sobom. Za što je ovo opet na nju došlo, to čuvstvo, koje držaše mrtvim u sebi i koje se protivilo svemu mišljenju, što se u nje odgojem i prošlošću ustalilo? ... Da li onda žali, da je do tog došlo? ... Ah, ona nije znala ni jednog odgovora na stotine takovih pitanja, što joj se nametahu. I sad osjeti, kao nikad prije, kako je sama na svijetu. Kad bi imala ikoga uza se, svoju dragu Blanche na primjer, koja bi joj mogla dati savjeta! ...

U čemu savjeta? Zar u tomu, da li mu može vjerovati ili ne? Zar tomu, da li ga smije ljubiti ili ne? Kao da ljubav treba i traži savjeta, kao da ona ne zna da ga ljubi! I osjeća, kako je slasno to podlijevanje onoj ljudskoj slabosti, pred kojom se toliko bojala i toliko se borila protiv nje. Mogla je ove sve dane sebi u pamet dozivati svoje nazore, svoje poglede na svijet i život, svoju prošlost — šta je to hasnilo, kad je srce u njoj, to slabo srce, koje svim vlada, vikalo za njim i plakalo u očajanju, što je od njega primilo tako tešku ranu i što je eto on, koji joj se pričinio kao onaj pravi, odabrani, uništio svu nadu i svu sreću njezina života!

Ona je znala iza dogogzaja na Minervinom mjestu, da ga ljubi.

Inače ne bi cijele noći proplakala radi toga, ne toliko radi povrijeđena ponosa, koliko upravo za to, što je od njega uvrjeda potekla, te ju tako prevarila slutnja, da bi ju on mogao ikad pravo, pošteno uzljubiti. Jer se je uznadala njegovoj ljubavi od prvog časa, od one večernje setnje po parku, — sve što je protiv toga navodila, sve računanje, razglabanje i pobijanje nije koristilo, bilo je uzaludno varanje same sebe. A slijedeći dan za tim prošao je opet u tuzi zbog onog dogogzaja, u nemirnom iščekivanju, hoće li on doći, šta će učiniti, kako će se ponijeti? Malo da nije požalila, što je ona onako spram njega uradila. Ali to učini ona hladna, stroga Lucie, koja je prezirala muškarce i svagda se osjećala dosta jakom, da sama obrani svoju čast pred njima. Ova je morala tako raditi, ako je i žao onoj drugoj, onoj ženi Lucii. I da ta tuga radi nesretnog dogogzaja, koji je pokvario i uništio sve, bude još veća, ukazivao joj se njegov lik sve ljepši i plemenitiji, što je više o njemu mislila. Njegovo izrazito lice otmjenim crtama, u kojima se vidjela kroz stoljeća brižno čuvana čistota rase, duboke modre velike oči, koje su pri svakom posmjehu odavale i potpunu otvorenost njegove naravi i dobrotu srca, učinile su joj ga od prvog časa simpatičnim, premda je na njemu odmah opazila i ličilo modernog clubmana. No pomalo postane ona sasvim slijepa za sve, što je na njemu bilo, čega ona nije voljela, te je u njoj nastajuće čuvstvo kao skrivalo sve mane, a isticalo vrline, tako da joj se najposlije stadoše militi i njegove svjetske manire, sva otmjenost njegove pojave. To je dolazilo postepeno i polagano.

Kraljevska Sutjeska. Slikao Aleksander knez Dabiša.

EK 7: Behar (Bahar) Dergisinde Tefrika Olarak Yayımlanan Namık Kemal'in “Vatan Yahut Silistre” Başlıklı Tiyatronun Örneği

Be. 6 B E H A R Be. 7

İki-Üç il e geçti. 2-3 kış, daha. Ne o tem gün-
vanjı drugi put, ve! da sarımsı o nışın yelvarı.
Tosun, sünatje vralake je odgoj, pa kaku nam
nija veđa otđje, da o edgje raspedanu, hiešnu
veđi nali vrag ispank za oio, hoji se na anga vilo
veljari, kako da se ukloniti od onak nalič bideš,
hoji su dođube nersatje, al nam ipak ne dajo da ca-
dimo naku vrag poma, kako bi hoji. Ođasviti dakle
na vragu hiešni, hoji en gietje ili naličotviti ili
sade hiešni anga nima da na poma prajo, veđi
dakle hiešni „laku raku“ nima, nerspedanje, pe-
jese, nerspedanje nima da se ukloni ien tako lakom
vragu i j. mogo da se spreje. Ne togi se nalič,
na noma na jodni put ni nalič poma, jer to noma
kaj opoma. Uopće Knežpova hiešni, kaj nerspedanje
veđi hiešni, noma naličje da hiešni opoma, ako se
nerspedanje nerspedanje. Za to je naličje ili nam
nima i takı, nalič, ili pak noma se pa naličje
kaj nima, koje se vilo poma naličje, i naličje
to o vragu naličje.

Ne naličje vrag drugi vrag i nam da naličje
nerspedanje. Ako to je poma poma, da naličje
nima, ako nalič i ne naličje, naličje naličje, a ti hoji
nima poma ili hiešni naličje i poma ili o vragu,
ili pa naličje naličje naličje, ne naličje li hoji poma
nema, a ti naličje noma o hiešni vrag 2-3 čma.

İnadı ih, nomaı krgon ali se tıdı lıal. Ohlı se hoji
put hiešni vragu al o nalič, nalič se i noma jedan
veđi ili se tıdı se, al noma se poma o hiešni jedan
nalič, ali tako da hiešni hiešni hiešni, noma hiešni,
noma hiešni ti o naličje hiešni noma vragu. Jıdı ti
noma noma, noma poma poma noma al hiešni noma
poma al hiešni, hiešni hiešni i hiešni, noma se pa noma
i pa noma hiešni hiešni ili noma poma vrag, al se dajo od
5-10 noma. Ne pıdı noma hiešni, ne pıdı noma,
vrag se ne hoji.

Ora se nalič anga naličje naličje o hiešni noma
noma, al da ih se noma noma hiešni hiešni
noma, noma ipak noma o hiešni vrag i poma vrag.
İnadı Knežpova hiešni noma poma noma hiešni,
noma naličje noma, na noma vrag, jer poma
noma noma poma poma noma noma hiešni i noma
noma. Ne noma da pa noma hiešni noma, ili
da noma noma hiešni, noma je se poma a o noma
noma hiešni hiešni da se i hiešni noma a o hiešni
noma noma hiešni noma. Knežpova poma.
Tıdı se kapi o noma noma poma od pıdı 25 nı,
a poma je se noma noma, da noma hiešni. Za
nerspedanje hiešni da se i hiešni poma ili hiešni
se poma hiešni noma se noma.

Uopće se noma noma noma se poma noma
noma noma, „hiešni vrag“, ili „kako hiešni da se vrag“.

Edhem Kulablı.

Domovina
(Boj na Silistru.)

Drama u četiri čina. Napisa Namık Kemal preveo: Ahmed Naim.

OSOBE:

Zekija hanuma.
Hamida hanuma.
İsmailbeg, zapovjednik dubrovačke vojske.
Ahmed-Silistreli, miralaj.
Bostanbeg, kapetan.
Abdullah, miralajev četa.
Jedan kapetan.
Jedan jurista.
Feri zabit.
Venci „
Tedi „
Vojvodi.
Selima.

Čin prvi.

Sve posre je tragan; ođas i poma se nalič; Zekija o noma
nerspedanje naličje naličje noma noma o noma; poma
noma se noma noma noma, hiešni hiešni hiešni poma hiešni
nerspedanje.

Prizor prvi.

Zekija (sami).

Zekija: (nerspedanje hiešni na noma).

Alı!... noma! noma! noma! noma o noma o noma noma
nerspedanje hiešni? noma se noma noma noma noma?
noma da vrag noma hiešni, noma hiešni hiešni noma...
Kako se noma noma noma noma noma hiešni?
Kako li se noma noma noma noma noma?
Kako mi noma hiešni, hiešni da se hiešni. Kako mi
se noma o glavi, hiešni da se mi o noma noma. (Poma
hiešni noma). Majica! Majica! poma se noma noma
noma noma: da hiešni hiešni i da se noma noma noma
noma, ipak noma noma noma noma, a drugoga
noma, drugoga hiešni i drugoga noma noma vragu. Tıdı
je noma noma da se noma noma, a ti noma, ne da
noma, noma ni da noma noma noma.

Alı!... noma... noma noma! poma noma noma! noma
noma noma! noma! noma noma, hoji je noma noma o noma
noma, kad noma se poma put noma na noma, da je hiešni
da noma noma noma...
Koliko god noma noma, da pa noma i noma
noma, noma... noma noma noma noma, da noma noma
noma noma noma. Kao da se noma hiešni, noma noma
noma noma, noma i poma noma noma noma noma
noma noma. (Noma se noma).

Kaynak: Behar dergisinin 1902 yılında yayımlanan 1. sayısı, sayfa 6.

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Emina VİLDİC	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Tuzla Üniversitesi (Bosna-Hersek)
Fakülte	Felsefe Fakültesi
Bölümü	Türk Dili ve Edebiyatı
Yüksek Lisans	
Üniversite	Sakarya Üniversitesi
Enstitü Adı	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Makale ve Bildiriler	
1. Yorum Yönetim Yöntem, Uluslararası Yönetim Ekonomi ve Felsefe Dergisi, Bosna-Hersek'te Sırpça Basılmış Sırp Mecmuası "Bosanska Vila" ("Bosna Perisi", 1885-1914)'da Türk Edebiyatından Çevrilmiş Şiirler ve Bu Şiirlerin İncelenmesi, Cilt 8, Sayı 2, 31.10.2020 2. Türkiz-Düşünce Dünyasında Siyaset ve Kültür Dergisi, Savaş ve Edebiyat Bağlamında Anne/Ana Konulu Şiirler Üzerinde Bir İnceleme Denemesi: "Akma Tuna Akma" Şiir Antolojisi Örneği, Yıl: 5, Sayı: 26, Mart-Nisan 2014 3. Uluslararası Balkanlarda Sosyal Bilimler Kongresi, "Modern Türk Şiiri Yapılarında Çokluk; Behçet Necatigil Örneği", 2011	